



# Historical Inscriptions of Gujarat

( From ancient times to the end of Vaghela dynasty )

## PART 2

પાઠ્ય

શ્રી સ્વતંત્રગણતંત્ર જ્ઞાન મંદિર, અમદાવાદ

Edited by :

**Acharya Girjashankar Vallabhaji B. A; M. R. A. S.**

*Curator : Archaeological Section*

*Prince of Wales Museum, Bombay.*

Published by

**The Forbes Gujarati Sabha**

No. 365 Girgaum Back Road, Bombay . 4

Can be had at  
**Messrs N. M. Tripathi & Co.**  
Booksellers and Publishers  
Princess Street, Bombay No. 2

---

પ્રકાશક—રા રા અંબાલાલ યુલાળીરાસ જાની, બી. એ.  
સહાયક મંત્રી : શ્રી દાર્જસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ  
શ્રી દાર્જસ ગુજરાતી સભામંદિર, ૩૬૫ ગીરગામ, મુંબઈ નં ૪.

મુદ્રક—રા. રા. નરવરલાલ ધર્મચારામ દેશાઈ, બી. એ.  
'ગુજરાતી' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, એલ્ફી-રટન સર્કલ, ઢાટ, મુંબઈ નં. ૧.

---

મળવાનું ઠેકાણું—  
મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી  
બુક્સેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ  
પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

# ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો

પ્રાચીન યુગથી વાઘેલા વંશની સમાપ્તિ પર્યંતના

ભાગ ૨ નો

સંપાદક શ્રી

આચાર્ય ગિરનારાંકર વલ્લભભાઈ બી. એ; એમ. આર. એ. એસ.

ક્યુરેટર આર્કિઓલોજીકલ સેક્શન, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ, મુંબઈ.

પ્રકાશક :

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

નંબર ૩૬૫ ગિરગામ બેકરોડ, મુંબઈ નં ૪



# શ્રી કાર્જસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ધનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોના

સંગ્રહ માટે અરધી કિસ્મતની ગોઠવણ

સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

શ્રી કાર્જસ ગુજરાતી સભાએ મુંબઈ ઇલાકાનાં, સરકારી, દેશી રાજ્યોનાં તેમ જ મ્યુનિ-સિપાલીટીઓ અને લોઠલ બોર્ડોનાં કેળવણી ખાતાંઓ અભ્યાસ તથા વાંચનપ્રસાર દ્વારા તથા વિદ્યાર્થીઓને અપાતાં ધનામો દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિશાળોની તથા સાર્વજનિક લાઈ-બ્રેરીઓ અને પુસ્તકાલયોમાં ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમાં સહેલાઈથી ઓછા ખર્ચે થઈ શકે તે માટે પોતાની માલીકીનાં નીચે જણાવેલાં પહેલાં, દશ સુધીના આંકવાળાં પુસ્તકો ( રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય ) અર્ધો કિસ્મતે ઉપલી સંસ્થાઓને વેચાતાં લઈ શક-વાની અનુદાનતા કરી આપવાની યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ ( સચિત્ર ) ઉપલી સંસ્થાઓને ૧૨૫ ટકા ઠમીશનથી વેચાતી મળશે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતાં અને સંસ્થાઓ પ્રેરાય તે માટે પોતાની માલીકીનાં પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે. જેને તે જોઈતો હશે તેને મંગાવ્યેથી મફત મોકલવામાં આવશે.

આ પુસ્તકો અરધી કિસ્મતે વેચાતાં લેવા ઇચ્છતી સંસ્થાઓ નીચેને શિરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ.

સહાયક મંત્રી, શ્રી કાર્જસ ગુજરાતી સભા.

૩૬૫ ગિરગામ, શ્રીકાર્જસ ગુજરાતી સભામંદિર

લેમીંગ્ટન રોડની બાજુમાં કોંગ્રેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૪

## પ્રસ્તાવના

—:—

“શુદ્ધરાતના ઐતિહાસિક લેખો” ભાગ બીજામાં શુદ્ધ વંશના લેખોથી શરૂ કરી ચોક્કસ વંશના અંત સુધીના લેખો દાખલ કરવામાં આવેલ છે. સભાનો વિચાર બે ભાગમાં બધા લેખોનો સમાવેશ કરવાનો હતો પણ તેમ કરવાથી બીજા ભાગનું કદ બહુ વધી જશે એમ જણાયાથી બીજો ભાગ આંદ્રીજ બંધ કરી વાંચેલા વંશના તેમજ પ્રકીર્ણ લેખો ત્રીજા ભાગમાં આપવાનો નિશ્ચય કરવો પડ્યો. ઉપરાંત મુશ્કેલી ધાળના લેખો પણ સંપૂર્ણ કરવાની યોજના વિચારાય છે અને તે અમલમાં મુકવાની સગવડતા થશે તો આ લેખમાલા આગળ ચાલુ રહેશે.

બધા લેખોનો સંગ્રહ એકી વખતે તૈયાર કરી સોંપી દેવામાં આવેલ તેથી સંગ્રહ તેમ જ સંકલ્પનાની પદ્ધતિ અગર નિયમો સંબંધી પ્રથમ વિભાગની પ્રસ્તાવનામાં નોંધ કરી છે, તેથી વિશેષ કંઈ કહેવાનું રહેતું નથી.

પહેલા ભાગ માટે અભિપ્રાયો તેમ જ અવલોકનો. ભૂદાં ભૂદાં છાપાં તેમ જ માસિકોમાં છપાયાં છે. તેમાં ઉત્તેજ્ય તેમજ સ્વત્યાત્મક ઉદ્ગારો તેમ જ મુદ્રાસા વધરા અને ઉલ્લેખો સંબંધી સદૃશ્ય અને રચનાત્મક સુચનાઓ કરવામાં આવેલ છે. તેવી સૂચનાઓમાંથી બની શકે તેવી અને તેટલી સ્પષ્ટ કરવી અને ન બની શકે તેવી સૂચના માટે કાંઈક ખુલાસો કરવો આવશ્યક ગણાય.

આ કાર્ય કાંઈપણ ઉત્સાહ કે રસવિના સાવ યંત્રવત્ થયેલું છે એવો અસંતોષ બહાર થયેલ છે. નવલકથામાં આગળ પાછળનો સંબંધ બળવવા માટે તેમ જ તેને રસિક બનાવવાના ઉદ્દેશ્યોને કટખના યોગ્ય હોવાવવામાં આવે છે, તેવી ધટના આવા સંગ્રહાત્મક કથામાં થઈ શકે નહીં. ભૂદાં ભૂદાં રચે અને ભૂદાં ભૂદાં પ્રસંગે લખાએલા અગર કેવલારાવેલા લેખોમાં રસપ્રવાહ ચાલુ રહે તેવો ઉત્તરોત્તર સંબંધ શી રીતે સંભવે ? તેવા લેખોને કાળક્રમ અનુસાર ગોઠવીને જ સંતોષ માનવો રહ્યો. આવી ઐતિહાસિક સામગ્રી ઉપરથી જે ઇતિહાસ લખવામાં આવે તે રસિક બનાવી શકાય પણ આવા સંપદ તો તેમાં રસ લઈ શકે તેવી કોટિએ નહીં પહોંચેલી વ્યક્તિઓને શુદ્ધ જ રહેવાના.

૧૧. બાઈ રણછવરામે આ કાર્ય આરંભેલું ત્યારે એમની મુરાદ હતી તે પાર નથી પડી એમ પણ દૂરીવાદ રહ્યું થઈ છે અને સ્વ. બાઈ રણછવરામે કહેલું કામ કેટલું હતું અને સંપાદકે કરેલું નવું કેટલું છે તે બંનેવાની છત્રાસા બતાવવામાં આવેલ છે. આ બન્ને બાળતો માટે મંથ ૧ લાની પ્રસ્તાવનાના પહેલા ત્રણ પારીકાક્રમાં બધા ખુલાસા મળી શકે તેમ છે તેથી આંદ્રી દૂરી તે વિષય ચર્ચવાની જરૂર ભેતો નથી. વિશેષ બારીક સરખામણી માટે બન્ને સંગ્રહો ગ્રાહ્ય પુસ્તકાલયમાં ગોઠાવે તે એવાની બજામણ કરી શકાય.

આ મંથના સંબંધમાં એક સર્વસામાન્ય અભિલાષા દર્શાવવામાં આવી છે કે લેખના સંગ્રહ માટેનું કોય વધુ વિશાળ થવું જોઈએ. એટલે કે કુમારપાલ અને સિદ્ધરાજ જેવા રાજાઓ જેની

ગુજરાત બહાર માળવા મેવાડ ઉપર આણુ ફરતી તેવાઓએ પોતે કે તેના સામંતોએ ત્યાં લખા-  
વેલા લેખો પણ આમાં સંગ્રહિત થવા જોઈએ. તેમજ દક્ષિણના રાષ્ટ્રકૂટો અને કનોજના પ્રતિદારોની  
અમુક વખત ગુજરાત ઉપર સત્તા હતી તેઓના લેખોનો અને ગુજરાત બહારના પણ પ્રસંગોપાત  
ગુજરાતને લગતા લેખોનો પણ આમાં સમાવેશ કરવો જોઈએ. આ સંબંધમાં મારે જણાવવું જોઈ  
એ કે કુમારપાળ અને સિદ્ધરાજ વિગેરેના ગુજરાત બહારના ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી લાગ્યા-  
તેવા લેખોનો પ્રથમથી જ આ બીજા ગ્રંથમાં સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. તેમ જ દક્ષિણના રાષ્ટ્રકૂટો  
એ ગુજરાતમાં આપેલાં દાનસંબંધી લેખો તેમ જ ગુજરાત શાળાના રાષ્ટ્રકૂટોના બધા લેખો આમાં  
સંગ્રહિત કરેલાજ છે. ગુજરાત બહારના પણ ગુજરાતના ઇતિહાસને ઉપયોગી થાય તેવા લેખોનું  
પત્રક તૈયાર કરી ત્રીજા ગ્રંથની અંતમાં છાપવાનો પણ સભાએ હમણાં ઠરાવ કર્યો છે.

વલ્લીનાં બધાં તામ્રપત્રો ન છાપવાની લગામણુ માટે મં મારો અભિપ્રાય ગ્રંથ ૧ લાની  
પ્રસ્તાવનાના પારીશ્રાદ્ધ પાંચમામાં રજુ કરેલ છે તેથી વિશેષ કહેવાનું રહેતું નથી. આમાં બધા  
લેખો આખા છાપવાથી અગવડતા થવાને બદલે સગવડતા વધે છે તેથી ખાસ બચાવ કરવાની પણ  
જરૂરીયાત લાગતી નથી.

પૂ. મહામહોપાધ્યાય પં. ગૌરીશંકર ઓઝા, શાસ્ત્રી દુર્ગાશંકરજી તેમ જ પ્રોફેસર એમ. એસ.  
કે.મી.સેરીએટ ઇત્યાદિ શુભેચ્છકોએ ગ્રંથ ૧ લા માટે જે સંતોષ પ્રદર્શિત કરતા અભિપ્રાયો મોકલ્યા  
છે તે ટાંકવામાં આડમ્બર તથા આત્મ સ્તુતિનો આભાસ આવે તેથી આંહી રજુ કરેલ નથી. પ્રો.  
કે.મી.સેરીએટે તો આની અંગ્રેજી આવૃત્તિ થાય તો ઇષ્ટ છે, એમ પણ ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી છે. તે  
બધાઓનો આભાર માનવાની આ તક લઉં છઉં.

આ. ગિ. વ.

# સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા.

## ગુર્જર વંશી

અ. નં.	લેખની વિષય	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	દાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૧૦૮	દ્વ ૧ લાનું સંખેડામાંથી મળેલું પત્ર જે બીજું	ચે. સં. ૩૪૬ ઈ. સ. ૧૯૫-૯૬	એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૯	—	૩
૧૦૯	દ્વ ૨ જાના કાવીનાં તામ્રપત્રો.	ચે. સં. ૩૮૦ કા. સુ. ૧૫	ઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૮૧	—	૪
૧૧૦	દ્વ ૨ જાનાં કાવીનાં તામ્રપત્રો.	ચે. સં. ૩૮૫ કા. સુ. ૧૫	ઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૮૮	—	૧૩
૧૧૧	સંખેડામાંથી મળેલું રણમહત્તુ પત્ર જે બીજું	ચે. સં. ૩૯૧ વે. વ. ૧૫	એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૨૦	—	૧૮
૧૧૨ } ૧૧૩ }	દ્વ ૨ એ અથવા પ્રચાન્ત- રામનાં બે દાનપત્રો સંખેડામાંથી મળેલાં	ચે. સં. ૩૯૨ વે. સુ. ૧૫	એ. ઈ. વો. ૫ પા. ૨૭	—	૨૦
૧૧૪	દ્વ ૨ જાના હિમેટાનાં તામ્રપત્રો(જનાવટી)	ચક સં ૪૦૦ વે. સુ. ૧૫	ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૧૧	—	૨૪
૧૧૫	દ્વ ૨ જાનાં જયમરામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો(જનાવટી)	ચ. સં. ૪૧૫ જ્યે. વ. ૧૫	ઈ. એ. વો. ૧૭ પા. ૧૮૩	—	૩૦
૧૧૬	દ્વ ૨ જાનાં મલાવમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો(જનાવટી)	ચ. સં. ૪૧૭ જ્યે. વ. ૧૫ ઈ. સ. ૪૯૫-૬	ઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૧૧૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. યો.	૨૪
૧૧૭	જયભટ ૨ જાનાં તામ્રપત્રો નવસારીમાંથી મળેલાં	ચે. સં. ૪૫૬ માધ. સુ. ૧૫ ઈ. સ. ૭૦૬	ઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૭૦	—	૪૦
૧૧૮	જયભટ ૩ જાનાં કાવીમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	ચે. સં. ૪૮૬ આપા. સુ. ૧૦ ઈ. સ. ૭૩૬	ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૧૦૯	—	૪૭
૧૧૯	જયભટ ૩ જાનાં તામ્રપત્રો	ચે. સં. ૪૮૬ આશિન. વ. ૧૫ ઈ. સ. ૭૩૬	અપ્રસિદ્ધ	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. સં.	૫૩

## રાષ્ટ્રકૂટ વંશી

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૧૨૦	કક્ર ૨ જનાં આત્રોલી છારોલીનાં તામ્રપત્રો.	શ. સં. ૬૭૯ આશ્વિ. સુ. ૭	જ. બો. બ્ર. રો. એ. સો. વો. ૧૬ પા. ૧૦૫		૩
૧૨૧	ગોવિંદ ૩ જનાં વણીનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૭૩૦ વૈ. સુ. ૧૫	ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૧૫૬	પ્રિ. એ. વે. મ્યુ. બો.	૯
૧૨૨	ગોવિંદ ૩ જનાં રાધ- નપુરનાં પતરાં	શ. સં. ૭૩૦ આ. વ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૩૯		૧૮
૧૨૩	કર્ક ૨ જનું દાનપત્ર	શ. સં. ૭૩૪ વૈ. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૪૧૨-૧૩	ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૬	સિ. મ્યુ.	૨૭
૧૨૪	ગોવિંદનાં તોરખેડેનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૭૩૫ પૌ. સુ. ૭ ઇ. સ. ૮૧૨	એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૫૩		૩૭
૧૨૫	કક્ર ૨ જનાં નવસારીનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૭૩૮ માધ. સુ. ૧૫	જ. બો. બ્ર. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૩૧	પ્રિ. એ. વે. મ્યુ. બો.	૪૧
૧૨૬	ગોવિંદ રાજનું કાવીનું દાનપત્ર	શ. સં. ૭૪૨ વૈ. સુ. ૧૫	ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૧૪૪		૫૩
૧૨૭	ધ્રુવ ૨ જનાં વડોદરાનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૭૫૭ કા. સુ. ૧૫	ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૯૬		૬૫
૧૨૮	દન્તિવર્માનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૭૮૯ પૌ. વ. ૯	એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૮૫		૭૩
૧૨૯	ધ્રુવ ૩ જનું ભરચનું દાનપત્ર	શ. સં. ૭૮૯ જ્યે. વ. ૧૫	ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૭૨		૮૧
૧૩૦	અમોઘવર્ષ ૧ જાનાં સંજ્ઞાનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૭૯૩ પૌ.	એ. ઇ. વો. ૧૮ પા. ૨૩૫		૯૪
૧૩૧	કૃષ્ણ ૨ જનું અંતુલેશ્વરનું દાનપત્ર	શ. સં. ૮૧૦ વૈ. વ. ૧૫ ઇ. સ. ૮૮૮	ઇ. એ. વો. ૧૩ પા. ૬૫	વિ. એ. મ્યુ.	૧૦૫
૧૩૨	કૃષ્ણ ૨ જનું કપડ- વેજનું દાનપત્ર	શ. સં. ૮૩૨ વૈ. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૯૧૦-૧૧	એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૫૨	પ્રિ. એ. વ. ૧૧૪ મ્યુ. બો.	
૧૩૩ } ૧૩૪ }	ઇન્દ્રરાજ ૩ જનાં બે દાનપત્રો	શ. સં. ૮૩૬ કા. સુ. ૭	એ. ઇ. વો. ૯ પા. ૨૪		૧૨૨
૧૩૫	ગોવિંદ ૪ થાનાં ખમાતનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૮૫૨ જ્યે. સુ. ૧૦	એ. ઇ. વો. ૭ પા. ૨૬		૧૩૭

અ. નં.	લેખની વિષય	સાદ	આં પ્રતિદ	કલ્પ કથા કે	૫૭
૧૩૬	ઔદિદ ૫ માંનાં સંવેદીનાં તામ્રપત્રો	ક. સં. ૮૫૫ આ. સુ. ૧૫ ઈ. સ. ૯૩૩-૩૪	ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૨૪૭		૧૪૬

## ચૌદુશ્ય વંશી

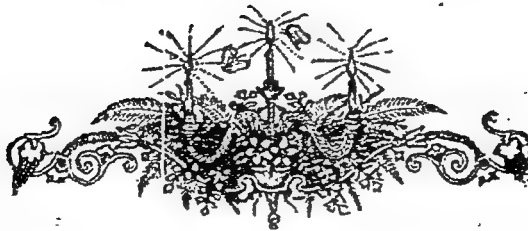
૧૩૭	મૂલરાજનું દાનપત્ર કડીમાંથી મળેલું	વિ. સં. ૧૦૪૩ આ. વ. ૧૫	ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૮૦	કડી (વડોદરા સ્ટેટ) ખી કચેરી	૩
૧૩૮	મૂલરાજનાં બાલેરાનાં પત્રો	વિ. સં. ૧૦૫૧ આ. વ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૧૦ પા. ૭૬	બાલેરાના બાલણ દેવરામ પાસે.	૧૨
૧૩૯	બીમદેવનું દાનપત્ર રાધનપુરમાંથી મળેલું.	વિ. સં. ૧૦૮૬ કા. સુ. ૧૫	ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬૩	—	૧૫
૧૪૦	બીમદેવનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૧૦૮૬ વે. સુ. ૧૫	જ. બે. એ. રે. ૩૮ એ. સી. વધારાના અંક " મુનકની ઉપલિ " વો. ૨૦ પા. ૪૯	મિ. એ. વે. મુ. સુ.	૧૭
૧૪૧ } ૧૪૨ }	કર્મદેવના સમયનાં નવસારી માંથી મળેલાં બે દાનપત્રો	ક. સં. ૯૯૬ આ. સુ. ૧૧	જ. બે. એ. રે. — એ. સી. વો. ૨૬ પા. ૨૫૦		૧૮
૧૪૩	કર્મ ૧ લાનું મનકનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૧૪૮ વે. સુ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૩૧૬	સિધપુર પાટણના રહીશ મી. નારાયણ ભારતી પાસે.	૨૫
૧૪૪	સિદ્ધરાજ વલ્લભિદેવો બાગાનો સિદ્ધાગ્રેષ	વિ. સં. ૧૧૯૩ વે. વ. ૧૪	જ. બે. એ. રે. ૩૮ એ. સી. વો. ૨૫ પા. ૩૨૪	મંદિરમાં	૨૮
૧૪૫	મંત્રેશ્વરમાંની સોડી વાવ- મતિ દિવાગ્રેષ	વિ. સં. ૧૨૦૨ આ. વ. ૧૩	જ. પ્રા. સં. ઈ. પા. ૧૫૮	તેજ વાવની દિવાગ્રમાં	૩૩
૧૪૬	કુમારપાળનો ચિત્રાગ્રેષ	વિ. સં. ૧૨૦૭	એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૪૨૧	મંદિરમાં	૩૬
૧૪૭	કુમારપાળના રામચંદ્રની વજનપર પ્રકરિત	વિ. સં. ૧૨૦૮ આ. વ. ૫	એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૨૬૩	ચર્ચન બારીના પત્રોમાં	૩૮
૧૪૮	કુમારપાળના સમયનો મારવાડમાં પ્રગટ પ્રાપ્તનો સિદ્ધાગ્રેષ	વિ. સં. ૧૨૦૯ મ. વ. ૫. ૧૪	જ. પ્રા. સં. ઈ. પા. ૧૭૨	મામ પામેના અંક ખંડેશમાં	૪૮

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૧૪૯	ગિરનારના લેખો નં. ૧૬	વિ. સં. ૧૨૧૫ શ્રે. સુ. ૮	રી. લી. એ. રી. બો. ગ્રો. પા. ૩૫૬	નેમિનાથ અને ધડિધદુકાના મંદિર વચ્ચેના દરવાજાની લીંત ઉપર.	૫૧
૧૫૦	ગ્વાલીયરના ઉદેપુરમાંથી મળેલા ત્રણ લેખો એ.	વિ. સં. ૧૨૨૦	ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૩૪૧	મોટા મંદિરના પૂર્વતરફના પ્રવેશ દ્વાર અંદર	૫૨
૧૫૧	„ બી.	વિ. સં. ૧૨૨૨	ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૩૪૩	„ દક્ષિણબાજુએ	૫૫
૧૫૨	ગિરનારના લેખો નં. ૨૭	વિ. સં. ૧૨૨૨	રી. લી. એ. રી. બો. ગ્રો. પા. ૩૫૯	રસ્તાની ઉત્તર બાજુની દિવાલ ઉપર	૫૬
૧૫૩	„ „ નં. ૩૦	વિ. સં. ૧૨૨૩	„	ખજુત્રીબાજુમાં	„
૧૫૪	જુનાગઢના જૂતાનાથના મંદિરમાંનો કુમારપાલના સમયનો શિલાલેખ	વલબી. સં. ૮૫૦ વિ. સં. ૧૨૨૫ ઇ. સં. ૧૧૬૯	લા. ગ્રા. સં. ઇ. પા. ૧૮૪	ગામમાં જૂતાનાથનું મંદિર છે તેમાં	૫૭
૧૫૫	પ્રલાસપાટણમાં ભદ્રકાળીના મંદિરમાં કુમારપાલના સમયનો શિલાલેખ	વલબી સં. ૮૫૦ વિ. સં. ૧૨૨૫	લા. ગ્રા. સં. ઇ. પા. ૧૮૬	મંદિરના પ્રવેશ દ્વારની જમણી બાજુએ.	૬૦
૧૫૬	ગ્વાલીયરના ઉદેપુરમાંથી મળેલા ત્રણ લેખો— 'સી' અજયપાલદેવનો	વિ. સં. ૧૨૨૯	ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૩૪૪	મંદિરમાં જ	૬૯
૧૫૭	અજયપાલનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૧૨૩૧ કા. સુ. ૧૧	ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૮૦		૭૩
૧૫૮	ભીમદેવ ૨ જાનું દાનપત્ર પાટણમાંથી મળેલું.	વિ. સં. ૧૨૫૬ લા. વ. ૧૫ ઇ. સં. ૧૧૯૮	ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૭૧		૭૮
૧૫૯	ભીમદેવ ૨ જાનું દાનપત્ર	સિંહ સં. ૯૩	ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૧૦૮	ત્રિ. એ. વે. મ્યુ. મું.	૮૧
૧૬૦	ભીમદેવનું દાનપત્ર ચૌલુક્યોનાં અગીયાર દાનપત્રો પૈકી નં. ૩ કડીમાંથી મળેલું	વિ. સં. ૧૨૬૩ શ્રા. સુ. ૨ ઇ. સં. ૧૨૦૬	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૯૪	—	૮૫
૧૬૧	ભીમદેવ ૨ જાના સમયનો આજુનો લેખ	વિ. સં. ૧૨૬૫ વે. સુ. ૧૫ ઇ. સં. ૧૨૦૯	ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૨૨૦	તેજ સ્થળે	૮૯

અ. નં.	લેખની વિવરણ	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	કાલ ક્યાં ૭	૫૪
૧૧૨	બીમદેવ ૨ જાનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૨૧૬ સિદ્ધ. સં. ૬૬ ઇ. સ. ૧૨૦૬	ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૧૧૦	દે. એ. સો.	૬૪
૧૧૩	શીખરની દેવપાટણ પ્રશસ્તિ	વિ. સં. ૧૨૭૩ વૈ. સુ. ૪ ઇ. સ. ૧૨૧૬	એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૪૩૭	મોટા હરવાળની જમણી તરફ કિસ્મતી દિવાલમાં	૧૦૧
૧૧૪	બીમદેવ ૨ જાનો ભરાણાનો સિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૭૫ ભા. સુ. ઇ. સ. ૧૨૧૮	ભા. પ્રા. સં. ૪ પા. ૨૦૪	તેજ સ્થળે	૧૧૦
૧૧૫	શીમદેવના સિદ્ધનું દાનપત્ર કડીમાંથી મળેલું	વિ. સં. ૧૨૮૦ પૌ. સુ. ૩ ઇ. સં. ૧૨૨૩	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬૬	—	૧૧૨
૧૧૬	બીમદેવ ૨ જાનું દાનપત્ર કડીમાંથી મળેલું	વિ. સં. ૧૨૮૩ કા. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૧૨૨૬	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬૬	—	૧૧૭
૧૧૭	આશુત્રિણના જૈન લેખો લેખ નં. ૧	વિ. સં. ૧૨૮૭ કા. વ. ૩ ઇ. સ. ૧૨૩૦	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૨૦૦	—	૧૨૦
૧૧૮	આશુત્રિણના જૈન લેખો લેખ નં. ૨	વિ. સં. ૧૨૮૭ કા. વ. ૩ ઇ. સ. ૧૨૩૦	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૨૦૪	—	૧૩૪
૧૧૯	આશુત્રિણના જૈન લેખો લેખ નં. ૩	વિ. સં. ૧૨૮૭ કા. સુ. ૩ ઇ. સ. ૧૨૩૦	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૨૩૩	—	૧૪૧
૧૨૦	બીમદેવ ૨ જાનું દાનપત્ર કડીમાંથી મળેલું	વિ. સં. ૧૨૮૭ આપા. સુ. ૮	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૨૦૬	—	૧૪૨
૧૨૧	આશુત્રિણના જૈન લેખો લેખ નં. ૪ થી ૧૮	વિ. સં. ૧૨૮૮	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૨૨૩	તેજ સ્થળે	૧૪૭
૧૨૫					
૧૨૬	બીમદેવ ૨ જાનું દાનપત્ર કડીમાંથી મળેલું	વિ. સં. ૧૨૮૮ આ. સુ. ૧	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૨૦૬	—	૧૫૧
૧૨૭	મિત્તાનના લેખો નં. ૩૪	વિ. સં. ૧૨૮૯ આશિ. વ. ૧૫ ઇ. સ. ૧૨૩૩	શ્રી. હી. એ. શ્રી. વો. પ્રે. પા. ૩૧૧	—	૧૫૪



અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૧૮૮ થી ૧૯૨	આબુગિરિના જૈન લેખો લેખ નં. ૧૯ થી ૨૩	વિ. સં. ૧૨૯૦	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૨૨૬	તેજ સ્થળે	૧૫૫
૧૯૩ થી ૨૦૦	આબુગિરિના જૈન લેખો લેખ નં. ૨૪ થી ૩૧	વિ. સં. ૧૨૯૩ ચૈ. વ. ૭ તથા ૮	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૨૨૭	તેજ સ્થળે	૧૫૬
૨૦૧	ભીમદેવ ૨ જાનું દાનપત્ર કડીમાંથી મળેલું	વિ. સં. ૧૨૯૫ માર્ગ. સુ. ૧૪	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૨૦૫	—	૧૫૯
૨૦૨	ભીમદેવ ૨ જાનું દાનપત્ર કડીમાંથી મળેલું	વિ. સં. ૧૨૯૬ માર્ગ. વ. ૧૪ ઇ. સ. ૧૨૩૮	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૨૦૬	—	૧૬૨
૨૦૩	આબુગિરિના જૈન લેખો લેખ નં. ૩૨	વિ. સં. ૧૨૯૭ વૈ. વ. ૧૪	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૨૨૯	તેજ સ્થળે	૧૬૫
૨૦૪	વેરાવળમાં ભીમદેવ ૨ જાનો શિક્ષાલેખ		ભા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૨૦૮	ફોજદારના મકાનમાં	૧૬૬
૨૦૬	ત્રિભુવનપાલનું દાનપત્ર કડીમાંથી મળેલું.	વિ. સં. ૧૨૯૯ ચૈ. સુ. ૬	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૨૦૮	—	૧૭૧



શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

ગુર્જર વંશના લેખો



# ગુર્જર વંશના લેખો

નં. ૧૦૮

દ્વ ૧ લાતુ\* સંખેડામાંથી મળેલું પત્ર\* ખીજી\*

ચે. સં. ૪૪૬ ( ઇ. સ. ૫૬૫-૬૬ )

આ લેખનું ખીજી\* ન પત્રક મળ્યું છે. તેનું માપ ૮" x ૩ ૧/૨" છે અને તે સુરક્ષિત છે આમાંની દશ લીટીમાં રાજાનું કે દાવાનું કે દેવ પદાર્થનું વર્ણનાદિ નથી, પણ માત્ર દાનશાસન અવિચ્છિન્ન કાયમ રાખવા માટેના સ્મૃતિઓમાંના સાધારણ રીતે આપવામાં આવતા આદેશો આપેલ છે. પરંતુ દાવાને ઓળખવા માટે પૂરતાં સાધનો આપણી પાસે છે. લેખક તરીકે સાન્ધિવિશ્વદિત્ આદિત્યલોગિકનું નામ આપેલ છે. ડા. ખુલર\* જણાવે છે કે લોગિક એક નાના માણસ અગર એક અગર થોડાં ગામડાંનો કાકાર હોવો જોઈએ. કારણ વખતો વખત હુકમ કરવામાં આવે છે એવાં માણસોની સાથે તે શબ્દ લગાડેલો જોવામાં આવે છે. જેમ કે જય-ભટ્ટનું કાવિમાંથી મળેલું તામ્રપત્ર ( ઇ. સ. વો. ૫ પા. ૧૧૦ ) દેશી કાવમાં તે શબ્દના પ્રાકૃત રૂપ ભોધ્યોનો અર્થ આમપ્રધાન એવો ક્યો છે અને તેવો માણસ મોટોટો રાજા હોઈ શકે નહીં. આ પત્રાનો ગુર્જર વંશ સાથેનો સંબંધ પૂરવાર કરવા માટે ખીજી કાંઈ ન હોય તો પણ એક લોગિક શબ્દ કે જે સાન્ધિવિશ્વદિત્ આદિત્યને લગાડવામાં આવ્યો છે તે બસ છે. કારણ કે ખીજી કાંઈ પણ વંશનાં દાનશાસનોમાં તે શબ્દ વપરાયો જોવામાં આવતો નથી. વળી આ લેખની લિપિ પણ રણપ્રહ્લાદના સંવત્ ૩૯૧ ના તામ્રપત્ર તેમ જ તે જ વંશનાં પ્રસિદ્ધ શ્લોકોમાં ખીજી તામ્રપત્રોની લિપિ સાથે એટલી બધી મળતી આવે છે કે તેમાં શંકાને લેશ પણ અવકાશ નથી.

દાનની સાલ શબ્દમાં તેમ જ આંકડામાં આપવામાં આવી છે અને તે ૩૪૬ ની છે. સાધારણ રિવાજ મુજબ આંકડામાં ૩૦૦, ૪૦ અને ૬ નાં ચિહ્નો નથી, પણ અર્વાચીન ઢબ પ્રમાણે ૩, ૪ અને ૬ એમ આંકડા લખેલા છે. છેવટના ગુર્જર રાજાઓ ચેટ્ટી સંવત્નો ઉપયોગ કરતા, તેથી ૩૪૬ તે ઇ. સ. ૫૬૫-૬૬ લગભગ આવે છે. આ સાલ ૬૬ ત્રીજીની ડા. ખુલરે આપેલી\* સાલની સાથે બરાબર બંધબેસતી આવે છે. આ રાજાનો ખીજી લેખ અગર તામ્ર-પત્ર હજી સુધી પ્રાપ્ત નથી, તેથી આ તામ્રપત્ર ઉપયોગી ગણી શકાય.

## અક્ષરાન્તર

- ૧ આચન્દ્રાર્કાર્ણવશિતિસ્થિતિસમકાલીનં પુત્રપૌત્રાન્વયમોજ્યમુદ્ભૂતિસર્ગેણ
- ૨ પ્રતિપાદિતં માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્યયશોમિષ્ટદ્વયે અતોસ્ય વ્રત્તદેયસ્થિત્યા ક્રિપેત\*કારિ
- ૩ પાપયંતો યાન કૈશ્વિદ્વયાપેષે વર્તિતવ્યમાગામિરાજભિરસ્મદ્વૃદ્ધૈર્વા સામાન્યં મૃમિ.
- ૪ દાનફલમવેલ્યાયમસ્મદ્દાયોનુમન્તવ્યઃ પાત્રયિતવ્યથ્રેયુક્તં ચ મગવતા વ્યા-
- ૫ સેન ॥ ચહુમિર્ભવંસુષા મુક્તા રાજભિઃ સાગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા મૃમિસ્તસ્ય તસ્ય
- ૬ તદા ફલં ॥ ષષ્ટિવર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ મૃમિદઃ આચ્છેષ્ટા ચાનુમન્તા ચ તાન્યે-
- ૭ વ નરકે વૈસે ॥ વિન્ધ્યાદ્દેવીપ્વતોયાસુ શુષ્કકોટરવાસિનઃ કૃષ્ણસર્પાભિજાયન્તે
- ૮ વ્રત્તદેયાપહારકાઃ [ : ] યાર્નાદ દત્તાનિ પુરા નરેન્દ્રદૈર્ઘ્યાનિ ધર્માર્થયશસ્કરાણિ-
- ૯ નિર્માલ્યવાનપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સામુ\*પુનરાદર્શિતાલિસિતં વાચ સન્ધિવિમરિકેના
- ૧૦ દિવ્યમોગિકેન સંવત્સરશતત્રયં ષડ્વત્સારિદ્શોત્તરકે ॥ ૩૪૬

\* એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૧૯ એચ. એચ. ધ્રુવ ખી. એ. એચ. એચ. ખી. \* ઇ. એ. વો. ૧૭ પા. ૧૯૧

૧ વાંચો કુપ્તઃ ૨ વાંચો કર્વકસો ૩ વાંચો ર્દનર્કસં ૪ વાંચો જગરાદિભિઃ ૫ વાંચો ચમે ૬ વાંચો દિ જા-  
સન્તે ૭ વાંચો ત્રયે ૮ વાંચો સિદ્ધુત્તરકે

## દ્વ ૨ જાનાં કાવીનાં તામ્રપત્રો\*

ચે. સ. ૩૮૦ કાર્તિક સુ. ૧૫

ગુર્જર વંશના ત્રણ લેખો આ માસિકમાં પ્રકાશિત થયા છે :— ડોક્ટર બુલર દ્વારા (૧) શકે ૪૦૦ ના વૈશાખ ૧ સુદ ૧૫ નું દ્વ બીજાનું ઉમેટાનું દાનપત્ર, (૨) અવ્યક્ત સંવત ૪૮૬ ના આષાઢ ૨ સુદ ૧૦ રવિવારનું જયલટ ત્રીજાનું કાવીનું દાનપત્ર, અને (૩) પંડિત ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજી દ્વારા અવ્યક્ત સંવત ૪૫૬ ના માઘ માસની પૂર્ણિમા મંગળવારે<sup>૩</sup> ચન્દ્રગ્રહણસમયે અપાંચેલું જયલટ ૩ જાનું નવસારીનું દાનપત્ર.

અને તે જ વંશના બીજા ત્રણ લેખ અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયા છે. તે પૈકી દ્વ બીજાનાં બે દાનપત્ર જે અનુક્રમે અવ્યક્ત સંવત ૩૮૦ ના કાર્તિક શુકલ પૂર્ણિમા અને તેવા જ સંવત ૩૮૫ ની કાર્તિક શુકલ પૂર્ણિમાનાં<sup>૪</sup> છે. તે પ્રોફેસર જે. ડૉસને પ્રકાશિત કર્યાં. ત્રીજા લેખ પ્રોફેસર આર. જી. લંડારકરે પ્રકાશિત કર્યો. તે શકે ૪૧૭ ના વૈશાખની<sup>૫</sup> અમાવાસ્યા સહ પ્રતિપદાના સૂર્યગ્રહણસમયનાં તે જ વ્યક્તિનાં આપેલાં ઇલાઓનાં દાનપત્ર વિષે છે.

ચાલુક્યવંશના<sup>૬</sup> વિજયરાજ અથવા વિજયવર્માના દાનપત્ર તથા એક બીજા દાનપત્ર સાથે (જેની વિગત આપી નથી) દ્વ બીજાનાં ખેડાનાં બે દાનપત્રો લગભગ ઈ. સ. ૧૮૨૭ માં મળી આવ્યાં હતાં. ખેડાના કોટની વાયવ્ય બાજુમાં નજીક જ વસુઆ નદી વહે છે. ત્યાંની ભીંત તથા જમીન ધોવાઈ જવાથી આ શોધ થઈ શકી હતી. અસલ પતરાં બધાં ડૉ. એ. બર્નેસે રાયલ એશિયાટિક સોસાયટીને ભેટ તરીકે આપ્યાં હોય એમ જણાય છે. પરંતુ તે પૈકી કેવળ વિજયરાજનું દાનપત્ર હાલ ઉપલબ્ધ છે. તેથી ગુર્જરનાં આ બે દાનપત્રો પ્રોફેસર ડૉસનના લેખ સાથે પ્રસિદ્ધ થયેલી પ્રતિકૃતિઓ ઉપરથી ફરીથી હું પ્રકાશિત કરું છું.

આ પ્રતિકૃતિઓમાંની પહેલીમાં બે પતરાં બતાવ્યાં છે. તે દરેક ૧૧ $\frac{૩}{૪}$ " લાંબું અને ૯ $\frac{૩}{૪}$ " પહોળું છે. લખાણના રક્ષણ માટે આ પતરાંના કાંઠા જાડા અથવા વાળેલા હતા કે નહીં તે જાણી શકાતું નથી. પહેલા પતરાની નીચેની જમણી બાજુના ખૂણાનો મોટો ભાગ ભાગી ગયો છે અને બીજા પતરાનો ઉપરનો હાથી બાજુના ખૂણાનો એક ન્હોતો ઠરકો ભાગી ગયો છે; તે સિવાય પતરાં સુરક્ષિત છે અને લેખ બહુ સહેલાઈથી વાંચી શકાય તેવો છે. પ્રતિકૃતિ સારી છે, પણ તેમાં ઘણા લોપો અને પુષ્કળ ભૂતો છે. આ ભૂતો અસલની કે લીથેગ્રાફની અપૂર્ણતાની પણ હોઈ શકે, પણ તેનાં કારણો વિષે શંકા હોવાથી તે અસલની જ ભૂતો મેં માની છે. સાધારણ રીતે,

\* ઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૮૧-૮૭ જે. એફ ફ્લીટ.

૧ જ. કર્નીગહામની ગણતરી પ્રમાણે આ તારીખ ૩ જ એપ્રિલ ઈ. સ. ૪૭૮ ને સોમવારને મળતી આવે છે. (ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૬૧) ૨ (ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૦૯)—ઈ. એ. વો. ૧૨, પા. ૨૯૨-૯૩ માં પ્રસિદ્ધ કરેલા મારા 'રિમાર્ક્સ' સંબંધી; પંડિત ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ પોતાની જાતની પતરાની પરીક્ષા ઉપરથી મને ખાતરી આપી છે કે બીજા સંખ્યાવાચક ચિહ્ન ચોક્કસપણે ૮૦ છે અને ૯૦ નથી. ૩ જુઓ. ઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૭૦ ૪ જ. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૨૪૭—આ બન્ને દાનપત્રનું ભેગસેળ અક્ષરાન્તર આ પહેલાં, જ. એ. એસ. સો. વો. ૭ પા. ૯૦૮ માં. મી. જેમ્સ પ્રિન્સપે પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. પંક્તિ ૨૪ સુધીનું અક્ષરાન્તર ૩૮૦ ના દાનપત્રમાંથી તેણે લીધું તે અને પંક્તિ ૨૫ થી અંત સુધીનું અક્ષરાન્તર ૩૮૫ ના દાનપત્રમાંનું છે, સિવાય કે તારીખ ૩૮૫ ને બદલે ૩૮૦ આપેલી છે. ૫ જ. એ. આ. રો. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૧૯ ૬ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૨૪૧

પતરાંઓમાં કડી માટે એ કાષ્ઠાં હોય છે, પણ પ્રતિકૃતિમાં એક જ કડી બતાવી છે. તે આશરે ૩" લંડી અને વલ્લભીવંશના દાનપત્રોની કડી જેવી બેટાળ છે. કડી ઉપરની મુદ્રા ગોળ છે. તેના વ્યાસ લગભગ ૧૩" છે. તેની બિબાકાર સપાટી પર ઉપસેલું એક સાંકેતિક ચિત્ર પણ છે, જેનો અર્થ બાણી શકાતો નથી, પણ તે કદાચ સૂર્યપૂજનું કંઈક ચિહ્ન હશે. તેની નીચે સામન્ત દદ એ પ્રમાણેનો લેખ દાનપત્રની લિપિમાં જ છે. આઘોપાન્ત ભાષા સંસ્કૃત છે.

લેખ દદ બીજે જેને પ્રશાન્તરાગ પણ કહ્યો છે તેના સમયનો છે. તેની ઉપર તારીખ શબ્દ અને અંક બંનેમાં લખી છે. તે અવ્યક્ત સંવત્ ૩૮૦ ની પૂર્ણિમા છે. આ દાનપત્ર નાંદિપુરી-માંથી અપાયું છે. તે સ્થળને ડૉ. ખુલ્લર ભરુચરની પૂર્વે જડેશ્વરના હરવાળની બહાર આવેલા તે જ નામના એક જૂના કિલ્લા તરીકે ઓળખાવે છે. પરંતુ પંડિત ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજી તેને રાજ-પીપળા સ્ટેટના હાલના નાંદોદ તરીકે ગણવાનું વધારે ઉચિત ધારે છે. તેમાં અકુલેશ્વરના પ્રાન્ત કે વિષયમાં શિરીષ પદ્મક ગામનું દાન અપાયાનું લખાણ છે. ડૉ. ખુલ્લર અકુલેશ્વરને ભરુચ જલ્લાના હક્ષિણ ભાગમાં આવેલા અંકલેશ્વર તાલુકાનું મુખ્ય શહેર અંકલેશ્વર અથવા અંકુલેશ્વર ગણે છે. અને શિરીષપદ્મક અંકુલેશ્વર તાલુકાનું હાલનું સીસોદ્રા હશે, એમ લાગે છે.

૧ ઉપર દાનપત્રના પૌરાણ લેખમાં પ્રા. આંદારકર એ એક દાનપત્રની મુદ્રાઓની પ્રતિવિમ્બો વિષે સંક્ષેપ્તમાં છે. કારણ કે તેમાં 'સી' ના માનવના પ્રત્યર્થ વિના 'સામન્ત દદ' લેખ છે. પરંતુ આ પ્રમાણે સંક્ષેપ્ત દાનપત્રનું કંઈ પણ કારણ નથી, કારણ કે તેનું જ રાજ્ય દદ ૧ લાને વિષે એ બે દાનપત્રોનાં અક્ષરોનાંથી સ્પષ્ટ પત્રમાં આવે છે. ૨ ઈ. એ. નો. ૭ ૧૮. ૬૨ ૩ ૧૮. ૭૩ જુનિ ૧૮. એ. નો. ૧૩. ૪ ઈ. એ. નો. ૫ ૧૮. ૧૧૩—ઉપર દાનપત્રની ૫. ૧૪ માં અંકુલેશ્વર નામ આ જ જગ્યા બતાવતું આવે છે.

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું.

- ૧ ઐ સ્વસ્તિ નાન્દીપુરીતો[ । ]વિવિધ વિમલગુણરત્નસંપા[ પ ]દુઝાસિતસકલદિ-  
શ્મુલે પરિત્રાતાશ[ - ]પસપક્ષ[ મહ ]મહીભૃતિ
- ૨ સતતમવિલક્ષિતાવધૌ સ્થૈર્યગા[ - ]મિ[ મી ]ર્ય લાવણ્યવતિ મહાસત્યતયાત્[ િ ]  
દુરવગાહે ગુર્જરનૃપતિ દંશમહ[ ે ]દધા[ ઘૌ ]શ્રીસહજન્માકૃ-
- ૩ ણ્ણહૃદયાહિતાસ્પદઃ કૌસ્તુભમણિરિવ વિમલયશોદીધિતિનિકરવિનિહતકલિતિ-  
મિરનિચયઃ સત્પક્ષો વૈનતેયદ્વાકૃષ્ટશત્રુ-
- ૪ નાગકુલસંતતિરુત્પત્તિત એવ દિનકરચરણકમલપ્રણામાપજીવાશેપદુરિત નિવહઃ  
સામન્તદદ્ધઃ[ । ]પ્રતિદિનમપેતશક્કં યેન-
- ૫ સ્થિતમચલગુણનિકરકેસરિવિરા[ િ ]જતવપુપા વિનિહતારિગજકુમ્ભવિગલિતમુક્તા  
ફલો[ લ ]ચ્છલપ્રણી[ કી ]ર્ણ વિમલયશોવિતાનેન રૂપાનુ-
- ૬ રૂપં સત્ત્વમુદ્રહતકેસરિકિશોરકેણેવોપરિ ક્ષિતિભૃતાં[ । ]વંચાતિમલિનકલિયુગતિ-  
મિરચન્દ્રમસમનુદિવસમન્ય[ ે ]ન્યસ્પર્દ્ય[ - ]વા-
- ૭ યયુઃ કલાસમૂહાદયો ગુણા વિક્રમાનીતમદાવિલાસાલસગતયોરાતિગંજઘટાઃ પ્રમ-  
દાશ્ચ[ । ]યસ્યચાવિરતદાન-
- ૮ પ્રવાહપ્રીણિતાર્થિમધુકરકુલસ્ય રુચિરકીર્તિવશાસહાયસ્ય સતતમસ્ત્વલિતપદં પ્રસ-  
રતઃ સદ્વંશાહિતશોભાગૌરવસ્ય
- ૯ ભદ્રમતંગજસ્યેવ કરઘાટવિનિહતક્ષિતિશ્રુદ્ધતતતનૂહસ્યેવાનિર્ઝરસલિલપ્રપાત-  
મધુરનિનદસ્ય ભગોદ્ભ-
- ૧૦ વાઃ સમુજ્જતપયોધરાહિતશ્રિયો દયિતા હવ મુદે વિન્ધ્યનગોપત્યંકા[ । ]યશ્વોપમીયતે  
શશિનિ સૌમ્યત્વવૈમલ્યશોભાકલા-
- ૧૧ મિર્ચ કલક્ષેન શ્રીનિકેતશોભાસમુદયાધઃ કૃતકુલકણ્ઠકતયા કમલાકરે ન પદ્મ-  
જન્મવયાસત્વોત્સાહવિક્રમેમૃગાધિરા-
- ૧૨ જેન ક્રૂ[ ક્રૂ ]રાશયતયા લાવણ્યસ્થૈર્ય ગા[ । ]-મીર્યસ્થિત્યનુપાલનતયામહોદધો-  
[ ઘૌ ]નવ્યાલાશ્રયતયા સત્કટકસમુજ્જતવિદ્યાધરાવા-
- ૧૩ સતયા હિમ[ મા ]ચલે ન લ્ખ[ શૈ ]પરિવારતયા[ । ]યસ્ય ચ સદ્ધા[ મો ]ગઃ શે-  
ષોરગસ્યેવ વિમલકિરણમણિશતાવિષ્કૃતગૌરવઃ સકલજંગતસાધાર-
- ૧૪ ણો[ । ]યસ્ય પ્રકાશ્યતે સત્કુલં શીલેન પ્રમુત્તવમાજ્ઞયા શશ્વમરાતિ પ્રણિપાતેન કોપો-  
નિગ્રહેણ પ્રસાદઃ પ્રદાનૈર્ધર્મો દેવદ્વિજાંતિગુ-

૧ નં. ૧૧૦ પંક્તિ ૧૩ માં પણ 'લખ' વાંચન છે. પ્રો. ડૉસનની મૂલનાથી સુધારેલું વાંચન  
મેં લીધું છે. ૨. આંહિ અને પંક્તિ ૨૭ માં 'દ્વિજ' શબ્દમાં 'જા' નો લીટો જ ના ઉપરના લીટા સાથે  
અર્ધ રીતે બેડેલો છે.

- १५ रुजनसपथ्येति[ । ]स्तस्य सृणु[ नृ ]ः प्रतसरुचिरकनकावदातः कल्पतरुरिव[ । ]-  
विरतमभिक[ रु ]चित-फलप्रदः सततमृगुणस्येव
- १६ वसन्तसमयो वसन्तसमयम्य[ ~ ]व प्रविक[ । ]सितनिविडैश्चैतत्तत्त्वनाभोगः सरस-  
इव कमलनिवहः कमलनिवहस्येव
- १७ प्रबोधो महाविषयस्येव मणिर्मणेरिव स्वच्छतारमावो महोदधेरिवामृतकलशो-  
मृतकलशस्येवामरणायायित्व-
- १८ प्रभावः करिणः इव मदः प्रमदाजनस्येव विलासो विभवस्येव सत्यावबिनि-  
योगो धर्मस्येव क्रतुः क्रतोरिव स्वद-
- १९ क्षिणाकालः प्रेम्णा इव सद्भावः शशिना इवामलकलासमूहो नियतमलङ्कारभूतः  
सकलनिशाकर[ । ]भिरु[ रु ]प-
- २० वदनः शङ्को वदान्यः प्रबलरिपुबलानीकसमरसमवाप्तविजयधीः श्री वीतरागा-  
परनामा धीजयमटः[ । ]कठि-
- २१ प्रतिपक्षमया[ च ]चरगार्थिन इव यम[ । ]श्रु[ धि ]ताः सविनया गुणाः[ । ]  
स्फुरितविमलकीर्तिसौदामणि[ नि ]ना येन सकलजीवलो[ का ]-
- २२ नन्दकारिणा कालवलाहकेनैवावन्ध्ये[ न्य ]फलं गर्जता प्रणयिनामपनीता-  
स्तृष्णासंतापदोषाः[ । ]यश्च शूरोपि[ सतत ]-
- २३ मयशोभि[ भी ]क्षरपगततृणो[ णो ]पि गुणार्जनाविच्छिन्नतर्षः सर्वप्रदान-  
शीलोपि परपुत्रविद्वदयदानपर[ । ]हृत्सुसः प[ दुर ]पिपर ]-
- २४ परिवादाभिधानजडधीः[ । ]यस्य च न विरोधि रूपं शीलस्य यौवनं सदृढस्य  
विभवः प्रदानस्य तू[ त्रि ]वर्गतेवा प[ रस्पापीडन ]
- २५ स्य प्रभुत्वं क[ । ]न्तेः कलिकाञ्चो गुणानामिति[ ॥ ]तस्य स्रुः सजलचनपटङ्क-  
निर्गतरजनिक्करावबोधित कू[ उमुदधवल ]-
- २६ यतः प्रतानास्थगितनमोमण्डलोनेकसमरसदृष्टप्रमुखागतनिहितशत्रु सामन्तकुल-  
वपू द्र[ प्र ]मातसम ]-
- २७ मरुदितच्छब्दोद्गीयनानविमलनिर्झिप्तप्रतापो देवद्विजातिगुरुचरण भू[ क ]मलप्रणामो  
[ दृष्टवज्र ]-
- २८ मणिकोटिरुचिरदीपितिविराजिन्मुकुटोद्भासितधिरा दीनानापाद्गताम्यागतारि-  
जनाक्षिप[ द ]अ[ परिपूर ]-
- २९ तविमवननोरधोपशीयनान त्रिनिष्टपैकसहायधर्मस[ ~ ]चयः[ पण्यपरि ]कुपित ]-
- ३० मानिनीजननगानपूर्वमधुरवचनोपादितमसादप्रकाशीकृतविदग्धनामरक-



વીજું પતલું

- ૩૧ [ સ ] વ [ અ ] માવ [ ^ ] [ િ ] વમલગુણકિરણપંજરાક્ષિપ્તવહલકલિતિમિરનિચયઃ  
સમધિગતપદ્મમહાશબ્દ મી [ શ્રી ] દદઃ
- ૩૨ કુશલી સર્વાનેવ રાજસામન્તભોગિકવિષયપતિરાષ્ટ્રગ્રામમહત્તરાધિકારિકાદીન્  
સમનુવોધ-
- ૩૩ યત્યસ્તુ વો વિદિતમસ્માભિસ્કૂ [ કૂ ] રેશ્વરવિષયાન્તર્ગત શિરીપપદ્રકં<sup>૧</sup> ણપ  
ગ્રામઃ સોદ્રઙ્ઃ સોપરિકરઃ
- ૩૪ સર્વાદાનસંગ્રાહ્યઃ સર્વદિત્યવિષ્ટિપ્રાતિભેદિકાપરિહીણો મૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચાટમદ-  
પ્રોવેશ્ય આચન્દ્રાર્કાર્ણવ-
- ૩૫ ક્ષિતિસ્થિતિસમકાલીનઃ પુત્રપૌત્રાન્વયભોગ્યો જન્મસુરોવિનિર્ગતા વ્કૂ [ કૂં ] રેશ્વર-  
વિષયાન્તર્ગત ગિ [ શિ ] રીષપદ્રકવાસિ વહ્વૃચ વ-
- ૩૬ ત્સસગોત્રાશ્વલાયનસન્નહચારિત્રાક્ષણ મદૃચાવાપક । તથા ગોપાદિત્ય । તથામદિ-  
ગણ । વિશાલ । અશિશર્મ । દ્રોણ । કાશ્યપસ-
- ૩૭ ગોત્રમદિદામ । તથાવત્ર । અધ્વ [ ર ] ય્યુવાજસનેયદૌણ્ડકીયસગોત્ર- । કર્ણ-  
સન્નહચારિત્રાક્ષણતાપિશ [ ર ] ર્મ । દ્વિતાપિશર્મ ।
- ૩૮ દત્તસ્વામિ । ભાગિસ્વામિ । પિતૃશર્મ । મદિ । દ્રોણ । ધૂમ્રા [ મ્રા ] યણસગોત્ર  
કર્કાઞ્ચાપક । આવુક । કૌણ્ડિન્યસગોત્ર વાટશર્મ । શૈલ ।
- ૩૯ ઘોષ । મહાદેવ । નાવ । માઠરસગોત્ર ધર । વિશાલ । નન્દિ । રામિલ ।  
હારિતસગોત્ર ધર્મધર । ચ્છાન્દોગ્યમરદ્વાજસગોત્રકૌયુમ-
- ૪૦ સન્નહચારિત્રાક્ષણહન્દ્રશર્મ । આદિત્યરવિ । તાપિશૂર । હન્દ્રશૂર । હૈશ્વર ધર ।  
દામધર । દ્વિ હૈશ્વર । મરુકચ્છવિતિર્ગત મેરાજિકા-
- ૪૧ નિવાસિ અ [ આ ] યર્વળ ચૌલિસગોત્ર પિપ્પલાદસન્નહચારિત્રાક્ષણમદ્ર । વાયુ-  
શર્મ । દ્રોણસ્વામિ । રુદ્રાદિત્ય । પૂર્ણસ્વામિ । અમ્યશ્વતુ-
- ૪૨ શ્વરણ બ્રાહ્મણમ્યશ્વતુર્વિંશપરિકલ્પનાપૂર્વ્વ બલિચસ્વૈશ્વદેવાગ્નિહોત્રપદ્મમહાયજ્ઞાદિ-  
ક્રિયોત્સર્પણાર્થ માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચ પુ-
- ૪૩ પ્યયશોમિબૃદ્ધયે કાર્ત્ત્વિય [ ા ] મુદકાતિસર્ગેણાતિષ્ઠે [ ા ] યતોસ્મદ્વંશ્યૈરન્યૈ-  
ર્વાગામિભોગપતિભિઃ પ્રબલપવનપ્રેરિતોદધિજલતર-
- ૪૪ ગચંચલં જીવલોકમમાવાનુગતાનસારાન્વિમવાન્ દીર્ઘકાલસ્થેયસશ્વગુણાનાકલય્ય  
સામાન્યભોગમૂપદાનફલેષુ

- ४५ मिः शशिकररुचिरं यशश्चिराय चिञ्चोपमिरयमसमदायोनुमन्तन्यः पाठयितन्यश्च ।  
योवाज्ञानतिमिरपटलावृतमति-
- ४६ राच्छिन्धाद्[ आच् ]छिद्यमानकं वानुमोदेत स पञ्चभिर्महापातकैः सोपपातकैः  
संयुक्तः स्य[ १ ]दुक्तं च भगवता वेदव्यासेन
- ४७ व्यासेन ॥ पट्टिर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च  
तान्येव नरके वसेत् ॥ विन्ध्याटवीप्वतोयासु
- ४८ शुष्ककोटरवासिनः कृष्णाहयो हि जायन्ते भूमिदायं हरन्ति ये ॥ बहुभिर्व्वसुधा  
भुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य य-
- ४९ स्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ योनीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि धर्म-  
[ १ ]र्त्ययशष्कराणि । निर्भुक्तमास्यप्रतिमा-
- ५० नि तानि को नाम साधुः पुनराददीतेति ॥ संवत्सरशतत्रये क्षीत्यधिकं कार्तिक  
शुद्ध पञ्चदश्यां लिखितं सन्धिविग्रहाधिकं-
- ५१ रणाधिकृतरेवेण स्वमुखाज्ञयेति ॥ सं ३०० ८० कार्तिक शु. १० ५ [ ॥ ]
- ५२ दिनकरचरेणार्धनरतस्य श्री धीतरागसूनोः स्वहस्तोयं प्रधानतरागस्य ॥

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! નાન્દીપુરી ( શહેર ) માંથી :—

( પંક્તિ ૧ ) વિવિધ વિમલ શુભસંપદથી સકલ દિશાઓનાં મુખ, રત્નોથી સાગર મંડિત કરે છે તેમ મંડિત કરનાર, સાગર તેના આશ્રયમાં આવેલા હોવાથી હુણુ પણ પાંખ ( પંક્ત ) ધારણ કરતાં પર્વતોની રક્ષા કરે છે તેમ તેના આશ્રયી સમસ્ત મહાન નૃપોને રક્ષનાર, સાગરની માફક અવધિ ન ઉલ્લંઘનાર, સ્થિરતાવાળો, ગંભીર, લાવણ્યમય અને મહા સત્વતાને લઈને ગહન માટે ( સાગર મહાસત્વો-પ્રાણીઓ-ને લઈને ગહન માટે ઠહિણ છે તેમ ) ઠહિણ તેવા શુભર્જન નૃપતિઓના મહોદધિ જેવા વંશમાં, શ્રીકૃષ્ણના હૃદય ઉપર રહેલી શ્રી ( લક્ષ્મી ) સાથે જન્મેલા કૌસ્તુભમણિ માફક વિમલ યશનાં ફિરણથી કલિયુગનાં તિમિર દૂર કરનાર, સત્પક્ષથી વૈનતેયની માફક શત્રુ નાગકુલની સતતિ જડમૂળથી ઉખેડી નાંખનાર : દિનકરના કમળ જેવા ચરણને પ્રણામ કરીને જન્મથી જ સર્વ પાપો દૂર કરનાર સામન્ત શ્રી દદ્દ હતા— અચલ સદ્ગુણોના સમૂહથી આભૂષિત હોઈ, કેશવાળીથી વિરાજિત સિંહ જેવા—શરીરવાળો, શત્રુના સંહાર કરેલા ગળેના કુચમાંથી ઝરતા મુકતાફલ જેવા વિમલ યશવાળો, પર્વત પર જીવાન સિંહ પોતાના પ્રભાવ જાળવે છે તેમ તેના રૂપને અનુકૂળ અન્ય નૃપો તરફ પ્રતાપ જાળવીને તે શંકારહિત ઉભો રહ્યો છે. પ્રતિદિન અન્યો અન્ય સ્પર્ધાથી ઠલા-સમૂહ આદિ ગુણો, તેના વિક્રમથી પ્રેરિત મહા વિલાસવાળી ગતિવાળી શત્રુની ગળધટા અને ( તેમની ) પ્રમદાઓ તે અતિમલિન કલિયુગરૂપી તિમિરના ચંદ્ર સરખાની પાસે ગયાં. જે ઉત્તમ ગજના ચાતુ રહેતા મદ જેવા દાનપ્રવાહથી ભરનાં ( અરજદારોનાં ) જીથને આનન્દ આપતો, જે પોતાના ઉજ્જવળ યશથી તેના આશ્રિત ન હતા તેમને પણ નમાવતો, જે નિત્ય અસ્ખલિત ડગ ભરતો, જેની શોભા અને ગૌરવ તેના ઉત્તમ વંશથી જળવાતાં, જેનાં રૂપાં તેના હસ્તપ્રહારથી શત્રુ નૃપોના સંહારથી ઉત્પન્ન થએલા આનન્દથી ઉભાં થતાં, જેનો કંઠ ( અવાજ ) દેવા નદીના ધોધનાં પડતાં પાણીના અવાજ જેવો મધુર છે, તેના ઉપલોભ માટે, ઉજ્જત પયોધર પર સૌંદર્ય ધારણ કરતી લગ્નસુખ દેનાર પત્ની જેવી વિંધ્યાદ્રિની નીચે આસપાસની ભૂમિ હતી. સૌમ્યત્વ, વિમલતા, શોભા અને ઠલામાં શશી સમાન, પણ કલંકમાં શશી સમાન ન હતો, શ્રીનું નિવાસસ્થાન ખની, શોભાના મહાયશથી કુલકંટક દૂર કરનાર કમલ આકાર સમાન, પણ પંક ( કાદવ ) માં જન્મથી કમલની સમાનતા વગરનો હતો; સિંહ સમાન બલ, ઉત્સાહ અને વિક્રમમાં, પણ કૂરતામાં નહીં હતો, સાગર સમાન લાવણ્ય, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, ધૈર્ય અને પાલન શક્તિમાં પણ સર્પ જેવા દુષ્ટોના આશ્રય સ્થાનમાં સમાન ન હતો; હિમાચલ સમો ઉજ્જત કટક ( મ્હોટાં શહેરો ) થી અને વિદ્વાનના આવાસસ્થાનથી, પણ હિમાચલની આસપાસના પહાડી પ્રદેશ જેવા પડતી પામેલા ચોદ્ધાઓથી આવૃત નહીં હોવાથી તેમાં હિમાચલ સમાન તે ન હતો. શેષનાગનાં ગુંચળાં માફક વિમલ ફિરણવાળા અનેક ( સેંકડો ) મણિથી સ્પષ્ટ થતા ગૌરવવાળી તેની શ્રી ( લક્ષ્મી ) સકલ જગતને સામાન્ય હતી. તેના કુલનો મહિમા તેના શીલથી, તેનું પ્રભુત્વ ( તેની ) આજ્ઞાથી, તેનાં શસ્ત્રો ( નું જ્ઞાન ) ( તેના ) શત્રુ નમાવીને, તેનો કોપ ( તેના ) નિગ્રહથી, તેનો પ્રસાદ ( તેના ) દાનથી, તેની ધાર્મિકતા ( તેની ) દેવ, દિવ્ય અને ગુરૂ જનોની પૂજાથી પ્રકાશિત થએલાં હતાં.

( પંક્તિ ૧૫ ) તેનો પુત્ર, તપાવેલા ચળકતા સુવર્ણ જેવો શુદ્ધ, વસંતમાં પૂર્ણ ખીલેલી આમ્રધટા જેવો, સરોવરનાં કમલમંડલ સરખો, કમલ મંડળનાં ખીલતા સૌંદર્ય જેવો, મહા વિષવાળા નાગના મણિ સરખો અને મણિમાં નિર્મલ સ્વચ્છતા જેવો, મહોદધિના અમૃત-કળશ જેવો, અને અમૃત કળશના અમરતા દેનાર પ્રભાવ સરખો, ગજના મદ સમાન, પ્રમદાઓના

વિલાસવૈભવ સરખો, સત્પાત્ર સાથે શ્રીના યોગ જેવો, ધર્મયત્ર જેવો, ચક્રહાનના કાળ જેવો, પ્રેમના સદ્ગુણસમાન, યશીની નિર્મળ કલા જેવો, ( નિર્મળ કૃત્યોનાં સમૂહ જેવો ), નિત્ય અર્લ-કારોથી ભૂષિત, પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવા વદનવાળો, સ્નેહાળ, મૃદુવાણીવાળો, પ્રબળ શત્રુઓ સાથે યુદ્ધોમાં વિજયશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર, અને શ્રી વીતરાજના અપર ( ઘીના ) નામવાળો શ્રી જયમટ હતો. સદ્ગુણોએ પોતાના શત્રુ કલિયુગના ભયથી તેનું શરણ ઇચ્છતા હોય તેમ વિનયપૂર્વક તેનો આશ્રય લીધો. વિદ્યુત સમાન પ્રકાશિત કીર્તિવાળો, સકલ જીવલોકને આનન્દકારી, કાળા વાદળની માફક, અવન્ધ્ય ફલ વર્ષાવીને પ્રભુધિ જનોની તૃષ્ણા અને સંતાપ દોષ તેણે દૂર કર્યા. તે શૂરવીર હોવા છતાં અપયશ લેવામાં ભીરૂ હતો ( અપયશથી ઠરતો હતો ), તે તૃષ્ણારહિત હોવા છતાં શુભપ્રાપ્તિને નિત્ય તરસ્યો હતો, તે પરમ દાની હતો છતાં પર યુવતિઓનાં હૃદય ભંગ કરવામાં વિચુર હતો. પદ્મ વાચાવાળો હોવા છતાં તે વાદવિવાદમાં શત્રુઓને હુવંચેનો આપવામાં જયુદ્ધિ હતો. તેનું રૂપ શીલનું વિરોધી ન હતું. તેનું યૌવન સદૃષ્ટ ( સદાચાર )નું વિરોધી હતું નહીં. તેનો વૈભવ દાન સાથે વિરોધી ન હતો. તેની ત્રિવર્ગની સેવા, પરસ્પર ( ત્રિવર્ગની પરસ્પર ) કલેશ કરવાની નિષ્ફળતામાં વિરોધી ન હતી. તેનું પ્રભુત્વ શાન્તિનું વિરોધી ન હતું. કલિકાળ ( માં તેનું જન્મ ) શુભો ( ના સંચય )માં વિરોધી ન હતું.

( પંક્તિ ૨૫ ) તેનો પુત્ર, સજળ ધન વાદળમાંથી બહાર નીકળતા યશીનાં ફિરલૂંથી ભગૃત થયેલા રૂવેત કુમુદ જેવી યશની વેલી ( લતા )થી નભમંડલ છાંયી નાંખતો, અનેક સમર સંકટમાં તેની સાથે આવી સંહાર થયેલા શત્રુ સામન્ત કુલની પત્નીઓના પ્રભાત સમયે રૂદનથી પોતાની અસિ ( તલવાર )નો પ્રવાપ મોટેથી બહેર કરનાર, દેવ, દ્રુજ અને ગુરુઓનાં ચરણકમળને પ્રણામ કરતાં પંક્તિઓ પડેલા કોટી વળમણનાં ઉજ્જવળ ફિરલૂંથી વિરાગિત યુગટથી મંદિત શિરવાળો, હીન, અનાથ, આભરી, અવ્યાગત, યાચક અને વિપત્તિવાળા જનોના વૈભવ મનોરથ પૂર્ણ કરવાથી વૃદ્ધિ પામતા, સ્વર્ગપ્રાપ્તિનાં એક જ સદાય ધર્મસંચયવાળો પૂર્વે પ્રભુધથી કોપિત થયેલી માનિની જનોના પ્રણામ પછી મધુર વચનથી ઉદ્બલેલા પ્રસાદથી પ્રકાશિત થતા વિદગ્ધ અને નાગરક સ્વભાવવાળો, વિમલ ગુણનાં ફિરલૂંના પિંજરમાં કલિનાં ધન વિમિર-ને નાંખનાર, પંચમહારાણ પ્રાપ્ત કરનાર શ્રી હૃદ કુશળ હાલતમાં સમસ્ત રાજ, સામન્ત, લોગિક, વિષયપતિ, રાષ્ટ્રમહેત્તર, આમમહેત્તર, આધિકારિક આદિને બહેર કરે છે કે :—

( પંક્તિ ૩૩ ) તમને બહેર થાઓ કે અકૂદેશ્વર વિષયમાં આવેલું શિરીષપદ્રક ગામ ઉદ્ગ્રજ સહિત, ઉપરિકરસહિત ... .. કાપવાની સર્વ વસ્તુ, વિદિ, પ્રતિભેદિકાસહિત ભમિશ્ચિદ્ર ન્યાયથી, સૈનિકોના પ્રવેશયુક્ત, ચંદ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વીના અસ્તિત્વકાળ સુધી પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે જગ્નુસરથી આવેલા અકૂદેશ્વર વિષયમાં શિરીષપદ્રક ના નિવાસી, બહુવચ શાખાના, વત્સ ગોત્રના, આશ્વલાયનસ સપ્તદાયારી, પ્રાદાણુ ભટ્ટિ અધ્યાપક તથા ગોપાદિત્ય તથા ભટ્ટિગણ, વિશાખ, અગ્નિશર્મા અને દ્રોણ—કારયપ ગોત્રના ભટ્ટિ-દામ તથા વત્ર, અધ્વર્યુ વાલ્કસનેય શાખાના, ડીન્ડકીય ગોત્રના, કપ્તવ સપ્તદાયારી પ્રાદાણુ તાપિ શર્મા અને ધીન્તે તાપિશર્મા, અને દત્તસ્વામી, અને ભાગિસ્વામી, અને પિતૃશર્મા અને ભટ્ટિ અને દ્રોણ—ધૂમ્રાયણુ ગોત્રના કર્ક આધ્યાપક અને અલૂક—કૌંવિરન્ય ગોત્રના વાદશર્મા અને રીલ અને યોપ અને મહાદેવ અને ભાવ—માઠર ગોત્રના ધર અને વિશાખ અને નન્દિ અને રામિલ—હારિત ગોત્રના ધર્મધર—છાન્દોગ્ય ભરદ્વાજ ગોત્રના કૌશુભ સપ્તદાયારી પ્રાદાણુ ઇન્દ્રશર્મા અને આદિત્યરવિ અને તાપિશૂર અને ઇન્દ્રશૂર અને ઇશ્વર અને ધર અને દામધર અને ધીન્તે ઇશ્વર ભરૂકચ્છથી આવેલા ભેરલ્લિજામાં નિવાસ કરતા અથર્વ વેદમાં નિપુણ ચૌહી ગોત્રના પિપ્પલાહ સપ્તદાયારી પ્રાદાણુ ભદ્ર અને વાયુશર્મા અને દ્રોણસ્વામી અને રૂદ્રાદિત્ય

અને પૂર્ણસ્વામી, આ ચાર ચરણના બ્રાહ્મણોને ચતુર્વેદિ વર્ગેદું પહેલાં પાઠન કરી, ખેતિ, ચર, શેષદેવ, અગ્નિહોત્ર, પંચમહાપ્રજા આદિ અનુષ્ઠાન માટે, અને મારાં માતાપિતાના અને મારા પુત્ર્ય યજ્ઞની વૃદ્ધિ માટે, કાર્તિક પૂર્ણિમાને દિને સુષ્ટક પાણીના અર્પ્ય સાથે અમે આપ્યું છે.

( પંક્તિ ૪૩ ) આથી અમારા વંશના કે અન્ય કાવિ લોગપતિઓએ, પ્રજાના પવનથી પ્રેરિત હૃદયિતા જલતરંગ જેવો સંચલ હૃવકોક છે, વૈભવ અનિત્ય અને અસાર છે અને મુલો દીર્ઘ કાળ સુધી ટકી રહે છે એમ મનમાં રાખીને, લોગ અને ભૂમિદાનના સામાન્ય કૃત્તી અલિલાષવાળા અને શશી જેવા દિગ્ગજાળ ચિરકાળ સુધી રહેતા યજ્ઞની પ્રાપ્તિની વાંછનાવાળાઓએ ( લોગપતિઓએ ) આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું સ્ફુલ્લ કરવું જોઈએ. અજ્ઞાનના ઘન વિમિરથી આવૃત ચિત્તવાળો જે આ દાન જમ કરશે અથવા જમીને અનુમતિ આપશે તે પંચમહાપાપનો અને અન્ય નાનાં પાપનો દોષી થશે.

( પં. ૪૬ ) ભગવાન વેદવ્યાસે મહુ છે કે—ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૧૦ હજાર વસ્તુ વાસ કરે છે પણ દાન જમ કરનાર અથવા તેમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વસ્તુ મરગમાં વસે છે. ભૂમિદાન જમ કરનાર વિધ્યાદ્રિના નિર્જલ વૃક્ષનાં શુષ્ક કોટરમાં વસતા કાળા નાગ જન્મે છે. સગરના સમયથી ભૂમિનો બાદ નૃપોએ ઉપયોગ કર્યો છે જે સમયે જે ભૂપતિ રહે તેને તે સમયે તેનું કૃણ છે. અહીં પર્વ નૃપોએ કરેલાં ધર્મ, શ્રી, અને યજ્ઞનાં કૃણ દેનારાં દાન, લોગ કર્દદી માલા જેવાં છે. કયો સુજન તે પુત્ર પાછાં લઈ લેશે ?

( પં. ૫૦ ) સંવત્સર ત્રણસો અધિક એસી, કાર્તિક પૂર્ણિમાને દિને અમારી મુખઆજ્ઞાથી સંધિવિશ્વકાધિરણાધિકૃત દેવથી લખાયું સંવત્ ૩૦૦ અને ૮૦. કાર્તિક શુ. ૧૦ અને ૫.

( પંક્તિ ૫૨ ) કિનકરના ચરણની પૂજામાં આનન્દ લેનાર શ્રીવીતરામના પુત્ર પ્રધાન્તરામના આ સ્વહસ્ત છે.

## દ્વ ૨ જાનાં કાવીનાં તામ્રપત્રો\*

ચે. સં. ૩૮૫ કા. સુ. ૧૫

દ્વ ૨ જાનાં ખેડાનાં દાનપત્રોની ગ્રા. ટાસનની પ્રતિકૃતિઓમાંની બીજી પ્રતિકૃતિમાં બે પતરાં છે. તે દરેક ૧૦૪" લાંબું અને ૭૪" પોહોળું છે. પતરાંના કાંઠા લખાણના રક્ષણ માટે બાહ્ય અગર-વાળેલા હવા કે નદી તે બાણી શકાતું નથી. પતરાં સુરક્ષિત છે, અને એકંદરે લખાણ સુવાચ્ય છે. લખાણની શુદ્ધિ સંબંધમાં નં ૧૦૬ ના લેખ ઉપર આપેલી ટીકા લાગુ પડે છે. પતરાંઓ ઉપર બે કડી માટે કાણું છે, પણ પ્રતિકૃતિમાં એક જ કડી દેખાય છે. તે લગભગ ૩" જાડી છે, અને વલ્લભીનાં દાનપત્રોની કડી જેવી બેટાળ છે. કડી ઉપરની મુદ્રા લગભગ ગોળ છે. તેના વ્યાસ ૧.૬૬" છે. અને તેના ઉપર નં ૧૦૬ ની મુદ્રા જેવી જ ઉપસેલી આકૃતિ છે. તેની નીચે એવો જ "સામન્ત-જ્ઞ" લેખ છે, છેવટ સુધી ભાષા સંસ્કૃત છે. અને છેક ૩૧. મી પંક્તિ સુધી લેખ નં ૧૦૬ ના લેખને અક્ષરશઃ મળતો આવે છે.

લેખ પ્રશાંતરાજના ઉપનામવાળા દ્વ ૨ જાના સમયનો છે. તેના ઉપર તિથિ શબ્દ અને અંકોમાં લખી છે, તે અવ્યક્ત સંવત ૩૮૫ ના કાર્તિક માસની પૂર્ણિમા છે. ૧૦૬ નં ની માફક આ દાનપત્ર પણ નાંદીપુરિમાંથી આપ્યું છે, અને અકુરેશ્વર પ્રાંત અથવા વિષયમાંના તે જ શરીષપદ્મક ગામ આપ્યાનું લખ્યું છે. પ્રથમના દાનપત્ર પછી ફક્ત પાંચ વર્ષે આપેલા આ બીજા દાનપત્રનો હેતુ બાણી શકાતો નથી.

પહેલું દાનપત્ર ૪૦ ગ્રામ્યોને આપ્યું હતું. તેમાંથી ૩૨ નાં નામ આ દાનપત્રમાં ફરીથી આપ્યાં છે. આ દાનપત્રમાં નહિ આપેલાં નામો આ છે:- દોલિડન્ય ગોત્રના વાટશર્મા અને મહારેવ (નં ૧૦૬ પંક્તિ ૩૮-૬) ભારદ્વાજ ગોત્રના ઇન્દ્રશર્મા (તેમાં જ પંક્તિ ૪૦), ચીલી ગોત્રના ભદ્ર, વાયુશર્મા, દ્રોણસ્વામિ, રૂદ્રાકલિય, અને પુલ્લસ્વામિ (તેમાં જ પંક્તિ ૪૧). અને બે નવાં નામ આપ્યાં છે, તે વસગોત્રનો વાઠ (પંક્તિ ૩૭) અને ધૂમ્રાયણ અથવા ધૌમ્રાયણ ગોત્રનો ઇન્દ્રશૂર (પં. ૪૦), આ રીતે પંક્તિ ૪૦ માં લખ્યા મુજબ દાન મેળવનારની સંખ્યા ૩૪ થાય છે. નામો નં ૧૦૬ ની પેઠે ચરણો પ્રમાણે નહીં પણ ગોત્ર પ્રમાણે ગોઠવ્યાં છે, ત્રણ પુરુષો—ધર, ધાધર, અને બીજો ઇશ્વર—જે નં ૧૦૬ ની પંક્તિ ૪૦ પ્રમાણે ભરદ્વાજ ગોત્રના લખાયા હતા, તે આંહિ (પંક્તિ ૩૮-૬) લાક્ષમણ્ય ગોત્રના હોવાનું જણાયું છે, અને વાઠ-વિષ્ણુવિકલ્પના—પૂર્વે જ શબ્દો નં ૧૦૬ માં પંક્તિ ૪૨ માં આવે છે તે આ દાનપત્રમાં આપ્યા નથી. બીજી બાબતોમાં, આ દાનપત્ર નં ૧૦૬ માં લખેલાં દાનપત્રના જ માણસોને, તેમાં બતાવેલા હેતુ માટે, અને તેમાં બતાવેલી પરિસ્થિતિમાં જ અપાયું હતું.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलं

- १ ॐ स्वस्ति नान्दीपुरीतो[ । ]विविधविमलगुणरत्नसम्पदुद्भासितसकलदिग्मुखेपरि-  
त्र[ ता ]शेष सपक्षमहामहि[ ही ]भृतिसततम[ ि ]वलङ्घि-
- २ त[ । ]वधौ स्त्रैर्य्य गाम्भि[ म्भी ]र्य्यलावण्यवति महासत्त्वतयातिदुरवगाहेगुर्जर-  
नृपतिवंशमहोदधौ श्रीसहजन्माकृष्णहृदयाहिता-
- ३ स्पदः [ कौ ]स्तुभमणिरिव विमलयशोदीधिति निकरदि[ वि ]निहत कलिति-  
मिरनिचयः सत्पक्षो वैनतेय इवाकृष्टशत्र[ त्रु ]नागकुलसंत[ ि ]त-
- ४ रूपाचित एव दिनकरचरणकमलप्रणामापनि[ नी ]ताशेषदुरितनिवहस्सामन्त-  
दहः[ । ]प्रतिदिनमप[ ने ]न शङ्क[ ँ ]येनस्थितमचल-
- ५ गुणनिकरकेसरविराजितवपुषा विनिहृतारिगजकुम्भविगलितमुक्ताफलच्छलप्रकी-  
र्णविमलयशोवितावे[ ने ]रूपानुरू-
- ६ पं सत्त्वमुद्रहत[ । ]केसरिकिशोरकेणोपपरिक्षितिभृतां[ । ]याश्चातिमलिनकलियुगति-  
मिरचन्द्रमसमनुदिवसमन्या[ न्यो ]न्यस्पर्द्धये-
- ७ वाययुः कलासमूहादयो गुणः विक्र[ क ]मानीतमद ति[ वि ]लासालसगत-  
योरातिगजघटाः प्रमदाश्च[ । ]यस्य चाविरत-
- ८ [ दा ]नादि[ ? ]प्रवाह प्रीणितार्थिमधुकु[ र ]कुलस्य रुचिरकीर्तिवशासहायस्स  
सततमस्त्रालितपदं प्रसरतः सद्दंशाहितशोभा-
- ९ गा[ गौ ]रवस्य भद्रमतङ्गस्येव करघाटविनिहतक्षितिभृदुन्नततनूरु[ हस् ]य-  
रेवानिर्ज्जरसलिलप्रपातमधुरानिनादस्य
- १० भगा[ गो ]द्ववास्समुन्नतपयोधराहितश्रियो दयिता इव मुदे विन्ध्यनगोपत्परा-  
[ का ]ः [ । ]यश्चोपमीयते शशिनि सौम्य[ त्व ]वैमल्यशोभाक-
- ११ लामिर्न कलङ्केन श्रीनिकेतशोभासमुदयाधःकृतकुलकण्टकतया कमलाकरे न पङ्क-  
जन्मतया । सत्वोत्साह विक्र[ क ]मैर्मृ[ मृ ]-
- १२ गाधिराजेन क्रूराशयतया । लावण्यस्त्रैर्य्यगाम्भीर्य्यस्थित्यनुपालनतया महोदधौ न-  
व्यालाश्रयतया । सत्कटक प[ स ]-
- १३ मुन्नतविद्याधरावासतया हिमाद[ च ]लेन खष[ श ]य[ प ]रिवारतया । यस्य  
च सद्भोगः शेषोरगस्येव[ विमलकिरणमणिशताविष्कृत-
- १४ गौरवस्सकलजगत्सारो[ धा ]रणो । यस्य प्रकाश्यते सत्कुलं शि[ शी ]लेन । प्रमु-  
त्वमाज्ञया । शूलमरातिप्रणिपातेन । कोपा[ पो ]निग्रहेण ।
- १५ प्रसादः प्रदानैद्धर्मो देवद्विजातिगुरुजनसपर्य्ययेति[ ॥ ]तस्य सूनुः प्रतसरुचिरक-  
नकावदातः कल्पतरुरिवाविरतम-
- १६ मिरुचितफलप्रदः सततमृतगणस्येव वसन्तसमयो वसन्तसमयस्येव प्रविक[ । ]-  
सित निविडचूततरुवनाभोगः सरस इव

- १७ कमलनिवृद्धः कमलनिवृद्धस्यैव प्रबोधो महाविपश्चरस्यैवमणिमणोरिव स्वच्छतार-  
भावो महोदधेरिवामृतकलशोमृतक-
- १८ लशस्यैवामरणदायित्वप्रज्ञा[ मा ]वः करिण इव मदः प्रमत्ता[ दा ]जनस्यैव वि-  
लासी विभवस्यैव सत्पात्रविनियोगो धर्म-
- १९ स्यैव कर्तुः क्रतोरिव स्वदक्षिणाकालः प्रेम्णा इव सद्भावः आशिनइवामलकला-  
समूहो नियसमलङ्कारभूतः सकल-
- २० निधाकरामिरूपवदनः शङ्को वदान्यः प्रचलरिपुबलानीकसमरसमाप्तविजयश्रीः श्री-  
बीतरागापरनामाश्रीजर[ य ]म-
- २१ द[ ट ]ः[ । ]कलिप्रतिपक्षमयाच्छरणास्थिन इव यमाश्रितः सविनया गुणाः[ । ]-  
स्फुरितदि[ वि ]मलकीर्तिं सौदामणि[ नि ]ना येन सकलजी-
- २२ बलोकानन्दकारिणा कालबलाहकेनैवावन्ध्यफलं गर्जता प्रणयिनामपही[ नी ]-  
ताल्लृप्णासन्तापवोषाः[ । ]यश्च गू[ शू ]रोपि सतत-
- २३ मयशोमीरुरपगत तृप्योपि गुणार्जनाविच्छिन्नतर्षः सर्वप्रदानशीलोपि परयुवति-  
हृदयदानपराङ्मुखः पदुरापि ध-
- २४ रपरिवादानि[ मि ]धान जडधीः[ । ]यस्य चन विरोधि रूपा[ ं ]शीलस्य यौवनं  
सद्वृत्तस्य दि[ वि ]भवः प्रदानस्य तृ[ भि ]वर्गसेवापरस्तरा-
- २५ पीडनस्य प्रभुत्वं क्षान्तेः कलिकालोगुणानामिति[ ॥ ] तस्य सन्तुः सजलधनपटल-  
निर्मातरजनिक्करावबोधि
- २६ तकुमुद्वधवल्लयशः प्रनानास्थगित नभोमण्डलो नेकसमरसंकटप्रमुखागतनिहत-  
क्षत्रुसामन्त-
- २७ कुलधर्मप्रभातसमयरुदितच्छलोद्गीयमानविमलनिर्झरप्रतापो देव द्विजातिगुरु-  
पतरुं बीजुं
- २८ चरणकमलप्रणामोद्गृह्यवज्रमणि-[ कोटिरुचिर ]श्रीधितिबिराजितमुकुटोद्भासित-  
[ ि ]शिरा-
- २९ वि[ दी ]नानायातुराभ्यागतास्थिजनाक्रिष्ट[ रिपूरित ]वि[ भव ]मनोरयोपवि-  
[ ची ]यमानप्रविष्टपेकस-
- ३० हायधर्मसङ्ख्यः प्रणयवरिकुपितमानिनि[ नी ][ जनप्रणा ]मूर्ध्वमधुरवचनोपपा-  
दितप्रसादप्रकाशी-
- ३१ कृताविदग्धनागरकस्वभावो विमन्त्रगुणकिरणपञ्जर[ । ][ ि ]श्रुतबलकलिति-  
मिरनिबन्धसमधिगतपद्म-
- ३२ महाशब्द[ : ]धीदहः कुशली सर्वानेव राजसामन्तनोगिकविस[ ध ]परति-  
राष्ट्रप्रामनइषराधिकारिकादीन्स-
- ३३ मनुबोधयन्त्यनुवो विदितमस्माधि रक्षा[ कू ]श्वरविषयान्तर्गत । द्यिरिपयद्रक ।  
एवमामस्तोदकः



- ३४ सोपरिकरः सर्वदादानसंग्राह्यः । सर्वदित्यविष्टिप्रातिभेदिक परिहि[ ही ]णो भूमि-  
च्छिद्रन्यायेनाचाटभट्टप्रा-
- ३५ वैश्य आचन्द्रकर्णार्णद[ व ]क्षितिस्थितिसमकालीनः पुत्रपौत्रान्वयभोग्यो जम्बूस-  
रोवास्तन्य भरद्वाजस-
- ३६ गोत्रकण्वसन्नह्यचारि ब्राह्मणादित्यरवि । तथा तापिशु[ शू ]र । इन्द्रशूर । ईश्वर ।  
तथावत्ससगोत्र भट्ट[ ट \* ]यि[ य ]-
- ३६ घ्यापक । गोपादित्य । वाड । विशाख । अमिशर्म । भट्टिगण । द्रोण । माफ-  
[ ठ ]रसगोत्रविशाख । धर । नन्दि ।
- ३८ राम । दौण्डगी[ ली ] [ य ]सगोत्रतापिशर्म द्वितापिशर्म[ शर्म ] । द्रोण । भट्टि  
पितृशर्म । भागिस्वामि । दत्तस्वामि । लक्ष्म-
- ३९ ण्यसगोत्रधर । दामधर । ईश्वर । कोण्डिन्यसगोत्र वाव । वोप । शैल । काश्य-  
पसगोत्र भट्टिदामि[ म ] । वा [ व ? ]त्र[ । ]-
- ४० हारीतसगोत्रधर्मधर । धौत्र[ । ]यन[ ण ]सगोत्रकर्कध्यापक । आवुक । इन्द्र-  
शूरादि ब्राह्मणेभ्यश्चतुस्त्रिंशद्भ्यो-
- ४१ बलिचरुवैश्वदेवामिहोत्रपञ्चमहायज्ञादिक्रि[ क्रि ]योत्सर्पणार्थ माशा[ ता ]पि-  
त्रोरात्मनश्चपुण्ययशोशि[ मि ]वृद्धये कार्त्ति-
- ४२ क्यामुदकातिसर्गेणातिसृष्टो[ । ] यतोस्मद्वंश्यैरन्यैर्वागामिभोगपतिभिः प्रबलपवन-  
प्रेरितोदधिजलतरंग-
- ४३ चञ्चलं जि[ जी ]वलोक्तमभावानुगतानसारान्विन[ भ ]वान् दीर्घकालस्थेयसश्च-  
गुणानाकलय्य सामान्यभोगभू-
- ४४ प्रदानफलेष्टुभिः शशिकरुचिरं यशश्चिराय चिचीषुभिरयमस्मदासो[ यो ]नुमन्त-  
व्यः पालयितव्यश्च । यो वाज्ञा-
- ४५ नतिमिरपटलावृतमतिराच्छिन्नादाच्छिद्यमानकं वानुमोदेत् सपञ्चभिर्महापातकै-  
स्संयुक्तस्यादित्युक्तं च भग-
- ४६ वता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ षष्टि वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठि[ त ]भूमिदः आच्छे-  
त्ता चानुमन्ताच तान्येव नरके वसेत् [ ॥ ]
- ४७ विन्ध्याटवीष्वतोयासु शुष्ककोटरवासिनः कृष्णाहयोहि जायन्त[ ]भूमि[ म ]  
द[ । ]यं हरन्ति ये ॥ बहुमिर्वसुधा मुक्ता राजमिस्स-
- ४८ गरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं । यानि[ नी ]ह द[ च ]।  
नि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि धर्म[ । ]र्थयशस्कराणि । निर्भुक्त-
- ४९ माल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददि[ दी ]त ॥ इति[ ॥ ]संवत्सर-  
शतत्रये पञ्चाशि[ शी ]त्य[ घ ]के कार्तिकपौर्णमास्यां
- ५० लिखितं सन्धी[ निव ]विग्रहाधिकरणाधिक्रि[ कृ ]तरे[ व ]णस्वमुखाज्ञयेति[ ॥ ]  
सं ३०० ८० ९ कार्तिक भु[ सु ]१० ५ [ ॥ ]दिनकरचरणा-
- ५१ चैतन्यस्य श्रीवीतरागसू [ नो ]ः स[ स्व ] [ इत्यर्थ ] प्रशान्तरागस्य ॥

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ । નાન્દીપુરી ( શહેર ) માંથી:—

( પં. ૧ ) વિવિધ ગુણસંપદથી સઠલ દિશાઓનાં મુખ, રત્નોથી સાગર મંડિત કરે છે તેમ મંડિત કરનાર ( વગેરે વગેરે નં. ૧૦૬ પ્રમાણે ) મહોદધિ જેવા ગુર્જર નૃપોના વંશમાં, શ્રી કૃષ્ણના હૃદય ઉપર રહેલી શ્રી(લક્ષ્મી)ની સાથે જન્મેલા કૌસ્તુભમણિ જેવા વિમલ યશનાં ફિરલુથી ઠલિયુગનાં તિમિર દૂર કરનાર, સત્પક્ષથી વૈનતેય માફક શત્રુ નાગકુલની સંતતિ જહ-મૂળથી ઉગેડી નાંખનાર ( વગેરે વગેરે નં. ૧૦૬ પ્રમાણે ) સામન્ત હૃદ હતા.

( પં. ૧૫ ) તેને તપાવેલા ચળકતા સુવર્ણ જેવો શુદ્ધ ( વગેરે વગેરે નં. ૧૦૬ પ્રમાણે ) શ્રી વીતરાગના ધીળ નામવાળો શ્રી જ્યેષ્ઠ પુત્ર હતો.

( પં. ૨૫ ) તેનો પુત્ર, સજળ ઘન વાદળમાંથી મહાર નીકળતા શરણીનાં ફિરલુથી ભગવત યજ્ઞેલા શ્વેત કુમુદ જેવી યશની વેલીથી નભમંડળ છાંયી નાંખતો ( વગેરે વગેરે નં. ૧૦૬ પ્રમાણે ) પંચમહાશબ્દ પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી હૃદ કુશળ હાલતમાં સમસ્ત રાજ, સામન્ત, લોગિક-વિષયપતિ, રાષ્ટ્રમહત્તર, ગ્રામ મહત્તર, આધિકારિક આદિને જાહેર કરે છે:—

( પં. ૩૩ ) તમને જાહેર થાયો કે:—અમારાથી, અકુદેશ્વર વિષયમાં આવેલું શિરીવપદ્મક ગામ ઉદ્ગ્રસહિત, ઉપરિઠ્ઠસહિત ... કાપવાની સર્વ ચીજ, વિદિ, પ્રતિભેદિકાસહિત, ભૂમિ-ચિદ્રના ન્યાયથી, સૈનિકોના પ્રવેશમુક્ત, ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વીના અસ્તિત્વકાળ સુધી પુત્ર-પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે, જન્મસુસરમાં નિવાસ કરતા ભરદ્વાજ ગોત્રના, કણ્વ સપ્તજ-ચારી પ્રાણણ આદિત્યરવિ તથા તાપિશૂર અને ઇન્દ્રશૂર અને ઇશ્વર—તથા વત્સગોત્રના ભટ્ટિ આધ્યાપક અને ગોપાદિત્ય અને વાહ અને વિશાખ અને અગ્નિશર્મા, અને ભટ્ટિગણ અને દ્રોણ—માઠર ગોત્રના વિશાખ અને ધર અને નન્દી અને રામ કોણકકીય ગોત્રના તાપિશર્મા અને ધીળ તાપિશર્મા, અને દ્રોણ અને ભટ્ટિ, અને પિતૃશર્મા, અને ભાગિસ્વામિ અને હત્ત સ્વામિ—લક્ષ્મણ ગોત્રના ધર અને હામધર અને ઇશ્વર—કોણિક્ય ગોત્રના જાવ અને ધોષ અને શૈલ—કાશ્યપ ગોત્રના ભટ્ટિહામ અને વાત્ર—હારિત ગોત્રના ધર્મધર ધૌઆયણ ગોત્રના અધ્યાપક હર્ક અને આવુક અને ઇન્દ્રશૂર. આ ૩૪ પ્રાણણોને બલિ, ચંદ્ર, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, પંચમહા-યજ્ઞ આદિ અનુક્રમ માટે તથા મારાં માતાપિતા અને મારા યુવયયશની વૃદ્ધિ માટે કાર્તિક પૂર્ણિમાને દિને પુષ્કળ પાણીના અર્ધ સાથે અપાયું છે.

( પં. ૪૨ ) અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ લોગપતિઓ ( વગેરે વગેરે નં. ૧૦૬ પ્રમાણે ) આ અમારા હાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું જોઈએ.

( પં. ૪૫ ) અને ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે:—ભૂમિહાન ઠેનાર ( વગેરે વગેરે નં. ૧૦૬ પ્રમાણે ).

( પં. ૪૯ ) સંવત્સર ત્રણસો અધિક ઍસી, કાર્તિક પૂર્ણિમાને દિને અમારી મુખઆગ્રાથી સંખિવિઘ્નધિકરણાધિકૃત રેવથી લખાયું સંવત ૩૦૦ અને ૮૦ કાર્તિક શુ. ૧૦ અને પ.

( પં. ૫૦ ) દિનકરના ચરણની પૂજામાં આનન્દ લેનાર શ્રીવીતરાગના પુત્ર પ્રશાન્તરાગના આ સ્વહસ્ત છે.

## સંખેડામાંથી મળેલું રણુગ્રહનું તામ્રપત્ર

ચે. સંવત ૩૯૧ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાવાસ્યા)

પતરૂં બીજું.

આ પતરૂં દ્વા ધંચ લાંબું અને ૪૩ ધંચ પહોળું છે અને તેમાં ઉમેટા, ઈલાવ અને બચુમરા-માંથી મળેલાં ગુર્જર તામ્રપત્રોની લિપિમાં જ લખાએલો દશ લીટીનો સુરક્ષિત લેખ છે. ઉપરના ભાગમાં કડીઓની જગા બતાવનારાં કાણાં મોળુદ છે. લેખ અગ્રુદ સંસ્કૃત ભાષામાં લખાએલો છે.

દાન લેનાર પુરૂષ ( પં. ૧ ) ગ્રાહણ આદિલશર્મા છે, ફતક ( પં. ૯ ) લોગિક પાલકદુસાન છે, અને લેખક ( પં. ૧૦ ) સંધિવિગ્રહાધિકૃત માંત્રિભટ છે. ( પં. ૯-૧૦ ) અનુસાર દાતા દિનકર કિરણ-લ્યર્થનરવ અને શ્રી-દદ-પાદાન્તર્ગતિ ( દિનકરનો ઉપાસક અને શ્રી દદનો નિકટનો સગો ) તરીકે જણાવેલો રણુગ્રહ નામનો વીતરાગનો પુત્ર હોય તેમ જણાય છે, કારણ કે દાનપત્રમાં તેના જ હસ્તાક્ષર છે. તિથિ ( પં. ૮ ) સં. ૩૯૧. વૈશાખ બહુલ. ૧૫. એટલે વૈશાખની અમાસ છે.

દાતાના વંશની હકીકત જોવાઈ છે, છતાં છેલ્લી બે હકીકતોથી આપણે જાણી શકીએ કે દદ ૪ થો—ઉર્ફ પ્રશાન્તરાગ. ૨ જાના રાજ્યસમયમાં આ દાનપત્ર બહાર થયું હતું અને દાતા દદ ૪-પ્રશાન્તરાગ ૨ જાનો ભાઈ હતો. કારણ કે દદ ૪ નાં બે ખેડાનાં દાનપત્ર સં. ૩૮૦ અને ૩૮૫ માં અપાએલાં તેથી સં. ૩૯૧ની નવી તિથિમાંથી એમ માલુમ પડે છે કે “ શ્રી દદ ” એવા લખાણથી તે જ પુરૂષ આંહિ ધારેલો હોવો જોઈએ. વળી રણુગ્રહને વીતરાગનો પુત્ર અને દદનો બન્ધુજન એમ બંને કહ્યો છે. અને પાછળનો ( દદ ) જયભટ ૨ જો—એટલે વીતરાગ ૧ લાનો પુત્ર હતો; તેથી રણુગ્રહ દદનો ભાઈ કે પીતરાઈ ભાઈ ( કાકાનો દીકરો ભાઈ ) હોવો જોઈએ. એટલે આપણા દાનપત્રથી જણાય છે કે દદ ૪ નું રાજ્ય સં. ૩૯૧ સુધી અથવા ગુર્જરા ઈ. સ. ૬૪૬ ના એદિ સંવતનો ઉપયોગ કરતાં હતા તે પ્રમાણે ઈ. સ. ૬૪૦ સુધી આજામાં આજું આદ્યું જ હોવું જોઈએ.

असगन्तर

१. ब्रह्मवर्षित्वात्मानं उद्वाप्तिमर्त्यलोमिष्टं यतोऽप्यास्मद्वशीरन्वैर्मानिभोग-  
यतिमि भव-
२. दैव्याहातेनुनन्त्यं वातमित्यध यो वाङ्मनिसिरपत्ता 'नितराब्धिन्मासा-  
चित्तव्यस्यै वा-
३. मुनेदेन म पयमिन्हापातर्कः : ]मंयुवतः : ]स्वाहयुक्तं भगवता वेदव्यासेन  
व्यासेन वदिररि-
४. मद्भावे' स्वर्गे मोदति मुमिये' आप्तोपा चानुनन्ता च तान्नेर नारे बभे'  
किन्नाटर्वापत्तं वायु शुभ-
५. कोटरवासिन् : ]'किप्पाहयो दि जायन्ते मुमिशनापहारका : ]यानीह दणानि  
पुरा नरेन्दैर्दानानि
६. धम्मार्थवत्तररादि निर्मुक्तमात्मनविमानि तानि को पायं साधु : ]पुनराद-  
भीति म्ददते परदत्ता वा
७. मन्त्रादह मुचिष्टि' मदी' मरिचर्तं भेष्ट दाताद्वयते'यो नृरात्मनिति''
८. संवत्सरान्तर्गते वृत्तवत्ये दैव्यामवदुत्पन्नदत्ता मं. १०२ वैशम्प व १५
९. दूतभेद बोधित्वात्कट्टाणां : ]दिनहरविराम्यर्षतानस्य वृत्तवत्येवं श्रीर्षी-  
वगन्तुमे
१०. रघुनाथ्य भीदरगाशान्त्रोति' किमिन्द्रं मन्त्रिभिरादिबिज' माविमहे-

## દ્વ ૨ જે અથવા પ્રશાન્તરાગનાં જે દાનપત્રો

( ચેદી ) સંવત ૩૯૨ વૈશાખ સુદ ૧૫

દાનપત્રોનો આશય સૂર્ય પ્રાદ્યુષ્ણે તેના યજ્ઞોના ખર્ચ માટે— સંગમખેટક વિષયમાં જે ખેતર, એક સુવર્ણરૂપદિલ ( નં. ૧ ) અને એક ક્ષીરસર ( નં. ૨ )માં આપવાનો છે. આ લેખોમાંથી ભરૂચના ગુર્જરાના ઇતિહાસ માટે વસ્તુલાભ અલ્પમાત્ર છે. તેમની તિથિ ( ચેદિ ) સંવત ૩૯૨ વૈશાખ પૂર્ણિમા જણાવે છે કે દ્વ ૪. પ્રશાન્તરાગે ઇસ્વી સન ૬૪૧-૪૨ સુધી તે રાજ્ય કર્યું જ. અને મી. ધ્રુવની ધારણા પ્રમાણે ( ચેદિ ) સંવત ૩૯૧ નું સંજોડાનું દાનપત્ર અદેખર શ્રી દ્વના રાજ્યમાં અપાયું હતું. તેના દાતા રણુગદ, શ્રી વીતરાગના પુત્ર, જેને મી. ધ્રુવ ખરી રીતે આપણા દ્વનો લાઈ લેજે છે, તે તેના ગરાસ તરીકે કેટલાંક ગામનો બટુધા માલિક હતો. વળી આ જે લેખો જણાવે છે કે ગુર્જરાનું રાજ્ય ખાનદેશ અને માલવાની સરહદ સુધી પ્રસરેલું હતું. જે નગરને પાછળ સંગમખેટક વિષય નામ અપાયું તે નગર નિઃસંશય હાલનું સંજોડા છે. શબ્દચુત્પત્તિ પ્રમાણે સંગમખેટક એટલે એ નદીઓના સંગમ પરનું ગામ છે, અને હન્ધ અને એર સંજોડા સમીપમાં મળે છે. સંગમખેટક વિષય કદાચ ગાયકવાડના તાબાનો સંજોડા પ્રાંત તથા હાલ પણ સંજોડા મેવાસ કહેવાતો મેવાકાંઠા એજન્સિનો નહીંકનો ભાગ હોય. આ જે જીલ્લાના નામનું કંઈ અંશે મળતાપણુ સૂચવે છે કે એક સમયે સંજોડા નામના રાજનગરવાળા એક મોટા પ્રાન્તમાં તેઓ હતા. આ જીલ્લાના ત્રિકોણમિતિ માપણીના નકશા મને મળે તેમ નથી, તેથી જે દાનપત્રમાં જણાવેલાં અટવીપાટક, કુકકુટવલિકા, ક્ષીરસર અને સુવર્ણરૂપદિલ ગામોના અભિજ્ઞાન ( ઓળખ ) થી મારો ઉપલો મત પૂર્ણ સાબિત કરવા અશક્ત છું. પણ મારી પાસે ગુજરાતનો જૂનો નકશો છે તે સાંકેરા ( સંજોડા ) ના અગ્નિકોણમાં કુકેયલી ( કુકેલી ) ગામ, જેનું નામ કુકકુટવલિક સાથે મળે છે તે બતાવે છે.

દાન લેનાર પુરૂષ પ્રાદ્યુષ્ણ સૂર્ય, ક્ષીરસરમાં વસનાર, ભારદ્વાજ ગોત્રનો, શુકલ ચતુર્વેદના માધ્યન્દિન સપ્તમ્યારી, દશપુર જે હાલનું પશ્ચિમ માલવાનું મન્દસોર છે ત્યાંથી આવેલો છે. દશપુરના ચતુર્વેદિઓનું મંડળ ધ્રુવસેન ૨ ના શક સંવત ૪૦૦ ના કૃત્તિમ દાનપત્રમાં જણાવેલું છે અને દશપુરના પ્રાદ્યુષ્ણ જ્ઞાતિના એક પુરૂષે મોઢલ અને મેવાડના ચીતોડગઢના લેખ રચ્યા છે. હાલમાં દશપુરીઆ પ્રાદ્યુષ્ણ ગુજરાતમાં નજરે પડતા નથી.

દાનનો લેખક સાન્ધિવિગ્રહિક દેવ છે, જેને આપણે જોડાનાં દાનપત્રો પરથી જાણીએ છીએ અને દ્વકનું નામ, કદં દાનપત્ર નં. ૨ પંક્તિ ૨૭ માં નહું છે. તેનો લોગિક પાલકનો ખિતાબ જે શબ્દાર્થ પ્રમાણે લોગિકોનો પાલક અથવા જેનો સાંકેતિક અર્થ મને જાણીતો નથી તે સંવત ૩૯૧ ના સંજોડા દાનપત્રમાં પણ આવે છે, જ્યાં પ્રતિકૃતિમાં પંક્તિ ૯ માં મી. ધ્રુવ વાંચે છે તેમ લોગિક-પાલક-જ્ઞાન નહીં, પણ દ્વકોત્ર લોગિક-પાલક-હુલ્લન છે.

દાનપત્ર નં. ૧ અને નં. ૨ નું અક્ષરાન્તર

પત્રું પહેલું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ નાન્દીપુરાત્સનલધનપટલનિર્ગતરજનિકરકરાવનોધતકુમુદધવલયશ:-
- ૨ પ્રાતાનાસ્થગિતનમોમળલેનેકસમરસંકટપ્રમુક્તાગતનિહતકનુસામન્તકુલવધૂપ્રભા-
- ૩ તસમયરુદિતચ્છલોદ્ગ્રીયમાનવિમલનિસ્તિશ્ચપ્રતાપો દેવદ્વિજાતિગુરુચરણકમલપ્રણો-
- ૪ મોદ્દૃષ્ટવજ્રમાળિકોટિરચિરદીપિતિવિરાજિતમકુટોદ્ગ્રાસિતશિરાઃ દીનાનાથાતુરામ્યાં
- ૫ ગતાસ્થિજનાક્ષિપરિપૂરિતવિમવમનોરથોપચીયમાનત્રિવિષ્ટપૈકસહાયધર્મમ્હે -
- ૬ ચયઃ પ્રણયપરિકુપિતમાનિવીજનપ્રણામપૂર્વમધુરવચ્નોપપાદિતપ્રસાદમકાશી-
- ૭ કૃતવિદ્યજ્ઞાગરકસ્વમાવો વિમલગુણકિરણપંજરાક્ષિત્ત્વહલકલિતિમિરનિચર્યઃ
- ૮ સમધિગતપદ્મમહાશબ્દબ્રોદહકુશલી સર્વાનેવ રાજસામન્તમોગિકવિપયપતિરાટ્રે-
- ૯ ગ્રામમહત્તરાધિકારિકાદીન્સમનુવર્ણ્ય ઘોષયત્યસ્તુ વો વિદિતમત્સામિઃ સજ્જમલેટકવિષે

દાનપત્ર નં. ૧

- ૧૦ યાન્તર્ગતસુવર્ણારપણિગ્રામે પૂર્વસી-
- .. મિ । તદ્વિપયમાનેન ગ્રીહિપિટકવાપં
- .. ક્ષેત્રં ।
- ૧૧ [ ય ]ન્યાયાટનાનિ પૂર્વતઃ ક્ષીરસ-
- .. રગ્રામસીમાસન્ધિઃ ઉત્તરતઃ કુલ્લકુટવ
- .. લ્લિકાગ્રામસીમાસન્ધિઃ
- ૧૨ અપરતઃ બ્રહ્મદેયક્ષેત્રં વટવૃંક્ષો ।
- .. તલાદ્ધિકા ચ । દક્ષિણતઃ સુવર્ણા-
- .. રપણિગ્રામગામી પંચૈઃ
- ૧૩ અટવીપાટકગ્રામસન્ધિશ્ચ । પ્વમેત-
- .. ચતુરાયાટનવિશુદ્ધ ક્ષેત્રં સોદ્રજ
- ૧૪ સોપરિકરં સર્વાદાનસંગ્રહં

દાનપત્ર નં. ૨

- યાન્તર્ગતક્ષીરસરગ્રામોપરદક્ષિણસીમં
- .. મૃદ-
- ૧૦ ન્માનેન ગ્રીહિદક્ષપ્રસ્થવાપં ક્ષેત્રં
- .. યસ્ય પૂર્વતસ્સન્ધૌ અઢ્ઢોલ્લવૃક્ષઃ ઉત્ત-
- .. રતઃ શાકવૃક્ષઃ
- ૧૧ વટવૃક્ષશ્ચ<sup>૧</sup> ॥ અપરતઃ સ્વદિરવદ-
- .. રિત્રિક્ષૌ<sup>૨</sup> । દાક્ષિણતઃ શસ્ત્રેલી ।
- .. મૂતવટથેવમેતચ્છતુ-
- ૧૨ રાયાટનવિશુદ્ધં સસીવરં સોદ્રજ-
- .. સર્વવિદિત્યવિષ્ટિપ્રાતિમેદિકાપરિદીપં<sup>૩</sup>

૧ ડે. કુલ્લ તરફથી મળેલ શાહીની ખાખા ઉપરથી. ૨ ચિત્રરૂપે દર્શાવેલ છે. ૩ દાનપત્ર નં. ૨ માં પંક્તિ ૧ થી 'સ્વપિ' થી પૂરી થાય છે— નં. ૨ નામાં સહુ છે.

૪ દાનપત્ર નં. ૨ નામાં પંક્તિ ૨ છનો અંત 'ચ્છલો' થી થાય છે.

૫ " " ૩ " મળિકા(કો)થી થાય છે. નં. ૨ નામાં મુક્ટો વાંચો.

૬ " " ૪ 'પૂરિત' થી પૂરી થાય છે.

૭ " " ૫ 'માનિની' થી પૂરી થાય છે.

૮ " " ૬ નો અંત 'વિમલ' થી થાય છે. નં. ૨ નામાં 'વજ્રા' છે.

૯ " " ૭ નો અંત 'કુશલી' થી થાય છે.

૧૦ દાનપત્ર નં. ૨ માં 'રાધિકાધિકારી'— નં. ૨ નામાં પંક્તિ ૮ નો અંત 'જ્વમનુદશંયત્યસ્તુ' થી થાય છે. ૧૧ વાંચો ગ્રામેપરદક્ષિણસીમિ. ૧૨ આ અન્તરનું વિરામ ચિહ્ન વિરુદ્ધ જેનું કાચો છે. ૧૩ વાંચો વટવૃક્ષઃ ૧૪ વાંચો ક્ષૌ. ૧૫ વાંચો પન્થાઃ ૧૬ વાંચો શસ્ત્રેલી. ૧૭ દાનપત્ર નં. ૨ નામાં પં. ૧૨ વિષ્ટિપ્રા થી પૂરી થાય છે. છે. ૬

## પત્રું વીજું

- ૧૫ ભૂમિચ્છિદ્રગ્યાયેનાચાટમટપ્રાવેશ્યમાચન્દ્રાક્ષર્ણવક્ષિતિસ્થિતિસમકાલીન'
- ૧૬ પુત્રપૌત્રાન્વયભોગ્યં દાશપુરવિનૈર્ગતક્ષીરસરગ્રામવાસ્તવ્યભરદ્વાજસગોત્રવાજિસં-
- ૧૭ નેયમાધ્યન્દિનસવ્રજ્જ્વાલિતસૂર્યાય વલિચરુવૈશ્વદેવામિદોત્રપદ્મમહાયજ્ઞાદિકર્ત્ત્વ-
- ૧૮ યોત્સર્પ્વણાર્થ માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્યયશોભિવૃદ્ધયેષ વૈશાલશુદ્ધપદ્મદશ્યામુવ-  
કાતિસર્મેર્ણો-
- ૧૯ તિસ્રઘં યતોસ્યાસ્મદ્વંદ્યૈરન્યૈર્વાગમિભોગપતિભિઃ પ્રવલપવનપ્રરિતોદધિજલતર-  
ચક્ષ્ણં-
- ૨૦ જીવલોકમભાવાનુગતાનસારાન્વિભાવાન્દીર્ઘકાલસ્થેયસશ્ચ ગુણાનાકલ્ય સામા-  
ન્યભોગભૂમે-
- ૨૧ દાનફલેષ્પુમિઃ શશિકરરુચિરં યશશ્રિરાય ચિચીપુમિરયમસ્મદ્દાયોનુમન્તવ્યઃ પાલ-  
યિતવ્યર્થે ।
- ૨૨ યો વાજ્ઞાનતિમિરપટલાવૃતમતિશચ્છિન્ધાદાચ્છિન્ધમાનકં વાનુમોદેત સ પદ્મમિર્મ્મ-  
હાપાતકૈઃ સંયુક્તઃ
- ૨૩ સ્યાદિત્યુક્તશ્ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન । પૃષ્ઠિ વર્ષતહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ  
ભૂમિદઃ [ । ] આચ્છેતા ચાનુર્મ-
- ૨૪ ન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેત્ ॥ વન્ધ્યાટવીપ્વતોયાસુ શુષ્કકોટરવાસિનઃ [ । ]  
કૃષ્ણાહ્યો હિ જાયન્તે મમિદાય હૈરં-
- ૨૫ ન્તિ યે ॥ વહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજમિઃ સગરાદિભિઃ [ । ] યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિ-  
સ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ યાનીહ તાર્દ-

૧ દાનપત્ર નં. ૨ જામાં પં. ૧૩ સ્થિતિ થી પૂરી થાય છે. ૨ વાંચો દશપુર નં. ૨ જામાં બીજા પ્રામ શબ્દ મૂકી દેવામાં આવ્યો છે અને જેમાં વાસ્તવ્ય ને બદલે નિવાસિ વાંચી છે. નં. ૨ જામાં પં. ૧૪ અને પત્ર ૧૬ મહાદાન થી મૂકી થાય છે. વાંચો વાજસનેય. ૩ નં. ૨ જામાં બલીચર. નં. ૨ જામાં પં. ૧૫ વૈશ્વદે " " હોત્રહવનપદ્મ. ૪ નં. ૨ જામાં પં. ૧૬ વૃદ્ધ્યે થી પૂરી થાય છે. " " ૧૭ ભોગપતિ થી પૂરી થાય છે. વાંચો પ્રેરિતો અને તરંગ નં. ૨ ની સાથે. ૬ " " ૧૮ સારાન્વીભવા થી પૂરી થાય છે. ૭ નં. ૨ જામાં પં. ૧૯ હચિરં થી પૂરી થાય છે. ૮ " " ૨૦ પટલા થી પૂરી થાય છે. " વાનમોદેત યોત્રી રીતે છે. " પાતકૈ વાંચો જેમાં સ્વયુક્તસા છે. ૯ " પં. ૨૧ ત્યુક્ત થી પૂરી થાય છે. " દ્યાસેન અને મૂમદઃ છે. " " ૨૨ આચ્છેતા થી પૂરી થાય છે. ૧૦ " શ્લોક ૬ (વિ)ન્ધ્યાટવીપ્વિત્યાદિ નથી. ૧૧ " રાજમિસ્સ છે. નં. ૨ જામાં પં. ૨૩ યસ્ય યસ્ય થી પૂરી થાય છે. વાંચો યાનીહ; દત્તાનિ નં. ૨ જામાં.





## દદ ર જાનાં ઉમેટાનાં તામ્રપત્રો

( શક ) સંવત ૪૦૦ વૈશાખ સુદ ૧૫

નીચે આપેલું લઙ્ગના દદ ર જાનું દાનપત્ર ૧૮૭૫ માં ધોરસૂદનાં દેવ. જોસેફ ટેલરને ઉમેટા( ખેડા જિલ્લા )માં એક વાણિયાના ઘરમાંથી મળ્યું હતું. પ્રથમ મી. ટેલરે મને પતરાં-ઓની છાપ આપી, અને થોડા વખત પછી તેના માલિકને થોડા દિવસ સારું અસલ આપવા માટે ( બહુ મુશ્કેલીથી ) સમજાવ્યો. તે વખતમાં મેં એક “ હાફ-સાઈઝ ” ફોટોગ્રાફ લેવાની લીધો. તે ફોટોગ્રાફ પતરાં સારી સ્થિતિમાં હોવાથી બહુ સ્પષ્ટ આવ્યો. આ સાથે જોડેલો ફોટોગ્રાફ એ ફોટોગ્રાફની નકલ ઉપરથી તૈયાર કર્યો છે.

પતરાંઓનું માપ ૧૨ ઇંચ x ૧૭ $\frac{1}{2}$  ઇંચનું છે. ડાબી બાજુનું કડું તેના ઉપરની મુદ્રા સહિત તેની ચોગ્ય જગ્યાએ જ કાયમ છે. મુદ્રા ઉપર ડો. બર્નનાં ખેડાનાં પતરાંના “ શ્રીસામન્તદાસ ”ના જેવો લેખ છે. પણ મુદ્રા ઉપરના અક્ષરો એટલા બધા કટાઈ ગયા છે કે પહેલાંના દાનપત્રોની મદદ સિવાય તે સમજવા મુશ્કેલ પડશે. પતરાં અને મુદ્રા બન્ને બહુ ભારે છે. પતરાંઓ ઉપર કાટ લાગ્યો નથી. તે સંભાળપૂર્વક રાખ્યાં છે અને કદાચ આમલીનાં પાણીમાં સાફ કર્યો હશે. પહેલા પતરાની છેલ્લી પંક્તિ, અને બીજાની છેલ્લી પંક્તિના શરૂઆતના અક્ષરો સિવાયના બધા અક્ષરો મોટા અને જોડા કેાતરેલા છે. કારણકે બીજા પતરાની છેલ્લી પંક્તિમાં માત્ર શબ્દના છેલ્લા અક્ષરના લીટાઓ એક બીજામાં ભળી જાય છે અને એ નામ ફોટોગ્રાફમાં પણ ચોખ્ખું જોવાખાતું નથી.

દાનપત્ર પોતે પ્રોફેસર ભાંડારકરે જ. ઓ. ઍ. રા. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૧૬માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં દદ ર જાએ આપેલાં ઇલાઓનાં દાનપત્રને અક્ષર અને શબ્દરચનામાં બહુ મળતું આવે છે. તે બન્નેની તારીખની નિકટતા—શક સં. ૪૦૦ અને ૪૧૭—ઉપરથી માની શકાય છે તે સુજબ તે બન્ને એક જ આદર્શની નકલો છે. ઇલાઓનાં પતરાં સંબંધની પ્રો. ભાંડારકરની બધી ટીકા ઉમેટાનાં દાનપત્રોને પણ લાગુ પડે છે.

વંશાવલીમાં કંઈ નવી હકીકત આપી નથી. તેમાં ગુર્જરવંશના પ્રખ્યાત ત્રણ રાજાઓનાં નામ આપ્યાં છે, તે:—દદ અથવા દદ ૧ લો., જયભટ તેનું ઉપનામ વીતરાગ, અને દદ ર, તેનું ઉપનામ પ્રશાંતરાગ. આ નામો પ્રો. ભાંડારકરે પ્રથમથી ખરાં જ આપ્યાં હતાં. જયભટે કાવી દાનપત્રમાં વલ્લી સાથેની જે લઠાઈ વિષે કહેલું છે તેનું સૂચન મારા મત પ્રમાણે, પયોતિવીક્રતોમય-તદ્વનલેખવિહતનિરંકુશદાનપ્રવાહપ્રવૃત્તિદિગ્દંતિગુણસમૂહ: એ વિશેષણમાં કર્યું છે. પરંતુ તે એટલું ઘાટું છે કે કાવીનાં પતરાંની મદદ સિવાય તેમાં કંઈ બાણી શકાતું નથી. અધિકગુસ્તેહસંપલ્કનિમલદિશોદ્ગાસિતજી-વંલોક: “ જે ધર્મશુદ્ધ પ્રત્યે અધિક સ્નેહસંપન્ન છે અને જે આ જીવલોકને પોતાના ઉજ્જવળ દાખલાથી શોભાવમાન કરે છે,”—આ વિશેષણને મેં કરેલો અર્થ ખાસ કરીને આગળ પાછળ નાં વાક્યો સાથે લઈએ તો એવું અનુમાન થઈ શકે છે કે, દદ ર જા ખાસ કરીને ધર્મિષ્ઠ રાજા અને ઈર્ષક ધાર્મિક સુધારક હશે. પરંતુ આ દિશામાં તેણે શું કર્યું હતું તે કહેવું અશક્ય છે. કારણ કે તે ઈર્ષ જ્ઞાતિનો હતો, એ પણ ચોક્કસ જણાતું નથી. ગુર્જરનાં પતરાંના નાંદીપુરી ની ચોક્કસ જગ્યા જણાયાથી આ રાજાઓની રાજધાનીના શહેરની ચોક્કસ સ્થળસીમા બાણી

રાકાય છે, એ વધારે સંતોષકારક છે, પ્રોફેસર ભાંડારકર કહે છે કે "શુર્જર વંશનું" રાજધાનીનું સ્થળ ભરોચ હતું," અને વધારામાં કહે છે કે શહેર તથા તેની આસપાસના પ્રદેશનું નામ પણ એ જ હતું.

આમાં પહેલી હકીકત સાવ સાચી અને ખીજી લગભગ સાચી છે. તે શહેર તથા પ્રદેશનું આ નામ પ્રાચીન કાળથી ચાલુ છે એ નિઃસંશય છે. પરંતુ શુર્જર રાજ્યો આ શહેરમાં રહેતા નહોતા. તેઓ દરવાજા બહાર પાસેના જ એક કિલ્લામાં રહેતા હતા. દ્વ ૨ જાનાં ખેડાનાં જાને દાનપત્રોમાં વારીખ, "નાંદીપુરીતઃ" "નાંદીપુરીમાંથી" નાંખેલી છે. આ વાક્ય અને વલભીનાં ઘણાં દાનપત્રોમાં આવતાં "વલભીતઃ" "વલભીમાંથી" એ વાક્યની સામ્યતા ઉપરથી મેં અનુમાન કર્યું છે કે આ શુર્જરની રાજધાનીના શહેરનું નામ હોયું હોઈએ; આ નામવાળા એક જૂના સ્થળ વિષે મારી તપાસ ઘણા વખત સુધી નિષ્ફળ રહી. છેવટે ભરૂચના ડેપુટી એન્જીનેયરશ્રી ઇન્ડિયન કંટ્રી રાવસાહેબ ગોપાલજી જી. દેસાઈએ ભરૂચના બ્રાહ્મણ પાસેથી જાણ્યું કે, ભરૂચની પૂર્વ દિશામાં જડેશ્વરના દરવાજા બહાર નજીકમાં આ નામવાળો એક જૂનો કિલ્લો હતો. આ હકીકત, જેને "દેવામાહાત્મ્ય"માંથી પણ ટેકો મળે છે તેને ઇલાઓ અને ઉમેદાનાં પતરાંઓમાંથી દ્વના રહેણાં વિષે મળેલી હકીકત સંપૂર્ણ રીતે મળતી આવે છે.

જાનેની શરૂઆત "ओं स्वस्ति विजयविशेषात् मरकच्छमद्वाराणां" એ શબ્દોથી થાય છે. નાસકાદ, જેના કંઈ પણ અર્થ નથી, તેને બદલે વાસકાદ વાંચવું હોઈએ એમાં શંકા નથી. જે લખાણ ઉપરથી આ લેખ કોતરનારે નકલ કરી હતી, તે કદાચ આજો ચાલુ હસ્તાક્ષરોની લિપિમાં લખેલી હશે. આ અક્ષરો તેણે સહિમાં સાચ્યતા છે. આમાંથી બનો આકાર જે સ્વસ્તો અને જિતરામમાં તથા રાહાડનાં દાનપત્રોમાં આવે છે એવો હતો, એ ચોક્કસ છે. એટલે તેણે જા બદલે ના વાંચ્યું અને લખ્યું. પરંતુ આ અનુમાન સિવાય પણ વલભીના પતરાંઓમાં આવતાં જલ્લ-ધાવારાદ છદ્ધવેદીપવાસકાદ અથવા મરોપાત્તવાસકાદ જેવાં વાક્યો ઉપરથી ઉપરનો સુધારો યોગ્ય લાગે છે. ખરા વાક્યનો અર્થ "ओं स्वस्ति ! विजयी छापली જે ભરૂચના દ્વાર પાસે રહે છે. એટલે નાંખેલી છે તેમાંથી" એવો જ થઈ શકે છે. આ અર્થ જડેશ્વરના દરવાજા બહાર નાંદીપુરીના કિલ્લા સાથે બરાબર બંધાયેલો આવે છે. એટલે શુર્જર રાજ્યનું રાજધાનીનું સ્થળ ભરૂચમાં નહીં પણ તેના પૂર્વ તરફના દરવાજાની નજીકમાં જ હતું, એમ ચોક્કસ માની શકાય. વધારામાં હું કહું કે હિંદુ રાજાઓના મહેલો તેઓના રાજ્યનાં શુભ શહેરોના દરવાજા બહાર નજીકમાં જ હોય છે. આનો ખાસ દાખલો ખીકાનેરના રાજાનો મહેલ છે. તે શહેરથી તદ્દન જુદો, ઇશાન દેણમાં કેટલાક વાર દૂર છે.

દાનપત્રની વારીખ, શક સંવત ૪૦૦ ના વેશાખની પૂર્ણિમા અથવા શુદ્ધ ૧૫, કંઈ નવીન જણાવતી નથી, કારણ કે ઇલાઓનાં દાનપત્ર ઉપરથી આપણે જાણીએ છીએ કે દ્વ ૨ જાએ શક સંવત ૪૧૭ સુધી તો રાજ્ય કર્યું હતું. પ્રોફેસર ભાંડારકરે પહેલી વાર બતાવ્યું છે તેમ, આ શક સંવત ઇ. સ. ૭૮-૮ માં શરૂ થતા સન છે અને ઉમેદાનું પત્ર બરાબર ૧૪૦૦ વર્ષ જૂનું છે, એ વિષે મને જરા પણ શંકા નથી.

દાન લેનાર ભટ્ટ મહીધરનો પુત્ર, કાન્યકુબ્જ અથવા કનોજનો રહીય, એક બહુવચ્ચ એટલે રૂવેદી ભટ્ટ માધવ હતો. તે ચારે વેદ જાણતો હતો. એક અગ્નિહોત તથા ખીજી યજુરક્રિયાઓ માટે ખર્ચ કરવા માટે નિમ્ન ગ્રામ તેને આપ્યું હતું. મધ્ય અને ઉત્તર શુભરાતમાં ઘણી તપાસ કરતા છતાં અત્યાર સુધી 'ભુક્તિ' અને દાનપત્રમાં જતાવેલાં ખીજાં સ્થળો એળખી શકાયાં છે.

નથી એ શોચનીય છે. હું માનું છું કે, તે ગાયકવાડી પ્રદેશમાં આવ્યા હતાં. દાનપત્રના લેખક અધિકારી માધવ ભટ્ટનું નામ કંઈક ઉપયોગી છે. કારણ કે, ઇલાઓનાં દાનપત્રનો લેખક માધવનો પુત્ર રેવ હતો. આપણાં પતરાંમાં માધવનું નામ આવે છે એ તેનાં ખરાપણાની મજબૂત સાબીતી છે.

છેવટે જયભટનાં કાવીનાં પતરાં ઉપરના લેખ ઉપરની નોંધમાં મેં જે કહ્યું છે તે ફરીથી આંહિ કહીશ, કે:- ઉમેટાનું શાસન બહુ ઉપયોગી છે, કારણ કે, ધરસેન રાજાનું કહેવાતું વલ્લભીનું બનાવી કહેલું એક દાનપત્ર આ મૂળ ઉપરથી કર્યું છે. આ બનાવટી દાનપત્ર જોખે ઘેંચ રોયલ એશિયાટિક સોસાયટીની માલિકીનું છે, અને તેની પહેલી નોંધ ડા. લાઉ દાલગે લીધી હતી. હું ફક્ત એક વાર થોડી મિનિટ માટે તે મેળવી શક્યો છું. પરંતુ પહેલી જ નજરે મને ખાત્રી થઈ કે તે ઉમેટાના દાનપત્રની બહેન નકલ હતી અને રાજાઓનાં નામો સિવાય તેમાં કંઈ પણ ફેરફાર કર્યો જણાતો નહોતો. લિપિ પણ વલ્લભી નહીં, પણ ગુર્જર છે. આ બનાવટી દાનપત્ર કદાચ પ્રાચીન હશે, એટલે વલ્લભીનાં પતરાંઓનાં સત્તી શરૂવાતની તારીખ નક્કી કરવામાં તે ઉપયોગી થાય. કારણ કે, બનાવી કાઢનારે એવા રાજાનું નામ પસંદ કર્યું હતું કે જેનો સમય ખરા હાતાના સમયથી બહુ દૂર ન હોય, એવું માની શકાય છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेल्लं

- १ ओं स्वस्ति विजयविक्षेपात् भरुकच्छप्रद्वारावसकत् सकलधनपटलापि निर्गतरजं-
- २ निकरकरादधोषितकुमुदधवल्यशप्रतापस्य गितनभोर्मंडलेनैकसमरसंकटप्रमु-
- ३ खगतनिहतशत्रुसमतकुलावधुप्रभातशमयरुदितफलोद्गीयमानविमलनिस्तुंशप्रतापोदे
- ४ वद्विजातिगुरुचरणकमलप्रणमोद्घृष्टवज्रमणिकोटिरुचिरादिवितिविरागितमकुटो-
- ५ द्वासितशिराः दिनानाथातुरम्यागतार्थिजनस्तिष्ठपरिपूरितविभवमनोरथोपची-  
यमानत्-
- ६ विष्टैकसहायधर्मसंचयः प्रणयपरिकुपितमानिनीजनप्रणामपूर्वमधुरावचनोपपा-
- ७ दितप्रसादप्रकाशिकृतविदग्धनगरकम्बभावो विमलगुणपंजरक्षित्यबहुकलितिमि-  
रनिचय श्री-
- ८ मद्दत्तस्य सनु समदप्रतिद्वंद्विजगतामेदिनिस्तुंशविक्रमप्रकटितवृणपतिकि-  
सोरविर्य-
- ९ वलेपः पयोनिधीकृतउभयतटप्ररुदधनलेवद्विहतनिरंकुशदानप्रवाहप्रवृत्तविह-
- १० न्तिविभ्रमगुणसमूहः स्फटिककर्पूरपिण्डपण्डुरयशश्चन्दनचर्चिताङ्गसमुत्तगगन-  
लक्ष्मीप-
- ११ योधरोसंगः श्रीजयभट्टस्त्यत्मज प्रतिहतसकलजगद्व्यापिदोषाधिकारविभिन्नमितसं-
- १२ ततातमोवृत्तिराधिकगुरुल्लेहसंपत्कविमलदियोद्वासितजिवलोकः परमबोधसमनुगतो
- १३ विपुलगूर्जरनृपान्मयप्रदीपतोमुपगतः समधिगतपंचमहाशब्दमहाराजाधिराजश्री-  
मद्वदः
- १४ कुशलीसर्वानेव राष्ट्रपतिविषयपतिभ्रामकुटायुक्तकानियुक्तकाधिकमहारादीन्समा-  
जपयति
- १५ अस्तु यो विदितं यथा मय मातापित्रोरात्मनश्चैवामुष्मिकपुन्यशोमिवृद्धये-  
कान्यकुब्जवा-
- १६ स्तव्यतचतुर्विधसमान्यवशिष्टसगोत्रबह्वृचसब्रह्मचारिभट्टमहिधरस्तस्य सनु भट्ट-  
मयत्र

पं. १ वांशो ओ; वासकान्, व आशु हस्ताक्षरोभां छे. पं. २ वांशो यजः प्र. पं. ३ वांशो प्रमुखा; सामंतकृत्-  
वप् — समय; निर्विरा. पं. ४ वांशो प्रभागे; वज्र; रुचिरदीपि; मुकुटो. पं. ५ वांशो दीना; तुराम्याग; द्विष्ट;  
त्रिविष्टो. पं. ६ वांशो पूर्वमधुरवचनो. पं. ७ वांशो प्रकाशीकृत; नागरक; निचयः. पं. ८ वांशो वृत्तः; पटा; निर्विश;  
क्रिओरवीर्या. पं. ९ वांशो कृतोभय; प्रहृष्ट; वनलेख त्रै. भां ३२३२ना सुधारा प्रभागे; प्रकृत ६५२ प्रभागे. पं. १०  
वांशो समूहः कर्पूर; पाण्डुर. पं. ११ रोल्लेख; जयमट; स्यात्तमकः. विज्जिमिन. पं. १२ वांशो लज्ज; हतिर, ( त्रै. भां-  
३२३२ना सुधारा प्रभागे ) जीव. पं. १३ वांशो नृपान्वयप्रदीपतासु. पं. १४ वांशो भ्रामकृतयुक्तकानियु ३२३२ के  
अयुक्त अने नियुक्त धानपत्रेभां चारवार साधे ७७७७वेवा छे. समाज्ञापयति. पं. १५ वांशो मया; पुण्य. पं. १६  
वांशो तचतुर्विधसमान्य;— वमिट;— महीधरसनुमद्व्याधवाय.



ભાવાન્તર

ૐ સ્વસ્તિ ! ભરૂંચ્છના દ્વાર સમીપ નાંખેલા, વિજયી નિવાસસ્થાનમાંથી, સહસ્રધનપટલા-માંથી બહાર આવેલા રત્નનીકરનાં કિરણોથી વિહસતાં કુમુદસમ ઉન્નતવળ યશના પ્રતાપવાળો, અનેક યુદ્ધમાં તેની વિમુખ આવી સંહાર થએલા શંત્રુસામન્તોની પત્નીઓના પ્રભાવમાં રૂદનથી જેની ઉન્નતવળ અસિનો પ્રતાપ નિત્ય મોટેથી ગાજતો; દેવો, દિગ્ગે અને ગુરૂના ચરણકમળને નંગન કર્યાથી ઉદ્ગ્રસ્ત, દુતિવાળાં કિરણોવાળા કોટી વજ્રમણિથી પ્રકાશતો મુગટ જેના શિરપર રાજતો હતો : સ્વર્ગમાં એકલા મિત્રમુખાન જેનો ( પુણ્ય ) સંચય દીન, અનાથ, આતુર આત્મર ), અભ્યર્થિ, લિપ્ત અને દુઃખી જનોના વિમલ મનોરથ ઉદારવાદી પૂર્ણ કરવાથી નિત્ય વૃદ્ધિ પામતો, મહાભરતી માનિની જનોના, પ્રણામ અને મધુર વચનોથી પ્રણયકલહ શમાવવામાં નથ અને વિવેક પ્રકાશિત કરતો અને જેણે કલિયુગનું ધન તિમિર ઉન્નતવળ શુભોના પિંજરમાં નાંખ્યું હતું તે શ્રી દશ હતો.

હુમલો કરતા અનેક મહાવાળા માતંગેને નિર્ભય વિક્રમથી સંહારતા સિંહ માફક મહથી મત્ત થએલા શત્રુગણેના ગણનો સંહાર, તેની અસિના વિક્રમથી ક્યો હોવાથી યુવાનાસિંહ સમાન મહાભરતી પ્રતાપવાળો તેને શ્રી જયભટ નામે પુત્ર હતો. તે, ( પશ્ચિમ અને પૂર્વ સાગરના ) બન્ને કિનારા પર ઉગતાં વનોમાં ભ્રમણ કરતા ગળે માફક ( ખંભાતના અખાત )ના બન્ને કિનારે ઉગતાં વનોમાં ગમન ( ચઢાઈ ) કરી અને ગળે નિરંતર અતિ મહા ગરે છે તેમ નિરંકુશ દાનપ્રવાહને લીધે તે દિગ્ગણેના વિભ્રમ શુભસમૂદસંપત્ત હતો. કર્પૂરના કણ અથવા કટકા જેવા ઉન્નતવળ યશના ચંદનલેપથી પોતાનું જ અંગ અને લક્ષ્મી ( શ્રી )નાં સમુત્પત્ત પયોધર ( ઉચ્ચ ચઢતાં વાહણાં )વાળા ગગન સમાન હતા તે વ્યાપી ( લાંકી ) લીધા.

તેનો પુત્ર, જેણે હુશ્કૃષ્ટોના પ્રતાપથી ઘટ થએલું અને અખિલ જગમાં પ્રસરેલું ધન તિમિર દૂર કર્યું હતું, જે ધર્મશૂર માટે અધિક સ્નેહસંપત્ત છે, અને જેણે પોતાના શુદ્ધ યોધથી જીવલો-કને પ્રકાશિત કર્યો છે, જે મહાન શૂર્યર વંશને પ્રકાશનાર થયો છે અને જેણે પંચમહાશયદ પ્રાપ્ત કર્યો છે તે મહારાજાધિરાજ શ્રી દશ હતો.

તે સર્વ કુશળ હાલતમાં, સમસ્ત રાષ્ટ્રપતિ, વિષયપતિ, ગ્રામકૂટ, આયુક્તાક, નિયુક્તાક, આધિકારિક, મહત્તર, આદિને શાસન કરે છે:—

તમને જાહેર થાયેા કે મેં મારાં માતાપિતા અને મારા, આ લોક તેમ જ પરલોકમાં, પુણ્ય-યશની વૃદ્ધિ માટે, ધાન્યકુળમાં વસતા, અતુલેદિ મધ્યેના, વિશિષ્ટ મોત્રના, બહુવૃચ સપ્તઘ્ન-ચારિ, ભટ્ટ મહીધરના પુત્ર, ભટ્ટ માધવને, બલિ, ચક્ર, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને પંચમહાયજ્ઞ આદિ વિધિ અનુદાન માટે કમળીયશોરશાત ભુકિતમાં આવેલું નિશુદ ગામ જેની સીમા:—પૂર્વ-વધોરિયામ, દક્ષિણે—ફસલવદ્રગામ; પશ્ચિમે—વિહાણગામ, અને ઉત્તરે—દિવ્યસિંગામ: આ સીમાવાળું આ ગામ ઉદ્રંગ તથા ઉપરિ કર સહિત, અન્ન અને સુવર્ણમાં આવક સહિત, વેકના હક્ક સહિત, પૂર્વે ઠહેલાં દેવો અને દિગ્ગેનાં દાન વર્ગ કરી, રાજપુરોના પ્રવેશ મુક્ત ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સુધી પુત્રો, પૌત્રો, અને વંશજોના ઉપભોગ માટે ચક્ર સંવત ૪૦૦ વૈશાખ પૂર્ણિમાને દિને, પાણીના અર્ધથી દાનને અનુમંતિ આપી ભક્તિથી આપ્યું છે. આથી તે બ્રહ્મદાયના નિયમ અનુસાર ( આ ગામની જમીનની ) ખેતી કરે, કે ખેતી કરાવે, ઉપભોગ કરે અથવા અન્યથી ઉપભોગ કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ તેને પ્રતિગંધ કરવો નહિ ... .. અને આ સેનાપતિ શ્રી ગિલકના પુત્ર, ( નૃપના ) પદ્માનુજીવિન ભટ્ટ માધવથી લખાયું છે. આ મારા શ્રીમદ્ વીતરા-ગના પુત્ર શ્રી પ્રયાત્નરાગના સ્વહસ્ત છે.

## દ્વિતીય અથવા પ્રશાન્તરાગનાં ગણપત્રો

### મળી આવેલાં તામ્રપત્રો\*

( શક ) સંવત ૪૧૫ જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૫

નીચે આપેલો લેખ એ તામ્રપત્રો ઉપર કોતરેલો છે. આ પતરાં થોડાં વર્ષો ઉપર વડોદરા સ્ટેટના નવસારી પ્રાંતના પલસાણા તાલુકાના ગણપત્ર ગામમાંથી મળ્યા હતાં. તે તથા ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૭૬-૧૮૦માં અને વો. ૧૩ પા. ૬૫-૬૮માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બીજાં પતરાં-ઓ અને તથા ડૉ. ઈ. હુલ્કને રાવ. સાહેબ મોહનલાલ. આર. ઝવેરી મારફત મળ્યા હતાં. આની શોધની હકીકત પ્રથમ લખાણમાં આપી છે.

પતરાંઓનું માપ આશરે ૧૦ ૧/૨ "x ૭" છે. અને બહાર ૧/૨" છે. વજનદાર કડીઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં તેની મૂળ જગ્યાએ જ છે. જમણી બાજુની કડીને મુદ્રા લગાડેલી છે. એ જ રાજાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં ઉમેદા અને ઇલાખનાં પતરાંઓની માફક તેના ઉપર "શ્રી દ્વિ" લેખ અને એક ચોરસ ચિહ્ન છે, જે સમજાતું નથી. કોતરકામ સાફ છે. અક્ષરો ઊંડા કોતરેલા અને સ્પષ્ટ છે. ક્રૂર થોડા ને જ બહુ તુકશાન થયું છે, અગર કાટથી નાશ પામ્યા છે. લિપિ બીજાં એ દાનપત્રોની લિપિને બહુ જ મળતી આવે છે. 'વાલકાલ' ( પં. ૧ ) શબ્દમાં વ નું ઉતાવળથી લખેલું રૂપ લખ્યું છે, તે 'ન' જેવું લાગે છે. રાજાની સહિ પ્રાચીન નાગરી અક્ષરોમાં લખેલી છે. આ અક્ષરો ઉમેદાનાં દાનપત્રમાં પણ છે. બેડણી અને વ્યાકરણ બીજાં એ દાનપત્રો જેટલાં જ ખરાબ છે. આનો પહેલો ભાગ તે દાનપત્રો સાથે અક્ષરશઃ મળતો આવે છે.

આ નવા દાનપત્રની હકીકત આ પ્રમાણે છે: મહારાજાધિરાજ શ્રી દ્વિ રાજા, જેણે પંચ "મહાશબ્દો" મેળવ્યા હતા, જે શ્રીજયભટ્ટનો પુત્ર અને શ્રી દ્વિ ૧ લાનો પૌત્ર હતા, તેણે એક બ્રાહ્મણને તથા—ઉમ્મરા નામનું ગામ શકે ૪૧૫ ના જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ અમાસને દિવસે થયેલાં સૂર્ય-ગ્રહણ વખતે તે દિવસે દાનમાં આપ્યું છે. આ ગામ તથા—ઉમ્મરાના આહારાદ્વલિય અથવા પ્રાંતમાં આવ્યું છે. તેની સીમા:—પૂર્વે ઉષલકણ ગામ, દક્ષિણે ઇંધિ, પશ્ચિમે સાંકિય, અને ઉત્તરે જર-વદ્ર. દાન મેળવનાર ભટ્ટ મહીધરનો પુત્ર ભટ્ટ ગોવિન્દ હતા. તે કાન્યકુબ્જના ચતુર્વેદિઓ, એટલે શુભરાતના કનોભાયા બ્રાહ્મણની સાતિનો, કૌશિક ગોત્રનો અને છન્દોગશાખાના અનુયાયીઓના એક મતનો હતા. આ ગામ તેને પંચમહા યજ્ઞો અને બીજી કેટલીક ધાર્મિક ક્રિયાઓનું ખર્ચ કરવા માટે આપ્યું હતું. દાનની શરતો હંમેશામુજબની છે. દાનપત્રનો લેખક રાજાનો સેવક દેવા-દિત, અથવા તેનું ખર્ચ રૂપ,—દેવાદિત્ય—તે દામોદરનો પુત્ર હતા. બીજાં એ દાનપત્રો મુજબ આમાં પણ તારીખ વિજયની છાવણી, અગર 'વિષેષ' જે ભરૂંકચના દરવાજા બહાર હતી, તેમાંથી નાંખી છે.

લેખની નવીન હકીકતમાં ક્રૂર તારીખ અને ભૌગોલિક નામો એ બે જ છે. તે બાબત વધુ નોંધની જરૂર છે. તારીખમાં માસનાં નામની ભૂલ જણાય છે. ડા. શ્રામની ગણતરી પ્રમાણે શક સંવત ૪૧૫ જ્યેષ્ઠ વદ અમાસનો દિવસ ઈ. સ. ૪૮૩ ના મેની ૩૧ મીને મળતો આવે છે. આ દિવસે લેખમાં કહ્યા મુજબનું સૂર્યગ્રહણ નહોતું. પણ બીજી અમાસને દિવસે, જુન ૨૬ મીએ, કુંડલાકાર ગ્રહણ હતું, જે હિંદુસ્તાનમાં દેખાયું નહોતું તે આ ગ્રહણ હશે એમ લાગે છે. માસના નામની ભૂલ લેખકની હોય અથવા તે અધિક માસની ખોટી ગણતરીને લીધે થયેલી હોય, તે ગમે તેમ હો, પણ દ્વિ રાજાના

ઇતિહાસ માટે તારીખનું મહત્વ બહુ ઓછું છે. કાચુ કે, તેનું જૂનામાં જૂનું દાનપત્ર આપણા દાનપત્ર કરતાં ૧૫. વર્ષ વહેતું છે, અને મોડાંમાં મોડું દાન બે વર્ષ મોડું છે. પહેલાંની તારીખ શક-સંવત્ ૪૦૦ના વૈશાખની પૂણિમા છે, અને બીજાની તારીખ શક સંવત્ ૪૨૭ના જ્યેષ્ઠ વદ અમાસની છે.

ભૌગોલિક નામો એથી પણ વધારે બહુવા ભેગ છે, દ્વીપોમેટ્રિકલ સર્વે, ગુજરાત સીરીઝ નં. ૩૪ના નકશાની મદદથી આમાં આપેલાં લગભગ બધાં સ્થળો ઓળખી શકાય તેમ છે. તથા-ઉમ્મરાગામ જ્યાંથી આ પતરાં મળ્યાં હતાં તે બુદ્ધા છે તેની સીમા:—

લેખ મુજબ.

પશ્ચિમે સંકિય

દક્ષિણે ઇપિ.

ઉત્તરે જરવદ્ર.

પૂર્વે ઉપિસઠણ.

નકશા મુજબ.

પશ્ચિમે સંકિ

દક્ષિણે ઇપિસની જુની

ઉત્તરે ભેદરા.

પૂર્વે એક નિર્જન સ્થળ તથા

એક જૂનું તળાવ.

લોકે ચોથા ગામની મૂળ જગ્યા મળી શકતી નથી. તો પણ બીજાં ત્રણનાં નામો તથા-ઉમ્મરાગે બુદ્ધા તરીકે ઓળખાવવાને બસ છે. આ બે શબ્દોમાં ઉચ્ચાર અને ઉચ્ચાર એ સંસ્કૃત શબ્દ 'ઉમ્મરાગ'નો અપભ્રંશ છે. આ શબ્દ હજી પણ ગામનાં નામ પઠવામાં વપરાય છે. અને નકશામાં તાપીની પાસેના પ્રદેશમાં ઉમ્મા નામનાં છાએક ગામો છે. તેથી 'તથ' અને 'બગ' એ શબ્દો આ ઉમ્મરાગ (ઉમ્મા)ને એ નામવાળાં બીજાં સ્થળોથી જૂદાં પાડવાને લગાડયાં હશે, એ સંભવિત છે. 'બગ' નો અર્થ શો હશે તેની હું અટકળ કરી શકતો નથી, પણ 'તથ' કદાચ પ્રાકૃત 'તિથ' અને સંસ્કૃત 'તીર્થ' નો અપભ્રંશ હશે.



अक्षरान्तर<sup>१</sup>

पतरुं .पहेलुं

- १ ओं स्वस्ति विजयविक्षेपात् भरुकच्छप्रद्वारवासकात् सकलधनपटलविनिर्गतजरज-  
निकरकरावबोधित-
- २ [ कु ]मुदधवल्यशप्रतापस्थगितनभोमण्डलोनेकसमरसंकटप्रमुखगतनिहतशत्रुसामं-  
तकुलावधुप्र-
- ३ भातशमयरुदितफलोद्गीयमानविमलनिर्लिशप्रतापोदेवाद्विजातिगुरुचरणकमलप्रणमोद्धृष्ट
- ४ वज्रामणिकोटिरुचिरदिधितिविराजितमकुटोद्भासिताशिराः दिनानाथातुराभ्यगतार्थि-  
जनशिलष्टप-
- ५ रिपूरितविभवमनोरथापचीयमातृविष्टपैकसहयधर्मसंचयः प्रणयपरिकुपितमानिनीजन
- ६ प्रणामपुर्व्वमधुरावचनोपपादितप्रसादप्रकाशिकृतविदग्धनागरकस्वभावो विमलगुण-  
पंजरक्षि-
- ७ सवहलकलितिमिरनिचयश्रीमद्दस्तस्य सुनु समदप्रतिद्वंद्विगजघटाभेदिनिर्लिशवि-  
क्रमप्रक-
- ८ टितमृगपतिकिसोरविर्यवलेपः पयोनिधिकृतउभयतटप्ररुद्धधनलेखविहृतनिरंकुशदा-  
नप्रवा-
- ९ ह्रप्रवृतदिग्दन्तिविभ्रमगुणसमूहः स्फटिककर्पूरपिण्डपण्डुरयशश्चन्दनचर्चितान्नस-  
मुन्नतगग-
- १० नलक्ष्मिपयोधरोसंगः श्रीजयभट्टस्तस्यत्मज प्रतिहतसकलजगद्व्यापिदोषाधिकार-  
विजृम्भितसंत-
- ११ तातमोवृत्तिरधिकगुरुस्तेहसंपत्कविमलदिशोद्भासितजिवलोकः परमबोधसमानुगतो  
विपुलगु-
- १२ र्जरनृपन्मयप्रदिपतोमुपगतः समधिगतपंचमहाशब्दमहाराजाधिराजश्रीमद्दः कुश-  
लीस[र्वा]-
- १३ ने ]व राष्ट्रपतिविषयपतिग्रामकूटायुक्तकानियुक्तकाधिकमहत्तरादात्सिमाज्ञापयति  
अस्तु वो विदि-
- १४ तं यथा मया मातापित्रोरात्मनश्चैवामुष्मिकपुण्ययशोभिवृद्धयेकन्यकुब्ज-
- १५ वास्तव्यतचातुर्विध्यसामान्यकौसिकस्यगोत्रच्छन्दोगसब्रह्मचारि-
- १६ भट्टमहिधरस्तस्य सूनु भट्टगोविन्द बलिचरुवैश्वदेवाग्निहोत्रपञ्चमहायज्ञादिक-

पं. १ वांथो ओं; वांथो रजनी; वासकात् नो 'व' न ७२वे हेभाय ४. पं. २ वांथो प्रमुखागत; कुलवधु;  
कुमुद नो कु अरुपष्ट ७. पं. ३ वांथो समय; प्रणामो पं. ४ वांथो वज्र; दीधिति; सुगुणो; रादीना; भ्यागता; क्लिष्ट  
पं. ५ वांथो रथोप; त्रिवि; सहाय; संचयः पं. ६ वांथो पूर्व्व; मधुर; प्रकाशीकृत पं. ७ वांथो निचयः; -दः सुनु;  
पं. ८ वांथो किशोरवीर्या; निधीकृतो; प्ररुद्ध; वनलेखा. पं. ९ प्रवृत; कर्पूर; पाण्डुर. पं. १० वांथो लक्ष्मी; रोत्सं भट-  
स्तस्यात्मजः पं. ११ वांथो ततमोवृत्तिर; उद्भासित; जीव; समनुगतो. पं. १२ वांथो नृपान्व; प्रदीपता पं. १३ युक्तकनियु-  
क्तकाधिक. पं. १५ वांथो तचातुर्वि; कौशिकसगोत्र पं. १६ वांथो महीधर; गोविन्दाय यज्ञादिकि.

पतरुं बीजुं

- १७ योत्सर्पणार्थं तथउम्बराहारद्वलिश अन्तः पातितयउम्बराग्रामोस्याघटनस्यनानि
- १८ पुर्वत उपिलयणग्राम दक्षिणत इषिग्राम पश्चिमतः संकियग्राम उत्तरत जरवद्रग्राम
- १९ एवमयं स्वचतुराषटनविश्रुद्धो ग्रामः सोर्द्रंग[ : ]सपरिकर सभान्याहिरन्यादेय[ : ]
- २० सोत्सद्यमानविष्टिक[ : ] समस्तराजकियनमप्रवेश्यमचन्द्रकर्णवक्षितिसरित्पर्वतसमान-  
फालीन[ : ]पु-
- २१ त्रपौत्रान्वयकमोपमोग्य[ : ]पुंवपत्तदेवमसदायवर्जमभ्यन्तरसिद्धया शकनृपकाला-  
तीतसंब[ च्छ ]
- २२ रशतचतुष्टये षंचदशाधिके येष्ठ[ । ]मावास्सुषुपग्रहे उदकातिसर्गेणप्रतिपादितं  
यतोऽस्योचित-
- २३ य त्रक्षदायस्थित्या कृपतः कर्ष[ य ]तो मुंजतो भोजयतः प्रतिदिशतो वा न  
व्यासंघः प्रवर्तितन्य[ : ]तयागा-
- २४ मिमिरापि नृपतिभिरस्मद्वंश्यरन्यैर्ब[ । ] सामान्यभूमिदानफलमवेत्यभिन्दुल्लोलान्य-  
नित्य[ । ]न्यैश्चयणि वृ-
- २५ णामलमजलविन्दुचञ्चलश्चजीवितमाकलय्य स्वदायनिर्विशेषोयमस्मदायोनुमन्तव्यः  
पालयि-
- २६ तज्यश्च तथा चोक्तं बहुमिर्वसुषा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः [ । ]यस्य यस्य यदा  
भूमिस्तस्य तस्य तदा फ-
- २७ लं [ । ]यश्चाज्ञनतिमिरावृतमतिराच्लिषादाच्लिषमानमनुमेदिता वा स पद्मभि-  
र्महापातकैरुपपातकैश्च
- २८ संयुक्तः स्तादिति[ । ]उक्तं च भगवता वेदव्याशेन व्याशेन[ । ]पृष्टिं वर्षसदृसाणि  
स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः[ । ]आ-
- २९ च्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् [ । ]यानीह दद्यानि पुरातनानि  
दानानि धर्म्मार्थायसत्करा-
- ३० मि[ । ]निर्भुक्मास्वपतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत [ । ]स्वदत्तां  
परवर्णां वा यत्नद्रक्ष न-
- ३१ राधिः [ । ]नही महीपतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयानुपालनं [ । ]लिसितंश्चैतत्पादानु-  
जीविदामोदरसुते-
- ३२ न रेवादितेन स्वदस्तोयं मन श्रीवितरागसूत्रे श्रीप्रसन्नतरागस्य [ । ]

पं. १० नमिः स्मर्त्तनार्थः पाटनम्भानानि. पं. १८ वांशः पूरुषः प्रजोः प्रमः; ग्राम उत्तरतोः ग्राम पं. १९ वांशः  
राजतः गोपरिहरः दिग्गता. पं. २० वांशः क्रीडानामप्रवेद्य आ, न्दारां. पं. २१ वांशः पूरुः संतुष्ट. पं. २२ वांशः  
क्रीडामात्रात्मना, मुर्वः प्रद्विगदित. पं. २३ वांशः दा. पं. २४ वांशः भयानि. पं. २५ 'दातो' 'दातो' न्ये।  
सागे ॥. पं. २० वांशः दयःजनः मोक्ष पं. २८ वांशः व्यासेन पं. २९ वांशः गान्देशः गंगजस्य पं. ३० वांशः  
यन्मदय पं. ३१ वांशः राधिः, वं वी पं. ३२ वांशः श्रीसीतः सुतोः श्रीप्रशान्तः रेवादितेन ने नरसि रेवादितेन  
इष्टय परार्थं २:१.

## દદ ર જાનાં ઈલાવમાંથી મળી આવેલાં તામ્રપત્રો

( શક ) સં. ૪૧૭ જ્યેષ્ઠ વદિ અમાવાસ્યા ( ઇ. સ. ૪૯૫-૬ )

દદ ર જાનું ઈલાવનું દાનપત્ર પ્રથમ પ્રોફેસર આર. જી. ભાંડારકરે જ. ઓ. પ્રે. રા. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૧૯ માં પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. ઓળે બ્રેંચ ઓફ રાયલ એસિયાટિક સોસાયટીની માલિકીનાં મૂળ પતરાંઓ ઉપરથી, લીથોગ્રાફ સાથે, તે હું ફરીથી પ્રસિદ્ધ કરું છું. તે ભરૂચ ડિસ્ટ્રિક્ટમાં ઈલાવ નજીક મળ્યાં હતાં.

આમાં બે પતરાં છે. દરેક ૧૧ ૩/૪" લાંબું અને ૬ ૩/૪" પોહોળું છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠા સહેજે જાડા કરેલા છે, અને લેખ આગેા સુરક્ષિત છે. બે કડીઓ માટે કાણાં છે, પરંતુ જ્યારે પતરાં મને મળ્યાં ત્યારે ફક્ત ડાબી બાજુની કડી કાપ્યા વગરની રહી હતી. તે લગભગ ૧૬" જાડી અને વલણીની કડી જેવી સાધારણ ગોળ છે. તેના ઉપરની મુદ્રા એકંદરે ગોળ છે. તેના વ્યાસ આશરે ૧ ૩/૪" અથવા ૧ ૧/૨" નો છે. તેની ઉપર ઉપસેલી બિખાકાર સપાટીપર ઈંધક ચિત્રામણ છે. તે કદાચ પક્ષી રૂપમાં ગરૂડની આકૃતિ હશે. તેની નીચે લીથોગ્રાફ કરતાં મૂળમાં વધારે સહેલાઈથી વાંચી શકાય તેવા અક્ષરોમાં " શ્રી-વદ્ ( ૬ ) જ " લેખ છે. આઘોપાંત લાખા સંસ્કૃત છે. અને છેક ૧૩ મી પંક્તિ સુધી લેખ ઉમેટાનાં દાનપત્રના લેખ સાથે લગભગ અક્ષરશઃ મળતો આવે છે. વળી આ બન્ને દાનપત્રોની પં. ૧ થી ૬ સુધીનું દદ ર જાનું વર્ણન ખેડાનાં બે દાનપત્રોની પં. ૨૫ થી. ૩૧ સુધીનાં દદ ર જાનાં વર્ણનમાંથી શબ્દે શબ્દે લીધેલું છે.

લેખ દદ ર જા ઉર્ફે પ્રશાંતરાગના સમયનો છે. તેમાં તિથિ શકે ૪૧૭ ( ઇ. સ. ૪૯૫-૬ ) ના જ્યેષ્ઠ અમાવાસ્યાને દિવસે સૂર્યગ્રહણ સમયની છે. તે દિવસે જનરલ કર્નીગહામની સૂચનાનુસાર બુધવાર તા. ૮ મી જુન ૪૯૫-ઈ. સ. હતી તે દિવસે સૂર્યગ્રહણ પણ હતું. પરંતુ તે ગ્રહણ પારિસમાં સાંજના ૬-૩૦ વાગે થયું હતું. એટલે ગુજરાતમાં તે રાત્રે લગભગ ૧૧ વાગે થયું હતું અને દેખાય એવું નહતું. અર્થાત્ આ ગ્રહણ હિંદુ ખગોળવેત્તાઓ ધ્યાનમાં ન લે તેવું હતું. પંડિત ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજી, જેણે આ દાનપત્રના ખરાપણા વિરૂદ્ધ આગળ પા. ૭૨ થી ૭૪ માં ટીકા કરેલી છે અને જે ધ્યાનમાં રાખવા લાયક છે તે એમ ધારવા પ્રેરાય છે કે ગુર્જર-નાં દાનપત્રોના ખરા સંવતના વર્ષ ૪૧૭ ના જ્યેષ્ઠ અમાવાસ્યાને દિવસે થયેલા સૂર્યગ્રહણની ખરી માહિતી આ ખોટો લેખ બનાવી કાઢનારે મેળવી હશે, અને તેના ખરા સંવતની માહિતી નહીં હોવાથી તેણે વર્ષને શકના સંવત્ તરીકે જણાવ્યું. આ મત પ્રમાણે જનરલ કર્નીગહામે કરેલી ગણતરીનું પરિણામ આગળ પાને ૭૭ માં આપ્યું છે.

ભરૂચ અથવા ભરૂચના દરવાજા પાસે વિજયી છાવણીમાંથી આ દાનપત્ર અપાયું છે, અને અને દાનપત્રમાં અકુલેશ્વરના ' વિષય ' માં આવેલાં રાઈધમ ગામનો ઉલ્લેખ છે. અકુલેશ્વર એ નં. ૧૩૯ અને ૧૪૦ના દાનપત્રોનાં અકુલેશ્વરનું, હાલનાં અંકુલેશ્વર અથવા અંકલેશ્વરને બહુ જ મળતું બીજું નામ હશે. આપેલાં ગામની પૂર્વે વારજુરા ગામ, જેને પ્રોફેસર ભાંડારકર ઈલાવની ઇશાન કોણમાં આશરે ૪ મૈલ ઉપર અને અંકલેશ્વરની અગ્નિ કોણમાં આશરે ૮ મૈલ ઉપર આવેલા હાલના ' વાલ્નેર ' તરીકે ઓળખાવે છે; દક્ષિણે વરણા નદી, જેને તે હાલની " વંદ-ખરી " તરીકે ઓળખાવે છે; પશ્ચિમે શુંઠવાડક અથવા શુંઠવાડક ગામ; અને ઉત્તરે અરલૌમ ગામ. શુંઠવાડક અગર શુંઠવાડક એ કદાચ સુરત ડિસ્ટ્રિક્ટમાં ' ચીખલી ' તાલુકામાં આવેલું હાલનું ' સુથ-વાડ ' હશે. પરંતુ આ ગામના ચોક્કસ સ્થાન વિષે ખાતરી કરવા માટે મારી પાસે નકશા નથી. રાઈધમ અને અરલૌમનાં ગામડાંઓનું નિશ્ચિત સ્થળ હજી જાણવાનું બાકી રહે છે.

\* ઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૧૧૫ જે. એફ. ફલીટ

૧ શિવના અકુલ નામ ઉપરથી કદાચ પડ્યું હશે. ૨: પોતાના ચર્ચાપત્રના મથાળે પ્રો. ભાંડારકર એમ કહે છે કે આ દાનપત્ર સુરત ડિસ્ટ્રિક્ટમાં ગામડાંમાંથી ઉપલબ્ધ હતું, પરંતુ તેના ચર્ચાપત્રના અંતમાં જે પ્રમાણે પોતે જ કહે છે તેમ ઈલાવ કે જ્યાંથી આ દાનપત્ર મળી આવ્યું હતું તે ગામ ભરૂચ ડિસ્ટ્રિક્ટમાં આવેલું છે.

અક્ષરાન્તરં

પતરું પહેલું.

- ૧ ઊં સ્વસ્તિ વિજયવિશેષાત્ મહકચ્છમદ્ધારનાં વાં ]સકાત્ [ । ]સક[ જૈ ]લઘ-  
નપટલવિનિર્ગતરજનિકરકા[ ક ]રાવવોધિતકુમુદ-
- ૨ ધવલયશ[ : ] પ્રતાપ[ નં ] [ । ]સ્થગિતનમોમળહલોનેકસમરસંકટમુસ[ । ]ગત-  
નિહિતશત્રુસામંત કુલવધૂપમાતસમ-
- ૩ યરુદિતફ[ ળ્છે ]લોદ્ધિ[ દ્વી ]યમાન વિમલનિશ્ચિંસપ્રતાપો દેવદિજાતિગુરુચરણ-  
કમલપ્રણામોદ્દુષ્ટવજ્રમણિકોટિરુચિરદી-
- ૪ યિતિવિરાજિતમુકુટોદ્ધાસિતશિરાઃ દિ[ લી ]નાનાયાતુર[ । ]ન્યાગત[ । ]ર્થિજન  
[ । ]ચ્છિ[ ક્ષિ ]યપરિપુરિતવિમવમનોરથોપચીયમાન ય[ ત્રિ ]વિષ્ટ-
- ૫ પૈકસદ્વાયધર્મસંચયઃ પ્રણયપરિકુપિતમાનિનીજનપ્રણામપૂર્વમધુ [ ધુ ]રવચનો-  
પપાદિતપ્રસાદપ્રકાશિ[ શી ]કૃતવિદગ્ધના-
- ૬ ગરકસ્વમાવો વિમલગુણપંજર[ । ]ક્ષિપ્તચહલકલિતિમિરનિચયઃ શ્રીમદ્દે[ દ ]  
સ્તસ્ય યુ[ યુ ]જ્ઞ : ]સમદમપતિર્દ્વદ્વિ ગજપટા-
- ૭ મેદિનિલિલિકમગ્નમકટિતમૃગપતિકિસો[ શો ]રવિ[ લી ]ર્થ[ । ]વલેપઃ પયો-  
નિધિ[ ધી ]કૃતઊભયતટમર્હ[ રુ ]દધા[ વ ]ન લેલ[ । ]વિદ્વતનિરંકુશદાનપ્રવા-
- ૮ દમ્પત્તવિગૃહ્ણન્તિવિગ્રમગુણસમૂહઃ સ્ફટિકકર્પુ[ ર્ધુ ]રપિષ્ઠપાણ્ડુ[ ણ્ડુ ]રયશશ્ચન્દન  
ચંચિતસમુજ્જૈગનલક્ષ્મિ[ ક્ષ્મી ]પયોધનો-
- ૯ [ ત્ ]સંગઃ ધીજયમટસ્તસ્ય[ । ]ત્મજઃ પ્રતિહતસકલજગદ્ગદ્યાપિદોષાધિકાર વિજુ-  
[ નં ]મિત સંતતા[ ત ]તમોવૃત્તિ[ તિ ]રધિકગુરુલ્લે-
- ૧૦ હસંપન્નંવિમલદિશોમાસિતજીવલોકઃ પરમબોધસમા[ મ ]નુગતો વિપુલગુર્જર-  
નૃપાન્મ[ ન્વ ]ય પ્રદિ[ લી ]પતામુપંગતઃ
- ૧૧ સમધિગતપંચમહાશબ્દ મહારાજાધિરાજ શ્રીમદ્દહઃ કુચલી સર્વાનેવ શાદ્પતિ  
વિપયપતિ ગ્રામકુર્[ કુ ]ર્ત[ । ]યુ-

૧ મૃગ પત્રા ઉપરથી. ૨ ઉમેટાનાં દાનપત્રમાં પણ નાસકાત્ વાંચન છે. ૩. ૫યુદ્ધર એ છે  
કા ને અદ્યે ના ની બૂલ અસલ લેખ જે આજુ હસ્તાક્ષરોમાં હતો અને જેમાંથી કાતરનારે નાશ કરી  
હતી તેમાંથી કદાચ યદ્ય હશે. ૩ વાંચો સજલ ૪ ઉમેટા દાનપત્રમાં પ્રતાપ વાંચન છે, પરંતુ અર્થ બોધમેસતો  
આજુવા માટે પ્રતાપ વાંચન આપણે લઈએ છીએ. ૫ ઉમેટા દાનપત્રમાં ફલ વાંચન છે. ૩. ૫યુદ્ધર તેના  
છલમાં ફેરફાર કરવાની જરૂરીયાત માટે શંકા બતાવી છે. પરંતુ જે ઉમેટાનાં દાનપત્રોમાં છલ એ સ્પષ્ટ રીતે  
વાંચન છે. ૬ વાંચો દદ ઉમેટા દાનપત્રમાં દદ વાંચન છે. પરંતુ આ દાનપત્રની પેઠે તેના પોતનું નામ  
દદ એમ લખેલું છે. ૭ ઉમેટા દાનપત્રની ૧૦ મી પંક્તિમાં ચર્ચિતાંગસુજત આ પ્રમાણે વાંચન છે.  
૮ ઉમેટા દાનપત્રની ૧૨ મી પંક્તિમાં સંપલ્ક એમ વાંચન છે. ૯ પહેલાં તો કાતરનામાં આગ્યો હતો પછીથી  
ઓ ને માનાને થોડા ભાગ જુસી નાંખી તા કરવામાં આગ્યો છે.

- ૧૨ ક્તકા[ક]નિયુક્તકાધી[ધિ][કોરિ]ક મહત્તરાદી<sup>૧</sup> ત[ન્] સમાજ[િ].  
 પયતિ[િ].]અસ્તુ વો વિદિતં યથા મયા માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચૈવામુષ્મિકપુણ્યયશો-  
 ૧૩ મિવૃદ્ધયે અમિ[હિ?]છત્રવાસ્તવ્ય તત્[ચા]તુર્વિધસામાન્ય ક[ા]શ[શ્ય]  
 પશ[સ]ગોત્રવહનિ[હૃવ]ચં સ બ્રહ્મચારિ મદ્ ગોવિન્દસ્ત-

વીજું પતરું

- ૧૪ સ્ય સુ[સૂ]તુ[નવે]મદ્ ન[ા]ર[ા]યણ[ા]ય વલિચરુવૈશ્વદેવામિહોત્ર પન્ચ  
 [ઞ્ચ]મહ[ા]જ[ય]જ્ઞાદિકૃ[ક્રિ]યાંત્સર્પણ[ા]ર્થ[ાં]અકુલેશ્વરૈવિપય[ા]  
 ન્તઃ પાતિ રાઙ-  
 ૧૫ ધં ગ્રામોસ્થાઘ[ા]ટ સ્થ[ા]નાનિ પુ[પૂ]ર્વતઃ વારને[ને]ગ્રામઃ દક્ષિણતઃ  
 વરણ[ા]નદિઃ<sup>૨</sup> પશ્ચિમતઃ શૃંઠવ[વા?]કગ્રામઃ ઉત[ત્ત]રતઃ  
 ૧૬ અરલૌમ ગ્રામ।-શ્ચ એવમયં સ્વચતુરાઘ[ા]ટનવિશુદ્ધો ગ્રામઃ સોદ્રક્ષ[ઃ]  
 સ[ા]પરિકર[ઃ]સધાન્યહિરન્ય[ય]દેય[ઃ]સોત્પદમાનવિષ્ટિક[ઃ]  
 ૧૭ સમસ્ત રાજકિ[કી]ય[ા]ન[ા]મપ્રવેશ્યમ[શ્યા]ચન્દ્ર[ા]ર્ક[ા]ર્ણવ ક્ષિતિ-  
 સરિત્પર્વતસમાનકાલીન[ઃ]પુત્રપોત્રાન્વયક્રમોપભોગ્ય[ઃ]પુ[પૂ]ર્વપ્રત્તદેવ-  
 ૧૮ બ્રહ્મદેયવર્જમભ્યન્તર સિદ્ધય[ા]શકનૃપકાલતીતસંવચ્છ[ત્ત]ર શતચતુષ્ટયે  
 સપ્તદશાધિકે યે[યે]ષ્ઠ[ા]મ[ા]વાસ્ય[ા]સુ[સૂ]ર્ય ગ્રા-  
 ૧૯ દે ઉદકાતિસર્ગેણ પ્રતિપાદિત[તઃ]યતોસ્યોચિતય[ા]બ્રહ્મદાયસ્થિત્યા  
 કૃષતઃ કર્ષયતો મુંજતો મે[મો]જયતઃ પ્રતિદિશ-  
 ૨૦ તો વા ન વ્ય[ા]સેધઃ પ્રવર્તિતવ્ય[ઃ]તથાગામિભિરપિ નૃપતિભિરસ્મદ્દંશ્યૈ-  
 રન્યૈર્વૈ[ા]સામાન્ય[ા]મૂમિદાનફલમવેત્ય વિન્દુ[ન્દૂ]લ્લોલાન્યનિત્ય[ા]ન્યૈશ્વર્ય[ા]  
 ૨૧ ણિ તૃણ[ા]ગ્રલગ્નજલવિન્દુચન્ચ[ઞ્ચ]લણ[ઞ્ચ]જીવિતમ[ા]કલય્ય સ્વદાય-  
 નિર્વિસે[શે]ગોયમસ્મદા[દા]યોનુમન્તવ્યઃ પાલયિતવ્યશ્ચ[ા]તથા ચોક્તં[ા]

૧ ઉમેટા દાનપત્રની ૧૪ મી પંક્તિની પંઠે આંહિ પણ વાંચન આધિક છે. પરંતુ બે ખેડાનાં દાન-  
 પત્રની ૩૨ મી પંક્તિમાં છે તેમ આધિકારિક એમ સુધારો કરવો જ જોઈએ એ નિઃશંક છે. ૨ અનુ-  
 સ્વારની ભૂલ છે. ૩ પહેલાં સ્તુ ક્રોતરવામાં આવ્યો હતો અને પછીથી સ્ત થોડો ભૂસીને કરવામાં આવ્યો  
 છે. ૪ અત્રિ( હિ?) થી આંહિ સુધીનું અક્ષરાંતર એક ૨૬ કરેલા લખાણ ઉપર ક્રોતરવામાં આવ્યું છે.  
 ૫ પ્રો. ભાંડારકર અંકુલેશ્વર વચિ છે, પરંતુ બીજા પદમાં અનુનાસિક નથી તેમ પહેલા પદ ઉપર અનુસ્વાર  
 પણ નથી ક્રોતરેલું. ૬ પ્રો. ભાંડારકર રાજ્યમ્ વચિ છે અને હાલનું 'રજીદ' સાથે ઓળખાવે છે. પહેલા  
 બે અક્ષરોની નીચે ત્રણ ૨૬ કરેલા અક્ષરોની નિશાની છે, જેમાંના પહેલા બે વરિ છે. નામ જે પ્રમાણે છે  
 તેમ પહેલા બે અક્ષરો તો ચોક્કસ પણે રા છે. બીજું પદ નીચેના જમણી બાજુના ખૂણામાં થોડુંક  
 ભૂંસાઈ ગયું છે. પરંતુ શરૂવાતની ૬ વગરનું છે. ત્રીજું પદ જોકે બરાબર ઘ નથી તેમ વ પણ નથી.  
 પરંતુ વ કરતાં ઘ ને વધારે મળતું છે. ૭ વાંચો નદી ૮ પ્રો. ભાંડારકર અરતૌમ અથવા સરતૌમ વાંચે  
 છે. તેમાં પાછળનાં વધારે ઠીક ગણે છે અને તેને વાલ્નેરથી દોઢ માઇલ દૂર હાલના સુઠમ સાથે સર-  
 ખાવે છે. ૯ શબ્દની વચ્ચે હોવાથી આ વિરામચિહ્નની જરૂર નથી.

- ૨૨ વહુમિર્વધુવાયુક્ત[ । ]રાજમિઃ ધગરાદિમિઃ યસ્ય યસ્ય યદ્ય મૂમિસ્તસ્ય તસ્ય  
તદા ફલં ॥ ]યશ્વ[ । ]જ્ઞાનતિમિરાદૃતમતિરા-
- ૨૩ ચ્છિલ[ । ]દાચ્છિલમાનમનુમોદેત વા સ ષણ્વ[ ષ ]મિર્મહાપાતકૈરુપપાતકૈશ્વ  
સંયુક્ત[ : ]સ્યાદિતિ[ ॥ ]ઉક્તં ચ મગવતા વેદ વ્યાજ્ઞે[ સે ]-
- ૨૪ ન વ્યાજ્ઞે[ સે ]ન[ । ]પથિ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ મૂમિદઃ અ[ । ]છેરા  
ચાનુમન્તા ચ તે[ । ]' ન્યેવ નરકે વસેત્ [ ॥ ]યાનીહ દક્ષાણિ પુરા-
- ૨૫ તન[ । ]નિ' દાનાનિ ધર્મ[ । ]ર્થયશ્વ[ ષ ]સ્કરાણિ નિર્મુક્તમાલ્યપ્રતિમાનિ  
તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાવદીત[ ॥ ]સ્વદર્શા પરદર્શા[ - ]વા ય-
- ૨૬ ત્નાદ્રક્ષ નરાધિપઃ' મર્હા મહિ[ હી ]મતાં સે[ શ્રે ]ષ્ઠ દાનાચ્છ્રેયોનુપાલનં[ ॥ ]  
લિલિતમિદં સંધિવિગ્રહ[ । ]ધિકૃતરેવેણ મ[ । ]ષવસુતેન[ ॥ શ્રીવિ' [ કી ]તરાગ-  
ણ[ સ્ ]નો[ : ]સ્વહસ્તોયં મમ
- ૨૭ શ્રીપ્રશાન્તરાગા[ મ ]સ્ય[ ॥ ]

૧ આ અનુસ્તારની શૃલ છે. ૨ આદિ અને ઉમેદા દાનપત્રના બે ખેડાના દાનપત્રના વાચન પૂરાતરેન્દ્રઃ  
કરતાં જુદું જ છે. ૩ વિગ્રહની શૃલ છે. ૪ ઉમેદા દાનપત્રથી જુદું પડે છે. સદિ આંધી આબુ  
હસ્તાક્ષરોમાં નથી.

ૐ ! સ્વસ્તિ ! ભરૂ કચ્છના દ્વાર ( દરવાજા ) આગળ આવેલા વિજયી નિવાસસ્થાનમાંથી:—

( પં. ૧ ) સજ્જા ઘન વાદળમાંથી બહાર નીકળતા શશીનાં કિરણથી જાગૃત થએલા શ્વેત કુસુદ જેવી યશની વેલીથી નભમંડળ છાંયી નાંખતો, અનેક સમરનાં સંકટમાં જેની સામે આવતાં સંહાર થએલા શત્રુસામન્તકુલની પત્નીઓ પ્રભાત સમયે રૂદનથી જેની અસિનો પ્રતાપ મોટેથી જાહેર કરે છે એવો દેવ, દ્વિજ અને ગુરુઓનાં ચરણકમળને પ્રણામ ક્રીધેથી પંક્તિઓ પડેલા કોટી વજ્રમણિના ઉજ્જવળ કિરણોથી વિરાજિત મુગટથી મંડિત શિરવાળો, દીન, અનાથ, આબરી, અભ્યાગત, યાચક, અને વિપત્તિવાળા જનોના વૈભવ ( લક્ષ્મી ) માટેના મનોરથ પૂર્ણ કરવાથી નિરંતર વૃદ્ધિ પામતા, સ્વર્ગપ્રાપ્તિના એક જ સહાય ધર્મસંચયવાળો, પૂર્વે પ્રણય થી કોપિત થએલી માનિની જનોના પ્રણામ પછી મધુર વચનથી ઉદ્ભવેલા પ્રસાદથી પ્રકાશિત થતા વિદગ્ધ અને નાગરક સ્વભાવવાળો, વિમલ શુભનાં કિરણોના પિંજરમાં ઠલિના ઘન-તિમિરને નાંખનાર, પંચ મહાશબ્દ પ્રાપ્ત કરનાર શ્રી હદ હતો.

( પં. ૬ ) તેનો પુત્ર શત્રુની મહોન્મત ગજસેનાનો સંહાર નિર્દય ક્રાળ ( ફલંગ ) મારી કરનાર જીવાન સિંહ જેવો પોતાની તરવારથી પ્રતાપ પ્રકટ કરનાર, નિરંકુશ દાન પ્રવાહથી અને ઉદ્ધિના બંને તટ પર આવેલાં વનોમાં ગમન કરી સતત મદ ઝરતા અને ક્રીડા કરતા દિગ્ગજોના શુભસમૂહવાળો, ગગનલક્ષ્મીનાં સમુન્નત વાદળાં રૂપી પયોધરને સ્ફટિક અને કર્પૂર જેવા શ્વેત યશનાં ચંદનના લેપથી સુગંધિત કરતો શ્રી જયભટ હતો.

( પં. ૯ ) તેનો પુત્ર, સકલ જગત વ્યાપી દેનાર દોષના અધિકારથી ઉદ્ભવેલા ધનતિમિર ને હાંકી મૂકનાર, ગુરુના અધિકરનેહ થએલા વિમલ આદેશથી જીવલોકને પ્રકાશિત કરતો, પરમભોષ પ્રાપ્ત કરનાર, વિપુલ શુભર્ચા નૃપોતા અન્વયમાં મશાલ જેવો, પંચમહાશબ્દ પ્રાપ્ત કરનાર મહારાજાધિરાજ, શ્રી હદ કુશળ હાલતમાં સમસ્ત રાષ્ટ્રપતિ, વિષયપતિ, આમકૂટ, આયુ-ક્તક, નિયુક્તક, આધિકારિક, મહત્તર આદિને જાહેર કરે છે:—

( પં. ૧૨ ) તમને જાહેર થાઓ કે:—મારાથી માતાપિતાના તથા મારા પરલોકમાં પુણ્યયશની વૃદ્ધિમાટે અહિચ્છત્રમાં નિવાસ કરતા, તે જ સ્થળના ચતુર્વેદિ મધ્યેના, કાશ્યપ ગોત્રના, બહુવ્રત સપ્તદ્વાયારી ભટ્ટ ગોવિન્દના પુત્ર ભટ્ટ નારાયણને બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, પંચ-મહાયજ્ઞ આદિ અનુષ્ઠાન માટે અકુલેશ્વરવિષયમાં રાઈધિગામ જેની સીમા: પૂર્વે વારણુર ગામ; દક્ષિણે વરન્ડા નદી; પશ્ચિમે શુભવડક ગામ અને દક્ષિણે અરલૌમ ગામ; આ ચાર સીમાવાળું ગામ ઉદ્રક્ષ સહિત, ઉપરિકર સહિત, અગ્ન અને સુવર્ણની આવક સહિત, વેઠતા હક્ક સહિત, રાજપુરુષોના પ્રવેશમુક્ત, ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી, પુત્ર, પૌત્ર, અને વંશજોના ઉપલોગ માટે, પૂર્વે દેવ અને બ્રાહ્મણોને કરેલાં દાનવર્ત્ય કરી અવ્યન્તર સિદ્ધિથી, શકરાજના સમય પછી સંવત્સર ૪૧૭ માં જેઠ અમાસ ને સૂર્યગ્રહણના સમયે પાણીના અર્ઘ સાથે અપાયું છે.

( પં. ૧૯ ) આથી આ માણસ જ્યારે બ્રહ્મદાયના નિયમાનુસાર આ ગામની ખેતી કરતો હોય અથવા ખેતી કરાવતો હોય અથવા ઉપલોગ કરતો હોય અથવા ઉપલોગ કરાવતો હોય, અથવા અન્યને સોંપતો હોય ત્યારે કોઈએ પણ પ્રતિર્બંધ ન કરવો.

( પં. ૨૦ ) આ અમારા દાનને અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ પોતે કરેલા દાન માફક, ભૂમિદાનનું ક્ષણ દાનદેનાર અને રક્ષનારને સામાન્ય છે, શ્રી જલખિંદુ જેવી ચંચલ અને અનિલ્ય છે, અને જીવિત તૃણના અગ્રે જલખિંદુ જેવું ચંચલ છે એમ માનીને અનુમતિ આપવી

અને તેનું રક્ષણ કરવું. અને આમ કહેવાયું છે કે:—સગરથી માંડીને બહુ નૃપોએ ભૂમિનો ઉપલોગ કર્યો છે. જે જે સમયે જે ભૂપતિ હશે તેને તે સમયે તેનું ક્ષણ છે. અને અજ્ઞાનના ઘનતિમિ-રથી આવૃત થએલાં મનવાળો જે માણસ આ જ્ઞાન જામ કરશે અથવા તેમાં અનુમતિ આપશે તે પંચમહાપાતકનો અને અન્ય ન્હાનાં પાપોનો દોષી થશે.

( પં. ૨૩ ) ભગવાન વેદ વ્યાસે કહ્યું છે કે:—ભૂમિજ્ઞાન જેનાં ૬૦ હજાર વરસ સ્વર્ગમાં વસે છે અને તે જામ કરનાર તેટલાંજ વરસ નરકમાં વાસ કરે છે. પૂરાતન, ધર્મ, અર્થ અને યશની ઉત્પત્તિ વાળાં જ્ઞાનો પ્રતિમાને અર્પણ થએલી નિર્ભુકત માલા જેવાં છે. કયો સુજન તે પુત્ર પાછાં લઈ લેશે ? તમારાં અથવા અન્યનાં કરેલાં ભૂમિજ્ઞાનનું, હે નૃપોમાં શ્રેષ્ઠ નૃપ ! રક્ષણું સંભાળ પૂર્વક કર. જ્ઞાન દેવા કરતાં જ્ઞાનની રક્ષા અધિક છે.

( પં. ૨૬ ) માધવના પુત્ર સંધિવિગ્રહાધિકૃત રેવથી લખાયું છે.

( પં. ૨૭ ) શ્રી વીતરાગના પુત્ર શ્રીપ્રશાન્તરાગના મહારા આ સ્વહસ્ત છે.



## રાજા જયભટ્ટ ૨ જાનાં તામ્રપત્રો\*

ચે. સંવત ૪૫૬ માઘ સુધિ ૧૫

આ લેખ તથા ખીજા કેટલાક લેખો નવસારીની સર કાવસજી બંહાંગીર રેડીમની મદ્રેસાના આસિસ્ટન્ટ માસ્તર મી. શેરીઆરજી દાદાભાઈ ભરૂયાએ મને પ્રસિદ્ધ કરવા માટે આપ્યા હતા. એ લેખો નવસારીમાં કોઈ પાયા ખોદતાં મળી આવ્યા હતા.

આ લેખ બે પતરાં ઉપર છે. તે દરેક ૧૨ “પોહાળું અને ૯” ઉંચું છે. કાંઠા મોટે ભાગે સ્ફેજ જાડા રાખી અંદરની બાજુએ વાળ્યા છે, જેથી લેખનું રક્ષણ થઈ શકે. ખીજા પતરાની શરૂઆતમાં પહેલી પંક્તિનો પહેલો અક્ષર તથા ખીજા અક્ષરના થોડા ભાગવાળો ન્હાનો ટુકડો લાંગી ગયો છે. અને એ જ પતરામાં એજ બાજુએ નીચલા ભાગમાંથી ૪“૩” અને ૪”ની બાજુઓવાળો એક ત્રિકોણાકાર જેવડો ટુકડો લાંગી જઈ ખોવાઈ ગયો છે. પરંતુ લગભગ બધાય નાશ પામેલા અક્ષરો પૂરા પાડી શકાય છે. પતરાં જ્યારે પહેલાં મારા હાથમાં આવ્યાં ત્યારે તેના ઉપર તેના જેટલો જ જાડો કાટનો થર જામ્યો હતો અને એક અક્ષર પણ કોઈ ક્ષયે જાણી શકાતો નહોતો. પરંતુ તે સાફ કરી આખો લેખ સુવાચ્ય કરવામાં હું ક્ષતોદ્ધમંદ થયો છું. લેખ પતરાંની પોહાળાઈમાં આડો લખ્યો છે. બે કડીઓ માટે કાણું છે, પણ કડીઓ તથા તેમાના એક ઉપર મુદ્રા હોવી જોઈએ તે ખોવાઈ ગયાં છે. ભાષા આદ્યોપાંત સંસ્કૃત છે. છેલ્લી પંક્તિમાં આપેલી સાખ સિવાય, લિપિ ગુજરાતમાં મળી આવેલાં ચાલુક્ય અને રાષ્ટ્રકૂટનાં સાતમા સૈકાનાં દાનપત્રો જેવી છે. આ જાતની લિપિ ચોથા સૈકાની દક્ષિણ-હિન્દની બાળાક્ષરી ઉપરથી બનેલી છે, અને તે જ સમયની જૂની નાગરીથી ઘણું અંશે જૂદી છે. પરંતુ ૪૪ મી પંક્તિમાં સાખની લિપિ દાનપત્રની લિપિ કરતાં તદ્દન જૂદી છે, તે સાતમા સૈકાની નાગરી લિપિ છે. આ લિપિ કદાચ તે વખતે ગુજરાતમાં વપરાતી ચાલુ હસ્તાક્ષરોની હશે.

આ લેખ જયભટ્ટ ૨ જાના સમયનો છે. દાનપત્ર કાયાવતારની છાવણીમાંથી કાઢ્યું છે. આ સ્થળ ભરૂચ ડિસ્ટ્રિક્ટના જંબુસર તાલુકાના કાવિનું સંસ્કૃત રૂપ માનવાને પ્રબળ ઇચ્છા થાય છે. તેમાં જયભટ્ટે કોરિલ્લા ‘પથક’ અગર પેટા-ભાગમાં આવેલાં શમીપદ્રક ગામમાં ૬૪ “નિવર્તનો”ના માપનું એક ખેતર દાનમાં આપ્યાનું લખ્યું છે. કોરિલ્લા એ ભરૂચની ઇશાન કોણમાં લગભગ ૧૦ માઈલ પર આવેલું હાલનું ‘કોરલ’ જણાય છે. શમીપદ્રક અને ગોલિકા જે ખેતરની સીમાના વર્ણનમાં બતાવ્યું છે,—એ હાલ બોળાખાવવાને હું તૈયાર નથી. દ્રાહ્મ. જે પણ એ જ સંબંધમાં આપ્યું છે, તે પંચમહાલમાં ગોધરા પાસેનું હાલનું દોહડ હશે. ગિરિનગર, જે દાન લેનારના મૂળ વતન તરીકે બતાવ્યું છે, તે કાઠિયાવાડનો હાલનો ગિરનાર છે. શ્રદ્ધિકાર્તું અગ્રહાર ગામ, જે દાન લેતી વખતે તેનું નિવાસસ્થાન હતું તે હાલ બોળાખી શકાતું નથી.

કોઈ અજ્ઞાત સંવતના વર્ષ ૪૫૬ના માઘની પૂર્ણિમાને દિવસે થયેલા ચંદ્રગ્રહણસમયે આ દાન આપ્યું હતું, અને ૪૩ મી પંક્તિમાં લેખ લખાયો તે દિવસ અને દાન આપાયું તે દિવસનું નામ સોમવાર (અથવા મંગળવાર) લખ્યું છે. આ તારીખ કયા સનની છે તે પ્રશ્ન હવે આપણે વિચારવાનો છે.

મારો અભિપ્રાય એવો છે કે ઉમેટા અને ઈલાઓનાં દાનપત્રો બનાવટી છે, અને તે ધર-સેન ૨ જાનું દાનપત્ર બનાવી કાઠનારે જ તૈયાર કર્યાં છે. કદાચ તેણે ૬૬ ૨ જાનું એક ખરૂં દાનપત્ર જે ખેડા, નવસારી અને કાવીનાં દાનપત્રોની માફક અનિર્દિષ્ટ સંવતવાળું હશે તે મેળવ્યું હશે; અને ત્યાર બાદ સંવત ન જણવાથી તેણે અનુમાન કરીને શક સંવત દાખલ કરી દીધો.

એટલે ઉમેટા અને ઈલાઓનાં દાનપત્રો હું નાકબૂલ કરું છું; અને તે સાથે ખેડાનાં દાન-પત્રો શક સંવતનાં છે એવું જણાવતો મત પણ એટલે અંશે તેના ઉપર-આધાર રાખે છે તેટલા અંશે નાકબૂલ કરું છું. તેથી ખેડાનાં દાનપત્રોના ૬૬ ૨ જાને નવસારીનાં દાનપત્રના પહેલા ૬૬ —જેને આ દાનપત્રમાં 'વિહ્વ' આપવામાં આનું નથી—તે તરીકે ઓળખાવું છું. અને આ પ્રમાણે આ ચાર દાનપત્રોમાંથી નીચે મુજબ વંચાવણી અને તારીખ નક્કી કરું છું:—

૬૬ ૧ લો.

( આશરે વર્ષ ૩૩૦ )

જયમટ ૧ લો, અગર, વીતરાગ

( આશરે વર્ષ ૩૫૫ )

૬૬ ૨ અથવા પ્રથાન્તરાગ, ૩૮૦ અને ૩૮૫.

જયમટ ૨ લો,

( આશરે વર્ષ ૪૦૫ )

૬૬ ૩ લો, અંથરા બાહુસદાય.

( આશરે વર્ષ ૪૩૦ )

જયમટ ૩ લો, ૪૫૬ અને ૪૮૬.

નવસારીનું આ દાનપત્ર કાયાવતારના 'વામક' અથવા છાવણીમાંથી બહાર થયું હતું. ઉપર કહ્યા મુજબ આ સ્થળને ભરૂચ ડિસ્ટ્રિક્ટના જંબુચર વાલુકાનાં કાવી ગામ તરીકે ઓળખાવવાનું મને મન થાય છે. અને 'વામક' શબ્દના ઉપયોગ ઉપરથી લાગેછે કે કાયાવતાર એ જયમટ ૩ નાની રાત્ર્ય-કારાગારી અગર ચઢાઈ પ્રસંગેની મુસાફરી વખતે થોડા વખત માટે નાંખેલી છાવણી હશે. જે છાવણી અગર શહેરમાંથી ૪૮૬ નું દાનપત્ર કાઢ્યું હતું તેનું નામ તે દાનપત્રના પહેલા ભાગ સાથે નાશ પાડ્યું છે.

જનરલ કર્નીગઢામે કૃપાપૂર્વક ઉપરની વિગતોની ગણતરી કરી છે અને આશરે ઈ. સ. ૨૪૫ ના સમય પહેલાં અને પછીની ઘણી તારીખો તપાસ્યા પછી જણાવે છે કે, અહુણ અને વાર બન્ને ને માટે મળતું સન ઈ. સ. ૨૪૬-૫૦ છે અને તે સંવતના પહેલા વર્ષ સાથે ઈ. સ. ૨૫૦-૫૧ વર્ષ મળતું આવે છે.

૨૪૬-૫૦માં ૪૫૬ ઉમેરવાથી ઈ. સ. ૭૦૫-૬ થાય છે. અને માઘ જાનેવારી ફેબ્રુવારી સાથે આવતો હોવાથી આ દાનપત્રની તારીખ ઈ. સ. ૭૦૬ ના શરૂઆતના સમયમાં હોવી જોઈએ. તે વર્ષમાં માઘની પૂર્ણિમા મંગળવાર તા. ૨ ૯ ફેબ્રુવારીએ હતી, અને તે દિવસે ચંદ્ર અહુણ પચ્ચ હતું.

અસરાન્તર<sup>૧</sup>

- ૧ સ્વસ્તિ શ્રીકાયાવતારવાસકાત્ સતતલક્ષ્મીનિવાસભૂતે । તૃષ્ણાસંતાપહારિણિ  
દીન[ ૧ ]નાથવિ-
- ૨ સ્તારિતાનુમાવે । દ્વિજકુલોપજીવ્યમાનવિમલશાલિનિ । મહતિ મહારાજકર્ણા-  
ન્વથે । કમલાકર ઇવ રા-
- ૩ જહંસઃ પ્રબલકલિકાલવિલસિતાકુલિતેવિમલસ્વભાવો ગમ્भीરોદારચરિતવિસ્મા-  
પિતસકલલોકપા-
- ૪ રુમાનસઃ પરમેશ્વરશ્રીહર્ષદેવાભિભૂતવલ્ભીપતિપતિ[ રિ ]ત્રાણોપજાતભ્રમદદ-  
અશુભ્રાભ્રવિભ્રમ-
- ૫ યશોવિતાનઃ શ્રી દદૃસ્તસ્ય સૂનુરશક્તિતાગતપ્રણયિજનોપભુક્તવિભવસંચયોપ-  
ચીયમાનમનો-
- ૬ નિર્વૃત્તિક[ ર ]નેકકળકવચ્ચસંદોદ્ધુલ્લિતપ્રતાપાનલો નિશિતનિશ્ચિન્ધશારા-  
દારિતારાતિકરિ-
- ૭ કુમ્ભમુક્તાફલચ્છલેલ્લસિતસિતયશોદ્ધુકાવગુણિતદિગ્બધૂવદનસરસિજઃ શ્રીજય-  
ભટ સ્તસ્યાત્મજો મ-
- ૮ હાસુનિમનુપ્રણીતપ્રવચનાધિગમવિવેકસ્વધર્માનુષ્ઠાનપ્રવાણે<sup>૨</sup> વર્ણાશ્રમવ્યવસ્થોન્મૂ-  
લિતસક-
- ૯ લકલિકાલાવલેપઃ પ્રણયિજનમનોરથવિલયવ્યતીતવિભવસંપાદનાપનીતાશેષપાર્થિ-  
વદાના-
- ૧૦ મિમાનો મદવિવશાદ્કુશાતિવર્તિકુપિતકરિનિવારણપ્રથિતશુરુગજાધિરોહણપ્રભાવો-  
વિપત્તપ્રપાત-
- ૧૧ પતિતનરપતિશતાભ્યુદ્ધરણનિશ્ચિલલોકવિશ્રુતપરોપકારકરણવ્યસનઃ પ્રાચ્યપ્રતી-  
ચ્યાધિરાજ-
- ૧૨ વિજૃમ્ભિતમહાસંમામનરપતિસહસ્રપરિવાતિ[ રિ ]તાનેકગજઘટાવિઘટનપ્રકટિતભુજ-  
વીર્યવિ-
- ૧૩ સ્ત્યાતવાહુસહાયાપરનામા । પરમમાહેશ્વરઃ સમધિગતપદ્મમહાશબ્દશ્રીદદૃસ્તસ્ય  
સૂનુર-
- ૧૪ નેકસમરસંધદૃઢનઘટિતગજઘટાપાટનપટ્ટરસહિષ્ણુવનદાવાનલો દીનાનાથા-
- ૧૫ તુરસુહૃત્સ્વજનબન્ધુકુમુદાકરકૌમુદીનિશાકરઃ આગીરથીપ્રવાહ ઇવ વિપક્ષક્ષોભ-  
ક્ષમઃ શાન્તનુ-

૧ મૂળ પતરાંચો ઉપરથી. ૨ આ વિરામચિહ્નની જરૂર નથી. અને તે જ પ્રમાણે પ કિત ૨૨ સુધીનાં  
અર્ધા વિરામચિહ્નોની જરૂર નથી. ૩ અંધણેસતો અર્થ લાવવા માટે વાંચો વિલાસિતાનુલિત ૪ વાંચો  
પ્રવીણો અથવા પ્રવીણો.

- ૧૬ રિવ સમુદ્રત કચ્છકલારાવમંદાવાહિનીપતિઃ આદિવરાહ દ્વ સ્વપુત્રચલપરાક્રમો-  
નૃત ધ[ રણિઃ પ ]-  
૧૭ રમમાહેશ્વરઃ સમધિગતપદ્મમહાસન્દ શ્રીજયમટ કુશલી । સર્વનેવ રાજસામન્ત  
મો[ મિકવિ ]પય-  
૧૮ પતિરાપ્તમામહચરાધિકારિકાદીન્ સમનુદયંયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં । યગા મયા  
માતાપિત્રો ત[ ર ]ત્મ-  
૧૯ નર્મદિકમુષ્મિકપુણ્યયશોભિદૃદયે । ગિરિનગરવિનિર્મત શ્રદ્ધિકારાહારવાસ્તવ્ય  
તદ્ધામુ[ ત ]લ્લિયસામાન્ય-  
૨૦ શ્રાવાપનંસંગોત્ર યાજર્ષ[ સં ]નેયમાધ્યન્દિનસત્રસચારિત્રાક્ષગદ્ગપુર્ત્રે ત્રાક્ષણદેવ-  
સ્વામિને । અસ્મદ્-  
૨૧ તપકાશનામકલ્પન્ધરાય । ચલિચલ્લૈશ્વદેવામિદોત્રાતિધિપદમહાયજ્ઞાદિ ક્રિયો-  
ત્સર્પ્પણા-  
૨૨ રથં । કોરિલાપયકાન્તર્ગત શમીપદ્મક્રમામે । પૂર્વોત્તરસામ્નિ ચતુષ્પાદિમૂનિવર્તન-  
પ્રમાણં

પતરું ચીજું.

- ૨૩ [ હે ]ત્ર[ - ] । યસ્યાપાટનાનિ પૂર્વતો ગોલિકાપ્રામસામાસન્ધિઃ [ । ]દક્ષિણતો  
યમલગ્નહારાભિષા-  
૨૪ નતડાકં<sup>૧</sup> । તથા મદ્ધચરમાહેશ્વરસત્કશેત્રં<sup>૨</sup> । નાપિતદેવઙ્ગસ[ ત ]ક્રવાપકશેત્રઘ ।  
અપરતઃ શામી-  
૨૫ પદ્મક્રમાદેવપાદ્મપ્રામયાયો પન્થ્યાઃ । ઉત્તરતો ચલ્લસહારાભિષાનતડાકં<sup>૩</sup> । તથા  
૨૬ કોરિલાવાસિત્રાક્ષગ નર્મસત્ક્રમદેવ ક્ષેત્રઘ । દ્વાવિદે ચતુરાપાટનોપલક્ષિત-  
[ - ]ક્ષેત્રં<sup>૪</sup> । સોદ્રજં । સોપ-  
૨૭ રિકરં । સગૃત્તર્ગા[ વા ? ]તપત્યાયં । સધાન્યદિરણ્યદેયં । સદશાપરાપં ।  
સોત્સપ્તમાનવિષ્ટિકં । ગૃહસ્થાવરચલ-  
૨૮ ક- । રથ્યા- । પ્રયેગ- । નિર્ગમ- । સાગર- । ચતુષ્પાદપચાર- । વાપી- । કૂપ- ।  
તદાકપદ્રોપજીવ્યસમેતં । સર્વેરા-

૧ આદિ કંઈ સુધાસની જરૂર છે. મગધું નામ કયવતું 'અભિનાયન' છે. ૨ અશ્વર્થા,  
કોનરનાર થ વીલકુલ સુધી જ ગયો હતો. અને પછી જીતે 'જ' થા અને જ ની વચ્ચે ઉમેરી  
ક નો જા કરવાની તબીબ કરી. ૩ તેમ કમળા તેજે થ કરી નાંખ્યો. ૪ કોનરનાર પદ્મમાં જા કોનરી  
પછીથી પ્ર. કહેતો જુઓ છે. ૫ નિષમિત ૩૫ પ્રકારે અથવા નક્ષત્ર છે. ૫-૬-૭ ૧૧૧માં વિરામ-  
મિદ્ધની જરૂર નથી. ૮ આ વિરામમિદ્ધની જરૂર નથી. તેમ જ પંચિત ૩૧ સુધીનાં અર્ધાં વિરામ.  
ચિક્રોની જરૂર નથી.

- ૨૯ જર્કીયાનામહસ્ત્રપ્રક્ષેપનીયં । પૂર્વપ્રત્નવ્રક્ષદાયરહિતં । ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચન્દ્રા-  
ર્કાર્ણ-
- ૩૦ વક્ષિતિસરિત્ત્વતસમકાલીનં । પુત્રપૌત્રાન્વયક્રમોપમોગ્યમયમાઘશુદ્ધપદ્મદસ્યાં ।  
ચન્દ્રોપ-
- ૩૧ રાગે । પુણ્યતિથાવુદકાતિસર્ગેણ વ્રક્ષદાયત્વેન પ્રતિપાદિતં । યતોસ્યોચિતયા । વ્રક્ષ-
- ૩૨ દાયસ્થિત્યા ભુજતઃ કૃપતઃ કર્પયતઃ પ્રતિદિશતો વા કૌશ્ઠિદ્વયાસેધે વર્તિતવ્ય-  
માગામિભદ્રનૃ-
- ૩૩ પતિભિરસ્મદ્વંશૈરન્યૈઽવાયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પાલયિતવ્યશ્ચ । યશ્ચાજ્ઞાનતિમિરપટલા
- ૩૪ વૃતમતિરચ્છિન્ધાદાચ્છિધમાનં વાનુમોદેત । સં પદ્મભિર્મહાપાતકૈઃ સોપપાતકૈઃ  
સંયુક્ત સ્યાદિત્યુ-
- ૩૫ ક્તઞ્ચ ભગવતા વેદંવ્યાસેન વ્યાસેન । પાદિં વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગેં તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ ।  
આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા
- ૩૬ [ ચ ] તાન્યેવ નરકે વસેત્ ॥ વિન્ધ્યાટવીપ્વતોયસુ ધુ[ શુ ]ષ્કકોટરવાસિનઃ ।  
કૃષ્ણાહયો હિ જાયન્તે ભૂમિદા-
- ૩૭ [ નં હ ]રન્તિ યે ॥ વહુભિર્વસુધાભુક્ [ ત ] રાજભિઃ સગરાદિભિઃ । યસ્ય યસ્ય  
યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥
- ૩૮ [ અગ્રે ]પત્યં પ્રથમં સુવર્ણાં ભૂઽવૈષ્ણવી સૂર્યસુતશ્ચ ગાવઃ । લોકત્રયં તેન ભવેતુ  
દત્તં યઃ કાશ્ચનં ગાં
- ૩૯ [ ચ મહીં ચ ] દદ્યાત્ ॥ યાનીહ દત્તાનિ પુરા નરેન્દ્રૈર્દાનાનિ ધર્માર્થયશસ્કરાણિ ।  
નિર્ભુક્તમાલ્યપ્રતિમા-
- ૪૦ [ નિ તાનિ કો ] નામ સાધુઃ પુનરાદદીત ॥ સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યત્નાદ્રક્ષ  
યુધિષ્ઠિર । મહીં મતિમતાં શ્રેષ્ઠ-
- ૪૧ [ દાનાચ્છ્રેયોનુ ]પાલનં ॥ સંવત્સરશતચતુષ્ટયે પદ્મપદ્માશદુત્તરકે માઘ શુદ્ધ પદ્મ-  
દશ્યાં લિખિતમિદં
- ૪૨ ..... મોગિકપુત્રમહા-  
બલાધિકૃતકેશવેનેતિ બલાધિકૃત બાવુલ્લદૂતકં । સં ૪૦૦ ૫૦ ૬
- ૪૩ માઘ શુ ૧૦ ૫ સો [ ? ]મવૈરે । નિવદ્ધમ્ ॥
- ૪૪ સ્વહસ્તો મમ શ્રી જયમટસ્ય ॥

૧ વિરામચિહ્નની કાંઈ જરૂર નથી. ૨ આ અક્ષર મ હતો એમ (નઃશંક) ખતાવના માટે  
રાના ભગિલ ખૂણા ઉપર અક્ષરનો પ્રતો ભાગ મોળુદ છે. અત્યંત આગળનો અક્ષર સો હતો કે  
પત્રો પૂરો તે અટકળપૂરતું જ છે; પરંતુ એમાં સો વધારે સંભવિત જણાય છે. આગળના અક્ષરો પં; ૩૦-૩૧  
મો. ૬ નોંધથી અને કાંઈ દાનપત્રના તેને મળતા લેખ ભાગોની સરખામણી ઉપરથી પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે.  
ની મદદ

બાષાન્તર

સ્થિત ! કાયાવતાર નિવાસસ્થાનથી:—

( પં. ૧ ) લક્ષ્મીનું અદ્વિતિય નિવાસસ્થાન, તૃણાનો સંતાપ હરનાર ( શમાવનાર ), દીન અને અનાથને સદાય આપી મહિમામાં વૃદ્ધિ કરનાર, શ્રાદ્ધલુપ્તોથી ઉપભોગ થતી લક્ષ્મી-સંપન્ન, મહાન કૃષ્ણ નૃપના મહાન અન્વયમાં, કમલ મંડળમાં હંસ સમાન થી દૃઢ હતો. તેનું પવિત્ર મન કલિયુગની અગ્રેર વિનાનું હતું અને તે પોતાનાં ઉમદા હૃદયલુભ્યાં કૃત્યોથી સર્વ નૃપોને આશ્ચર્ય પમાડતો. તેનાપર પરમેશ્વર શ્રી હર્ષદેવથી પરાજ્ય પામેલા વલ્લીનાથના રક્ષણ થી પ્રાપ્ત કરેલા શ્વેત વાદળ જેવા ઝંજીરતા યશું છત્ર હતું.

( પં. ૫ ) તેનો પુત્ર, જેનું માનસિક ગુણ તેની લક્ષ્મીના સંચયને ઉપભોગ તેની પાસે ભય વગર આવનાર પ્રલયિજનો કરતા તેમ વૃદ્ધિ પામતું, જેના પ્રતાપને અગ્નિ અનેક શત્રુ વંશને ભક્ષ કરવાની શક્તિવાળો હતો, અને જેણે દિગ્વિજ્ઞાનાં વદનકમળ, તેની તીક્ષ્ણ અસિ-ધારથી ભેદેલાં ગળેનાં. કુમરચળોમાંથી નીકળતા સુકતાદ્વિ રૂપે ચળકતા શ્વેત યશના વસ્ત્રથી ઠાંઠી દીધાં હતાં તે શ્રી જયમદ હતો.

( પં. ૭ ) તેનો પુત્ર, પંચમહાશય પ્રાપ્ત કરનાર, મહામુનિનાં રચેલાં શાસ્ત્રોમાં, સ્વધર્મ અનુષ્ઠાન અને વિવેકમાં નિપુણ, વર્ણ અને આશ્રમની સુવ્યવસ્થાથી કલિયુગની આણ નષ્ટ કરનાર, અન્ય ભૂપોને દાનને મદ પ્રલયિજનોની અભિલાષ પૂર્વ કરવામાં વપરાતી લક્ષ્મી મેળવી નષ્ટ કરનાર, પોતાનું પ્રબળ દાથી પર આરોહન કરવાનું ભણ મઠથી કૌઠિત બની અંકુશ સામે થતા અને નિરંકુશ ગળેને એકુશમાં દાખી ખ્યાતિવાન કરનાર, વિપદમાં આવેલા અનેક ભૂપતિ-ઓને સદાય આપ્યાથી સમસ્ત પ્રજામાં વિખ્યાત ઉદારતા વાળો, પૂર્વ અને પશ્ચિમના અનેક ( દળદૌ ) નૃપોને મહાસંશ્રામમાં આવૃત કરવી ગજસેના ભેદી પોતાનું બાહુભળ દેખાડી, બાહુ-સદાયના ધીમ પ્રખ્યાત નામવાળો, મહેશ્વરનો પરમભક્ત શ્રી દદ હતો.

( પં. ૧૩ ) તેનો પુત્ર, પંચમહાશય પ્રાપ્ત કરનાર, અનેક સંશ્રામમાં ધન ગજસેના ભેદ-વામાં ચતુર; કલેશી જોને દાવાનલ સમાન; દીન, અનાથ અને આભરી જોનેનો મિત્ર; કમલ-મંડલ જેવા સ્વજન અને મિત્રોને ઈન્દુ સમાન, ભાગીરથી નદીના પ્રવાહની માફક શત્રુઓને હોભ પમાડે તેવી શક્તિવાળો,—શાન્તનું જેવો કલકલારવ કરતી મહાન સેનાનો નાથ, આદિ-વરાદ માફક પોતાના ભુજ ભગના પરાક્રમથી ભૂમિને ( દુષ્ટ નૃપતિઓની સત્તામાંથી ) ઉદ્ધારનાર, અને મહેશ્વરનો પરમ ભક્ત શ્રી જયમદ કુશળ હાલવમાં સમસ્ત નૃપ, સામન્ત, ભોગિક વિષયપતિ, રાષ્ટ્રમદત્તર, પ્રામમદત્તર, આધિકારિક આદિને અનુશાસન કરે છે:—

( પં. ૧૮ ) તમને તદેર યાજ્ઞો કે: આ લોક તેમ જ પરલોકમાં મારાં માતાપિતા અને મારા સુવંશયશની વૃદ્ધિ માટે, કૌરિદક્ષા પચકમાં આવેલા શગીપદ્રક ગામની ઈશાન સીમામાં ૬૪ ( ચોસક ) નિવર્તનનું રોત્ર—જેની ઝીમા:— પૂર્વ ગોલિકા ગામની ઝીમા; દક્ષિણે યમલખ-સ્તર સરોવર અને મદત્તર મહેશ્વરનું રોત્ર અને દેવક લખમ ( વાપિત ) નું વાપક રોત્ર; પશ્ચિમે શગીપદ્રક ગામની ધાદદ ગમ જતો માર્ગ અને ઉત્તરે ભરૂંપદસ્તર તડામ અને કૌરિદક્ષા ગામમાં રહેતા શ્રાવણ મર્મનું બદાશયનું રોત્ર. આ ચાર સીમાવાળું આ રોત્ર ઉદ્ગ્ર સદિત, અને ઉપરિદર સદિત અને ભૂતવાનપ્રત્યાય મહિત, અન્ન અને સુવર્ણની આવક સદિત, દશઅપ-નાથના ગુન્દાના હંડની સત્તા સદિત, વેદના દક સદિત, ધરો, રથાવર અને વંશમ, યેરીએ, પ્રવેશ અને નિર્ગમનનાં સ્થાન, આગર ( ? ) ચતુષ્પદ પ્રચાર, વાપી, કૂપ, તડામ અને ગામની દર પર વસનાર સદિત. રાજપુત્રોના દરેકપ્રત્યેકમુદ્રા. પૂર્વ કરેલાં દેવ અને શ્રાદ્ધોને કરેલાં દાનવંદં કરી. ભૂમિઉદ્ગ્ર-વાપી, ચંદ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના

અસ્તિત્વ ઠાળ સુધી, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે, આજે ચંદ્રચંદ્રણના સમયે.— માઘ, શુદ્ધી ૧૫ ને દિને બ્રહ્મદાય તરીકે, બલિ, ચંદ્ર, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, અતિથિ, પંચમહા-યજ્ઞના અનુષ્ઠાન અર્થે ગિરિનગર શહેરથી આવતા, ચતુર્વેદિ મધ્યેના, 'શ્રાવાયનસ ગોત્રના, વાજ-સનેય માધ્યનન્દિ સબ્રહ્મચારી, બ્રાહ્મણ દત્તના પુત્ર, અમારાથી કલ્લુખ્તર નામથી ગોલાવાતા, બ્રાહ્મણ દેવસ્વામિને પાણીના અર્ધ સાથે આપ્યું છે.

( પં. ૩૧ ) આથી તે બ્રહ્મદાયના નિયમ અનુસાર તેનો ઉપલોગ કરે, ખેતી, કરે, અથવા ખેતી કરાવે, કોઈને સોંપે ત્યારે કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ. આ અમારા દાનને, અમારા વંશના કે અન્ય લાવિ નૃપોએ અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું જોઈએ. જે અજ્ઞાનનાં તિમિરથી આવૃત થયેલા ચિત્તવાળો આ દાન જમ કરશે અથવા જમિમાં અનુમતિ આપશે તે પંચમહાપાપ અને અન્ય ન્હાનાં પાપોનો દોષી થશે.

( પં. ૩૪ ) અને વેદ વ્યાસે કહ્યું છે કે:—ભૂમિ દાન દેનાર ૬૦ હજાર વર્ષ સ્વર્ગમાં વસે છે પણ તે જન્મ કરનાર અથવા તેમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વર્ષો નરકમાં વાસ કરે છે. જે ભૂમિદાન જન્મ કરે છે તે મિથ્યાદ્રિના નિર્જલ વનમાં, વૃક્ષોના શુષ્ક પોલાણ(કોટર)માં વસતા કાળા સર્પનો જન્મ લે છે. સગરથી માંડીને બહુ ભૂપોએ ભૂમિનો ઉપલોગ કર્યો છે. જે જે સમયે જે ભૂપતિ હશે તેને તે સમયે આ હમણું કરેલા દાનનું ફળ મળશે. સુવર્ણ અગ્નિનું પ્રથમ ( પહેલું ) બાળ છે; પૃથ્વી વિષ્ણુની છે; ગાયો સૂર્યની પુત્રીઓ છે. જે સુવર્ણ, ગાય, અને ભૂમિનું દાન કરે છે તે અગ્નિલ ત્રણ ભુવન આપે છે. ધર્મ, અર્થ અને યશના ફળવાળાં પૂર્વેના નૃપોએ કરેલાં દાનો, ઉપલોગ કરેલી માલા જેવાં છે. કયો સુજન તે પુનઃ પાછાં લઈ લેશે ? પ્રજોમાં શ્રેષ્ઠ ! એા યુધિષ્ઠિર તારાથી કે અન્યથી અપાયેલી ભૂમિનું સંભાળ પૂર્વક રક્ષણ કર; દાનનું રક્ષણ દાન આપના કરતાં વધારે સાફ છે !

( પં. ૪૧ ) ભોગિકના પુત્ર મહાસેનાપતિ કેશવથી સંવત ૪૫૬ ના માઘ શુ, ૧૫ ને દિને લખાયું. દ્વતક—સેના અધિકારી બાબુદલ છે. સંવત ૪૦૦ અને ૫૦ અને ૬ માં માઘ શુદ્ધિ ૧૦ અને ૫ ને સોમવારે તૈયાર કરવામાં આવ્યું તે આ મારા અર્થાત્ શ્રી જયભટ્ટના સ્વહસ્તે છે.

## જયભટ ૩ બનાં તામ્રપત્રો\*

ચે. સં. ૪૮૬ આધાર સુ. ૧૦

થોડા મહીનાઓ પહેલાં ભરૂચના ડેપુટી એન્જીન્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર રાવસાહેબ ગોપાલજી જી. દેસાઈએ જે તામ્રપત્રોની છાપો મને મોકલી હતી. આ પત્રોં એમને કાવીના પ્રાચીન શહેર-માંથી સરકારી કામે ગયા હતા ત્યારે થોડા વખત માટે મળ્યાં હતાં. કાવી શહેર મહી નદીની દક્ષિણે થોડા માર્ગે ઉપર ખંભાતના અખાતની નજીક આવેલું છે.

આ પત્રોંઓનો ઇતિહાસ નીચે સુચબ કહેવાય છે:— કાવીમાં ગંગેશ્વર મહાદેવના મંદિર પાછળના એક મકાનને જોડેલી એક પાણીની ટાંકી પાંચ અગર છસો વર્ષ પહેલાં સાફ કરી હતી. તેના કચરામાંથી તળીએ પહેલાં સાત લખેલાં તામ્રપત્રો મળી આવ્યાં હતાં. ઈપિલોની ક્ષાતિએ આ પોતાના કળાત્મક લઈ લીધાં હતાં.

જયભટના દાનવાળા પત્રોમાં તેનો ઉલ્લેખ અર્ધો ભાગ આપ્યો છે. મૂળ તે પત્ર ૧૦ ઉંચ ઉંચાઈ અને ૧૩ ઈંચ પોહોળાઈ વાળું હતું. પણ તેની ડાણી અને જમણી બાજુએથી મોટા દુકડાઓ ભાંગી ગયા હોવાથી બાજુઓ અર્ધ ગોળાકારની થઈ ગઈ છે. સુભાગ્યે ભાંગી ગયેલા ભાગોમાં દાતાના પ્રશંસાયુક્ત વિશેષણો, તથા દાન આપનારને આશીર્વાદ અને લઈ લેનારને શાપના મહાભારતના અખ્યાત સ્લોકો હોવાથી મોટું નુકસાન થયું નથી. પરંતુ તારીખ, લેખકનું નામ તથા દાતાની સહિ એ બગડી ગયાં છે, એ શોચનીય છે. પત્રોંમાં ઘણી ખાંચો પડેલી હોવાથી તે બેરકારીનો લોભ થયાં હોય એમ લાગે છે. ૨૦ મી અને ૨૨ મી પંક્તિઓના કેટલાક અક્ષરો એટલા બધા દાખીને કેટલાં છે કે તે પત્રોંની બીજી બાજુએ ઉકાયા છે. પાછળની બાજુએ થોડાક અસ્પષ્ટ અક્ષરોની થોડી પંક્તિઓ જણાય છે, તે ઉપરથી એમ લાગે છે કે કેવરનારે કદાચ એ બાજુએ પોતાનું કામ શરૂ કર્યું હતું, પણ પછી તે પ્રયાસ છોડી દીધો હતો. પત્રોંને કાટ લાગ્યો નથી.

અક્ષરો ઉત્પત્તના વલ્લી રાજાઓ, એટલે ધરસેન ૪ થાનાં દાનપત્રો અને પ્રેદેસર ડોસન અને ભાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કરેલાં ગુર્જરનાં પત્રોંઓની લિપિ સાથે મળતા આવે છે.

જયભટનું દાનપત્ર ભગવાવસ્થામાં હોવા છતાં પણ અત્યાર સુધીમાં મળી આવેલા લેખોમાં સૌથી વધારે મહત્વનું છે. કારણ કે, ગુર્જર વંશના આપણા જાણવામાં આવેલા બીજા રાજા વિષે સંપ્રમાણ હકીકત આપવા ઉપરાંત તે ગુર્જર રાજ્યનો ઇતિહાસ વલ્લીના ઇતિહાસ સાથે જોડે છે. તેમાં ભુગોળની જાણવાજ્ઞે હકીકત આપી છે. તે વિક્રમાદિત્યના સંવત્ વિષેના કેટલાક તર્કો જે હાલના કેટલાક અખ્યાત પુરાતન વસ્તુવિદ્યાના પ્રવીણો પણ કબૂલ કરે છે, તેને અસત્ય કરાવે છે, અને હિંદુસ્તાનના મૂળાક્ષરોના ઇતિહાસમાં તે ઉપયોગી ફાળો આપે છે.

પહેલા સુદાની બાબતમાં હું ધારૂં-હું કે ઇ. સ. ની પાંચમી સદીમાં ભરૂચ ઉપર રાજ્ય કરતા ગુર્જર વંશમાં જયભટ થયો હતો, એ વિષે ચંકા નથી.

જયભટના લેખોની ભૌગોલિક હકીકતો તેના કાલક્રમની હકીકતો જોડેલી જ જાણવા લાયક છે. પ્રેદેસર ભાંડારકરના દાનપત્રની જેમ આમાં બતાવેલાં લગભગ બધાં ગ્રામમાં જોળખાવી ચકાય તેમ છે. કેમજાણ ગામ હાલનું કિચોજ અથવા કીમજ છે. કીમજથી સીધું પશ્ચિમ દિશામાં પાંચસે છસો વાર દૂર આસમેશ્વર, આપણાં દાનપત્રના આશ્રમદેવનું મંદિર છે. હાલનું મંદિર થોડાં વર્ષો પૂર્વે બંધાવેલું હતું નહાનું મકાન છે, પણ તેમાં એક પ્રાચીન લિપ્ત છે, અને તેની



પાસે પૂર્વમાં એક જૂનો કૂવો તથા જમીનમાં ખાડો, જે એક ન્હાના તળાવનો અવશેષ જેવો જણાય છે તે છે. ગામની પશ્ચિમે સીંગાળ અથવા સીંગામ, દાનપત્રનું સ્ત્રીહુઆમ છે; નૈરૂત્ય દિશામાં જામડિ ગામ જે સામડી પશ્ચ કહેવાય છે તે જગ્યાને મળતું આવે છે, અને ઉત્તરે ગોલેલનાં ખંડેરા ( ટ્રોગેનોમેટિકલ નકશામાં ભૂલમાં ગોલેલ કહ્યું છે ) છે—તે આપણા દાનપત્રમાં ગોલિઆવલિ કહ્યું છે. છીરકહે મળી શકતું નથી. તેને માટે કહેલી જગ્યામાં સોલેપુર સગરી છે. દાનપત્રમાં કહેલા જૂના રસ્તાઓ, અગર તેને બદલે કરેલા ધીમ ( કારણ દરેક ચોમાસામાં તે તદ્દન ધોવાઈ જાય છે ) હજી મોજુદ છે, અને શાસનમાં મંદિરને દાનમાં આપેલાં ક્ષેત્રની સીમા શોધવી મુશ્કેલ નથી. ગોલેલ જે છેડી લોકો દેગામ વસ્યા છે તેમાં અને ઠાવી, રૂણાદ અને ધીજાં ચાર ગામોમાં ખાસ વિશેષ પ્રકારની જાંઘણીની ઇંટની વાવોના અવશેષ છે. આ ઈમારતો જેની વિશેષ નિશાનીઓ આગળની યેવડી બીંતો અને તેના ઉપર લડતા સિંહો, હાથીઓ, મયૂરો વિગેરેની ચૂનાની આકૃતિઓ છે, તે ગાગડાંઓની પૂર્વની મહત્તા સાબીત કરે છે. લોકો કહે છે કે તે રાજા મૂંજ અથવા મુંજે જંધાવી છે. આજો પ્રદેશ પ્રાચીન મંદિરો, લિજ્જો, અને મૂર્તિઓથી ભરેલો છે, અને હું ધારું છે કે આપણા આદિઓલોજીકલ સર્વેયરને તે પ્રદેશમાં મુલાકાતનો બદલો જરૂર મળશે.

જયભટનાં દાનપત્ર ઉપરથી એ પણ જણાય છે કે, મહી સુધીનો આજો કાંઠાનો પ્રદેશ ગુર્જર રાજાઓના તાળામાં હતો, અને જેવી રીતે દક્ષિણ અંકલેશ્વર અગર અમૂરેશ્વર વિષયમાં અંકલેશ્વર તાલુકો અને પેટા મહાલ હાંસોટ ( હંસપટ્ટક ) આવી જતા હતા, તેવી રીતે ભરૂકચ્છ વિષયમાં ભરૂચ, વાઘા, આમોદ, અને જંબુસર તાલુકાના બનેલા ભરૂચ છત્રાનો ઉત્તરતરફનો ભાગ આવી જતો હતો.

अस्रान्तर

- १ ... .. द्र ... दलित द्विरदकुम्भस्थलश्लितमुष्ठाफलनिक.... ..
- २ .... [ संभा ] मे चकितदक्षिणवाहुशिरः पञ्चाकर इव प्रकटानेकलक्ष....
- ३ ... कर इव सकलकलापान्वितो न पुनर्दोषकर सागर इवान्तः प्रवेशितविपक्ष-  
भृमृमण्डल.... ..
- ४ चणइव मुदर्शनचक्रक्षपितविपक्षो न पुनः कृष्णस्वभावः हर इवाग्नीकृतभूति-  
निचयो.... ..
- ५ ... बालेन्दुविम्बप्रतिभेन येन प्रवर्द्धमानं स्वतनुद्वयेन प्रणामकामोत्पकरणेन लोक-  
कृताञ्ज[ लि ].... ..
- ६ .... कृतोस्ति असिधारालेन शमितप्रासभं बलभीपतेर्युदे यो नशेषलीकुसमा-  
पकला पदस्तार्थिकानल.... ..
- ७ [ फल ] द एष सविभियंति देववधूकदम्बकैन्तृपशतमकुटरत्नकिंकरावलिरंजित  
पादपङ्कजः समधिगतपंचम[ हाश ]
- ८ [ व्दोम ] हासामन्ताधिपतिश्रीजयमटः कुशली सर्वानेव राजसामन्तभोगिकु  
विषयपतिराष्ट्रभ्राममहचराधिकारिकाद[ १ ]
- ९ [ न ] नुदर्शयत्यस्तु भस्संविदितं यथा मया मातापित्रोकात्मनश्चैदिकामुष्मिकपुण्य  
यशोमिष्टद्वये केमज्जुमा[ म ]
- १० [ नि ] विद्याश्रमदेवपादेभ्यः गन्धधूपपुष्पदीपप्रदान्तसंसीतकसत्रप्रवतन सत्माज्ज-  
नोदयेन देवकुलस्य सण्डस्फुटि[ त ]
- ११ [ प ] तितनिसंस्कारनवकर्माक्तायुत्सर्पणात्थं श्रीमरुकच्छविषयान्तर्गतकेमज्जु-  
ग्रामे ग्रामक्यापरदक्षिणसीमि पञ्चाशन्नवर्चनप्रभा-
- १२ णो भूतण्डः यस्य घाटनानि पूर्वटः छीरकहग्रामगामिपन्था दक्षिणतः नम्माग्रा-  
मसीमासाब्धिः अपरतः जम्माग्रामण्गोलिअवली-
- १३ ग्रामगामी पन्था उत्तरतः केमज्जुग्रामसीहुग्राम क्तामीपन्था वटवापी च एवं चतु-  
राघाटनोपलक्षितं क्षेत्रं सोपरिकदर.... ..
- १४ समुत्वातप्रत्यायं सधान्याहिरण्यादेयं सदशापरघ सोत्तघमानविष्टिकं अचाटमट-  
प्रावेदयं सर्वराजकीयनामहस्तप-

पं. १ वा. १. गति १ पं. ३-सकलकलापान्वितः शिराकर; पं. ५-लोकाः पं. ६ समितः युदे, लोक-स्थ २१५८ छे.  
पं. ७ वा. १. सर्वानेव. कदम्बकैः मुष्टैः निरणः रंजितः पं. ८-भोगिकः; पं. ९-पिशोरा, पं. १०-प्रदानय-  
गीत ... .. प्रवर्द्धमानं. पं. ११-पतितप्रतिपक्षारः मस्याः पं. १२-यस्यापाटः पूर्वः १; मी,  
पं. १३; ग्रामा गोलि. पं. १३-केमज्जुग्रामसीहुग्रामगामी पं. १४-ग्रामान्तरः दशापरघः राजकीयनाम.  
छे. १३

- १५ क्षेपणीयं पूर्वापरदेवब्रह्मदायरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्कोर्णवक्षितिसरित्स्व-  
तसमकालीनमद्यापादशुद्ध दशम
- १६ कर्कटकरशौ सक्रान्ते रवौ पुण्यतिथावुदकातिसर्गेण देवदयत्वेन प्रतिपादितं  
यतोऽस्योचितया तपोवनाचारस्थित्या भुञ्जतः कृ-
- १७ पतः कर्षयतः प्रतिदिशतो वा न कैश्चिद्व्यापेधे वार्त्तातव्यमागामिभिद्रनृपतिभिः  
अस्मद्वंश्यैरन्यैर्व्यायमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपा-
- १८ लयितव्यश्च यश्चाज्ञानतिमिरपटलावृतमतिराच्छिन्धादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स  
पञ्चभिर्महापातकैस्सोपपातकैः
- १९ संयुतिस्स्यादित्युक्तं च भगवता वेदन्यासेन व्यासेन पट्टिर्वर्षसहस्राणि सर्गे तिष्ठति  
भूमिदः आच्छेत्ता चानुम-
- २० ता च तान्येव नरके वसेत् । विन्ध्याटवीस्वतोयासुशुष्ककोटरवासिनः कृष्णा-  
हयो हि जायन्ते भूमिदयं हरन्ति ये । बहुभिर्लब्ध-
- २१ सुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं अगो-  
रपत्यं प्रथमं सुवर्णं भूर्वर्ण ]
- २२ [ वी सूर्यसुता ]श्च गावः लोकत्रयं तेन भवेद्विदत्तं यः काञ्चन गां च गन्धर्वं च  
दद्यात् यानीह दत्तानि पुरा नरे....
- २३ ... निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पनगदत्तं । स्वदत्तां परदत्तां  
वा यत्ना....
- २४ ... नाद्वेयोनुपालनमिति ॥ श्रीकण्ठकणकदूतकं ॥ संवत्सरे शतचतुष्टये प
- २५ .... ४८६ ) अपादशुद्धि आदित्यवारे ॥ निबद्धं लिखितं चेत्तं ...
- २६ ... .. स्वहस्तो गम श्रीजयभट[ दे ]....

ભાવાન્તર

તેનો પુત્ર, મહાસામન્તોનો અધિપતિ જે ( તેના શત્રુઓના ) ગએના લોદેલા કુમ્ભમાંથી વરસતાં મૌકિતકથી છવાઈ ગયો છે ... .. જેના ઉચ્ચા કરેલો જમણો કર યુદ્ધમાં ઠપે છે ... .. જે ખીણેલા ઘણા દશ હજાર ... .. ના કમળ સરોવર સમાન છે, જે સફલ કલા સંપન્ન પૂર્ણ ઈન્દુ સમાન છે પણ કલંકથી મુક્ત છે—વિપક્ષ ભૂલૂતોને રક્ષણ આપી, વિપક્ષ ભૂલૂતો ( પાંખ વિનાના પવંતો )ને રક્ષનાર સાગર સમાન—સુદર્શન ચક્રમાં મૂકેલા સૈન્યથી પોતાના શત્રુઓનો નાશ કરે છે તેથી યુદ્ધના સુદર્શન ચક્રથી શત્રુઓનો નાશ કરનાર કુષ્ણ સમાન પણ કુષ્ણસ્વભાવથી મુક્ત—ભૂતિનિચયથી ( અલંકારના મહાન સમૂહથી ) છવાઈ ભૂતિનિચય ( ભરમના મહાન સમૂહ )થી છવાયેલા શિવ સમાન ... .. જેના અંગનો પ્રતાપ વૃદ્ધિ પામે છે ત્યારે અદ્ય કરથી અંગદી પ્રભને પોતાની પૂજા કરતી બતાવે છે તેથી વૃદ્ધિ પામતા અદ્ય કર ( મુદુ કિરણ )થી જનો પાસે નમન કરાવતા નવ ઈન્દુ સમાન ... .. ॥ અને જેણે અસિધારા વડે વલ્લીનાયની ઉત્સુકતા શાંત કરી હતી—જે અખિલ જગતના મહાન પંડિતોના અભિલાષનો અનલ શાન્ત કરી અને ( અભિલાષનાં કૃળ તેમને ) આપી દેવોની અંગનાઓના સમસ્ત મંદળથી ગીતમાં રત્નિતિ પામ્યો છે—જેના ચરણ કમળ અનેક નૃપોના મુગટના મણિના કિરણોથી રક્ત થયા છે—અને જેણે પંચમહા શબ્દ પ્રાપ્ત કર્યો છે, તે શ્રી જયભટ્ટ ... .. હતો.

તે કુશળ સ્થિતિમાં હતો ત્યારે સમસ્ત નૃપ, સામન્ત, લોગિક, વિષયપતિ, રાષ્ટ્ર, ગામ, મહત્તર આધિકારિક આદિને આ શાસનો જાહેર કરે છે:—

તમને જાહેર થાયો કે મારાં માતાપિતા અને મારા, આલોક તેમજ પરલોકમાં પુણ્ય-યશની વૃદ્ધિ માટે કેમજી ગામમાં સ્થાપેલા શ્રી આશ્રમહેવને, ગન્ધ, ધૂપ, પુષ્પ, દીપ, નિત્ય સંગીતસેવા, મંદિર સ્વચ્છ કરાવવા, ખંડિત, ફાટ પડેલા અને પડી ગયેલા ભાગનાં સમારકામના ખર્ચ માટે, શ્રી ભટ્ટકચ્છ વિષયમાં કેમજી ગામમાં નૈઋત્ય સીમામાં ૫૦ ( પચાસ ) નિવર્તનના માપનો ભૂમિખંડ જેની સીમા—પૂર્વે છોરકહ ગામજતો માર્ગ, દક્ષિણે જન્મા ગામની સીમા, પશ્ચિમે જન્માથી ગોલિઅવલિ ગામ જતો માર્ગ, ઉત્તરે સીહુરમામ જતો માર્ગ અને વડ્ડક્ષની સમીપમાં વાપી; આ ચાર સીમાથી અંકિત ક્ષેત્ર, ભૂમિચિહ્નના ન્યાય અનુસાર, ... .. સહિત, લીલી અને ( મુદ્રી ) શુષ્ક ઉત્પન્ન સહિત, અજ અને સુવર્ણની આવક સહિત, દશઅપરાધના દંડના હક સહિત, ઉદ્ભવતી વેકના હક સહિત, સૈનિકોના પ્રવેશ મુક્ત, રાજ પ્રવ્રજના હસ્ત-મહોપલ શુભ, પૂર્વ દેવો અને બ્રાહ્મણોને કરેલાં દાન વર્ગ કરી, અન્ન, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, સરિતાઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સુધી, અષાઢ શુદ્ધિ ૧૦ ને ઠકકટક રાશિમાં રવિએ ગમન કર્યું તે શુભ દિને ( દાનને અનુમતિ માટે ) પાણીના અર્ચથી મેં આપ્યું છે.

આથી જ્યારે આ તપોવન આચારની સ્થિતિ અનુસાર ઉચિત રીતે તેનો ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે, ખેતી કરાવે, અથવા તે સંબંધી આદેશ કરે ત્યારે દોષથી પણ નિવેધ કરવો નહિ.

અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ આ અમારા દાનને અનુમાંત આપવી અને રક્ષણુ ભેદ્યો. અને જે અજ્ઞાનના તિમિર પટલથી આવૃત થયેલા ચિત્તાથી તે જામ કરશે અથવા જામ થવા દેશે તે પંચમહાપાપ અને અદ્ય પાપોના દોષી થશે.

અને ભગવાન વેદવ્યાસે નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:—

“ ભૂમિદાન દેનાર ૬૦ હજાર વરસ સ્વર્ગમાં વસે છે પણ તે જામ કરનાર અથવા તેમ અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે.”

“ભૂમિદાન જમ કરનાર વિધ્યના નિર્જલ વનોમાં શુષ્ક ઠોટરમાં વસતા કાળા નાગ પુનઃ જન્મે છે. ”

“સગર આદિ બહુ નૃપોએ ભૂમિનો ઉપભોગ કર્યો છે. ભૂમિપતિને ભૂમિનું ફલ છે.

“અગ્નિનું પ્રથમ બાળ સુવર્ણ છે, ( વિષ્ણુમાંથી પૃથ્વી આવે છે અને સૂર્યમાંથી ) ધેનુઓ ( જન્મે છે ). ધેનુ કે ભૂમિનું દાન કરે છે તે ત્રણ ભુવન આપે છે ”

“કર્યો સુજન પૂર્વેના નૃપોનાં દાન જે ... .. શેષ સમાન છે તે પુનઃ લઈ લેશે ?

“તેણે તેની શક્તિ પ્રમાણે પોતાનાથી કે અન્યથી થયેલાં ભૂમિદાન રક્ષવાં જોઈએ ... .. દાનની રક્ષા દાન કરતાં અધિક છે. ”

દ્વતક શ્રી કન્ડકણક. સંવત ચારસો છયાસી ( ૪૮૬ ) અષાઠ શુદ્ધિ રવિવારે. ... ..  
... ..થી રચાયું અને લખાયું. મારા શ્રી જયભટ્ટ દેવના સ્વહસ્ત.

# જયભટ ૩ જાનાં તામ્રપત્રો'

ચે. સં. ૨૮૬ આશ્વિન. વ. ૧૫

અપ્રસિદ્ધ—

આ તામ્રપત્રો બેબિ બ્રેન્થ રાયલ એસિયાટિક સોસાયટીના સંગ્રહમાંનાં છે અને હાલ તે પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ રયુઝીયમમાં છે. તેની બાજતમાં બીજી કાંઈ પણ માહિતી નથી. આ દાનપત્રનાં બે પતરાં છે અને તેનું માપ ૧૩ ઈંચ x ૧૦ ૧/૨ ઈંચ છે. બન્ને પતરાંના ડાબી બાજુના ઉપરના ખૂણાના ભાગ કપાઈ ગયેલા છે. કડી કે સીલ ઉપલબ્ધ નથી. અમુક અમુક ભાગમાં પવડું કટાઈ ગયેલું છે, તેમજ અમુક જગ્યાએ કાણાં પણ પડી ગયેલાં તેથી લેખ વાંચવામાં મુશ્કેલી પડે તેવું છે. કેાતરનારે ઘણી ભૂલો કરેલી છે અને એક જ અક્ષર જૂદી જૂદી ઢબથી કેાતરેલો છે, તેથી વાંચનારને વધુ મુશ્કેલી નડે છે.

લિપિ ગુર્જર સમયના જેવી છે અને અક્ષરોનું સરેરાશ કદ ૬ ઈંચ જેટલું છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને છેવટના શાખાત્મક શ્લોકો શિવાય બધા ભાગ ગદ્યમાં છે.

જયભટ ૩ જાનું એક જ બીજું પવડું જાણવામાં છે અને તે સં. ૪૮૬ આષાઢ સુદિનું છે. કીલહોર્નના લીસ્ટ (એ. ઈ. વો. ૫ એપેન્ડીક્સ)માંનાં નં. ૪૦૨ વાળાં તામ્રપત્રો સં. ૪૫૬ નાં ને જયભટ ત્રીજાનાં લખ્યાં છે. પણ તે ખરેખર જયભટ ૨ જાનાં છે, જેથી જયભટ ત્રીજાનાં સંપૂર્ણ તામ્રપત્રો આ પ્રથમ જ જાણવામાં આવેલ છે. તેથી તેમ જ જયભટ ૨ જા પછીના રાજાઓની વંશાવળી મળે છે તેથી આ તામ્રપત્રો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુજ ઉપયોગી છે. વંશાવળી નીચે મુજબ તેમાંથી ઉપજાવી શકાય છે.

પં. ૪ ૬૬ ૧ લો.

પં. ૭ જયભટ ૧ લો.

(પં. ૧૨) બાહુસહાય પરમભાઈશ્વર સમધિગત પંચમહાશય ૬૬ ૨ જો. તેનો દીકરો

(પં. ૧૫) ધરાધર પ. મા. સમધિગત પંચ. મ. મહાસામન્તાધિપતિ શ્રી જયભટ ૨ જો તેનો દીકરો

(પં. ૨૧) પ. મા. સમ. પં. મહા. મહાસા. શ્રીમદ્ અનિરોલ તેનો દીકરો

પં ૩૩ સમ. પંચ. મહાસામન્તાધિપતિ શ્રી જયભટ ૩ જો. દાન દેનાર

પં. ૨૧ માં શ્રીમદ્ અનિરોલના નામવાળી જગ્યાએ જરા અક્ષરો અસ્પષ્ટ છે, છતાં તે નામ નિઃશંક વાંચી શકાય છે. ગુર્જર વંશાવલિમાં આ નામ પ્રથમ જ જાણવામાં આવ્યું છે.

પં. ૩૫-૩૬ દાન જે પ્રાણલેખે આપવામાં આવેલ છે તેની વિગત નીચે મુજબ છે. તે લોહિક્ષ પથક આદારમાંથી નીકળી આવેલો હતો. તે કૌણિન્યગોત્રનો અને વાજિ માધ્યન્દિન શાખાનો પ્રજ્ઞચારિ હતો. તે આદિત્યનાગનો દીકરો હતો. તેનું નામ ચોક્કસ જાણી શકાતું નથી.

પં. ૩૭ બલિ, ચરૂ વિગેરે દિયા કરવા માટે ભરૂચ જીલ્લામાં આવેલું મનાથ નામનું ગામ દાનમાં આપવામાં આવેલ છે.

પં. ૪૮-૫૦ દ્રવકનું નામ ભટ્ટ શ્રી દેઈય—(પૂરું વંચાતું નથી) છે.

સંવત ૪૮૬ આશ્વિન વ. ૧૫ એમ શબ્દ તેમ જ અંકમાં આપેલ છે.

પં. ૫૧ લેખકનું નામ અધૂરું—ગુલેન એમ વંચાય છે.

પં. ૫૨ માં સ્તહસ્તો મમ શ્રી જયભટસ્ય એટલા શબ્દો દસ્તાક્ષર સૂચક છે.

## अक्षरांतरमांथी अमुक भाग

पं. १—१४ भाटे बुज्या. ध. अ. वे. पानु ७७ पं. १—१६

- १५ पराकमोद्धत धराधरः परममोहेश्वर समधिगतपञ्चमहाशब्दमहासामन्ताधिपति  
श्रीजयभट्टस्तस्यसुतः शौर्य-
- १६ द — — योत्तुंभोत्तमाङ्गाभूपालमौलिमालाचुम्बितचरणयुगलः सकलाभि-  
गामिकादिगुणानुरागनिर्भरम
- १७ नभुस्वयसातो राजलक्ष्याकौमुदित्युदीधितचक्रवालविमलयशः शेखरितमेरुशि-  
खरो रणाङ्गणागतवरवै-
- १८ रिवारणघटाकोटिकद्वाकदोर्दण्डश्चतुर्विधाविगमोप ब्रज्जितप्रज्ञातिशयसम्यक्प्रवर्ति-  
तनीतिमार्गानुरजितः
- १९ प्रकृतिः प्रकृतिकल्याणाशयत्वादस्पृष्टः कलिकालकालिम्ना सन्निहितयौवनोपनता-  
नन्तविषयापभोगसौख्यै
- २० सहजशत्रुतया वशीकृतेन्द्रियः ग्रामः पाङ्गुत्यप्रयोगनिपुणः शक्तिर्लघोपचितम-  
हिमा परममाहेश्वरः सम
- २१ धिगतपञ्चमहाशब्दमहासामन्त[ १ ]धिपति श्रीमदनिरोलस्तस्य सकलभुवनतिलक  
स्यात्मजोनिजगुणगणमालालं
- २२ कृतोनेकनरेन्द्रवृन्दारकवृन्दवान्दितचरणारविन्दद्वयः क्रन्देन्दुसितसिन्दुवारकसमघ-  
वलयशः सुधाध-
- २३ वलितसकलधरामण्डलप्रचण्डप्रतापानलकचलिताखिल जगद्युपप्लवो दुर्वारशरासा-  
रसमुसोक्तिक
- २४ सकलाराति चक्रवालः प्रधान[ प्र ]धन प्रधापितप्रकटकरि घटापाटनपटुः चटुल-  
रणाङ्गणधङ्गणरट
- २५ णतुङ्गतुरङ्गमसकरभङ्गभासुरो — तदालित द्विरद मुक्तमुक्ताफलनिकरदनुरासि-  
लतामरीचिनिचय
- २६ मिचकितदक्षिणबाहुशिखरः पद्माकर इ[ व ] प्रकटाणकलक्षणेन पुन्यपलाशयः  
क्षपाकर इव पुन
- २७ सकलकलापान्वितोनदोषकरः सागरइवान्तः प्रवेशितभू-
- २८ भृक्मण्डलो — कपुनः ग्राहाकुलः नारायण इव सुदर्शनचक्र

पतरं बीजं

- २९ ( क्षपित )विष[ क्षो ] [ नपु ]नः कृष्णस्वभावः हरद्विहीकृत मृतिनिचयोनपु-  
नर्मुजङ्गप
- ३० — — — बालेन्दुविम्बप्रतिमेनयेन प्रवर्धमानस्वतनुदयेन प्रणामकामोत्प-  
करेणलो-
- ३१ ककृतांजलिः कानिमता कृताये[ स्ति ] असिधाराजलेन शमितः प्रसनवलगीपतेः  
पुनर्येनाशेषलोकस
- ३२ — — कलापदतर्जकानलः जचामसजलदण्डसविगीयति देववधुकदम्ब( नृ )-  
पशतमकुटरत्नाकिरणावलि
- ३३ ( र )क्षितपादपङ्कजः समधिगतपञ्चमहाशब्द महासामन्ताधिपतिधीजयभट्टः  
कुशली सर्वानेव राज-
- ३४ मानविषयपतिराष्ट्रप्राममहत्तराधिकारिकादीन्समनुदर्शयत्यस्तु यः संविदितं यथा-  
मयामातापित्रोः
- ३५ रात्मनश्चैहिकासुष्मिकपुण्ययशोभिवृद्धये लोहिकक्षपकथा[ थका ]हारविनिर्गततथै-  
विद्यसामान्य कौण्डिन्यसगोत्र
- ३६ वाजिमाध्यन्दिनसत्रसचारि हेटावुक ब्राह्मणादित्यनाग पुत्र भट्टाच्चडाय बलिचरुवै-  
श्वदवोमिहोत्रातिथिपञ्च
- ३७ महायजा[ ज्ञा ]दिक्रियोत्सर्प( र्प )णान्थ( र्थ ) श्रीमरुकच्छविषयान्तर्गत मन्त्रा-  
थमामः सोदङ्गः
- ४० .... क्यातिसर्गेण ब्रह्मदायत्वे प्रतिपादितो यातो स्योचितया
- ४१ मट्टश्रीदेइय—दूतक ॥ संवत्सरशत चतुष्टये पडशीत्यधिके आश्वयुज चहुल पञ्चदश्यां
- ५० सं ४८६ आश्वयुज व १५ लिखितश्चैतन्मया बलिषिद्धता — — तम — —
- ५१ - गुलेन
- ५२ स्वहस्तोमम थीजयभट्टस्य





શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

રાષ્ટ્રકૂટ વંશના લેખો



# રાષ્ટ્રકૂટ વંશના લેખો

નં ૦ ૧૨૦

## કક્ષ ૨ જનાં આત્રેલી છારેલીનાં તામ્રપત્રો\*

શ. સં. ૬૭૯ આશ્વિન સુ. ૭

સુરત પ્રગણનાં આરપાક વાલુંકામાંના કારેલી ગામના પાટીલ ડહાભાઈ જગદીથ તેમાં શું લખ્યું છે તે જાણવાની ઉત્કંઠાને લીધે આ પત્રનાં મારી પાસે લાગ્યા હતા. તેણે કહ્યું હતું કે સુરતથી ઈશાન ખૂણે આશરે દસ માઈલ છેટે છારેલી જે આત્રેલી છારેલી તરીકે મશહૂર છે તેમાં પાંચો ખોદતાં આ પત્રનાં મળ્યાં હતાં.

પત્રનાં બે છે અને તે ૮૪ ઈંચ ઉંચાં અને ૧૩ ઈંચ પહોળાં છે. બન્ને અંદરની બાજુએ જ કાતરેલાં છે અને બે કડી હોય એમ અનુમાન થાય છે, છતાં તેમાંની એક અત્યારે મળતી નથી. જે કડી મોલુદ છે તેના ઉપરની સીલમાં ગરૂડનું ચિત્ર ખીંકત દશામાં આપેલું છે, પત્રનાં સંભાળ પૂર્વક કાતરવામાં આવ્યાં છે અને તે સુરક્ષિત છે. વલ્લભી અને ચાલુક્યનાં તે સમયનાં તામ્ર-પત્રોના જેવી લિપિ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને વંશાવળી વિભાગ પદ્યમાં છે, જ્યારે બાકીનો ભાગ ગદ્યમાં છે. ભટ્ટ રવિસર (અથવા રવીન્દ્ર) ના દીકરા કુકેશ્વર દીક્ષિત જે જાંબુસર (ભરૂચ જિલ્લામાં હાલનું જંબુસર) નો રહેવાશી હતો તેને કાશકુલ વિષયમાં સ્થાવરપદ્ધતિના નામનું ગામ દાનમાં આપ્યાની હકીકત આ તામ્રપત્રમાં છે. સ્થાવરપદ્ધતિના તે હાલનું છારેલી જ હશે, એમ હું માનું છઉં. તેની સીમા નીચે સુજબ આપેલી છે. ખેરોડાની પશ્ચિમે અને સ્કેજ દાક્ષિણ-માં, વિપ્પલાજીની ઉત્તરમાં અને કાશ્પુરી અને વટારની પૂર્વે.

દાન આપનાર રાષ્ટ્રકૂટ વંશનો કક્ષ છે તેની વંશાવલી નીચે સુજબ આપેલી છે :  
કક્ષ ૧ લાને રાષ્ટ્રકૂટ કુગરૂપી કમળના જગ્યાના સર્વરૂપ કલો છે. આણું વર્ણન તે કુટુંબ-માં જનમ્યો હોય તેને જ લગાડી શકાય. ત્યાર પછીનો ક્ષુવ સ્પષ્ટ રીતે તેનો દીકરો હતો,

કક્ષ

ક્ષુવ

ગોવિંદ

તે

નાગવર્માની દીકરીને પરણ્યો.

કક્ષ

દાન આપનાર શ. સં. ૬૭૯

એમ વર્ણ્યું છે. ત્રીજો રાજા ગોવિંદને પણ સ્પષ્ટ રીતે ક્ષુવનો દીકરો કહેલ છે. આમાંના છેલ્લા રાજા કક્ષ બીજાને તો નાગવર્માની દીકરીથી ગોવિંદના પુત્ર તરીકે લખ્યો છે

આ તામ્રપત્રોમાંના રાજાનાં નામો અખ્યાત રાષ્ટ્રકૂટ વંશના રાજાઓની સાથે મળતાં આવે છે, પણ તે વંશની જે વંશાવળી પ્રસિદ્ધ થઈ છે ( હિનેસ્લીઝ બોક્ષ ટેનેરીઝ હિસ્ત્રીકેટ પા. ૩૨ ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૯ અને ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૭૯ ) તેની સાથે સરખાવતાં આ ચાર રાજા

ઓનાં નામ ણંધ બેસતાં આવતાં નથી. કારણ કે આ દાનની તિથિમાં અને દન્તિદ્રગ અથવા દન્તિવર્મા બીજાનાં સામનગદનાં તામ્રપત્રની તિથિમાં ચાર વર્ષનો જ તફાવત છે. આપણે જો એમ અનુમાન કરીએ કક્ષ ૧ લા ને ઈંદ્ર બીજા અને કૃષ્ણ ૧ લા ઉપરાંત ક્ષુવ નામે ત્રીજો દીકરો હતો તો કંઈક ણંધબેસતું આવે તેમ છે.

વળી આ તામ્રપત્રને બનાવટી માનવાને કંઈ પણ કારણ નથી. લિપિ તે જ સમયની છે અને ગોવિંદની પત્ની તે નાગવર્માની દીકરી હતી તે હકીકત બનાવટી તામ્રપત્ર લખનાર ઉપભવી શકે નહીં.

અત્યારે તો એમ સમાધાન થઈ શકે કે આ ચાર રાજામાંના પહેલો કક્ષ તે કક્ષ ૧ લો માનવો, અને બાકીના રાજાઓ ઈંદ્ર ત્રીજાથી શરૂ થતી સુજ્ઞાત ગામના પૂર્વજ હોય બીજા તામ્ર-પત્રોથી આ હકીકત પૂરવાર થાય ત્યાંસુધી આ એક અટકાવ જ રહી શકે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ श्रीमान्सदा जयति सिद्धसुरासुरेन्द्रवृन्दोत्तमांगमणिचुम्बितपादपद्मः शंभु[ शु ]ः  
समाहितगुण-
- २ त्रितयः प्रजानां सगर्गस्थितिप्रलयकारणमादिदेवः । आसीदनेकसमरासजयः  
क्षितीशः श्रीराष्ट्र-
- ३ कूटकुलपंकजपण्डसूर्यः दुर्वारवैरिवनितावदनारविन्दहेमन्तकालपवनो भुवि  
कक्कराजः । तस्यामलस्य
- ४ नृपतेर्ध्रुवराजदेवो देव्या बभूव तनयोऽनुलावीर्यमामा येनोधि[ ५५ ]तासि  
रिपुसैन्यबलं निहत्य नूनं यशो-
- ५ धवल्यद्भुवनं समस्तं । निस्त्रिंशघाटविदलत्फरिकुम्भमुक्तमुक्ताफलप्रकरमण्डित-  
भूतलस्य आवेदयत्स-
- ६ मरमूर्द्धनि यस्य चित्रं लीलायितं मृगपतेरिव चेष्टितानि । निःप्रा[ प्र ]श्रयत्वम-  
तिचापलमुग्धभावं सावर्षं विरोध-
- ७ मुपशान्तिसरस्वतीभ्यां दोषा[ न ]समाश्रयवशाद्गुणरत्नकाञ्चेः पर्यत्यजत्सहजका-  
नपि यस्य लक्ष्मी[ क्ष्मीः ] । संत्य-
- ८ ज्य कातरतृणौघमरीभकुंभपीठस्थलोपलशिलाः शकलीविधाय प्राप्तेऽपि यस्य चतुर-  
विधजलौ[ लो ]र्भिमा-
- ९ लां जज्वाल दग्धरिपुवंशवनः प्रतापः । लक्ष्मीसनाथवपुरञ्जसुचक्रपाणिर्निर्व्वा-  
च्यविक्रमनिबद्धबलिः
- १० क्षितीशः गोविन्ददेव इव नुन्नमुजंगदण्णो गोविन्दराज इति तस्य सुतो बभूव ।  
यस्याहवेपु धनगर्जितनाद-
- ११ धीरं मौर्वीनिनादमुपकर्ण्य निरस्तधैर्य[ : ] ॥<sup>१</sup> हंसा भुवनगतप[ व ]तीर  
[ म ]पि जीविताशां दुर्वारवैरिण इवामुमुचुः क्ष-
- १२ णेन । करपट्टमः प्रणयिपूदयशैलराजो मित्रेषु लोकनयनोत्पलकेषु चन्द्रः यः  
केसरीमदजलार्द्रकपो-
- १३ लभिर्चिल्लि[ लि ]नालिनादमुखरेषु मतंगजेषु । संग्राममध्व[ ध्व ]जितसंय[ य ]  
तभूभुजेन्द्रशिजनिनादमुखरीकृतम-

- १४ न्दिरस्यः अद्यापि यस्य हरशेखरचन्द्रसदृशग्रं यतः क्षि[त्रि]मुवनं विमली-  
करोति । तस्मात्परास्तपरतारकमा-
- १५ प्तशक्तिः[किं]थीकक्षराजमनुरंजितसर्व्वलोकं शंभोः कुमारमिव भूषारानपुत्री  
श्रीनागवर्मदुहिता जनयाचका-
- १६ र । भूमच्छिखामणिकरंनितपादशोभो बालोपि लोकनयनोत्पलसौख्यहेतुः प्रध्वस्त-  
धैरितिमिरो गगनं श-
- १७ शीव यः सद्गुणैर्त्रिजकुलं समलंचकार । संभ्रान्तमन्दरविलोडितद्रुग्धासिन्धुसंभूत-  
फेणधव-
- १८ लि[ली]हताशं यस्य द्विधामचलकन्दरगर्भ[र्भ]माजामप्याननानि चरित  
[तं]म[लिनी]चकार । सत्येन धर्म-
- बीजुं पतरं
- १९ तनयं विदुरं च मत्स्या दानेन मास्करमुतं समया सुमेरं भीमं बलेन चरितेन-  
च वामुदे-
- २० वं रूपेण संरतिपतिं समपंस्त लोकः[।]सोऽयमनेकसमरसंघट्टपरगजघटाटोपवि-
- २१ घटनमचण्डदोर्दण्डमण्डितविग्रहो मदनरिपुधिरः शतकशुभ्रयशः प्रबाह्ववली-
- २२ कृतदिग्मुखोऽनेकसामन्तमौलिलालितचरणारविन्दयुगलः परममाद्वेश्वरः समधि-  
गतपञ्चमहाश-
- २३ न्दपरममहारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरः श्रीकक्षराजः सर्व्वानेव स्वान्महासामन्त-  
सेनाप-
- २४ तिवलाधिकृतचोरोध्वरणिकमोगिकराजस्थानीयादीन्यवा [था] नियुक्तानन्यांश्च  
समाज्ञामयत्यस्तुवः संविदितं य-
- २५ था मया काशकुलविषयांतर्गतस्यावरपल्लिकामिधानो ग्रामः सैरोदादपरतः पिप्पला-  
च्छाद्रुचरतः काष्ठपुरि[री]वद्वारा-
- २६ भ्यां पूर्व्वतः पुनः सैरोदसीध्या[सीममध्या]दक्षिणतः एवं चतुराघाटनविशुद्धो  
जात्रूसरस्नानवास्तव्यतद्यातुन्विद्यसामा-
- २७ न्यवच्छ[त्स]सगोत्रकण्वसन्नसचारिमट्टरेविसरपुत्रायकुक्षेश्वरदीक्षिताय बलिचलै-  
श्वदेवामिहोत्रादिक्रियाणां
- २८ समुत्सर्पणार्थं मातापित्रोरात्मनश्च पुण्यफलावाप्त्यर्थमाचन्द्रार्कार्णवसरित्सर्व्वत-  
वमुन्धरासमकाली-
- २९ नः पुत्रपौत्रान्ययोपमोभ्योऽन्यन्तरसिध्या[ध्या]प्रमिच्छिद्रन्यायेन विपुवसंकान्ता-  
बुदकातिसर्गेण प्रतिपादि-

૩૦. તો યતોડસ્યાતઃ પ્રવલ્લાનિલસમીરિતોદધિતરંગચન્દ્રલં જીવલોકમવગમ્યાનિત્યાશ્ચ  
સા[ સ ]ર્વસંપદશ્ચેત્યવધા-
૩૧. ર્યાગામિભદ્રનૃ[ નૃ ]પતિભિરસ્મદ્વશંજૈશ્ચ સાધારણં ભૂમિદાનફલમવગમ્યાનુમન્તવ્યઃ  
પ્રતિપાલનીયશ્ચ ।
૩૨. યતઃ પ્રોક્તમેવ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન[ । ]સ્વદત્તા[ ત્તાં ]પરદત્તાં વા યત્ના-  
દ્રક્ષ યુધિષ્ઠિર મહી[ હીં ]ક્ષિતિમૃતાં શ્રે-
૩૩. ષ્ઠ દાનાચ્છેયોડનુપાલનં । ષષ્ઠિવર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ આચ્છેત્તા  
ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ ન
૩૪. રકં વસેત્ । શંખઃ સિંધા[ હા ]સનં ચ્છત્રં વ[ । ]જિવારણયોષિતઃ ભૂમિદાનસ્ય  
મહતઃ સર્વમેતાદિચેષ્ટિતં । વિન્ધ્યા-
૩૫. ટવીષ્વતોયો[ યા ]સુ શુષ્કકોટરવાસિનઃ કૃષ્ણસર્પા હિ જાયંતે વ્રક્ષદાયાપહારકઃ  
[ । ]બહુભિર્વસુધા ભુક્તા
૩૬. રાજભિઃ સગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં । શકત્રિ  
[ નૃ ]પકાલાતીતસંવત્સરશતષટકે એક[ કો ]-
૩૭. નાશીત્યધિકે આશ્વયુજશુદ્ધા[ ધ્વાં ]કતે[ તોડ ]પિ સં ૬૭૯ તિથિ ૭  
[ । ]' લિખિતં ચ મયા આદિત્યવર્મ્મરાજદૂતકં બલાધિકૃત-
૩૮. શ્રીતત્સૂનુના શ્રી મો[ ? તો ]ડલેનેતિ[ । ]

૧ આ ચિહ્ન, ગુપ્ત '૯' ના ચિહ્નની સમાન હોવાથી '૯' ના આંકડા તરીકે વાંચી શકાય. પરંતુ તે પ્રમાણે વાંચવાને આપણને આધ છે, કારણ કે વર્ષની સંખ્યામાં '૯' ને માટે આંકિ જુદું જ ચિહ્ન આપણી પાસે છે, જેથી આ ચિહ્ન, ગુપ્ત અથવા વલ્લી '૭' નું અન્ય ચિહ્ન હશે, એમ જણાય છે.

ભાષાન્તર

જેનાં ચરણ કમળ સિદ્ધો, સૂર અને અસુરના અધિપતિઓના મુગટમણિથી સુંખિત છે, જે (સત્, રજ્ઞસ્ અને તમસ્ ના) ત્રણ ગુણસંપન્ન છે અને જે પાણીઓના સર્જન, પાલન અને પ્રલયના મુખ્ય કારણ રૂપ છે તે શ્રીમાન્ શરણુ સદા વિજયી છે !

( પંક્તિ ૨ ) અનેક સુદોમાં વિજય પ્રાપ્ત કરનાર, કમલવૃંદ જેવા શ્રી રાષ્ટ્રકૂટ કુલને સૂર્ય સમાન, અને અતિ પ્રબળ શત્રુઓની વનિતાના મુખકમળને શરદ પવન સમાન, ભૂમિ પર કક્કરાજ રૂપ હોતો.

( પંક્તિ ૩ ) આ વિમળ નૃપને તેની રાણીથી ધ્રુવરાજ દેવ નામનો, અતુલ બળ અને પ્રભાવ-વાળો પુત્ર જન્મ્યો હતો. શત્રુનાં સૈન્યબળનો નાશ કર્યો પછી, અસિ ઉપર ઉત્તત ધર્ધને તેના યશો સકળ જીવનને શ્વેત બનાવ્યું. તેની અસિના પ્રહારથી ગર્જનાં ભેદેલાં કુન્દશમાંથી ઝરતાં મૌકિતકથી ભૂમિ આલસિત કરતી તેની રણક્ષેત્રની ચેષ્ટા સિદ્ધનાં ચરિતનું સ્મરણ કરાવતી. લક્ષ્મીએ અલિપેક, અપળતા, મુગ્ધભાવ, અને શાન્તિ અને સરસ્વતી સાથેના વિરોધના સ્વભાવિક દોષો તે ગુણ રત્નસાગરનો આશ્રય લઈ, ત્યજી દીધા. રિપુના વંશનાં વન ભસ્મ કરી કાવર (બળ-હીન) વૃણુ(બળહીન શત્રુ)ને ત્યજી, અને શત્રુઓના ભાવગોની શિલા સમાન પ્રબળ પીઠ સાંગી નાંખી, તેના પ્રતાપનો અગ્નિ આર સાગરનાં જળની ઉર્ધ્વિઓ(જળતા વરંજો)ની અવધિ સુધી પહોંચ્યો હતો છતાં શાન્ત થયો નહિ.

( પંક્તિ ૬ ) લક્ષ્મીસંપન્ન અંગવાળો, સારાં ચક્રનાં ચિહ્નોવાળા કરવાળો ( જેમ ગોવિંદ કરમાં ચક્ર અને કમળ ધારે છે ) અને પોતાના પ્રબળ નૃપોને અદોષિત વિક્રમથી નમન કરાવનાર ( જેમ અસુર બલિ નૃપને [ ત્રણ ] અદોષિત પદથી ગોવિંદે વશ કર્યો હતો ) અને પોતાના સહચરોનો દર્પ હણનાર ( જેમ ગોવિંદે સર્પ [ કાલ ] ના મદને હણ્યો ) હોવાથી જે ખરેખર ગોવિંદ દેવ સમાન હતો તે ગોવિંદરાજ તેનો પુત્ર હતો. જેમ તેના અતિપ્રબળ શત્રુઓએ ખોચેલી ભૂમિ અને જીવનની સર્વ આશામૂઢી દીધી, તેમ રણક્ષેત્રમાં તેના ધનુષની હોરીનો મેઘના નાદ સમાન ગંભીર નાદ સાંભળી હંસોએ ( તેને સાથે મેઘનાદ બાણ ) પૃથ્વી અને આયુધની કરમાતી આશા ત્યજી દીધી. તે, પ્રણયિઓને કલ્પવૃક્ષ સમાન હતો; મિત્રોને મહાન ઉદયગિરિ સમાન હતો; જનોનાં નેત્ર કમળને ધંદુ સમાન હતો; મદથી લીના કુગ્ગ પર બેસતા ભ્રમરનાં શુંભરવવાળા મસ્ત ગળે વરદ સિંહ સમાન હતો; જેનો મહેલ રણક્ષેત્રમાં બંધીવાન કરેલા શત્રુપર નાંખેલી સાંકળોનાં અવાજથી ગાજતો હતો, તેનો હરના મસ્તક પરની નિર્મળ કળા સમાન યશ, હજુ પણ ત્રિજીવનમાં પ્રકાશે છે.

( પંક્તિ ૧૪ ) તેનાથી શ્રી નાગવર્માની પુત્રીએ, જેમ પાર્વતીએ શંભુથી પોતાના અરિ-વારક અસુરનો પરાજય કરનાર, શક્તિ ( શસ્ત્ર ) ધારનાર, સકળ જગને આનન્દ આપનાર કુમારને જન્મ આપ્યો તેમ, પોતાના શત્રુઓના સામન્તોને હાંટી મૂકનાર બળવાન, અને સમસ્ત જનોને આનન્દ આપનાર શ્રી કક્કરાજને જન્મ આપ્યો. મહાન પવંતી પર કિરણો ફેંકતો નવો છતાં જનોનાં નેત્રકમળને આનન્દકારી અને પોતાના રિપુ, તિમિરને હણનાર ધંદુ આકારા શોભાવે છે તેમ, તેણે જે બાળ હતો છતાં, નૃપોના મુગટમણિમાં ભળતા રૂપ-વાળા ચરણ સહિત, જનોનાં નેત્રકમળને આનન્દ આપનાર અને તિમિર સમાન શત્રુઓને હણનાર હતો તેણે પોતાના કુળને સદ્ગુણોથી મંડિત કર્યું. તેના વિક્રમે અલિપ મન્દરગિરિથી મંથન

૧ દિવ્દી ઉપરનો માન્યતા છે કે વર્ષાઋતુના આગમન સાથે જ પ્રથમ મેઘનાદ સાંભળતાં જીવનનો અવ-સ્થાન વધારી દસ દિવસના છાત્રી વિધિમાં માનસ સંતોષમાં જઈ રહે છે. 'મધ્યમ' પાસે તાત્પર્ય પ્રત્યુપનારને મેઘ-નાદ સાથે સંપાદવાનો છે.



થયેલા પયોદધિના પ્રીણ સમાન ધ્રુવેત... ..વડે દિશાઓ પ્રકાશિત કરેદૃષ્ટે તે સમયે, પર્વતોની ગુફાઓમાં આશ્રય લીધો હતો તે શત્રુઓનાં મુખ જ્યામ કરી નાંખ્યાં. લોકથી તે સત્યતા માટે યુધિષ્ઠિર, મતિમાં વિદુર, દાનમાં ( સૂર્યનેા પુત્ર ) કર્ણ, સ્થિરતામાં સુમેરૂ, બળમાં વાસુદેવ અને રૂપમાં કામદેવ સમાન ગણાયો હતો.

( પંક્તિ ૨૦ ) જેતું અંગ, શત્રુના ગળેની ઘટા લેદવામાં પ્રબળ, દણ્ડ સમાન કરથી ભૂષિત છે, જેણે શિવના શિર પરની ઠળા સમાન ધ્રુવેત યશના પ્રવાહથી સકળ દિશાઓ ધ્રુવેત કરી દીધી છે, જેના ચરણની સેવા આશ્રિત નૃપસંહણથી થાય છે, જે પંચમહાશખદેવો ઉપલોગ કરે છે તે ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રીકલ્કરાજ તેના સમસ્ત મહાસામન્ત, સેનાપતિ, બલાધિકૃત, ચારોદ્ધરણિક, લોગિક, રાજસ્થાનીય આદિને તેમના અધિકાર પ્રમાણે શાસન કરે છે:—

( પંક્તિ ૨૪ ) તમને જાહેર થાઓ કે, મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્ય યશ માટે કાશ-કુલ વિષયમાં આવેલું ખૈરાડની પશ્ચિમે, પિપલાચલની ઉત્તરે, કાષ્ટપુરી અને વાદરની પૂર્વે અને ખૈરાડની મધ્ય સીમાની દક્ષિણે આવેલું સ્થાવરપલ્લિકા ગામ, આ ચાર સીમાવાળું, જામખુસરવાસી, રેવિસર ( રવીશ્વર ) ભટ્ટના પુત્ર, ચાર વેદમાં નિપુણ, વત્સ ગોત્રના, અને દણ્ડ શાખાના કુકકેશ્વર દીક્ષિતને, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર આદિ વિધિ અનુષ્ઠાન અર્થે, ચંદ્ર, સૂર્ય, સાગર, સરિતાઓ, પર્વતો, અને પૃથ્વીના અસ્તિત્વ કાળસુધી, પુત્ર, પૌત્ર, અને વંશજોના ઉપલોગ માટે અભ્યન્ત સિદ્ધિ અને ભૂમિન્દ્રના ન્યાય અનુસાર પાણીના અર્ધથી શરદ-વિષુવ કાળમાં, મેં આપ્યું છે.

( પંક્તિ ૩૦ ) આથી ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ અને મારા વંશજોએ ભૂમિદાનનું કૃણ ( દેનાર અને રક્ષનારને ) સામાન્ય છે અને જગત પ્રબળ પવનથી હંકારાતા, સાગરના તરંગો સમાન ચંચળ અને લક્ષ્મી અનિત્ય છે, એમ માનીને આ દાનને અનુમતિ આપવી અને રક્ષવું.

( પંક્તિ ૩૨ ) અને ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે, નૃપોમાં શ્રેષ્ઠ, હે યુધિષ્ઠિર ! ત્હારાથી અથવા અન્યથી દેવાયેલી ભૂમિનું તું સંભાળથી રક્ષણ કર દાનનું રક્ષણ દાન કરવા કરતાં અધિક છે ! ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦ હજાર વર્ષ વસે છે પણ ( ભૂમિદાન ) જમ કરનાર અને જમિમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાંજ વર્ષ નરકમાં વાસ કરશે. શંખ, સિંહાસન, છત્ર, અશ્વો, ગજો, અને લલનાઓ ભૂમિ દાનના મહાન ફળની સરખામણીમાં એટલા સમાન છે. ખરેખર, દ્વિજોને દેવાયેલાં ભૂમિ દાન હરનાર, વિધ્યાચલના નિર્જળ વનનાં, શુષ્ક વૃક્ષોના કોટ-રમાં વસતા કાળા સર્પ જન્મે છે. સગર આદિ બહુ નૃપોએ ભૂમિ લોગવી છે, જે સમયે જે ભૂમિ-પતિ તેને તે સમયે દાનનું કૃણ છે.

( પંક્તિ ૩૬ ) શક નૃપના કાળ પછી સંવત ૭૨૦ યોગણ્યાએસી, આશ્વયુજ, શુક્રિમ અથવા સંખ્યામાં ૬૭૬. ૭ ને દિને.

( પંક્તિ ૩૭ ) આ દાન જેનો દૂતક નૃપ આદિત્યવર્મા છે, તે મારાથી, બલાધિકૃત શ્રી તત્તના પુત્ર શ્રી ભોદલ્લથી લખાયું છે.

# ગોવિંદ ડ જાનાં વણી (દિન્ડારી તાલુકામાં)નાં તાઅપત્રો

શ. સં. ૭૩૦ વે. સુ. ૧૫

આ તાઅપત્રો જ. રા. એ. સો. (ઓ. સી.) વો. ૫ પા. ૩૪૩ ને મી. વોધને પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. રા. એ. સો. ની મુબઈ શાખામાં અસલ તાઅપત્રો છે, તેના ઉપરથી હું ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છઉં.

પતરાં ત્રણ છે અને ૧૦ ફૂ" લાંબાં અને ૭ ફૂ" પહોળાં છે. વચમાંથી તેનાથી જરા ઓછાં પહોળાં છે. ફેર જરા જડી રાખેલી છે અને પતરાં સુરક્ષિત છે. બીજાં પતરાની બીજી બાજુએ મધ્ય ભાગમાં લેખ જરા ઘસાએલ છે. અંગ્રેજી પુસ્તકનાં પાનાંની માફક ફેરવીને વાંચી શકાય એવી રીતે પતરાં ફાટરેલાં છે. કડીપૂ" ઇંચ જડી કરૂં" વ્યાસવાળી છે. તેના પરની સીલ ગોળ છે અને તેના વ્યાસ રૂં ઇંચ છે. દિન્ડારી અને ગોવિંદ ત્રીજાનાં બીજાં પતરાંમાં હોય છે તેવી જ બેઠેલી શિવની મૂર્તિ સીલમાં ફાટરેલી છે. ભાષા સંસ્કૃત જ છે.

આ પતરાંમાંના ૧૭ શ્લોકો રાધનપુરનાં પતરાંમાં પણ છે. ઉપરાંત આમાંના છઠ્ઠા અને સાતમા શ્લોકની વચમાં રાધનપુરનામાં એક શ્લોક વધુ છે. તે વ્યક્તિવાચકથી શરૂ થાય છે. અને તેમાં એક તરફ પોતાનું લક્ષર અને બીજી બાજુ સમુદ્ર વચ્ચે પડેલોને ધોર અગર ધ્રોવે ઘેરી લીધાનું અને તેના હાથીઆ પડાવી લીધાનું વર્ણન છે. આમાંના અગીયારમો શ્લોક પૌંચ પાદવાળો હોઈને તેનો તરજીમો જણાવેલ થઈ શકતો નથી. તે રાધનપુરનામાં આર આર પાદના બે શ્લોકમાં આપેલ છે. આમાંના ૧૨ મા અને ૧૩ મા શ્લોકની વચમાં રાધનપુરનામાં એક વધુ શ્લોક છે. તે સંખાવાણીલીસુલાજી થી શરૂ થાય છે અને તેમાં ગોવિંદ ડ જા પાસેથી ગુર્જર રાજા નારી ગયાનું વર્ણન છે. આમાંના ૧૬ મા અને ૧૭ મા શ્લોકની વચમાં રાધનપુરનામાં લેખાદારથી શરૂ થતો એક વધુ શ્લોક છે. તેમાં ગોવિંદે મોકલેલા દૂતે અરધો સંદેશો આપ્યો ત્યાં તો વેંગીને રાજા આવ્યો અને ગોવિંદ ડ જાને માટે તેના નોકરની માફક વર્ત્યો અને ફિલ્લાની દીવાલ બંધાવી દીધી.

ગુર્જર રાજા અને વેંગીપતિ એટલે કે પૂર્વના ચાલુક્ય રાજા વિજયાદિત ઉદ્દે નરેન્દ્રમુગ રાજનું વર્ણન આમાં નથી, તેથી એમ અનુમાન થાય છે કે આ બે દાનપત્રોની વિધિઓની વચમાં ગોવિંદ ડ જાએ તેઓને જિત્યા હોયો.

આ દાન રાજધાની મયૂર ખણ્ડીમાંથી આપવામાં આવેલ છે. વણીની ઉત્તરમાંનો મોરખણડોને ડુંગરી કિલ્લો તે મયૂરખણ્ડી હોયો, એમ ડા. જુલર માને છે.

દાનની સાલ શ. સં. ૭૩૦ ( ઇ. સ. ૮૦૬-૭ ) છે અને વ્યય સંવત્સર આપેલ છે.

નાશિક હેશના વટનગર વિષયમાંનું અગ્રગક ગ્રામ દાનમાં આપેલું છે. અગ્રગક ગ્રામ તે વણીની દક્ષિણમાંનું હાલનું અગ્રગ છે અને લેખમાંનું પુલિન્દા ઉપરનું વારિખેડ તે ઉત્તરના ઉપરનું હાલનું વરખેડ ધાણું છે. બીજાં સ્થળો જોળખાયાં નથી. વટનગર તે કદાચ હાલનું વણી હોય.

## અક્ષરાન્તર

## પહેલું પત્રું

- ૧ સ વોવ્યાદ્વેષસા ધામ યજ્ઞામિકમલં કૃતં । હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુકલયા કમલં  
કૃતં । ( ॥ ) ભૂપોભવદ્વૃહદુર[ :\* ] સ્થલ-
- ૨ રાજમાનશ્રીકૌસ્તુભાયતકરૈરૂપગૂઢકણ્ઠઃ સત્યાન્વિતો વિપુલચક્રવિનિર્જિતારિચ-  
ક્રોપ્યકૃષ્ણચરિતો
- ૩ ભુવિ કૃષ્ણરાજઃ [ ॥\* ] પક્ષચ્છેદનભયાશૃ( શ્રિ )તાંસિલમહાભૂમ્બુક્( ત )કુલ  
આજિતાદ્દુર્લઘ્યાદપરૈરનેકવિમલઆજિણુ-
- ૪ રત્નાન્વિતાત્ યશ્ચાલુક્યકુલાદનૂનવિવુ( વુ )ધવાતાશ્રયો વારિષે હૃક્ષ્મીન્( મ )-  
મન્દરવત્સલીલમચિરાદાક્રુ-
- ૫ ઘવાં( ન )વલ્લભઃ [ ॥\* ] તસ્યાભૂત્તનયઃ પ્રતાપવિસરૈરાક્રાન્તદિઝ્મંદ( ઢ )લશ્ચંડા-  
[ :\* ]શો[ :\* ] સદૃશોર્પ્ય ચંડકરતાપ્ર-
- ૬ હ્રાદિતક્ષમાતલઃ ધોરો<sup>૨</sup> ધૈર્યધનો વિપક્ષવનિતાવક્રાંતુ( વુ )જશ્રીહરો હારીકૃત્ય  
યશો યદીયમનિ-
- ૭ શં દિહ્નાયિકામિ( ર \* )દ્વૃતં [ ॥\* ] જ્યેષ્ઠોલ( લં\* ) ધનજાતયાપ્યમલયા  
લક્ષ્મ્યા સમેતોપિ સન્યો ભૂનિર્મલમંડ-
- ૮ લલિ( સ્થિ )તિયુતો દોષાકરો ન ક્વચિત્કર્ણાધ[ :\* ]સ્થિત દાનસંતતિમૃતો  
યસ્યાન્યદાનાધિકં દાનં વી-
- ૯ ક્ષય સુલજ્જિતા ઇવ દિશાં પ્રાન્તે સ્થિતા દિગ્ગજાઃ [ ॥\* ] અન્યૈર્ણ( જ ) જાતુ  
વિજિતું[ તં ] ગુરુશક્તિસારમાક્રા-
- ૧૦ ન્તભૂતલમનન્યસમાનમાનં યેનેહ વ[ વ ]દ્વમ[ વ\* ]લોક્ય ચિરાય ગંગં દૂરં<sup>૧</sup>  
સ્વનિમ્મહમિયે-
- ૧૧ વ કલિઃ પ્રયાતઃ [ ॥\* ] હેર્લસ્વીકૃતગૌડરાજ્યકમલામત્તં પ્રવેશ્યાચિરાદ્દુર્મા-  
ર્ગમ્મરુમ-

૧ ક્રાતરનારે 'અપિ' નો 'િ' કાપ શર કરીને અધુરો છોડી દીધો છે ૨ મી. વોધન, પૌરો 'વાચિ' છે. પરંતુ પ્રતિકૃતિ દર્શાવશે કે પ્રથમ પદ ચોક્કસ પણે 'ધો' છે—જેવી રીતે ડા. ખ્યુલ્હરના દાનપત્રમાં પાંચમી પંક્તિમાં છે તેમ—વળી, પંક્તિ ૩૯ માંના પૌત્રાય ના પૌ સાથે સરખાવો અને જરા જુદા પડતા પૌત્ર ના પૌ ( પં. ૪૪ ) ની સાથે પણ સરખાવો ૩ મી. વોધન 'ગાજ પૂરમ્' વાંચે છે. જ્યારે. ડા. ખ્યુલ્હર તેના દાનપત્રમાં ગજપૂરમ્ વાંચે છે, પરંતુ અન્ને દાનપત્રની પ્રતિકૃતિઓ સ્પષ્ટરીતે દૂરમ્ વાંચે છે. ડા. ખ્યુલ્હરના દાનપત્રમાં ગજના છેલ્લા અનુસ્વારનો લોપ થયો છે. આ દાનપત્રમાં ખીજ ન ઉપર એક મીઠું તથા ખીજું મીઠું ન પછી છે. તેમ જ લખાણની ઉપલી પંક્તિમાં પણ છે. આ અન્નેમાંનું એક કદાચ અનુસ્વાર માટેની નિશાની હોય. ૪ ડા. ખ્યુલ્હરના દાનપત્રમાં આ શ્લોક પહેલાં એકાત્માવહેનથી શર થતો અને પછવ રાત્રની જિત અને તાબે થવા વિષેના વર્ણનવાળો શ્લોક આવે છે.

- १२ ध्यमप्रतिव( व )ले[ २\* ]यो वत्सरो( रा )जं व( व )ः गौडीयं शरदिन्दुपादप-  
वलं छ( च्छ )द्वयं को( के )वलं तस्माद्वाहत त-
- १३ घशोपि ककुमां प्रान्ते स्थितं तत्क्षणात् [ ॥\* ] लब्ध( ब्ध )प्रतिष्ठमचिराय कलिं  
सुदूरमुत्सा[ २\* ]य शुद्धचरितैर्धरणी-
- १४ तलस्य कृत्वा पुनः कृतयुग श्रु( श्रि )यम[ प्य\* ]शेषं चित्रं कथं निरुपमः कलि-  
वल्लभोभूत् [ ॥\* ] प्रामुद्धै[ २\* ]यवतस्ततो निरु
- १५ पनादिन्दु[ २\* ]यथा बारिषेः शुद्धात्मा परमेश्वरोन्नतशिरः संसक्तपादः सुतः पद्मा-  
नन्दकरः प्रसा-
- १६ [ ५\* ]सहितो नित्योदयः सोन्नतेः पूर्वद्विरिव भानुमानभिमतो गोविंदराजः सतां  
[ ॥\* ] यस्मिं( न् )सर्षगुणाश्च-
- १७ ये क्षितिपतौ श्रीराष्ट्रकूटान्वयो जाते यादववंशवन्मधुरिपावासीदलंघ्यः परैः  
दृष्टाश्चावध-
- १८ यः कृता[ :\* ] स्यु( सु )सदृशा दानेन येनोद्धता मुक्ताहारविभूषिता[ :\* ]  
स्फुटमिति प्रत्यर्थिनोप्यर्थिनां । ( ॥ )आस्तां<sup>१</sup>( आस्तां )

वीजुं पतहं—प्रथम बाजु

- १९ तात सवैतदप्रतिहता दद्या त्वया कण्ठिका किं नाज्ञैव मया घृतेति पितरं मुक्तं  
वचो योभ्यषाचस्मिं( न् )स्वर्ग-
- २० विभूषणाय जनके याते यक्षः शेषतामेकीभूय समुद्यतान्वसुमतीने( मे )कोपि यो  
द्वादश ह्यपाता-
- २१ नप्यधिक प्रताप विसरैःसंवर्तकोर्कानिध । ( ॥ ) येनात्यन्तदयालुनाथ निगङ्गाह्ले-  
शादपास्यायतात्स्व-
- २२ न्देशं गमितोपि दर्प विसराद्यः प्रातिकूल्ये स्थितः यावन्न मृ( शु )कुटीललाट  
फलके यस्योन्नते लक्ष्यते विक्षे-
- २३ पेण विजित्य तावदचिराद्द्व( व )द्वः स गंगः पुनः [ ॥\* ] यत्प्रादानतिमात्रकैक  
शरणामालोक्य लक्ष्मीनिजान्दु-
- २४ रान्मालवनायकोनयपरो यत्प्राणमत्प्राप्तलि[ :\* ] को विद्वां( न् )व( व ) लिना-  
सहाय्यव( व )लकः स्पृहान्( न् )विषते

१ आदि अं-व 'व' नी, दोष दोहस निशानी होय जेथ अक्षर छे. २ आ अक्षर पांय  
पानो छे. आनी अक्षर द्विपदना अक्षरे तालुषो करेयु अक्षर छे अने तेथी मे ३. अक्षर-  
ना हानपत्रभांथी अर्थ पूर्ण करे छे. ३ ३. अक्षर-ना हानपत्रभां अ अक्षर अक्षर  
अक्षर ३३ घते अक्षर छे अने तेभां अक्षर अक्षर हान पक्षर अक्षर छे.

- ૨૫ પરાં નીતેસ્તદ્ધિ ફલં<sup>૧</sup> યદાત્મપરયોરાધિક્ય સંવેદનં । ( ॥ ) બિન્ધ્યાદ્રેઃ કટકે  
નિવિષ્ટકટ[ ક\* ]<sup>૨</sup> શ્રુત્વા ચૈર[ ર\* ]ય[ - ]
- ૨૬ નિજૈઃ સ્વન્દેશં સમુપાગતં ધ્રુવમિવ જ્ઞાત્વા મિયા પ્રેરિતઃ મારાશર્વગહીપતિર્દ્રુત-  
મગાદપ્રા-
- ૨૭ સપૂર્વૈઃ પૈરૈઃ યસ્યેચ્છામનુકૂલયં( ન )કુલધનૈઃ પાદૌ પ્રણામૈરપિ । ( ॥ ) નીત્વા  
શ્રીમવને
- ૨૮ ઘનાઘનઘનવ્યાસામ્બ( મ્બ )રાં પ્રાવૃષં તસ્માદાગતવાં( ન )સમં નિજ વ( વ )લૈરા  
તુંગમદ્રા-
- ૨૯ તટં તત્રસ્થઃ સ્વકરસ્થિતામપિ પુનર્નિ[ :\* ]શેષમાશ્રુષ્ટવાન્વિક્ષેપૈરપિ ચિત્રમો( ૧ )  
નતરિ-
- ૩૦ પુઃ યઃ પલ્લુવાના[ -\* ]શૃ( શ્રિ )યં । ( ॥ ) સન્ત્રાસૌત્પરચક્રરાજકમગાત્તત્પૂર્વ-  
સેવાવિધિર( ધિ )વ્યાવ( વ )દ્વાલ્લલિશોભિ-
- ૩૧ શોમિ<sup>૩</sup> તેન શરણં મૂર્ધના યદંત( ધ્રિ )દ્રયં યદ્યદ્દત્તપરાધ્યમૂષ્ણગનૈર્નાલંકૃતં  
તત્તથા મા મૈપીરિતિ સત્ય-
- ૩૨ પાલિત યશઃ થિ( સ્થિ )ત્યા યથા તદ્ધિરા । ( ॥ ) તેનેદમનિલવિદ્યુચ્ચલમવ-  
લોક્ય જીવિતમસારં ક્ષિતિદાન-
- ૩૩ પરમપુણ્યઃ પ્રવર્તિતો ત્ર( ત્ર )ઘદાયોયં । ( ॥ ) સત્ત્વ પરમમટ્ટારકમહારાજાધિરા-  
જપરમેશ્વરશ્રીમ-
- ૩૪ દ્ધારાવર્ષદેવપાદાનુધ્યાત્ [ : ] પરમમટ્ટારક મહારાજાધિરાજપરમેશ્વર શ્રી પ્રભૂત
- ૩૫ વર્ષદેવપૃથ્વીવલ્લભશ્રીગોવિંદરાજદેવઃ કુશલી સર્વાનેવ યથાસમ્બ( મ્બ )ધ્યમા-  
નકાન્તરા
- ૩૬ પટ્ટપતિ વિષયપતિગ્રામકૂટાયુક્તકાધિકારિકમહત્તરાદીં( ન )સમાદિ-

૧ ક્રોતરનારે પહેલાં ચ ક્રોતરીને પછીથી લ કયો છે. ૨ ડો. ખ્યુલ્હરનાં દાનપત્રમાં આ શ્લોક પહેલાં લેખાદાર-  
મુખોદિતાર્ધવચસા શબ્દોથી શરૂ થતો અને વૅગિરાગ્નએ ગોવિંદરાજ માટે દિલ્લે બાધવાના વર્ણનવાળો શ્લોક છે.  
૩ શોમિની પુનરુક્તિ છે. ૪ ક્રોતરનારે પહેલાં વિ ક્રોતરી પછી જીનો ફેરફાર કયો. પણ 'ઈ' બરાબર ૨૬ કયો  
નહોં. ૫ આખો એક સમાસ તરીકે લઈ શકાય; પરંતુ વિસર્ગના ઉમેરા માટે કાંઈ વાધો ન લઈએ તો  
આલે, કારણ કે તેથી એક ઘણું મોટા શબ્દના સંગવડથી ભાગ કરી શકાય છે.

વીજું પતરું વીવી વાજુ

૩૭ ઘટ્યસ્તુવઃ સંવિદિતં યથા મયૂસ્લેષ્ઠીસમાવાસિતેન મયા માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચે-  
હિકામુષ્મિક-

૩૮ પુણ્યયદોમિષ્ટધ્ધયે । વેગિ વાસ્તવ્યતચાતુર્વિધસામાન્યભારદ્વાજસગોત્રતૈત્  
[ તિરી ]યસદ્ગ્ર[ ગ્ર ]જ્ઞાચા-

૩૯ રિવિષ્ણુમટૃપૌત્રાય દામોદરદુ[ દ્વિ ]ત્રેદિપુત્રાય દામોદરચતુર્વેદ( દિ )મદ્યાય  
નાસીકદેશીયવટનગરં-

૪૦ વિષયાન્તરગતઃ અમ્ભ[ મ્ભ ]કગ્રામઃ તસ્ય ચાપાટાઃ પૂર્વતઃ વડચુરં ગ્રામઃ  
દક્ષિણતઃ વારિસેહગ્રામઃ

૪૧ પશ્ચિમતઃ પશ્ચિત્તર્વાહગ્રામઃ પુલિન્દાનદી ચ ઉત્તરતઃ પદ્મનાભગ્રામઃ પ્વમયં  
ચતુરાધા-

૪૨ ટનોપલક્ષિતઃ સોદ્રંગઃ સ[ સો ]પરિકરઃ સદંડદશાપરાધઃ સમૂતોપાતપ્રસ્થાયઃ  
સોસ્પાધમા-

૪૩ મવિદિકઃ સધાન્યહિરણ્યાદેયઃ અચાટમટપ્રવેશ્ય[ :\* ]સર્વરાજકીયાનામહ-

૪૪ સ્તપ્રક્ષેપનીયઃ આચા( ચ )ન્દ્રાર્કાર્ણવક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાર્ણન[ :\* ]પુત્રપૌત્રાન્વ-

૪૫ યક્રમોપમોગ્યઃ પૂર્વપ્રદત્તદેવગ્ર( ગ્ર )જ્ઞાદાયવર્જિતોમ્યન્તરસિધ્યા મૂમિ

૪૬ ( છિ ચ્છિ )દ્રન્યાયેન યક્રનૃપકાલાતીતસંવત્સરસતેપુ સસસ્ટુ તું( ત્વિ )શદધિકે

૪૭ પુ વ્યયસંવત્સરે વૈદ્યાલસિતપૌર્ણમાસીસોમગ્રહણમહાપર્વર્વણિ વ( વ )-

૪૮ લિચરૈવશ્વેદવામિદ્રોત્રાતિથિપંચમહામચ્છ્રુ( કિ )યોત્સર્પણાર્થં સ્નાત્વાઘોદકાતિસર્ગે-

૪૯ ણ પ્રતિપાદિતઃ[ । \* ]યતોસ્યોચિતયા ગ્ર( ગ્ર )જ્ઞ( જ્ઞ+મ )દાયસિત્યા મુંજતો  
મોજયતઃ કૃપતઃ કર્પ-

૫૦ યંતઃ પ્રતિદિસ્યતો વા ન કૈશ્ચિદ્વ્યાપિ પરિપ[ -\* ]યના કાર્યા[ ।\* ]  
તથાગામિમદ્રનૃપતિમિરસ્મ-

૫૧ દ્વંશૈરન્યૈર્વા સામાન્યં મૂમિદાનકલ્પમેત્ય વિદુહ્ણોલાન્યનિત્ય[ આન્ય ]  
પૈશ્વર્યાણિ તૃણામ્બલ-

૫૨ મજલવિન્દુ ચંચં( ચ )હં ચ જીવિતમાકલ્ય સ્વદાયનિર્વિદોયમસ્મદા  
[ દા ]યોનુમન્ત-

૧ આદિ વેગિ વાચે છે, પણ બીજા પદનો અર્થ ૨૫૪ રીતે જ વ્યાખ છે. અને આદી પહેલા અક્ષરની સાથે તે વાચવાથી એક સમજી શકાય તેવું અને જાણીતું નામ આપણે જાણી શકીએ છીએ, તેથી એનાથી ઉદ્ધારૂં વાંચવાનું કારણ નથી. ૨ મી. વોધન વગ્ગર વાચે છે; પરંતુ પ્રતિષ્ઠિત પ્રમાણે તે ખોટું છે. ૩ મી. વોધન 'વડુર' વાચે છે; પરંતુ હેલ્ડા એ અંદાજે ચોક્કસ પહેલું જુર છે. ૪ મી. વોધન પશિનવાર વાચે છે; પરંતુ હેલ્ડા પદનો અર્થન ક છે અને ૨ નથી ૫ મી. વોધન પશ્ચાત્ત વાચે છે, પરંતુ હેલ્ડા ઉપાંત્ય અર્થન ન છે.

## ત્રીજું પત્રું

- ૧૩ વ્યઃ પ્રતિપાલયિતવ્યથ [ ૧૦ ] યશ્વાજ્ઞાનતિમિરપટલામૃતમતિરાછિ( ઞ્છિ )  
ઘાદાઞ્છિ( ઞ્છિ ) ઘમા-
- ૫૪ નકં વાનુમેદેત સ પંચભિર્મહાપાતકૈઃ સોપપાતકૈશ્ચ સંયુક્તઃ સ્યાત્ [ ૧૧\* ] ૬-
- ૧૫ ત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેનં વ્યાસેન [ ૧૨\* ] વષ્ટિ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વંગે તિષ્ઠતિ  
ભૂમિદઃ
- ૧૬ આછે( ઞ્છે ) ત્તા ચાનુમન્તાં ચ તાન્યેવ નરકે નસેત્ [ ૧૩\* ] વ( વ ) હુમિર્ય-  
સુધા ભુક્તા રાજભિ [ ૧૪\* ] સગરાદિ-
- ૧૭ મિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં [ ૧૫\* ] સર્વાનેતાં( ન્ ) માવિનઃ  
પાર્થિવે [ ૧૬\* ] દ્રાં( ન્ ) ભૂયો
- ૧૮ ભૂયો યાચતે રામભદ્રઃ સામાન્યોયં ધ્વ( ધ ) મં સેતુ [ ૧૭\* ] નૃપાણાં કાલે કાલે  
પાલનીયો
- ૧૯ ભવદ્ભિઃ [ ૧૮\* ] ઇતિ કમલદલાંબુ( બુ ) વિ( વિં ) દું( દુ ) લોલાં શૃ( શ્રિ ) યમ-  
નુચિ( વિં ) ત્યં( ત્ય ) મનુષ્ય જીવિતં ચ
- ૬૦ અતિવિમલમનો મિરાત્મનૈર્ન હિ પુરૂષૈઃ પરકિર્ત્તયોપિ ગોપ્યાઃ [ ૧૯\* ]
- ૬૧ લિખિતં શ્રીમદ્ અરુણાદિત્યેન વત્સરાજપુત્રેણ ભૂવિરામ દૂતકં [ ૨૦\* ]

સાધાન્વર

જેના નાભિકમલમાં વેધસુ( બ્રહ્મા )નો વાસ છે તે અને હર જેનું મસ્તક ધન્દુલાથી મંડિત છે તે વમારૂં રક્ષણ કરે.

( પંક્તિ ૧ ) કૃષ્ણ જેના વિશાલ વક્ત્રસ્થલ પર ઝળહળતા શ્રી કૌસ્તુભ મહિનાં દૂર સુધી પહોંચતાં કિરણોથી કંઠ કંકારી ગયો છે, સત્યસંપન્ન છે, અને વિપુલ ( મોટા ) ચક્રથી શત્રુગણોના પરાજય કરેલા હોવા છતાં જે કાળાં કૃત્યોથી યુક્ત છે તે કૃષ્ણ સમાન પૃથ્વી પર તેના વક્ત્રસ્થલને આલિંગન દેતી લક્ષ્મી દેવીના કંઠ વેદિત આંગળીઓવાળા લંબાયેલા કરોથી ઢંકાયેલા કંઠવાળો, સત્યસંપન્ન, અને શત્રુગણોના મહાન સેનાથી પરાજય કર્યો હતો છતાં કુકર્મો રહિત છે, તે કૃષ્ણરાજ ભૂપતિ હતો. પક્ષ છેલ્લના બચથી આશ્રય લેનાર મહાન પર્વતોના સમૂહથી પ્રભાવાળા, ઓળંગવો દુસ્તર છે તે, અને વિમલ દ્યુતિવાળાં અનેક રત્નોવાળા સાગરમાંથી, દેવોના આશ્રયસ્થાન મન્દરે લીલા સાથે ( સ્હેલથી ) અને ત્વરાથી લક્ષ્મી ખેંચી લીધી હતી તેવી રીતે સેનાનાશના બચથી આશ્રય લેવાતા, દુર્વિજયી, પવિત્ર અને પ્રભાવાળા પુરૂષરત્નોથી મંડિત ચૌહુક્ય અન્વય ( કુલ )માંથી, વિદ્વાનોના આશ્રયસ્થાન આ પૃથ્વીવલ્લભે લીલાથી સત્વર લક્ષ્મી દેવી પુરૂષથી લીધી.

( પંક્તિ ૫ ) તેને ધૌર નામનો પુત્ર હતો જે ધૈર્યધનવાળો, શત્રુઓની વનિતાઓનાં મુખકમલની સુંદરતા નાશ કરનાર, અને અતિ ગરમી પ્રસારતા ચપ્પડ કિરણોવાળા સૂર્ય માફક સર્વ પ્રદેશોમાં પોતાનો પ્રતાપ પ્રસારતો હતો; સૂર્ય, કિરણોની ઉજ્જ્વલાથી, ત્રાસદાયક છે ત્યારે આ ( ધૌર ) હલકા કર(વેશ)થી ભૂમિને પ્રસન્ન કરે છે અને જેના યશની માલા બનાવી દિગ્ગતાધિકારી નિત્ય ધારણ કરે છે. જેણે ઉલ્લંઘન કર્યાં છતાં વિમલ પ્રભાવાળા, જગતને નિષ્કલંક જણાવતા બિંબ ( મંડલ )માં સ્થપાયેલા અને હવે પછી અધિકાર ન કરનાર ધન્દુ જેવા ( સમાન ) જેષ્ઠ બન્ધુનું ( ગાદી પર આવતાં ) ઉલ્લંઘન કર્યો છતાં, વિમલ શ્રી સંપન્ન જગતના ( ભૂમિના ) નિર્મલ મંડલમાં સ્થાપિત થયેલો, તે કહિ દોષ કરતો નહીં. ક્રૂર કર્ણના દાનથી જ ઉવરતા નિલ દાનવાળા પલ્લુ અન્ય કરતાં અધિક દાન કરતો તેને જોઈ કર્ણ ( દાન ) નીચેથી મહાજરતા દિગ્ગજને લગ્નથી શરમાઈને દિશાઓના પ્રાન્તે ( કિનારે ) ઉભા રહ્યા. અન્યથી અનિવ પ્રોઠ પ્રતાપી, અખિલ ભૂતલના વિજયી, સર્વથી અધિક માનવાળા ગંગને અન્તે હરાવી બન્દીવાન કર્યો જોઈને કલિ કેદની શિક્ષાના બચથી નાશી ગયો. અન્ય સેના ટક્કર ન લઈ શકે તેવી બલવાન સેનાથી, સ્હેલાઈથી પ્રાપ્ત કરેલા ગૌડ દેશની રાજ્યશ્રીના મહાવાળા વત્સરાજને ત્વરાથી મેરૂ( નાં રણ ) અંધે કમ ભાગ્યના પંથ પર પ્રવેશ કરાવી તેણે તેની પાસેથી શરદેન્દુના કિરણ જેવા સ્વેત બન્ને અનુપમ રાજ્યછત્રો હરી લીધાં, એટલુંજ નહિ પણ તેનો યથા જે દેશોના છેડાઓ પર પહોંચ્યો હતો તે પણ હરી લીધો. તેણે વિમલ કાયોથી પૃથ્વી પર સ્થપાઈ ગયેલા કલિને હાંકી મૂક્યો અને કૃતયુગનો મહિમા કરીથી પૂર્ણ કર્યો હતો. આમ હોવાથી, નિરૂપમ ' કલિવલ્લભ ' શાથી કહેવાયો, તે આશ્ચર્યભરેલું છે.

( પંક્તિ ૧૪ ) તે ધૈર્યસંપન્ન નિરૂપમથી સાગરમાંથી શુદ્ધ અને પરમેશ્વરના ઉચ્ચ મસ્તકને સ્પર્શ કરતાં કિરણોવાળો ધન્દુ પ્રકટયો તેમ સત્જન્યોનાં માન પામેલો, શુદ્ધ આત્માવાળો તેને નમન કરતા રાજાઓનાં ઉન્નત મસ્તકોથી સ્પર્શિત ચરણવાળો, —રાજ્યથીને પ્રસન્ન કરનાર, મહિમા( પ્રતાપ )વાળો અને પૂર્વના ગિરિ પરથી દિવસમાં વિકાસતાં કમલને સુખકારી,

૧ લક્ષ્મી ૨ ચાતુર્ય વંત્રો પુનઃ સ્થાપનાર તેલ ૨ ખીલ સુધી જે ' ચાતુર્ય ' શબ્દ નપાસમાં નડતો તે શબ્દ, ૩ મધનપર દાનપત્રના તે જ શ્લોકમાં જે તેમ આંદિ પણ નપાસો છે તે બરખર વિવિત્ર છે. કારણ કે આ દાનપત્રની તારીખ પણ આસરે ૧૩૦ વર્ષ પછી ચાતુર્ય વંત્રની પુનઃ સ્થાપના થઈ હતી. ૩ વિદેવનામ વંત્રો અથવા ૪૫નામ વંત્રો હઈ સાધ્ય અથવા તે પૂર્વોના મિષપતિ, મિત્ર આ બંધારો એટલે કે રાજ એમ અર્થ લઈ શકાય



# રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ગોવિંદ ૩ જાનાં રાધનપુરનાં પતરાં

શક. સંવત ૭૩૦ શ્રાવણ વદ અમાવાસ્યા

પ્રોફેસર બુલ્હરે આ લેખ ઇન્ડિયન એન્ટીક્વેરી, વો. ૬ પા. ૫૯ ઉપર પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. એમને મુંબઈ ઇલાકામાં પાલણપૂરના પોલિટિકલ સુપરિન્ટેન્ડન્ટની દેખરેખ તળે આવેલા રાધનપૂર સ્ટેટના અધિકારીઓ તરફથી તે લેખ આપવામાં આવ્યો હતો. આ લેખની ખરી અતિકૃતિ પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર જણાયાથી ડૉ. ફ્રીટ મારા ઉપયોગ માટે આપેલી, તે શાહિની છાપે ઉપરથી હું ફરીથી પ્રસિદ્ધ કરું છું. ડૉ. ફ્રીટ એ છાપે પાલણપૂરના પોલિટિકલ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ પાસેથી ૧૮૮૪ માં મેળવી હતી. પતરાં વારતવિકરીતે કાનાં છે તે વિષે કંઈ માહિતિ મળતી નથી.

આ લેખ એ તામ્રપત્રો ઉપર છે. તેમાંનું એક એક જ બાજુએ ફોતરેલું છે. ત્રીજું પતરું ગોવાઈ ગએલું હોવાથી લેખ અધુરો છે. તે સાથેની કડી અને મુદ્રા પણ ગોવાઈ ગયાં છે. દરેક પતરું લગભગ ૧૧ ૧/૨" x ૭ ૧/૨" માપનું છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠા બંધા કરેલા છે. પણ સપાટી બહુ કટાઈ ગઈ છે, — આ હકીકત ઇ. સ. ૧૮૭૭ માં પ્રો. બુલ્હરના લેખ સાથે પ્રસિદ્ધ થયેલા ફ્રેટો લિથોગ્રાફમાં તદ્દન દેખાઈ ગઈ હતી— એટલે કેટલાક અક્ષરો અસ્પષ્ટ છે. બંને પતરાંનું વજન ૪ પૌંડ ૬ ૧/૨ ઓંસ છે. અક્ષરો પાછળના ભાગમાં ઓળખા દેખાય છે, અને ફોતરનારના હાથીઆરની નિશાનીઓ પણ તેના ઉપર છે, અક્ષરનું કદ લગભગ ૬ ૧/૨" અને ૬ ૧/૨" વચ્ચે છે. લીપિ ઉત્તર તરફની છે.

રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ગોવિંદ [૩]ના એક દાનનો આ લેખ છે. ‘ઓ’ પછીની શરૂવાતની ૧૯ પંક્તિઓમાં રાજા કૃષ્ણરાજ (૧) તેનો પુત્ર ઘોર (ધ્રુવ) નિરુપમ ઠલિ વલ્લભ અને તેનો પુત્ર તથા આ દાનના દાતા ગોવિંદરાજ (૩)નાં યશોગાન છે. આ લેખના શ્લોકો ૭, ૧૫ અને ૧૬ તથા ૧૨ માંનો પ્રથમાર્ધ તથા ૧૩ માંના થોડા ભાગ સિવાય બધા શ્લોકો ડૉ. ફ્રીટ ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૧૫૭ માં પ્રસિદ્ધ કરેલા વાણીના દાનપત્રમાં પણ આવે છે. અને બધા ૧૬ શ્લોકો—એપિ. કનો. વો. ૪ પ્રસ્તાવના પા. ૫ માં ખતાવેલા મણ્વેના દાનપત્રમાં આવેલા છે, અને તેનો ફ્રેટોગ્રાફ મી. રાઈસ પાસેથી મળેલો ડૉ. ફ્રીટ મને આપ્યો છે. ૯ મો શ્લોક પણ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૨૧૮ માં શિરૂરના લેખના પાઠની પંક્તિ ૨ અને ૩ માં આવે છે.

ઉપર કહેલી પ્રશસ્તિ, જેનું સંપૂર્ણ ભાષાંતર નીચે આપાશે, તેના પછી પતરાંની ૩૮ મી પંક્તિમાં સાધારણ શ્લોક આવે છે:-

( શ્લોક ૨૧ ) “ તેણે ( ગોવિંદ રાજે ) આ જીવિતને અનિલ વિદ્યુત માફક ચંચલ અને અસાર બેઈને જમીનનું દાન હોવાથી અતિ પુણ્યદાયી દાન એક બ્રાહ્મણને આપ્યું છે.”

આ શ્લોક પછીના ગદ્યના ફકરામાં રાજા પ્રભુતર્વ રાષ્ટ્રપતિઓ તથા અન્ય અધિકારીઓને હુકમ આપે છે કે, મયૂરખંડીમાં નિવાસ કરીને, એક સૂર્યગ્રહણને સમયે-જેની તારીખ નીચે આપવામાં આવશે- રાસિયન ભૂકિતમાં આવેલું રંતભુણ (અથવા રત્તભુણ) ગામ પર-મેશ્વર ભટ્ટ-ચંડિયમ્મગહિય સાહસનો પુત્ર અને નાગૈય્ય ભટ્ટનો પૌત્ર-જે દિગ્ગવિમાં રહેતો હતો, અને જે તે રથજની ત્રિવેદી જ્ઞાતિનો હતો, અને જે તૈત્તિરીય વેદનો શિષ્ય હતો અને ભારદ્વાજ ગોત્રનો હતો તેને પાંચ યજ્ઞો ચાલુ રાખવા માટે દાનમાં આપ્યું હતું.

રત્નભુલુ ગામની સીમા:— પૂર્વે સિંહા નદિ દક્ષિણે વડુલાડા; પશ્ચિમે ભિરિયાણુ; અને ઉત્તરે વરહામ. અને તે ગામના સંબંધમાં વધુ કંઈ છે કે, તે કેટલાક બ્રાહ્મણોનું ગામ હતું- જેમાં મુખ્ય અનંતવિષ્ણુમઠ, વિટકુંડે (જહ ?) વિગેરે હતા તે ચાળીસ મહાજનો માંહેલા હતા. આ હરીકત ઉપરથી જણાય છે કે નિર્દિષ્ટ લોકો ગામમાં સ્થાયી થયેલા હતા.

આમાં બતાવેલાં સ્થળોમાં રાસિયન એ પ્રો. બુલ્હરે અમદાવાદ જીલ્લાનું હાલનું રાસિન તરીકે ઓળખાવ્યું છે. તે ઈસિયન એટલાસ શીટ નં ૦ ૩૬માં લે. ૧૮°૨૮' અને લોં ૭૪°૫૬' ઉપરનું 'રસીન' છે. દાનમાં આપેલું ગામ, રત્નભુલુ અથવા રત્નભુલુ એ ગેઝેટીઅર, એફ ધી બોએ પ્રેસિડેંસી લે. ૧૭ પા. ઉપર માં "રાજાજન ગામ તરીકે ઓળખાવ્યું છે. એ પોસ્ટલ ડીરેક્ટરીનું 'રાજંજન' અને ઈન્ડીયન એટલાસ, શીટ નં ૦ ૩૬ માં 'રસીન' થી લગભગ ૨૪ માઈલ ઉત્તર ઈશાનમાં આવેલું 'રતુંજન' છે. તે 'સીના' એટલે દાનમાં આપેલી 'સિંહા' નદિના પશ્ચિમ કિનારા ઉપર આવેલું છે. તેની દક્ષિણમાં બરોળર ૩ માઈલ ઉપર 'બખૂ-હગામ' એટલે દાનનું 'વડુલાડા'; આવેલું છે; અને 'રતુંજન' થી પશ્ચિમે બે મૈલ ઉપર 'મીરજંગાવ' છે, તે ભિરિયાણુ હોયું જોઈએ. ઉપર રત્નભુલુની ઉત્તરે આવેલા વરહા મામનું નામ 'વુરગાવ' અને 'વુરગાવ કોટ' એ નામોથી ચાલુ રહ્યું છે. તે ઈન્ડીયન એટલાસ શીટ નં ૦ ૩૬ માં 'રતુંજન' ની ઉત્તરે પશ્ચિમે અનુક્રમે આઠ અને પાંચ મૈલ ઉપર આવેલાં છે. તિગવિ એ ડો. ફ્લીટ 'તુગાવ' હોવાનું સૂચવે છે. તે ઈન્ડીયન એટલાસ શીટ ૩૮ માં આવેલાં 'મુંજુનર', સંગમનેરની ઈશાન ઉત્તરમાં આશરે ૮ મૈલ ઉપરનું ગામ છે. તે 'રતુંજન' થી વાયવ્ય ઉત્તરમાં આશરે ૮૦ મૈલ દૂર હશે. અપૂરબખૂડી જ્યાંથી દાન આપ્યું હતું, તેને માટે જુઓ ડો. ફ્લીટનું 'હાઇનેસ્ટીઝ' પા. ૩૬૬.

આગળ કહ્યું છે તેમ આ દાન એક સૂર્યચંદ્ર સમયે અપાયું હતું, અને તે તિથિ શક સંવત ૭૩૦ (શબ્દમાં જ આપ્યું છે) અને સંવત સર્વજિતના યાવણ મૂળ પક્ષ પડવાની છે. અગાઉ હું ૬લી ચૂક્રો ધ્રુ— (જુઓ. ઈ. એ. લે. ૨૩ પા. ૧૩૧, નં ૧૦૮ અને સરખાવો લે. ૨૫ પા. ૨૬૭, ૨૬૬ અને ૨૬૨)—કે શક સંવત ૭૩૦ ગતની આ તારીખ ૨૭ મી જુલાઈ ઈ. સ. ૮૦૮, જે વખતે હિંદુસ્તાનમાં સંપૂર્ણ સૂર્યચંદ્ર દેખાયું હતું, તે દિવસને મળતી આવે છે. સર્વજિત સંવત તારીખ સાથે ઉત્તરની ગણતરી પ્રમાણે જોડી શકાય છે, કારણ કે ચોક્કસ \* સરેરાસ ગણતરીની પદ્ધતિ મુજબ સર્વજિત ૨૬ મી મે, ઈ. સ. ૮૦૮ને દિવસે પૂરું થયું હતું, અને દક્ષિણની રીતિ પ્રમાણે સર્વજિત શક-સંવત ૭૩૦ ચાલુની બરોબર થાય છે.

બીજા પતરામાં અન્તે હંમેશ મુજબની દાન મેળવનારને નિર્વિધે ઉપસોગ કરવા દેવાની આજ્ઞા છે. અને જોવાઈ ગયેલા ત્રીજા પતરામાં આવો કંઈ ઉલ્લેખ તથા આશીર્વાદ અને શાપના યોગ મ્લોકો હશે એવું માની શકાય.

અક્ષરાન્તર<sup>૧</sup>

પતરું પહેલું

- ૧ ઐ<sup>૨</sup> [ ॥\* ] સં વોવ્યાદ્વેધસા ધામ યન્નામિકમલં કૃતં [ ૧\* ] હરશ્ચ યસ્ય કાન્તે-  
ન્દુકલયા કમલં કૃતં [ ॥૧\* ] મૂપોભવદ્વૃ [ વૃ ] હદુરસ્થલરાજ-
- ૨ માન શ્રીકૌસ્તુભાયતકરૈરુપગૂઢકળઠઃ [ ૧\* ] સત્યાન્વિતો વિપુલચક્રવિનિજિતા-  
રિચક્રોપ્યકૃષ્ણચરિતો મુ-
- ૩ વિ કૃષ્ણરાજઃ [ ॥૨\* ] પર્ક્ષ્ચેદમયાશૃ [ શ્રિ ] તાશિલમહામૂમૃત્કુલભ્રાજિ-  
તાત્ દુર્લધ્યાદપરૈરનેકવિમલભ્રાજિષ્ણુ-
- ૪ રત્નાન્વિતાત્ [ ૧\* ] યશ્ચાલુક્યકુલાદનૂતવિવુ [ વુ ] ધવાતાશ્રયો ચારિધેર્લ-  
ક્ષ્મીન્ [ મ્ ] મન્દરવત્સલીલમચિરાદાકૃષ્ટવાન્વર્ણભઃ [ ॥૩ ]
- ૫ તસ્યામૂત્તનયઃ પ્રતાપવિસૈરૈરાક્રાન્ત દિગ્મળ્ડલઃ ચંપ્ડાંશોઃ સદૃશોપ્યચળ્ડકરતા  
પ્રલ્હાદિતક્ષમાતલઃ [ ૧ ] ધોરો
- ૬ ધૈર્યધનો વિપક્ષવનિતાવક્ત્રામ્બુ [ મ્બુ ] જશ્રીહરોહારીકૃત્ય યશ્ [ ય ] યદીયમ-  
નિશં દિગ્માયિકાભિર્ધૃતં [ ॥૪ ] જ્યેષ્ઠો [ લ્ ] લંધન-
- ૭ જાતયાપ્યમલયા લક્ષ્મ્યા સમેતોપિ સં<sup>૩</sup> યોમૂર્તિર્મલમળ્ડલસ્થિતિયુતો દોષાકરો ન  
કચિત્ [ ૧× ] કર્ણધસ્થિતદાનસં-
- ૮ તતિભૂતો યસ્યાન્યદાનાધિકં દાનં વીક્ષ્ય સુલ [ જ્ ] જિતા ઇવ દિશાં પ્રાન્તે  
સ્થિતા દિગ્ગજાઃ [ ॥૫ ] ઐર્ન્યૈર્ન જાતુ વિજિતં
- ૯ ગુરુશક્તિસારમાક્રાન્તભૂતલમનન્યસમાનમાનં [ ૧ ] યેને હ વ [ વ ] દ્વમવ-  
લોક્ય ચિરાય ગંગ [ ં ]
- ૧૦ દૂરં સ્વનિગ્રહભિયેવ કલિઃ પ્રયાતઃ [ ॥૬ ] પૈકૈત્રાત્મવ [ વ ] લેનં વા [ ર ]  
ઇનિષિનાપ્યન્યત્ર રુધ્વૌ ધનં નિષ્કૃષ્ટા [ સિ ]-<sup>૪</sup>
- ૧૧ મટોદ્ધતેન વિહરદ્ગ્રાહાતિર્મામેન ચ [ ૧ ] માતંગાન્મદવારિનિર્જરમુચઃ પ્રાપ્યા-  
નતાત્પલ્લવાત્
- ૧૨ તચ્ચિત્રં મદલેશમપ્યનુદિનં યસ્પૃષ્ટવાં નૈ<sup>૫</sup> કચિત્ [ ॥૭ ] [ હેલા ] સ્વી [ કૃ ]  
તગૌડ રાજ્યકમલામત્તં પ્રવેશ્યાચિરૌત્ દુ-

૧ ડા. ફલીટે આપેલી છાપ ઉપરથી, ૨ ચિદ્વૃષ્ટ દશાવેલ છે. ૩ હંદ શ્લોક અનુષ્ટુપ ૪ હંદઃ વસંતતિલકા ૫ ક પહેલાં અનુસ્વારની નિશાની ક્રાતરેલી હતી, પણ પાછળથી ભૂંસી નાંખવામાં આવી છે. ૬ શ્લોક ૩-૫ હંદઃ શાર્દૂલવિક્રીડિત ૭ વાંચો ભ્રાજિતાદ્ ૮ વાંચો છવાન્ ૯ વાંચો લઘ્વજાંશોઃ ૧૦ વાંચો સન્ ૧૧ હંદ વસંતતિલકા ૧૨ હંદ શ્લોક ૭-૮ શાર્દૂલવિક્રીડિત ૧૩ આ પાઠ તદ્દન ચોક્કસ છે. પ્રો. ખ્યુલ્હર વ્રહેન વાંચે છે ૧૪ વાંચો રુદ્ધા ૧૫ મણ્ણે દાનપત્રમાં નિષ્કૃષ્ટાસિ પાઠ છે. પ્રો. ખ્યુલ્હરના અક્ષરાન્તરમાં નિષ્કૃષ્ટારિ છે; અને ફેટાલિથો ગ્રાફમાં યંકિત ૧૦ માંને અંતે સ્પષ્ટરીતે રિ અક્ષર છે; પરંતુ મારી માન્યતા પ્રમાણે, તે અક્ષર ખરી રીતે કદિ પણ ક્રાતરેલો ન હતો અને તેની હાજરી પ્રો. ખ્યુલ્હરના કાલ્પનિક પાઠને અગે છે ૧૬ વાંચો સ્પષ્ટવાન્ ૧૭ વાંચો આચિરાદ્



- ૨૫ વન્ન ધ્રુવ [કુ]ટી લલાટફલકે યસ્યોન્નતે લયયતે વિક્ષેપેન વિજિત્ય તાવદ-  
ચિરાદ્ધ[વ]ધ્વઃ સ ગંગાઃ પુનઃ [॥ ૧૪] સં-
- ૨૬ ધાયાશુ શિલીમુખાં' સ્વસમયાં વા[વા]નાસનસ્યોપરિ પ્રાપ્તં વર્દ્ધિતવં [વં]  
ધુજીવવિભવં પદ્માભિવૃદ્ધ્યન્વિ-
- ૨૭ તં [।+] સન્નક્ષત્રમુવીક્ષ્ય યં શરદ્દતું પર્જન્યવદ્રૂર્જરો નષ્ટઃ ક્ષાપિ મયાત્તથા ન  
સમરં સ્વ-
- ૨૮ મેપિ પશ્યેદથા [॥ ૧૫+ ]યત્પાદાનતિમાત્રકૈકશરણમાલોક્ય લક્ષ્મી [ \* ]  
નિજાં દૂરાન્માલવના-
- ૨૯ યકો નયપરો યં પ્રાણમત્પ્રાંજલિઃ [।\*] કો વિદ્વાં<sup>૧</sup> વલિના સદાલ્પવ [વ]  
લક સ્પર્ધા વિધત્તે પરં<sup>૨</sup> ની-
- ૩૦ તેસ્તાદ્ધિ ફલં યદાત્મપરયોરાધિક્યસંવેદનં [॥ ૧૬\* ] વિંધ્યાદ્રેઃ કટકે નિવિષ્ટ-  
કટકં શ્રુત્વા ચરૈર્યં નિઝૈઃ સ્વં દેશં
- ૩૧ સમુપાગતં ધ્રુવમિવ જ્ઞાત્વ[।]મિયા પ્રેરિતઃ [।\*] માર[।શ]ર્વ મહીપતિ  
ર્દુતમ્ [અગ્\*] આદપ્રાપ્તપૂર્વૈઃ પરૈઃ<sup>૩</sup> યસ્યેચ્છામ-
- ૩૨ નુકૂલ્યં કુલધૈનઃ પાદૌ પ્રણામૈરપિ [॥ ૧૭x ] નીત્વા શ્રીભવને ઘનાઘનઘન  
વ્યાપ્તાવં [વ]રાં પ્રાવૃષં તસ્મા-
- ૩૩ દાગતર્વાં સમં નિજવ[વ]લૈરાતુંગમદ્રાતટં [।+] તત્રસ્થઃ સ્વકરસ્થિતાગપિ  
પુનર્ન [નિ] : શેપમાકૃષ્ટવાં વિક્ષેપૈરપિ
- ૩૪ ચિત્રમાનતરિપુર્યઃ પલ્લવાનાં શ્ચ[શ્રિ]યં [॥ ૧૮\* ] લેખાહારમુખોદિતાર્દ્ધ-  
વચસા યત્રૈત્ય વેદ્ધીશ્વરો નિત્યં કિંકરવદ્વ્ય-
- ૩૫ ધાદવિરતઃ કર્મ સ્વશર્મેન્છયા [।\*] વાહ્યાલીવૃતિરસ્યયેન રચિતા વ્યોમાગ્રલભા  
[ર]ચત્ રાત્રૌ મૌક્તિકર્મોલિ-
- ૩૬ કામિવ વૃત્તો મૂર્દ્ધસ્થતારાગણૈઃ [॥ ૧૯+ ] સંત્રાસાત્પરચક્રરાજકમગાત્તત્પૂર્વસેવા-  
વિધિઃ<sup>૪</sup> વ્યાવદ્ધાંજલિ-
- ૩૭ શોમિતેક[ન]શરણં મૂર્ધ્ના યદંદ્ર [હિ] દ્વયં [।÷] યદ્દદત્તપરાધ્યૈભૂષણ-  
ગણૈર્નાલંકૃતં [તx]તથા મા મૈષી-

૧ વાંચો મુખાન્ ૨ વાંચો મયાન્ ૩ વાંચો વિદ્વાન્ વલિના ૪ પ્રથમ પરમ્ ક્રાતરેઽ હતું, પરંતુ  
ખીળ પદને આ પાછળથી કાઢી નાંખવામાં આવ્યો જણાય છે. ૫ વાંચો પરૈ ૬ વાંચો કુલયન્  
૭ વાંચો તવાન્ ૮ વાંચો છવાન્ ૯ વાંચો આરચ્ (આ પાઠની ચર્ચા વિષે જુઓ નો. ૧ એ. ઇ. વો.  
૬ પા. ૨૪૫) ૧૦ પ્રથમ મૌક્તિકે એમ ક્રાતરેલ હતું, પરંતુ પછીથી ઉપરની માત્રા ભૂંસી નાંખવામાં  
આવી છે. ૧૧ પ્રો. પ્યુલ્હર ઘટ્ટા પાઠ વાંચે છે, જે કદાચ સંભવિત છે. ૧૨ વાંચો વિધિવ્યાવદ્ધ ૧૩ જે અને  
નાં ની વચ્ચે મૂળમાં ક્રાઈ ખીળે અક્ષર ક્રાતરો હશે.

વીજું પતરું—વીજી વાજુ

- ૩૮ રિતિ સત્યપાલિતયશસ્થિત્યા યથા તદ્વિરાનં [ ૧૨૦૪ ] તેનેદમનિલવિદુઃ [ ૫ ]  
ચંચલમંવલોચય જીવિતમસારં [ ૧\* ] સિતિ-
- ૩૯ દાનપરમપુણ્યઃ પ્રવર્તિતો વ્ર[ ૩ ]ક્ષદાયોયે [ ૧૨૧૦ ] સ ચ પરમમદ્ધારકમહારા-  
જાધિરાજપરમેશ્વર શ્રીમ-
- ૪૦ દ્ધારાર્વર્પદેવ પાદાનુષ્યાત પરમમરમમદ્ધારકં મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર ધૃત્વીવ-  
લ[ ૬ ]મ શ્રીમત્પ્રભુ-
- ૪૧ તયર્પ શ્રી શ્રીચલ્લભનેન્દ્રદેવઃ કુશલી સર્વાનેષ યથાસમ્બધ્યમાનંકાં રાષ્ટ્રપતિ  
વિપવપતિ પ્રામકૂટાકૃંયુ-
- ૪૨ ક્કનિયુક્કાધિકારિકમહચરાર્દાં મહચરાર્દાં સમાદિશયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા  
શ્રીમપૂરણ્ણીસમાવાસિતે-
- ૪૩ ન મયા માતાપિતરોરાત્મનશ્ચેદિકામુષ્મિકપુણ્યમશોભિર્વૃદ્ધયે । તિગાવિવાસ્તર્ચ્યત  
[ ૫+ ] શ્રૈયિષસામાન્યતે [ ૬ ]તિરીય-
- ૪૪ યસેવ[ ૩ ]મચારિ ભારદ્વાજસગોત્ર નારાયણમદ્ધ પૌત્રાય ધેન્દ્રિયમ્મગદિયસાદ-  
સપુત્રાય પરમેશ્વરમ-
- ૪૫ દ્વાપ રાસિપનશ્રુક્ત્યન્તર્ગતઃ રૈત્તેજ્જુળ નામપ્રામઃ તસ્ય વાધાટનાનિ પૂર્વતઃ  
સિન્દ્ધા નદી દક્ષીણતઃ વ-
- ૪૬ યુલ્લા પશ્ચિમતઃ મિરિયટાળ ઉત્તરતઃ વૈરહગ્રામઃ પર્વતેયં ચતુરાષ્ટાટનોપલ-  
ક્ષિતઃ તથા જ-
- ૪૭ નૈન્તવિષ્ણુ[ ૫ ]મદ્ધ વિરુદ્ધેવ [ ૬ ] મોહન્દ[ ૭ ]મપડંગ [ ૮ ] ૩ [ ૧૧ ]  
સજ્વેમદ્ધ ચન્દ્રદિ મદ્ધ કુણ્ઠનાગેમદ્ધ માધ-
- ૪૮ વૈરિયપ્તુ વિરુપદેવગૈયમદ્ધરેયૈવ્યમદ્ધેવમાદિપ્રમુલાનાં [ ૧૦ ]મા [ ૧૧ ]મ્મના-
- ૪૯ ગાં ત્વચારિશઙ્ગદ્વાજન સમન્વિતાનાં રક્ષજુળપ્રામઃ સોદ્રંગઃ સપરિકરઃ સ-

૧ વાંચો તદ્વિ ૨ ંદઃ આપો ૩ વાંચો પરમમદ્ધારક ૪ વાંચો તેવ્યમાનદાન ૫ વાંચો પ્રામકૂટા  
૬ વાંચો કાર્દાન સંગારિતિ જન્યુ ૭ આ ચિદ્ધ શ્રીમો નામનું જોઈએ ૮ પ્રો. યુદ્ધદર આ ગામનું નામ  
તિર્ગરિ વાંચે છે, પરંતુ ડાબામાં અનુસ્વારનું ચિદ્ધ સળ્લ ઉપર અને માત્રુમ નથી પડતું. ૯ ય અક્ષર શ્રુધી  
૧૧થી લખાયો છે, જે ભૂમી નામનો જોઈએ. ૧૦ આ સળ્લના પ્રથમ ય ઉપર અનુસ્વાર ડાલવાનયમે  
રવામાં આવ્યું હતી. પ્રો. યુદ્ધદર ચત્તિયમ્મ નામ વાંચે છે. ૧૧ આદિ અને પછીની કેટલીક જગ્યાએ સંધિના  
પાત્રવામાં આવ્યા નહો ૧૨ પ્રો. યુદ્ધદર વદ્ધ નામ વાંચે છે—પરંતુ બીજો અક્ષર ચોક્કસપણે મો છે.  
૧૩ પ્રો. યુદ્ધદર વચ્ચે વાંચે છે. ૧૪ આ પંક્તિ અને પછીની પંક્તિનાં નામોમાં પ્રો. યુદ્ધદર ચોક્ક  
અક્ષરો ભૂલી રીને વાંચે છે. ૧૫ હું ખાતરીથી એમ કહી શકેલો નથી, કે કૌસભતિ અક્ષર અસસમાં  
જ છે, પરંતુ ચોક્કસ પત્રે એ જ જોયો જાય છે. ૧૬ કદાચ આ અંતમાં ૬ (૫) પંક્તિ ઉપર નિ અને  
ગ ની વચ્ચે ડાલવાં હશે.

મૂકી, અન્ન આલ્પણનો ત્યાગ કરાવી, અને દાનથી તેમની અભિલાષનો અંત પૂર્ણ જોતા અને મૌકિતક હારથી ભૂષિત ચાચકો જેવા જ તેમને ( દુશ્મનોને ) બનાવ્યા.

(૧૨) ત્રિભુવનને આપદમાં રહ્યો તેવું તેનું અલૌકિક કૃષ્ણ જેવું સ્વરૂપ જોઈ, તેનો પિતા જ્યારે તેને પૂર્ણ સત્તા અર્પેતા હતા ત્યારે તેણે તેને આ યુક્ત વાણી કહી: “ પિતા ! આ તમારું છે. તમારી ન ઉથાપાય તેવી આજ્ઞા જેવી આ ( યુવરાજની ) તમારી અર્પેલી કંઠિકા મેં નથી ધારી ?

(૧૩) જ્યારે તેના પિતા સ્વર્ગવાસી થયા અને માત્ર તેમનો યશ જ અહીં રહ્યો હતો ત્યારે તેણે અન્યની સહાય વગર, પ્રલયાગ્નિ જેમ પૃથ્વીનો સંહાર કરવા એકત્ર થયેલા ૧૨ ( બાર ) સૂર્યનું તેજ હરી લે છે તેમ ભૂમિ પ્રાપ્ત કરી લેવા એકત્ર થયેલા બાર (૧૨) ખ્યાતિવાળા નૃપોનું તેજ પોતાના અધિક પ્રતાપથી સત્વર હરી લીધું.

(૧૪) પછી જ્યારે તેણે અત્યંત દયાથી લાંબી કેદમાંથી મુક્ત કરી, તેના પોતાના દેશમાં મોકલેલો ગંગ તેના અતિમદ્યથી સામે ઉભો રહ્યો ત્યારે તેણે ભય લલાટ પર કોપ જણાય તે પહેલાં તેને હરાવી અને પુનઃ બન્દીવાન કર્યો.

(૧૫) બાણ અને અસનનાં પુષ્પો પર ભ્રમર મૂકતી, બન્ધુભવના પુષ્પના સૌન્દર્યમાં વૃદ્ધિ કરતી અને પક્ષીની વૃદ્ધિને અનુકૂળ એવી શરદ્ફલુના આગમનથી વૃષ્ટિ ( વરસાદ ) બંધ થાય છે તેમ બંધુજનોનાં ભવન અને વૈભવ ખીલવનાર, શ્રીની વૃદ્ધિવાળો, જેની આગળ ચોદ્ધાઓ ખિન્ન થઈ જતા તેને પોતાના ધનુષ પર તેને તાકવા માટે મૂકેલાં તીર સાથે આવતો જોઈ ગુર્જર સ્વપ્નમાં પણ યુદ્ધ ન દેખે તેમ ભયથી નદ થઈ ગયો.

(૧૬) નયપરાયણ માલવનાયકે પોતાની લક્ષ્મી તેનાં ચરણનમન પર આધાર રાખે છે તેમ જોઈને તેણે દૂરથી જ અંજલિ કરી તેને નમન કર્યું. ક્યો અદ્યપશક્તિવાળો પ્રજ્ઞાન બલીઆની સાથે સ્પર્ધા કરશે ? કારણકે નીતિનું પરમ ફલ બલમાં અધિકતા પોતાની છે અથવા શત્રુની છે તેનું જ્ઞાન છે.

(૧૭) તેણે વિંધ્યાદ્રિની ટેકરીઓ પર છાવણી નાંખી છે એમ જૂનો પાસેથી સાંભળી અને તે ધ્રુવ માફક પોતાના દેશ તરફ આવે છે એમ માની મારાશ્વર નૃપ ભયભીત બની ... .. તેના મનની આરાધના કરવા તથા તેના ચરણના નમન માટે સત્વર ગયો.

(૧૮) ધનધોર વાદળથી વ્યાપેલા આકાશવાળી વર્ષા ઋતુ શ્રીભવનમાં ગાળી, તે ત્યાંથી તુંગભદ્રાને તીરે સેના સહિત ગયો. અને ત્યાં રહીને, ફેંકી દઈને પણ તેના હાથમાં હતી તે પદ્મવોની લક્ષ્મી શત્રુઓને નમાવી પુનઃ પૂર્ણ હરી લીધી.

(૧૯) લેખાહારના મૂળમાંથી ફક્ત અર્ધો જ વાણી થઈ હતી ત્યારે વેંગીનાથ નાશી ગયો. અને પોતાના સુબની ઇચ્છા રાખી, નિત્ય કિંકરવત્ એવો શ્રમ કર્યો કે તેની છાવણી આસપાસ ગગને સ્પર્શ કરતી અને રાત્રે તારકગણથી આવૃત બનતી મૌકિતકમાલા જેવી દિવાલ કરી.

(૨૦) તેને અંજલિથી નમન કરતા, કરોથી મંડિત શિરવાળા શત્રુઓએ, તેનાં ચરણ જે તેમણે લેટ કરેલાં અતિસુંદર આલ્પણો કરતાં, “ ભય રાખશો નહીં ” એ શબ્દો જેની સત્યતાનું પાલન તેના યશની રક્ષા કરે છે તે ( શબ્દો ) થી અધિક શોભિતા થતા હતા તેના આશ્રય લીધો.

# ગુજરાતના રાષ્ટ્રકૂટ રાજા કેર્કે ૨ જાનું દાનપત્ર<sup>૧</sup>

શક સં. ૭૩૪ ( ઇ. સ. ૮૧૨-૧૩ ) વૈશાખ સુદ ૧૫

આ લેખ મૂળ મી. એચ. ટી. પ્રિન્સેપે જ. બે. સો. વો. ૮ પા. ૨૯૨ માં પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. બ્રિટિશ મ્યુઝીયમના અસલ પતરા ઉપરથી હું એ ફરીથી પ્રસિદ્ધ કરું છું. મી. પ્રિન્સેપને તે પતરાં મી. હબ્બુ. પી. ઓટિ આખ્યાં હતાં, અને તેમને વડોદરાના ‘ બેનીરામ ’ પાસેથી મળ્યાં હતાં. ‘ બેનીરામ ’ તે પતરાંઓની શોધ વિષે એવી હકીકત આપે છે કે, વડોદરા શહેરમાં એક ઘરનો પાથો ખોદાતો હતો તેમાંથી તે મળ્યાં હતાં.

આ ત્રણ પતરાં છે, તે દરેક લગભગ ૧૧” લાંબું અને છોટ ૮” પોહોળું છે, તથા મધ્યમાં ૭” પોહોળું છે. લેખના રસાય માટે કાંઠા સહેજ જાડા કરેલા હતા. લેખ એકંદરે સુરક્ષિત અને સુવ્યવસ્થિત છે. આ દાનપત્રને બે કડીઓ છે. ડાબી બાજુની કડી સાદી અને આશરે ૨” જાડી અને ૩” વ્યાસની છે. જમણી બાજુની કડી ૨” જાડી અને ગોળાકાર નહીં, પણ વાંકીચૂંકી છે. આ કડી ઉપરની સુદા ગોળ અને ૧” વ્યાસની છે. તેની મધ્યમાં ૨” વ્યાસની નાની ઉપસાવેલી જગ્યા છે, તેના ઉપર શિવની મૂર્તિ—( રવાજ મુજબ )— તથા તે નીચે અસ્પષ્ટ અક્ષરો છે. ભાષા ઉપર સુધી સંસ્કૃત છે.

આ લેખમાં વંશાવલી ગોવિંદ ૧ લાથી શરૂ થાય છે. તેના પુત્ર કંઈનો જ્યેષ્ઠ પુત્ર ઇન્દ્ર ૨ નો આપ્યો નથી. તેના નાના પુત્ર કૃષ્ણ ૧ લા એ તેના સંબંધીઓને કાઢી મૂકવાનું કહ્યું છે. તેણે ચીલુકાઓ સાથે લડાઈ કરી હતી. તેણે એલાપુરના હુંગર અથવા હુંગરી કિલ્લામાં પોતાનું ચાલું નાંખ્યું હતું. આ સ્થળ ઝોળખાણું નથી. પણ હું ધારું છું કે તે પશ્ચિમ ઘાટમાં ઉત્તર કાનારા હિસ્ત્રકંટનું એલ્લાપુર હોયું જોઈએ. ડો. બર્નેસ આ સ્થળને ઓરંગાબાદ હિસ્ત્રકંટમાં હોલવાબાદ પાસે આવેલા હાલના એલ્વા, જ્યાં આવાં પ્રખ્યાત શિલ્પકલાનાં ખંડેરો છે તે ગામ તરીકે ઝોળખાવે છે.

ગોવિંદ ૨ નો અને તેનો પુત્ર કૃષ્ણ ૧ સો બન્ને વિષે કંઈ પણ કહ્યા સિવાય લેખમાં તેના બીજા પુત્ર ધ્રુવ અને એના બેમાંથી મોટા પુત્ર ગોવિંદ ૩ જાની હકીકત આવે છે. તેમાં કહ્યું છે કે ગોવિંદ ૩ જાએ દૂરના દેશો તથા ગંગા અને યમુનાના પ્રદેશો જિત્યા હતા.

આંહિ સુધી લેખમાં ગોવિંદ ૩ જા સુધી મુખ્ય વંશજો આપ્યા છે. ત્યાર પછી ગોવિંદ ૩ જાના નાના બંધુ ઇન્દ્ર ૩ જાના નામથી તે વંશનો શુજરાતનો વિભાગ શરૂ થાય છે. તે ગોવિંદે આપેલા કાટના રાજના પ્રાંતનો અધિકાર ધારણ કરે છે. બુદ્ધરે જણાવ્યું છે કે “ લાટ એ મહી અને ડોકલ વચ્ચેના પ્રદેશ, જેને હાલ મધ્ય અને દક્ષિણ શુજરાત કહેવાય છે તે છે. ” તેણે એ પણ બતાવ્યું છે કે ગોવિંદ ૩ જાએ લાટ ચોડા સમય પહેલાં જ જિત્યો હતો. ગોવિંદ ૩ જાએ શુર્જર રાજને જિત્યાની હકીકત વાલિનાં શક ૭૨૮ ના વ્યાસ સંવત્સર ના વૈશાખની પૂર્ણિમાના દાનપત્રમાં આપી નથી, જ્યારે તે રાધનપુરના શક ૭૨૬ ના સર્વજિત સંવત્સરના શ્રાવણની પૂર્ણિમાના લેખમાં આપી છે. આથી અનુમાન થઈ શકે છે કે ગોવિંદ ૩ જાએ શુર્જરા, જેનો અર્થ ડો. બુદ્ધરે અલ્હિલવાડના ચાપોલ્કટો અથવા ચાપડાએ કરે છે, તેને આ બે વારીઓ વચ્ચેના સમયમાં જિત્યા હતા, અને તેઓનો બહારનો લાટ પ્રદેશ બેડી દીધો હતો એટલે કે આ લેખની વારીખ પહેલાં પાંચ વર્ષ આમ બન્યું હતું.



આ લેખમાં કહ્યું છે કે ઈંદ્ર ૩ જા એ એકલાએ ગુર્જર રાજાને હરાવ્યો હતો, તે કદાચ તેઓના એ પ્રાંત મેળવવાના બીજા પ્રયત્ન હશે. ત્યાર બાદ કંઈ અથવા કદાચ ૨ જા જેને સુવર્ણ વર્ષ ૧ લો પણ કહ્યો છે તે અને ઈંદ્ર ૩ બુનો પુત્ર લાદેશ્વર આવે છે. ડો, બુલ્હરે બતાવ્યું છે તેમ કંઈ ૨ જા તથા ગોવિંદ ૪ થો, તેનો નહાનો ભાઈ, મહારાજાઓ નહીં પણ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાના સામંતો હતા. આ મતને આગળના શ્લોક ઉપરથી પણ પુષ્ટિ મળે છે. ગોવિંદ ૩ જાને માલવાના રાજા નમ્યાની હકીકત વાણિ અને રાધનપુરનાં પતરાંઓમાં પણ આપી છે. ડો, બુલ્હર કહે છે કે, આ લેખમાં આવેલા ગોવિંદ ૩ જાના વર્ણન ઉપરથી જણાય છે કે તે લખાયો તે વખતે એટલે શક ૫૩૪ માં તે મૃત્યુ પામ્યો હતો. પરંતુ કયી હકીકત ઉપરથી આ અનુમાન તેઓ કરે છે તે હું જાણી શકતો નથી. અને વાસ્તવિક રીતે આમ નહોતું. કારણ કે મી. રાઈસે પ્રસિદ્ધ કરેલાં કદંબનાં દાનપત્રો ઉપરથી જણાય છે કે શક ૭૩૫ ના જ્યેષ્ઠ શુકલપક્ષ ૧૦ ને દિવસે તે જીવતા હતા; અને હવે પછી પ્રસિદ્ધ કરવાના છું, તે બીજા લેખ બતાવી આપશે કે તેનો પુત્ર અને ઉત્તરાધિકારી અમોઘવર્ષ ૧ લો શક ૭૩૬-૭ માં તેના પછી ગાદીએ આવ્યો હતો, એટલે તે પોતે એ તારીખ સુધીતો જીવતા હતા.

આ દાનપત્ર કંઈ ૨ જાના સમયનું છે, અને સિદ્ધશામીમાંથી અપાયું છે. તેમાં તારીખ, શક ૭૩૪ ( ઇ. સ. ૮૧૨-૩ ) ના વૈશાખની પૂર્ણિમા છે. લાનુ અથવા લાનુભટ્ટ નામના બ્રાહ્મણ-ને અંકોદૃક ૮૪ ગામમાં વડપદ્મક ગ્રામનું દાન આપ્યાનું લખ્યું છે. ડો. બુલ્હર અંકોદૃક અને જમ્બુવાવિકા જે વડપદ્મકની સીમામાં આપ્યાં છે એ વડોદરાની દક્ષિણે પાંચ છ માઈલ ઉપર આવેલાં હાલનાં અંકૂટ અને જમ્બુવા હોવાનું કહે છે. બીજાં સ્થળો ઓળખવાં બાકી છે.

પંક્તિ ૭૦-૭૪ માં તાજા કલમ છે. તેમાં કહ્યું છે કે, આજ ગામ પહેલાંના રાજાએ અંકોદૃકના ચતુર્વેદીઓના મંડળને આપ્યું હતું—તેમાં કોઈ દુષ્ટ રાજા અગર રાજાઓએ દખલગિરી કરી હતી—અને કંઈ ૨ જાએ વિદ્વાન બ્રાહ્મણ તરીકે લાનુભટ્ટને પસંદ કરી તેને ફરીથી તે આપ્યું હતું.

अक्षरान्तरं

पतरुं पहेलुं

- १ स वीज्याद्वेधसा ये[ धा ]न[ म ]यज्ञाभिकमलङ्कृतं । हरश्च यस्य कान्ते-  
न्दुकलया त[ क ] मलङ्कृतं ॥ स्वस्ति स्वकीयान्व-
- २ यवंशकर्त्ता श्रीराष्ट्रकूटमलवंशजन्मा । प्रदानशूरः समरैकवीरो गोविंदराजः क्षितिपो  
बभूव ॥ यस्या-
- ३ ज्ञमात्रजयिनः प्रियसाहसस्य । क्षमापाल वेशफलमेव बभूव सैन्यं । मुक्त्वाच  
शंकरमधीश्वरमीश्वराणां । नावन्दता-
- ४ न्यममरेष्वपि यो मनस्वी ॥ पुत्रीयतश्च खलु तस्य भवप्रसादात्सुगुर्व्वभूव गुण-  
राशिरुदारकीर्तिः ।
- ५ [ यो ]गौणि[ ण ]नामपरिवारमुवाह मुख्यं । श्रीकर्कराजमुभगव्यपदेशमुच्चैः ॥  
सौराज्यजल्पे पतिते प्रसंगा
- ६ त्रिदेशनै विश्वजनीनसंपत् । राज्यंभलेः पूर्व्वमहो बभूव । क्षिताविदानीन्तु नृप-  
स्य यस्य ॥ अत्युद्ध-
- ७ तच्चेदममंत लोकः कलिप्रसंगेन यदेकपादं । जातं वृषं यः कृतवानिदानीं । भूय-  
श्चतुष्पादमविम्रचा-
- ८ [ रं ] ॥ चित्रं न चेदं यदसौ यथावच्छक्रे प्रजापालनमेतदेव । विष्णौ जगत्  
[ त् ] राणपरे मनस्थे तस्योचि-
- ९ तं तन्मयमानसस्य ॥ धर्म्मात्मनस्तस्य नृपस्य जज्ञे । सुतः सुधर्म्मा खलु कृष्ण-  
राजः । यो वंश्य-
- १० मुन्मुख्य विमार्गा[ ग ]माजं [ । ] राज्यं स्वयं गोत्रहिताय चक्रे ॥ ब्राह्म-  
ण्यता तस्य च कापि सामृद्धिमा यया । ' के-
- ११ वल जातयोपि । श्रेष्ठद्विजन्मोचितदानलुब्धाः । कर्म्माण्यनूज्ञानकृतानि चक्रुः ॥  
इच्छातिरेकेण-
- १२ कृषीव[ व ]लानां । पयो यथा मुद्यति जातु मेधे [ । ] मनेन्मनस्तद्विरतौ-  
तथामूद्यस्मिन्धनं वर्ष्य[ र्ध ]ति सेवकानां ॥
- १३ यो मुद्रकण्डूति गृहीतमुच्चैः । सौ[ शौ ]र्व्योष्मसंदीपितमापतन्तं । महावराहं-  
हरिणीचकार । प्राज्यप्रभावः

१ अस्य पतरांजि। ६पश्ची २ कानीना दानपत्रतो पाठ निदर्शन आ पाठ कर्त्ता पसंद करवा योज्य छ.  
३ आ विराभयिह योज्य नथी, ते अमृत पत्नी होवुं नोछंज्ये.  
छे. २२

- १४ खलु राजसिद्ध[ -ह ] : । [ ॥ ] एलापुराचलगताद्भुतसन्निवेशं । यद्वीक्ष्य विसि-  
तविमानचरामरेन्दाः एत-  
१५ [ त \* ] स्वयं भुशिवधाम न कृत्रिमे[ मं ] श्रीर्दृष्टे दृशीति सततं बहु चर्चय-  
न्ति ॥ भूयस्तथाविषकृतौ व्यव-  
१६ सायहानिरेतन्मया कथमहो कृतमित्यकस्मात् । कर्त्तापि यस्य खलु विस्मयमाप शि-  
१७ ल्पी । तन्नाम कीर्त्तनमा[ म ]कार्यत येन राज्ञा । [ ॥ ] गंगाप्रवा हिमदी-  
धितिकालकृ-

वीजुं पतरुं प्रथम वाजु

- १८ तैरत्युद्धतामरणकैष्कृतमण्डनोपि । माणिक्यकाञ्चनपुरस्सरसर्वभू-  
१९ त्या । तत्र स्थितः पुनरभूष्यत येन शम्भुः ॥ नृपस्य तस्य ध्रुवराजनामा ।  
२० महानुभावस्तनयो बभूव । तृणीकृतान्यस्य पराक्रमेण [ । \* ] प्रतापवाहिद्विषतो ददा  
२१ ह ॥ लक्ष्मीप्रसाधनविधावुपयोगि कृत्यं । यश्चिन्तयन्स्वयमभूदनिशं कृतार्थः । किं  
वात्र चित्रम-  
२२ नपेक्ष्य सहायमीशः सर्वः पुमान्निजध[ व ]धूं स्ववशां विधातुं ॥ यो गङ्गाय-  
मुने तरङ्गसु-  
२३ भगे गृह्णन्परेभ्यः समं । साक्षाच्चिह्ननिभेन चोत्तमपदं तत्प्राप्तवानैश्वरं । देहासन्मितवैभ-  
२४ वैरिव गुणैर्यस्य अमद्भिदिशो । व्याप्तास्तस्य बभूव कीर्त्तिपुरुषो गोविंदराजः सुतः ॥  
२५ प्रदेशवृत्तिव्यवसायभाजां पुरातनानामपि पार्त्वि[ र्थि ]वानां । यशांसि यो ना-  
म जहार भूपो भयप्रच-  
२६ ण्डाखिलवैरिवीरः । [ ॥ ] उन्मूलितोत्तुङ्गनरेन्द्रवंशो महानरेन्द्रीकृततुच्छभृत्यः  
स्वेच्छाविधायी चरितानुकारं  
२७ चकार यो नाम विधेः क्षितीशः ॥ हिजीराशिक्षितरणच्छरणानरातीन् [ । \* ]  
कुर्वन्क्षणेन विदधेद्भुत कर्म यक्ष ।  
२८ चक्रे तथा हि न तथाशु वधं परेषां । पात्वो[ र्थो ]पि नाम भुवनतृ [ त्रि ]  
तयैकवीरः ॥ कल्पक्षयक्षणसमुद्भव-  
२९ वातहेलादोलायमानकुलशैलकुलानुकारं । यन्मुक्त चण्डशरजालजवप्रणुना ।  
युद्धागता रिपु-  
३० गजेन्द्रघटा चकार ॥ आता तु तस्येन्द्रसमानवीर्यः । श्रीमान्भुवि क्षमापति-  
रिन्द्रराजः [ । + ] शास्ता बभूवा-  
३१ द्भुतकीर्त्तिसूतिस्तद[ द \* ] च लोटेश्वरमण्डलस्य ॥ अद्यापि यस्य सुरकिन्नर-  
सिद्धसाध्य विद्या-

- ૩૨ ધરાધિપતયો ગુણ પક્ષપાતાત્ । ગાયન્તિ કુન્દકુર્મમશ્ચિ યશો યથા સ્વધામસ્થિતા-  
[ :x ] સ-
- ૩૩ હચરી કુંચદત્ત હસ્તાઃ ॥ યેનૈકેન ચ ગૂર્જરેશ્વરપતિય્યોદ્ધું સમમ્યુચતઃ શૌર્ય-  
૩૪ મોદત્તકન્ધરો મૃગ ઇવ ક્ષિપ્તં દિશો આહિતઃ મીતાસંદૃહતદક્ષિણાપથમ-

વીજું પતરું—વીંજી વાજુ

- ૩૫ હાસામન્તચક્ર [ : ] યતો રક્ષામાપ વિભુષ્ય [ પ્ઠય ] માનવિભવં શ્રીવલ્લભે-  
નાદરાત્ ॥ તસ્યાત્મજઃ પ્રથિત-
- ૩૬ વિક્રમવૈવરિવર્ગલક્ષ્મીહટાહરણ સન્તત લબ્ધ કીર્તિઃ । શ્રીકર્કરાજ इति સંશ્રિતપૂ-  
રિતાશૈઃ શાસ્ત્રાર્થ યોષ-
- ૩૭ પરિપાલિતસર્વ લોકઃ ॥ રાજ્યે યસ્ય ન તત્કરસ્ય વસતિર્વ્યાધેઃ પ્રસૂતિમૃતા  
દુર્મિશ્નં ન ચ વિઝમસ્ય મહિમા
- ૩૮ નૈવોપસર્ગોદ્ભવઃ ક્ષીણો દોષગણઃ પ્રતાપવિનતા [ તો ] શેષારિવર્ગસ્તથા નો વિદ્વ-  
ત્પરિપન્થિની પ્રભવતિ ક્-
- ૩૯ રા સ્વભાતાં મતિઃ ॥ ગૌદેન્દ્રવજ્રપતિ નિર્જયદુર્લ્લિવગ્ધસત્રૂર્જેશ્વરાદિગર્ગલતાં ચ  
યસ્ય ॥ નીત્વા મુજં વિહત-
- ૪૦ માલવરક્ષણાર્થ સ્વામી તથાન્યમપિ રાજ્યર્થ [ ફ ] જ્ઞાનિ મુદ્ધતે ॥ તેનેદં વિશુદ્ધ-  
શ્ચલમાલોક્ય જીવિતં ક્ષિતિદાન-
- ૪૧ ઇ પરમપુણ્યં પ્રવાર્તિતોયં ધર્મદાયઃ [ ॥ ÷ ] સ ચ છાટેશ્વરઃ સમાધિગતાશેષમહા-  
શબ્દમહાસામન્તા-
- ૪૨ ધિપતિ મુવર્ણવર્ષ શ્રીકર્કરાજદેવો યથાસન્ધ્યમાનકાન્ રાષ્ટ્રપતિ વિપયપતિ ગ્રામ-  
કૂટાધિ-
- ૪૩ કારિકમહચરાદીન્સમનુબોધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં । યથા મયા શ્રીસિદ્ધશર્માસ-  
માવાસિતેન મા-

૧ બહુમીઠિ સમાસમાં “ શ્રી નો ઉપશેષ સમાસાન્ત ‘ક’ સિવાયનો અસાધારણ છે. પરંતુ  
મી. કે. બી. પાઠે મને કાવ્યપ્રકાશ દશમે ઉદ્દેશાસ પા. ૪૨૨ કલકતા આશ્રિતિમાંથી તેના જેવા જ  
દાખલો બતાવ્યો છે, જે નીચે પ્રમાણે ॥ : અવિતપ્રમનોરવપપ્રયનેતુ પ્રણવપરિમીતાપ્રોઃ । મુરતઃ સદશઃ  
સ મવાન્ અભિલાષનીયઃ કિર્તિશ્ચરો ન કસ્ય ॥ ૨ આ અનુસ્વારની કીર્તિ ૧૩૨ નથી. ૩ શ્રી કર્કરાજ इति  
સંશ્રિત પુરિતાશાઃ આ સમાસ બીજા કોઈ લખાણ ઉપર કોતરેલું છે, જે બરાબર ૨૬ કર્ણ નથી. પરિણામે  
અસલ પત્રમાં તેમ જ ક્ષિયોગ્રાહમાં અક્ષરાન્તરમાં જરા ભેગ થયો જણાય છે. ૪ આ સપ્ત જ પદ્યમાં  
અર્થ ગયો અને પછીથી પંક્તિની નીચે ઉમેરેલો છે.

ભાષાન્તર

જેના નાલિકમળમાં વેધસનો વાસ થયો છે તે ( વિષ્ણુ ) અને હર જેનું શિર રમ્ય ઇન્દુ-કલાથી ભૂષિત છે તે તમને રક્ષો !

( પંક્તિ. ૨ ) સ્વસ્તિ ! નિજ અન્વયનો કર્તા, વિમળ શ્રી રાષ્ટ્રકૂટોના વંશમાં જન્મેલો, દાનમાં શૂરો, યુદ્ધમાં વીર ગોવિંદરાજ નૃપ હોતો. તે એકલો વિજય કરનાર અને સાહસમાં પ્રીતિવાળો હોતો તેને નૃપના વેશના ક્ષણ સમાન સૈન્ય થયું. તે જ્ઞાનસંપન્ન હોવાથી દેવાધિપ શંકર સિવાય અન્ય દેવોને પૂજતો નહીં.

( પંક્તિ. ૪ ) અને જ્યારે તે પુત્રપ્રાપ્તિની અભિલાષ રાખતો હતો ત્યારે—સદ્ગુણસંપન્ન, મહાયશવાળો, શ્રી કર્કરાજનું રમ્ય અને ઉચ્ચ નામ ( તેના ) મુખ્ય પદ તરીકે અને અન્ય ગૌણ નામનો પરિવાર ધારનાર, ભવની પ્રસાદીથી તેને એક પુત્ર જન્મ્યો. સૌરાજ્યની વાર્તા પ્રસંગે સમસ્ત જનોના કલ્યાણ અર્થે ઉન્નતિવાળું બલિનું રાજ્ય ઉદાહરણ તરીકે પૂર્વે અપાતું પણ હવે પૃથ્વીમાં આ નૃપનું રાજ્ય છે. કલિના પ્રસંગથી એક ચરાણવાળા બનેલા વૃષને ( ધર્મને ) હાલ પુનઃ ચાર ચરણવાળો અને તેની ગતિમાં વિદ્ય વગરનો તેણે બનાવ્યો તે અખિલ મનુષ્ય જાતે અત્યંત અદ્ભુત માન્યું. અને તે નવાઈ જેવું નથી કે તેણે યોગ્ય રીતે નિજ પ્રજાનું પૂર્ણ રક્ષણ કર્યું. કારણ કે વિશ્વને રક્ષવામાં વિખ્યાત વિષ્ણુ તેના ચિત્તમાં વસતો. આ વર્તન તેને ઉચિત હતું. તેનું મન ( આમ ) એજ ( વિષ્ણુની ) સાથે એક જ હતું.

( પંક્તિ. ૬ ) તે ધર્માત્મા નૃપને પવિત્ર કુણ્ડરાજ નામે પુત્ર જન્મ્યો હતો. તેણે વિમાર્ગે ગએલા બન્ધુજનને મૂળથી ઉગ્રેડી નાંખીને નિજ ગોત્રના હિતાર્થે રાજ્ય પોતે લઈ લીધું. તે દ્વિજે તરફ મિત્રતા રાખતો તેથી અદ્વિજ પણ દ્વિજ હોય તેમ શ્રેષ્ઠ વિપ્રને ઉચિત દાન ઉત્સુક બની વેઠતું ગાન કરનાર જનોથી થતી વિધિઓ કરે છે. વાહણ જ્યારે એકુતોની ઇચ્છાથી અધિક વૃષ્ટિ વરસાવે ત્યારે તેમનાં મન તે બાંધ થાય તેમાં આતુર હોય છે તેમ તેના સેવકોને મહાન અભિલાષથી અતિ અધિક ધનવૃષ્ટિથી થતું. યુદ્ધની અભિલાષી અને શૌર્યની ઉજ્જ્વળતાથી દીપ્ત થએલા મહાવરાહને તે અતિ ગળવાન સિંહ સમા નૃપે હરણ સમાન કરી દીધો. એલાપુર પર્વત ઉપરનો તેનો અદ્ભુત નિવાસ જોઈને વિમાનમાં ગમન કરતા અમરો પણ વિસ્મય પામી અતિ વિચારથી ઠહે છે:—

“ આ સ્વયંભુ શિવનો નિવાસ છે, અને કૃત્રિમ સ્થાન નથી. શ્રી જો દેખાય તો આવી જ હોય. ” ખરેખર તેના કૃતિકાર જેણે તે બાંધ્યું તે સર્વ ( પૂર્ણ ) પ્રયત્ન પણ પુનઃ આવી કૃતિમાં નિષ્ફળ થાય ! અહો ! તે મારાથી કેમ સિદ્ધ થયું છે ? એમ કહેતાં તે ( કૃતિકાર ) વિસ્મય પામતો, ( અને ) તે કારણથી નૃપ તેના નામની સ્તુતિ કરતો. તેનાથી, ગંગાના પ્રવાહ, ઇન્દુનાં કિરણો અને કાલકુટવિપનાં ભૂષણવાળો શંભુ જે ત્યાં નિવાસ કરતો તે રતન, સુવર્ણ અને સર્વ લક્ષ્મીથી અધિક મંડિત થતો.

( પંક્તિ. ૧૯ ) તે નૃપને મહાપ્રતાપી ધ્રુવરાજ નામનો પુત્ર જન્મ્યો હતો. તેના પ્રતાપનો અગ્નિ તેના પ્રતાપથી તૃણ સરખા થઈ ગએલા શત્રુઓને બાળી નાંખતો. લક્ષ્મીને પ્રસન્ન કરવા જે ચિન્તવન કરતો તે નિત્ય કૃતાર્થ થતો. અને તેમાં શું આશ્ચર્ય છે ? કારણ કે દરેક પુરૂષ સહાય વગર જ નિજ પત્નીને પોતાને વશ કરે છે.

( પંક્તિ. ૨૨ ) તેને સાક્ષાત મૂર્તિમાન યશ—ગોવિંદરાજ નામે પુત્ર હતો. તેણે પોતાના શત્રુઓ પાસેથી મનહર ગંગા અને યમુના પડાવી લઈને તે નદીઓથી સાક્ષાત ચિદ્વથી સ્પષ્ટ થતા ઉત્તમ પદની પ્રાપ્તિ કરી, અને તેના દૈવી પ્રતાપવાળા શુભો જે પ્રતિબંધ ન થાય માટે દેહ પિનાના હતા તે સર્વ પ્રદેશમાં પ્રસાર્યા હતા. ખરેખર તે નૃપ જેણે સમસ્ત પ્રતાપી વીર શત્રુ-

એને વચ્ચે થઈ હતા, તેણે પુરાતન નૃપો જે પરદેશમાં ગમન કરવા તેમનો યથા હરી લીધા. ખરે ! તે નૃપ લાભ્યનું અનુકરણ કરતો; મહાન નૃપોના વંશ ઉગ્રેણી નાંખતો, દીન સેવકોને મહાન ભૂપ બનાવતો અને ઈચ્છા અનુસાર સર્વ કરતો. સસુવારમાં ગજના પગ બાંધવામાં વપરાતી સાંકળોના રસુધારવાળા તેના શત્રુઓના ચરણ બનાવી તેણે અહુલુત કાર્ય કયું. ખરેખર ! ત્રિભુવનમાં સર્વથી મહાન વીર પાચે પશુ આટલી ત્વરાથી તેના શત્રુઓનો સંહાર કર્યો નહોતો. શત્રુની મહાન ગજસેના જે તેના સામે યુદ્ધમાં આવતી ને તેનાથી છોડેલાં પ્રતાપી બાણની વૃષ્ટિથી આગળ હંકારતી તે, પ્રલયસમયે ઉદ્ભવતા પવનથી અહીં અને ત્યાં સહેલાઈથી ડાલતા કુલશેલ પર્વતોનું અનુકરણ કરતી.

( પંક્તિ. ૩૦ ) તેના ભાઈ, ઈન્દ્રસમાન પરાક્રમી, ભૂમિ પર વિખ્યાત નૃપ, અહુલુત યશનું મૂળ ઈન્દ્રરાજ, તેને તેણે ( ગોવિંદરાજ ) આપેલા લાટેશ્વર મંડળનો રાત્નચક્રો થયો. આજે પશુ તેના શુભના પક્ષપાતથી, બહુ કે પોતાના ગૃહમાં હોય તેવી રીતે પોતાની સહચરીની છાતી પર ફર નાંખતા દેવો, કિશરો, સિદ્ધો, સાધ્યો અને વિદ્યાધરોના અધિપતિઓ કુંદકુસુમની શ્રીવાળા તેના યશનું ગાન કરે છે. તે એકલો હતો છતાં તેણે, શીર્ષથી શિર ઉંચું કરી, યુદ્ધમાં તૈયારી કરી આવેલા ગુર્જરોના અધિપતિઓના નાયકને તે હરણુ હોય તેમ સત્વર દૂરના દેશોમાં નસાડી મૂક્યો; અને હક્ષિણના મહાસામંતોના જૂથે ભય પામી, અને એકત્ર ન રહી તેમના વૈભવ તેમની પાસેથી શ્રી વલ્લભથી લઈ લેવાતા હોવાથી માન દેખાડી તેનું રક્ષણ મેળવ્યું.

( પંક્તિ. ૩૧ ) તેનો પુત્ર શ્રી કર્કરાજ સદા પરાક્રમ માટે વિખ્યાત શત્રુઓ પાસેથી બળથી લક્ષ્મી હરી લઈ કીર્તિ પ્રાપ્ત કરે છે. જેઓ તેના આશ્રય લે છે તેમની અભિલાષ તે પૂર્ણ કરે છે અને શાસ્ત્રાર્પના જ્ઞાનથી સર્વ જનોને રક્ષે છે. તેના રાત્નમાં ચોરનો વાસ નથી, અને વ્યાધિની ઉત્પત્તિ નાશ પામી છે, દુકાળ નથી, ફલિલ્હ નથી અને વિભ્રમનું અસ્તિત્વ નથી. સર્વ કામ અદૃશ્ય થયા છે. તેના સર્વ શત્રુઓ તેના પ્રતાપથી નમ્યા છે. અને વિદ્વાનોને દુઃખ આપવા દુષ્ટજનોમાં ફર મતિ પશુ નથી. અને નીચે પાડી નાંખેલા માલવપતિના રક્ષણ માટે નિજ કરને, ગોદ અને વંગના અધિપતિઓને જિતી ગર્વી થયેલા ગુર્જરોના અધિપતિના દેશના દ્વારની સાંકળ બનાવી તેનો સ્વામિ ( કરનો સ્વામિ ) આમ અન્ય કરને રાત્નનાં સર્વ ક્ષણ માફક ઉપલોગ કરે છે.

( પં. ૪૦ ) દર્શિત વિદ્યુત સમાન ચંચળ છે અને ભૂમિદાન સર્વોત્તમ કાર્ય છે એવું ભોધે તેનાથી આ ધર્મદાન થયું છે

( પં. ૪૧ ) સર્વ મહાશયદ પ્રાપ્ત કરનાર, મહાસામંતોનો અધિપતિ, લાટેશ્વર મુવર્ણવર્ષ શ્રી કર્કરાજદેવ સમસ્ત રાષ્ટ્રપતિ, વિષયપતિ, ગ્રામકૂટ, અધિકારિ, મંદચર આદિને તેમના સંબંધ અનુસાર જાહેર કરે છે—

( પં. ૪૩ ) તમને જાહેર થાયો કે, શ્રી સિદ્ધરામી પુરીમાં નિવાસ કરી, મારા માવપિતા અને મારા આલોકમાં તેમજ પરલોકમાં પ્રવેશની વૃદ્ધિ માટે ચક્ર નૃપના કાળ પછી સંવત ૭૩૪, વૈશાખ, પૂર્ણિમાને દિને વષપદક નામનું ગામ જે અંકિટક ૮૪ ગામમાં આવેલું છે, જેની સીમા પૂર્વે જમ્યુવાવિકા ગામ, દક્ષિણે મહાસેનક સરોવર, પશ્ચિમે અંકોટક ગામ અને ઉત્તરે વદાન્ત ગામ છે તે આ ચાર સીમાવાળું ગામ ઉદ્રંગ, ઉપરિકર, ભુતવાતપ્રત્યાય, દવડની સત્તા, દશ અપરાધના દવડની આવક સહિત, ઉદ્ભવતી વેડના હક્ક સહિત, અજ અને સુવર્ણની આવક સહિત, રાજપુરુષના દસ્તપ્રશોપલુમુક્તા, ચંદ્ર, સૂર્ય, સગર, સરિતાઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સુધી પુરો, પોત્રોના ઉપલોગ માટે પૂર્વે દેવો અને દિવ્યને કરેલાં દાન વગ્યે કરી ભૂમિ-અદ્રના ન્યાયથી, સ્નાન કરી બલિ, ચરુ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને અતિથિના પંચમહાયજ્ઞ અને અન્ય વિધિના અનુદાન માટે ચતુર્વેદિ મધ્યેના શ્રી વલ્લભીથી આપેલા, વાત્સ્યાયન ગોત્રના, માધ્યન્તિન સપ્તસચારી ભટ્ટ સોમાદિત્યના પુત્ર શ્રાદ્ધલુ ભાનુને પાણીના અર્ધથી મેં આપ્યું છે.

( પં. ૫૪ ) આથી જ્યારે તે ગ્રહદાયના નિયમ અનુસાર તેનો ઉપલોગ કરે અથવા ઉપલોગ કરાવે અથવા અન્યને સોંપે અથવા ખેતી કરે કે ખેતી કરાવે ત્યારે કોઈએ તેને પ્રતિબંધ કરવો નહીં. અને તેથી આ મારા દાનને ખોતે કરેલું દાન હોય તેમ અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ ભૂમિદાનનું કૃણ (દાનદેનારને અને રક્ષનારને) સામાન્ય છે અને લક્ષ્મી વિદ્યુત સમાન ચંચળ અને અનિશ્ચય છે અને હવિત તૃણાથે જલબિંદુ સમાન અસ્થિર છે તેમ મનમાં માની અનુમતિ આપવી અને રક્ષવું. અને જે અજ્ઞાનના ઘનતિમિરથી આવૃત્ત થએલા ચિત્તથી આ દાનને જમ કરશે અથવા જમિમાં અનુમતિ આપશે તે પંથ મહાપાતકનો અને અન્ય નાનાં પાપોનો દોષી થશે.

( પં. ૫૯ ) અને વેદ વ્યાસે કહ્યું છે:— ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦ હજાર વર્ષ વસે છે, પણ ભૂમિદાન જમ કરનાર અને તેમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે. અચિત્ત ! જે ભૂમિદાન જમ કરે છે તે વિધ્યાપર્વતના નિર્જલ વનમાં શુષ્ક વૃક્ષોના ફોટરમાં રહેવા કાળ સર્પો જન્મે છે. સુવર્ણ અગ્નિનું પ્રથમ ભાગ છે. પૃથ્વી વિષ્ણુની છે. અને ધેનુએ સૂર્યનાં બાળક છે. સુવર્ણ, ધેનુ અને ભૂમિ દેનારથી ( અખિલ ) ત્રણ ભુવન દેવાય છે. સગરથી માંડી પૃથ્વીનો બહુ નૃપોએ ઉપલોગ કર્યો છે. જે સમયે ભૂમિપતિ હશે તેને તે સમયનું કૃણ છે. ધર્મ, અર્થ અને યશની ઉત્પત્તિવાળાં ભૂમિદાન જે પૂર્વેના નૃપોથી અહીં થયાં છે તે પ્રતિમાને અર્પણ કરેલામાંથી નિર્માલ્ય સમાન છે. કયો સત્જન તે પુન લઈ લેશે ? નૃપોમાં શ્રેષ્ઠ એ ભૂપ ! તારાથી કે અન્યથી અપાએલી ભૂમિનું તું કાળજીથી રક્ષણ કર. દાનનું રક્ષણ દાન કરવાં અધિક છે. ખરેખર ! ખોતાનો લાભ વિચારી અતિ નિર્મળ મનના પુરૂષોએ લક્ષ્મી અને હવિત કમળ-પત્રપરના જલબિંદુ સમાન અસ્થિર છે, એમ માની અન્યની કીર્તિનો નાશ ન કરવો જોઈએ ! અને શ્રી રામભદ્રે કહ્યું છે:— રામભદ્ર વારંવાર ભાવિ સર્વ નૃપોને પ્રાર્થના કરે છે કે આ નૃપોનો ધર્મસેતુ સદા તેમનાથી રક્ષાવો જોઈએ. ”

( પં. ૬૮ ) આમાં હૂતક રાજપુત્ર શ્રી દન્તિવર્મા છે. આ મારા શ્રી ઇન્દ્રરાજના પુત્ર શ્રી કંકરાજના સ્વહસ્ત છે. મહાસાંધિવિચ્છિક કુલપુત્રક દુર્ગભટ્ટના પુત્ર નેમાદિત્યથી લખાયું છે.

( પં. ૭૦ ) અને એ જ ગામ અંકોદકના ચતુર્વેદીયોના મંડળને પૂર્વેના એક નૃપના પરીક્ષીએ આપ્યું હતું. તેથી પણ જ્યારે આ દાન, જેનો ઉપલોગ હુદ્દ નૃપોના પ્રતિબંધથી તૂટ્યો હતો, તે સુવર્ણવર્ષ કોઈ ઉત્તમ દ્વિજની વિદ્યાનું કૃણ તે થાય તેવા નિશ્ચયથી ( આગામ ) વટપુરના નિવાસી ભાનુભટ્ટને આપ્યું હતું. ... ... લઈને અને તાલાવારિકો આદિ જાતિને ઉદ્દેશીને તાંબુલ પર્ણના દાનપૂર્વક ઇચ્છા અનુસાર રક્ષણ થવું જોઈએ એમ કહી, અને શાસન કરી, ( નૃપે કહ્યું )—“ જો કે આ નગર ( પુરી ) કુદરતી અને પ્રાકૃતિક દાન છે. પણ તે ( દાની ) જાણે છે કે મહાશંભુ ત્રિયાગેશ્વર દેવના ચરણની ભક્તિથી તેનું દાન ઉદ્ભવે છે ”

## ગોવિંદરાજનાં તોરખેડનાં તામ્રપત્રો<sup>૧</sup>

અ. સં ૭૩૫ પૌષ. સુ. ૭

મી. સી. જી. ડાસન તરફથી આ પત્રનાં વાંચવા માટે મળેલાં હતાં. તથા તે ખાનદેશમાં ચાહાડે તાલુકામાંનાં તોરખેડે ગામના સ્ત્રીય જાગીરદાર દેવરાવ બીન બલવન્તરાવ કદમ્બાન્ડે પાસે-થી મેળવ્યાં હતાં.

પત્રનાં ત્રણ છે અને તેનું માપ ૧૧ $\frac{૧}{૨}$ "x૮ $\frac{૩}{૪}$ " છે. તેની કોર ટીપીને જાડી રાખેલી છે. જોકે તેના ઉપર પુષ્કળ કાટ ચડી ગયો હોય છતાં અક્ષરો બધા સ્પષ્ટ વંચાય છે. પત્રનાં બે કડીથી બાંધેલાં છે. એક કડી ૩ $\frac{૩}{૪}$ " જાડી છે ને તેના વ્યાસ ૨ $\frac{૩}{૪}$ " છે. બીજી બીજી ૩ $\frac{૩}{૪}$ " જાડી અને લંબચોરસ હોઈ ૩ $\frac{૩}{૪}$ "x૨ $\frac{૩}{૪}$ " ના માપની છે. સીલ ઉપલબ્ધ નથી. ત્રણે પત્રનાં વજન ૪૩૪ તોલા છે અને બે કડીઓનું વજન ૧૮૬ તોલા છે. અક્ષરો દક્ષિણના અક્ષરોને મળતા આવે છે. લેખના સમયના અક્ષરો જેવા જ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે; અને છેવટના બે શ્લોકો સિવાય બધા ભાગ ગદ્યમાં છે. વ્યાકરણદોષ જુજ છે, પણ દાનવિભાગમાંનો ભાગ કિલ્લ છે.

લેખમાં પંક્તિ ૫ અને ૬ માં રાષ્ટ્રકૂટ રાજા પ્રભુતવર્ષ જગજીગ ગોવિંદ ૩ જીને ઉદ્દેશ છે અને પંક્તિ ૧૨ માં તેના ભત્રીજા શુજરાવના ગોવિંદરાજનું નામ છે. ગોવિંદરાજના તાબાના ચલુ-કિલ્લમાંના મહાસામન્ત જુદ્ધવરસે, પોતાની માલિકીની સિદ્ધરખી અથવા સિદ્ધરખી બાર ગામમાંના ગોવલ્લુ ગામનું દાન, કેટલાક વ્રાહ્મણોને આપ્યાની હકીકત તેમાં છે.

દાનની તિથિ શક સંવત ૭૩૫ નંદન સંવત્સર પૌષ માસ શુક્લ પક્ષ સપ્તમી એટલે કે વિજયા સપ્તમી આપેલ છે. વાર આપેલ નથી. આ દિવસ ઇ. સ. ૮૧૨, ૧૪ મી સપ્ટેમ્બર સાથે મળતો આવે છે.

શયજના નામમાં સિદ્ધરખી અગર સિદ્ધરખી તે હાલનું સેરખી લાવું જોઈએ, જે વડોદરાની પટ્ટામાં છે.

૧ એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૫૩ ડ. જ. ફીટ ૨ "અરસ" નામને છેડે છે તે દેનેરી રાખને મટે દોષને એમ આટલું થાય જો ૩ દેનેરી રિઆનમાંથી તે શુજરાવમાં આપ્યું હશે.  
સ. ૨૪



## અક્ષરાન્તર

## પહેલું પત્રું

- ૧ ઓ' શકનૃપકાલાતીતસંવત્સરશતેષુ સસસુ પચ્ચત્વૃં [ત્રિ]શત્યધિકેષુ પૌષશુદ્ધ-
- ૨ સસમ્યામઢ્ઢતોપિ સંવત્સરશતાનિ ૭૩૫ નન્દનસમ્વત્સરે પૌષ:શુદ્ધ
- ૩ તિથિ: ૭ અસ્યાં સમ્વત્સરમાસપક્ષદિવસપૂર્વાયાં પરમભદ્રારક-
- ૪ મહારાજાધિરાજપરમેશ્વર: શરચ્છશાંકકિરણનિર્મ્મલશોંશુકાવગુણિ-
- ૫ તમેદિનીયુવતિભોક્તા પ્રમૂતવર્ષ: શ્રીવલ્લભનરેન્દ્રો ગોવિંદરાજનામા
- ૬ જગતુંગૈતુલ્લુરગપ્રવૃદ્ધરેણૃધ્વરુદ્ધરવિકિરણં ગ્રીષ્મેપિ નમો નિશ્ચિલં
- ૭ પ્રાવૃદ્ધકાલાયતે સ્પષ્ટં રક્ષતાં યેન નિ:શેષં ચતુરંવોધિસંયુતં રાજ્યં ઘ-
- ૮ મ્મેણ લોકાનાં કૃતા તુષ્ટિ: પરા હૃદિ ભ્રાતાં તુ તસ્યેન્દ્રસમાનવીર્ય: શ્રીમાન્મુ-
- ૯ વિ ક્ષમાપતિરેન્દ્રરાજ: શાસ્તા ચમૂવાદ્ભુતકીર્તિસૂતિસ્તદ્દત્ત લાટેશ્વરમંડલસ્ય
- ૧૦ સુનુંર્વભૂવ સ્વલુ તસ્ય મહાનુભાવશ્શાસ્ત્રાર્થવોધસુખલાલિતચિત્તવૃત્તિ: યો ગૌ-
- ૧૧ ણનામ પરિવારમુવાહ પૂર્વ શ્રીકર્કરાજસુભગ વ્યય[ પ ]દેશમુચ્ચૈ: [||] [સુ] વૃપસ્થો-
- ૧૨ નુજસ્તસ્ય સતતં સેવિતો બુધૈ: ગોવિન્દરાજો ભૂપાલ: ચંદ્રમુરિવા-
- ૧૩ પર: [ || ] ફલોન્મુલેરાપતિતૈર્વિદૂરત: સમં સમન્તાદ્ગુણ પક્ષપાતિભિ:

## વીજું પત્રું પહેલી વાજુ

- ૧૪ મહાહવે દાનવિઘૌ ચ માર્ગૈર્નૈર્ન કુણિતં યસ્ય સદૈવ માનસં ॥
- ૧૫ તદ્દત્ત સીહરવ્ધીદ્વાદશકે પ્રમુજ્યમાને શલુકિકવિકલંકવંશપ્રસૂ-
- ૧૬ તો મૂર્ધ્વાભિષિક્તો દુર્વૈરિવૈરિવનિતાતુલતાપહેતુરનેકદર્પિતા
- ૧૭ રાતિતંરુપમજ્જનો માતારિશ્વા શરચ્છશાંકકિરણકુન્દકુસુમસ્ફટિકાવદાત
- ૧૮ સમાનનિર્મ્મલયશા: શ્રીમણિનાગપૌત્ર: શ્રીરાજાદિત્યસુત: પરમબ્રહ્મણ્ય:
- ૧૯ સમધિગતાશેષમહાશબ્દમહાસામન્ત: સોયં શ્રીવુદ્ધવરસ: સર્વાનેવ ભાવિ
- ૨૦ ભૂમિપાલાન્સમનુવોધયત્યસ્તુવ: સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રોરાત્સ-
- ૨૧ નશ્ચ પુણ્યયશોભિવૃદ્ધ્યે એહિકામુષ્મિકફલાવાપ્ત્યર્થં બલિચરુવૈશ્વ-
- ૨૨ દેવાગ્નિહોત્રક્રતુક્રિયાદ્યુચ્છ[ ત્સ ]ર્પ્પણાર્થં વદરસિદ્ધિં ચાતુર્વિધસામાન્ય
- ૨૩ વાજસનેય માધ્યન્દિનવ્રત્તચારિત્રિપ્રવરલાવાયનસગોત્ર વ્રા-
- ૨૪ ક્ષણસોમાય સર્વદેવપુત્રાય તથા વ્રાહ્મણનાર્હેરગૌતમસગોત્રા મ [ હ ] ઇ
- ૨૫ શ્વરપુત્ર: તથા દ્રોણ વાર્ષણેયસગોત્ર શર્મપુત્ર: તથા સોમ કાત્યા
- ૨૬ યનસગોત્ર વપ્પુકસુત: તથા લકુટિ: આમેય સમાનસગોત્ર:

૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ છંદ આર્યા જગતુંગને બદલે છંદને માટે જગતુંગ લખેલ છે. ૩ અતુલુપ્ સ્ત્રોત  
૪ ઇદ્રવજા. ૫ વાંચો ધીમાન્મુ ૬ વસન્તતિલકા. ૭ વંશસ્થ. ૮ આંહી એક પંક્તિ વસન્તતિલકાર્થ છે.  
૯ આંહીથી પંક્તિ ૩૯ સુધીના ભાગ બ્રૂહભરેલો છે.

ત્રીજું પત્રું વીજી વાજુ

- ૨૭ સર્વદેવસુતઃ તથા સર્વદેવમુદ્ગલસગોત્રઃ તર્થા' નેવઃ તર્થાં તત્સુતો ગોવ તથા માઝલ્લઃ વત્સસગોત્રઃ  
 ૨૮ તથા ગોવશર્મ્મઃ તથા અણહાદિત્યઃ તથા નાસેજઃ તથા ગોવઃ ગૌતમસગોત્રઃ દ્રોણ-  
 ૨૯ સુતઃ તથા આદિત્ય પારાશરસગોત્રઃ તથા લિમ્બાદિત્ય આમેયસમાનસ-  
 ૩૦ ગોત્રઃ તથા યોગઃ સં[શો]હિલસગોત્રઃ તથા અમિશર્મ્મઃ તથા નેવરેવઃ મુદ્ગલસગોત્રઃ  
 ૩૧ તથા નાગઃ માધરસગોત્રઃ તથા નાળસરઃ તથા રેવસમઃ તથા માઝલ્લ યૌગનસગોત્રઃ  
 ૩૨ તથા નેવાદિત્ય ભરદ્વાજસગોત્રઃ તથા ર્શ્વરઃ કૌશસગોત્રઃ તથા વપ્પસ્વામિ તથા  
 ૩૩ ગોવશર્મ્મઃ વાર્ષણેયસગોત્રઃ તથા શિવાદિત્યઃ તથા દેવહતઃ તથા સીહઃ ભવા-  
 ૩૪ યજ્ઞ [ ન ] સગોત્રઃ તથા નંજૈઃ કાત્યાયનસગોત્રઃ તથા માતૃશૂરઃ તથા મહેશ્વરઃ  
 ૩૫ આમેયસમાનસગોત્રઃ તેનાત્માશો નૈનદૌહિત્રાય દત્તઃ તથા રુદ્રઃ મારદ્વા-  
 ૩૬ જસગોત્રઃ તથા તસ્યૈવ ભ્રાતા જઙ્ગુકઃ તથા દત્તઃ સૌન્દાનસગોત્રઃ તથા  
 ૩૭ અમિશર્મ્મઃ આમેયસમાનસગોત્રઃ તથા નેવાદિત્યઃ તથા સંબૌરઃ  
 ૩૮ કૌશસગોત્રઃ તથા જઙ્ગુક વાર્ષણેયસગોત્રઃ તથા આદિત્યઃ ગૌતમસગોત્રઃ  
 ૩૯ તથા આદિત્યચીહલ્લકઃ સોમસુતઃ તર્થામિશ [ ૧ ] મ મુદ્ગલસગોત્ર રેવ આમેય-  
 સમાનસગોત્ર-

ત્રીજું પત્રું

- ૪૦ સીહરલિદ્વાન્ક્રાન્તર્ગત ગોવટ્ટણામિધાનો ગ્રામઃ સહિર-  
 ૪૧ ખ્યાદાનઃ સદખ્દદશાપરાધઃ સસીમાપર્યન્તઃ સતીર્થઃ મેપુ [ ૧ ] વલ્લિ-  
 ૪૨ કામાવેશુકઃ સમસ્તરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયો ભૂમિ-  
 ૪૩ ચ્છિદ્રન્યાયેનાથ વિજયસ સત્તમ્યામુદકાતિસર્ગેણ પ્રતિપાદિતઃ યત-  
 ૪૪ સ્તતોસ્ય ન કૈશ્વિદ્યાસેધે પ્રવર્તિતવ્યમાગામિ મદ્રનૃપતિમિરપ્યનિત્યા  
 ૪૫ ણૈ[ યૈ ] પ્રપ્યાપ્યસ્યિરં માનુષ્યં સામાન્યઞ્ચ ભૂમિદાનફલં તદપહરણપાપં  
 ૪૬ ચાવગચ્છદિમરયમસ્મદ્વાયોનુમંતવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યથ્ર ડક્કં ચ મહર્ષિભિઃ  
 ૪૭ બહુમિર્વેશુષા મુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય  
 તદા ફલં  
 ૪૮ ષટ્ઠિ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્મેં તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ આચ્છેતાચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે  
 વસેદિતિ ॥ ઓં

- ૪૯ લિખિતં મયા લેલક કૃષ્ણેન નક્ષપુત્રેણ [ ॥ ]

૧ વાંચો તથા ૨ તથા તત્સુતો ગોવ એટલા શબ્દો પાછળથી ઉમેરેલા છે. ૩ વાંચો મતઃ ૪ તથામિત્તમ-  
 મુદ્ગલસગોત્ર એ શબ્દો પછિતલી નીચે છે, તેને ક્યાં મૂકવા તે માટે કાંઈ સૂચના નથી, પણ એ મૂકવા છે  
 ત્યાં દોવા નેપ્રચ્છે એમ કું માનું હૈ. ૫ એટલે અનુષ્ટુપ. ૬ ૬૦ ના ચિહ્ન એવા મિદ્રરૂપે છે.

ભાષાન્તર ( સારૂપ )

ઓ—શક નૃપના કાલથી ૭૩૫ વર્ષ વીત્યા બાદ નંદન સંવત્સરમાં પૌષ સુદ ૭ ને દિવસે—

પં.—૩ પરમભદ્રારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર પ્રભુતવર્ષ નામે ગોવિંદરાજ ત્રીજો.

પં.—૮ તેનો ભાઈ ઈંદ્રરાજ લાટ પ્રાંતનો રાજા થયો.

પં.—૧૦ તેનો દીકરો કર્કરાજ હતો.

પં.—૧૧ તેનો નાનો ભાઈ રાજ ગોવિંદરાજ.

પં.—૧૫ તેણે આપેલ સીંહરખી ખારગામ ભોગવતો, શાલુકિંદ વંશનો, મણિનાગનો પૌત્ર, રાજાદિત્યનો પુત્ર યુદ્ધવર્ષ જે મહાસામન્ત હતો, પંચમહાશય જેણે મેળવ્યા હતા અને પ્રાદ્યણો-માં જે અનન્ય શ્રદ્ધાવાળો હતો તે બધા ભવિષ્યના રાજાઓને જાહેર કરે છે કે—

પં.—૨૦ તમને બધાને વિદિત થાઓ કે, મારા અને મારાં માતાપિતાના પુણ્યયશની વૃદ્ધિ માટે આ અને પરલોકમાં ફળ મેળવવા માટે બલિ ચરૂ વૈશ્વદેવ અગ્નિહોત્ર ઇત્યાદિ ધર્મકૃત્યો નભાવવા માટે, સીંહરખી ખારગામમાં ગોવદૃષ્ટ નામનું ગામ મેપુવલ્લિકા સહિત આજે વિજયા સપ્તમી તિથિએ, ભૂમિચ્છિદ્ર ન્યાયથી સંકલ્પના જળપૂર્વક નીચેના પ્રાદ્યણોને દાનમાં આપેલ છે—વાજસનેય માધ્યંદિન શાખાના પ્રદ્યારી બદર સિદ્ધિના ચતુરવેદી સર્વ દેવના પુત્ર ત્રિપ્રવરી અને લાવણ્ય ગોત્રના પ્રાદ્યણ સોમને, તથા ગૌતમ ગોત્રના મહેશ્વરના પુત્ર પ્રાદ્યણ નાહરને, તથા

શર્મન્	ના પુત્ર	વાર્ષણ્ય	ગોત્રના	દ્રોણને
તથા અપુક	„	કાત્યાયન	„	સોમને
„ સર્વદેવ	„	આગ્નેય	„	લકુટિને
„	—	મુદ્ગલ	„	સર્વદેવને
„	—	—	—	નેવને
તે „	—	—	—	ગોવને
„	—	વત્સ	„	ભાઉલને
„	—	—	—	ગોવશર્મનને
„	—	—	—	અણુહાદિત્યને
„	—	—	—	નાસેનને
„ દ્રોણ	ના પુત્ર	ગૌતમ	ગોત્રના	ગોવને
„ —	—	પારાશર	„	આદિત્યને
„ —	—	આગ્નેય	„	લિમ્બાદિત્યને
„ —	—	શાણ્ડિલ	„	યોગને

„ અગ્નિશર્મનને તથા મુદ્ગલ ગોત્રના નેવરેવને તથા માધર ગોત્રના નાગને, તથા નાણુ-સરને, તથા રેવસમને તથા યૌગન ગોત્રના ભાઉલને, તથા ભરદ્વાજ ગોત્રના નેવાદિત્યને તથા કૌશ ગોત્રના ઇશ્વરને, તથા અપસ્વામિનને તથા વાર્ષણ્ય ગોત્રના ગોવશર્મનને તથા શિવાદિત્યને, તથા દેવહુતને તથા લાવણ્ય ગોત્રના સીહુને તથા કાત્યાયન ગોત્રના નમ્મને તથા માતૃસૂરને તથા આગ્નેયસના સમાન ગોત્રના મહેશ્વરને ( જેણે પોતાનો હિરસો દોહિત્રા નૈનને આપી દીધો હતો ) તથા ભરદ્વાજ ગોત્રના લલ્લને તથા તેના ભાઈ જજ્જુકને, તથા સૌન્દાન ગોત્રના દત્તને, તથા આગ્નેયસના સમાન ગોત્રના અગ્નિશર્મનને તથા નેવાદિત્યને, તથા કૌશ ગોત્રના શંખારને, તથા વાર્ષણ્ય ગોત્રના જજ્જુકને, તથા ગૌતમ ગોત્રના આદિત્યને, તથા સોમના પુત્ર આદિત્ય આહુલકને તથા મુદ્ગલ ગોત્રના અગ્નિશર્મનને અને આગ્નેયસના સમાન ગોત્રના રેવને.

પં.—૪૩ અને ૪૬ દાન કાયમ રાખવા માટેની આજ્ઞાઓ અને મહાભારતના શિરસ્તા મુજબના રૂલોકો બહુમિ: ... ઇત્યાદિ

પં.—૪૬ મે લખ્યું—નમ્મના પુત્ર લેખક કૃષ્ણે ( લખ્યું )

# ગુજરાતના રાષ્ટ્રકૂટ રાજા કર્ક ૨ જાનાં

## નવસારીનાં તામ્રપત્રો<sup>૧</sup>

શક સંવત ૭૩૮ માઘ સુદ ૧૫

આ તામ્રપત્રો મૂળ ડો. ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજી પાસે હતાં. પરંતુ મને તે બો. જો. રો. એ. સો. ના સેક્રેટરીએ પ્રસિદ્ધ કરવા માટે આપ્યાં હતાં. પતરાં મૂળ નવસારીમાંથી મળ્યાં હતાં. આ ત્રણ પતરાં છે. તે દરેકનું માપ ૧૦" x ૬૩" છે. કાંકા સહેજ જડા છે. મને તે મળ્યાં ત્યારે તેમાં કડી ન હતી. પરંતુ તેની કાળી બાજુએ કાણું હોવાથી જણાય છે કે તે એક કડી વડે સાથે જોડેલાં હશે. એકંદરે લેખ સુરક્ષિત અને સહેલાઈથી વાંચી શકાય તેવા છે. કોતરકામ સુંદર છે. ભાષા ઉવટ સુધી સંસ્કૃત છે. દાનપત્ર હંમેશના ઝોં ના ચિહ્નથી શરૂ થાય છે. પણ તે પછી નિયમ પ્રમાણે "સ્તુતિ" લખેલું નથી. પહેલી પદ્ય પંક્તિઓ તથા ઉવટના આશીર્વાચન તથા શાપના શ્લોકો પદ્યમાં છે. આ દાનપત્રના શ્લોકો અત્યાર સુધીમાં પ્રસિદ્ધ કરેલા રાષ્ટ્રકૂટોના જૂઠાજૂઠા લેખોમાં આવી ગયા છે. પણ કેટલાક ગુજરાત રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ગોવિંદનાં કાવીનાં પતરાંમાં જ મળુમ પડે છે.

નીચે આપેલું દાનપત્ર રાષ્ટ્રકૂટ વંશની ગુજરાત શાખાના ઇન્દ્રો પુત્ર કર્ક, જેને 'સુવર્ણ વર્ષ' કહ્યો છે, તેનું છે. તે "એટક" એટલે હાલના ખેડમાં રહેતો હતો ત્યારે તેણે આ શાસન બહાર કઢ્યું હતું. વારીખ શબ્દમાં આપી છે. તે, શક સંવતનાં ગત વર્ષ ૭૩૮ ના માઘ શુદ્ધ ૧૫ ની છે. આ દિવસે થયેલા ચંદ્રગ્રહણ સમયે આ દાન અપાયું હતું. તેનો હેતુ 'બલિ' આદિ પાંચ યજ્ઞક્રિયાઓ કરવાનો હતો. દાન લેનાર બાહુડિનો પુત્ર, બારદાજ ગોત્રનો અને "તેતરીય" શાખાના શિષ્ય ગોખ્ખદિ નામનો બ્રાહ્મણ હતો. ગુજરાતની અંદર "તેતરીય" શાખા લગભગ છે જ નહીં, પરંતુ ઘણાખરા તેલંગી બ્રાહ્મણો આ શાખાના અનુયાયી હોય છે. વળી, દાન લેનારનું નામ તેલંગુ લાગે છે. એટલે તે દક્ષિણમાં વસનારા હોવો જોઈએ. તે મૂળ ભ્યાં રહેતો હતો તે બાદાવી બિઝપુર કિલ્લિકટના બાદામી વાલુકાનું હાલનું બાદામી શહેર હોવું જોઈએ. ગોખ્ખદિ બહુ વિદ્વાન હોવો જોઈએ, કારણ કે એક વિદ્યામાં નિપુણ હોવાને લીધે તેને "પંડિત વલ્લભરાજ" નો ઈલ્લાખ આપ્યો છે.

આ દાનપત્ર ગુજરાત શાખાના કર્ક ૨ જાનાં દાનપત્રોમાં અનુક્રમે બીજું છે. પહેલું સાધારણ રીતે વટોદરાના દાનપત્ર વરીકે જોખખાય છે અને તેની વારીખ શક સંવત ૭૩૪ ગત એટલે ચાર વર્ષ વહેલી છે. વટોદરાના દાનપત્રના શ્લોકો અત્યાર સુધી પ્રસિદ્ધ થયેલાં બીજાં કોઈ રાષ્ટ્રકૂટ દાનપત્રોમાં આપેલા નથી જોડે તે ઘણી ઉપયોગી માહિતી આપે છે. પરંતુ આપણા દાનપત્રના શ્લોકો બીજા રાષ્ટ્રકૂટ લેખોમાં આપેલા હોવાથી કંઈ નવીન જ્ઞાન આપતા નથી. તેમ છતાં આ દાનપત્રમાં આપેલી વારીખ તથા રાષ્ટ્રકૂટના ગુપ્ત વંશના અગ્રોધવર્ષ ૧ લાના નામ ઉપરથી એક ઉપયોગી અનુમાન થઈ શકે છે. વટોદરાનું દાનપત્ર, જે શક સંવત ૭૩૪ ગતમાં લખાયું હતું તેમાં વંશાવલી ગોવિંદ ૩ જ સુધી જ આપેલી છે. તે ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તે રાજા તે સમય સુધી રાજ્ય કરતો હતો. પણ આ દાનપત્ર, જેની વારીખ શક સંવત ૭૩૮ ગતની છે, તેમાં ગોવિંદ ૩ જ પછી અગ્રોધવર્ષનું નામ આપ્યું છે. તે ઉપરથી જણાય છે કે તે

સમયે અમોઘવર્ષ ગાદીએ હતો. એટલે, હું ધારું છું કે અમોઘવર્ષ, ગત શક સંવત ૭૩૪ અને ૭૩૮ વચ્ચેના કેઈ પણ વર્ષમાં ગાદીએ આવ્યો હશે. આ અનુમાન સિદ્ધરના લેખને મળતું આવે છે.<sup>૧</sup> તેના ઉપરથી જણાય છે કે શક સંવત ૭૩૬ (ગત) અમોઘવર્ષના રાજ્યનું પહેલું વર્ષ હતું.

‘હરિવંશ’ નામની એક પ્રખ્યાત જૈન કૃતિના લેખકે કહ્યું છે કે તેણે તે કૃતિ શક સંવત ૭૦૫, જ્યારે કૃષ્ણનો પુત્ર શ્રીવલ્લભ દક્ષિણમાં અને ઇન્દ્રાયુદ્ધ ઉત્તરમાં રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે સંપૂર્ણ કરી હતી. પૈઠણ તથા ગુજરાત રાષ્ટ્રકૂટનાં દાનપત્રોમાં ગોવિંદ ૨ ને વલ્લભ નામ આપ્યું છે, અને ગોવિંદ ૨ જો કૃષ્ણનો એક પુત્ર હતો. તેથી ઉપર કહેલો શ્રીવલ્લભ તે જ છે એ ચોક્કસ થાય છે. એક વિક્ષાનનો એવો મત છે કે ગોવિંદ ૨ જાણે રાજ્ય કર્યું જ નહોતું, કારણ કે વાણી અને રાધનપુરના લેખોમાં કહ્યું છે કે, ધ્રુવ નિરૂપમે તેના વડિલ અંધુને ઉલ્લંઘીને રાજ્ય મેળવ્યું હતું, તથા તે પછીના કેટલાક લેખોમાં એનું નામ પણ આપ્યું નથી. એટલે પ્રલોકમાં આવતું વાક્ય “કૃષ્ણત્તનયે” તે ઇન્દ્રાયુદ્ધ સાથે જોડે છે અને માને છે કે શ્રીવલ્લભ ગોવિંદ ૩ જાને કહ્યો છે. હવે વાણી અને રાધનપુરના લેખોનાં વાક્ય “જ્યેષ્ઠોલ્લભ” નો અર્થ ઉપર કયો છે તેમ વડિલ અંધુને આજાંગી ગયો એવો ખાસ નથી થતો. પણ એ ફક્ત એમ બતાવે છે કે ગોવિંદ ૨ જાને તેના ભાઈ ધ્રુવે પદભ્રષ્ટ કર્યો હોવો જોઈએ. દેવદી અને કરાડનાં પતરાં<sup>૨</sup> જેમાં રાજ્ય ભોગવ્યા સિવાય ગુજરી ગયેલા કુંવરોનાં નામ આપ્યાં છે, તેમાં કહ્યું છે કે ગોવિંદ ૨ જાણે પોતાની વિષયી ટેવોને લીધે ધ્રુવને ગાદી પચાવી પાડવા દીધી, એ બતાવે છે કે તેણે રાજ્ય તો કર્યું જ હતું. વળી રટ્ટરાજનું ખારેપાટણનું દાનપત્ર રાજ્ય કરી ગયેલા રાષ્ટ્રકૂટાની નોંધમાં ગોવિંદ ૨ જાનું નામ બતાવે છે. છેવટે એ પણ નોંધવા યોગ્ય છે કે આ દાનપત્રમાં એક શ્લોકમાં ગોવિંદ ૨ જાના રાજ્યછત્ર<sup>૩</sup> વિષે પણ કહ્યું છે.

આ પ્રલોક ગોવિંદ બીજાના ભત્રિજા ગોવિંદ ૩ જાના પૈઠણના દાનપત્રમાં પણ આપ્યો છે. અને આ પૈઠણનું દાનપત્ર ગોવિંદ ૨ જાના મૃત્યુ પછી તરતમાં જ જાહેર થયેલું હોવાથી એણે રાજ્ય કર્યું હતું, એ વાત નિર્વિવાદ સાબિત કરે છે.

આ દાનપત્રનો દૂતક ભટ્ટ શ્રી દ્રોણમ્મ હતો, તે દક્ષિણનો જણાય છે. અને દાનપત્રનો લેખક સંધિવિગ્રહનો મંત્રિ નેમાદિત્ય, કદાચ આજ રાજાના વડોદરાના દાનપત્રનો લેખક હતો. રાજાના દસ્કત દક્ષિણ હિન્દની લિપિમાં કેતરેલા છે. આ રાજાનાં તેમજ તેના પુત્ર ધ્રુવનાં વડોદરાનાં દાનપત્રોમાં પણ એ જ પ્રમાણે દસ્કત કેતરેલા છે. તે એમ બતાવે છે કે ગુજરાતના રાષ્ટ્રકૂટો પોતાના સ્વદેશની પ્રચલિત લિપિનો ઉપયોગ કરતા હતા.

દાનમાં સમીપદ્રક અને સમ્બંધી નામનાં બે ગામો આપ્યાં છે. તેમાંનું પહેલું મહી અને નર્મદા વચ્ચેના પ્રદેશમાં આવ્યું હતું અને બીજું મંકલિકા ડિસ્ટ્રિક્ટમાં આવ્યું હતું. સમીપદ્રકનો અપભ્રંશ “સ-ઈ-ઉદ્ર” અને તેમાંથી “સ-ઉન-દર” થયો હોવો જોઈએ. આસપાસનાં ગામડાંઓથી નક્કી કરેલા સમીપદ્રકના સ્થળે “સોંદર્ન” નામનું એક ગામ છે. તેથી તે જ સમીપદ્રક છે, એ ચોક્કસ થાય છે. આસપાસનાં ગામોમાં ચોરંદક હાલનું ચોરંદ, ભર્યાલુક એ ભર્યાન અને ધાહદ હાલનું ધાવત છે. એ સિવાય સજ્જોડક હાલ સજોડ કહેવાય છે. અને માંડવા એ હાલના કાંધામણડપનું ટુંકું રૂપ હોય. આમાનાં પહેલાં ચાર ગામો ગાયકવાડની હદમાં ભરૂચ જીલ્લા નજીકમાં છે, અને છેલ્લાં બે એ જ જીલ્લાના અંકલેશ્વર તાલુકામાં છે.

૧ જીઓ. ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૨૧૮ ૨ ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૧૪૨ ૩ જીઓ. ડીનેસ્ટીઝ ઓ. ડા. ડિસ્ટ્રિક્ટ પા. ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯. ૪ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૬૫ વો. ૧૧, પા. ૧૫૭ ૫ જ. બો. પ્રા. રા. એ. સો. વો. ૧૮ પા. ૨૪૬ એ. ઈ. વો. ૪ પા. ૨૮૨ ૬ એ. ઈ. વો. ૩ પા. ૨૬૮ ૭ આ ખામત પહેલાં ડા. હુદયના ધ્યાનપર આવી હતી. જીઓ. ઈ. એ. વો. ૧૪, પા. ૨૦૧ નોંઠ ૨૩

અસરાન્તર

પદેહં પતરું—પ્રથમ વાજુ

- ૧ ઓં [ ॥ ] સંવેળ્યાદ્વેષસાધામ યન્નામિકમલં કૃતં [ ૧ ] હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુમંલ  
( ૧ ) યા કમલકૃતં ॥ [ ૧ ] આસીદ્વિષત્તિ-
- ૨ મિરમુદ્યતમળ્ડામ્રોધ્વસ્તિભયભમિમુલો રણશર્વરીપુ [ ૧ ] ભૂપઃ શુચિર્વિષ્ણુરિવાસ્ત-  
દિગન્તકીર્તિ-
- ૩ ગોવિન્દરાજ ઇતિરાજસુ[ રા ]જસિદ્ધઃ\* ॥ [ ૨ ] દદ્વાચમ્મમમિમુર્ધા ( ૧ )  
સુમટાદૃહાસામુન્નામિતં
- ૪ સપદિ યેન રણેષુ નિત્યં [ ૧ ] દદાધરેણ દષતામ્બુકુટી\* લલાટે ( ૧ ) સ્વઙ્ગં કુલચ  
હૃદયં ચ નિજં
- ૫ ચ સેત્વં ॥ [ ૩ ] સ્વઙ્ગં કરાધ્યાન્મુલતશ્ચ શોભા માનો મનસ્તઃસમમેત્ર યસ્ય ।  
મહાદેવે નામ નિશમ્ય
- ૬ [ સ ] યસ્તયંરિપૂણાં વિગલ્ત્યકાળે ॥ [ ૪ ] [ ર્ત ] સ્પ્યાત્મજો જગતિ  
વિશ્રુતદીર્ઘકીર્તિરાર્ચાર્ષિહા-
- ૭ [ રિ ] હરિકિમધામધા[ રી ] । ભૂષણિવિષ્ણુપાનુકૃતિ કૃતઃ શ્રીકર્કરાજ  
ઇતિ ગોત્રમણિર્ભૂમ્-
- ૮ વ ॥ [ ૫ ] તસ્ય પ્રમિત્તકરટચ્યુતદાનદન્તિદન્તપ્રહારરુચિરોલ્લિસિતાંસપીઠઃ  
[ ૧ ] ક્ષ્માપઃ ક્ષિતૌ ક્ષપિ-
- ૯ તશ્ચંદ્રમૂચનૂજઃ સદ્રાદ્દૂતકનકાદિરિવેન્દ્રરાજઃ ॥ [ ૬ ] સંસ્યોપાર્જિતમહસઃ-
- ૧૦ સ્તનયશ્ચતુરુદવિવલયમાલિન્યૌ મોક્ષતા ભુવઃશતક્રતુસહસ્રઃ શ્રીદન્તિદુર્ગારાજો-  
મૂત [ ૧ ] [ ૭ ]
- ૧૧ કૌંઘીશકેરલનરાધિપચોલપાણ્ડય ( ૧ ) શ્રીહર્પવજ્રદવિ [ મે ] દવિધાનદક્ષ । કા-  
ર્ણાટકં વલમચિ-
- ૧૨ ન્યમજેયમન્યૈર્મૃત્યૈ કિયદ્ધિરપિ યઃ સહસા જિગૈર્યૈ ॥ [ ૮ ] ઐન્નૂવિમંગમ-  
ગૃહીતનિ [ શા ] તશ્ચસ્રમ-

૧ છંદ-અનુષ્ટુપ્ ૨ વાંચિ વલયા ૩ છંદ વસંતનિવધા, આ અને પછીના શ્લોક ૪ વાંચિ સિંહઃ ૫ વાંચિ  
મુકુટી ૬ વાંચિ સર્વ ૭ છંદ 'ઉપનમિત' ૮ છંદ-વસંતતિલકા, આ અને પછીના શ્લોક ૯ વાંચિ શત્રુ  
૧૦ છંદ ગીતિ. ૧૧ વાંચિ માલિન્યાઃ ૧૨ છંદ વસંતતિલકા, આ અને પછીના શ્લોક ૧૩ આ બધા શ્લોકોમાં  
રાષ્ટ્રકૂટનાં ઠાવી, બચુમર, સામાન્યક અને પૈઠુના દાનપત્રો કરતાં કિયાપદોના થોડા થોડા ફેરફાર છે.  
૧૪ ઠાવી અને સામાન્યક લેખોમાં, ડો. બુદ્ધદેવ અને ડો. ફ્લોટ બન્ને આ શ્લોકનો પ્રથમ અક્ષર 'સ'  
વાંચે છે. બ્યારે ડો. કિટ્ટેર્ન-પૈઠુ દાનપત્રમાં તે જ વાંચન છે. પરંતુ તે અક્ષર 'અ' હોવાની શંકા  
જણાવે છે, આપણા પત્રોમાં અરપટ રીતે કાતરેલા છે.

- ૧૩ શ્રાન્તમપ્રતિહતાજમ્પેતયત્નં । યો વહ્નમં સપદિ દણ્ડવલેન જિત્વા [રા]જાધિરા-  
જપરમે[શ્વ]-  
૧૪ રતામર્વાપ ॥ [૧] ઔસેતોર્લ્લિપુલોપલાવલિલસાદોલોમ્મિ માઠાજલાદાપ્રાલે-  
યવલંકિતા-  
૧૫ મલશિલાજાલાતુપારાચલાર્દા પૂર્વાપરવારિરાશિપૂલીનપ્રાન્તા[પ્ર]સિદ્ધો વધે-  
ર્યેનેયં  
૧૬ જગતીસ્વવિક્રમચલેનેકાતપત્રીકૃતા ॥ [૧૦] તૌસ્મન્દિવં પ્રયાતે વહ્નમરાને  
ક્ષતપ્રજાવાધઃ [૧]

પહેલું પત્રું—ચીજી વાજુ

- ૧૭ શ્રીકર્ક [રા]જસૂનુર્માહીપતિઃ શ્રીકૃષ્ણરા[જો]મૃત ॥ [૧૧] યસ્ય સ્વપુજ-  
પરાક્રમનિઃશેષોત્સાદિતારિદિક્ચક્રં [૧]  
૧૮ [કૃ]ષ્ણસ્યેવાકૃષ્ણં [૧] ચારિતં શ્રીકૃષ્ણરાજસ્ય ॥ [૧૨] શુભતુલ્લુકતુલ્લુરગ-  
પ્રવૃદ્ધરેણુર્જુરુદ્ધરવિકિરણં । ગ્રી-  
૧૯ પ્મેપિ નમો નિશ્ચિલં પ્રાવૃટ્કાલાયતે સ્પદં ॥ [૧૩] દીનાનાથપ્રણયિણુ ગયેષ્ઠચેષ્ઠં(૧)  
સમીહિતમજ-  
૨૦ સં [૧] તત્ક્ષણમકાલવર્ષો વર્ષતિ સર્વ્યાર્તિનિર્વર્ષણં ॥ [૧૪] રાહંપ્પમાલમુ-  
જજાતવલાવલેપમા [જો]  
૨૧ વિજિત્ય નિશિતાસિલતાપ્રહારૈ પ્થૌલિધ્વજાવલિ (૧) શુભામચિરેણ ચો દિ  
રાજાધિરાજપરમેશ્વર-  
૨૨ તાન તાનં ॥ [૧૫] કોપાંદુલ્લાતસઙ્ગમ્મૃતરુચિચયૈર્માસમાનં સમન્તાદા-  
જાવુદ્ધૃત્તૈરિપ્રક-  
૨૩ ટગજઘટાટોપસંક્ષોભદક્ષં । શૌર્ય (૧) ત્યેક્તા રિવર્ગોં મયચકિતવપુ ~ કા  
પિ દૃષ્ટૈવ સ-  
૨૪ ધો દર્પ્પાધ્માતારિચક્રક્ષયકરમગમયસ્ય દોર્દ્દણ્ડલેપં ॥ [૧૬] પોતા યશ્વ-  
તુરમ્ચુરાશિર-  
૨૫ શનાલક્ષારમાજો મુવ[સ્વ]ય્યાશ્રાપિકૃતદ્વિજામરગુપ્તપ્રાજ્યાજ્યપૂજાદરો દૌતા  
૨૬ માનમૃદગ્મણી[ર્મુ]જવતાં(૧)યો સૌ ધ્રિયો વહ્નમો મોકું સ્વૈર્ગફલાનિ મૂરિ-  
તપસા સ્થાનં

૧ આ શ્લોક ક્રૂત અગ્રમરા દાનપત્રમાં નથી. ૨ ૭૬ શાર્દૂલવિક્રીડિત ૩ વાંચો સ્મિ ૪ વાંચો  
ચલાત્ અને આપૂર્વા ૫ વાંચો પ્રસિદ્ધા ૬ આ શ્લોક ક્રૂત સાગાનગઢ લેખમાં ૭ માલુમ નથી ૫૩૦.  
૭ ૭૬ આપાં અને પછીના ત્રણ શ્લોકોમાં ૮ આ શ્લોક અગ્રમરા દાનપત્રમાં નથી. ૯ ૭૬ વસંતતિલકા  
૧૦ વાંચો પ્રહારૈઃ અને પાલિ ૧૧ વાંચો ન્ત ૧૨ વાંચો ૭૬ઃ સમ્પરા ૧૩ વાંચો ક્ત્વા ૧૪ આ શ્લોક  
અગ્રમરા દાનપત્રમાં જણાતો નથી. ૧૫ ૭૬ શાર્દૂલવિક્રીડિત ૧૬ વાંચો પૂજાદર ૧૭ વાંચો મોકું

- २७ जगाममरं ॥ [ १७ ] येनं श्वेतातपत्रप्रहरविकरमाततापात्सलीले जम्मे नासीर-  
घ्नीघवलितशि-  
२८ सो बह्मभार्यः सदाजौ । श्रीमद्गोविन्दराजो जितजगदहितसेनैषधन्यदक्षस्तस्या-  
सीत्-  
२९ नुरेकः क्षणरणदलितारातिमत्तेम[ कु]म्भः ॥ [ १८ ] तस्यानुजः श्रीधुवराजनामा  
महानुभावो-  
३० प्रहृतप्रतापः[ । ] प्रसाधिताशेपनरेन्द्रचक्रः क्रमेण बालार्कवपुर्व्वभूव[ ॥ ] [ १९ ]  
जाते यत्र

- ३१ नराष्ट्रकूटतिलके सद्रूपचूडामणौ[ गु ]र्व्वी तुष्टिरधारिवलप्यं जगतः सुस्वामिनि  
३२ प्रत्यहं[ । ] सत्यं सत्यमिति प्रशासति सति क्षमामासमुद्रान्तिकामासीद्धर्मपरे गुणा  
बीजुं पतरुं—प्रथम बाजु

- ३३ मृतनिषी सत्यप्रतापिष्ठिते ॥ [ २० ] हृष्टोर्ह ( १ ) योर्त्यजनाय सर्वं स-  
र्व्वस्वमानन्दितबन्धुवर्गं ॥ आदात्मरुष्टो हरति

- ३४ स्म वेगात्प्राणान्यमस्यापि निवान्तवीर्य्यः ॥ [ २१ ] रक्षता येन निःशेषं चतुर-  
म्भोपि संयुतं । राज्यं धर्म्ममं लो-

- ३५ कानां कृताहृष्टिप्यरा हृदि ॥ [ २२ ] तस्यात्मजो जगति ( १ ) सत्यधितोरुकी-  
र्त्तिर्गोविन्दराज इति गोत्रललामभूत-

- ३६ स्यामी पराक्रमधर्मे प्रकटप्रतापसन्तापिहितननो जनबलमोभूत् ॥ [ २३ ]  
ष्टप्तीवष्टुम इति च

- ३७ प्रथितं यस्यापरं जगति नाम [ । ] यत्र चतुरदधिसीमामेको वसुधां वशे चके ।  
[ २४ ] एकोप्यनेकरूपो यो द-

- ३८ दृष्टे भेदवादिभिरिवात्मा । परबलजलधिमपारन्तरन्स्वदेशोर्भारणे रिपुभिः ॥  
[ २५ ] एको निर्द्वितिरहं गृहीत-

- ३९ शत्रा इमे परे बह्व्यो ॥ यो नैवं विधमकरोषिचं स्वमेपि किमुनाजौ ॥ [ २६ ]  
रैन्वामिपेककलशैरमिपिच्य

- ४० दर्शारालंधिराजपरमेधरतां ( १ ) स्वपित्रा । अन्यैर्महानृपतिभिर्व्वेदुभिः समेत्य  
स्तन्मादिमि-

१ छंदः सप्तशतः २ वांशः द्विराशः ३ छंदः उपपन्नः ४ आहं शनिदीपितः ५ वांशः स्य ६ आ  
श्रीः ७ श्रेष्ठः दानपत्रभां आधने नारी. ८ छंदः दंडः ९ वांशः स्वर्दः १० वांशः वर्णः अने प्राशस्त्रो  
१० आ श्रीः ११ भागः शारी दानपत्रभां १२ अक्षयः छे. १३ वांशः धर्म्मः १४ छंदः वरुणः १५ अक्षयः  
अने दण्डः १६ अक्षयः १७ आ अने पञ्जीना मे श्रेष्ठोः शारी दानपत्रभां १८ आने छे. १९ वरुणः १० छंदः  
वसन्तिनाः ११ वांशः आ.  
छे. ११



- ૪૧ ઋજુબલા[દ]વલુપ્યમાનાં ॥ [૨૭] એકોનેકનરેન્દ્રવૃન્દસહિતાન્યસ્તાન્સ-  
મસ્તાનપિ પ્રોત્સાતાસિલ-
- ૪૨ તાપ્રહારવિધુરાન્વદ્ધામહાસંયુગે । લક્ષ્મીમપ્યચલાંચકાર વિલસત્સચ્ચામરમાહિણી  
(૧) સંસીદ-
- ૪૩ દુરુવિપ્રસજ્જનમુદ્ધન્ધૂપભોગ્યાં ભુવિ ॥ [૨૮] તૈત્પુત્રોત્રગતે નાકમાક-  
મ્પિતરિપુત્રજે । શ્રીમ-
- ૪૪ હારાજશર્વાલ્યઃ સ્વ્યાતો રાજામવદ્ગુણૈઃ [૨૯] અર્થિષુ યથાર્થતાં યઃ સમ-  
મીષ્ટફલાન્વિતૈ લબ્ધતો-
- ૪૫ પેષુ । વૃદ્ધિ નિનાય પરમામમોઘવર્ષાભિધાનસ્યૈ ॥ [૩૦] રાજાભૂત્પિતૃવ્યો  
રિપુમા[વ] વિમ-
- ૪૬ વોદ્ધૂત્યભાવૈકહેતુર્લક્ષ્મીવાનિન્દ્રરાજો ગુણિનૃપતિકરાન્તશ્ચમત્કારકારી । રાગાદ-  
ન્યાન્વ્યુ-
- ૪૭ દસ્ય પ્રકટિતવિનયા (૧) યં નૃપાન્સેવમાના (૧) રાજશ્રીરેવ ચક્રે (૧) સકલ-  
કાવિજનો-
- ૪૮ દ્વીતતથ્યસ્વભાવં । [૩૧] નિર્વાણાવાસિવાનાસહિતહિતજનોપાસ્યમાનાઃ  
સુવૃત્તં વૃત્તં જિત્વાન્ય-
- ૪૯ રાજાં ચરિતમુદયવાન્સર્વતો હિંસકેભ્યઃ [૧] એકાકી દસૈરિસ્ત્વલનકૃતિસહ-  
પ્રાતિરાજ્યે-

બીજું પત્રું—બીજી વાજુ

- ૫૦ શશંકુલાટીયંમણ્ડલં યસ્તપન ઇવ નિજસ્વામિદત્તં રરક્ષ [૩૨] યંસ્યાઙ્ગમાત્રજયિ-  
નપ્રિયસાહસસ્ય ક્ષમા-
- ૫૧ પાલવેષફલમેવ વભૂવ સૈન્યં [૧] મુક્ત્વા ચ સર્વભુવનેશ્વરમાદિદેવચાવન્દતાન્યમ-  
મરેષ્વપિ
- ૫૨ યો મનસ્વી ॥ [૩૩] શ્રીકર્કરાજ ઇતિ રક્ષિતરાજ્યમારઃ સારકુલસ્ય  
તનયા નયશાલિશૌર્યઃ । તસ્યામવદ્ધિ-
- ૫૩ ભવનન્દિતવન્ધુસાર્થઃ પાર્થઃ સદૈવ ધૈનુર્ધિ પ્રથમઃ શુચીનાં ॥ [૩૪]  
દાનેન માનેન સદાજ્યા વા

૧ છંદ શાદૃલવિક્રીડિત ૨ વાંચો ણી ૩ વાંચો સુદ્ધન્ધુ ૪ છંદ અનુષ્ટુપ્ ૫ છંદ આપી.  
૬ વાંચો સિ. ૭ અમોઘવર્ષ સંબંધી આ એ શ્લોકો અને પછીના એ શ્લોકો કાવી લેખમાં મહાભ  
નથી પ્રકટા. ૮ છંદ સ્તોત્ર, આ અને પછીના શ્લોકમાં ૯ આ અને પછીના શ્લોક કાવી લેખમાં નથી.  
૧૦ છંદ વસંતતિલકા, આ અને પછીના શ્લોકમાં. ૧૧ આ શ્લોક કાવી દાનપત્રમાં જ રક્ત આવે છે.  
૧૨ વાંચો ધનુષિ.

- ५४ वीर्येण शौर्येण च कोपि भूयः । एतेन तुल्योस्ति नवेति कीर्तिः सकौतुका  
 आम्बति यस्य लोके [॥] [३५]
- ५५ स च समधिगताशेषमहाशब्दमहासामन्ताधिपतिः सुवर्णवर्षाधीर्कर्कराजदेवः  
 सर्वानिव य-
- ५६ यासम्बद्धचमानकान्ताष्ट्रपतिविषयपतिआमकूटायुक्तनियुक्तकाधिकारिकमहचरा-  
 दीन्सम-
- ५७ नुदर्शयत्यस्तु वस्तंविदितं (१) यथा मया खेटकावस्थितेन (१) मातापित्रोरात्मन-  
 श्चैदिकामुष्मिकपु-
- ५८ ण्ययशोमिवृद्धये (१) वादावीवास्तव्य (१) मारद्वाजसगोत्र (१) तैत्तिरीयसम्प्र-  
 चारि (१) वादङ्गि-
- ५९ उपाध्याय पुत्रगोवर्द्धि ना[मे] चतुर्दशविद्यास्थानपरिज्ञानास्पण्डितवल्लभराज इति
- ६० लोके नाम प्रथितमपरं । तस्मै (१) सकलवेदशास्त्रार्थवेदिने महीनर्मदान्तरा-  
 रुदेशव
- ६१ त्ति (१) शमीपद्रकनामाग्रामोयस्याघाटनानि पूर्वतो (१) गोलिकाभिधानग्रामो  
 दक्षिणत-
- ६२ श्योरुन्दकग्रामपश्चिमतोभर्त्याणकं (१) उत्तरतो घाहद्वग्राम (१) स्तधामं कणिका  
 मुक्तौ (१) स-
- ६३ बन्धीनामा ग्रामो यस्याघाटनानि (१) पूर्वतः सज्जोडकनामा ग्रामो दक्षिणतो  
 ग्रा[ह]ण पल्लिका (१) प-
- ६४ क्षिमत २ कर्जवसहिता (१) उत्तरत २ काष्ठामण्डपं । पूर्वमेतद्ग्रामद्वयं (१)  
 अष्टाघाटनोपलक्षितं सौद्रं स-
- ६५ परिकरं सद्गण्डदशापराधं (१) सभूतपातप्रत्यायं सोत्पद्यमानविष्टिकं (१) सधान्य-  
 हिरण्यदेयं [१] अचाट-
- ६६ मद्रावेद्यं सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं [१] आचन्द्रार्कार्णिकक्षितिसरित्प-  
 र्वतसमकालीनं

त्रीजुं पतरुं— पहेली बाजु

- ६७ पुत्रपौत्रान्वयक्रमोपभोग्यं पूर्वप्रदक्षदेवत्रयदायरहितं (१) अम्यन्तरसिद्धया  
 शकनृपकाला-
- ६८ तीतसंवतस्सरशतेषु सप्तस्वष्ट्रिंशदधिकेषु माघशुद्धपौर्णमास्यां (१) चन्द्र-  
 ग्रहणपूर्वणि स्नात्वाये-
- ६९ त्कातिसर्गेण<sup>१</sup> बलिचरुवैधदेवामिहोत्रातिथिपंचमहायज्ञक्रियोत्सर्पणार्थं प्रति-  
 पादितं य-

- ७० तोस्योचितया ब्रह्मदायस्थित्या भुंजतो भोजयत ८ कृषत ८ कर्षयतप्रतिदिश-  
तो वा न केनचित्परिप-
- ७१ न्यना कर्त्तव्या । तथागामिनृपतिभिरस्मद्वंश्यैरन्यैर्वा सामान्यभूमिदानफलम-  
वेत्य विद्युल्लौ-
- ७२ लान्यनित्यैश्चर्याणि' तृणाग्रलग्नजलविन्दुचंचलं च जीवितमाकलय्य स्वदाय-  
निर्विशेषोयम-
- ७३ स्मद्दायोनुमन्तव्यप्परिपालयितव्यश्च । यश्चाज्ञानतिमिरपटलावृतमतिराच्छिन्धा-  
दाच्छिद्यमान-
- ७४ कं वानुमोदेत (।) स पंचभिर्महापातकैरुपपातकिश्च संयुक्तः स्यादित्युक्तं  
च भगवता वेदव्या-
- ७५ सेन व्यासेन । षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमन्ता  
च तान्येव
- ७६ नरके वसेत ॥ विन्ध्याटवीष्वतोयासु शु ८ कंकोटरवासिनं ८ कृष्णाहयो  
हि जायन्ते (।) भूमिदा-
- ७७ यं हरन्ति ये ॥ अग्नेरपत्यं प्रथमं सुवर्णं भूवैष्णवी सूर्यसुताश्च गावो[।]लो-
- ७८ कत्रयं तेन भवेद्धि दत्तं य ८ कांचनं गां च महीं च दद्यात् । [।]बहुमि-  
र्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभि-
- ७९ र्यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दत्तानि पुरा  
नरेन्द्रैर्दानानि धम्मार्थ-
- ८० यशस्कराणि [।] निर्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि(।)को नाम साधुपुनरा-  
ददीत ॥ स्वदत्तां परद-
- ८१ तां वा यत्नाद्रक्ष नराधिप [।] महीं महीपतौ' (।) श्रेष्ठदानाच्छ्रेयोनुपालनं ।  
[।]सर्वानेतान्माविन ८ पार्थि-
- ८२ वेन्द्रान्भूयो भूयो याचते रामभद्रः [।] सामान्योयं धर्मसेतुर्नृपाणां काले काले  
पालनीयो भव-
- ८३ द्विः[।]इति कमलदलाम्बुविन्दुलोलां श्रियमनुचिन्त्य मनुष्यजीवितं च । अतिविमल-  
[ राणहरिणा दापितः संबन्धीग्रामोय[ मुप ]रिलिखिल । ]
- त्रीजुं पतरुं— बीजी बाजु
- ८४ मनोभिरात्मनीनैर्बहि पुरुषै [ ष्य ] रकीर्त्तयो विलोप्याः [।] दूतकोत्रभट्टश्रीद्रो-
- ८५ णम्मो । लिखितं च साधिविग्रहिकनेमादित्येनति' ॥ स्वहस्तोयं मम श्रीमदि-
- ८६ न्द्रराजसुतस्य श्रीककराजस्य ॥

ભાષાન્તર

(૧) જેના નાભિકમળમાં પ્રદ્વાએ વાસ કર્યો છે તે નિષ્ણ અને હર જેનું શિર રમ્ય ધન્ડુકળાથી ભૂષિત છે તે તમારું રક્ષણ કરે.

(૨) <sup>૧</sup> રાત્રિએ કિરણોથી તિમિર હણનાર, ક્ષિતિજ ઉપર બિગ્ગામ ઉત્તત (ઉચ્ચ) કરી દિગ્માન્વ સુધી પ્રકાશ પ્રસરાવતા શશિ માફક દિશાઓના અન્ત સુધી પોતાનો યથા રેલાવનાર, અને અસિ ઉંચી કરી તેની સામે આવેલા શત્રુઓનાં યુદ્ધમાં નાશ કરનાર રાજસિંહ સમે ગોવિન્દરાજ નૃપ હશે.

(૩) તેની વિરુદ્ધ (શત્રુઓના) વીર યોદ્ધાઓથી<sup>૨</sup> પ્રકાશતી સેના જોઈને નિત્ય તે યુદ્ધમાં અધર કરી, શ્રમર ચઢાવી, અસિ ઉંચી કરતો અને પોતાનાં કુળ, હૃદય અને પરાક્રમને ઉન્નત કરતો.

(૪) યુદ્ધમાં તેનું નામ સાંભળીને તેના શત્રુઓ પાસેથી કર્શમાંથી અસિ, મુખમાંથી શોભા અને ચિત્તમાંથી હર્ષ આ ત્રણ ચીજ સહસા એકી જ વખતે સરી જતી.

(૫) તેને, વિશ્વવિખ્યાત યશવાળો, દુઃખી જનોનાં દુઃખ હરનાર, હરિ<sup>૩</sup> સમાન ઉત્સાહ અને પરાક્રમવાળો, સ્વર્ગના નૃપ (ધન્દ્ર)નો સ્પર્ધી અને કર્તવ્ય કરી કૃતજ્ઞ, પોતાના ગોત્રના મહિમા સમાન શ્રી કર્કરાજ નૃપ નામે પુત્ર હશે.

(૬) તેના પુત્ર ધન્દ્રરાજ નૃપ, જેના વિશાળ સંકંપ, લેટેલા કુશભમાંથી મહાવ્રતા<sup>૪</sup> શત્રુઓના માતંગોના કન્તના પ્રહારના ઉઝરડાથી ભૂષિત હતા અને જેણે પૃથ્વી પર સર્વ શત્રુઓના નાશ કર્યો હતો, તે ઉત્તમ રાષ્ટ્રકૂટોના સુવર્ણ મેરૂ સમાન થયો.

(૭) તેને (ધન્દ્રરાજને), ધન્દ્રસમાન, ચાર સાગરથી આવૃત પૃથ્વીનો ઉપભોગ કરનાર, અને મહિમા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી દાન્તદુર્ગ પુત્ર હશે.

(૮) તેણે સુઠીમર અનુચરોથી સત્તર ઠણીકની અસંખ્ય અન્યથી અજિત અને ઠાઠચીશ કેરલાધિપ, ચોહ, પાણ્ડય, શ્રીહર્ષ અને વજ્રદેના પૂર્ણ પરાજય કરવામાં હજુ સેનાને પરાજય કર્યો.

(૯) ભૃકુટી ચડાવ્યા વિના, તીવ્ર શસ્ત્રોના પ્રયોગ કર્યા વિના, અને યત્ન વગર, જેની આજ્ઞાનું સહા પાલન થતું હતું તેણે શમ વિના વલ્લભને તેના રાજ્યકંડના બળથી જિતી રામધિરાજ અને પરમેશ્વરનું પદ પ્રાપ્ત કર્યું.<sup>૫</sup>

(૧૦) પોતાનાં પરાક્રમ વટે રામસેતુથી—જ્યાં ઉછળતા તરંગોનાં જળ મહાન ખડકોની હારે ઉપર પ્રકાશે છે—ત્યાંથી વિમળ ચિત્રાવાળા પવંતો જે હિમથી કલંકિત થયા છે ત્યાં સુધી, અને પૂર્વ સાગરના વિખ્યાત રેતીવાળા તટથી પશ્ચિમ સાગરના તટ સુધી, આખી પૃથ્વીને એક રાજ્યછત્ર નીચે આણી.

૧ ડો. ફીલ્ડ આ શ્લોકો સંતોષપાત્ર તરુભો આપે છે (ભુભો ઈ. એ. વો. ૧૧, ૧૧૩). ડો. બ્યુલ્કરના આ જ શ્લોકોનાં તરુભોમાં મટે ભુભો ઈ. એ. વો. ૫, પા. ૧૪૮ અને ડો. ૧૧, પા. ૧૮૬. ૨ અસિયઃ તરુભો— 'તીરથાદ્યો છે કે જેનું અર્થદાતા' ૩ આ શ્લોકોની બીજી પંક્તિ એક મેટો સમાસ છે જેના બે વિશાળ કરી કર્શાબનાં વિશેષણ તરીકે જણાવે એક એ. ડો. ફીલ્ડ આજ્ઞા સમાસને એક જ વિશેષણ ગણે છે. ડો. બ્યુલ્કરના બીજા શ્લોકોનાં તરુભોમાં 'વિક્રમ' અને 'ધામ' શબ્દોનાં ન્યુનપતિ-અર્થ ઉપર ચોક્કસ છે એવી તે ખરો દોષ સંભવ નથી. ૪ ડો. બ્યુલ્કર અને ડો. ફીલ્ડ બન્ને 'વનિક્કદવ્વુત્તન' સમાસને 'હરિ' સાથે અને દાન્તદુર્ગનાર ને ઉલ્લેખ સાથે એક છે, પણ એમ કહ્યું 'વાંખાસેલું' છે; કારણ કે 'દાન' પણ આવતો 'દાન' શબ્દથી આવે છે સમાસ ભદ્રવિદી સમાસ અને 'દાન'નું વિશેષણ તરીકે જણાવે છે. ૫ ડો. બ્યુલ્કર અને ડો. ફીલ્ડ પોતાના કાવિ અને સામાન્યક સેવો મદિ અનુક્રમે સ્પર્ધામાં વાંચન લાવે છે. તે ઉપરાંત આ પદમાં આપણું દાનપત્રનાં વાંચન 'દાનપત્ર'—એ પાંચ પદમાં પ્રમાણે જ છે—તેના બદલે, 'દાનપત્ર' એમ વાંચે છે. આ પદો જ ૪૨ શ્લોક છે. પદોનાં એ જ સમજનું મુશ્કેલ છે કે 'અર્જુન' વિશેષે વિશેષણ કે કિર્તિવિશેષણ તરીકે જણવું. ડો. બ્યુલ્કર 'અર્જુન' સિદ્ધાંતનાં બીજાં બધાંને વિશેષણ ગણે છે. ડો. ફીલ્ડ બધાંને કિર્તિવિશેષણ ગણે છે. મારી માનવતા પ્રમાણે આ સમજવિની રીતે સમી છે. પણ દાનપત્ર સમજેના અર્થ સ્પષ્ટ નથી.

(૧૧) જ્યારે તે વલ્લભરાજ સ્વર્ગમાં ગયો ત્યારે પ્રજાનાં દુઃખ કાપનાર, શ્રી કલ્લરાજનો પુત્ર શ્રી કૃષ્ણરાજ નૃપ થયો.

(૧૨) તે કૃષ્ણરાજનું ચરિત, જે દરમ્યાન પોતાના બાહુબળથી સર્વ શત્રુમંડળનો સંહાર થયો હતો, તે કૃષ્ણ (હરિ)ના ચરિત સમાન નિષ્કલંક હતું.

(૧૩) શુભતુંગ<sup>૧</sup> (કૃષ્ણરાજ) ના મહાન અશ્વોથી ઉડેલી રજથી સૂર્યનાં કિરણો રોકાતા હતાં તે આશું વ્યોમ ગ્રીષ્મમાં પણ વર્ષા ઋતુના નભ સમાન સ્પષ્ટ ભાસતું હતું.

(૧૪) અઠાલ વર્ષ (અઠાળે વૃષ્ટિ વરસાવનાર) કૃષ્ણરાજ, સહસ્રા દીન, અનાથ અને અનુરાગીઓની ઇચ્છિત કૃપાની વૃષ્ટિ સ્વેચ્છા પ્રમાણે તેમનાં દુઃખ હરવા નિરંતર કરતો.

(૧૫) બાહુબળના મહવાળા રાહુપ્પને તેની અસિની તીક્ષ્ણ ધારાના પ્રહારથી યુદ્ધમાં હરાવી પાલિધ્વજેથી<sup>૨</sup> ઉજ્જવળ થયેલા રાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરના પદની સત્વર પ્રાપ્તિ કરી.

(૧૬) પ્રબળ શત્રુઓની મહાન ગળેની ઘટાને સુંઝવતા અને મદથી કુલાઈ ગયેલા શત્રુમંડળનો નાશ કરતા હંડ સમાન તેના કરનું રૂપ ક્રોધથી ઉપાડેલી અસિનાં કિરણોથી ચોમેર પ્રકાશતું યુદ્ધમાં જોઈને જ ફક્ત, પરાક્રમના સર્વ ખ્યાલ મૂકી દઈ ભયથી કંપતાં અંગો સહિત તેના શત્રુઓ ક્યાંક નાસી ગયા.

(૧૭) ચાર સાગરથી આવૃત થઈ ભૂષિત બનેલી પૃથ્વીનો અને ત્રણ વેદનો પણ તે પાલક હતો. તે દ્વિજેને ઘણું ધી આપતો, દેવોને અલંકારિત કરતો, અને શુરુઓને માન આપતો. તે દાનિ, ઉદાર, શુણિમાં પ્રથમ, અને શ્રીનો સ્વામિ હતો. અને પોતાના મહાન તપનાં કૃપાનો સ્વર્ગમાં ઉપભોગ કરવા તે અમર ધામમાં ગયો.<sup>૩</sup>

(૧૮) તેનો પુત્ર વલ્લભ નામે વિખ્યાત, સેનાયે ધૂળથી શ્વેત બનેલા શિર સહિત રવિના કિરણોની ગરમી શ્વેત છત્રથી દૂર કરવામાં આવી હતી તેથી નિત્ય લીલાવાળી ગતિથી યુદ્ધમાં જતો, પૃથ્વીનો પરાજય કરનાર,<sup>૪</sup> શત્રુઓની પત્નીઓને વૈધવ્ય આપવામાં દક્ષ, અને પોતાનાં રિપુના મસ્ત ગળેનાં કુમ્ભો રણમાં ક્ષણ વારમાં લેદનાર શ્રી ગોવિંદરાજ હતો.

(૧૯) તેનો અનુજ શ્રી ધ્રુવરાજ મહાપ્રતાપી અને અસહ્ય પરાક્રમવાળો, સર્વ નૃપોનો પરાજય કરી, નવ ઉદય પામતા રવિ સમાન ક્રમે પ્રકાશ પ્રાપ્ત કરનાર હતો.

(૨૦) અને જ્યારે તે રાષ્ટ્રકૂટોનો અલંકાર, ઉત્તમ નૃપોનો મુગટમણિ થયો, અને જ્યારે તે ધર્મી, અમૃત શુણના નિધિસમાન અને સત્યવ્રત પરાયણ નૃપ પૃથ્વી પર સાગરનાં કિનારા સુધી રાજ્ય કરતો ત્યારે ખચિત ! ખરે ખર !<sup>૫</sup> અખિલ જગતને અતિ આનન્દ થયો.

(૨૧) જ્યારે તે પ્રસન્ન થતો ત્યારે બન્ધુજનોના મંડળને અનુરંજી, તેનું સર્વસ્વ આર્થે જનોને આપતો: (અને) જ્યારે તે વીર ક્રોધિત થતો ત્યારે સહસ્રા યમના પણ પ્રાણ હરી લેતો.

(૨૨) ચાર સાગર સહિત પૃથ્વીનું ધર્મ તથા ન્યાયથી રક્ષણ કરીને જનોના હૃદયમાં તેણે અતિ આનન્દ ઉત્પન્ન કર્યો.

(૨૩) તેને, તેના વંશનો અલંકાર, ઉદાર, પ્રતાપ ધનવાળો, શત્રુમંડળને પરાક્રમથી સંતાપનાર અને પ્રજાનો અનુરાગી, અખિલ જગમાં રમ્ય અને અતિ પ્રસરેલા યશ સંપન્ન ગોવિંદરાજ નામે પુત્ર હતો.

૧ ડૉ. ક્વીટ 'શુભતુંગ' નો અર્થ સદ્ભાગ્યમાં સર્વોત્તમ યા તો આગળ પડતો એમ કરે છે. પરંતુ તેનો ખરો તરબૂતો 'ધર્મવાન તુંગ' એમ થશે. (એ. ઇ. વો. ૪ પા. ૨૭૯) ૨ 'પાલિધ્વજ' શબ્દની સમજૂતી માટે જુઓ ઈ. એ. વો. ૧૪, ૧૦૪ ૩ પ્રસિદ્ધ થયેલાં દાનપત્રો, જેમાં આ શ્લોક આવે છે તેમાં 'મૂર્તિપત્તા' એમ વાંચન છે. મારી પાસે ગુજરાતનાં રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ધ્રુવ બીજાનું એક અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર છે, જેનાં વાંચન 'મૂર્તિપત્તા' એ પ્રમાણે આપ્યું છે; જે વધારે સારું વાંચન છે કારણ કે તેનાથી 'સ્વગફલાનિ' માંના ફળ શબ્દની યોગ્યતાનું સમર્થન થાય છે. ૪ જિતજગદહિતલૈંગવૈધવ્યદક્ષ: આને આખો સમાસ ગણીને આદત ને જગત સાથે જોડવાથી કંઈ સારો અર્થ બેસતો નથી. ક રણ કે ભારત કવિઓ જગતના રિપુઓ કરતાં ગોવિંદરાજના શત્રુઓને વર્ણવવાનો વધારે સંભવ હોઈ શકે તે બાબતનો ઉપર પ્રમાણે લેવાથી વિરોધ થાય. ૫ 'સત્યસત્યમિતિ' ઉપવાક્યના બીજા અર્થ માટે જુઓ ઈ. એ. વો. ૫, પા. ૧૫૦ અને વો. ૧૨ પા. ૧૮૭

(૨૪) અને તેનું જગમાં વિખ્યાત અપર નામ પૃથ્વીવલ્લભ હતું, અને ચાર સાગરથી બંધાયેલી પૃથ્વી તેણે એકલા હસ્તે ધરણે કરી.

(૨૫) આત્મા એક છે છતાં લેહવાદિઓથી બહુ રૂપી મનાય છે તેમ તે શત્રુના સૈન્યનો અનંત સાગર પોતાના ભુજબળથી ઓળંગતો હતો ત્યારે એક રૂપ વાળો તે હતો છતાં શત્રુઓને યુદ્ધમાં અનેક રૂપધારી લાગતો.

(૨૬) “હું એકલો છું અને અચક્ષ્ણ (અચ વિનાનો) છું; આ શત્રુઓ ઘણા અને ચક્ષ્ણ છે” આવો વિચાર તેને સ્વપ્નમાં પણ આવતો નહીં, તોપણી યુદ્ધમાં તો ક્યાંથી જ સંભવે ?

(૨૭) સ્તંભ આદિ પ્રબળ અનેક નૃપોએ એકત્ર બની, પોતાના પિતાએ રાજ્યાભિષેક કળશમાંથી સિંચેલા જળથી અર્પેલું રાત્નધિરાજ અને પરમેશ્વરનું પદ, તેમના બાહુબળથી હરી લેતા હતા એવું નેઈને,<sup>૧</sup>

(૨૮) તેણે એકલાએ મહાન યુદ્ધમાં તેમને અન્ય નૃપ મંડળ સદિત, તેની ઉચી કરેલી અસિધારાના પ્રહારથી સંતાપી, તેમને સર્વેને બન્ધીવાન કર્યા. અને શ્રીને, સુંદર અને મૂઢ્ય-વાળી ચૌરી ધારતી, અને પોતાના શુરો, દ્વિજો, શુલ્કિજનો, મિત્રો અને બન્ધુજનો જેઓ નિરાશ થઈ ગયા હતા તેમનાથી ઉપલોગ ચાય તેવી સ્થિતિ બનાવી.

(૨૯) પોતાના શત્રુમંડળને મૂલવનાર તે સ્વર્ગમાં ગયો ત્યારે તેનો પુત્ર શ્રીમાન મહારાજ શર્વ જે શુભ માટે વિખ્યાત હતો તે નૃપ થયો.

(૩૦) અર્થિજનોને, સર્વ અભિલાષ પૂર્ણ કરી સંતુષ્ટ કર્યાંથી, અમોઘવર્ષ નામની પૂર્ણ યોગ્યતા તેણે સિદ્ધ કરી.

(૩૧) તેના પિતૃબંધક, તેના શત્રુઓના જગતના યશ અને વૈભવના નાશનો હેતુ, ઉદય-વાળો, શ્રીસંપત્ત, અને શુભી નૃપોના ચિત્તમાં સ્તુતિ પ્રગટાવતો ઈન્દ્રારાજ નૃપ થયો. રાજ્ય-શ્રી હીનતાથી અને તેના તરફ પ્રેમથી અન્ય નૃપોને ત્યજી સર્વ ક્ષવિઓ પાસે મોટેથી તેના સ્વભાવનું ગાન કરાવતી.<sup>૨</sup>

(૩૨) પોતાના એકલા કરથી વિજય પ્રાપ્ત કરનાર, ઓવા તે સાહસમાં પ્રીતિવાળાને, સૈન્ય કૃષ્ટ, રાજ્યચિહ્ન સમાન હતું. મદસંપત્ત હોવાથી તે, અખિલ વિશ્વના સ્વામિ પરમેશ્વર સિવાય અન્ય દેવોને પણ નમન કરતો નહીં.

(૩૩) તેને, વંશનો સાર, રાજ્ય ભાર સંભાળનાર, નય સાથે મેળવેલા પરાક્રમવાળો, અનેક બન્ધુજનોને તેની શ્રીથી રંજનાર, ધનુષ્યના પ્રયોગમાં પાર્થ સમાન વિજયી, આરૂજનોમાં પ્રથમ શ્રી કર્કરાજનામે પુત્ર હતો.

(૩૪) હાન, પ્રતિહા, ધર્મરાજ્ય, શૌર્ય અને વિક્રમમાં તેના સમો અન્ય નૃપ છે કે નહીં તે બલુવાળી જિજ્ઞાસાવાળો તેના યશ પૃથ્વીમાં ભ્રમણ કરે છે.

(૩૫-૬૬) અને તે મહાસામંતોના અધિપતિ સુવર્ણવર્ષદેવ શ્રી કર્કરાજ જેણે સર્વ મહાશબ્દ પ્રાપ્ત કર્યા છે, તે રાષ્ટ્રપતિ, ત્રિવિધપતિ, શામકૂટ, આયુષ્યક, નિયુક્તક, આધિકારિક મદત્તર આદિને તેમના સંબંધ જનુસાર યાચન કરે છે:—

૧ આ શ્લોક પોતાની રીતે એક જુદું રાજ્ય નથી. નીચેના શ્લોક સાથે વંચિતો ભેદિય અને તે બંનેને એકલા મદે ‘અવશેષ’ કે કોરે કોઈ સ્વપ્ન અવસ્થામાં લેતો ભેદિય. ૨ આ વાળો શ્લોકનો સમગ્ર સાચા તેનો અનુવાદ કરવાના સર્વ પ્રયત્નો નિષ્ફળ નિવરણ છે. યુગ્મવાચક રાષ્ટ્રકૂટ વંશના કૃષ્ણ બીજાનાં ભગવદ્ગીતા દર્શનનાં વાંચકોની આ શ્લોકનાં વાંચનમાં થયેલા જ ભેદ છે, ૫૧૮માં વાંચકો, મારી પાસે આ જ રાજ્ય” એ અર્થસિદ્ધિ હાનપત્ર ૭ તેમાંનાં વાંચકો સાથે લખાત સમાન છે. તેથી આ શ્લોકનું ‘અવશેષ’ તાત્પર્ય કાવ્ય બીજાક અર્થક છે એટલું જ નહીં ૫૧૮ માનસ, ૫૦-૬૧નાં પ્રિય રાજ્ય હતો તે સિદ્ધિદાસિક વાત સાબિત કરતી, એ વાળું જ એકમતરેનું છે.

તમને જાહેર થાયો કે:—મારાં માતાપિતા અને મારા આ લોક તેમ જ પરલોકમાં પુણ્ય યશની વૃદ્ધિ માટે, ખેટકમાં નિવાસ કરનાર મારાથી, બાદાવીમાં વસતા, ભારદ્વાજ ગોત્રના, તૈત્તિરીય સપ્તશ્લોકી, બાદાવી ઉપાધ્યાયના પુત્ર, સર્વ વેદશાસ્ત્રમાં નિપુણ અને ૧૪ વિદ્યામાં નિપુણતા માટે પૃથ્વીમાં વિખ્યાત, પંડિત વલ્લભરાજ અપર નામવાળા, ગોબહિરને બલિ, ચંદ્ર, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, અને અતિથિના પંચમહાયજ્ઞની વિધિ અનુષ્ઠાન માટે, મહી અને નર્મદાના વચ્ચેના પ્રદેશમાં આવેલું સમીપદ્રક નામનું ગામ જેની પૂર્વે—ગોલિકા ગામ: દક્ષિણે—ચોરુન્દક ગામ: પશ્ચિમે—લથોલુક અને ઉત્તરે—પ્રાહર ગામ ॥ અને માંડનિકા વિષયમાં આવેલું સમ્મન્ધી નામનું ગામ જેની પૂર્વે—સજ્જોડક: દક્ષિણે—પ્રાહરપલ્લિકા: પશ્ચિમે—કરન્જવ સહિકા અને ઉત્તરે—કાષ્ઠમંડપ: આ બે ગામ તે આઠ સીમા પ્રમાણે ઉદ્દગ સહિત, ઉપરિકર સહિત, દશ અપરાધના દંડ સહિત, ભૂતવાતપ્રત્યાય સહિત, મનુરીથી ભૂમિની ઉત્પન્ન સહિત, અન્ન અને સુવર્ણની આવક સહિત, સૈનિકોના પ્રવેશમુક્ત, સર્વ રાજપુરુષોના હસ્તપ્રક્ષેપણમુક્ત, ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સુધી, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપભોગ માટે, પૂર્વે દેવો અને દિગ્ગેને કરેલાં દાનવર્જ કરી, શકનૃપના કાળ પછી સંવત ૭૩૮, માઘ શુદ્ધિ ૧૫ ને ચંદ્રગ્રહણ સમયે આજે સ્નાન કરી, અનુમોદન સહિત પાણીના અધ્યથી અપાયાં છે.

( પંક્તિ ૬૯-૭૫ ) આથી જ્યારે બ્રહ્મહાય અનુસાર તે તેનો ઉપભોગ કરે, અથવા ઉપભોગ કરાવે, ખેતી કરે, અથવા ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ તેને પ્રતિબંધ કરવો નહીં. તે જ પ્રમાણે અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ ભૂમિદાનનું કૃણ ( સર્વ નૃપોને ) સામાન્ય છે અને અસ્થિર ( ચલિત ) શ્રી, વિદ્યુત સમાન ચંચળ છે અને જીવિત તૃણાંચે જળાંબિદુ સમાન અસ્થિર છે એમ માની, અમારા દાનને પોતાના દાન માફક અનુમતિ આપવી અને રક્ષા કરવી. ધનતિમિરના અજ્ઞાનથી આવૃત થયેલા ચિત્ત વડે જે તે જમ્મ કરશે અથવા જમ્મિમાં અનુમતિ આપશે તે પંચ મહાપાતક અને અન્ય અલ્પ પાપનો દોષી થશે. આને માટે પ્રેક્ષ્યાસે કહ્યું છે કે:—

( પંક્તિ ૭૫-૮૫ ) ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦ હજાર વર્ષ આનન્દ કરે છે અને તે જમ્મ કરનાર અને તેમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વસે છે. જેઓ ભૂમિદાન જમ્મ કરે છે તેઓ વિધ્યાના નિર્જલ વનોમાં શુષ્ક વૃક્ષોના ફોટરમાં રહેતા કાળા સર્પો જન્મે છે. સુવર્ણ અગ્નિનું પ્રથમ બાળ છે, પૃથ્વી વિજળની છે, અને ધેનુ સૂર્યની પુત્રીઓ છે. જે સુવર્ણ, ધેનુ અને ભૂમિનું દાન દે છે તે ત્રણ ભુવન આપે છે. સગર આદિ બહુ નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપભોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયે તેનું કૃણ છે. આ સર્વ ધર્મ, અર્થ, અને યશ ઉપજાવનારાં પૂર્વના નૃપોએ કરેલાં દાન દેવોને અર્પણ કરેલામાંથી શેષ સમાન અથવા વાન્ત અન્ન સમાન છે. કયો સુજન તે પુનઃ હરી લેશે ? હે નૃપ ! તારાથી કે અન્યથી દેવાએલી ભૂમિનું તું સંભાળથી રક્ષણ કર: હે શ્રેષ્ઠ નૃપ ! ( દાનની ) રક્ષા દાન કરતાં અધિક છે. પુનઃ પુનઃ રામભદ્ર ભાવિ નૃપોને આમ પ્રાર્થના કરે છે:—આ સર્વ નૃપોનો સામાન્ય ધર્મસેતુ તમારાથી સદા રક્ષાવો. ભ્રમરો. રાજ્યશ્રી અને જીવિત કમળપત્ર પરના જળાંબિદુ સમાન અસ્થિર છે એમ માનીને પવિત્ર મનના અને સ્વનિગ્રહવાળા જનોથી અન્યના યશનો નાશ ન થવો ભ્રમરો.

( લીટી ૮૫-૮૭ ) આ ( દાનપત્ર ) નો દ્વિતક દોણમ્મ છે. અને મહાસાંધિવિશિષ્ટ શ્રી-નેમાદિત્યથી આ લખાયું છે. આ મારા શ્રી ઈન્દ્રરાજના પુત્ર શ્રી કર્કરાજના સ્વહસ્ત છે. [ એ જ ઉપર લેખલું સમ્મન્ધી ગામ રાણહરીથી અપાયું હતું. ]

# કાવીનું ગોવિંદરાજનું દાનપત્ર

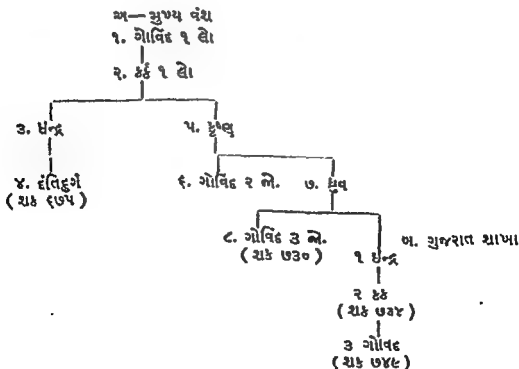
શક સંવત ૭૪૬ વૈશાખ સુદિ ૧૫

ગોવિંદરાજનાં દાનનાં ત્રણ પતરાંનું અસલ માપ ૧૨" x ૧૦" નું હતું, અને એક કડા વડે સાથે બેઠેલાં હતાં. આ કડું જોવાઈ ગયું છે. પહેલા પતરાને મધ્ય ભાગના એક ગોળ કંકડાના નુકશાન ઉપરાંત ડાબી બાજુએ ઘણું નુકશાન થયું છે. બીજા પતરાને ઉપલી ભાગ સંભાળ વગર વપરાયેલા જણાય છે; અને હથોડીના ઘા વડે પહેલી પંક્તિ ભૂંસાઈ ગઈ છે. ત્રીજા પતરામાંથી ચાર ખૂણાના મથાળાના તથા કડા ઉપર ડાબી બાજુના નંદાના કુકડાઓ નાશ પામ્યા છે.

લેખની ક્રિપિ જ. બે. એ. સો. વો. ૮ પા. ૩૦૨ માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં વડોદરાનાં પતરાંની પ્રતિષ્ઠિતને મળતી આવે છે. પહેલા પતરાની થોડી પંક્તિઓમાં અને પતરા બીજા 'બી' સિવાય, અક્ષરો બહુ ઉંડા અને સારી રીતે કાતરેલા છે. પહેલું પત્ર, અક્ષરોનાં ભૂલભરેલાં કાતરકામને લીધે એવી ખરાબ સ્થિતિમાં છે, કે તેનો ફોટોગ્રાફ અગર છાપ લઈ શકાતાં નથી.

લેખના લખાણની ખાસ ઉપયોગિતા એ છે કે રાષ્ટ્રકૂટનો ઇતિહાસ વડોદરાના પતરા કરતાં આગળ લઈ જવા ઉપરાંત તેમાં પ્રાચીન રાષ્ટ્રકૂટની વંશાવળી આપી છે, કે જે આઠમી અને નવમી સદીનાં અત્યાર સુધીનાં જાણ દાનપત્રોમાં ઘણી જ અપૂર્ણ આપી હતી; અને તેથી આ દાનપત્ર, ગુજરાતમાં રાષ્ટ્રકૂટના રાજ્યની સ્થિતિ વધારે ચોક્કસ રીતે નક્કી કરવામાં મદદ કરે છે.

કાવીના દાનપત્ર મુજબ રાષ્ટ્રકૂટો નીચેના અનુક્રમે ગાદીએ આવ્યા હતા —





શુભતુફ્ફતુફ્ફ..... [યુ]દ્ધરવિરણશ્રી-ધ્મેપિ નમો નિશિલં પ્રાવૃદ્કાલાય સૃષ્ટં ॥ [૧૩॥]

દીનાનાથપ્ર.... ણિ ચેષ્ટં સંમીહિતમજસં.... ણમકાલવ.... વ...ર્વર્તિનિર્વવણં ॥ [૧૪॥]

પાહપ્યમાત્મભુજજાતવલાવલેપમા ....

... .. શિજાવ— શુભામચિરેણ યો હિ

રાજાધિરાજપરમેશ્વર [તામવાપ ॥ ૧૫ ॥]

... .. માસમાનં સમન્તાદાજાવુદ્ધત

પતરું વીજું '૬'

.... \*પ્રકટગજ... .. [૧]

.... દૃષ્ટૈવ સથો-

દર્પ્યાધ્માતારિચક્રક્ષયકરમગમયસ્ય દોર્દ્દણ્ડરૂપં ॥ [૧૬ ॥]

પાતા યશ્વતુરમ્બુરાશિરશનાલક્ષારમાજો ભુવ-

સ્થાયાશ્વાપિ કૃતદ્વિજામરગુરુપ્રાજ્યાજ્યપૂજાદરઃ ।

દાતા માનસ[મ] પ્રણીર્ગુણવતાં યો સૌ શ્રિયો વલ્લમો

મોક્તું સ્વર્ગફલાનિ મૂરિતપસા સ્થાનં જગામામરમ્ ॥ [૧૭ ॥]

યેન શ્વેતાતપત્રપ્રહતરવિકરત્રાતતાપાત્સલીલં

જમ્મે નાસીરધૂલીઘવલિતશિરસા વલ્લમાલ્યસ્સદાજૌ ।

શ્રીમદ્દ્રોવિન્દરાજો જિતજગદહિતસૈવવૈધવ્યદક્ષ-

ત્તસ્યાસીત્સુનુરેકક્ષણરણદલિતારાતિમત્તેમકુમ્ભઃ ॥ [૧૮ ॥]

તત્સ્યાનુજઃ શ્રીધ્રુવરાજનામા મહાનુભાવોપ્રહતપ્રતાપઃ ।

પ્રસાધિતાશેષનરેન્દ્રચક્રઃ ક્રમેણ વાલાર્કવપુર્વમૂવ ॥ [૧૯ ॥]

જાતે યત્ર ચ રાષ્ટ્રકૂટતિલકે સદ્ગૂપચૂડામણૌ

ગુર્ભિત્યુક્તિરથાશિલસ્ય જગતઃ સુસ્વામિનિ પ્રત્યહમ્ ।

સત્યં સત્યમિતિ પ્રશાસતિ સતિ ક્ષમામાસમુદ્રાન્તિકા-

માસીદ્ધર્મપરે ગુણામૃતનિષૌ સત્યવ્રતાધિષ્ઠિતે ॥ [૨૦ ॥]

શ્લોક ૧૩-પં. ૧૮ ધ્મેપિ થી પૂરી થાય છે. આ બે અક્ષરો તથા પંક્તિનો ઉપરનો ભાગ ધરો જ શંકાસ્પદ છે. શ્લોક ૧૪-પં. ૧૯ મજસં થી પૂરી થાય છે. છંદ આર્ષો હોય એમ જણાય છે. શ્લોક ૧૫-પં. ૨૦ લેપ થી પૂરી થાય છે. અને પં. ૨૧ પરમેશ્વર થી પૂરી થાય છે; છંદ, 'વંશેચ્ચ' છે. \* શરૂઆત બગડેલી જણાય છે. શ્લોક ૧૬- પં. ૨ (પતર ધીજાની) દૃષ્ટૈવ થી શરૂ થાય છે. છંદ સ્તુત્ર છે, અને એમ દેખાશે કે બીજું પાદ રાજાવુદ્ધત થી શરૂ થાય છે. આમાં કુ નો કુ એમ સુધારો કરવો જોઈએ, અથવા તે પદાક્ષર દીર્ઘ કરવો જોઈએ. શ્લોક ૧૭-પં. ૨ રાશિ થી પૂરી થાય છે. પં. ૩ નો માનસં થી અંત થાય છે. અને પં. ૪ નો અંત મામરમ્ થી થાય છે. શ્લોક ૧૮-પં. ૫ નો અંત શિરસા વ થી થાય છે. અને પં. ૬ નો અંત ત્સુનુરેં થી થાય છે. શ્લોક ૧૯-પં. ૭ નો અન્ત માવોપ્ર થી થાય છે. શ્લોક ૨૦-પં. ૮ યત્ર થી પૂરી થાય છે. પં. ૯ પ્રત્યં થી અને પં. ૧૦ નિષૌ થી પૂરી થાય છે.

દ્વ્યોન્વહં યોર્થિજનાય સર્વં સર્વસ્વિમાનન્દિતવન્ધુવર્ગઃ ।

પ્રાદાત્પરુદ્ધો હરતિ સઃ વેગાત્પ્રાણાન્યમસ્યાપિ નિતાન્તચોરઃ ॥ ( ૨૧ ॥ )

રક્ષતા યેન નિઃશેષચતુરમ્મોષિસંયુતં ।

રાજ્યં ધર્મેણં લોકાનાં કૃતા હૃદિઃ પરા હૃદિ ॥ ( ૨૨ ॥ )

તસ્યાત્મજો જગતિ સત્પથિતોરુકીર્તિર્ગોવિન્દરાજ ઇતિ ગોત્રલલામમૂતઃ ।

ત્યાગી પરાક્રમધનઃ પ્રકટપ્રતાપઃ સન્તાપિતાહિતજનો જનવલ્લભોસૌ ॥ ( ૨૩ ॥ )

પૃથ્વીવલ્લભ ઇતિ ચ પ્રથિતં યત્યાપરં નામ । યશ્વતુરુદધિસીમામેકો વસુધાં વશાં ચક્રે ॥ ( ૨૪ ॥ )

પરોપ્યનેકરૂપો યો દદ્ધે એદવાદિભિરિવાત્મા । પરચલજલધિમપારન્તર સ્વદોમ્પ્યાં રણે રિપુમિઃ ॥ ( ૨૫ ॥ )

एको निर्हेतिरहं प्रतीतशस्त्रा इमे परे बहवः ।

यो नैवंविधमकरोच्चितं स्वमेपि किमुताजौ ॥ ( ૨૬ ॥ )

રાજ્યમિવેકકલચૈરમિષિચ્ય દત્તાં રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં સ્વપિત્રા ।

जनैर्महानृपतिमिर्बहुमिस्समेत्य स्तम्भादिभिर्भुजबलादबलुप्यमानां ॥ ( ૨૭ ॥ )

एकोनकनेन्द्रवृन्दसहितान्यस्तांसमस्तानपि प्रोत्पात्तासिलताप्रहारविधुरां बद्ध्वा महासंयुगे ।

लक्ष्मीमप्यचलां चकार

પતરું ધીરું 'બી'

विलसत्सचामरम्राहिर्णां संसीदंशुरुविप्रसज्जनसुदृढन्धूपयोग्यां भुवि॥ [ ૨૮ ॥ ] +

જાતુ તત્પેન્દ્રસમાનધીર્યઃ શ્રીમાન્ભુવિ ક્ષમાપતિરિન્દ્રરાજઃ ।

शास्ता ममूवाङ्मुतकीर्त्तिसूति स्तद्वत्तलदेध्वरमण्डलस्य ॥ [ ૨૯ ॥ ]

યત્યાન્નામામજપિનઃ પ્રિયસાહસ્ય ક્ષમાપાલવેષફલમેવ ધમૂવ સૈન્યં ।

भुक्त्वा च सर्वभुवनेश्वरमादिदेवं नावन्दतान्यममरेष्वपि यो मनस्वी ॥ [ ૩૦ ॥ ]

સુનુર્ઘમૂવ લલ્લ તસ્ય મહાનુભાવઃ શાલાત્યંબોધસુલલિતવિચટ્ટિ ।

य्यौ गौणनामपरि [ वा ] रमुवाह पूर्वं श्रीकर्कराजसुभगव्यपदेशमुच्चैः [ ૩૧ ॥ ]

સૌરાજ્યજલ્પે ચતિતે પ્રસન્નાનિદર્શનં વિશ્વજનીનસંપ- ।

मज्यं बलेः पूर्वमहो धमूव क्षिताविदानिन्तु नृप यस्य ॥ [ ૩૨ ॥ ]

શ્લોક ૨૧—પં. ૧૧ નો અંત પ્રા થી થાય છે. શ્લોક ૨૨—પં. ૧૨ નો અંત નિઃશેષ થી થાય છે. શ્લોક ૨૩—પં. ૧૩ નો અંત સત્પ થી થાય છે અને પં. ૧૪ પ્રતા થી થાય છે. શ્લોક ૨૪—પં. ૧૫ નો અંત પરં ના થી થાય છે. શ્લોક ૨૫—વાંચો એકોપ્ય અને તત્સ્વઃ; પં. ૧૬ રુપો થી પૂરી થાય છે. શ્લોક ૨૬—પં. ૧૭ નો અંત રહં થી થાય છે. શ્લોક—૨૭ પં. ૧૮ નો અંત પિત્ર્ય થી થાય છે. શ્લોક—૨૮ પં. ૧૯ નો અંત ન્યસ્તાન્સમ થી થાય છે. શ્લોક—૨૯ વયિઃ ઘ્રાતા તુ; પં. ૧ નો સમાધી અંત થાય છે. અને પંક્તિ બીજીનો મણ્ડલસ્યથી અંત થાય છે. શ્લોક ૩૦—વાંચો પ્રિયસાહસ્ય અને મરેષ્વપિ; પં. ૩ સર્વભુવ થી પૂરી થાય છે. શ્લોક ૩૧—પં. ૪ મહાનુભા થી પૂરી થાય છે, અને પં. ૧૦ સુમપ થી પૂરી થાય છે. શ્લોક ૩૨—વાંચો [રાજ્યં વિદ્યાનીં તુ અને નૃપત્યઃ; પં. ૬ મહોથી અંત આવે છે.

ઇચ્છાતિરિકેણ કૃષીવલનાં પ્રયો યાથી મુઞ્ચતિ જાતુ મેધે ।

ભવેન્નનસ્તદ્ધિરતૌ તથાભૂદ્યસ્મિન્ધનં વર્ષતિ સેવકાનાં ॥ [ ૩૩ ] ॥

કલ્પક્ષયક્ષણસમુદ્ભવવાતળેલા દોલાયમાનકુલશૈલકુલાનુકારં ।

યન્મુક્તચળડશરજાલયવપ્રણુક્તા યુદ્ધાગતા રિપુગજેન્દ્રઘટા ચકાર ॥ [ ૩૪ ] ॥

તસ્ય આતા કનીયાન્પ્રથિતપૃથુયશા નિર્જિતારાતિચક્રઃ

શ્રીમાન્ગોવિન્દરાજઃ પતિરવનિભુજાં સ્વ્યાતકીર્તિર્વભૂવ ।

નાનાદ્વીપાર્ણવાદ્રિદ્રુમગહનમહાસન્નિવેશામપીમાં

પ્રાદેશારૂપપ્રમાણામમનુત પૃથિર્વીં યઃ પ્રદાને જયે ચ ॥ [ ૩૫ ] ॥

કઃ પ્રત્યર્થિષુ દાનમાપ ન યતઃ કો વાર્તિથિષુ પ્રત્યહં

જમુર્ત્ત્વાપચિતિઞ્ચં ચ કે ચ ન સતાં મધ્યેસતાં વા મૃશં ।

નાર્યઃ કાશ્ચ ન ભૂષિતાઃ સ્વપરયોર્યત્ર પ્રમૌ પક્ષયોઃ

સર્વાકારકૃતાર્થમિત્યમભવદ્યસ્યોર્જિતં ચેષ્ટિતં ॥ [ ૩૬ ] ॥

વિશુદ્ધાત્મભિરત્યન્તમલબ્ધગણનૈરપિ । દારૈરિવ ગુણૈર્યસ્ય નેક્ષિતોપ્યપરાશ્રયઃ [ ૩૭ ]

યદ્વિક્રમસ્ય પરિમાણવિદઃ કિમન્ય દાપ્યાવિમાસ્તુલિતરામપરાક્રમસ્ય ।

સર્વપ્રતીપદમનક્ષમવાહુદળ્ડલીલાજયાધિકરણં કકુભો વભૂવુઃ ॥ [ ૩૮ ] ॥

તેનેદમ ( ૧૬ )

શિલં વિદ્યુચ્ચલ્લમાલોક્ય જીવિતમસરં ક્ષિતિદાનપરમપુણ્યઃ પ્રવર્તિતો ધર્મદાયોયં [ ૧૭ ]

સ ચ સમાધિગતાશેષમહાશબ્દમહાસામન્તાધિપતિપ્રભૂતવર્ષશ્રીગોવિન્દરાજદેવઃ [ ૧૮ ]

સર્વાનેવયથાસંવધ્યમાનકાનારૂપતિવિપયપતિ ગ્રામકૂટાયુક્તનિયુક્તા [ ધિકારિ ૧૯ ]

મહત્તરાદીન્સમનુદર્શત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા મયા શ્રીમરુકચ્છનિવાસિ [ ના ૨૦ ]

શ્લોક ૩૩ — વાંચો યથા; પં. ૭ નો અંત મેધેથી આવે છે. શ્લોક ૩૪ વાંચો હેલા અને જવ; પં. ૮ દોલા થી પૂરી થાય છે. અને પં. ૯ ચકાર થી પૂરી થાય છે. શ્લોક ૩૫ — પં. ૧૦ સ્વ્યા થી અને પં. ૧૧ લ્પપ્ર થી પૂરી થાય છે. શ્લોક ૩૬ — પં. ૧૨ નો અંત વાર્તિથી થાય છે. શ્લોક ૩૭ પં. ૧૪ ગણનૈરપિથી પૂરી થાય છે. શ્લોક ૩૮ વાંચો દાજાવિમા પં. ૧૫ નો અંત પરાક્રમસ્યથી આવે છે. ધિકરણ માંતું અનુસ્વાર અયોક્ષ છે. પં. ૧૭ વાંચો મસાર પં. ૨૦ નિવાસિના માં નિ તદન સ્પષ્ટ નથી, અને વા વ જેવો દેખાય છે.

પતરૂં ત્રીજું

- ૧ [ માતાપિ ]ત્રોરાત્મનશ્વેદિકામુષ્કિકફલાસયે ધર્મયશોમિવૃદ્ધયર્થે કાપિકાન્ત-  
ર્વર્તિમ્તે કોટિપુ[ રે ]
- ૨ મગવતિમરશ્મયે શ્રીમજ્જયાદિત્યામિધાનાય સખ્ડસ્ફુટિતસંસ્કારાર્થે મન્થપુષ્પ-  
દીપનૈવેદ્યાર્થે
- ૩ ધૂર્ણવિનામા ગ્રામો યત્યાપાટનાનિ પૂર્વતો વટપદ્રકં દક્ષિણતો જદ્રાણગ્રામસ્તયા  
પશ્ચિમતઃ
- ૪ મગ્નનકાલીયરગ્રામો ઉત્તરતો રુદ્ધાડનામા ગ્રામઃ । एवं चतुराधाटनोपलक्षितः  
સોદજ્ઞ સ[ ૧ ]
- ૫ [ પરિ ]કરઃ સમૂતવાપ્રત્યાયસ્તદખ્ડદશાપરાષઃ સોત્પદમાનવિષ્ટિકઃ સધાન્ય-  
હિરણ્યાદયો
- ૬ ( અચા )ટમટપ્રવેશઃ સમસ્તરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયો ભૂમિચ્છિદ્રાન્યાયેના-  
ચન્દ્રાર્કાર્ણવક્ષિતિસરિ-
- ૭ ( ત્વ )ર્વતકલીનઃ પૂર્વદત્તદેવદાયત્રણદાયશર્હિતોડમ્યાન્તરસિદ્ધગાશકનૃપકાલ-  
તીવસંવત્સર( સપ )શ્વતેષ્વેકાલપં-
- ૮ ચાશત્સમધિકેષુ મહાવૈશાલ્યાં નર્મદાસરિતિ શ્વાત્વોદકાતિસર્ગેણ પ્રતિપાદિતઃ ।  
યતોત્સ્યોચિત-
- ૯ યા દેવદાયસ્થિત્યા મુંજતો ભોજયતઃ કાર્પયતઃ પ્રતિદિશતો વા ન કૈશ્વિસરિ-  
પન્થના કાર્ય્યા । ત-
- ૧૦ યાગામિનૃપતિમિરસ્મદ્વંશ્યૈરનૈર્વા સામાન્યં ભૂમિદાનફલમદેવ્ય વિદ્યુલ્લોલાન્યને-  
સૈશ્વર્યાણિ તૃણત્ર-
- ૧૧ લનજલવિન્દુચચ્છલં ચ જીવિતમકલય્ય સ્વદાયર્નિર્વિશેષોયમસ્મદ્દાયોનુમન્તવ્યઃ  
પરિપાલયિ-
- ૧૨ તત્ત્વશ્ચ । યશ્ચાજ્ઞાનદાટલાવૃતમતિરાચ્છિન્ધાદાચ્છિદ્યમાનં વાનુમોદતે સ પંચમિ-  
ર્મહાપા( ત- )

પં ૧ અક્ષરો ૪-૧૩ નો ૪ બાપ હેપાત છે. પં. ૩ પહેલો અક્ષર અરપ્પટ— મૂ અથવા દ હોય.  
અથવા ય્યા હોવાનો સંભવ છે. પં. ૭— સપ નો ઉમેરો તદ્દન જરાત્ર છે. કારણ કે વડોદરાદાનપત્ર  
ને ગોવિન્દના પિતાએ બહેર કંઈ હતું તેની તારીખ ૭૩૪ છે. પં. ૯— વંચિ કર્પયતઃ પ્રતિદિશતઃ  
પં. ૧૦ વંચિ ન્યનિત્યે પં. ૧૧ વંચિ પ્રસન્ન; માત્રલ્ય; પં. ૧૨ વંચિ જ્ઞાનપટલા.

- १३ कैरूपपा( त )कैश्च संयुक्तः स्यादिति । उक्तं च । भगवता वेदव्यासेन व्यासेन व्यासेन ष-
- १४ ष्टिर्वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वशेत । विन्ध्या-
- १५ टवीष्वतोयासु शुष्ककोटरवासिनः । कृष्णाहयो हि जायन्ते भूमिदायापहारिणः ॥ अग्नेरपत्यं प्र-
- १६ थमं सुवर्णं भूर्वेष्णाधी सूर्य्यसुताश्च गावः । लोकत्रयं तेन भवेद्धि दत्तं यः काञ्चनं गाञ्च महीञ्च दधात् ।
- १७ बहुभिर्वसुधा मुक्ता राजभिः सगरादिभिर्यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दत्तानि पुरा
- १८ नेरेन्द्रेर्दानानि धर्म्मार्थ्यशस्कराणि निर्म्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत । त्व( द )
- १९ तां परदत्तां वा यत्नाद्रक्ष नराधिप । महीं महीभृतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेष्ठोनुपालनं ॥ इति कमलदलान्मुविन्दु-
- २० लोलां श्रियमनुचिन्त्य मनुष्यजीवितं च अतिविमलमनोभिरात्मनीर्नैर्नहि पुरुषैः परकीर्त्तयो विलोप्याः
- २१ स्वहस्तोयं श्रीगोविन्दराजस्य लिखितं चैतन्मया श्रीगोविन्दराजस्यादेशान्म-
- २२ हासन्धिविग्रहाधिकृतकुलपुत्र-
- २३ श्रीमदवलोकितसूनुना श्रीयोगेश्वरेण दूतकोत्र भट्टश्रीकुसु( द ) इति ॥

ભાષાન્તર

(૧) જેના નામિકમળમાં પ્રદાશ્યે વાસ કર્યો છે તે અને ધન્ડુકલાથી જેનું શિર મંદિત છે તે હર વખતે રહો.<sup>૨</sup>

(૨) નૃપોમાં રાજસિંહ, વિશ્વભ્યાષી યશવાળો, અને હૃદય યતા તારામંડળનો નાયક ચંદ્ર રાત્રે તિમિર હણે છે તેમ કુળવાએલી સેનાના અગ્રે રહી, યુદ્ધમાં શત્રુઓને હણનાર શુદ્ધ પ્રકાશ-વાળો ગોવિંદરાજ નૃપ હતો.<sup>૩</sup>

(૩) જ્યારે વીર યોદ્ધાઓથી પ્રકાશનું સૈન્ય તેની સામે આવતું તે જોતો ત્યારે અધર કરડી, જમર ગૂંથી, અસિ ધારી, પોતાની સેનામાં અને પોતાના હૃદયમાં ધૈર્યનું શેપણ કરી તે સદા ઉચ્ચો યુદ્ધનો કેવળ કરતો.<sup>૪</sup>

(૪) જ્યારે તેના શત્રુઓ યુદ્ધમાં તેનું નામ સાંભળતા ત્યારે કરમાંથી અસિ, સુખમાંથી તેજ અને હૃદયમાંથી હર્ષ—આ ત્રણ ચીજો નિરંતર તેઓમાંથી સહસ્રા સરી જતી.<sup>૫</sup>

(૫) તેનો પુત્ર શ્રી ઠક્કરાજ, જેનો ઉજ્જવળ યશ વિશ્વમાં વિખ્યાત હતો, જે દુઃખી જનોનાં દુઃખ નિવારતો અને હરિના પદના સ્થાનને નિભાવતો, જે સ્વર્ગના નૃપ સમાન હતો એ જેની આજ્ઞાનું સદા પાલન થતું તે (ઠક્કરાજ) તેના પછી રાષ્ટ્રકૂટ વંશનો મહિષ બન્યો.<sup>૬</sup>

(૬) રાષ્ટ્રકૂટ વંશના મેઝ પર્વત સમાન, અરિના ગજોનાં લોદેલાં કુમ્ભમાંથી ઊરતા મહદી પ્રકાશિત અને તેમના હંતથી ઉગરડાએલા સ્કંધવાળો અને ભૂમિ પર પોતાના શત્રુઓનો નાશ કરનાર ધન્દ્રરાજ તેનો પુત્ર હતો.<sup>૭</sup>

(૭) તેનો પુત્ર ધન્દ્ર સમાન હોઈ ચાર સાગરથી આવૃત થયેલી અખિલ પૃથ્વીનું રાજ્ય કદનાર અને મહિમા પ્રાપ્ત કરનાર દિવ્યદુર્ગરાજ હતો.<sup>૮</sup>

(૮) કાળચીધર્મ, કેરલ, ચોલ, પાંડય, શ્રીહર્ષ અને વજ્રટેનો પરાજય કરવામાં દક્ષ કણ્ઠના અનિત અને અચિત્ત બલનો સુઘ્રીભર સેવકોથી સત્વર પરાજય કર્યો.<sup>૯</sup>

(૯) જે અશ્વન્ત હતો, જેની આજ્ઞાનું સર્વ પાલન કરવા, જેણે તીવ્ર શસ્ત્ર ધારણ કર્યો ન હતાં અને જેણે શ્રમ (યતન) કર્યો ન હતો, તેણે જમર ચઢાવી, ધનુષથી વહ્નમનો સત્વર વિજય કરી, રાત્રિધિરાજ અને પરમેશ્વરના મહાશયદની પ્રાપ્તિ કરી.<sup>૧૦</sup>

(૧૦) ... ..<sup>૧૦</sup>

(૧૧) તે સ્વર્ગમાં ગયો ત્યારે ... .. શ્રી ઠક્કરાજનો પુત્ર કુણ્ડરાજ ભૂપતિ થયો.

૧ આ શ્લોક, વડોદરા, સામનગર અને વાન ડિગેરીના લેખોને પણ મળાયે આવે છે. ૨ આ શ્લોક સામન-  
ગર લેખમાં પણ આવે છે. ૩ આ શ્લોક સામનગર લેખમાં પણ ત્રીજો છે. બાળજંગમધર ચાસરીનાં વાંચન ઉજ્જાનિ-  
ત્ત્વ" વળા જ સત્ત્વ, મારી ધારણા પ્રમાણે, આપણાં વાંચન કરતાં વધારે ઠીક લાગે છે. પરંતુ ઉજ્જાનિત્ત્વ નો દિ  
મને વર્ણન સ્પષ્ટ નહીં પડ્યો. ૪ આ શ્લોક સામનગર લેખમાં પણ મળેલો છે. ૫ સામનગર લેખમાં આ શ્લોક  
પાંચમો છે. ૬ આ શ્લોક સામનગર પદ્યમાં સાતમો છે. ૭ છંદ ગીતિ. રાજનાં નામનો ઉમેરો, બીજાં પદ્યમાં આ  
આપેલી વંશાવલીથી સાચો પુરવાર પાય છે. ૮ સામનગર પદ્યમાં નવસાગરમાં આ શ્લોક છેલ્લો છે. પ્રતિષ્ઠિ  
ઉપરથી વિચારકરતાં બાળ જંગમધર ચાસરીનું વાંચન નવેસરથી આપણાં વાંચન અર્થેયમ્લે. ને બદલે બરાબર નથી. તેણે  
પોતે કરેલા વસ્તુમાંમાં છાંડી દીધું છે. અર્થ: અને નિવૃત્તિ: સમ્રાટ, દિવ્યદુર્ગનું લશ્કર ન્દાત્તુ' દત્ત' એ વાતને બાર  
સૂચક ટીકો દેવા મટ વપરાયો લાગે છે. જિતેલા રાજનાં વિરુદ્ધમાં બાલ જંગમધર ચાસરીએ જન્મનું નામ છાંડી દીધું  
છે. (જ. બ. જો. સો. વો. ૩૨, પા. ૯૭) ૯ સામનગર પદ્યમાં આ શ્લોક આગલા શ્લોકની વચ્ચે જ ઉપર  
માઝમ પડે છે. પરંતુ તેનું અપભ્રંશવર બજરેલું જણાય છે. બાળ જંગમધર ચાસરીએ વસ્તુઓ કેવી રીતે કર્યાં તે પણ  
સમજ સહનું સુચક છે. ૧૦ આ શ્લોકનો સમજ છેદને અને ચોક્કસ અનુવાદ કરી સ્પષ્ટ તેમ નથી. પરંતુ તેનો  
સાધારણ અર્થ એમ હોયો એટલે કે દિવ્યદુર્ગ આખો ભારત દેશ નિયો.

(૧૨) ... .. શ્રી ... કૃષ્ણરાજનું ચરિત કૃષ્ણ સમાન અદોષિત હતું.

(૧૩) ... ..

(૧૪) ... ..

(૧૫) ... .. તેણે સત્વર 'રાજધિરાજ' અને 'પરમેશ્વર' ના શુભ મહાશબ્દની પ્રાપ્તિ કરી.

(૧૬) ... .. તેના પ્રબળ કરે મદ ભરેલા શત્રુઓનું મંડળ જોયું કે સત્વર તેમના નાશ કર્યો (?).

(૧૭) તે ચાર સાગરથી આવૃત્ત બની ભૂપિત ધર્મોદી પૃથ્વીનો અને ત્રયી વિદ્યાનો પણ પાલક હતો. તે દ્વિજોને ઘણું ધી આપતો. તે દેવોને પૂજતો અને શુદ્ધોને માન આપતો. અર્થિઓના તે મનોરથ પૂર્ણ કરતો: શુભી જનોમાં પ્રથમ હતો લક્ષ્મીનો વલ્લભ હતો અને પોતાનાં મહાન તપથી તે સ્વર્ગનાં કૃપાનો ઉપલોગ કરવા અમરના ધામમાં ગયો.

(૧૮) તેનો પુત્ર વલ્લભ નામથી વિખ્યાત, પરાજય પામેલા પૃથ્વીના શત્રુઓની પત્નીઓને વૈધવ્ય આપવામાં દક્ષ, કાણુમાં શત્રુના મસ્ત ગંજોનાં યુદ્ધમાં કુરુલ ભેદનાર અને સેનાપતી ધૂળથી શ્વેત બનેલા શિર સહિત, શ્વેત છત્રથી રવિકિરણોનો તાપ દૂર થવાથી સદા લીલાવાળી ગતિથી ચાલનાર શ્રી ગોવિંદરાજ હતો.

(૧૯) તેનો અનુજ અતિ મહિમાવાળો અને અપ્રતિબદ્ધ પ્રતાપવાળો શ્રોધુવરાજ સર્વ નૃપોનો પરાજય કરી કુમે દિવાના સૂર્ય સમાન ચંડ પ્રતાપવાળો બન્યો.

(૨૦) જ્યારે તે સન્નૃપોમાં મણિ, રાષ્ટ્રકૂટોનો નાયક થયો ત્યારે અખિલ જગત તેને નિત્યનો આધ્યાત્મિક શુદ્ધ સુસ્વામિ કહેતું. જ્યારે સાગરથી સાગર સુધીની ભૂમિ પર તે ધર્મી, અને સત્યનો અનુરાગી, રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે પ્રજા કષુલ કરતી કે, ખરે સત્યયુગ પુનઃ આવ્યો હતો.

(૨૧) બન્ધુ જનોને અનુરંજી; તે પ્રસન્ન થાય ત્યારે સદા અર્થિઓના મંડળને તેની સર્વ લક્ષ્મી આપતો; જ્યારે દેાપાયમાન થતો ત્યારે તે મહાન વીર યમના પણ પ્રાણ સત્વર હરી લેતો.

(૨૨) ચાર સાગર સહિત પૃથ્વી પર તે ધર્મી રાજ્ય કરતો હતો, ત્યારે જનોના હૃદયમાં પરમ આનન્દ હતો.

(૨૩) તેનો પુત્ર, તેના વંશનું ભૂષણ, ઉદાર, જનવલ્લભ, પ્રતાપ તથા ધનસંપન્ન, વિખ્યાત શૌર્યવાળો, શત્રુઓને પીડનાર, અને સંતોથી જગતમાં ઉજવાતા યશ વાળો ગોવિંદરાજ હતો.

(૨૪) તેનું અપર વિખ્યાત નામ પૃથ્વીવલ્લભ હતું. તેણે, એકલાએ, ચાર સાગરથી બંધાએલી પૃથ્વીને પોતાને શરણ કરી.

(૨૫) વિશ્વ આત્મા એક રૂપવાળો છે, છતાં, ભેદવાદિઓને અનેક રૂપવાળો દેખાય છે; તેમ જ્યારે તેણે આ શત્રુઓનો સૈન્યનો અગાધ સાગર તેના બાહુબળથી ઓળંગ્યો. ત્યારે તે યુદ્ધમાં, શત્રુઓને અનેક રૂપવાળો દેખાયો.

(૨૬) “હું એકલો છું અને પૂરતાં શર વિનાનો છું: શત્રુઓ સજ્જ અને અનેક છે” આવા વિચારો તેને કદિ સ્વપ્નમાં પણ આવતા નહીં તો યુદ્ધમાં તો ક્યાંથી જ ?

(૨૭) જ્યારે સ્તંભ આદિ અનેક અન્ય નૃપો એકત્ર થઈ તેમના બાહુબળથી રાજધિરાજ અને પરમેશ્વરના મહાશબ્દો જે તેણે રાજ્યાભિષેક કળશના જલથી અભિષેક થઈ તેના પિતા પાસેથી પ્રાપ્ત કર્યા હતા તેની પાસેથી તોડી લેતા.

(૨૮) ત્યારે નૃપમંડળ સહિત તે સર્વેનો નાશ કરી તે મહાશયોદ્ધો બ મહાન યુદ્ધમાં યમગી અસિના પ્રદારથી લીલા થઈ ગયા હતા તેઓને મજાનુત બાંધ્યા. શ્રીને સ્થિર અને તેના પીછતા શુર્યો, દ્વિજો, સંતો, મિત્રો, અને બન્ધુજનોની સેવા કરતી બનાવી અને તેની પાસે પોતાની ઉત્તમ પ્રકાશતી ચૌરી બંધથી ધારણ કરાવી.

(૨૯) પણ તેના ભાણ, ઇન્દ્રસમાન શૌર્ય અને અહુલત યશઃવાળો શ્રી ઇન્દ્રરાજ પૃથ્વીનો નૃપ થયો અને લોટેન્નર મંડળ—જે તેણે જેટ બન્ધુ પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલો તેનો નૃપેશ થયો.

(૩૦) એકલા હસ્તે જેણે વિજય કર્યો અને જે સાદસમાં પ્રીતિવાળો હતો તેને સૈન્ય કૃપ્ત રાજચિહ્ન સમાન હતું, તે મહાવાળો નૃપ અખિલ વિશ્વના સ્વામિ આદિદેવ, સિવાય કોઈ પણ અમરને નમન કરતો નહીં.

(૩૧) તેનો પુત્ર મહાપ્રતાપી, શાશ્વત અર્થ જ્ઞાનમાં રસ લેનાર ચિત્તવાળો, અને ઉપાધી રીતે પુરાવન સ્વસ્તિ શ્રી કર્કરાજ અને અન્ય ગ્રંથો નામ પરિવાર ધારનાર નૃપ હતો.

(૩૨) જ્યારે સાફ રાજ્ય ફોનું એ વિરે વિવાહપ્રસંગ ઉદ્ભવતો ત્યારે પૂર્વે સર્વ પ્રભાની ઉત્તિવાળું અતિનું રાજ્ય ઉદાહરણ તરીકે સામાન્ય રીતે અપાતું. હવે પૃથ્વી પર આ નૃપનું (રાજ્ય) (આપણે ઉદાહરણ તરીકે આપીએ છીએ) ૪

(૩૩) ઇન્દ્રાથી અધિક વૃદ્ધિ વરસાવતો મેઘ વૃદ્ધિ કરતો અટકે ત્યારે યેડુતોને મન જે લાગણી ધાય તે તેના સેવકો પર લક્ષ્મીનો વરસાદ વરસાવનારના મૃત્યુથી તેમને (સેવકોને) થઈ.

(૩૪) તેનાથી છોટલાં અનેક શરના ચંડ પ્રદારથી યુદ્ધમાં આવેલા શત્રુગણોની ઘટા, કૃપાન્વ સમયે પ્રકટતા પ્રબળ વાતથી અહીં અને ત્યાં ડોલતા મહાન પર્વતોની ગતિનું અનુકરણ કરતી.

(૩૫) તેનો અનુજ, જેનો યશ ફર પ્રસર્યો હતો, જેણે પોતાના શત્રુઓના મંડળનો પૂર્ણ પરાજય કર્યો હતો, તે વિખ્યાત નૃપાધિપ શ્રી ગોવિંદરાજ હતો. તે જ્ઞાન અને વિજય માટે આ પૃથ્વી, જે કે બહુ ખંડ (દ્વીપ), સાગર, પર્વત, વન, અને મહાન નગરો સમાવે છે, છતાં તેના દર જટલા અદ્ય પ્રમાણ વાળી ગયે છે.

(૩૬) કયો શત્રુ તેનાથી નાશ પામ્યો નહતો. અથવા કયા અર્થિએ તેની પાસેથી નિત્ય જ્ઞાન મેળવ્યું નથી ? કયા સજ્જને તેની પાસેથી જ્ઞાન મેળવ્યું નથી અથવા કયા હુર્જને ઈલા સહી નથી ? જ્યારે તે નૃપ હતો ત્યારે તેના અનુભવિઓની પત્નીઓ અલંકારથી ભૂષિત બની નહતી અને શત્રુની પત્નીઓ ભૂમિ પર લોટતી નહતી ? આમ તેનાં પરાક્રમે સર્વ સીન્નમાં સફળ હતાં.

(૩૭) તેના શુદ્ધ અને અનેક શુદ્ધો તેના સિવાય અન્ય કથાન કહિ બાલતા નહતા જેવી રીતે તેની શુદ્ધ અને અસંખ્ય પત્નીઓ કહિ પણ તેના સિવાય અન્ય શુદ્ધ કેમતી નહીં.

(૩૮) યુદ્ધમાં સમ સમાન પ્રસન્ન વાળા તેના વિક્રમની શ્રીમા કૃપ્ત વિશ્વ બાલુતું. અને તે વિશ્વ, સર્વ શત્રુઓને વશ કરવા ચક્રિમાન પ્રબળ કરથી પ્રાપ્ત કરેલા લીલાવાળા તેના વિજયોનું ચિત્રપટ થયું.

૧ વરોદરાજા પવરાં ૪૫૨ આ શ્લોકનો નં. ૨૨ છે. ૨ આ શ્લોક, વરોદરાજાનાં પત્રોમાં નં. ૩ છે અને ગોવિંદરાજ, ૧ લાને લાગુ પાડ્યા છે. ૩ આ શ્લોકમાં ઉલ્લાખ પાસે વરોદરાજાના તેજના દેશાં શ્લોકમાં આવે છે. જ્યાં રાંધન દૂધને માટે કુમ્ભ છે; વરોદરાજા તેજમાં કોઈ જ નહીં લેવો. આ શ્લોક છે. ૪ આ શ્લોક વરોદરાજાનાં તેજમાં પાંચમાં છે, અને કોઈ જ નહીં. ૫ લાને સંબંધી છે. આ શ્લોકના અર્થ મારે રહિત લાક્ષણિકતાને વિષયક આવ્યા ન હતા. તેથી આ શ્લોકના તેજાં શ્લોકોનાં કુબાલનાં ઉત્તરાર્ધ મધ્યમાં પાસપાસના અનુભવો ઉત્પન્ન થયાં છે. (નુબા કોપીદાસ—મી. ઇ. ૫૮ ૩૧૭) ૫ આ શ્લોક વરોદરાજાનાં પત્રોમાં ૬ માં છે. ૬ વરોદરાજાનાં પત્રોમાં ૭ માં છે. ૭ માં.



તેણે આખું જીવિત વિદ્યુત સમાન ચંચળ અને અસાર છે એમ જાણી, ભૂમિદાન હોવાથી પરમ પુણ્યવાળું આ ધર્મદાન કર્યું છે. અને મહાસામન્તોના અધિપતિ, સર્વ મહાશબ્દ ધારનાર પ્રભૂતવર્ષ શ્રીગોવિન્દરાજ પોતાની સાથે કોઈ પણ સંગંધવાળા તેના સમસ્ત રાષ્ટ્રપતિ, વિધયપતિ, આમકૂટ, આયુક્તક, આધિકારિક, મહત્તર, આદિને આ શાસન જાહેર કરે છે:—

તમને જાહેર થાયો કે મેં ભરૂકચ્છમાં વસી મારાં માતાપિતા અને મારા આલોક અને પરલોકમાં ફળ પ્રાપ્તિ, અને પુણ્ય યશની વૃદ્ધિ અર્થે, કાપીકામાં આવેલા કોટિપુરમાં આવેલું શ્રીમદ્ભગવાદિત્ય નામવાળા સૂર્ય ભગવાન(ના મંદિર)ને ણંડિત અને ફાટ પડેલા ભાગના સમારકામ માટે, ગન્ધ, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ અને નૈવેદ્યના ખર્ચ માટે થૂર્ણાવ નામનું ગામ જેની સીમા— પૂર્વે વટપદ્રક: દક્ષિણે જદ્રાણુગામ: પશ્ચિમે ... ... મહગન અને કાલીયર ગામો ઉત્તરે રૂહણાડ ગામ: આ ચાર સીમાવાળું આ ગામ, ... ... સહિત, ... ... સહિત, લીલી અને સૂકી ઉત્પન્ન સહિત, દશ અપરાધના દંડના નિર્ણયની સત્તા સહિત, ઉદ્ભવતી વેઠના હક્ક સહિત, અન્ન અને સુવર્ણની આવક સહિત, પૂર્વે દેવો અને બ્રાહ્મણોને કરેલાં દાન વર્જ કરી, ભૂમિચ્છિદ્રન્યાય અનુસાર, સૈનિકોના પ્રવેશ મુક્ત, રાજ પુરૂષના હસ્ત પ્રક્ષેપણ મુક્ત, ચંદ્ર, સૂર્ય, પૃથ્વી, સાગર, સરિતાઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સૂધી ... ... શક નૃપના કાળપછી સંવત્સર ૭૪૯ વૈશાખ શુદ્ધ ૧૫ ને દિને નર્મદા નદીમાં સ્નાન કરી, પાણીના અર્ધથી દાનને અનુમતિ આપી આપ્યું છે.

આ શ્રી શ્રીગોવિન્દરાજના સ્વહસ્ત છે. અને આ શ્રીગોવિન્દરાજની આજ્ઞાથી મારાથી સાંધિ વિગ્રહીક શ્રી અવલોકિતના પુત્ર કુલપુત્ર શ્રી યોગેશ્વરથી લખાયું છે. અહીં દ્રવક શ્રીકુમુદ છે.

# ગુજરાતના રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ધ્રુવ ૨ જાનાં વડોદરાનાં તાત્રપત્રો<sup>૧</sup>

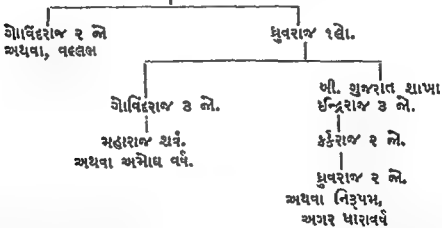
શક સંવત્ ૭૫૭ કાર્તિક સુદિ ૧૫

આ લેખ વડોદરામાંથી મળ્યો હતો. તેની છાપ અને રર્જીંગ લખાનીના ડા. એ શ્રીકરે મને આપ્યાં હતાં. આ દાનપત્ર ધારાવર્ષ, ઉપનામ ધરાવતા ધ્રુવરાજ ૨ જાએ શક સંવત ૭૫૭- (ધ. સ. ૮૩૫-૩૬) માં જાહેર કર્યું હતું. તે રાજા માન્યખેટ (માલખેડ) ના રાષ્ટ્રકૂટોની ગૌણ પલ્લ સ્વતંત્ર નહીં એવી એક શાખા ગુજરાતના રાષ્ટ્રકૂટોના વંશનો હતો.

આ દાનપત્રનાં ફક્ત છેલ્લાં બે પતરાં હાલ મોજુદ છે. તે દરેકનું માપ ૧૧૬" x ૭૬" છે. લેખ સુરક્ષિત છે. તેના રક્ષણ માટે કાંઠા બાંધા પડેલા છે. અસલ આ દાનપત્રનાં ૪ પતરાં હતાં. તેનાં કારણો:- (૧) બે મોજુદ પતરાંનું કદ એવડું છે કે વંશાવલીનો પહેલો ભાગ, એક જ નહીં પણ, ત્રણ બાજુઓ શેકે. (૨) મી. ફ્લીટે અસલ પતરાં તપાસ્યાં ત્યારે ભવાબ્ધું હતું તેમ છેલ્લા પતરાના નીચેના કાંઠામાં ચાર ખાડા છે, અને તેની પહેલાનામાં ત્રણ ખાડા છે. પતરાંનાં કડાં તથા સુદ્રા ઉપલબ્ધ નથી.

૨-આમાં આપેલી વંશાવળીમાં નીચે પ્રમાણે રાજાઓનાં નામ આપ્યાં છે.

એ. સીધો વંશ  
(કૃષ્ણરાજ ૧ લો.)



વંશાવળીના છેલ્લા બે શ્લોકોમાં કંઈ ખાસ નવીન નથી. આમ છતાં આ લેખમાંથી કેટલીક ઉપયોગી ઐતિહાસિક હકીકતો મળી આવે છે.

કર્ક ૨ જાનો દાનો બાઈ ગોવિંદ ૪ લો, જેણે શક ૭૪૬નું કાવીનું દાનપત્ર<sup>૨</sup> કાઢ્યું હતું તે આમાં આપ્યો નથી. તેનું નામ, ધ્રુવ ૩ જાનાં<sup>૩</sup> શક સં. ૭૮૯ ના બચુઆના લેખમાં, તેમ જ કૃષ્ણ ૨ જાના શક-૮૧૦ના<sup>૪</sup> બચુઆના લેખમાં પણ આપ્યું નથી. કર્ક બીજાના પોતાના જ પુત્રના

૧. ઈ. એ. લો. ૧૪ પા. ૧૬૬ ઈ. દુસ્ય ૨ નીમ પતરાની સરખાવ, કૃષ્ણ ૧ લાનું વર્ણન કરતા શ્લોકના બીજા ભાગથી છે. પટેલાં બે પતરાંની એક શેડી અત્યંતી છે. કારણ કે ગ્રામીઈ ગમેલો પતરાં ઉપરના શ્લોકો-વંશાવળીના પૂરતા ભણીતા છે. ૩ બુચો. ઈ. એ. લો. ૫ પા. ૧૪૪ ૪ બુચો ઉપરનું લો. ૧૨ પા. ૧૭૬ ૫ બુચો. ઉપરનું લો. ૧૩ પા. ૧૫

દાનપત્રમાં તેનું નામ ન હોવાથી પ્રોફેસર બુલ્લરનું અનુમાન<sup>૧</sup> ગ્રોહસ થાય છે કે, તેણે રાજ્ય પચાવી પાડ્યું હતું અને તેથી કર્ક ૨ જાના સીધા વંશજોએ એની દરકાર કરી ન હોતી.

અમોઘવર્ષ, (શ્લોક ૧૦) એ, કર્ક ૨ જાનું ઉપનામ નથી, પણ તેના પિત્રાઈ અને ખંડીયાઓનો રાજા શર્વ( શક ૭૩૬-૯૯ )<sup>૨</sup>નું છે. તે રાષ્ટ્રકૂટનો સીધો વંશજ હતો.

“ બળવાળોર રાષ્ટ્રકૂટો ” નો અર્થ હું ગોવિંદ ૪ થો અને તેના અનુયાયીઓ કરું છું, અને કર્ક ૨ જાએ શર્વની મદદથી એ રાજ્ય પચાવી પાડનાર ગોવિંદ ૪ થાને હરાવીને ફરીવાર શર્વના ખંડીયા તરીકે ગુજરાત ઉપર સત્તા જમાવી; જેવી રીતે તેણે પહેલાં ગોવિંદ ૩ જાના ખંડીયા તરીકે રાજ્ય કર્યું હતું.<sup>૩</sup>

આંહિ સુધી, કર્ક ૨ જો ધ્રુવ ૨ જાનો પિતા હતો, એવું મેં માની લીધેલું છે. લેખ નં. ૩ મુજબ, ઈન્દ્ર ૩ જાનો ઉત્તરાધિકારી તેનો પુત્ર કર્ક ૨ જા આવ્યો હતો, અને તેનો ઉત્તરાધિકારી કર્ક ૩ જા અને સાર પછી તેનો પુત્ર ધ્રુવ ૨ જા આવ્યો હતો. લેખ નં. ૧ અને ૪ માં કર્ક ૨ જાનું નામ આપ્યું નથી, પણ કર્ક ૩ જાનું નામ આપ્યું છે. પરંતુ ધ્રુવ ૨ જાના દાનપત્રનો લેખક અધિકારી તેના દાદાના નામથી અબલણ્યો હોય એ અસંભવિત છે. એટલે નં ૩ ના લેખકે કર્ક ૨ જાના વર્ણનના શ્લોકો જે જૂદા દાનપત્રના નમુનાઓમાંથી લીધા હશે એમ માનવું પડે છે. આ નમુનાઓમાંથી પહેલો નમુનો જે નં ૧ માં સંપૂર્ણ આપ્યો છે, તે રાજ્ય પચાવી પાડનાર ગોવિંદ ૪ થાના સમયમાં લખાયો હતો, અને તે પહેલાંના રાજાઓની જૂદી જૂદી વંશાવળીઓ ઉપરથી તૈયાર કર્યો હતો. ખીલો નમુનો, જેના પહેલા અને છેલ્લા શ્લોકો આ નવીન લેખ તથા લેખ નં ૪ માં આપ્યા છે, તે ગોવિંદ ૪ થાના પરાજય પહેલાં લખાયો હોઈ શકે નહીં. કર્ક ૨ જાનો શક ૭૩૪ નો વડોદરાનો લેખ<sup>૪</sup> આ બન્ને કરતાં જુદો ત્રીજો નમુનો આપે છે. અને તે કર્ક ૨ જાનાં રાજ્યના પ્રથમ ભાગની વારીખનો છે. ઉપરનાં કારણોને લીધે, કર્ક ૩ જાનું નામ ગુજરાતના રાષ્ટ્રકૂટોના લિસ્ટમાંથી કાઢી નાંખવું બેઈએ.

ધ્રુવ ૨ જાએ, તેના પૌત્ર ધ્રુવ ૩ જાની માફક, ધારાવર્ષનું ઉપનામ ધારણ કર્યું હતું. આ દાનપત્ર તેણે કાઢ્યું ત્યારે તે શ્રી ખેટક નજીક સર્વમંજુલા સત્તામાં રહેતો હતો. ખેટક એ હાલનું ખેડા છે.<sup>૫</sup> આ મુજબ, લાટ પ્રદેશ, જેના ઉપર ગુજરાતના રાષ્ટ્રકૂટો રાજ્ય કરતા હતા, અને જે ગોવિંદ ૩ જાએ ગુર્જરા પાસેથી<sup>૬</sup> લઈ તે પોતાના નાના ભાઈ ઈન્દ્ર ૩ જાને આપ્યો હતો, - તે ઉત્તર દિશામાં શેરી નદી સુધી અને દક્ષિણમાં તાપીના દરના કિનારા સુધી પ્રસરેલો હતો. મારી પાસેનાં સાહિત્યથી, આ દાનપત્રમાં જણાવેલાં ખીલનં સ્થળો ઓળખાવવા હું સમર્થ નથી.

દાનપત્રની છેલ્લી બે પંક્તિમાં રાજાની સહિ છે તે ધ્યાન દેવા લાયક છે. તે દક્ષિણ હિંદના મૂળાક્ષરોને મળતા આહુ હસ્તાક્ષરોમાં છે. અને જાકીના લેખમાં વપરાયેલા પુરાતન અક્ષરોથી સદંતર જૂદી પડે છે.

૧ જુઓ ઉપરનું વો. ૧૨ પા. ૧૮૦ ૨ જુઓ. વો. ૧૨ પા. ૨૧૬ વો. ૧૩ પા. ૧૩૩ ૩ વો. ૧૨ પા. ૧૫૮ ૪ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૬ ૫ જુઓ ઈ. એ. વો. ૧૦ પા. ૨૭૮ ૬ આથી આપણે, પકિત બગવાનલાલ ઇન્દ્રજીની બુદ્ધિશાળી ધારણા પ્રમાણે જેની છેલ્લી તારીખ સંવત ૪૮૬ (કયા સમયની તે અજ્ઞાત છે) ઈ. સ. ૭૩૬ ને મળતી છે તે ગુર્જરવંશ વિષે સમજવાનું છે. આ કદાચ ગોવિંદ ૩ જા પહેલાં ૭૦ નર્મ લખાયેલ હશે.

अक्षरान्तर

( पेहलां वे पतरांओ उपलब्ध नयी )

त्रीजुं पतरुं—पहेली बाजु

- १ दातो मानमृदप्रणीर्गुणवतां योसै थियो वल्लभो भोजुं स्वर्गफलानि भूरितप-
- २ सा स्थानं जगामापरं ॥ [ १ ] येन श्वेतातपत्रप्रहतरविक्रमाततापात्सली-
- ३ लं जजे नासीरधूलीधवालाशिरसा वल्लभास्यः सदाजौ [ १ ] धीमद्वोविन्दराजो
- ४ जितजगदहितस्रैणवैषव्यदक्षः ( १ ) तस्यासीत्सूनुकः क्षणरणदलितारातिसत्तेम-  
कुमः ॥ [ २ ]
- ५ तस्यानुजः श्रीध्रुवराजनामा महानुभावोप्रहृतः ( : ) प्रतापः [ १ ] प्रसाधिता-  
क्षेपनरेन्द्रचक्रः
- ६ क्रमेण बालार्कचपुर्व्वम्ब ॥ [ ३ ] रक्षता येन निःशेषं चतुरंभोषिसंयुतं [ १ ]  
रान्यं धर्मेण लो-
- ७ कामां कृतादृष्टिः परा हृदि । [ ४ ] यस्यात्मजा जगति सत्प्रथितोरुकीर्तिर्गो-  
विन्दराज इति गो-
- ८ ब्रललाममूत-नस्यागीपराक्रमधनप्रकटप्रतापसन्तापिताहितजनो जनवल्लभोमूतः ॥ [ ५ ]
- ९ एकौनेकनरेन्द्रवृन्दसहितान्यस्तान्समस्तानपि प्रोत्त्वात्सिलतामहारविधुरान्वध्यामहा
- १० संयुगे [ १ ] लक्ष्मीमप्यचलां चकार बिलसत्सन्ध्यामरग्राहिणी संसीदद्गुर्विप्रसज्जनसुहृद्व-
- ११ न्धूपमोग्यां सुवि । [ ६ ] तत्पुत्रोत्र प्रते नाकमाकम्पितरिपुत्रजे [ १ ] महाराज-  
शब्दीस्यः रुयातो राजा-
- १२ भगद्वुपै [ ७ ] राजामूतसितृव्यो रिपुमवविभवोद्वृत्पमावैकहेतुर्लक्ष्मीवानिन्द्र-  
राजो गुणि-
- १३ नृपतिकरान्तशनत्कोरकारी [ १ ] सगादम्यान्व्युदस्य पुकटतविनयायन्धपान्तेव्यमाना-
- १४ राजश्रीरेव चक्रे सकलकविजनोद्गीतकव्यसमावं ॥ [ ८ ] श्रीकर्कराज इति  
चाक्षितराज्यमा-
- १५ रः सारः कुलस्य तनये नियन्तालिशौर्यस्यस्यकेवद्विभवान्वितवन्धुसार्थः पार्थः
- १६ सदैव धनुषि प्रथमः शुचीनां । [ ९ ] स्वेच्छागृहीतविनयान्दृढसंधमाजः  
प्रोद्भूतदृष्टतर-

पं. १ वांथि। योसै। पं. ३ वांथि। जग्मे अने घवलित। पं. ४ वांथि। दक्षस्तस्या अने मत्तेम पं. ५ वांथि। धीध्रुव पं. ७ वांथि। कामां तथा। तस्यात्मजो। पं. ८ वांथि। मूतः। त्यागी अने धन। पं. ९ वांथि। न्ध्या पं. १० वांथि। प्रादिणी पं. ११ वांथि। तत्पुत्रोत्र गवे, वजे अने धीमहा पं. १२ वांथि। द्वुपै ॥ पं. १३ वांथि। रान्तयत्तत्कार, सहादम्या, प्रकटित अने यं धृपान्तेव्यमाना। पं. १४ वांथि। स्वभावम् अने रक्षित। पं. १५ वांथि। तनयो नयशालिसौर्यः। तस्यामव. पं. १६ वांथि। सदैव.

## त्रीजुं पतरुं—वीजी बाजु

- १७ शुल्किकराष्ट्रकूटानुत्खातखड्गनिजवाहुवलेन जित्वा योमोघवर्षमचिरात्स्वपदे व्यध-  
 १८ च ॥ [ १० ] पुत्रीयतस्तस्य महानुभावः कृती कृतज्ञः कृतवीर्यवीर्य [ १ ]  
 वशीकृताशेषनरेन्द्रवृन्दो बभूव  
 १९ सनुर्ध्रुवराजनमो ॥ [ ११ ] चन्द्रो जडो हिमगिरिः सहिमः प्रकृत्या वातश्च-  
 लश्च तपनस्तपन( : ) स्वभावः [ १ ]  
 २० क्षारः पयोधिरिति यः सममस्य नास्ति येनोपमा निरुपमस्तत एव गातः ॥ [ १२ ]  
 अचिरामोज्ज्वलव-  
 २१ पुषि क्षितिसंतापापहारिणि द्युम्नं [ १ ] धारावर्षे वर्षति जलद इव नकः कृतार्थ-  
 स्यात् ॥ [ १३ ] प्रसाण्डमे-  
 २२ तत्किमिति प्रजासृजा न मत्प्रमाणेन पुरा विनिर्मिमं [ १ ] एवं विचिन्त्य  
 ध्रुवराजनीर्त्तिर्विघातुरासी-  
 २३ त्सुतरामसूयिनी ॥ [ १४ ] ॥ तेनेदमनिलविप्रुच्चंचलमालोक्यजीवितमसारं [ १ ]  
 क्षितिदानपरम-  
 २४ पुण्यः प्रवर्त्तितो धर्मदायोयं ॥ [ १५ ] स च समधिगताशेषमहाशब्दमहा-  
 सामन्ताधिपतिधारविर्ष-  
 २५ श्रीध्रुतराजदेवः सर्वानेव यथासम्बध्यमानकान्नाष्ट्रपतिविषयपतिग्रामकूटा-  
 युक्तनियु-  
 २६ क्त[ का ]धिकारिकमहत्तरादीन्समनुदर्शयत्यस्तु वः संविदितं यथा मया श्रीखेट-  
 कवहिः सर्वमङ्ग-  
 २७ लासत्तावासितेन मातापित्रोरात्मनन्नेहिकामुष्मिकपुण्ययशोभिवृद्धये वदरसि-  
 द्विवास्तव्य-  
 २८ तच्चातुर्विधसामान्यलावणसगोत्रवाजिमाध्यन्दिनसब्रह्मचारिभट्टमहेश्वरसुतयो-  
 २९ गायानन्तरं श्रीगोविन्दराजदेवेन ख्यापितज्योतिषिकनान्मेकाशहूडदेशान्तर्वर्त्ति-  
 पूसिला-  
 ३० विह्वलिनामाग्रामो यस्याघाटनानि पूर्वतो वेहिच्चाभिधाना नदी वोरीवद्रकग्रामश्च-  
 ३१ दक्षिणतश्चतुःसरीनामाग्रामोपरत[ स्त ]सिलावह्वलिनामा । उत्तरतोविन्हुचवह्वलिना-  
 ३२ मा ग्राम एवमयं चतुराघाटनोपलक्षितः सोद्रङ्गः सपरिकरः सद-  
 ३३ ण्डदशापराधः सभूतपातप्रत्यायसोत्पद्यमानविष्टिकः सघान्यहिरण्या-

पं. १७ वांशे कूटान् । उत्खात. पं. १८ वांशे वीर्यवीर्यः पं. १९ वांशे राजनामा. पं. २० वांशे य  
 ने अद्वये तैः गीतः अने भोज्ज्वल. पं. २१ वांशे कृतार्थः स्यात् अने ब्रह्माण्ड. पं. २२ वांशे कीर्ति पं. २३  
 वांशे विद्यु. पं. २४ वांशे धारावर्ष. पं. २५ वांशे श्रीध्रुव. पं. २७ वांशे पित्रोरा तथा नष्टैदि. पं. २८ वांशे  
 नात्रे. पं. ३१ ने अद्वये वांशे ग्राम. पं. ३३ वांशे प्रत्यायः.

ચોથું પત્ર—પહેલી બાજુ

- ૩૪ દેવોચાટમટપ્રવેશ્યઃ સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીય આચન્દ્રાકાર્ણ-
- ૩૫ વક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનઃ પુત્રપૌત્રાન્વયકસોપમોમ્યઃ પૂર્વપ્ર-
- ૩૬ દત્તદેવદાયરહિતોમ્યન્તરસિધ્યા શકનૃપકાલાતીતસંવત્સરશતેષુ સપ્ત-
- ૩૭ સુ સપ્તપદ્માશદધિકેષુ કાર્ત્તિકશુદ્ધપદ્મદશ્યાં મહાકાર્ત્તિકીપર્વણિ સ્નાત્વાયો-  
દકાતિ-
- ૩૮ સર્ગેણ ઘલિચરુવૈશ્વદેવાગ્નિહોત્રાતિથિપદ્મમહ્યેન્નકૃયોત્સર્પણાર્યં પ્રતિપાદિ-
- ૩૯ તો યતોસ્પોચિતયાત્રસદાયસ્થિત્યા મુંજતો મેજેયતઃ કૃપતઃ કર્ષયતઃ પ્રતિદિશ-
- ૪૦ તો વા ક કેનચિત્પરિપિન્યના કાર્યા તયાગામિનૃપતિભિરસ્મદ્વંશૈરન્યૈર્વાસામા-
- ૪૧ ન્યં ભૂમિદાનફલમત્યેત્ય વિદ્યુલ્લોલાન્યનિત્યૈશ્વર્યાણિ તૃણામ્મલમ્મલવિન્દુચ્ચ-
- ૪૨ લઘ્વ જીવિતમાકલસ્ય સ્વદાયનિર્લિશેષોયમસ્મદ્દાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિત-
- ૪૩ તથ્થ યથાજ્ઞાનતિમિરપટલાવૃતમતિરાચ્છિદ્યાદાચ્છિદ્યમાનકં વાન્નુમોદેત સ પ-
- ૪૪ શ્વમિર્મદ્દાપાતકૈરુપપાતકૈશ્વ સંયુક્તઃ સ્યાત્ । ઇત્યુક્ત્ત્વ મગવતા વેદવ્યાસેન વ્યા-
- ૪૫ સેન [ ૭ ] પઠિર્વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ભૂમિદ આલેષા ચાનુમન્તા ચ  
તાન્યેવ નર્ [ કે ]
- ૪૬ વસેત્ । [ ૧૬ ] વિંધ્યાટવીપ્વતોયાસુ શુષ્કકોટરવાસિનઃ કૃષ્ણાહયો દિ  
જાયન્તે ભૂમિદાર્યં
- ૪૭ હરન્તિ ચે । [ ૧૭ ] અગ્રેરપત્યં પ્રથમં સુવર્ણં મૂર્વપ્જવી સૂર્યસુતાશ્ચ ગાવો  
લોકત્રયં તેન મ-
- ૪૮ વેદ્ દિ દર્શં યઃ કાશ્ચનં ગાશ્ચ મહીશ્ચ દદ્યાત્ । [ ૧૮ ] बहुकिर्णसुधा मुक्ता  
राजभिः सगरादि-
- ૪૯ મિર્યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ [ ૧૯ ] ચાનીહ દદ્ધાનિ  
પુરા નરેન્દ્રૈર્દાનાનિ
- ૫૦ ધર્માર્થયશસ્કરાણિ [ ૧ ] નિર્મ્યાલ્યવાન્તપતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુન-  
રાદવીત [ ૨૦ ]

પં. ૩૫ વાંચો। ક્રમોપ. પં. ૩૬ વાંચો। દેવદાયત્રસદાય અને સિદ્ધયા પં. ૩૮ વાંચો। મહાયશ્વકિયો  
પં. ૩૯ વાંચો। મદ્રા અને મોઝદતઃ પં. ૪૦ વાંચો। ક ને બદલે ન પં. ૪૨ વાંચો। કલ્પ્ય અને મન્તવ્ય પં. ૪૩  
વાંચો। વ્યથ, પં. ૪૪ વાંચો। વેદવ્યાસેન. પં. ૪૫ વાંચો। પઠિર્ વર્ષ, મૂમિદઃ । આલેષતા અને નારકે પં. ૪૬ વાંચો।  
વાસિનઃ । પં. ૪૭ વાંચો। મૂર્વપ્જવી અને પાવ, પં. ૪૮ વાંચો। बहुमिव. પં. ૪૯ વાંચો। સિઃ । યસ્ય.  
કે. ૩૨

### ચોયું પતરું વીજી વાજુ

- ૧૧ સ્વદત્તામ્પરદત્તાં વા યત્નાદ્રક્ષ નરાધિપ [ ૧ ] મહીં મહિમતાં શ્રેષ્ઠ દાનોચ્છેયો-  
નુપાલનં ॥ [ ૨૧ ] इति क-
- ૧૨ મલદલામ્બુવિન્દુલોલાં શ્રિયમનુચિન્ત્ય મનુષ્યજીવિતન્ત્ર । અતિવિમલમનોમિ-  
રાત્મનીનૈ-
- ૧૩ દર્મહિ પુરુષૈઃ પરકીર્તયો વિલોપ્યા इति [ ૨૨ ] દૂતકોત્ર શ્રીદેવરાજો લિખિતં  
ચ શ્રીદુર્ગમટસૂનુ-
- ૧૪ ત્રા સાન્ધિવિગ્રાહિકશ્રીકારાયણેનેતિ ॥ મતમ્મામ શ્રીધ્રુવરાજદેવસ્ય [ ॥ ] શ્રીકર્ક
- ૧૫ રાજદેવમુતસ્ય યદુપરિ લિખિતં ॥

### ભાષાન્તર\*

આ શ્રીનેા વલ્લભ ( કૃષ્ણરાજ ), જે દાની હતો, મહાવાળો હતો અને સત્પુરુષોમાં પ્રથમ હતો તે પોતાના મહાન તપથી પ્રાપ્ત કરેલાં સ્વર્ગનાં ફળના ઉપભોગ અર્થે પરમર સ્થાનમાં ગયો.<sup>૨</sup>

( ૨ ) તેના પુત્રોમાંનો એક વલ્લભ કહેવાતો શ્રી ગોવિંદરાજ હતો. તે પોતાનાં શ્વેત છત્રથી<sup>૪</sup> સૂર્યનાં કિરણો તાપ દૂર થએલા હોવાથી યુદ્ધમાં નિત્ય લીલાવાળી ગતિથી યુદ્ધના અગ્નિની રજથી શ્વેત થએલા શિર સહિત ગમન કરતો. તેણે પૃથ્વીને પરાજય કર્યો,— શત્રુઓની વનિતાઓને વેધવ્ય કેમ આપવું તે બાણતો અને ઉભાણી સરખાં યુદ્ધોમાં પોતાના શત્રુઓના મસ્ત માતંગોનાં કુમ્ભ લેધાં.<sup>૫</sup>

( ૩ ) તેના પછી તેનો અનુજ, સર્વ નૃપોનેા વિજેતા, અને મહાન પ્રભાવ અને અતિ મહાન પ્રતાપથી ઉભાના સૂર્ય સમાન શ્રી ધ્રુવરાજ<sup>૬</sup> આવ્યો.

( ૪ ) જ્યારે ચાર સાગર સહિત અખિલ મંડળનું તે ધર્મરાજ્ય કરતો ત્યારે તેણે જનોનાં હૃદય પરમ આનન્દથી ભર્યાં.<sup>૭</sup>

( ૫ ) તેનો પુત્ર, જનોનેા વલ્લભ અને તેના વંશનેા અલંકાર, દાની અને વિક્રમ સંપન્ન ગોવિંદરાજ હતો. જેનેા મહાન યશ સત્પુરુષોથી પૃથ્વીપર પ્રસર્યો હતો તે વિખ્યાત વિક્રમ વડે પોતાના શત્રુઓને સંતાપતો.<sup>૮</sup>

( ૬ ) એક મહાન યુદ્ધમાં, તેણે ખેંચેલી અસિના પ્રહારથી પીડિત આ સર્વ<sup>૯</sup> અને અન્ય અનેક નૃપોને તેણે એકેલાએ જ પકડયા, અને લક્ષ્મી દેવીએ પણ અસ્થિરતા ત્યજી દીધી

પં. ૫૧ વાંચો દાના. પં. ૫૩ વાંચો ન્ન ( ને ) દિ. પં. ૫૪ વાંચો ના સાંધિવિગ્રહિકશ્રીનારાં

૧ શ્રી બ્યુલ્હરની રજથી, આ વંશનાં બીજ આવાં જ બે દાનપત્રોના તેના અનુવાદનો છત્રથી મેં ઉપયોગ કર્યો છે. દાનપત્રના અઘ ભાગ મોટા, ક્રક ૨ ભાગ દાનપત્રનો મી. ક્ષીટના અનુવાદનો મેં ઉપયોગ કર્યો છે, ૨ અપર=અનુત્તમ ૩ શ્લોક ૧=લેખ નં. ૧, ૧૭ મો; લેખ નં. ૩. ૧૪ મો ૪ છત્રનાં ઉપયોગથી એમ અનુમાન થાય છે કે ગોવિંદ રાજ થયો હતો. ૫ શ્લોક ૨=નં. ૧. ૧૮; નં. ૩. ૬૫ નં. ૪. ૯. ૬ શ્લોક ૩=નં. ૧. ૧૯; નં. ૩. ૧૬ નં. ૪. ૧૦ ૭ શ્લોક ૪=નં. ૧. ૨૨; નં. ૩. ૧૮; નં. ૪. ૧૨ ૮ શ્લોક ૫=નં. ૧. ૨૩; નં. ૩. ૩૧૯; નં. ૪. ૧૩ ૯ સર્વ નામ એક શ્લોકને સંબંધી છે જે આંહિ અને નં. ૩ માં હુપ્ત છે. ( નં. ૧. ૨૭ )

તની કીર્તિ અને પ્રકાશથી ચૌરી<sup>૧</sup> ધારણ કરી અને પૃથ્વી પર સર્વ પીડિત જનો, તેના શુરુદ્ધિને, સંતો, હોના મિત્રો, અને બન્ધુજનોથી તેનો ઉપસોગ થતો.<sup>૨</sup>

( ૭ ) બ્યારે તે શત્રુઓને ધ્રુવબનાર સ્વર્ગમાં ગયો ત્યારે તેનો પુત્ર પોતાના શુભો વડે વિખ્યાત શ્રી મહારાજ શર્વનૃપ થયો.<sup>૩</sup>

( ૮ ) તેનો પિતૃવ્યક શ્રી<sup>૪</sup> ઇન્દ્રરાજ નૃપ થયો. તે શત્રુઓના નાશનું અને નિષ્ફળતાનું કારણ હતો, અને સમસ્ત સન્નૃપોના હૃદયમાં સ્તુતિ પ્રગટતો. તેના પ્રેમને લીધે રાજ્ય-શ્રીએ અન્ય નૃપોને ત્યજીને તેની નમ્રતાથી સેવા કરી, સર્વ કવિઓથી તેના સ્તુતિપાત્ર ચરિતનું ગાન કરાવ્યું.<sup>૫</sup>

( ૯ ) તેનો પુત્ર, તેના કુળમાં ઉત્તમ શ્રી કર્કરાજ હતો. તે તેના રાજ્યની અતિ સંભાળ કરતો, તેણે શીર્ષ સાથે નયનો યોગ કર્યો, પોતાના બન્ધુજનોને લક્ષ્મીથી પ્રસન્ન કર્યો, અને નિત્ય ધનુષ્યના પ્રયોગમાં નિષ્કપટ જનોમાં પ્રથમ પાર્થ ( અર્જુન ) સમાન હતો.<sup>૬</sup>

( ૧૦ ) નમ્રઅસિ ધારતા કરના બળથી તેણે, સ્વેચ્છાથી આઠા માન્ય કરવાનું કણ્ઠ્યા પછી પણ પ્રબળ સૈન્યથી બંદ કરવા હિંમત કરનાર રાષ્ટ્રકૂટોના પરાજય કર્યો અને સત્વર અમોઘવધને પોતાની ગાદી પર મૂક્યો.<sup>૭</sup>

( ૧૧ ) તે પુત્રપ્રાપ્તિ ઇચ્છનારને, મહિમાવાળો, હક્ક, અને કૃતસ અને વીરતામાં કૃત વીર્ય<sup>૮</sup> સમાન સર્વ નૃપોને નમાવનાર ધ્રુવરાજ નામે પુત્ર જન્મ્યો હતો.<sup>૯</sup>

( ૧૨ ) તે જઈ શશિ સાથે કે હિમવટે કુદરવી રીતે છવાયેલા હિમાલય પર્વત સાથે ( પશુ તે અન્યથી ભુદેમથી શરણ ન થતો હોવાથી ), અથવા અચળ પવન સાથે કે સંવાપ કરનાર સૂર્ય સાથે કે ક્ષારાંશ સાથે ( કારણ કે તેની વાણી મધુર હતી ) ન સરખાવી શકાયો હતો તેથી તે નિરૂપમ ( એટલે ઉપમા વિનાનો ) ગાનમાં કહેવાતો.<sup>૧૦</sup>

( ૧૩ ) જેમ વિદ્યુતથી પ્રકાશતા અંગવાળો મેઘ વૃદ્ધિ વરસાવે છે, અને ભૂમિનો તાપ હરે છે તેમ વિદ્યુત પેઠે પ્રકાશતાં અંગવાળો ધારાવર્ષ ( વરસાદની વૃષ્ટિ ) લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ કરે છે અને ભૂમિપર સંવાપ હરે છે ત્યારે કોણ સંતુષ્ટ નથી ?

( ૧૪ ) મારા પ્રભાવ ( માપ ) અનુસાર પુરાતન બ્રહ્માએ આ જગત કેમ ન સર્જ્યું તે વિચારથી ધ્રુવરાજનો યશ બક્ષા સાથે અતિ અસંતુષ્ટ હતો.

( ૧૫ ) આ અસાર જીવિત પવન કે વિદ્યુત સમાન અચળ છે એમ જોઈને તેણે પરમ પુણ્ય ભૂમિદાનનું આ ધર્મદાન કર્યું.

( પંક્તિ. ૨૪ ) અને તે સર્વ મહાશબ્દ પ્રાપ્ત કરનાર, મહાસામન્તોનો સ્વામિ, ધારાવર્ષ શ્રી ધ્રુવરાજ હરેક સંબંધવાળા રાષ્ટ્રપતિ, વિષયપતિ, ગ્રામકૂટ, ગ્રામકુલ, નિયુક્તક, આધિકારિક, મહત્તર આદિને આ અનુશાસન કરે છે:—

( પંક્તિ. ૨૬ ). તમને જાહેર યાત્રો કે મારાં માતૃપિતા અને મારા પુણ્ય યશની આ લોકમાં તેમજ પરલોકમાં વૃદ્ધિ અર્થે, મેં, શ્રી એટક જહાર સર્વમંગલાસક્તામાં નિવાસ કરીને, ભટ્ટ મહેશ્વરના પુત્ર, વરશિષ્ઠિમાં વસતા, તે સ્થાનના ચતુર્વેદિ મળેના, લાવાણ ( ? )

૧ એટલે રાજ વધે. ૨ શ્લોક ૧ નં. ૧ ૨૮, નં. ૩. ૩૧ ૩ શ્લોક ૭ નં. ૩ ૨૨; નં. ૪. ૧૪ ૪ જ્ઞાનીગુ સાધુ નાથન છે. ૫ શ્લોક ૮ નં. ૩. ૨૪ નં. ૪. ૧૧ ૬ શ્લોક ૯ નં. ૩. ૨૭ નં. ૪. ૧૭ ૭ મુદ્રિત વિનયને વિનયપ્રાદિન સાથે સમાપાદિ. ૮ શ્લોક ૧૦ નં. ૩ ૨૬, નં. ૪. ૧૮ ૯ જ્યુલ્પતિ શ્લોક મળે જ કુવળીય સાથે સમાપાદિ કરી છે. ૧૦ શ્લોક ૧૧ નં. ૩ ૩૦; નં. ૪. ૧૬ ૧૧ શ્લોક ૧૨ નં. ૩. ૩૧.



સગોત્ર અને વાજિ માધ્યન્દન સપ્તહાર્યારી, અને ( તેના પિતાના મૃત્યુ પછી ) શ્રી મૌવિન્દ-રાજ તરફથી રાજ ભેશીનેા શબ્દ પ્રાપ્ત કરનાર, યોગને, કાશીકુંડ વિષયમાં, પૂસિલાવિદિલ ગામ જેની સીમા:—પૂર્વે વેલ્લિચ્ચ નદી; અને વેરીવદ્રક ગામ; દક્ષિણે—ચતુ:સરી ગામ; પશ્ચિમે—તસિ-લાવદિલ ગામ: ઉત્તરે—વિન્દુચવદિલ ગામ. આ ગામ તેની ચાર સીમા સહિત, ઉદ્દંગ સહિત, ઉપરિશ્વર સહિત, દશ અપરાધની શિક્ષા અને દંડની સત્તા સહિત, ભૂતવાત પ્રત્યાય સહિત, વેક સહિત, અગ્નિ અને સુવર્ણની આવક સહિત, ચાટ અને ભટના પ્રવેશ મુક્ત, રાજ પુરોના હસ્ત પ્રક્ષેપણ મુક્ત, ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી પુત્ર યૌત્ર અને વંશભેતા ઉપલોગ માટે, પૂર્વે મંદિરો અને દ્વિજોને કરેલાં દાન વર્જ કરી—ભક્તિ થી શકનૃપના કાળ પછી સં. ૭૫૭ કાર્તિક શુદ્ધ ૧૫, કૃત્તિકામાં જે મહાન દિને પૂર્ણ ઇન્દુ હતો તે દિને સ્નાન કરીને, આજે, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, અને અતિથિ સત્કારના પંચમહાયજ્ઞના અનુષ્ઠાન અર્થે, પાણીના અર્ધ્યથી આપ્યું છે.

( પંક્તિ. ૩૬ ) આથી જ્યારે તે બ્રહ્મદાય અનુસાર ( આ ગામને ) ઉપલોગ કરે, ઉપ-લોગ કરાવે, ખેતી કરે, કે ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે, ત્યારે કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ. અને અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ ભૂમિદાનનું ક્ષણ સર્વ નૃપને સામાન્ય છે અને રાજ્યશ્રી વિદ્યુત સમ ચંચળ છે, અને ભવિત તૃણાગ્ર પરના જળાગ્નિદુ સમાન અસ્થિર છે, એમ વિચારીને આ અમારા દાનને પોતાના દાન સમાન ગણવું, અને અનુમતિ આપવી. અને અજ્ઞાનના ઘન તિમિરથી આવૃત થએલા ચિત્ત વડે, જો કોઈ આ દાન જપ્ત કરશે અથવા જપ્તિમાં અનુમતિ આપશે, તે પંચમહાપાપ અને અદ્ય પાપોને દોષી થશે.

( પંક્તિ. ૪૪ ) અને ભગવાન્ વેદવ્યાસે કહ્યું છે:—ભૂમિદાન દેનાર, સ્વર્ગમાં, ૬૦ હજાર વર્ષ વસે છે પણ તે જપ્ત કરનાર, કે તેમાં અનુમતિ આપનાર, તેટલાંજ વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે. ભૂમિદાન જપ્ત કરનાર વિંધ્યા પર્વતના નિર્જલ વનમાં શુષ્ક વૃક્ષના ફોટરમાં વસતા કાળા સર્પો જન્મે છે: સુવર્ણ અગ્નિનું પ્રથમ બાળ છે; પૃથ્વી વિધ્ણુની છે, ધેતુઓ સૂર્યની પુત્રીઓ છે. સુવર્ણ, ધેતુ અને ભૂમિ દેનારથી ત્રિભુવન દેવાશે. સગરથી માંડીને ઘણા નૃપોએ પૃથ્વીનેા ઉપલોગ કર્યો છે. જ્યાં સુધી જે નૃપ ભૂમિનેા પતિ, ત્યાંસુધી તેને દાનનું ક્ષણ છે, નૃપોથી પૂર્વે થએલાં પુણ્ય; લક્ષ્મી અને યશના ક્ષણવાળાં દાન જે દેવાને આહુતિ સમાન કે ઉલટી કરેલા અગ્નિ સમાન છે તે કયો સુજન પુત્ર: હરી લેશે ? નૃપોમાં શ્રેષ્ઠ, હે નૃપ ! તારાથી કે અન્યથી અપાએલી ભૂમિનું સંભાળથી રક્ષણ કર. ભૂમિનું રક્ષણ દાન કરતાં અધિક છે. આથી રાજ્યશ્રી અને ભવિત કમળપત્ર પરના જળાગ્નિદુ સમાન ચંચળ છે એમ વિચારીને, વિમળ મનના અને નિઘ્રહવાળા જનોએ અન્યના યશનો નાશ કરવો નહિ.

( પંક્તિ. ૫૩ ) આ દાનને દૂતક શ્રી દેવરાજ છે, અને શ્રી દુર્ગભટના પુત્ર સંધિવિગ્રહિક શ્રીનારાયણથી લખાયું છે.

( પંક્તિ ૫૪ ) ઉપરનું લખેલું, મારી શ્રી કર્કરાજદેવના પુત્ર શ્રી ધ્રુવરાજદેવની ઇચ્છાથી છે.

# ગુજરાતના રાષ્ટ્રકૂટ રાજા દન્તિવર્માનાં તામ્રપત્રો\*

શક સંવત્ ૭૮૯ પૌષ વદિ ૯

આ લેખ ગુજરાત શાળાના રાષ્ટ્રકૂટ વંશના દન્તિવર્મનું અથવા ૫૬ પછીની પંક્તિમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે " અપરિમિતવર્ષના બિરુદવાળો, મહાસામન્તોનો અધિપતિ, પંચ મહાશબ્દ પ્રાપ્ત કરનાર તલપ્રહારિ શ્રી દન્તિવર્મદેવનો છે. લેખનો આરંભ,—પ્રથમથી જ દાન છુદ્ધ પંથનું છે એમ સૂચવનાર,—ૐ, ઐ, નમો છુદ્ધાય, એ નમનથી થાય છે. પછી તે વિષ્ણુ અને શિવની રક્ષાની આરાધના કરનાર ( અન્ય રાષ્ટ્રકૂટ દાનપત્રોમાંથી સારી રીતે જાણીતો ) એક શ્લોક આપે છે. પછી પંક્તિ ૪૯ માં ધ્રુવરાજ ર જાના બહુઆનાં પતરાંની માફક ( થોડા નજીક ફેરફાર સહિત ) તેને તે જ શ્લોકોમાં દન્તિવર્મનની વંશાવળી આપે છે, પછી આ દાનપત્રને વિશેષતાવાળા અને દન્તિવર્મન ધ્રુવરાજ ર જા નો અનુજ હુતો એમ કહેતા ત્રણ શ્લોકો પંક્તિ. ૪૯-૫૨માં આપે છે. આ પછી જીવિતના અસાર સંબંધી એક બીજો જાણીતો શ્લોક છે. દાનપત્રનો ચોક્કસ આશય પંક્તિ ૫૩-૬૭ માં ગદ્યમાં આપેલો છે. દન્તિવર્મન સમસ્ત રાષ્ટ્રપતિ, વિધયપતિ, શામકુટ, નિયુક્ત, આધિકારિક, વાસાપક, મહત્તર આદિને જાહેર કરે છે કે—શક સંવત્ ૭૮૯ પૌષ વદિ ૯ ( શબ્દમાં અને સંખ્યામાં ) ને ઉત્તરાયણના મહોત્સવે, મહાન પૂરાવી નદીમાં સ્નાન કરીને, કામિષ્ઠ્યના તીર્થમાં વિહારને, સત્યો તૈલાટના નામ ઉપરથી કહેવાતાં ૪૩( ગામ )માં અને વાયવ્ય કોણમાં આવેલું ચૈક્રખુટિ ગામ, શ્રી આર્યસંઘના શિષ્યોના ૫૨૫૨ના ઉપસોગ માટે, ગંધ પુષ્પ, ધૂપ, દીપ, લેપ અને મંદિરના ખર્ચિત ભાગ નવા કરવા માટે તથા આપ્યું છે. દાન દેવાએલા ગામની સીમા:—પૂર્વ-૬( ને )લલક ગામ; દક્ષિણે—અપમુન્દર ગામ; પશ્ચિમે—કાલૂપદિકા ગામ અને ઉત્તરે—મન્દાકિની( ગંગા ) નદી. પંક્તિ ૬૬-૭૨ ભાષિ નૃપોને આ દાનને અનુમતિ માટે પ્રાર્થના અને તે હરી લેનારને દેવી દંડની બીંતિના સમાવેશ કરે છે. પંક્તિ ૭૩-૮૦ આશીર્વાદ અને શાપ આપનાર સાત ચાલુ શ્લોક ટાંકે છે. અને ( પંક્તિ ૮૦ થી ) લેખ પછી આમ સમાપ્તિ કરે છે:—“ આ( દાનપત્ર )નો દૂતક મહામાત્ય શ્રી કૃણુમટ્ટ છે, અને આ રાણ્યપના પુત્ર સેન ભોગિક ગોદક્ષથી લખાયું છે. ( આ ) શ્રી અકાલવર્ષ દેવના પુત્ર શ્રી દન્તિવર્મનનો મત છે. તથા ( આ ) મહારો શ્રીમદ્ અકાલ વર્ષના પુત્ર શ્રી ધ્રુવરાજ દેવનો મત છે.”

अधरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ओं ओं' न[ मो ] बुद्धाय ॥ स वोच्याद्वेषसां धाम य( १ )नाभिकमलं कृतं ।  
हरश्च यश्चै कान्तेन्दुकलया कमलंकृतं ॥ [ १ ] आसीद्विषट्ति<sup>१</sup>
- २ मिरमु[ च ]तमंडलाग्रो ध्वस्तिन्नयन्नभिमुखो रणशर्वरीपु । भूपः शुचि[ वि ]धुरि-  
वास्तदिगन्तकीर्त्तिर्गोविदराजै इति र[ ज ]
- ३ राजसिंघैः ॥ [ २ ] दृष्टा चमूमभिमुखी सुभटादृष्टासामुन्नामित[ न्स ]<sup>२</sup>पदि  
ये[ न ] रणेपु नित्यं । दष्टाधरेण दधता भृकुटीं
- ४ ललाटे खड्गं कैलं च हृदयश्च निजं च सैत्यं ॥ [ ३ ] खड्गं करामान्मुखतश्च  
शोभा मानो म[ न ]स्तस्सममेव यस्य । महाहवे ना-
- ५ [ म ]निश[ १ ]म्य स[ च ]स्य[ ये<sup>३</sup> ]रिपूणां विगलत्यकाण्डे ॥ [ ४ ] तस्या-  
त्मजो जगति विश्रुतशुभ्रकीर्त्तिरार्चात्तिहारिहरिविक्रमधा-
- ६ मधारी । भूपस्तृविष्टैपनृपानुकृतिः कृतज्ञः श्रीकर्कराज इति गोत्रमणिर्वभूवै ॥  
[ ५ ] तस्य प्रभिन्नकरटच्युतदानद[ न्ति ]-
- ७ दन्तप्रहाररुचिरोल्लिखितां सपीठः । [ क्षमा ]पः क्षितौ क्षपितशत्रुरभूचनूजः सद्मा-  
ग्रूकूटकनकाहरिवेद्वैराजः ॥ [ ६ ]
- ८ तस्योपार्जितमहसस्तन[ य ]श्चतुरुदधिबलयमालिन्याः । भोक्तो भुवः शतक्रतु-  
सदृशः श्रीदन्तिदुर्गराजोभूत् ॥ [ ७ ] कांची-
- ९ [ श ] केरलनराधिपचोलपाण्ड्यश्रीहर्षवज्रटविमेदविधा[ न ]दक्षं । कैर्णाटक  
[ म्त्र ]लमचित्यमजेयमन्यैर्भृत्यैः<sup>४</sup>किपद्भिरभि<sup>५</sup>
- १० यः सहसा जिगापै ॥ [ ८ ] आसेतोर्विपुलोपलावल्लिलसल्लोलोर्भिममालजलादा  
प्रालेयकलंकिवाम[ ल ]शिलाज[ १ ]लौ-
- ११ तुषाराचलात् । आ पूर्वपर [ वा ]रिराशिपुलिनप्रान्तप्रसिद्धावधेयेने[ य ]ज-  
गंती सैविक्रमवलेनैकांतपत्रीकृता ॥ [ ९ ] न[ स्मि ]<sup>६</sup>

१ यिदृश्ये दशवित्र छे. २ वांथो बुद्धाय. ३ वांथो यस्य ४ वांथो आसौ द्विपति ५ वांथो गोविन्द  
६ वांथो राजसु ७ वांथो सिंहः ८ वांथो दृष्टा ९ वांथो मुखौ १० वांथो तं सपदि ११ वांथो कुलं १२ वांथो  
सत्त्वं १३ वांथो ह्ययं १४ वांथो कौर्त्ति १५ वांथो स्त्रिविष्टप १६ वांथो र्वभूव १७ वांथो कनकादि १८ वांथो  
भीक्ता १९ वांथो दन्ति २० वांथो कर्णाटकं वल २१ वांथो मन्यै अने यद्भिरपि २२ वांथो जिगाय २३ वांथो  
कलंकिता २४ वांथो धेयेने २५ वांथो वले २६ वांथो तस्मिन्

- १२ दिवं प्रपाते<sup>१</sup> बलभराजेकृतप्रजावार्धः । श्रीकर्कराजसुनुर्महीपतिः कृष्णराजोभूत् ॥  
[ १० ] यस्य स्वमुजपराक्रमनिःशे-
- १३ षोत्सादितारि<sup>२</sup> दि<sup>३</sup> कचर्क । कृष्णस्येवाकृष्णं चरितं श्रीकृष्णराज<sup>४</sup> स्य ॥  
[ ११ ] शुभतुंगवंगतुरगप्र<sup>५</sup> वृ<sup>६</sup> द्वरेणु<sup>७</sup> र्द्ध<sup>८</sup> रुद्धर<sup>९</sup> वि<sup>१०</sup> करणः । श्रीमे-
- १४ पि नमो-निलि<sup>११</sup> लं<sup>१२</sup> प्रावृट्कालयेन<sup>१३</sup> [ स्य ] णं ॥ [ १२ ] राहुप्पमा<sup>१४</sup> त्मभु<sup>१५</sup>]-  
ज्जातव<sup>१६</sup> ला<sup>१७</sup> ज्वेलपमाजौ विजित्य निशिता<sup>१८</sup> सि<sup>१९</sup> ] ल्तापहारैः । पालि-
- १५ ध्वजावलिगुभामचिरेण यो हि राजाधिराजपरमेश्वरतान्ततान् ॥ [ १३ ] पाता-  
यैश्चतुरम्पराशिरसनालंकारमाजो भुवैः [ त्र ] प्याचा-
- १६ पि कृत<sup>२०</sup> द्वि<sup>२१</sup> जामरगुरु<sup>२२</sup> प्रा<sup>२३</sup> ज्याज्यपूजार्दशे [ । ] दाता मानभृ<sup>२४</sup> दप्र<sup>२५</sup>]-  
गोर्धनवत्ता<sup>२६</sup> थोसौ श्रिये<sup>२७</sup> बल<sup>२८</sup> भो<sup>२९</sup> ] ( १ ) मोजं<sup>३०</sup> [ स्व<sup>३१</sup> गर्गफलानि भूरितपसा
- १७ स्थानजगोमैमेरे ॥ [ १४ ] येन श्वेता<sup>३२</sup> त<sup>३३</sup> ] पत्रप्रहतरविकरत्रातवापासंलीलं  
जैमै<sup>३४</sup> ना<sup>३५</sup> ] सीरघ्नीधवलि<sup>३६</sup> त<sup>३७</sup> ] शिरसा बल<sup>३८</sup> ना<sup>३९</sup> ] लोः स-
- १८ रंजौ । धामदगोवि<sup>४०</sup> न्द<sup>४१</sup> ] राजो जितजं<sup>४२</sup> प<sup>४३</sup> दहितः प्रैणवैधन्यदक्षैः  
तस्यामीत्सुनुरेकः क्षणरणदलितारणतिम<sup>४४</sup> ते<sup>४५</sup> ] भकुं-
- १९ मः ॥ [ १५ ] तस्यानुजः श्रीभुवराज<sup>४६</sup> ना<sup>४७</sup> ] मा महानुमार्वैः प्रह<sup>४८</sup> तः ]  
प्रतापः । प्रसाधिताशेषन<sup>४९</sup> रेंद्रचक्र<sup>५०</sup> ] क्रमेण ( १ )

पतरं बीजं—प्रथम बाजु

- २० वैलार्कवपुर्व्वर्धं ॥ [ १६ ] जाते यत्र च राष्ट्रकूटतिलके सद्रूपचूडा-  
मणौ ( १ ) गुर्वी दुष्टिरयाखिलस्य जगतः सुस्वा-
- २१ मिनि प्रत्यहं । सत्य<sup>५१</sup> न्स<sup>५२</sup> ] त्यमैति प्रशासति सति<sup>५३</sup> दमैमा<sup>५४</sup> ] मसुद्रा-  
न्तिका<sup>५५</sup> मा<sup>५६</sup> ] सिद्धर्मपरे [ गु<sup>५७</sup> ] णामृत<sup>५८</sup> [ नि<sup>५९</sup> ] यौ सत्यवताधि<sup>६०</sup> णि<sup>६१</sup> ]-
- २२ ते ॥ [ १७ ] रक्षता येन निःशेषं चतुरंगोघिसंयुतं । राज्यं घ<sup>६२</sup> र्मे<sup>६३</sup> ] ण  
लोकानां कुर्वौ सुष्टिः परा हृदि ॥ [ १८ ] तस्यात्मजो [ ज<sup>६४</sup> ] गति

१ वांशि प्रपाते २ वांशि बाधः ३ वांशि जूर्ध्व अने किरणं ४ वांशि यते ५ वांशि बला ६ वांशि रम्य  
७ वांशि भुवल्ग्यापायि ८ वांशि दतः ९ वांशि श्रियो १० वांशि मोकुं ११ वांशि मामरं १२ वांशि माल-  
तापा १३ वांशि जम्मे १४ वांशि ब्रह्माक्ष १५ वांशि दावौ १६ वांशि जगदहितत्रैण १७ वांशि दक्षस्तस्या-  
सीत्सु १८ वांशि भाषोप्रहृत्य. १९ वांशि बात्य २० वांशि र्वर्ध्व २१ वांशि सत्यं मलमिति २२ वांशि  
क्षमाघमुश २३ वांशि हि २४ वांशि कृता

- २३ सत्प्रथितोरुकीर्तिर्गोविन्दराज इति गोत्रललामभूतः त्यागी पराक्रमधनः [ : ]  
प्रकटप्रताप ( । ) सन्तापिताहित-
- २४ जनो जनवल्लभोभूत् ॥ [ १९ ] पृथ्वीवल्लभ इ[ ति ] च प्रथितं यस्यापरं  
जगति नाम । यश्चतुरुदधिमुसीमामेको वसु-
- २५ धाम्बशे\* चक्रे ॥ [ २० ] एकेनेकेनरेन्द्रवृन्दसहितान्यस्तान्समस्तानपि प्रोत्खा-  
तासिलताप्रहारविधरां बध्वा महासन्धु-
- २६ गे [ । ] लक्ष्मी[ म ]प्यचलां चकार विलसत्सच्चारग्राहिणी सन्सी[ द ]दुरु-  
विप्रसज्ज[ न ] सुहृद्वन्धूपभोग्यां सुवि ॥ [ २१ ] तत्पुत्रो-
- २७ त्र गते नाकमाकम्पितरिपुत्रजे । श्रीमहाराजशर्वाख्यः खातो राजाभ-  
वद्रुणैः ॥ [ २२ ] अर्थिषु यथार्थतां यः
- २८ समभीष्टफलावासिलब्धतेषु ॥ वृद्धिन्निनाय परमाममोघवर्षाभिधानस्य ॥  
[ २३ ] राजाभूत्तसि[ तृ ]व्यो रिपुभववि-
- २९ भवोद्भूत्यभावैकहेतुर्लक्ष्मीमानिन्द्रराजो गुणनृपनिकरान्तश्चसत्कारिकारी । [ रा ]-  
गाद[ न्या ]न्युदस्य प्रकटितविष-
- ३० या यं नृपोः सेवमाना राजश्रीरेव[ च ]के सकलकविजनोद्गीततथ्य  
स्वभावं ॥ [ २४ ] निर्व्विणावासिवाणासहितहितज-
- ३१ ना यस्य मानाः सुवृत्तं वृत्तं जित्वान्यराज्ञां चरितमुदयवान्सर्व्वतो [ हिन्क ]-  
केभ्यः । एकाकी दृप्तवैरिस्खलनकृतिगह[ पो ]-
- ३२ तिरी[ ज्ययाशं ] कुर्लादीयं मंडलं प[ स्तन ]य इव निजस्वामिदत्तं ररक्ष ॥  
[ २५ ] सूनूर्व्वभूव खलु तस्य महानुभावः शास्त्रार्थबोधसुखला-
- ३३ लितरिक्तैवृत्तिर्यो गोण[ ना ]मपरिवारमुवाह पूर्वं श्रीकर्कराजसुभ[ ग ]  
व्यपदेश[ मु ]चेः ॥ [ २६ ] श्रीकर्कराज इति रक्षितरा-
- ३४ ज्यंभारः सारंकुल[ स्य ]तनयो नयशालिशौर्यः । तस्याभव[ \*द्वि ]भवंनंदि-  
तवन्धुसार्थिः । ( । ) पार्थः सदेव धनुषि प्रथमः शु[ ची-

\* वांथो धां वशे १ वांथो एको २ वांथो विधुरान्बध्वा ३ वांथो संयु ४ वांथो ग्राहिणी संसीद ५ वांथो  
द्वन्धु ६ वांथो ख्यातो ७ वांथो लब्धतेषु ८ वांथो श्रमत्कार ९ वांथो नृपान् १० वांथो स्वभावं ११  
हिंसकेभ्यः वांथननी धारणा होवानो संभव छे, ( लुथो कर्नां नवसारीनी पतरां— ज. भी. भी. आर.  
ओ. ओस. वे। २० था. १३२ १३ वांथो कृतिसहप्रातिराज्येशशंकु १४ वांथो मण्डलं य १५ वांथो बर्भूव  
१६ वांथो शास्त्रार्थबोध ७१ वांथो लितचित्तवृत्ति । यो गोण १८ वांथो मुनैः १९ वांथो वन्धु

- ३६ नां ॥ [ २७ ] दानेन मानेन संदाक्षया वा वीर्येण शौर्येण च कोपि भूपः ।  
एतेन तुल्योस्ति न वेत्ति कीर्तिः सकौवर्का आम्यति य[ स्य ]लोके ॥ [ २८ ]
- ३६ [ स्वेच्छा ] गृहीतविषया[ न ] दृढसंघभाजः प्रोद्धृतदृष्टस्य शुल्किकराष्ट्रकूटां  
उत्सातस्व[ द्य ] निजवाहवलेने जित्वा योमोघव-
- ३७ य इति राज्यपदे व्यघट ॥ [ २९ ] पुत्रीयतस्तस्य महानुभावः कृतो कृतज्ञः  
कृतवीर्यवीर्यः । वशीकृताशेषनरेन्द्रवृन्दो वसुवै

बीजं पतरुं बीजी बाजु

- ३८ मृदुर्ध्वराजनामा ॥ [ ३० ] चंद्रो जडो हिमगिरिः सहिमः प्रकृत्या यातश्च-  
लश्च तपनस्तपनस्वभावः । क्षारः प-
- ३९ योधिरिति तैः सममस्य नास्ति येनोपमा निरुपम ( १ ) स्तत एव गीतः ॥ [ ३१ ]  
रणसर्पसि सद्गघातैर्वह-
- ४० भदण्डम्पराद्मुखीकृत्य । शस्त्रशतशुद्धदेह[ : ] स्वर्गमगादेक ए[ वा ]सौ ॥  
[ ३२ ] तस्याशेषनराधिपद्वय-
- ४१ शसः स्वर्गलोकगतकीर्तः श्रीमानकालवर्पस्तन[ य ]स्सममृत्कुलालंबः ॥  
[ ३३ ] बलममाराकान्तं विष-
- ४२ [ टि ] तदुष्टान्वजी[ वि ]वर्गेण । पितृपर्यागतमचिरान्मण्डलमध्यासितं  
ये[ न ] ॥ [ ३४ ] प्रियवादी सत्यव[ न ]ः श्री
- ४३ माननुजीविवत्सलोगानी । प्रतिपक्षसोमकरः शुभतुंगः शुभकरः सुहृदां ॥  
[ ३५ ] तस्मिन्स्वर्गोभूते गुण-
- ४४ वति गुणवं गुणाधिकप्रीतिः । समभृद्भुवराजसमो भुवराजस्तुष्टिकुलोके ॥  
[ ३६ ] इतोमिमुख-
- ४५ मां [ न ] त्वचलगौर्जराणाम्बलं इतोमिमुखवल्लभो विकृतिमागता बान्धवो ।  
इतोनुनविकु-
- ४६ जितं सममगात्समस्तम्पयादहो स्फुरणमद्भुतं ( १ ) निरुपमेन्द्र सद्गस्य ते ॥  
[ ३७ ] गूर्ज्वरयलमतिवलंब-
- ४७ त्समुपतं वृंहितं न कुल्येन । एकाकिनैव विहितं पराद्मुखं लीलया येन ॥  
[ ३८ ] यश्चाभिषिक्तमार्तैः

१ पंथि वेति २ पंथि सकौवर्का ३ पंथि दृष्टतर ४ पंथि कृत्या ५ पंथि बाहुबलेन ६ पंथि मोप  
नपेमभिरास्तरदे ( ध्रु १ खाना पडाशाना पनशं प्रभात्रे ) ७ पंथि वसुव ८ पंथि गिरि ९ पंथि  
पेशः १० पंथि दुष्टानुजी ११ पंथि गुयवान १२ पंथि मृदुध्र १३ पंथि त्वचल १४ पंथि नां वनमिनो  
१५ पंथि बान्धवाः १६ पंथि वन १७ पंथि वल्ल १८ पंथि वृंहित १९ पंथि मात्रः  
से. ३४

४८ परं यशः ( : ) स्त्यागशौर्यसंपन्नः । शुभतुंगयोनिर्तुंगं पदं पदाप्तेति<sup>३</sup> नाचित्रं ॥

[ ३९ ] यश्च स्वभुजवर्लार्जि-

४९ तज[ य ] लक्ष्मीन्दातुमुद्यतप्रणते । भयमपि विद्वेषिजने रनर्थदा[ व ] धिते<sup>१</sup>-  
कामं ॥ [ ४० ] रामस्यैवं सौमित्रिर्द्धर्म-

५० स्येव धनंजयः । अस्य आतामवद्भव्यो दन्तिवर्मोति वीर्यवान् ॥ [ ४१ ] यस्य  
निशितासि[ धारा ] मरिकरिणः संग-

५१ रे सदाऽवर्त्ताः । स( : ) दन्तिवर्मनामा ख्यातोस्थैवानुजः प्रसभं ॥ [ ४२ ]  
प्रचुरकरिकुम्भदारितविगलि[ त ] मुक्ता-

५२ फलैरहितकरणां । रंजितदोर्दण्डयुगं विजयति समरे रिपुं<sup>१</sup> खड्गे ॥ [ ४३ ]  
तेनेदमनिलविद्युश्चंचलमव-

५३ लोक्य जी[ वि ] तमसारं ( १ ) । क्षितिदानपरमपुण्यः प्रवर्तितो धर्मदायो-  
यं ॥ [ ४४ ] स[ च ] हरि[ णे ] वै विक्रमाक्रान्तसम-

५४ स्तभूमण्डलः दोर्दण्डस[ मा ] कुष्टकोदण्डकोण्डलितशत्रुमहासामन्तैः लक्ष्मी-  
समाध्यासितवक्षः [ : ] स्थलः

त्रीजुं पतरं प्रथम बाजु

५५ पवनसूनुरिव निजभुजवर्लविनिर्जिताशे[ ष ] वरवैरिपतिप्रजनितजगविवि-  
ख्यातप्रतापैः ती-

५६ क्षणासिलतांप्रहारदलितरिपुकाभिकुम्भविगलितमुक्ताफलप्रकरं रंजितदोर्दण्डयुगः सम-  
धिगतपंचमहा-

५७ शैलमहासामन्ताधिपत्यपरिमितवर्षविरुदतलप्रहारिश्रीदन्तिवर्मदेवः<sup>१०</sup> सर्वानेव  
यथासम्बन्धमानकै-

५८ रौष्ट्रपेतिविषयपतिग्रामकूटनियुक्ताधिकारिकवासापकमहत्तरादीन्समनुवोधैर्यत्यस्तुवंः  
सन्विदितं य-

५९ था[ मा ] तापित्रोरात्मनश्चैहिकामुष्मिकपुण्यय[ शो ] भिवृद्धये सार्धतैलाटकीय-  
द्विचत्वारिंशत्यान्तर्गतवार्यै-

६० व्यादिग्भागावास्थितचोक्खकुटिनामग्रामः कांपित्यतीर्थकीयविहाराययंतं चाघाट-  
नानि पूर्वतो द[ न्ते ] लं-

१ वांथो शौर्यतोवाप ( ध्रुवराज २ जनां अशुभ्रनां पतरां अनुसार ) २ वांथो तुंग जोतिर्तुंग ३ वांथो  
यदा प्रोति ४ वांथो नो चित्रं ५ वांथो बला ६ वांथो धनं ददावर्धने. ७ रामस्येव. ८ पथी हि ९ अस्तुं श्रीं  
१० ६४ ५६ ७३ ८३. ८ वांथो करिण ९ वांथो युगो १० व्याकरणना नियम शुभ्र विजयते ११ अ  
परंतु तेम १२ वाथी १३ अराअर भेसना नही आवशे. ११ वांथो रिपूखड्गैः १२ वांथो विद्युचं १३ वांथो  
प्रवर्तितो १४ वांथो हरिरिव १५ वांथो काण्डदलितं. १६ वांथो बल १७ वांथो जगद्विख्यात १८ वांथो  
लता अनेकरिकुम्भ १९ वांथो शब्द २० वांथो विरुद २१ वांथो संबध्यमानका २२ वांथो न्नाष्ट्रपति अने ग्रामकूट  
२३ वांथो बोध २४ वांथो सन्विदितं २५ वांथो शदन्तर्गत २६ वांथो यस्य

- ६१ क[ ग्राम ] सीमा दक्षिणतो( अ )मसुंदरग्रामसीमा पश्चिमतो कान्धल्लिकामा-  
मसीमा उत्तरतो मंदाकिनी
- ६२ नदी [ १ ] एवं चतुराघाटनोपलक्षितः सपरिकरः सवृक्षमालाकुलः ससीमापयन्तैः  
सीत्यधमानवेष्टिक-
- ६३ घाण्यहिरण्यादेयो( अ )चाटमटप्रवेश्यः सर्व्वराजकीया[ ना ]महस्तप्रक्षेपणीयः  
आचंद्रार्कपूर्णवावनिः-
- ६४ रित्यव्वत्समकालीनः श्रीमा[ र्ग ]सुधस्य शिष्यानुशिष्यकमोपमुंजतो [ ५ ]व्व-  
प्रदत्तमेक्षदोयदे-
- ६५ [ व ] वायरहितोभ्यंतरसिर्घा शकनृपकालातीतसंवत्सरशतेषु स[ स ]सु नवा-  
शीत्यधिकेष्वंकतोपि सं-
- ६६ वत्सरशते ७८९ चौबैवहुलनवम्यामुत्तरायणमहापर्व्वमुद्दिश्य पूराधीमहानघां  
जात्वादका-
- ६७ तिसर्गोणं गंधपुष्पघृषदीपोपलेपनार्थं खण्डरुद्रितमासादपुन[ : ] संस्करणार्थं प्रति-  
पादितः [ १ ] यतोस्त्यो[ चि ]-
- ६८ [ त ]या देवदा[ य ]स्थित्या मुंजतो मोवापयतो वा कृपतो कर्पापयतो वा  
प्रतिदिशतो न केनचित्पारिषं-
- ६९ नीमस्तथागामिनृपतिभिः अस्मद्वंसजैरन्यैर्वा सामान्यमूदानफलमवेत्य(म) विद्यु-  
होलाभ्यामित्यैश्वर्या-
- ७० णि तृणा[ म्र ]जलावैदुचंपलं च जीवितमाकलय्य स्वेदायनिर्व्विशोषोयमस्मदा-  
योनुमन्तव्यः परिपालयित-
- ७१ व्यश्च ॥ यथाज्ञानतिमिरपटलावृतमतिराच्छिपादाच्छिद्यमानकं [ वा ]नु[ मो ]  
दंकं स पंचभिर्महापात-
- ७२ [ कै ]प्रपार्तकश्च संयुक्ता[ : ] स्यादित्युक्त[ म्र ]



त्रीजुं पतरुं: बीजी बाजु

- ७३ भगवता वेदव्यासेन । षष्टिवर्षसहस्राणि [ स्व ]र्गे तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्तां चानुम[न्ता] च तान्येव( न )
- ७४ नरके वसेत् ॥ [ ४९ ] विंध्याट[वी] ष्वतोयासु शुष्ककोटरवासिनः । कृष्णा ह्यो हि जायन्ते भूमिदानै हरन्ति
- ७५ ये ॥ [ ४६ ] अमरपत्यं प्रथमं सुवर्णं भूवैष्णवी सूर्य[सु]ताश्च गावः । लोकत्रयं तेन भवेद्धि दत्तं यः [ कां ]-
- ७६ [ च ]नं गां च महीं च दद्या[त्] ॥ [ ४७ ] वैहु[भि]र्वसुधा द[त्ता] राजभिः [ स ]गरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य
- ७७ तस्य तच्चौ फलं ॥ [ ४८ ] यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि धर्म्मार्थियसस्कराणि [ । ] निर्म्माल्यमानप्रतिर्मा-
- ७८ नि तानि को ना[म] साधुः पुनरादत्ते ॥ [ ४९ ] स्वदत्तां परदत्तम्वां य[त्ता] द्रक्ष नराधिप ॥ मंही म[हि] मतां श्रेष्ठ
- ७९ राच्छेद्यो<sup>१५</sup> च पालनं ॥ [ ५० ] इति कमलदलाम्बुविदलोर्लां श्रियमनुचित्य मन्तिर्त्यजीवितं च । अतिवि[म] ल-
- ८० म [ नो ]मि[रा] त्मनीनैर्न हि पुरुषैः परकीर्त्तयो विलोप्याः ॥ [ ५१ ] दूत-कोत्र महामात्यश्रीकृष्णभट्ट[ः] । लिखि[तं]
- ८१ चैतत्सेनभोगिकगोल्लेन राणप्पसुतेनेति ॥ मतं मम श्रीदन्तिवर्म्मणः श्रीमदकाल-वर्षदेवसू-
- ८२ नोः । तथा मतं मम श्रीह्रस्वराजदेवस्य श्रीमदकालवर्षदेवसूनोः ॥ ७ ॥

५ वांथो आच्छेत्ता २ वांथो कृष्णा ३ वांथो दानं ४ वांथो दत्तं ५ वांथो बहु ६ वांथो तदा ७ वांथो धर्म्मार्थियश्च ८ वांथो वान्तप्रति ९ वांथो राददीत १० वांथो दत्ता वा. ११ वांथो महीं १२ वांथो दानाच्छेद्योनुपालनं १३ वांथो दलाम्बुविदु १४ वांथो मनुष्य.

# રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ધ્રુવ ૩ બાનું ભરચનું દાનપત્ર

શક સંવત ૭૮૬ જ્યેષ્ઠ અમાવાસ્યા.

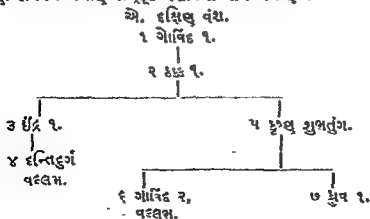
નીચે આપેલું દાનપત્ર ગાયકવાડની હદમાં બચુઆ (જુલ્લા બલેસર)માં કેટલાંક ખીજા બૂના અને નવા લેખો સાથે એક જોડકામમાંથી મળી આવ્યું હતું. મારા બૂના મિત્ર રાવસાહેબ ચોહનલાલ આર. ઝવેરી જે સુરતના ડેપુટી એન્જીનેયરિંગ ઈન્સ્પેક્ટર હતા, તેમણે આ તરફ મારું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું અને મારા માટે કેટલાંક પતરાં ખરીદ્યાં હતાં.<sup>૧</sup>

આ દાનપત્ર ત્રણ મજબૂત પતરાં ઉપર લખેલું છે. તેનું માપ ૧૨"×૧૦½" ઇંચ નું છે. તે રાહોડનાં શાસનોના સ્વિજ મુજબ પતરાંની હાથી બાજુએ પાડેલાં કાણાંમાંથી પસાર કરેલી એક મજબૂત કઠી વડે બેઠેલાં છે. ત્રીજું અને પહેલું પતરું અંદરની બાજુએ જ ફેલેલું છે. કઠી ઉપર રાહોડની હુમેયની મુદ્રા-કમળ ઉપર બેઠેલી હાથમાં સર્પ રાખેલી શિવની મૂર્તિ-છે. પતરાં એકંદરે સુરક્ષિત છે, બે કે કાટને અંગે ક્યાંક ક્યાંક થોડા અક્ષરો નાશ પામ્યા છે. પહેલા પતરાના નીચેના જમણા ખૂણામાંથી એક ત્રિકોણ કડકો ભાંગી ગયો છે, પરંતુ તે પણ સાચવામાં આવ્યો છે.

અક્ષરો કુશળતાથી ફોટાવાયા છે. એકંદરે તે દન્તિદુર્ગનાં સામનગહનાં શક સંવત ૬૭૫ નાં પતરાંને બહુ મળતા આવે છે, પણ કેટલીક રીતે વધારે આધુનિક આકારના જણાય છે.

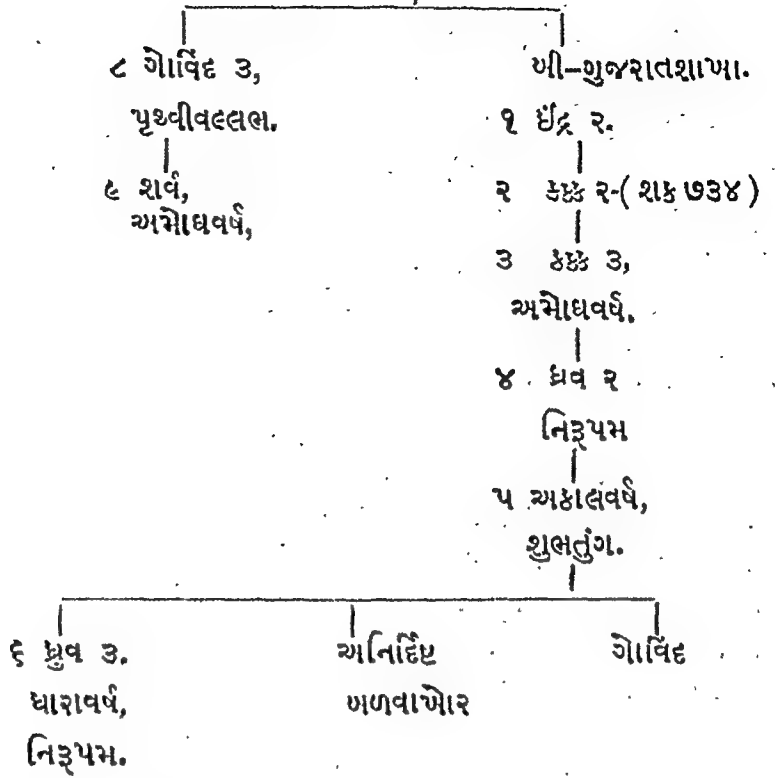
લેખવાંચન વિધાની દૃષ્ટિએ ભેલાં આ શાસન બહુ ઉપયોગી છે, કારણ કે સાહિત્યની અગર કાયસ્થ-નાગરી લિપિ બતાવતું શુભરાત રાહોડાનું આ બૂનામાં બૂનું દાનપત્ર છે. કક્કે રાજાનાં વડોદરાનાં પતરાંમાં અને ગોવિંદ ૪ થાનાં કાવીનાં શક સં. ૭૪૬ નાં પતરાંમાં હજી બૂની શુભરાતની લિપિનું અનુકરણ કરેલ છે. વળી ગોવિંદ ૩ બાનાં રાધનપુર અને વન ડિહોરિ દાનપત્રોમાં ખરા કાયસ્થ અક્ષરો સાથે ભેલામાં આવે છે તેવાં પ્રાચીન રૂપો આમાં જ્યાંયાં ભેલામાં આવતાં નથી. દાનપત્રની શબ્દરચના ખીજાં રાષ્ટ્રકૂટ શાસનોને બહુ મળતી આવે છે. અને વંશાવળીના જે ભાગો પહેલાંના રાજાઓ વિષે છે તે કાવી વડોદરા અને સામનગહનાં પતરાંને અક્ષરશઃ મળતા આવે છે.

આપણા દાનપત્ર પ્રમાણે રાષ્ટ્રકૂટ વંશાવળી નીચે પ્રમાણે છે:-



<sup>૧</sup> ઇ. એ. ડી. ૧૨ માર્ચ. ૧૯૦૬ રોડ બચુઆ અને રોડ ઇ. હુલ્લા. ૨ અર્ધે મોંઘ કરેલા દાનનાં અસલ પતરાં વિએનાના ઓરીએન્ડ મ્યુઝીયમને એક કરવામાં આવશે, અને ત્યાં ભેલા માટે પ્રુલ્લાં રખાશે.

૭ ધ્રુવ ૧.



મુખ્ય અથવા દક્ષિણ વંશની જે ઉપયોગી હકીકત આપણે જાણી શકીએ છીએ. એક તો, કૃષ્ણ ૧ લાએ શુભતુંગ ખિરદ ધારણ કરેલું જણાય છે, અને 'રાજધિરાજ મહારાજ' નો ઇલકાળ તેણે એક કોઈ રાહ્ય અગર રાહ્ય ઉપર મેળવેલા વિજયો ઉપરથી ધારણ કર્યો હતો.

આ બંને બાબતો કાવીનાં દાનપત્રમાં પણ જણાવી હતી. પરંતુ તેને લગતા ૧૩ અને ૧૫ શ્લોકો ભૂંસાઈ ગયા હોવાથી તે સમજી શકાય નહોતા. આ રાહ્ય કોણ હતો તે કહી શકાતું નથી. આલું નામ ફક્ત મેવાડના રાજાઓના લિસ્ટમાં મળી આવે છે. ઇ. સ. ૧૨૦૦ લગભગ રાજ્ય કરતો એક રહુપ પ્રોફેસર એચ. એચ. વિલ્સન બતાવે છે. અલબત્ત એ માણસ કૃષ્ણ ૧ લાનો શત્રુ હોઈ શકે નહીં. ખીજું, ગોવિંદ ૩ જાનો પુત્ર જેને અમોઘવર્ષ કહેવામાં આવે છે તેનું ખરું નામ આપણે પહેલી જ વાર સાંભળીએ છીએ. (શ્લોક. ૨૩, ૨૪) અને તે શર્વ હતું. ગોવિંદ ૩ જાને તેના અનુજનો 'સ્વામિન્' કહીને ઇંદ્ર ૨ જા અને તેના અનુગામીઓની પરંત્ર સ્થિતિ આપણા દાનપત્રમાં ચોખ્ખી રીતે જણાવી આપી છે. એક ખીજી ઉપયોગી હકીકત એ છે કે, આ દાનપત્રમાં ગોવિંદ ૪ થાનું, જે ઇંદ્ર ૨ જાનો ખીજો પુત્ર હતો અને જે કાવીનાં પતરાં જણાવે છે તે મુજબ તેના બંધુ કઈ અથવા કચ્છ ૨ જાની પછી ગાદીએ આવ્યો હતો, તેનું નામ આપ્યું નથી. આપણા દાનપત્રમાં કચ્છ ૨ જાની પછી તરતજ વર્ણવેલો કચ્છ ૩ જાનો ગોવિંદ ૪ થો કાકો હોવાથી, એ વધારે સંભવિત છે કે કચ્છ ૨ જા તેના પુત્રને સગીર છોડીને મરણ પામ્યો હોવો જોઈએ અને ગોવિંદ ૪ થાએ પોતાના ભત્રિજાને કાયદેસર વારસો છીનવી લીધો હોવો જોઈએ. કચ્છ ૩ જાના પ્રપૌત્રે જાહેર કરેલાં એક દાનપત્રમાં ગુજરાત રાઠોડોનાં લિસ્ટમાંથી એનું નામ ઇસાદાપૂર્વક અને રાજ્ય દ્રોહની શિક્ષા તરીકે આપવામાં આવ્યું નહીં હોય. ગુજરાતના અત્યાર સુધી ન જાણવામાં આવેલા ચાર રાઠોડ

રાજાઓની હકીકત પણ આ દાનપત્રમાં બહુ ઉપયોગી છે. શક સંવત ૭૪૯ અને ૭૮૯ વચ્ચેના ટુંકા સમયમાં બૃહા જૂદા વંશના પાંચ રાજાઓએ રાજ્ય કર્યું હતું. આ હકીકત એકલી જ એ બતાવવાને પૂરતી છે કે તે સમય વિપત્તિ અને લડાઈઓનો હતો, અને કંઈક તે બે ઉત્તરાવસ્થાએ ગાદીએ આવ્યો હશે અને તેના પુત્ર અને પૌત્ર મોટા થયા કે તરત જ મૃત્યુ પામ્યો અગર મારી નાખવામાં આવ્યો હશે. તે શિવાય અર્ધી સદીમાં પાંચ વંશને ગાદીએ આવી ગયા, એ અસંભવિત લાગે છે. ચાર નવીન રાજાઓની જે થોડી હકીકત આપી છે તે ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે તેઓને બહુ મુશ્કેલીઓ નહીં હશે. આપણા દાનપત્રના દાતા ધ્રુવ તે બંને તેના શત્રુ વલ્લભ અને બળવાખોર સંબંધીઓ સાથે લડાઈ થઈ હતી. ધ્રુવ તે બે પણ એક ખંડીઓ રાજા હતો. રાઠોડનાં તામ્રપત્રો તથા સિલા-હારના કાનેરિના લેખો ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે અમોઘવર્ધનું રાજ્ય આ સમય સુધી આશ્યું હતું. ત્રીજો શત્રુ, 'બલવાન ગુર્જર' એ અણહિલવાડના ચાવડા અગર ચાપોલકો હશે, કાશ્વ કે હાં મી સદીમાં ગુર્જરે કહી શકાય તેવું બીજું કોઈ રાજ્ય ન હતું. કૃષ્ણાણી " રત્નમાલા " સુજળ ઇ. સ. ૮૪૧ થી ૮૬૫ સુધી ખેમરાજ અગર ક્ષેમરાજે અણહિલ-વાડમાં રાજ્ય કર્યું હતું. અને ભરૂચ મેળવવા માટે ધ્રુવના અનુજની સહાયથી થયું કરી આજ ગુર્જરે મેદનત કરી હતી.

દાનમાં કર્મભાંતપુર સાથે જોડેલાં ૧૧૬ ગામોનું પારાહણક ગામ જોલલા નામના અધ્યક્ષ અગર યજ્ઞવેદના શિષ્ય તથા લાક્ષાયણ ગોત્રના બ્રાહ્મણને આપ્યું હતું. તેના હેતુ એક સત્ર અથવા સહામત ચલાવવાનો તથા ધાર્મિક ક્રિયાઓનું ખર્ચ કરવાનો હતો. તે મેળવનારના પિતાનું નામ નેત્રપ્ય ( કદાચ નેત્રપ્ય ) અને તેના દાદાનું નામ દોધિ હતું. પારાહણક ગામની સીમામાં ' બ્રાહ્મણકુલોનું નિવાસસ્થાન ' મોટુંક આપ્યું છે. આ સુરતથી બારડોલીના રસ્તા ઉપર આવેલું અને મોટાલા બ્રાહ્મણોનાં અસલ સ્થાન તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલું મોટા ગામ છે. આપણા દાનમાં તાપી નદીની દક્ષિણ તરફના એક ગામનો નિર્દેશ કરેલો છે તે ઉપરથી પુરવાર થાય છે કે ભરૂચના રાઠોડોના રાજ્યમાં દક્ષિણ ગુજરાતનો સમાવેશ થતો હતો. આ હકીકત કાઠી અને ગુજરાતનાં પતરાંએ અચોક્કસ રાખી હતી. હાલના સમયમાં પણ તાપી નદીની દક્ષિણમાં રાઠોડ કૃષિકારો મળી આવે છે.

આપણાં દાનપત્રમાં સૂર્યચંદ્રનો ઉલ્લેખ આવેલો હોવાથી દાન આપવાનો દિવસ ચોક્કસ થઈ શકે છે. પ્રોફેસર જેકોબી અને ડૉ. બર્ગેસ ખાત્રી પૂર્વક કહે છે કે તે વારીખ ઇ. સ. ૮૬૭ ના જુનની ૬ હી હતી, અને આ દિવસે સૂર્યચંદ્રણ થયું હતું. આ શાસનનો ફવક શ્રી ગોવિંદ હતો.

## अक्षरान्तर

## पतरुं पहेलं

१ ओ स्वस्ति [ ॥ ] स वोव्याद्वेघसा धाम यन्नाभिकमलं कृतं । हरश्च यस्य कांतेंदुकलया कमलं कृतं ॥ [ १ ] आसीद्विषत्तिमिरमुद्यतमंडलाग्रो ध्वस्ति ज्ञेयं- [ ६ ]

२ .... .. त्रभिमुखो रणसर्वरीषु । भूपः शुचिर्विधुरिवा-  
स्तदिगतंकीर्तिर्गोविन्दराज इति राजसु राजसिंघः ॥ [ २ ] दृष्ट्वा चमू-  
भिमुखीं सुभटादौ- [ ७ ]

३ हासा मुन्नामितं सपदि येन रणेषु नित्यं । दृष्ट्वा धरेण दधता भ्रुकुटीं ललाटे खड्गं  
कुलं च हृदयं च निजं च सत्त्वं ॥ [ ५ ] खड्गं कराम्नामुख-

४ .... .. तश्च शोभा मानो मनस्तः सममेवयस्य । महाहवे नाम  
निशंभ्य सद्यः त्रयं रिपूणां विगलत्य कांडे ॥ [ ४ ] तस्यात्मजो जगति  
विश्रुतश्रुतकीर्ति-

५ .... .. रार्त्तातिहारिहरिविक्रमनामधारी । भूपस्तृवि-  
ष्टपनृपानुकृतिः कृतज्ञः श्रीककराज इति गोत्रमणिर्व्वभूव ॥ [ ५ ] तस्य  
प्रभिन्न करट-

६ च्युतदानदंतिदंतप्रहाररुचिरोल्लिखितांसपीठः । क्षमापः शितौ क्षपितशत्रुरभूत-  
नूजसद्राष्ट्रकूटकनकाद्वरिवेन्द्रराजः ॥ [ ६ ]

७ तस्योपाज्जितमहसस्तनयश्चतुरदधिवलयमालिन्याः [ १ ] भोक्ता भुवः शतक्रतु-  
सदृशः श्री दत्तिदुर्गराजोभूत् ॥ [ ७ ] कांची-

८ ... .. शकेरलनराधिपचोल पाण्ड्य श्री हर्षवज्रटविभेदविधानदक्षं  
कण्णार्टकं बलभंचित्यभजेयमन्यैभृत्यैः कियद्विरपि

९ .... .. यः सहसाजिगाय ॥ [ ८ ] आसेतोर्व्विपुलेपलावलिलसल्लो-  
लोर्मिमालाजलादाप्रालेयकलंकितामलशिलाजालात्तु-

१० ... .. पाराचलात् ॥ आपूर्वापरवारि राशिपुलिनप्रांतप्रसिद्धाव-  
धे येनेयं जगती स्वविक्रमकलेनैकातपत्रीकृता ॥ [ ९ ] तस्मि दिवं

११ .... .. प्रयाते बलभराजेऽकृत प्रचा वाधः । श्रीककराजसूनुर्मही-  
पतिः कृष्णराजाभूत् ॥ [ १० ] यस्य स्वभुजपराक्रममनिः शेषोत्सादितारिदिव-

पं. १ वांथो ओं, आसीद्विष; ध्वस्ति नयन्न. पं. २ वांथो रणसर्वरीषु, रिवास्तदिगन्तकीर्ति; राजसिंघः  
पं. ३ वांथो निज, पं. ४ वांथो सद्यज्ञं. पं. ५ वांथो भूपस्त्रिविष्टप पं. ६ वांथो तनूजः, कनकाद्रि. पं. ७  
वांथो चतुरदधि. श्रीदन्ति. पं. ८ वांथो भृत्यैः. पं. १० तस्मिन्

- १२ .... कं । कृष्णस्यैवाकृष्णं चरितं श्रीकृष्णराजस्य ॥ [ ११ ]  
श्रुभतुंगतुंगतुरंगप्रवृद्धोणद्वर्वरुद्धरविकिरणं । श्रीभोपि नमो निखिलं
- १३ प्रावृद्धकालायतेस्पष्टं ॥ [ १२ ] राहम्यभालभुजजातवलाबलेपमाजौ विजित्य  
निशितासिलताप्रहारैः । पालिध्वजाबलिशु
- १४ .... भामचिरेण यो हि राजाधिराज परमेश्वरतां ततान ॥ [ १३ ] पाता-  
यश्चतुरंगुराशिरसनलंकारभाजो भुवः ( १ ) त्रय्याद्यापि कृतद्विजा-
- १५ .... मरगुरुप्राज्याज्यपूजादरो वाता-मानमृदमणीगुणवंता यौ  
सौ शृयो वल्लभो ( १ ) मोक्तुं स्वर्गफलानि मूर्तिपसा स्नानं जगमा-
- १६ .... मरं ॥ [ १४ ] येन श्वेतातपत्रप्रहतरविकरमाततापास्त-  
लीलं ( १ ) जग्मे नासीर घ्नीघवलितधिरसा वल्लभास्यः समाजौ ॥ श्रीम-
- १७ .... द्वोर्विन्दराजो जितजगदहितसैनैर्बैषम्यदक्षः  
तस्यासीत्सुरेकः ( १ ) क्षणरणदलितारातिगत्तेमकुंभः ॥ [ १५ ] तस्या-  
नुजः श्रीधु-
- १८ बराजनामामहानुभावोप्रहतप्रनापः । प्रसाधिताऽसेप नरेन्दचक्रः क्रमेण बालाकंव-  
पुर्व्वम् ॥ [ १६ ] जातेयत्रचराष्ट्राकूटं [ ८ ] ति-
- १९ ... लकेसत्पचूढामणौ ( १ ) शूर्वां तुष्टिरयास्त्रिलस्य जगतः सुस्वा-  
मिनि प्रत्यहं । सत्यं सत्यमिति प्रशासति सति क्षमामासमुद्रांतिका- ( १ )
- २० ... मासीदस्मिपरे गुणामृतनिधौ सत्यव्रताधिष्ठिते ॥ [ १७ ]  
रक्षता येन निःशेषं चतुरंगोपिसंयुतं । राग्यं धर्मेण लोकानां कृता तुष्टिः परा ह-
- २१ दि ॥ [ १८ ] तस्यात्मजो जगति सत्यधितोरुक्तीतिगोविंदराज इति गोत्र  
स्लामभूतः । त्यागी पराक्रमघनः प्रकट प्रतापसंतापितादि-
- २२ तज्जो जनवल्लभोभूत् ॥ [ १९ ] पृथ्वीवल्लभ इति च प्रथितं यस्यापरं जगति-  
नाम ॥ यद्यतुरदभिधीनामेको वसुधां यद्ये चक्रे ॥ [ २० ]
- २३ ... एको नेकनेरंद्रद्वंद्वसहिता न्यस्तान्स्मस्तानपि मोस्ता-  
तासिलताप्रहारविधुरां वज्रामहासंयुगे । लक्ष्मीमप्यचलां चक्रा-
- २४ ... र विलसत्सन्ध्यामरमाहिर्णा ( १ ) संसीदद्गुरुविप्रस-  
ज्जनमुद्रद्वंद्वपमोग्यां भुवि ॥ [ २१ ] तत्पुत्रोत्र गते नाकमाकम्पितरिपुमजे ॥
- २५ ... श्रीमद्वाराजसत्त्वास्त्र्यः स्थातो राजाभवद्वृणैः ॥ [ २२ ]  
अधिपु यद्यार्थतां यस्मिन्भीष्टफलासिद्धिरुपतोपेयु ।

## पतरुं बीजुं—अ

- १ वृद्धिं निनाय[ प ]रमाममोषवर्षा[ मिधा ]नस्य [ २३ ] ॥ राजाभूतत्पि-  
तृव्यो रिपुभवविभवोद्भूत्यभावैकहेतु लक्ष्मीमानिद्रा-
- २ .... जोगुणनृपनिकरांतश्चसत्कारकारी । रागादन्यान्व्युदस्य प्रकटित-  
विषया यं नृपा सेवमाना राजाश्रीरेव चक्रे सर्क-
- ३ .... लकविजनोद्गीततथ्यस्वभावं । [ २४ ] निर्व्वाणावाप्तिवाणा सहि-  
तहितजना यस्य मानाः सुवृत्तं (।) वृत्तं जित्वान्यराज्ञां चरित मुदयवा-
- ४ ... न्सर्व्वतोदिकस केभ्यः । एकाकी दृष्टवैरिस्वलनकृतिसह  
प्रातिराज्य सशंकः ॥ लाटीयं मंडलं यस्तपन इव निजस्वामिदत्तं
- ५ ... ररक्ष ॥ [ २५ ] सूनुर्व्वभूव खलु तस्य महानुभावः  
शास्त्रार्थ बोध सुख लालितचित्तवृत्तिः । यो गौण नाम परिवारमुवाह पूर्वं श्री-
- ६ कक्कराज [ सुभ ] गव्यपदेशमुच्चैः ॥ [ २६ ] श्रीकक्कराज इति रक्षित राज्य  
भारः सारं कुलस्य तनयो नय शलिशौर्यः । त-
- ७ ... स्याभवद्विभवनन्दित वन्धुसार्थः पार्थः सदेव धनुषि प्रथमः  
शूचीनां ॥ [ २७ ] दानेन मानेन सदाज्ञया वा वीर्येण [ शौ ] र्येण च कोपि
- ८ ... भूपः । ए [ ते ] न तुल्योस्ति न वेति कीर्तिः सकौतुका  
आम्यति यस्य लोके ॥ [ २८ ] स्वेच्छागृहीत विषया दृढ संघभाजः प्रोद्वृत्त-
- ९ ... तरश्रुलिक [ रा ] घूकृटानुत्खातखड्गनिजबाहुबलेन जित्वा  
योमोषवर्ष इति राज्यपदे व्यधत् ॥ [ २९ ] पुत्रीयतस्तस्य महानुभावः कृती
- १० कृतज्ञः कृतवीर्यवीर्यः । वशीकृताशेषनरेन्द्रवृन्दो वभूव सूनुध्रुव-राजनामा ॥  
[ ३० ] चन्द्रोजो हिमगिरिः सहिमः प्रकृत्या वातश्चलश्च.
- ११ ... तपनस्तपनस्वभावः । क्षारः पयोधिरिति तैस्सममस्य नास्ति येनो-  
पमा निरुपमस्तत एव गीतः ॥ [ ३१ ] रण शिरसि खड्गघातैर्व्व-
- १२ ... लभदंडं पराङ्मुखीकृत्य (।) शस्त्रशतशुद्धदेहः स्वर्गम-  
गादेक एवासौ ॥ [ ३२ ] तस्या शेषनराधिपहृतयशसः स्वर्गलोके-
- १३ ... गतकीर्त्तेः । श्रीमान् कालवर्षस्तनयः समभूत्कुलालं वः ।  
[ ३३ ] वल्लभदंडाक्रांतं विघटितदुष्टानुजीविवर्गेण । पि-
- १४ ... तृपर्यागतमचिरान्मडलमध्यासितं येन ॥ [ ३४ ] । प्रिय-  
वादी सत्यधनः श्रीमाननुजीवित्सलो मानी । प्रतिपक्ष-

- १५ ... ... सोमकरः शुभतुंग शुभकरः सुहृदां ॥ [ ३६ ] तस्मिं स्वगीमूते  
गुणवति गुणवान् गुणाधिकप्रीतिः । समभूद्भुवराजस-
- १६ यो ध्रुवराजस्तुष्टिकुलोके ॥ [ ३६ ] इतोमिगुस्वमापतत्पल्लगूर्जराणां वलं ( । )  
इतो विमुल वल्लभो विकृति मागता नान्यथाः ( । )
- १७ ... ... इतोनुजविकुर्वितंशममगात्समस्तं मया ददो स्फुरणमद्भुतं निक्षपेद स्रग्-  
स्य ते ॥ [ ३७ ] गूर्जरवलमतिवल-
- १८ ... ... वत्समुद्यतं ग्रहितं च कुल्येन । एकाकिनैव विहितं पराङ्गमुखं लील्य-  
येन ॥ [ ३८ ] यद्यामिपिक्तपात्रः परं
- १९ ... ... यशः त्यागशौर्यतोवाप । शुभतुंगजोतितुंगं पदे पदामोति नाचित्रं ॥  
[ ३९ ] यश्च स्वभुजवलाञ्जितमपीह रा-
- २० ज्यं विमज्यभृत्यानां । मयमपि विद्वेषिजने धनं ददावर्त्तिने कामं ॥ [ ४० ]  
धारावर्षसमुन्नतिं गुस्तरामालो-
- २१ ... ... वय लक्ष्म्या युतो धामव्यास दिगन्तरोपि मिहिरः सद्गुणवाहान्वितः ।  
धातः सोपिशमं परामवतमोव्यासाननः
- २२ .... किं पुनर्येतीवामलत्तेजसा विरहिता होनाश्च दीना भुवि ॥ [ ४१ ]  
यं प्राप्य विजिजत पूर्वसकलगुणं पालिता-
- २३ ... ... पि सगरायैः [ १ ] प्रियनाथलभ तुष्टा वसुधापि सकामतामाप ॥  
[ ४२ ] तेनेदमनिलविधुच्चंचलमवलोक्य जीवि-
- पतरुं बीजु 'ब'
- १ ... ... तमसारं [ । ] क्षितिदानपरमपुण्यः प्रवर्तितो धर्मदायोयं ॥ [ ४३ ]  
स च समधिगताऽशेषमहाशङ्कमहा-
- २ ... ... सामंताधिपतिधारावर्ष श्रीध्रुवराजदेवः सर्वानेव यथासंबध्यमानकात्रा-  
ष्ट्रपतिविषयप्रतिष्ठा-
- ३ मङ्ग्यायुक्त नियुक्ताधिकारिक वासापकमहधरादिन्समनुदर्शयत्यस्तु यः सवि-  
दितं यथा मया
- ४ मातापित्रोरात्मनश्चैहिकाशुभिकं पुण्ययशोभिवृद्धये ॥ विमोभूद्रूपस्यां बहुधन-  
जनतासङ्कुलायां य-
- ५ रायां ( । ) स्यातः श्रीदोडुनामा जनितजनमुखोऽध्वर्युसम्रक्षकारी । यस्मिन्-  
त्पिजना ( : ) ददत्यविरतं प्रा-
- ६ ज्यं कृताज्ञादिकं ( । ) निश्चितोदरपूरणः सममवन्दुम्बिसाकालेऽवपि ॥ [ ४४ ]  
श्रेष्ठां स लब्ध्वाध्रुवराजदेवात्स-



- ७ त्रं ददौ सर्वजनोपकारि । दिने दिने यस्य गृहे नरेन्द्राः सहस्रशो भुञ्जते भूसु-  
राश्च ॥ [ ४५ ] तस्य सुतः स-
- ८ त्रपतिः नैत्रप्यनामा तत्पुत्राय लाक्षायणसगोत्राय जोजिभाअभिधानाय  
कर्मान्त पुरप्रति-
- ९ वृद्धषोडशोत्तरग्रामशतान्तः पाती पाराहणकं ग्रामः यस्याघा-
- १० ... .. टनानि पूर्वस्यां दिशि कुंडीरवल्लिका नाम ग्रामः  
दक्षिणतः त्रेनाहारांतः पा-
- ११ ... .. ती खौराच्छकं नाम ग्रामः तथा दक्षिणत एव जोणन्धा नाम-  
ग्रामः पश्चिम-
- १२ तः मोत्तकाभिधानं ब्राह्मणस्थानं उत्तरतः मोडवासकं नाम ग्रामः
- १३ एवमयं चतुराघाटनोपलक्षितः सोद्रंगः सपरिकरः सवृक्षमालाकुलः ससीमाप-  
र्यन्तः सदंड-
- १४ ... .. दशापराधः सोत्पद्यमानवेष्टिकः सधान्यहिरण्यादेयोऽचाटभट प्रवेश्यः  
सर्वराजकीयानामहस्त-
- १५ ... .. प्रक्षेपणीयः भूमिच्छिद्रन्यायेन आचंद्रार्काणवक्षितिसरित्पर्वतसमका-  
लीनः पुत्रपौत्रान्वय-
- १६ क्रमोपभोग्यः पूर्वदत्तदेवदायब्रह्मदायरहितः अभ्यंतर सिध्या शकनृपका-  
लातीतसंवत्सरश-
- १७ तेषु सप्तस्वेकूननवत्यधिकेष्वङ्कतः संवत् ७८९ ज्येष्ठागावास्यायां आदित्य[ ग्र ]-  
हणपर्वणि
- १८ श्रीभृगुकच्छे नर्मदायां मूलस्थानतीर्थे स्नात्वा सत्र प्रवर्त्तनार्थं वलिचरुवैश्वदे-  
वाग्निहोत्रादि-
- १९ क्रियोत्सर्पणार्थं च उदकातिसर्गेण दत्तः अतोस्योचितया ब्रह्मदायस्थित्याभुं-  
जतो भोजयतः

पतरुं त्रीजुं

- १ कृषतः कर्षापयतः प्रतिदिशतो वा न केनचित्परिपंथना कार्यो । तथागामि नृपति  
भोगपतिभिरस्म-
- २ द्वंश्यैरन्यैर्वा सामान्यभूदानफलमवेत्य विद्युल्लोलान्यनित्यान्यैश्वर्याणि तृणाप्र-  
लग्नजलविंदुचंचलं च जीवितमा-
- ३ कलव्य स्वदायनिर्विशेषोयमस्मद्दायोनुमंतव्यः परिपालयितव्यश्च । यश्चाज्ञानति-  
मिरपटलावृत्तम्
- ४ तिराच्छिद्यादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत सपंचभिर्माहापातकैरुपातकैश्च संयुक्त[ : ]  
स्यादित्युक्तं भगवता वेदव्या-

- ५ सेन व्यासेन ॥ षष्ठि वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमंता  
च तान्येव नरके वसेत् ॥ [ ४६ ] विद्या
- ६ दधीप्यतोपासुं शुष्ककोटरवासिनः । कृष्णाहयो हि जायते भूमिदायं भरंति ये ॥  
[ ४७ ] अमेरपत्यं प्रथमं सुवर्णं भूर्वर्ण-
- ७ ... ...वी सूर्यमुताश्रयावः । लोकत्रयं तेन मवेद्धि दत्तं यः कर्त्तुं गां च  
मही[ च ] दद्यात् ॥ [ ४८ ] बहुमिर्बसुधा भुक्ता राजभिः सगरा-
- ८ ... ...दिभिः । यस्य यस्य यदा भूमि स्तस्य[ तस्य ] तदा फलं ॥ [ ४९ ]  
यानीह दद्यानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि धर्मार्थयज्ञस्कारणि [ । ] निर्मा-
- ९ ... ...स्त्यवांतप्रतिमानी तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ [ ५० ]  
स्वदत्तां परदत्तां वा यत्नाद्रक्ष नराधिप । महीं महिमतां श्रेष्ठ
- १० ... ...दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ [ ५१ ] नायमत्यंतसंवातः कस्य-  
चित्कैनचित्सह । [ अस्ति ] स्वेन शरीरेण किमुतान्यैः पृथगजनेः ॥ [ ५२ ]
- ११ प्राणेन धार्यते कायः स च प्रणः समीरणात् ॥ समीरश्चाति चपलः [ कृत ]  
मप्यायुरद्भुतं ॥ [ ५३ ] सप्तलोकैर्-
- १२ नामस्य विष्णोरपि महारमनः । नेयं नियतवासा श्री[ : ] किमुतान्यस्य कस्य-  
चित् ॥ [ ५४ ] सामान्योयं धर्मसेतुः स-
- १३ ... ...वेषामिह भूभुजां । यतोतः पालनीयोयं कले काले महात्मभिः ॥ [ ५५ ]  
कोटिस्तु याजपेयानां लक्षं विश्वजितां तथा [ । ] । सहस्रम-
- १४ ... ...श्वमेधानां स्वहस्तैश्चैव तत्समं ॥ [ ५६ ] इति कमलदलांघुवि-  
न्दुलोलां श्रियमनुचिंत्यमनुप्यजीवितं च । अतिविमलमनोमि-
- १५ ... ...रात्सनीनैः नहि पुरुषैः परकीर्तयो विलोप्याः ॥ [ ५७ ]  
श्रीमच्छृंगतुंगमुतो धारावर्षानुजः रणे येन निनित्य वैरिव-
- १६ ... ...गं राज्यं विहितं सिंहां आतुः ॥ [ ५८ ] मर्त्ताकृत्या-  
सितेना हयगजबहुलामप्यसंतुष्टमावो ब्रह्माण्डं व्याप्तुकामः शृणुच-
- १७ ... ...दुलभित्वाभामुः क्रोधवहिः । इष्टः पद्मासनाभैर्गमनत-  
लग्तर्यस्य गीर्वाण वृन्दैः ( स ) श्रीमगोविन्दराजो
- १८ ... ...निरुपमविदितो शासने दूतकोत्र ॥ [ ५९ ] लिखितं  
चेदं सांघिविमहिक श्रीकस्याणे नेति ॥
- १९ ... ...स्वहस्तोयं मम श्रीधुरराज देवस्य श्रीमदकालावर्ष-  
देवसूतो[ : ] ॥

## ભાષાન્તર

( ૧ ) જેના નાલિકમળમાં ગ્રહાએ વાસ કર્યો છે તે ( વિષ્ણુ ) અને હર જેનું શિર ઈન્દુ-કલાથી ભૂષિત છે તે તમારી રક્ષા કરો.

( ૨ ) રાત્રિએ કિરણો ફેંકી તિમિર હણનાર અને મંડલાગ્ર ઉગ્રત ક્ષિતિજ ઉપર કરીને પૃથ્વીમાં તેજ પ્રસરાવનાર નિર્મળ ઈન્દુ માફક વિશ્વવ્યાપી યશવાળો, નિર્મળ તેજ સંપન્ન, અસિ ઉંચી ઠરી અને આગળ કુચ ઠરી શત્રુઓને હણનાર રાજસિંહ ગોવિંદરાજ નૃપ હોતો.

( ૩ ) તેની સામે વીર ચોદ્ધાઓથી પ્રકાશતી સેના આવતી રણમાં ભેઠ, સદા તે અધર કરડી અને ભ્રમર ગુંથી, અસિ, કુળ, હૃદય અને ઘેર્ય ઉચું કરતો.

( ૪ ) જ્યારે મહાયુદ્ધમાં તેનું નામ તેના શત્રુઓ સૂણુતા ત્યારે તેમના કરમાંથી અસિ, સુખમાંથી શોભા, અને હૃદયમાંથી ગર્વ આ ત્રણ ચીજો નિરન્તર સહસા તેમની પાસેથી સરી જતી.

( ૫ ) વિશ્વવિખ્યાત ઉજ્જવળ યશવાળો, દુઃખી જનોનું દુઃખ કાપનાર, હરિના પદના સ્થાનને સહાય કરનાર, સ્વર્ગના નૃપ સમાન, ઉદાર તેનો પુત્ર શ્રીકંકરાજ તેના પછી રાષ્ટ્ર-ક્ષેત્ર વંશનો મણિ થયો.

( ૬ ) ઉમદા રાષ્ટ્રકૂટોના મેરૂ પર્વત સમાન, અરિગજનાં લેદેલાં કુમ્ભમાંથી ઝરતા મહથી ઉજ્જવળ અને દંતપ્રહારથી ઉગરડા થએલા સંઘવાળો, ભૂમિપર શત્રુઓનો નાશ કરનાર ધન્વરાજ નૃપ તેનો પુત્ર હોતો.

( ૭ ) તેને, ધન્વ સમાન, ચાર સાગરથી આવૃત અખિલ જગતનો ઉપલોગ કરનાર, અને મહિમા પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીદન્તિદુર્ગરાજ પુત્ર હોતો.

( ૮ ) તેણે મુઠ્ઠીભર ભૂત્યોથી સત્વર ક્ષારીની અસંખ્ય સેનાનો પરાજય કર્યો અને કાઠચીશ, કેરલ, ચેલ, પાણ્ડય, શ્રીહર્ષ અને વજ્રને પરાજય કરવામાં તે દક્ષ હોતો.

( ૯ ) તેના પરાક્રમથી તેણે મહાન ખડકોની હારમાં આગળ વધતાં તરંગોનાં જળ પ્રકાશે છે તે રામસેતુથી હિમાલય જ્યાં વિમળ પ્રલાવાળા ખડકોના ઢગ હિમશિખાઓથી ઢલંકિત થાય છે ત્યાંસુધી અને પૂર્વ અને પશ્ચિમના સાગરના રેતીવાળા કિનારાની સીમા સુધી આ જગતે તેની રાજસત્તા નીચે આણ્યું.

( ૧૦ ) જ્યારે તે વદન્તલરાજ સ્વર્ગમાં ગયો ત્યારે પ્રજાને નહીં પીડનાર કંકરાજનો પુત્ર કૃષ્ણરાજ નૃપ થયો.

( ૧૧ ) જેના બાહુબળથી અસંખ્ય શત્રુઓ પૂર્ણ નાશ પામ્યા હતા તે કૃષ્ણરાજનું ચરિત ( વસુદેવના પુત્ર ) કૃષ્ણ સમાન નિષ્કલંક હતું.

( ૧૨ ) શુભતુંગના મહાન અશ્વોથી ઉડેલી રજનાં વાદળથી સૂર્યનાં કિરણો રોકતું આખું નભ ગ્રીષ્મમાં પણ વર્ષા ઋતુ આવી હોય તેવું લાગતું.

( ૧૩ ) તેણે યુદ્ધમાં આત્મભુજબળના ગર્વવાળા રાહુખ્યનો તીક્ષ્ણ અસિના પ્રહારથી પરાજય કર્યો અને સત્વર અનેક પાલિધવજથી ઉજ્જવળ થએલા ' રાજધિરાજ ' અને ' પરમેશ્વર 'ના મહાશબ્દની પ્રાપ્તિ કરી.

( ૧૪ ) ચાર સાગરથી આવૃત્ત બની ભૂષિત થએલી પૃથ્વીનો અને પ્રવિત્ર શાસ્ત્રોનો પણ તે પાલક હોતો. તે ગ્રાહણોને ઘણું ઘી આપતો, અમરોની સેવા કરતો, અને શુદ્ધોને માન આપતો. તે ઉદાર, મદવાળો, ગુણીજનોમાં પ્રથમ અને લક્ષ્મીનો વદ્ધલ હોતો. તેના મહાન તપથી સ્વર્ગનાં કુળનો ઉપલોગ કરવા તે અમરોના ધામમાં ગયો.

( ૧૫ ) તેને, વદલ નામથી વિખ્યાત, જગતના પરાજય કરેલા શત્રુઓની વધુઓને વિધવા બનવવામાં દક્ષ, અરિના મસ્ત ગજોનાં કુલ યુદ્ધમાં ઘણાં લેદનાર નાસીર ( સૈન્યના

આગલા ભાગ )ની ધૂળથી શ્વેત બનેલા શિર સહિત, સૂર્યનાં કિરણોની ગરમી શ્વેત છત્રથી દૂર રાખવામાં આવી હતી તેથી યુદ્ધમાં નિત્ય લીલાવાળી ગતિથી ચાલનાર શ્રીગોવિંદરાજ નામનો પુત્ર હતો.

( ૧૬ ) તેનો અનુજ શ્રી ધ્રુવરાજ મહાપ્રતાપી, અને અપ્રતિબદ્ધ વિક્રમવાળો હતો અને સર્વ નૃપોનો પરાજય કરીને ચણક પ્રતાપમાં ઉઠાના સૂર્ય સમાન ક્રમે થયો હતો.

( ૧૭ ) જ્યારે સનૃષોમાં મણિ તે રાષ્ટ્રકૂટોનો નાયક થયો અને જ્યારે તે જે ધર્મ પરાયણ હતો, જે અમૃત સમાન શુભોનો સાગર હતો, જે સત્યવ્રતપરાયણ હતો અને જે પૃથ્વીમાં સાગરના કિનારા સુધી રાજ્ય કરતો ત્યારે તે સારા નૃપથી અખિલ જગત નિત્ય આનન્દ પામતું( ઉચ્ચારતું ) “ ખરે સત્યયુગ પુનઃ આવ્યો છે. ”

( ૧૮ ) જ્યારે તે ચાર સાગર સહિત અખિલ રાજ્યમાં ધર્મરાજ્ય કરતો ત્યારે જોનાના હૃદયમાં અતિ આનન્દ થયો.

( ૧૯ ) તેને તેના વંશનું ભૂવણ, ઉદાર, જોનાને પ્રિય, પ્રતાપ ધનવાળો, મહાન વિક્રમથી નિજ શત્રુઓને સંતાપનાર અને શુભીજનોથી આ જગમાં સર્વત્ર વ્યાપેલા યશવાળો ગોવિંદરાજ પુત્ર હતો.

( ૨૦ ) જગમાં વિખ્યાત તેનું ખીજું નામ પૃથ્વીવલ્લભ હતું. સહાય વિના તેણે ચાર સાગરથી આવૃત થયેલી પૃથ્વી વશ કરી.

( ૨૧ ) પછી તેની ખેંચેલી અસિના પ્રહારથી મહાયુદ્ધમાં દુઃખી થતા તે નૃપોના મંડળ સહિત તેમને સંવેને એકત્ર સહાય વિના બાંધી, લક્ષ્મીને સ્થિર બનાવી તેને પોતાની ઉત્તમ, અને ઉત્તમવળ ચોરી ધારણ કરવા દરજ પાડી અને પીડાતા ગુરૂઓ, દ્વિન્ને, સંતો, મિત્રો અને બન્ધુજનોથી ઉપભોગ થાય તેવી તેને ( લક્ષ્મીને ) બનાવી.

( ૨૨ ) જ્યારે આ વીર જેની સમીપમાં શત્રુઓ કંપવા તે સ્વર્ગમાં ગયો ત્યારે સદ્ગુણો માટે વિખ્યાત તેના પુત્ર શ્રીમહારાજ શર્વ નૃપ થયો.

( ૨૩ ) સર્વ આર્થિજનો અભિલાષ પૂર્ણ થયાથી તુષ્ટ થયા હોવાથી તેણે અભોધવર્ષ( વૃષા-દાનવૃષ્ટિ ન કરનાર )ના અપર નામની અર્ચની સત્યતા પૂર્ણ સત્ય કરી.

( ૨૪ ) તેના પિતૃચક્ર શ્રીકન્દરાજ, જે શત્રુઓના ગૃહમાંથી લક્ષ્મી અદૃશ્ય થવાનું એક જ કારણ રૂપ હતો અને જે શુભોથી નૃપમંડળનાં હૃદય વિસ્ત્રમ્ભ કરતો તે, નૃપ થયો. રાજ્યશ્રી અન્ય નૃપોને ઊડી તેની, પ્રેમથી નિવધ પ્રકટ કરી, સેવા કરતી અને તેના રવભાવનું સર્વ કવિઓ પાસે મેરેથી ગાન કરાવતી.

( ૨૫ ) જેના મિત્રો ધનુષપ્રયોગમાં પ્રવીણ હતા અને તેના માટે મરણ માટે માન લોકો તૈયાર હતા, જે સદાચારી હતો, જે સર્વ અન્ય નૃપોમાં કૃત્યોમાં અધિક હોઈ, જગમાં સર્વ દિશામાં ઉન્નત થતો હતો, જે એકલો જ મદવાળા શત્રુઓની પડતી કરવા સમર્થ હતો અને જે સર્વ સમાન હોઈ તેના સ્વામિએ તેને આપેલા લાટ દેશનું રક્ષણ કરતો તે નૃપ પોતાના રાજ્ય વિરૂદ્ધ કોની શત્રુતાનો ભય રાખતો ?

( ૨૬ ) તેને, અતિ પ્રતાપી, શાસ્ત્રાર્થ જ્ઞાનમાં રસ લેનાર ચિત્ત વૃત્તિવાળો, ઉઘાડી રીતે પુરાતન સ્વરિત નામ શ્રી કંકરાજ અને અન્ય ગોણુ નામ ધારનાર પુત્ર હતો.

( ૨૭ ) તેને, તેના વંશનું ભૂવણ, નયનિયુલ્લ વીર, રાજ્યભાર સંભાળનાર, અનેક બન્ધુ જોનાને શ્રીમાન બનાવી પ્રસન્ન કરનાર, પાર્થ( અર્જુન )ને ધનુષ( ના ક્ષ પ્રયોગ )માં સદા સમાન, શુભી જોનામાં પ્રથમ શ્રી કંકરાજ નામનો પુત્ર જન્મ્યો હતો.

( ૨૮ ) દાનમાં, ( યોગ્ય ) મદમાં, સદ્-આજ્ઞામાં, શૌર્યમાં, અને વિક્રમમાં તેના સમાન અન્ય નૃપ છે કે નહીં તે બાણવાની જિજ્ઞાસાવાળો તેનો યશ પૃથ્વીમાં ધ્રુવણ કરે છે.

( ૨૯ ) તરવાર મ્યાનમાંથી ઝેંચનાર બાહુના બળથી, અતિમદ્દથી કુસાર્ધ ગએલા અને પરસ્પર દૃઢ રીતે એકત્ર થઈ સ્વેચ્છા સુજળ દેશ ગ્રહણ કરનાર રાષ્ટ્રકૂટોનું મંડળ જે ઘણું દુર્વ્યવસ્થિત હતું તે જિતી લઈ અમોઘવર્ષના વિખ્યાત નામથી રાજ્ય કર્યું.

( ૩૦ ) તેને, પુત્ર માટે અભિલાષ રાખનારને, સદ્ગુણી, ઉદાર, મહાપ્રતાપી, કૃતવીર્ય સમાન શૌર્યસંપન્ન અને સર્વ નૃપમંડળને વશ કરનાર ધ્રુવરાજ નામનો પુત્ર જન્મ્યો.

( ૩૧ ) જડ ચંદ્રને અથવા કુદરતી રીતે હંડો છે તે હિમગિરિને, અથવા અસ્થિર પવન કે તાપથી પીડતા સ્વભાવવાળા સૂર્ય અથવા દ્વાર ઉદ્દાહિને તેની સાથે સરખાવી શકાય નહીં તેથી તેને કવિઓના ગીતમાં તે નિરૂપમ કહેવાયો છે

( ૩૨ ) તે, રણના અગ્રે એકલો રહી અને વદલબાની સેનાને નસાડી મૂકનાર અનેક શસ્ત્રના પ્રહારથી શુદ્ધ દેહથી સ્વર્ગમાં ગયો.

( ૩૩ ) તેના પુત્ર શ્રી અકાસવર્ષ સર્વ નૃપો પાસેથી યશ હરનાર, જેનો યશ સ્વર્ગમાં પણ ગયો હતો તે તેના વંશનો આધાર હતો.

( ૩૪ ) તેણે કે જેના દુષ્ટ અનુભવીઓ નિમઠહુરામ(રાજદ્રોહી) હતા તેણે વલ્લભની સેનાથી ચઢાઈ થએલું નિજ પિતાનું સામ્રાજ્ય સત્વર પાછું મેળવ્યું.

( ૩૫ ) શુભતુંગ વાણીમાં મૃદુ, સત્યપરાયણ, શ્રીમાન, અનુભવિનોમાં પ્રેમાળ, મદવાળો અરિને ભય સમાન હતો અને મિત્રોનું શ્રેય કરનાર હતો.

( ૩૬ ) જ્યારે તે ધર્મી નૃપ સ્વર્ગમાં ગયો ત્યારે સહગુણમાં પ્રીતિવાળો, ધ્રુવરાજ સરખો ધર્મી, ધ્રુવરાજ પૃથ્વીને પ્રસન્ન કરતો.

( ૩૭ ) તેને (શુદ્ધ) માટે સામે ત્વરાથી મળવા આવતી પ્રબળ ગૂર્જર સેના, શત્રુ વદલભ પ્રતિપક્ષી થએલા બન્ધુજનો, અને અનુજના દગા તે સર્વ તેના ભયથી શાંત થઈ ગયાં. અહો ! નિરૂપમ નૃપ ? તારિ અસિનો ચમત્કાર અદ્ભુત હતો.

( ૩૮ ) તેણે એકલાએ જ સહેલાઈથી શુદ્ધ માટે તૈયાર ગૂર્જરાનું બલવાન સૈન્ય જે તેના બન્ધુ જનોથી પુનઃ ભરપૂર હતું તેને નસાડી મૂક્યું.

( ૩૯ ) શુભતુંગનો પુત્ર અતિ ઉચ્ચ પદ પામ્યો તે કંઈ અદ્ભુત નથી. કારણકે હમણાં જ લિપ્ત થઈ, દાન અને શૌર્યથી સર્વથી ઉચ્ચ યશ તેણે પ્રાપ્ત કર્યો.

( ૪૦ ) નિજ બાહુબળથી પ્રાપ્ત કરેલું રાજ્ય તેના સેવકોને વેંહુંથી તેણે શત્રુઓને ભય ઉત્પન્ન કર્યો અને અભિલાષ પ્રમાણે દીનોને અને આર્થિ જનોને લક્ષ્મી આપી.

( ૪૧ ) મિહિરનો શ્રી સાથે યોગ હતો અને તે ઉમદા બન્ધુજનોના મંડળથી આવૃત્ત હતો. તેણે પરાક્રમથી સર્વ દેશ જિતેલા હતા, છતાં પરાજયના તિમિરથી ઢંકાયેલા સુખ સાથે તે, ધારાવર્ષનો પ્રતાપ નિજ પ્રતાપ કરતાં અધિક ભેઈ અદશ્ય થઈ ગયો. કેટલા તેજહીન, દુષ્ટ અને દીનજનો પૃથ્વીપર તેની આગળ નષ્ટ નથી થતા ?

( ૪૨ ) પૃથ્વી સગર આદિથી પૂર્વે રક્ષિત હતી છતાં નિજ પૂર્વજોના કરતાં અધિક ગુણુ-સંપન્ન પ્રિય પ્રીતમની પ્રાપ્તિ થઈ ત્યારે જ તેના મનોરથ પૂર્ણ થયા હતા તેથી આનંદ પામી.

( ૪૩ ) ભૂવિત પવન અને વિદ્યુત સમાન ચંચળ અને અસાર છે એમ માની આ મહાન ધર્મદાન તેણે આપ્યું છે.

મહા સામંતોનો અધિપતિ શ્રી ધ્રુવરાજ દેવ ધારાવર્ધ જેણે મહાશબ્દની પ્રાપ્તિ કરી હતી તે રાષ્ટ્રપતિ, વિધયપતિ, આમકૂટ, આયુક્તક, નિયુક્તક, આધિકારિક, વાસાપક, મહત્તર આદિને તેમના સંબંધ અનુસાર આ શાસન બહેર કરે છે:— તમને બહેર થાઓ કે આ લોક અને પર-લોકમાં મારાં માતા પિતાના અને મારા યશની વૃદ્ધિ અર્થે મેં આપ્યું છે:—

( ૪૪ ) એક ધનવાન અને વસ્તીવાળા વિધયમાં, ભદ્રપલીમાં અધ્વર્યુ- ( વેદ ) સપ્તશ-ચારી, જનોને સુખ આપનાર ઔદાહિ નામનો પ્રસિદ્ધ બ્રાહ્મણ હતો, જે વારંવાર રાંધેલું અન્ન આદિ દાન દેતો, તેથી અર્થિજનોને ઉદર પોષણ માટે દુકાળમાં પણ ચિંતા હતી નહીં.

( ૪૫ ) તેણે ધ્રુવરાજ દેવ પાસેથી ત્રેતા ગામ પ્રાપ્ત કરી, સર્વ સજ્જનોના શ્રેય માટે તેણે સત્ર સ્થાપ્યું. તેના ગૃહમાં સહસ્ર બ્રાહ્મણો અને રાજવંશી જનો નિત્ય ભોજન કરતા.

તેનો પુત્ર નેત્રાય સત્રનો અધિપતિ હતો—

તેના લાક્ષાયણ ગોત્રના, ભેજિલા નામના પુત્રને, કર્માન્તપુર સારે ભેડાએલાં ૧૧૬ ગામ મધ્યેનું પારાદણક ગામ આપ્યું છે. તેની સીમા:—પૂર્વે કુપ્પીરવલ્લિમાં; દક્ષિણે ત્રેના આહારમાંનું ખૌરાન્જક ગામ; અને ભેજિલા ગામ; પશ્ચિમે ગોટ્ટક નામવાળું બ્રાહ્મણેનું ધામ; ઉત્તરે મોઈ-વાસકગામ. ઉપર કહેલી સીમાવાળું આ ગામ ભક્તિથી ( શ્રદ્ધાથી ) ઉદ્ભવ સહિત, ઉપરિકર-સહિત, સીમાપર્યંત વૃક્ષની હાર સહિત, દશ અપરાધનાં કાર્યોના નિર્ણય અને દણ્ડની સત્તા સહિત, ઉદ્ભવતી વેદના હક સહિત, સુવર્ણ અને અન્નમાંની આવક સહિત, સૈનિકોના પ્રવેશ મુક્ત, રાજપુરુષોના હસ્તપ્રક્ષેપણમુક્ત, ભૂમિચિદ્રના ન્યાય અનુસાર, પૂર્વે દેવો અને દ્વિજોને કરેલાં દાન વર્જ કરી, પુત્રો, પૌત્રો અને વંશજોના, ચંદ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળમુધી ઉપભોગ માટે શક નૃપના સમય પછી સંવત ૭૮૯, જેષ્ઠ, અમાસ-ને સૂર્યગ્રહણ સમયે ભૂચુકન્જમાં, નર્મદા નદીમાં, મૂલસ્થાન તીર્થમાં રનાન કરી પૂર્વોક્ત સત્રના નિભાવ માટે, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર આદિ વિધિ અનુદાન માટે પાણીના અર્ધથી આપ્યું છે, જેથી કોઈ પણ પ્રતિબંધ કરશે નહીં ... ..

( ૫૮ ) સુદમાં શનુઓનો પરાજય કરનાર ધારાવર્ધના અનુજ, શ્રી શુક્લગંગા પુત્ર શ્રી ગોવિંદરાજે તેના ભાઈનું રાજ્ય અચલ કર્યું.

( ૫૯ ) જેના કોષ અનલની પહોળી અને ચટુલ જ્વાળા, ગગનમાં સ્થાન કરતા પ્રહ્લ-આદિ દેવોએ ગજ અને અન્યથી પૂર્ણ અરિસેના ભસ્મ કરી સંતોષ ન પામવાથી વિશ્વમાં પ્રસ-રતા આતુર છે તેવી ભેઈ, તે ( ગોવિંદરાજ ) નિરૂપમથી તેનો, દ્વલક આ દાનમાં ધયો હતો.

અને મહાસાધિવિગ્રહીક શ્રી કલ્યાણથી આ લખાયું છે. આ મારા શ્રી અકાલર્પના પુત્ર શ્રી ધ્રુવરાજ દેવના સ્વહસ્ત છે.

શ્લો. ૧૯-૨૦ ગોવિંદ ૩ જાનાં ચાલુ વખાણ છે અને તેનું ત્રિભુવનધવલનું નવું બીરૂદ જાણવામાં આવે છે. શ્લો. ૨૧ ઉત્તરમાં વિજય યાત્રાએ નીકળ્યાનું વર્ણન છે. તેણે નાગભટ્ટ અને ચન્દ્રશુભને હરાવ્યા. ગોવિંદ ત્રીજાનો સમકાલીન હોઈ શકે તેવો મધ્ય પ્રાંતમાં કોશલ પ્રદેશમાં શ્રીપુર અથવા સિરપુરમાં રાજ્ય કરતો માત્ર એક જ ચન્દ્રશુભ હતો. તે પાંડવ વંશનો હતો અને પાંડવ વંશ ૮ મી અને ૯ મી સદીમાં સર્વોપરી સત્તા ભોગવતો હતો. નાગભટ્ટ તે પ્રતિહાર વંશના અવન્તિના રાજા વત્સરાજનો દીકરો હતો. શ્લો. ૨૩ દ્વિમાલયના ઝરણાનાં પાણી તેના ઘોડા તથા હાથીઓએ પીધાં અને ત્યાં ધર્મ અને ચક્રાયુધને નમાવ્યા. તેને શ્રીતિનારાયણનું બીરૂદ મળ્યું. ધર્મ તે પાલવંશનો ધર્મપાલ હોવો જોઈએ અને ચક્રાયુધ તે ધર્મપાલ મારક્ષવ ક્ષેત્રની ગાદી જેને મળી હતી તે હોવો જોઈએ.

શ્લો. ૨૪ દ્વિમાલયથી ગોવિંદ ત્રીજે નર્મદા તરફ વળ્યો અને પૂર્વ તરફ વળીને નદીને કાંઠે કાંઠે પ્રયાણ કરીને માલવા, કોશલ, કલિંગ, વંગ, દાહલ અને ચોડકના પ્રદેશો જિત્યા. આંહી તેને વિક્રમનું બીરૂદ આપવામાં આવેલ છે. શ્લો. ૨૫ પોતાના શત્રુને દળાવીને નદીના બીજા કાંઠા તરફ ગયો અને વિન્ધ્યાની તળેટીમાં રાજધાનીમાં રહ્યો.

શ્લો. ૨૬ મહારાજ શર્વ નામના નાના રાજાના રાજ્યમાં હતો ત્યારે તેને પુત્ર જન્મ્યો, અને તેનું નામ મહારાજ શર્વ રાખ્યું. શ્લો. ૨૭-૨૮ જોષીએ તે પુત્રનું બહુ જ ઉન્નવળ ભવિષ્ય ભાંખ્યું. આ પુત્ર તે અમોઘવર્ષ અને રાજધાની તે શ્રીભવન હોવી જોઈએ એમ બીજાં તામ્ર-પત્રો ઉપરથી ચોક્કસ થાય છે.

શ્લો. ૨૯ ગોવિંદના બીજાં બે બીરૂદ પ્રભૂતવર્ષ અને જંગત્તુંગ આપેલાં છે. શ્લો. ૩૦-૩૨ ત્યાંથી ઉપડી દક્ષિણ તરફ પ્રયાણ કરી દ્રવિડ રાજા કેરલ, પાંડ્ય, ચોલ અને પલ્લવ વિગરને હરાવ્યા. તેમ જ કલિંગ, મગધ અને ગુર્જર રાજ્યોને હરાવ્યાનું પણ લખ્યું છે. શ્લો. ૩૩ ખંડ જોર કેટલાક ગાંગ રાજ્યોને કેદ કર્યા અને હુણનાં પણ વર્ણન છે. હેલાપુરમાં રહીને તેણે લંકાના રાજાને નમાવ્યો. તેને રાવણનાં બે પૂતળાં મળ્યાં જે શિવના મંદિર આગળ કાંચીમાં જ્યસ્તંભ તરીકે ઉભાં કરાવ્યાં. આ હેલાપુર તુંગભદ્રા પાસે હતું તેથી માઇસોરના હરસન પરગણાનું હેલાપુર અથવા જેલૂર હોઈ શકે.

શ્લો. ૩૫-૩૬ ગોવિંદ ૩ જો ગુજરી ગયા બાદ તેનો દીકરો અમોઘવર્ષ ગાદીએ આવ્યો. શ્લો. ૩૭-૪૧ અમોઘવર્ષ ગાદીએ આવ્યા પછી સામન્ત, સચિવ અને સ્વખાન્ધવોએ હુલ્લટ ઉઠાવ્યું. પરંતુ આર્ય પાતાલમલ્લની મદદથી તે શમાવી દીધું. આ પાતાલમલ્લ કોણ તે ખગર નથી. શ્રવણ જોળગોળાના લોખમાં રાષ્ટ્રકૂટ ઈંદ્ર ૪ થાનો સમકાલીન વજ્જલદેવનો ભાઈ પાતાલમલ્લ આવે છે પણ તે અમોઘવર્ષથી ઘણા કાળ પછીનો છે. શ્લો. ૪૭ લોકોનો ઉપદ્રવ શાંત કરવા માટે રાજા કે જેને આંહી વીર નારાયણ કહ્યો છે તેણે પોતાની ડાણી આંગળી કાપીને મહાલક્ષ્મીને અર્પણ કરી. આ મહાલક્ષ્મી તે કોલહાપૂર માંની દેવી હોય એવો સંભવ છે. શ્લો. ૪૮ શુભરાજ કરતાં અમોઘવર્ષ ચઢીયાતો હતો એમ જણાવ્યું છે. ઐતિહાસિક સાધનોની મદદથી એમ અનુમાન થઈ શકે કે આ શુભ રાજા રંદગુપ્ત વિક્રમાદિત્ય હોય.

દાનમાં આપેલું ગામ ઝરિવલ્લિકા સંજન ચોવીસીમાં આવેલું વર્ણવ્યું છે. તેની સીમા નીચે મુજબ છે; પૂર્વ કલ્હવી નદી દક્ષિણે ઉપલકુથક નામનું ગામડું પશ્ચિમે નન્દગ્રામ અને ઉત્તરે ધન્નવલ્લિકા નામનું ગામડું આવેલું હતું. આ બંધાં સ્થળો નીચે મુજબ અત્યારે પણ મળી આવે છે. સંજન તે અત્યારે પણ તેજ નામે મશહૂર છે. ઝરિવલ્લિકા તે ઝરેલિ, કલ્હવી તે કાલુ નદી અગર દારોટો નામે ઓળખાય છે. ઉપલકુથક તે ઉપલાટ, નન્દગ્રામ તે નન્દનગાંવ અને ધન્નવલ્લિકા તે ધાનોલી છે. મુગઈ સર્વે શીટ નં. ૧૩૩ છે અને ૧૩૪ માં આ બંધાં ગામો આપેલાં છે.

# અસરાન્તર

## પતલં પહેલં

- ૧ ઔ [ ૧ ] સ ચોવ્યાદ્વેષસા ધામ યજ્ઞામિકમલં કૃતં । હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુક-  
લયા કમલંકૃતં ॥ [ ૧ ] અનન્તમોગસ્થિતિરજ પાતુ વઃ પ્રતાપશીલપ્રમવોદયાચલ [ ૧ ]
- ૨ શુરાદ્કુટોચ્છિત્તવંશપૂર્વજઃ ॥ વીરનારાયણ એવ યો વિમુઃ [ ૧ ૨ ] તદીયવી-  
ર્યાયતાપદવાન્વયે ક્રમેણ વાદ્ધાવિવ રત્નસંચયઃ [ ૧ ] વમૂવં ગોવિન્દમહીપતિર્મુવંઃ
- ૩ પ્રસાર્ધનો ઘૃચ્છકરાજનઃ ॥ [ ૩ ] વમૌરં યઃ કૌસ્તુભરતલવિસ્ફુરદ્ભમસ્તિવિસ્તીર્ણ-  
મુરસ્થલં તતઃ [ ૧ ] પ્રમાતમાનુપ્રમવપ્રમાતતં હિરણ્યમં મેરુરિવામિતસ્તટં ॥  
[ ૪ ] મનાંસિ
- ૪ યત્રાસમેયાનિ સન્તતં વચાંસિ યત્કીર્તિવિકીર્તનાન્યપિ । શિરાંસિ યત્પ્રાદનતાનિ ધે-  
રિણાં યશાંસિ યત્તેજસિ નેશુરન્યતઃ ॥ [ ૫ ] ધનુસ્સમુત્સારિતમૂમૃતા મહી પ્રસારિતા
- ૫ યેન ધૃયુપ્રમાવિના । મહૌજસા ધૈરિત્તમો નિરાકૃતં પ્રતાપશીલેન સર્કકીરાદ પ્રમુઃ ॥  
[ ૧ ] હિન્દ્રરાજસ્તતોગૃહ્ણતે યથ્યાલુક્યનૃપાત્મજાં [ ૧ ] રાક્ષસેન વિવાહેન રણે સ્ત્રે-
- ૬ ટકમણ્ઠેપે ॥ [ ૭ ] તતોમવદન્તિપટામિમર્દનો હિમાચલાદાસ્થિતસેતુસીમતઃ [ ૧ ]  
સ્વલીકૃતોદૃતમહીપમણ્ડલઃ કુલાપ્રણીયો મુવિ દન્તિદુર્માર્દં ॥ [ ૫ ] હિરણ્ય-
- ૭ ગર્મ રાજન્યૈરુજ્જયન્યૈં યદાસિતં [ ૧ ] પ્રતિહારીકૃતં યેન ગુર્જરેશાદિરાજકર્મ ॥ [ ૬ ]  
સ્વયંવરીમૂતરણાંગે તત્સસ નિર્વ્યપેક્ષં શુભતુંગવલ્લભઃ [ ૧ ] ચર્કર્ષચાલુક્યનુલક્ષી
- ૮ યં વર્લોદ્વિલોલપાલ્લિજ્વળમાલમારિણં ॥ [ ૧૦ ] અયોઘ્યૈંસિંધાસનાચામરો-  
ર્જિતસ્તિતાતપત્રોપતિપક્ષરાજ્યમાક્ [ ૧ ] અકાલવર્ષો હૃતમૂપ્રાજકો વપૂવં રાજં-
- ૯ રિપરિશેપપ્રુખ્યકૃત્ ॥ [ ૧૧ ] તતઃ પ્રમૂતવર્ષેભૂદારાવર્ષસ્તતશ્શરૈર્દારાવર્ષાયિતં<sup>૧</sup>  
યેનસંપ્રામમુવિ મૂર્મુજા ॥ [ ૧૨ ] યુદ્ધેષુ યસ્ય કરવાલનિકૃતચક્રનુમૂર્ખાઃ-  
ઘોષ્ણરુચિરાસવપાન-
- ૧૦ મતેઃ । આકપ્થપૂર્ણજઠરઃ પરિતૃષ્ઠમૃત્યુરુદ્ધારયન્નિવ સ કાહલધીરનાદેઃ ॥ [ ૧૩ ]  
ગજ્ઞાયમુનયોર્મધ્યે રાજો ગૌઢસ્ય નશ્યતઃ [ ૧ ] લક્ષ્મીલીલારવિન્દાનિ શ્વેતચ્છ-  
ત્રાણિ યો હરેદં ॥ [ ૧૪ ]
- ૧૧ વ્યાપ્તા વિશ્વમ્ભરાન્તં શશિકરઘવલા યસ્ય કીર્તિં<sup>૨</sup> સમન્તાત્ પ્રેત્વચ્છંકાલિમુક્તા-  
કલગતશક્રાનેકફેનોર્મિલંપૈઃ । પારાવારાન્યતીરોત્તરણમવિરલં કુર્વતીવ પ્રયાતા સ્વ-

૧ મૂળ પત્રા ૬૫૨થી. ૨ ચિહ્નરૂપે છે. ૩ હંદ અનુષ્ટુપ્ ૪ વાંચો મુદ્રાત્ ૫ હંદ આ શ્લોક અને પછીના આરોના વસંતનિહા ૬ વાંચો વમુવ ૭ વાંચો મહીપતિર્મુવઃ ૮ વાંચો પ્રગાપન ૯ વાંચો રાજનન્દન ૧૦ વાંચો ભમાર ૧૧ વાંચો યત્રાપ ૧૨ વાંચો ગૃહાપથા ૧૩ હંદ અનુષ્ટુપ્ ૧૪ હંદ વંશરથનિલ ૧૫ વાંચો મિન્યાં ૧૬ હંદ અનુષ્ટુપ્ ૧૭ વાંચો પ્રિયં ૧૮ વાંચો મારિણી ૧૯ આ શ્લોક અને પછીના શ્લોકોના હંદ વંશરથનિલ ૨૦ વાંચો સિંહાવન ૨૧ વાંચો વમુવ ૨૨ વાંચો રાજર્ષિ ૨૩ વાંચો શરીર । પાટા ૨૪ હંદ અનુષ્ટુપ્ ૨૫ વાંચો પાનમત ૨૬ હંદ વસંતનિહા ૨૭ વાંચો હલ ૨૮ વાંચો કીર્તિ ૨૯ વાંચો ચ્છંકાલિ અને શ્લોક ૩૧



- १२ र्गो गोवर्णहारद्विरदसुरसरि<sup>१</sup> द्वाचराष्ट्रच्छेलेन ॥ [ १९ ] प्रातो राज्याभिषेक  
निरुपमतनयो यं स्वसामन्तवर्गात्स्वेपां<sup>२</sup> स्वेपां पदेषु प्रकटमनुनये<sup>३</sup> स्थापयिष्यान्श-  
१३ पामं । पित्रा यूयं समाना इति गिरमरणीन्मन्त्रिवर्गं<sup>४</sup> त्रिवर्गोयुक्तः कृत्येपुदक्षः  
क्षितिमवति यदोन्मोक्षयन्वद्विगंगं ॥ [ १९ ] दुष्टांस्तावत्स्वभृत्यो<sup>५</sup> श्रुतिविध-  
१४ टितो<sup>६</sup> स्थापितान्येषांशां युद्धे युद्धास वध्वो<sup>७</sup> विपमतरमहोक्षानिवोभ्रान्स-  
मर्थां [ १ ] मुक्ता सार्द्रान्तरात्मा विकृतिपरिणतो वाढवाभिं समुद्रः क्षोभो  
नाभूद्विपक्षान-  
१५ पि पुनरिवे<sup>८</sup> तां भूभृतो यो वर्गो<sup>९</sup> ॥ [ १७ ] उपगतविकृतिः कृतमगंगो यदुतितद-  
ण्डपलायनोनुवन्धाध्यपगतपदशृङ्खलः खलो यस्सनिगलवन्धमलः  
१६ कृतस्स येन<sup>१०</sup> ॥ [ १८ ] श्रीमाध्नाता विधातुं<sup>११</sup> प्रतिनिधिरपरो रौष्ट्रकूटान्वयश्री-  
सारान्साराभरम्यप्रविततनगरग्रामरामाभिरामामुर्वागुव्वश्वरोणां मकु-  
१७ टमकरिकाश्लिष्टपादारविन्दः पारावारोरुवारिस्फुटरवरशनां पातुमुष्टुं<sup>१२</sup> यैः ॥  
[ १९ ] नवजलधरवीरध्वानगम्भीरभेरीखवधिरितविधाशान्तरौ-  
१८ लो रिपुणां [ १ ] पटुरवपददकाकाहलोचालतूर्यभिमुवनधवलस्योयोगकालस्य-  
कालः ॥ [ २० ] भूभृन्मूर्द्धि सुनीतपादविशरः पुण्योदयस्तेजसा क्रान्ताशे-  
१९ पदिगन्त<sup>१३</sup> प्रतिपदं प्राप्तप्रतापोन्नतिः [ १ ] भूयो<sup>१४</sup> योप्यनुरन्तामण्डल-  
युतः ( )<sup>१५</sup> पञ्चाकरानन्दितो मार्त्तण्ड<sup>१६</sup> स्वयमुतरायणगतैस्तेजोनिधिर्दुस्सहः ॥  
[ २१ ] सनाग-  
२० भटचन्द<sup>१७</sup> गुप्तनृपयोर्यशोर्य<sup>१८</sup> रणोस्वहार्यमपहंर्य<sup>१९</sup> धैर्यं विकलानथोन्मूलयत् [ १ ]  
यशोज्ज्वलपरो नृपान्स्वभुवि शालिसस्यानिव ( १ ) पुन<sup>२०</sup> पुनरतिष्ठि-  
२१ पत्त्वपद एव चान्यानिपि । [ २२ ] हिमवत्पर्वतनिर्भराम्बु<sup>२१</sup> तुरगैः वीतणं<sup>२२</sup> गङ्गाजै-  
पतरुं वाजुं प्रथमं वाजु
- २२ क्लृणितं मज्जनतूर्यकैर्द्विगुणितं भूयोपि तत्कन्दरे [ १ ] स्वयमेवोपनतौ च यस्य  
महतस्तौ धर्मचक्रायुधौ ( १ ) हिमवान्कीर्तिसरूपतामुपगतस्त-

१ वांयो स्वर्गः २ वांयो सरिद्वार्त ३ वांयो आ श्लोक तथा पञ्जीना जे श्लोकोना छंद संधरा  
४ वांयो यः ५ वांयो वर्गान्स्वेपां ६ वांयो न्यैः ७ वांयो स्थापियष्यन्नोपान् ८ वांयो यूयं ९ वांयो  
वर्गो १० वांयो न्वद्ध ११ वांयो स्वश्रुत्या १२ वांयो विपटितान् १३ वांयो पाशान् १४ वांयो वध्वा  
१५ वांयो न्समग्रान् १६ वांयो तान् १७ वांयो वमार १८ वांयो वन्धात् [ १ ] व्यपगत १९ वांयो बन्ध  
२० छंद पुष्पिताया २१ वांयो विधातुः २२ वांयो सारां सारा २३ वांयो भिरामाम् । उर्वो २४ वांयो पातुमभ्यु  
२५ छंद संधरा २६ वांयो वधिरितः २७ वांयो रिपुणां २८ छंद भाविनी २९ वांयो न्मूर्द्धि ३० वांयो  
विसरः ३१ वांयो प्यनुरक्त ३२ वांयो मार्त्तण्डः ३३ वांयो मुत्तरा ३४ छंद शार्ङ्गविप्रीडित ३५ वांयो चन्द्र  
३६ वांयो र्यशोर्य ३७ वांयो रणेज्वहार्य ३८ वांयो धैर्यविकलानथोन्मूलयत् ३९ वांयो रतिष्ठि ४० छंद भृथी  
४१ वांयो निर्भराम्बु ४२ वांयो पीतञ्ज ४३ वांयो गाङ्गां गजै.

- २३ स्कीर्त्तिनारायणः ॥ [ २३ ] तत् प्रतिनिवृत्त्य तत्प्रकृतमृत्यकर्मत्वयः प्रतापमिव  
नर्मदातटमनुप्रयात २ पुनः [ १ ] सकोशलकलिंगेविगिहहलौहक [ १ ]-
- २४ न्मालवां विलम्ब्य विजसेवकै स्वयमवृमुजद्विकर्मः ॥ [ २४ ] प्रत्यावृत्तः प्राति-  
राज्यं विधेयं कृत्वा रेवामुत्तरं विन्ध्यपादे [ १ ] कुर्वन्मन्मानीकीर्त्तनैः पुण्य[ वृ ]-  
न्दैरच्यष्टात्तान्सो"
- २५ चितां रोजधानी" ॥ [ २५ ] मण्डलेशमहाराजसर्वस्वं यदभूद्वुवः । महाराज-  
सर्वस्वामी यावी तस्य सुतो जैनि ॥ [ २६ ] यज्जन्मकाले देवज्ञैरादिष्ट (ष्टं )  
विपद्दो मुवं [ १ ] भोक्तेति हि-
- २६ मैवत्सुतुपुर्णान्ताम्बुधिमेखलां [ १ ] २७ योद्धारोमोघवर्षेण वेद्धा ये व युधि द्विपः  
[ १ ] मुक्ता ये विकृतास्तेषां भस्मतरुगुंखलोद्धृतिः ॥ [ २८ ] तत २ प्रभूतवर्ष-  
स्सन्स्वसंपूर्णम-
- २७ नोरथः [ १ ] जगतुंगस्से मेरुर्वा मृभृतामुपरि स्थितः ॥ [ १ ] उद [ ति ] ध्रुवदृष्टम्-  
मंक्तु द्रविलमृभृतां [ १ ] सजागरणचिन्तास्थमन्त्रणभ्रान्तचेतसां ॥ [ ३० ] मस्या-  
नेन हि के-
- २८ वलं प्रचलति खच्छादिताच्छादिता घात्री विक्रमसाधनैस्सकलपुं विद्वेपिणां द्वेपिणां  
[ १ ] लक्ष्मीरप्युरसो लतेव पवनप्रायासिता यासिता धूलिर्नैव दिशो-
- २९ गमद्विपुयशस्तन्तानकं तानकं [ १ ] ३१ अस्यत्केरलपाण्ड्यचौलिकनृपसंपलवं  
पलवं प्रम्भानि गमयन्कलिंगमगघप्रायासको यासकः [ १ ] गार्ज्ज्जुर्जरमौद्यौ-
- ३० शौर्यविलयो लंकारयन्नुद्योगस्तदन्यदनिन्यशासनमवत्सद्विक्रमो विक्रमः ॥ [ ३२ ]  
निकृतिविकृतगंगाशृंगखलोवद्धनिष्ठां मृत्तिमयुरनुकूला मण्डलेशा स्वम्-
- ३१ त्या [ १ ] विरजसमहितेनुर्यस्य बाह्यालिभूमिं परिकृतिविष्टया बैगिनार्थैर्दयोपि ॥  
[ ३२ ] राजा मात्यवराविव स्वहितकार्यालस्यनष्टौ हठाह्णदेवैव नि-
- ३२ यस्य मूकवधिरावानीय हेलापुर्गे [ १ ] लंकारोत्च्छिल तत्प्रमुप्रतिकृती का ( ण्वी ) [ षी ]  
मुपेतौ" ततः कीर्त्तिस्तर्भनिभौ शिवायतनके येनेह "संस्थापितौ ॥" [ ३४ ] या-

१ छंद भवेन्नविहीनित २ पांशो तत ३ पांशो प्रकृति ४ पांशो त्वयं ५ पांशो वंग (विगि अथवा वैजिनु  
आप्रिशाल्य अंटी ४६५५ हरी.) ६ पांशो न्याकात्र ७ पांशो सेवकैः ८ पांशो मृभृतां ९ छंद ५५१ १०  
पांशो गुप्ता ११ पांशो रम्पशापो स्तो १२ पांशो राजधानी १३ छंद आशिनी १४ पांशो मण्डलेशमहाराजः  
शर्जः स्तो १५ पांशो महाराजशब्देः १६ आ शब्देः तथा १७ शीना आर शब्देः १८ अन्नुष्टुप् १७ पांशो  
स्तेनुराशन्ताम्बुधि १८ पांशो वद्धा ये व १९ पांशो जगमुं २० आशिथी अन्नुष्टुप् २१ शब्देः २२ आश-  
विहीनित २१ पांशो मौक्त २२ पांशो सङ्कारयन्कारयप्रयोगे २३ पांशो दृगुपवावद्ध २४ पांशो मण्डलेशा  
स्वप्राया. २५ पांशो ममिष्ठे २६ परिहतिमनु २७ छंद आशिनी २८ पांशो वधिरा २९ पांशो लंकारा किं  
३० पांशो मुदेये ३१ पांशो मिमे ३२ पांशो संस्थापिते ३३ छंद आशुर्भविहीनित.

- ३३ स्यां कीर्त्तिस्तुलोकयान्निजभुवनभरं<sup>१</sup> भर्तुमासीत्समर्थः पुत्रश्चास्माकमेकस्सकलमिति  
कृतं जन्मं धर्म्मैरनेकैः [ १ ] किं कर्तुं<sup>२</sup> स्थेयमस्मिन्निति<sup>३</sup> विम-
- ३४ लयशः पुण्यशोपानमार्गं<sup>४</sup> स्वर्गप्रोचुंगसौधं प्रति रदनुपमः कीर्त्तिमे ( मे ) वानु-  
यात्तः ( तः )<sup>५</sup> ॥ [ ३५ ] बन्धूनां बन्धुराणां मुचितनिजकुले पूर्वजानां प्रजानां जाता-
- ३५ नां बलभानां भुवनभरितसत्कीर्त्तिमूर्त्तिस्थितां [ १ ] त्रातुं कीर्त्तिं<sup>६</sup> सलोकां कलि-  
कलुषमथो हंतुमंतो रिपूणां श्रीमान्सिंहासनस्थो बुधनुतचरितोमोघव-
- ३६ र्पं प्रशंस्ति ॥ [ ३६ ] त्रातुं नम्रान्विजेतुं रणशिरसि परांनप्राथकेभ्यः प्र ( १ ) -  
दातं निर्वोदुं रूढिसत्यं धरणिपरिवृढो नेदृशोन्यैः [ १ ] इत्थं प्रोत्थाय रसार्थं पृथुरवपद-
- ३७ ढक्कादिमन्द्रप्रघोपो यैसोन्द्रस्येव नित्यं ध्वनति कलिमलध्वनिर्सेनो मन्दिराग्रे ॥  
[ ३७ ] दृष्टातन्नवराज्यमूर्त्ति [ त ] बृहद्धर्म्मप्रभावं नृपं भूयं षोडशराज्य-
- ३८ वत्कृतयुगः प्रारम्भे<sup>७</sup> इत्याकुलः [ १ ] नश्यन्नन्तरनुप्रविश्य विषमो मायामयोसौ कलिः  
सोमन्तान्सचिवन्स्ववान्धवजनानक्षोभयत्स्वीकृताम् ॥ [ ३८ ]
- ३९ शठैर्भ्रं प्रविधाय त्कूटशपथैरोशस्वतंत्रां स्वयं विनिहत्योचितयुक्तकारिपुरुषान्सर्वे  
स्वयंग्राहिणः [ १ ] परयोषिदुहितां स्वसेति न पु-
- ४० नर्भेदः पशूनामिव प्रभुरेवं कलिकालमित्यवसितं<sup>८</sup> सैदृचमुधृत्तैः ॥ [ ३६ ] वितत-  
महिमघाम्नि व्योम्नि संहृत्य घाम्नामितवति महतीन्द्रोर्म्मण्ड-
- ४१ लं ताराकाशं [ १ ] उदयमहिमभाजो आजितास्सप्रतापे विरतवति विजिह्वाश्चोर्जि-  
तास्तावदेव ( : )<sup>९</sup> ॥ [ ४० ] गुरुबुधमनुयातस्सार्यपातालमर्ल-<sup>१०</sup>
- ४२ दुदयगिरिमहिम्नो रट्टमार्चण्डदेवः । पुनरुदयमुपेत्योधृततेजस्विचक्रं प्रतिहतमथ  
कृत्वा लोकेभ्येक पुनाति ॥ [ ४१ ] राजात्मा मन एव तस्य
- ४३ सचिवस्सामन्तचक्रं पुनस्तनीत्येन्द्रियवर्गे एष विधिवद्वागादयस्सेवकाः [ १ ] देह-  
स्थानमधिष्ठितं<sup>११</sup> स्वविषयं भोक्तुं स्वतन्त्रः क्षमस्त-

१ वांयो व्याप्ता २ वांयो हिलोकौनिज ३ वांयो जन्म ४ वांयो कर्तुं ५ वांयो स्थेय ६ वांयो सोपान  
७ वांयो सौधं ८ वांयो यद ९ वांयो श्लोक १० वांयो बन्धूनां ११ वांयो  
बन्धुराणां १२ भूणर्भा जानाम्प्रजानां १३ वांयो मूर्त्तिस्थितानाम् १४ वांयो कीर्त्तिं १५ वांयो न्तिहा १६ वांयो  
बुध १७ वांयो वर्षः प्रशास्ति १८ वांयो त्रातुं १९ वांयो न्प्राथकेभ्य २० समर्थः शण्डेनो उमेश ३१ वांयो  
यस्ये २२ वांयो ध्वंसिनो २३ वांयो बृह २४ वांयो भूयः २५ वांयो युगप्रारम्भ २६ वांयो न्सचिवान्स्ववा-  
न्धव २७ वांयो स्वीकृतान् २८ वांयो शाङ्खविष्ठीडित २९ वांयो मन्त्रं ३० वांयो कृत ३१ वांयो स्वतंत्राः ३२ वांयो  
विदुहि ३३ वांयो काल इत्य ३४ वांयो सुहृत्तः ३५ वांयो भतेभविष्ठीडित ३६ वांयो ताराकाश ३७ वांयो  
तथा ३८ वांयो श्लोक ३९ वांयो भाविनी ४० वांयो बुध ४१ वांयो स्तोत्रं ४२ वांयो त्योहत् ४३ वांयो  
मेकः ४४ वांयो स्तनीत्येन्द्रिय ४५ वांयो धितः ४६ वांयो भोक्तुं

बीजं पतरु—बीजी बाजु.

- ४४ स्मन्मोकरि<sup>१</sup> सन्निपातविवेचे सर्वेपि नश्यन्ति ते<sup>२</sup> ॥ [ ४२ ] दोषानौषधवद्नान-  
निलवत्शुष्केन्धेनान्यधिवैतृ ध्वान्तं मानुवदात्मपूर्वज-
- ४५ समाज्ञायगताद्भेदकार्णे [ १ ] संतापान्विनिहत्ये यः कलिमलं धान्यादिसम्मान्तः  
( १ ) कीर्त्या चन्द्रिक पूर्वं चन्धवलच्छद्रश्रिया
- ४६ आजितः ॥ [ ४३ ] यैण्डाभिहतोत्तरोरिव फलं मुक्ताफलं मण्डलात् ( १ ) यातं  
शूकरयूथवद्गहनतस्तन्मन्दिरं हास्तिकं । यत्कोपोम-
- ४७ दवाभिदग्धतनवः प्राप्ता विमूर्ति पने<sup>३</sup> ( १ ) तस्यावोपनतप्रसादतनवः प्रातो<sup>४</sup>  
विमूर्तिमरे<sup>५</sup> ॥ [ ४४ ] यस्याज्ञां परचकि<sup>६</sup> सजमिवाजसं शि-
- ४८ रोमिर्बिहन्त्याविद्वन्तिषटावलीमुखपटः कीर्तिप्रतानस्तैः । ( १ ) यत्रस्थं स्वकरम-  
सापमाहिमा कस्यपि दूरस्थितः ( १ ) तेजक्रान्तसमस्तभूमिदि-
- ४९ न एवासौ न कस्योपरि ॥ [ ४५ ] यैद्वारे परमण्डलाधिपतयो दौवारिकैर्ल्वारिकै-  
रास्यानावसरं प्रतीक्ष्य बहिरप्यध्यासितो यासिता । गाणिक्यं वरत्नमौ<sup>७</sup>
- ५० किकचित्तं सद्वास्तिकं हास्तिकं ( १ ) नादास्यामं यदीति<sup>८</sup> यत्र निबलं पश्यन्ति  
नश्यन्ति च ॥ [ ४६ ] सर्प पातुर्मसो दैदो निजतनुं जीमूतकेतोस्सुतः ( १ )  
श्येनायप शिविः<sup>९</sup> क-
- ५१ पोषपरिरक्षार्थं दधीचोर्दिधने । तेप्येकैकमतर्प्यन्यकिलमहालक्ष्म्यै स्वावांमौगुलिं  
लोकोपद्रवशान्तये स्म दिशति श्रीवीरनारायणः ॥ [ ४७ ] हत्वा आतर-
- ५२ मेव राज्यमहरदेवीं च दीनस्ततो लक्षं कोटिमलेख्यैकिलं कलौ दाता ॥ गुहा-  
न्वयः [ १ ] येनात्याजि तनुं स्वराज्यमसकृद्वाञ्छार्थिकैः का कथा ( १ ) ह्री-
- ५३ सस्योन्नतिराष्टाकूटविलंकी दातेति कीर्त्यावपि<sup>१०</sup> ॥ [ ४८ ] स्वेमुजमुजसनिस्त्रि-  
शोमदंष्ट्राप्रदष्टप्रवल ( वल ) रिपुसमूहेमोषवेषं मधीशे<sup>११</sup> । ( १ ) न दध-
- ५४ ति पदमीतिव्याधिदुष्कारैकाले ( १ ) हिमशिथिरवसन्तमीमवर्षाशरत्सु<sup>१२</sup> ॥ [ ४९ ]  
चतुस्तमुद्रपर्यान्तैः समुद्रे यत्प्रसापितं [ १ ] मग्ना समस्तभूपालमुद्राग-

१ वसि। स्मन्मोकरि २ आ तथा ३ पीना ४ श्रेष्ठो ५ छंद ६ शूद्रविविध ७ वसि। च्युत्केप ४ वसि।  
न्दोहघान् ५ वसि। संतापान्विनि ६ वसि। चन्द्रिकयेव ७ वसि। यद्वन्ताभिहतात्तरी ८ वसि। सायातं ९ वसि। परे  
१० वसि। प्राप्ता ११ वसि। मरे १२ वसि। चक्रिणः १३ वसि। स्थितः १४ वसि। यत्रस्थः १५ वसि। तेजः  
क्रान्त १६ वसि। यद्वारे १७ वसि। बहि १८ वसि। परल १९ वसि। नापस्यामी २० वसि। यदेति २१ वसि।  
ममौ २२ वसि। ददौ २३ वसि। शिविः २४ वसि। स्वामां २५ वसि। केतयस्त्रि २६ वसि। तनुः २७ वसि।  
दाष्टा २८ वसि। श्रोतस्त्रयोम्यने २९ वसि। कीर्त्यामपि ३० वसि। मुद्रागनि अन्ये प्रल ३१ वसि।  
महीरो ३२ वसि। काला ३३ छंद भासिनी ३४ वसि। पर्यन्त ३५ वसि। स्तमुद्रं.  
से. ५०

૧૧ મહાપુત્રયો ॥ [ ૧૦ ] રાજન્દ્રાસ્તે' વન્દનીસુ' પુર્વે 'યથાન્ધર્માત્પાલનીયોસ્મ-  
દ્વોદે: [ ૧ ] ધ્વસ્તા દુષ્ટા વર્ધમાનાસ્સધર્મી' પ્રાત્યર્ચ્યો યે તે મર્તિન: 'પાધિવેન્દ્રા:  
[ ૧૧ ] મુક્તં કે-

૫૬ શિવક્રમેણાપરેભ્યો' દત્તં ચાન્યૈસ્ત્યક્તમેવાપરેયસુ [ ૧ ] કેતુગાનિત્યે તત્ર રાજ્યં  
મહાર્ષિ: પીતૈર્યો ધર્મ: કેયલં પાલનીયં' ॥ ૫૨ ] તેનેદમનિક્ષિપ્તુચઘટનવંદો-

૧૭ કય જીધિતમસારં । ( ૧ ) ક્ષિતિદાનપરમપુણ્યં પ્રવર્ધિતો ઝેલંદાયોયે' ॥ [ ૫૩ ]  
સ ચ પરમમહારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરર્ષીમગ્નુંગદેશ્વરાદાનુશ્ચાયર્ષ-

૫૮ મમહારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરર્ષીપ્રર્થાવહનર્ષીમદ્ગોપવર્ષીવહનર્નરન્દ્રદેવ:  
કુશલી સર્વાનેવ યથાસમ્વચ્ચમાનકાત્રાપ્તિર્વિપેરતિ-

૫૯ ગ્રામકૂટ્યુક્તકનિકુક્તાધિકારિકનદ્વચરૈર્દૈ સમાદિશલ્યસુ ( ૧ ) વસ્ત્રંવિદિનં  
યથા માન્યસ્તેટરાજધાન્યાતસ્થિતેન' નયા માતાપિત્રોરાત્મન ( ૧ ) ર્શ્નૈદિકાસુ-

૬૦ ત્રિકપુણ્યયશોમિષ્ટદાયે ॥ ૪ ॥ કરતલવિનિર્ગતભરત્તાનામિદેશ્યાનાં આંગિરસપાશ્વ-  
સ્તર્ષાનાં મારત્તાનાજેસંત્રેણનારિણે સાધિત્વારક-

૬૧ મહતર્ષોદાય । ગોલસટનમિર્ષુદાય । નરસિપદાક્ષિત' : । પુનરપિ સંભે વિષય-  
વિનિર્ગતાં । સંભે મોધેચ મટ્પોદાય । મોધિતમટ-

૬૨ પુત્રાય । રચ્છાદિત્યકમદૈત: । તસ્મિ દેપે' : । વહુપુત્રસત્રજ્ઞૈનારિણે દાવહિમદિ-  
યસહાસર્પોદાય । વિષ્ણુમટ ( ૧ ) પુત્રાય । તિવિકેમ-

૬૩ પટંગમિ: : । પુનરપિ તસ્મિ દેપે' : વચ્છગોત્રસત્રજ્ઞૈનારિણે । હરિમટ્પોદાય ।  
ગોવાદિત્યમટ્પુત્રાય । કેસવગાદિયસાહૈત: ।

પતરું શ્રીજું

૬૪ ચતુર્કા: નાં વહુત્તસર્વાનાં । પવં ચતુક: ત્રાજપાનાં ગ્રામો દત્ત: સંજાણસમીપવ-

ર્ચિન: ચતુર્વિંશતિગ્રામૈર્મધ્યે । હરિવલ્લિકાનામગ્રામ: તસ્ય ચાષાટ-

૧ આપુષ્ટપૂ ૭૬ ૨ વાંથો રાજન્દ્રા ૩ વાંથો વન્દનીસુ ૪ વાંથો કેપાં ધર્મ ૫ વાંથો પાલની ૬ વાંથો  
દાય: ૭ વાંથો સ્વધર્મ ૮ વાંથો માપિ ૯ વાંથો માર્ગિ ૧૦ આ અને પાછીના શ્લોકને ૭૬ શ્લોકની ૧૧ વાંથો  
મુક્તં ૧૨ વાંથો ક્ષિત્તિક ૧૩ વાંથો કાસ્યા ૧૪ વાંથો રાજ્યે ૧૫ વાંથો પીતૈર્ય ૧૬ વાંથો નીય: ૧૭ વાંથો  
વિષ્ણુમટ-૧૮ વાંથો મટ ૧૯ ૭૬ આર્ષા ૨૦ વાંથો જગતુંગ ૨૧ વાંથો સન્ધ્ય ૨૨ વાંથો મહારાદીન  
૨૩ વાંથો માન્યવસ્થિતેન ૨૪ વાંથો મારત્તાનામિદેશ્યાંગિરસનાર્દસ્ત્યાન ૨૫ વાંથો દ્વાજગોત્રસત્રજ્ઞ ૨૬ વાંથો કમવિદ  
૨૭ વાંથો પટંગવિદ ૨૮ વાંથો નરસિંહદીક્ષિતાય ૨૯ વાંથો તદ્વિષય ૩૦ વાંથો વિનિર્ગતાય ૩૧ વાંથો તસ્મિન્  
૩૨ વાંથો કમવિદે ૩૩ વાંથો હોત્સન્દેશે ૩૪ વાંથો મટ ૩૫ વાંથો મિ ૩૬ વાંથો મવિદે ૩૭ વાંથો તસ્મિ-  
ન્દેશે ૩૮ વાંથો પત્ત્ય અને મટ ૩૯ વાંથો કેશવ અને સાહાસાય ૪૦ વાંથો વળાનાં ૪૧ વાંથો વહુપુત્રા  
૪૨ વાંથો એવંચતુષ્કસ્યમા ૪૩ વાંથો પર્તિચતુર્મિતિ.

- ६५ नानि<sup>१</sup> : पूर्वतः कलुवी समुद्रगामिनी नदी । दक्षिणतः उप्पलहत्यैकं भट्टग्रामः ।  
पश्चिमतः नन्दग्रामः । उत्तरतः घनवल्लिकग्रामः । अयं ग्रामस्य संज्ञाने
- ६६ पत्तने शुङ्केन शुष्ण्यामिग्रामं सवृक्षमालाकुलं भोक्तव्यं । एवमयं चतुराघाटनेपल-  
क्षितः सोद्वंगस्तपरिकरः सदण्डदसपराधैः समूतापातप्रत्ययैः सोत्स-
- ६७ यमानविष्टिकः सधान्यहिरण्यादेयः अचाटभट्टवेद्यः सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षे-  
पणीयां आचन्द्रार्कपर्णवक्षितिसरिस्पर्धतसमकालिर्नः पुत्रपौत्रान्वयक्रमो-
- ६८ प्रमोद्यः पूर्वप्रत्यब्रह्मदेवदायरहितोभ्यन्तरसिद्धयायं भूमिच्छिद्रन्यापनं शकनृप-  
कालातीतसंवत्सरशतेषु सप्तसु नवतृतयत्यधिकेषु नन्दनसंवत्सरान्तर्गतपुष्य-
- ६९ मास उत्तरायणमहापूर्वणि वैलिचलवैश्वदेवामिहोत्रतिथिशं ( सं ) तर्पणार्थं अद्यो-  
दकादिसर्गेषु प्रतिपादितः अतोऽस्योचितया ब्रह्मदायस्थित्या भुञ्जतो भोज-
- ७० यतः कूपतः कर्षयतः प्रविशतो वा न कैश्चित्स्यापि<sup>२</sup> परिपन्थना कार्या तथागा-  
मिमद्रुपतिमिरस्मद्वंश्यैरन्यैर्वा सामान्यं भूमिदानफलमेवेत्य विबुहोला-
- ७१ न्यनित्यैश्वर्याणि त्रिणाम्रलभजलविन्दुचंचकं च जीवितमाकलय्य स्वदायनि-  
र्विशेषोपयमस्मदायानुमन्तव्यैः प्रतिपालयितव्यञ्च ॥ यश्चाज्ञानतिमिरपट-
- ७२ लावृतमतिराच्छिद्यमानकं चानुमोदेत स पंचमिर्महापातकैस्तोपपातकैश्च सपुंक्तं  
स्यादित्युक्तं च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन । षष्ठि<sup>३</sup> वर्षसहस्रा-
- ७३ णि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [ १\* ] आच्छेता ( छा ) चानुमन्ता च सान्येव नरके  
वसेत् [ १\* ] विन्ध्याटवोप्यतोयासु शुष्ककोटरवासिनः [ १ + ] कृष्णसर्पा हि-  
जायन्ते भूमिदानं हरन्ति
- ७४ येत्<sup>४</sup> ॥ [ ५५ ] अग्रेरपेक्ष प्रथमं सुवर्णं भूर्वेष्णवी सूर्यमुताश्च गावः [ १ ]  
लोकत्रयं तेन भवेद्वि दत्तं यः काण्वेन गां च महीं च दद्यात् ॥ [ ५६ ] बहु-  
भिर्वर्षुषा मुक्ता-
- ७५ राजभिस्सगरादिभिः [ १ ] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ [ ५७ ]  
स्वदत्ताम्परदत्तां वा यत्ताद्रक्ष नराधिर [ १ ] महीं महिर्मतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयो-  
नुपलब्धेन [ ५८ ]

१ वांशो नानि २ द्वे पञ्चिना साधना संधिना निषेधो सत्यवाचा नथी ३ वांशो हत्यधो ४ व्या-  
पञ्चिना अर्थ २५४ नथी. ५ वांशो दत्तापराधः ६ वांशो पातप्रत्याय ७ वांशो नीय ८ वांशो कालीनः  
९ वांशो प्रदत्तन १० वांशो भ्यन्तरमिदया ११ वांशो न्यायेन १२ वांशो नवत्युत्तरत्रयधिकेषु ( अथवा  
त्रिनरस्य अथवा त्रयोनरस्य ) १३ वांशो वलि अने होत्रातिथि १४ वांशो नात्यं १५ वांशो व्रत १६ वांशो  
कैयिद्वयपि १७ वृत्ताम अने विन्दु १८ वांशो स्मदायो १९ वांशो मतिराच्छिद्यादाच्छिद्य. २० वांशो  
पातकैश्च २१ वांशो संयुक्तः २२ वांशो स्वादिनि उक्तं २३ वांशो षष्ठि २४ वांशो ये २५ वांशो एतस्य  
२६ वांशो वामनं २७ वांशो बहु २८ वांशो महीनता २९ वांशो श्रेयो.

- ७६ इति कमलदलाम्बुविन्दुलोहो भियमनुचिन्त्य मनुष्यजीवितं न [ १ ] अति विम-  
लमनोभिरात्मनीर्न हि पुरैःपरि कीर्तयो विप्राः ॥ [ ५६ ] विसितं चैते धर्माधि-  
७७ करणसेनभौगिकेन बालभकायस्ववंशजातेन । श्रीमदमोघर्षदेयकमलानुजीविनी  
गुणधवलैः वत्सराजसूनुना ॥ महाप्रको-  
७८ भोगूराणर्क राजास्वमुखादेशेन ॥ दूतकमिति मंगल महर्षा ॥ ५ ॥

१ वांयो दलाम्बुविन्दु २ वांयो रात्मनीर्न ३ वांयो पुरैःपर ४ वांयो विसिप्याः ५ वांयो चैतद  
६ वांयो धर्माधिकरणिक ७ वांयो देदकमला ८ वांयो राणको ९ वांयो राजह्व १० वांयो दूतक इति  
११ वांयो महालं महाधीः

# અંકુલેશ્વરના કૃષ્ણ ૨ જાતું એક દાનપત્ર\*

શક સંવત ૮૧૦, (ઈ. સ. ૮૮૮) ચૈત્ર વદિ અમાવાસ્યા

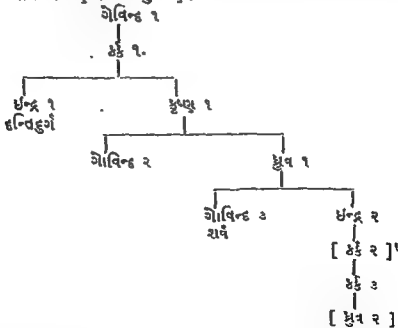
નીચે આપેલા રાઠોડ વંશના દાનપત્રનું અસલ પ્રેક્ષિતર શુદ્ધરે મને આપ્યું હતું. તે નં. ૩ સાથે ભગુઆમાં મળી આવ્યું હતું.

રાષ્ટ્રકૂટના બીજા લેખો માફક આ લેખ ત્રણ વાઙ્મયો ઉપર કોતરેલો છે. તેમાંના પહેલા અને ત્રીજા પતરામાં અંદરની બાજુએ જ અક્ષરો છે અને બીજા પતરાની બન્ને બાજુએ અક્ષરો કોતરેલા છે. પતરાનું માપ ૧૧"×૮" ઈંચ છે. તે એક ઠી વડે બેઠેલું છે, અને તેના ઉપર રાષ્ટ્રકૂટોની સુદા—હાથમાં બે સર્પવાળી શિવની મૂર્તિ—૨ છે.

અક્ષરો એકંદરે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં અને સુંદર છે. પરંતુ કાટથી ખવાઈ ગયેલા અને સહંવર નાશ પામેલા અક્ષરોની સંખ્યા કાંઈ ઘોડી નથી. લિપિ રાઠોડનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં દાનપત્રોની લિપિને મળતી આવે છે.

ભાષા દરેક પ્રકારની ભૂલોથી એટલી બધી ભરેલી છે, કે માત્ર કુટનોટમાં તેનો સુધારો કરવો શક્ય નથી. એટલે જગ્યાના બચાવ માટે, દાનપત્રના મહત્વના ભાગો સુધારા સાથે પ્રતિ-લેખ સાથે આપેલા છે.

આ દાનપત્ર રાષ્ટ્રકૂટોની શુભરાત શાખાનું છે. ઠંક ૨ જાતું વડોદરાનું શક સંવત ૭૩૪ નું દાનપત્ર ૨ ગોવિંદ ૪ થાનું ઠાવીતું શક સંવત ૭૪૬ નું દાનપત્ર (રાઠોડ દાનપત્ર નં ૧) તથા ધ્રુવ ૩ જાતું ભગુઆનું શક સંવત ૭૮૬ નું દાનપત્ર (રાઠોડ દાન નં ૩) એ બધાં આ શાખાએ આપ્યાં હતાં. વંશાવલીના પહેલા ૧૮ શ્લોકો, જે નં. ૩ ના ૨૬ શ્લોકોની વંશાવલી-માં આવી જાય છે, તે નીચે પ્રમાણે રાજાઓનું વર્ણન આપે છે:—



\* ઈ. સ. વો. ૧૩ પા. ૬૫ ઈ. સ. ૧૨ પા. ૧૭૬ ૨ શી. કૃષ્ણનાં રાઠોડ દાનપત્રોનો એક પ્રતિલેખ ભુએ, ઈ. સ. વો. ૧૧ પા. ૧૬૧. ૩ જ. બે. એ. સો. વો. ૮ પા. ૨૬૨ ૪ ઈ. સ. વો. ૫, પા. ૧૪૪ ૫ ઈ. સ. વો. ૧૨, પા. ૧૭૬ ૬ ઠંક બીએ તથા તેના ન્દાનો શાઈ ગોવિંદ ૪ થા આ બન્નેને ઇાડી દેવામાં આવ્યા છે. ઉર્લવા રાજાનું નામ રાજાજીય થયેલા શ્લોક ૧૬ માં મને અતે, તેને લખવા લેખ નં. ૩ ના શ્લોક ૩૦ માં મળેલી પૂરે પાડવામાં આવ્યું છે.  
છે. ૪૧



દાન આપનાર રાજા કૃષ્ણરાજ ૨ જો હતો. તેનું બીજું નામ અકાલવર્ષ<sup>૧</sup> હતું. તે અંકુ-  
લેશ્વરમાં<sup>૨</sup> રહેતો હતો. શક સંવત ૮૧૦ ના ચૈત્ર વદ અમાવાસ્યાને દિવસે સૂર્ય-  
ગ્રહણસમયે<sup>૩</sup> તેણે જે ગ્રાહણોને ક્ષિપ્રશાધિ ગામ દાનમાં આપ્યું હતું. એ કોંકણ પ્રાંતમાં આપ્યું  
હતું. તેની પશ્ચિમે વરિઆવિ બંદર, ઉત્તરે વસુહારિક<sup>૪</sup> ગામ આપ્યાં હતાં.

પહેલાંના રાષ્ટ્રકૂટો અને આ કૃષ્ણ વચ્ચે શો સંબંધ હતો, એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે.  
તે કોઈ નવીન શાખાનો હોવો જોઈએ, કારણ કે જ્યારે છેલ્લા જે ગુર્જર રાઠોડ  
રાજાઓ, — જેઓના લેખો આપણી પાસે છે, — તેઓ ભરૂચમાં રહેતા હતા; ત્યારે  
આ કૃષ્ણ અંકુલેશ્વરમાં રહેતો હતો. પરંતુ ભરૂચ અને અંકુલેશ્વર વચ્ચેનું તફાવત થોડું  
અંતર, તથા એ જે રાજાઓમાંનો બીજો તેઓની રાજધાની અંકુલેશ્વરથી ઉત્તરમાં  
આવેલી હતી છતાં અંકુલેશ્વરની દક્ષિણે થણે દૂર એક ગામનું દાન કરી શક્યો હતો, એ  
હકીકત ધ્યાનમાં લેતાં જણાય છે કે કૃષ્ણ ૨ જો અકાલવર્ષ, ધ્રુવ ૩ જો સીધો વંશજ હશે  
અને ધ્રુવ ૩ જો સમય પછી, ભરૂચ ગુજરાતના રાઠોડોનું મુખ્ય શહેર મટી ગયું હતું. એટલે  
રાજા દન્તિવર્મન જે કૃષ્ણ ૨ જો પિતા હોવો જોઈએ, તેણે શક ૭૮૬, નં. ૩ ની  
તારીખ, અને શક ૮૧૦ આ દાનપત્રની તારીખ વચ્ચેના સમયમાં રાજ્ય કર્યું હોવું જોઈએ.  
ઉલ્લેખ ઉપર એક ગુર્જર રાઠોડ રાજાએ, — ઘણે ભાગે કૃષ્ણ ૨ જો પોતા — કરેલી ચઢાઈ  
પણ એ જ સમયમાં હોવી જોઈએ, અને તે પરમારો ઉલ્લેખની ગાદીએ આવ્યા તેની પણ  
પહેલાં કદાચ હોય. રાજા વદનભને આ લઢાઈના પ્રેક્ષક તરીકે બતાવ્યો છે એથી દેખાય છે  
કે કૃષ્ણ પોતાના પૂર્વગામીઓની માફક કોઈ ચક્રવર્તિ સત્તા-કદાચ માન્યખેટ અગર માલખેડ-  
ના રાષ્ટ્રકૂટો-નો સામંત હતો.

અસંખ્ય શબ્દોપો તથા ભૂલો ઉપરથી આ દાનપત્રના ખરાપણા વિષે શંકા થાય એવું છે,  
પરંતુ મન્સટરના પ્રોફેસર જેકોબીએ ગણતરી કરી બતાવી આપ્યું છે કે દાનપત્ર જાહેર  
થયાની તારીખે તફાવત સ્પષ્ટરીતે નજરે પડતું સૂર્યગ્રહણ થયું હતું. એટલે આ દાનપત્રનું ખરા-  
પણું નિઃસંશય પણે સાબીત થાય છે. શબ્દોપો સ્થળસંકેતને લીધે હોય, અને ભૂલો લેખક-  
ના અધુરા જ્ઞાનને લીધે હોય, એમ પણ સંભવિત છે.

૧ આ ઉપનામ દન્તિદુર્ગનું પણ હતું. ૨ હાલનું અંકુલેશ્વર. સ્વર ' ઊ ' લીધેની ભૂલ કોતરનારની નથી,  
પણ તે શહેરના જૂના નામની સૂચના કરે છે, જે અફરેશ્વર હતું એમ પ્રો. બ્યુલ્હર જણાવે છે. ૩ આ ગ્રહણ  
ઈ. સ. ૮૮૮ ના એપ્રિલ તા. ૧૫ મીએ હતું. ૪ મારી પાસેના નકશામાં આ ગામો હું શોધી શકતો નથી.  
પણ પ્રો. બ્યુલ્હર જણાવે છે તેમાં વરિઆવિ સુરત પાસે તાપી ઉપરનું એક મોટું ગામ હું હાલનું વરિઆવ છે;  
જ્યારે વસુહારિક રાવસાહેબ મોહનલાલ. આર. ગવેરી હાલના વસવારી સાથે જોળાવે છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ओ ओ स्वस्ति— सो' वोऽयद्विषसा धमयन्नाभि[ क ]मलं कृतं ॥ हरश्च  
यश्य का-
- २ न्तेन्दुकलया कमलकृतं ॥ [ १ ] आसीद्विशतिमिरमुत्यमण्डलाग्रो ध्वरित[ नि ]  
यनमिसु-
- ३ सो रणसर्व्वरीशुः [ १ ] भूषः सुचिर्व्विधुरिवस्तदिगन्तकीर्तिग्माविन्दराज [ इ ]-  
ति राजसु राज-
- ४ सिद्धः [ २ ] तस्यात्मजो जगति विश्रुतशुभ्रकीर्तिरार्चाचिहारिहरिविक्रमधा-  
मधारी । भू-
- ५ पस्यविष्टपनृपानुकृति कृतज्ञः श्रीकर्कराज इ गोत्रमणिर्व्वभूव । [ ३ ] तस्य  
ममिल-
- ६ करदचुतदानवन्तिदन्तप्रहाररुचिरोल्लितितान्सपीठः [ १ ] क्ष्माप क्षितौ क्षपित-  
समुरभू-
- ७ तभूजः सद्राष्ट्रकुटकनकाहरिवेन्द्रराज । [ ४ ] तस्योपार्जितमहसतनयश्चतु-  
रुदधिब-
- ८ लयमालिन्या [ १ ] भोक्ता सुवशतक्तुशहस्यश्रीदन्तिदुर्गराजोभूत् । [ ५ ]  
काचीशकेरलनराधिपचो-
- ९ लपाड्यश्रीहर्षवज्रटविभेदविधानदक्षः । कर्णाटकं बलमश्नित्यमजेयमन्यैः  
मृत्यैः किय-
- १० द्विरपि यः सहसा जिगायः [ ६ ] तस्मि दिव प्रयाते बल्लभराजकृतप्रजवाधः  
[ १ ] श्रीकर्कराजसु-
- ११ र्महीपति कृष्णराजोभूत् ॥ [ ७ ] राहपमात्मभुजजातबलावलेपमाजौ विजित्य  
निशितासि-
- १२ वृताप्रहारैः [ १ ] पालिषजबलिमुग्रामचिरेण जो हि राजाधिराजपरमे[ थ ]-  
रताम-

१: अक्षरान्तरमां छोडी दीपेवा बि अक्षरा संशयवाणा छ. तेजो पि: अने ओ नेवा देआप छ. २: श्लोक १, २=१. ३, १२-श्लोक ३ थी ६=नं. ३ ना ५ थी ८; श्लोक ५; 'भोक्ता' शब्द सेना नेवा देआप छ. श्लोक ७=नं. ३ ना श्लोक १०; श्लोक ८=नं. ३ ना श्लोक १३; श्लोक ६ थी १३=नं. ३ ना १५ थी १६; श्लोक ११; जत्रनो ज भात्र अर्थो ११तरसे छ. श्लोक १४ थी १५=नं. ३ ना २२, २३. श्लोक १६=नं. ३ ना २४ भा श्लोक ३ ना पहेसे अर्थ लाय; श्लोक १७=नं. ३ २७; श्लोक १८-१९=नं. ३, २६-३०. श्लोक १६ ना मोया अर्थुभां, पयोि व [ भूव ] सुव [ प्रवराजनामा ] ॥

- १३ वापः [ ८ ] येन श्वेतातपत्रप्रहतरविकरः त्राततापास्तलिलं जग्मे नासीर-  
धूलीधव-
- १४ लितासिर[ स ]। वल्लभाख्य सदाजौः [ १ ] श्रीमद्रोविन्दराजो जितजगदतस्तै-  
णवैधव्य-
- १५ दक्षः तस्यासीत्सूनुरेक क्षणरणदलितारातिमत्तेकूमः [ ९ ] तस्यानुज श्री-
- १६ ध्रुवराजनामा[ हा ]नुभा[ वो ]प्रहतप्रतापः [ १ ] प्रशाधिताशेषनरेन्द्रचक्र
- १७ क्रमेणवाला[ केव ] पूर्वभूवः [ १० ]

पतरुं बीजुं—ए

- १ याते जत्र च[ राष्ट्र ]कूटतिलके सद्रूपचूडामणौ गुर्वी तुष्टिरथाखिलस्य
- २ जगतः सुस्वामिनि[ प्र ]त्यहं [ १ ] [ स ]त्यं सत्यमिति प्रशासति सति क्षमा  
समुद्रान्ति-
- ३ का आसी धर्मपरेः गुणामृतनिधौ सत्यव्रताधिष्ठिते ॥ [ ११ ] रक्षिता येन  
त्रिंश्व[ स ]चतुर-
- ४ भोधिसयुत । राज्यं धर्मेण लोकानां कृता हृष्टि परा हृदि ॥ [ १२ ] तस्ये-  
त्मजो जगति विश्रुतश्रुभ्रकी-
- ५ चिं गोविन्दराज इति गोत्रललामभूतः [ १ ] त्यागी पराक्रमधनप्रकटप्रताप  
संतापिताहितज-
- ६ नो जनवल्लभोभूत ॥ [ १३ ] तत्पुत्रोत्र गते गते नाकंपितरिपुत्रजे । श्रीमहाराज-  
सर्वाख्यः ख्यातो राजा-
- ७ भवद्गुणैः [ १४ ] अर्थिश्रु यथार्थता यः समभिष्टफलावासिलब्धतोशेशुः [ १ ]  
वृन्धि निन्नाय परमाममोघ-
- ८ वर्षाभिधानस्य ॥ [ १५ ] राजाभूतपितृव्या रिपुभवविभवोद्भूत्यभावैकहेतुः  
लक्ष्मीमानिन्द्रराजो गुणि-
- ९ नृपनिकरन्तश्चमत्कारकारीः [ १६ ] श्रीकर्कराज इति रक्षितराज्यभार सार कुस्य  
तनयो नयशालिशौ-
- १० [ र्यः ] [ १ ] तस्याभवद्विभवत्रादितवधुसार्थः पार्थ सदैव धनुशि प्रथम शुचीनां  
[ १७ ] श्वेत्ताग्रिहीतविष-
- ११ यो दृढसंघभाजप्रादृतदृष्टतरश्रुलिकराष्ट्रकूटा [ १ ] उत्खातखड्गनिजबाहुवल्लैर्नजित्वा

- ૧૨ યોમોષવર્ષમચિરાશ્વપદે વ્યવત્તઃ [ ૧૮ ] પુત્રયતસ્તસ્ય માહાનુભાવ કૃતી કૃતજ  
કૃતધીર્યધી-
- ૧૩ [ યઃ । ] વશીકૃતયેશનેદ્રચૃદો વ સૂનુ [ ૧૯ ] શ્રીદન્તિવર્મ્મ [ ણ ] તસ્ય સુત  
પવલપ્રતાપઃ [ ૨૦ ] યસ્યાનેકન-
- ૧૪ [ રેન્દ્ર ] ધૃન્દવિનુતસ્યપૂહ્નિપદ્વયઃ પ્રોત્સાતાસિલતહતાદલતદ્વિદન્તિકુન્મ-  
સ્થલઃ સૂ-
- ૧૫ ૨ સર્જ [ નવ ] ત્થલઃ સુસરલ [ ૨૧ ] પીતમયો યસશ્ચ ॥ [ ૨૨ ] યેન [ સ ]  
ઋદ્ધિતીયેન યલમનૃપસ્ય પસ્યતઃ [ ૧ ]
- ૧૬ ડઙ્ગયન્યા રિપૂ જિત્વા દૂરમુત્તમિતં યસઃ । [ ૨૩ ] તેનેદમણિ [ રવિ ] યુવ-  
ચલમ [ લો ] મ્ય [ જી ] વિ-

### પત્રકું બીજુ—વી'

- ૧ સમસાર [ ૧ ] શિ [તિ]દાનાદપરમપુણ્ય પ્રવર્તિતો ધર્મદાયોર્ય [ ૨૪ ] સ ચ  
સમધિરાતશેષસહાશદ્વ-
- ૨ માહામહા [ -મ ] ધિપતિશ્રીમદકાલવર્ષશ્રીકૃષ્ણરાજ સર્વાનેવ સમનુવોધયત્યસ્તુ  
વ સંવિદિ-
- ૩ તં યર્થા મયા શ્રીઅંકુલેશ્વરાવસ્થિન માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચૈદિકામુખિકપુન્યય-  
સોભિવૃષ
- ૪ નર્મદાય મગવચીથેં હાત્યોદકાતિસ્વર્ગેણઃ શ્રીવરિઅવિવસ્તન્યતત્રૈવિધસામાન્યકુ-  
હીનસગો-
- ૫ [ ન ] અપ્ચર્યસત્રસ્રચારિત્રાક્ષણશ્રીઅજવાસાવકમુતાય શ્રીતણુઅવાસાવકા શ્રીગુહે-  
સ્વરઆતરે
- ૬ [ દ્વ ] યો પ્રતિપાદિતઃ શ્રીકોહ્ણવિશયવિનિર્ગતવરિઅવિસોહસોત્તમગ્યાકવિઠસા-  
દિભિધાન-
- ૭ ગ્રમ યસ્યાઘાટનાનિ પૂર્વેત વલ્લગ્રામસીમા । દ્રક્ષિણત ઉત્તરપદવળકગ્રામસીમા ।  
પશ્ચિમેત વરિઅ-

૧ પત્રકું બીજું બી પંક્તિ ૧; સમધિરાત નો મ પૂરો થયો નથી, અને હાલના વ જેનો લાગે છે.  
પંક્તિ ૩; શ્રી અંકુલેશ્વરા ના અ નું અનુસાર શ્રીસાર્થ અર્થ છે. પંક્તિ ૫; સમગ્રચારિ નો દ્વ પૂરો કોતરેલો  
નથી. પંક્તિ ૬; વરિઅવિ ના અ નું પાંખડું જરા છટાથી લખેલું છે જેથી તે પ્રાચીન આ જેવો દેખાય છે.  
પં. ૧૬; પરિપ્ત્યના માં, કોતરનારે પ્રથમ પ ને બદલે પદ્ધર્ષા આ પ્રમાણે લખ્યું હતું અને આ બૂલ  
તેણે ખજીથી સુધારી છે.  
કે. ૪૨

- ८ विपटनसीमा । उत्तरत वसुहारिकग्रामसीमा । एवं चतुराघाटनोपलक्षित सोद्रङ्ग सपरिक-
- ९ र ससीमापर्यन्त सवृक्षमालाकुल सदन्डदशापराधः सधान्यहिरन्यादेयोचाटभट-  
प्रवेस्य वातेत्तरी-
- १० यः सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयो आचन्द्रार्कार्णवक्षितिसरिपर्वतममका-  
लीनः पूर्वदत्तदे-
- ११ वदायब्रह्मदायरहितोभ्यन्तरसिध्या सकनृपकालातीतसवत्तरशतेस्वष्ठसु दहोतरेषु  
चैत्रे अमावा-
- १२ स्या सूर्यग्रहणपर्वणिः स्नात्योदकातिसर्गेण बलिचरुवैश्वदेवाग्निहोत्रानुष्ठानादिकृ-  
योत्तर्पणार्थ-
- १३ प्रतिपादितस्तदसुतया ब्रह्मदायथित्या भूज्जतो भोजयत कृशतो कर्षयत प्रतिदि-  
शतो वा न केनापि
- १४ परिपन्थना कार्याः तथागामिनृपतिभिरप्मद्वशजैरन्यैर्वा सहस्रमेकेन पालनीयो  
द्रमोश्च
- १५ तृभि स्कन्धकै देया प्रथमं भाद्रपदे द्वितीयं कार्तिके तृतीय माघेः एभि स्थित्या  
सर्वराजकी-
- १६ यै पालनीयः न केनापि परिपन्थना कार्याः आगामिनृपतिभिरप्मद्वश-

पतरुः त्रीजुं

- १ जैरन्यैर्वा सामान्य भूमिदानफलमित्यवधार्य विद्युलोलान्यनैत्यैस्वर्याणि  
तृणाग्रलग्नज-
- २ लविन्दुचंचलं च जीपितमाकलज्य स्वदायनिर्विशेषो अप्मदायोनुमन्तव्य  
पालयित-
- ३ व्यश्चः यश्चाज्ञानतिमिरपटलवृत्तमतिरात्छिद्यदात्छिद्यमानमोदेतः स पञ्चभिर्महापा-  
तकैरुप[ प ]-
- ४ तैकैश्चः सयुक्त स्यः उक्तं च भगवाता वेदव्यासेन व्यासेन [ ॥ ] षष्टिर्वर्षसह-  
स्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमि-
- ५ द[ १ ] आत्छत्ताः चानुमत्ता च तान्येव मरके वसेः [ ॥ ] अग्रेरपत्य प्रथम  
सुवर्ण भूवैष्णवी सूर्यसुताश्च गावः [ १ ] लोक-

- ६ त्रयं तेन भवेधि दत्तं य कांन्वनं गांन्व महिन्च दद्यात् [ । ] विद्वद्याटवधृतोयाह  
शुहकाकोटरवासिन [ । ] कृष्णाहयो हि जा  
७ यन्ते भूमिदायं हन्ति येः [ ॥ ] कन्यामेकं [ गव ] मेकं भूम्यामप्येकमंगुलं । हरं  
नरकमायाति यावदाहृतसष्टवंः [ ॥ ]  
८ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि धर्म्मार्थयशस्कराणिः [ । ] निर्म्माल्यनिष्ठाव-  
समानि तानि तानि को नाम सान्हु  
९ पुनराददितः [ ॥ ] स्वदत्ता परदत्तां वा यत्नाद्रक्षनराधिप [ । ] मही महिभूजां  
श्रेष्ठ दाना अयेनुपालनंः [ ॥ ] बहु-  
१० मिब्वस्रुषा शुका राजमि सगरादिमि [ । ] यस्य यस्य यदा भूमि तस्य तस्य  
तदा फलंः [ ॥ ] इति कमदलांबुविन्दुलोलं  
११ श्रीयमनुचिन्त्य मनुश्यजीवितं चः [ । ] अतिविमलमनोमि [ रात्म ] नीनैत्र हि  
पुरुषै परकीर्षयो विलोप्या [ ॥ ]  
१२ दूतकोत्र महत्तमसर्वाधिकारि ब्राह्मण अल्लैयक नान्माः लिखितं चैतन्मया  
महासन्धिविग्र-  
१३ [ ह ] अधिकारी श्रीजज्वकेन श्रीकलुकस्तनुना इतिः ॥ स्वहस्तोयं मम श्रीमद-  
१४ कालवर्षश्रीकृष्णराजस्यः ॥

दानपत्रना महत्त्वना भागोनं सुधारेलं असरान्तर

[ पतरुं बीजं—ए. पंक्ति १३ ]

- २० श्रीदन्तिवर्मण .... तस्य ... सुत .... प्रबलप्रतापः<sup>१</sup>  
 २१ यस्यानेकलेन्द्रधृन्दविनुतस्यापू [ र्व ] — — — — —  
 — — — — — [ अं ] द्विषद्द्वयः । श्रोतृखातासिलता[ प्रहार ]दलित-  
 द्विद्दन्ति कुम्भस्थलः शूरः सज्जनवत्सलः सुसरलः — — — — —<sup>२</sup>  
 २२ ... .. पीतमयो यशश्च<sup>३</sup>  
 २३ येन खङ्गगद्वितीयेन बल्लभनृपस्य पश्यतः । उज्जयिन्यां रिपूञ्जित्वा दूरमुत्तमिन्तं  
 यशः  
 २४ तेनेदमनिलविशुक्चञ्चलमालोक्य जीवितमसारम् क्षित्तिदान परमपुण्यः प्रवर्तितो  
 धर्मदायोयम्<sup>४</sup>

૧ આ ભાગનો છંદ, વર્ણનાંતલકા હોય એમ જણાય છે. ૨ છંદ શાફૂલ. ૩ આ સાત પદો ઉપભતિ અપવા વર્ણનાંતલકા છંદવાળા શ્લોકનાં દશે. ૪ શ્લોક ૨૩ નો છંદ અનુષ્ટુભ. બીજું, ચરણ અનિયમિત છે. ૫ શ્લોક ૨૪ લેખ નં. ૬ નો ૪૩ મો શ્લોક છે.

સ ચ સમધિતગતાશેષમહાશબ્દમહા[ સામન્તા ]ધિપતિશ્રીમદકાલવર્ષશ્રીકૃષ્ણ  
રાજઃ સવનિષ ... ... સમનુવોધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા મયા શ્રીઅ-  
દ્ધૂલેશ્વરાવસ્થિ [ તે ] નમાતાપિત્રોરૌત્મનશ્ચૈહિકામુખિકપુણ્યયશોભિવૃદ્ધ[ યે ]  
નર્મદાયાં ભગવર્તીર્થે સ્નાત્વોદકાતિસર્ગેણ શ્રી વરિઅવિવસ્તવ્યતત્ત્રૈવિદ્યસામાન્યકુ-  
ણ્ડિનસગોત્રાધ્વર્યુસન્નસ્રચારિત્રાણ શ્રીઅજવાસાવકસુતાય શ્રીતણુઅવાસાવકા [ય]  
શ્રીગુહેશ્વરઆત્રે દ્વામ્યાં<sup>૧</sup> પ્રતિપાદિતઃ શ્રીકોક્કળવિષયાન્તર્ગતવરિઅવિપોઢશોત્ત-  
[ રગ્રામશત ]મધ્ય[ વર્તિ ]કવિઠસાઢ્યભિધાનગ્રામો યસ્યાઘાટનાનિ પૂર્વતો  
વલ્લગ્રામસીમા । દક્ષિણત ઉત્તરપદ્મવળકગ્રામસીમા । પશ્ચિમતો વરિઅવિપટ્ટન-  
સીમા । ઉત્તરતો વસુહારિકગ્રામસીમા । એવં ચતુરાષાટનોપલક્ષિતઃ ... ..

પતરું વીજું. વી. પંક્તિ ૧૧:

શકનૃપકાલતીતસંવત્સરશતેષ્વષ્ટસુદશોત્તરેપુ ચૈત્રેમાવાસ્યા [ યાં ] સૂર્યગ્રહણ-  
પર્વણિ સ્નાત્વોદકાતિસર્ગેણ વલિચરુવૈશ્વદેવામિહોત્રાનુષ્ઠાનાદિક્રિયોત્સર્પણાર્થ પ્રતિ-  
પાદિતઃ ॥

પતરું વીજું. વી. પંક્તિ ૧૪:

દ્રમ્માશ્ચ ત્રિભિઃ સ્કન્ધકૈર્દેયાઃ । પ્રથમં ભાદ્રપદે દ્વિતીયં કાર્તિકે તૃતીયં માધે ॥

પતરું વીજું, પંક્તિ ૧૨:

દૂતકોત્ર મહત્તમસર્વાધિકારી બ્રાહ્મણોલ્લેયકો નામ્ના । લિખિતં ચૈતન્મયા મહાસંધિ-  
વિગ્રહાધિકારિ [ ણા ] શ્રીજજ્જકેન શ્રીકલુકસૂનુનેતિ ॥ સ્વહસ્તોયં મમ શ્રીમદ-  
કાલવર્ષશ્રીકૃષ્ણરાજસ્ય ॥

ભાષાન્તર

( ૨૦ ) આ... ... શ્રી દન્તિવર્મનનો પ્રમળ પ્રતાપશોભા ... ... પુત્ર ... ...

( ૨૧ ) મહાન નૃપમંડલથી સ્તુત્ય અને જેનાં ચરણકમળ ... ... જે શત્રુઓના હાથીનાં કુશરચળ પોતાની ઉત્સાહપૂર્વક જેએથી તરવારના પ્રહારથી લેદતો, જે શૂરા, સન્મન, વત્સલ અને અતિ સરળ હોતો તેનાથી ... ...

( ૨૨ ) [ કોઈ વિજયના ઉત્સવમાં ઉજાણીનું વર્ણન આપતું જણાય છે ] જ્યારે ચોદાઓએ મદિરા અને શત્રુઓના યથાર્થ એકી જ કાળે પાન કર્યું.<sup>૧</sup>

( ૨૩ ) કરમાં તરવાર ધારીને જેણે દૂર પ્રદેશમાં યથા સ્થાપ્યો હતો, તેણે વદલન નૃપની નજરેજ ઉજાણીનીમાં શત્રુઓનો પરાજય કર્યો.

( ૨૪ ) તેણે દુર્લભને અસાર અને પવન અથવા વિદ્યુત જેવું અંચલ માનીને, પરમ-પુણ્ય ભૂમિદાનનું આ ધર્મદાન કર્યું છે

( ૨૫ ) મહાન સામન્તોનો નાથ, અને સર્વ મહાશબ્દ પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીમદ્ અકાલવર્ષ શ્રી કૃષ્ણરાજ સમસ્ત રાજપુરોને ( નીચેની આજ્ઞા ) બહાર કરે છે:—

તમને બહાર થાઓ કે મારાં માતાપિતા અને મારા આ લોક તેમજ પર લોકમાં પુણ્ય અને યથા માટે અંકુલેશ્વરમાં નિવાસ કરી, નર્મદા નદીમાં ભગવતતીર્થમાં સ્નાન કરીને, ચૈત્રી અમાસ ને સૂર્યમંડલ વખતે ચક્રરાજના સમય પછી સંવત ૮૧૦ માં—અજવાસાવકના<sup>૨</sup> પુત્રો, વરિઅવિના નિવાસી, ઉક્તારથાનના ત્રિવેદિ મંથેના કુવિડન ગોત્રના, યજ્ઞવેદનું અધ્યયન કરતા તણુઅવાસાવક અને તેના ભાઈ શુભેશ્વર આ બે બ્રાહ્મણોને બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર આદિ વિધિનાં અનુદાન માટે કવંકસાકિ નામનું ગામ મેં પાણીના અર્થ સાથે આપ્યું છે. તેની સીમા:—પૂર્વમાં વલ્લભ ગામ; દક્ષિણમાં ઉત્તરપદ્મલુક—ગામ; પશ્ચિમે વરિઅવિ બંદર અને ઉત્તરે વસુદારિક ગામ ... ... દ્રમ( પૈસા )દાનદેવાયલા પુરોને તણુ હક્કને આપવાના છે. એક ભાદ્રપદમાં બીજે કાર્તિકમાં ને ત્રીજે માધમાં;

આ દાનપત્રનો દ્રુતક અતિ મહાન મહાભાત્ય અવલેયક નામનો બ્રાહ્મણ. આ દાનપત્ર મેં કુકુકના પુત્ર મહા સાધિ વિમલદિક શ્રી જગજકે લખ્યું છે. આ મારા શ્રીમદ્ અકાલવર્ષ કૃષ્ણરાજના સ્વદસ્ત છે.

<sup>૧</sup> સરખાવે રાધાસ ૪, ૪૨ ૨ વાચ્યક એ વાસાપત્રનું પ્રપૂત્ર ૨૫ છે. વાસાપત્ર કોઈ પદવીધારી વર્ત્ત-વત્તે છે. ( રાજેશ દાનપત્ર નં. ૩ પૃષ્ઠ ૧ ) બીજી બી. પત્રિક ૩ ) :—જુઓ પ્રિ. વ્યુદ્ધારની એ ભાગ ઉપરની નોંધ



## કપડવંજનું કૃષ્ણ ૨ જાનું દાનપત્ર\*

શક સંવત્ ૮૩૨ વૈશાખ પૂર્ણિમા ( ઈ. સ. ૯૧૦—૧૧ )

આ દાનપત્ર ગુજરાતમાં કપડવંજન મુકામે પ્રાપ્ત થયું હતું. લેખ થોડાક ઉચાં વાળેલા કાંઠાવાળાં ત્રણ તામ્રપત્રો પર કેતરેલો છે. દરેક પત્રાનું માપ આશરે ૧૧ $\frac{૩}{૪}$ "x૮ $\frac{૩}{૪}$ " નું છે.

ખીન્ન જાણવામાં આવેલાં દાનપત્રોની મુદ્રામાં શિવની આકૃતિ હોય છે, પણ આ દાનપત્રની મુદ્રા ઉપર ગરુડની આકૃતિ છે; તેથી કૃષ્ણ ૨ જો શૈવ ન હોતો, પણ વૈષ્ણવ હતો, એવું અનુમાન થઈ શકે છે.

પ્રારંભમાં અન્ય રાષ્ટ્રકૂટ દાનપત્રોને મળતી<sup>૧</sup> ટુંકી વંશાવલિ આપી છે, તે નીચે પ્રમાણે:—

કૃષ્ણરાજ ૧ લો અથવા શુભતુંગ

ધ્રુવરાજ અથવા નિરુપમ

ગોવિન્દરાજ, ૩ જો.

મહારાજ ષણ્ડ

શુભતુંગ અથવા અઠાલવર્ષ, અર્થાત્ કૃષ્ણ ૨ જો

ધ્રુવરાજને ખીન્ન પુત્રો હતા, છતાં એણે ગાદી ગોવિન્દરાજ ( ૩ જો )ને આપી, કારણ કે તે ગુણી હતો, એવું મ્લો. ૭ મામાં કહ્યું છે. અન્ય દાનપત્રોમાં ગોવિંદના એક જ ન્હાના ભાઈનું, ૩ જો ઇન્દ્રનું, નામ ઉપલબ્ધ છે: એ ઇન્દ્રે રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાત શાખા સ્થાપી. આ દાનપત્રમાં મહારાજ ષણ્ડ કહ્યો છે તે અન્ય દાનપત્રોમાંનો મહારાજ શર્વ ઉર્ફે અમોઘવર્ષ જ છે, ખીન્ન કોઈ નહીં. એણે શત્રુઓને હરાવીને રાજ્ય પાછું મેળવ્યું એવી હકીકત આ દાનપત્રમાં આવી છે. અન્ય દાનપત્રોથી<sup>૨</sup> જણાય છે કે એ શત્રુઓ એના કુટુંબીઓ જ હતા, ઘણે ભાગે ૪ થો ગોવિંદ જ હશે જેને મહારાજ શર્વે પોતાના પિત્રાઈ ગુજરાતના ૨ જો ઠક્કની મદદ લઈને જિત્યો હતો.

ત્યાર પછી રાજકૃષ્ણના મહાસામન્ત પ્રચંડની વંશાવલિ આપેલી છે.

જે ૭૫૦ ગામોમાંનું એક વ્યાઘ્રાસ ગામનું દાન અપાયેલું જણાવ્યું છે, તે ૭૫૦ ગામો મ્લો. ૨૦ માં રાજાનાં પોતાનાં કહેલાં છે, પણ આગળના ગદ્યભાગમાં કહ્યું છે કે એ ગામોમાં કોઈ ચન્દ્રશુભ મહાસામન્ત પ્રચંડનો દંડનાયક હતો. માટે કદાચ એ ગામો પ્રચંડને ૨ જો કૃષ્ણે જાગીરમાં આપ્યાં હશે—કદાચ પ્રચંડના પિતા ધવલપ્પને એના પરાક્રમની કદર તરીકે આપ્યાં હશે.

\* એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૫૨ ઈ. હુદશ ૧ મ્લો. ૧, ૩, ૪, ૮, ધ્રુવ ત્રીજાના દાનપત્રના મ્લો. ૧, ૧૨, ૧૬, ૧૮ ને મળતા છે—ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૭૯ ૨ જુઓ ઈ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૯૭.

દાનપત્રોના સમયઃ શક સંવત્ ૮૩૨ ( ઇ. સ. ૯૧૦-૧૧ ) વૈશાખી પૂર્ણિમા.<sup>૧</sup> દાનપત્રનો લેખક દ્વલપુત્ર અમ્ભેયક, નેમાદિત્યનો<sup>૨</sup> પુત્ર હતો.

દાનપત્રમાં વર્ણવેલાં ગાયો પૈકી નીચેનાં ઠાં. જ્યુલર ઓળખાવેલાં છે.—

કપટવાળિય	=	હાલતું કપડવણુ
ચાત્રાસ	=	" ગાયકવાડી વધાસ.
વંધોડા	=	પંથોડા
અરહયક	=	" લટ્ટા મૂઆડું ( વધાસ ની દક્ષિણે )
અપ્પણી	=	" અણુવેલ.

૧ કૃષ્ણ ૧ ખીબનાં અન્ય દાનપત્રો શાક. સં. ૮૨૧, ૮૨૪, ૮૨૬, અને ૮૩૧ નાં છે. જુઓ ઈ. એ. નો. ૧૨ પા. ૧૧૧ અને મી. ફીલ્ડની " કેનેરીય વરો." પા ૩૧. ૨ કૃષ્ણ ૧ ખીબનાં શક સં. ૮૩૪ નાં દાનપત્રો લેખક, દ્વલપુત્ર અમ્ભેયકનો પુત્ર નેમાદિત્યનો સંબંધી આ દાનપત્રનો લેખક નેમાદિત્ય કદાચ હતો. ( જુઓ. ઇ. એ. નો. ૧૧ પા. ૧૧૫. )

## अक्षरान्तर

## पतरुं पहेलुं

१ ओं [ ॥ ] स वोव्याद्वेधसा धाम यन्नाभिकमलं कृतं । हरश्च यस्य कान्तैर्दुकलया कमलंकृतं । [ १ ] आसीन्मु-

२ रारि( तः ) संकाशः कृष्णराजः क्षिते[ : ]पतिः । अप्रमेयवसोर्दाता साक्षाधर्मं इवापरः । [ २ ]

३ शुभतुङ्गतुङ्गतुरगप्रवृद्धरेणूद्धं रुद्धरविकिरणं । ग्रीष्मेपि नमो निखिलं प्रावृट्का-  
४ लायते स्पष्टं । [ ३ ] तस्यात्मजः श्रीध्रुवराजनामा महानुभावः प्रथितप्र-  
तापः [ १ ] प्र-

५ साधिताशेषनरेन्दचक्रः क्रमेण वालार्कवपुर्व्वभुव । [ ४ ] शशधरकरनिकरनिभं यस्य य-

६ शः सुरन( १ ) गाग्रसाणुस्थैः [ १ ] परिगीयते समन्ताद्विद्याधरसुन्दरीनिवहैः ।  
[ ५ ] तस्याप्यभु-

७ द्रुवनभारभृतेः समर्थः पार्थोपमपृथुसमानगुणागुजः [ १ ] दुर्व्वारवइरि\*-

८ वनितातुलतापहेतुः गोविन्दराज इति सुप्रथितप्रतापः । [ ६ ] यस्य प्रभोशु-  
तुर चारु-

९ दारकीर्त्तेः रामापरो<sup>१</sup> विरुपमस्य पितुः सकाशात् [ १ ] श्वश्वेप्यनेकं तनयेषु गुणा

१० तिरेकान्मूर्द्धाभिषिक्त( : ) नृपसम्मतमार्शु राज्यं । [ ७ ] रक्षितं येन नि[ : ]  
शेषं चतुरंभोधिसंगु-

११ तं । राज्यं धर्मेण लोकानां कृता तुष्टि[ : ] परा हृदि । [ ८ ] सूनतस्यां  
तिवीरः सकलगुणग-

१२ णाकारभूतो वभूव( : ) भूपालात्कंटिकाभि<sup>२</sup> सपदि विघटितान्वेष्टइत्वा<sup>३</sup>  
ददाह ।

१३ राज्यं यस्याभिमानी रिजमपि<sup>४</sup> चलितं वाहुवीर्यादघार्षं पृथ्वीमेकातपतुमं<sup>५</sup>-

१४ कुरुत वलवान् श्रीमहाराजषंडः । [ ९ ] यस्य विभो[ : ] कारायां रिपुर-  
मणीचारु-

१ वांशो साक्षाधर्म २ वांशो रेणूर्व्व ३ वांशो सानुस्थैः ४ वांशो वैरि ५ वांशो यश्च प्रभोश्चतुर ६ वांशो रामोपरो अथवा रामोपमो. ७ वांशो सत्स्वप्यनेक ८ वांशो मापः ९ वांशो सूनस्तस्या १० वांशो भूपालान्क-  
ण्टकाभान् ११ वांशो न्वेष्टयित्वा. १२ यश्चाभिमानी निजमपि. १३ दवाप. १४ पत्राम-

- १५ चरणलम्पानां [ १ ] परुपरधे' निगडानां अनवरतं श्रूयते लोके । [ १० ]  
तस्याद्भूम्यै  
१६ राजा प्रथितयशः [ स ] : ( १ ) शुभतुङ्गनामायै' । योसावकालवर्षोपरनामो  
१७ गीयते लोके । [ ११ ] कृष्णचरितः स एव हि हितकृतेयै' यो वि[ म ]  
१८ त्रिं वर्णानां । राज्यं निहतारातिः ( १ ) स्वमुजेन मुवं च ( क )

पतरुं बीजुं अ

- १९ कृष्णा इव । [ १२ ] अस्य चरणप्रभावाद्भस्वकान्वयमगाद्दृशं लक्ष्मी' [ १ ]  
२० पश्चाद्भूतकविन्दै' रनवरतं पटव्यति प्रकटं ॥ [ १३ ] तस्मादन्वयसागरात्स-  
२१ मव[ त ] श्रीशुद्धं त्कुम्भडिः तस्माच्चापि वभूव दर्पदलन[ : ] श्रीदेगाडिर्वि-  
द्विषां [ १ ] येनानेकनेरे-  
२२ न्दन्तिदलनात्प्राप्तं यशः साद्वर्तं' सिधेनेव रणाटवीध्विरचिन्तान्निवर्मीर्क  
मेकाकिना । [ १४ ]  
२३ तस्माज्जातः प्रचण्डः प्रचरस्वरकराक्रान्तनि[ : ] शेषभूभृन्नाम्ना श्रीराजहंस[ : ]  
प्रतिदि-  
२४ नमुदयी क( १ ) श्यपाद्वा विवश्वान्येनानीतो' निजं श्रीः पुनरपि भवनं चंचला  
कापि या-  
२५ न्ती पार्थेनोवारिकके प्रमथने' पटुना शान्भवं मन्यमावं । [ १५ ] निर्जितसक-  
ल[ १ ] रिजनः श्री-  
२६ घवलम्पः प्रसिद्धतरनामा । घवलितप्रुवनो जयससी' संजातः पवनसुनु-  
रिव । [ १६ ]  
२७ सिंधीभूर्धे' विपक्षेण गृह्यमाने यशेष्पुना [ १ ] दत्तं स्वसामिनो' येन तं निह-  
त्याशु म-  
२८ ण्डलं । [ १७ ] तस्मात्प्रचण्ड[ : ] संजातः समरे यशः लंपटः [ १ ] अक्कु-  
वक्ष्यापि सन्नेन विख्या-  
२९ तो निर्मलो मुवि । [ १५ ] सेल्लविद्याधरेणापि सेल्लल्लितं पाणि( तपाणि )  
ना [ १ ] निहत्य ( १ )

१ १० २ तस्माद्भूम्य, ३ नामायम् ४ वर्षापरनामा. ५ कृतये. ६ लक्ष्मीः ७ कवीन्द्रैः ८ श्रीशुद्ध ५७ ७६ भां  
अधः ५५ ११ १२ २३ २४ छे. ५ शाश्वतं सिधेनेव १० रचितं निर्माक ११ पांथो विवस्वान् । देनानीना.  
१२ पार्थेनेवारि चक्र प्रमथन १३ यत्तया १४ निह्रीभूय. १५ मायं १६ स्वस्वामिने १७ सेल्लुनक्ति  
के. ४४

- ३० शत्रून् (।) समधे' यशसा कुलमलंकृतं । [ १६ ] श्रीमद्वल्लभराज्ञः  
श्रीहर्षपुरोप-  
३१ [ ल ] क्षिताद्ग्रामात् । भुञ्ज्ये कालवर्षः अर्द्धाष्टशतोपसंख्यातात् । [ २० ]  
सर्वानागामि-  
३२ भद्रनृपतिमहासामन्तामात्यवलाधिकृतविषहकमहत्तरात् (।) समनुबोध-  
३३ यत्यस्तु वः संविदितं यथा श्रीखेटकहर्षपुरकासद्रहणतत् (।) अर्द्धाष्टम-  
३४ यं समाधिगतपंचमहाशद्वमहासामन्तप्रचण्डदण्डनायकश्रीचन्द्रगु-  
३५ षे (।) मया श्रीहर्षपुरार्द्धाष्टमशतान्त[ : ] पाति[ क ] र्पटवाणिज्यचतुर-  
(।) शीति-

पतरू वीजुं ' वी '

- ३६ काप्रतिवद्धरुरिद्धादशकान्त[ : ] पातिव्याघ्रासग्रामः सवृक्षमालाकुलः सदण्ड-  
दशाप-  
३७ राघः ससीमापर्यन्त[ : ] सकाष्ठतृणकूपतडागोपेतः समोगभाग[ : ] सहिरण्यः  
चतुराघाटनो-  
३८ पलक्षितः घाणकं पलसमेतः ( समभिलिख्यते ) । आघाटत्रौनि अभिलिख्यन्ते ।  
पूर्वतः पंथो-  
३९ डाग्रामो वित्खावल्लीच । दक्षिणतः केरडवल्लीग्रामो (। अ ) रलुवकग्रामश्च ।  
पश्चिमत[ : ] नावा-  
४० लिका अपूवलोच । उत्तरतः अम्वाउञ्चग्रामः [।] एवं चतुराघाटनोपलक्षितः  
वरल्लरिका-  
४१ ग्रामः भट्टवास्तव्यवाजिमध्यन्दिनभरद्वाजसगोत्रसन्नसर्चौरी ब्राह्मणर्वैश्यभट्टे वव  
४२ सुताय (।) स्नात्वौदकातिसर्गं" वलिचरुकवैश्वदेवार्थं" प्रतिग्रहेण प्रतिपा-  
दितः [।] तदर्थम-  
४३ स्मैप्रदत्तधर्मदाय[ : ] सर्वैरेवां गामिभोक्तृभिः अस्मयुर्परोधात्पालनीयो( अ )-  
नुमन्तव्य-  
४४ श्व [।] उक्तं च (।) रिषि" व्यासेन । पष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति"  
भूमिदः [।] आच्छेत्ता चानुमतां

१ समरे २ कुल ३ राजः ४ तान् ग्रामान् ५ भुञ्ज्य ६ ख्यतान् ७ वांथि विषयिकमहत्तरान् ८ वांथि  
अर्द्धाष्टमशतमव्ये ९ वांथि घासक १० वांथि आघाटनानि ११ वांथि वास्तव्यभरद्वाजसगोत्रवाजिमध्यन्दिनस  
ब्राह्मणारि १२ वांथि भट्टाय १३ वांथि स्नात्वौदकातिसर्गेण १४ देवार्थ १५ स्मत्पू १६ वांथि सर्वैरेवा १७ वांथि  
अस्मदनुप १८ वांथि ऋषि १९ वांथि तिष्ठति २० वांथि चानुमन्ता

- ४५ च तान्येव नरके वसेत् । विन्ध्याटवीप्वतोयासु शुष्कः ( ) कोटरवासिनः [ । ]  
महाहयो हि जाय-
- ४६ न्ते भूमिदानं हन्ति ये । स्वदत्तां परदत्तां वा यत्नाद्रक्ष नराधिपः ( ) [ । ] महीं  
महीभृतां श्रेष्ठ दा-
- ४७ नातुं श्रेयोनुपालनं । यानिहं दत्तानि पुरा जरेन्द्रैः दानानि धर्म्मार्थयशस्क-  
राणि । निर्म्मा-
- ४८ ह्यवन्तः प्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीतः ( ) । सर्वानिर्ब-  
भाविनः पार्थिवेन्द्रात् भू-
- ४९ यो भूयो याचते रामभद्रः [ । ] सामान्योयं धर्म्मसेतुनृपाणां काले काले पाल-  
नीयो भव-
- ५० द्विः । बहुभिर्वसुधा भूक्ता राजभिः सगरादिभिः । [ । ] यस्य यस्य यदा भूमिः  
पतरं त्रीजुं
- ५१ तस्य तस्य तदा फलं । इति कमलदलाम्बुः ( ) वि-
- ५२ न्दुलोलौ श्रियमवलोक्य मनुष्यजीवितञ्च । सकलगिद-
- ५३ ससाध्वैतं [ च ] बुद्धा न हि मनुजैः परकीर्त्तये' विलोप्याः । स्वदत्तां परद-  
त्तान्वा यो हरे-
- ५४ त वसुन्धरा [ । ] स विष्टायां कृमिर्मृत्वा पितृभिः सह पच्यते । भूमि यः प्रति-  
गृह्णाति" य-
- ५५ अथ भूमिं प्रयच्छति । उभौ तौ पुण्यकर्म्माणी नियतौ स्वर्गगामिनौ । अमे-  
रपत्यं प्र-
- ५६ धनं सुवर्णं भूर्ध्वःपृथ्वी" सोमसुताश्च गावः । लोकत्रयं तेन भवेत्तु' दत्तं यः  
कांचनं
- ५७ गां च महीं" च दद्यात् । वहि" वहिमुतं चाम्बु पंचपैतां प्रनायते । दत्त्वा-  
सर्व्वरसां चैचैधं
- ५८ न मर्त्यो जायते पुनः । सर्व्वेपामेवै' दानानां एकजन्मानुगं फलं । हाटकं  
क्षितिगौ-
- ५९ रीणां सप्तजन्मानुगं फलं । स्वहस्तोयं श्रीमदवकुलस्य श्रीधवलम्पस्-
- ६० नोः । शकसंवत् ८३२ वैशाखशुद्ध पौर्णमास्यां महावैशाख्यां पुर्व्व-
- ६१ देवप्रसदायज्जो दत्तः [ । ] लिखितमिदं शासनं कुलपुत्रकेणाम्यैय-
- ६२ केन नेमादित्यमुतेनेति । यद्रजोनाक्षरमधिकाक्षरम्वा तत्सर्व्वं प्रमा-
- ६३ णमिति व्यासतुल्योपि मुद्यति ॥ स्वहस्तोयं श्रीचन्द्रगुप्तस्य ॥

## ભાષાન્તર

૧ ઓમ" જેના નાભિકમલને પ્રદ્વાએ ( પોતાનું ) નિવાસસ્થાન કર્યું છે તે ( વિષ્ણુ ) તમારૂં રક્ષણ કરે, અને સુંદર ઈંદુકલાથી જેનું મસ્તક અલંકૃત છે તે હર તમારૂં રક્ષણ કરે.

૨ મુરારિ જેવો પૃથ્વીનો પતિ કૃષ્ણરાજ હતો, જે અમાપ ધનનો દાતા હતો અને બાણે સાક્ષાત્ બીજો ધર્મ<sup>૧</sup> હતો.

૩ શુભતુંગના ઊંચા અશ્વોએ ઉડાડેલી ઘણી રણુથી રવિકિરણો ઢંકાઈ જતાં ગ્રીષ્મકાળમાં પણ આખું ગગન સ્પષ્ટ રીતે વર્ષાકાલ( ના ગગન જેવું ) બની જાય છે.

૪ તેનો પુત્ર, નામે શ્રી ધ્રુવરાજ, મહાનુભાવ અને મહાપ્રતાપી હતો; એણે અશેષ નરેન્દ્ર ચક્રને જિત્યું હતું; એથી તે બાલસૂર્ય જેવા શરીરવાળો હતો.

૫ અન્દ્રકિરણના સમૂહ જેવી જેની કીર્તિને સુરગિરિના શિખર ઉપર રહેલાં વિદ્યાધર સુંદરીનાં વૃન્દો ચોતરફ ગાય છે.

૬ તેનો પુત્ર ગોવિંદરાજ હતો, જે ભુવનનો ભાર ઉપાડવાને સમર્થ હતો, પાર્થ જેવો હતો; અને પૃથ્વીની માફક શુણ્ઘ્યશુણ્ઘ્યોને જ્ઞાતા હતો; મુશ્કેલીથી વારી શકાય એવા શત્રુઓની વનિતાનો અતુલ વાપકારી હતો; એનો પ્રતાપ વિસ્તીર્ણ હતો.

૭ બીજા પુત્રો હતા તે છતાં શુણ્ઘ્યમાં ચઢીયાતા ચતુર અને સુંદર, બીજા રામ જેવા, કુમારને મહાકીર્તિ નિરૂપમ પિતા તરફથી બધા મુકુટધારી રાજાઓએ માન્ય રાખેલું, રાજ્ય મળ્યું.

૮ એણે ચાર સમુદ્રથી સંયુત આખા રાજ્યનું ધર્મથી રક્ષણ કર્યું, અને લોકના હૃદયમાં પરમ સંતોષ ઉપજાવ્યો.

૯ તેનો ઘણો પરાક્રમી અને સફલ શુણ્ઘ્ય બાણ<sup>૨</sup> જેવો પુત્ર બલવાન શ્રી મહારાજ થઈ હતો; જેણે કાંટા જેવા ભૂપાલોને ભેદીને, ઘેરી લઈને, બાળી નાંખ્યા; જે માની રાજાએ પોતાના ચલાયમાન થયેલા રાજ્યને બાહુબળથી મેળવ્યું અને પૃથ્વીને એક છત્ર નીચે આણી.

૧૦ જે રાજાના કારાગૃહમાં રિપુરમણીઓનાં સુંદર ચરણોએ બાંધેલી સાંકળોનો કઠોર અવાજ લોકમાં અવિરત સંભળાય છે.

૧૧ તેનાથી આ શુભતુંગ નામનો વિશાળ કીર્તિવાળો રાજા ઉદ્ભવ્યો, જે લોકમાં અકાલ-વર્ષ એ બીજે નામે પણ વખણાય છે.

૧૨ વર્ણોના હિતને માટે પોતાની ભુજાઓ વડે, શત્રુઓને હણીને, રાજ્યને અને પૃથ્વીને કૃષ્ણની માફક ટકાવી રહ્યો છે, તેથી એ રાજા કૃષ્ણના<sup>૩</sup> જેવા ચરિતવાળો છે.

૧૩ જેની કૃપાથી<sup>૪</sup> પ્રહ્લવક વંશમાં લક્ષ્મી આવી રહી, જેનું પાછળથી થયેલા કવીન્દ્રો અવિરત પ્રકટ વર્ણન કરે છે.

૧૪ એ વંશસાગરમાંથી શ્રી શુદ્ધ ... કુમ્ભડિ ઉત્પન્ન થયો, જેનાથી શત્રુના દર્પનું દલન કરનાર શ્રી દેગડિ થયો. વનમાં સિંહ ફરે તેમ રણમાં નિર્ભય રીતે ફરતા એ રાજાએ અનેક નરેન્દ્રાના હાથીઓને હણીને શાશ્વત્ કીર્તિ મેળવી.

૧૫ એનાથી, કાશ્યપથી ઉત્પન્ન થયેલા વિવસ્વતની માફક પ્રચંડ, વિસ્તારી ઉગ્ર કરથી ભૂલૂતો-નું આક્રમણ કરતો, પ્રતિદિન ઉદય પામતો, શ્રી રાજહંસ ઉત્પન્ન થયો; પાર્થની માફક શત્રુ-ઓને હણવામાં કુશળ એ રાજાએ, કયાંક ચાલી જતી ચંચળ લક્ષ્મીને પાછી પોતાના ભવ્ય શંભુભવનમાં<sup>૫</sup> આણી.

૧ ચમ અથવા ધર્મનો પુત્ર યુધિષ્ઠિર જેવો. ૨ છંદને અંગે 'આકર' ને બદલે આકાર શબ્દ વાપર્યો છે. ૩ અશ્વોલકમાં રાજાનું 'ખર' નામ આપ્યું છે, એટલે કે કૃષ્ણ. ૪ અક્ષરશઃ તરજુઓ—“જેના ચરણ પ્રભાવથી” ૫ આ શ્લોકન બીજા અર્ધનો અર્થ એમ સૂચવે છે કે રાજહંસ યુદ્ધમાં આણેલી લક્ષ્મી પોતે બાંધેલા એક શિવાલયને અર્પણ કરતો.

૧૬ પવનપુત્ર(હતુમાન) જેવો ધવલરૂપ થયો, જેણે સપ્તળા શત્રુઓને જિત્યા, જેનું નામ બહુ પ્રસિદ્ધ થયું અને જેણે યશ વડે જગતને ધવલ કર્યું

૧૭ યશ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા જે ધવલરૂપે સિદ્ધ સમાન બનીને શત્રુને તાકીદે હણ્યો અને એ શત્રુથી ખૂંસવી લેવામાં આવતું રાજ્ય પોતાના સ્વામીને આપ્યું

૧૮ એનો પુત્ર પ્રચંડ થયો, જે રણમાં કીર્તિલંપટ હતો; અને અઠકુવ પલ્લુ થયો, જે નિમંત્ર અને ખડ્ગવટે પૃથ્વીમાં વિખ્યાત હતો.

૧૯ શેલુના જેવા લલિત હાથવાળા સેલ્લવિવાધરે પલ્લુ લડાઈમાં શત્રુઓને હણીને યશ વડે કુલને અલંકૃત કર્યું.

૨૦ શ્રીમાન્ વલ્લભરાજ અઠાલવર્ષ શ્રીહર્ષપુરથી જોળખાવાં સાડા સાતસો ગામે લોગવે છે.

પંક્તિ ૩૧ આવનારા (કવિધર્મા યનારા) બધા ભદ્ર નૃપતિઓને, મહાસામન્તોને, અમાત્યોને હરહરના અધિકારીઓને, જીલ્લાના હાકેમોને અને મહેરિશાઓને (વડા મુખીઓને) (એ રાજા) જણાવે છે: તમારે જાણવું જે, શ્રી ખેટક, હર્ષપુર અને કાસદ્રહનાં રહાડા સાતસે ગામેમાં જ્યારે પંચમહાશયને પામેલા મહાસામન્ત પ્રચંડના હંડનાયક શ્રી અન્દ્રગુપ્ત હતા ત્યારે, જે હર્ષપુરનાં રહાડા સાતસો(ગામે)ની અંદર આવેલી કર્પટવાલિભ્ય ચોરાશીમાં રહેલ સૂરિદા દરાકમાં આવતું બ્રાધાસ ગામ, વૃક્ષમાલા સહિત; હંડની અને દશ-અપરાધની શિક્ષાની સત્તા સાથે, સીમા સુદર્ઠા, કાષ્ઠ, તૃણ, કૃષ્ણ, તડાગ સમેત, લોગ અને ભાગ સહિત, મુવર્ણ સહિત, ચાર સીમા સાથે, ધાસ વૃક્ષ સુદર્ઠા, લખી આપ્યું છે. સીમા લખવામાં આવે છે: પૂર્વે પંથોડા ગામ-અને વિતખાવદલી, દક્ષિણે કેરડવલી ગામ અને અરલુવક ગામ, પશ્ચિમે નાવાલિયા અને અપૂ-વદલી, અને ઉત્તરે અન્નાઉચ ગામ; એવી અનુ:સીમાથી જોળખાતું વલ્લરિકા ગામ, ભટ્ટ નિવાસી ભરદ્વાજસગોત્ર વાજિમાધંદન(ચાખા) ભલુનાર, વવ્વના પુત્ર, બ્રાહ્મણ બ્રહ્મભટ્ટને, ભલિ, ચરૂ, અને વૈશ્વદેવ અર્થે, રનાન ઉદક ત્યાગપૂર્વક, દાનમાં આપવામાં આવે છે. માટે અમે આપેલું ધર્મદાન બધા ભાવિ રાજાઓએ, અમારૂં ઉલ્લંઘન કયાં વગર, પાળવું અને માન્ય રાખવું.

પં. ૪૪ અને વ્યાસ ઋષિએ કહ્યું છે કે (રિવાજ મુજબના બાર સ્લોક છે)

પં. ૫૬ શ્રી ધવલરૂપ પુત્ર શ્રી અઠકુકનો આ સ્વહસ્ત (દસ્ત) છે. ચક્ર સંવત્ ૮૩૨, વૈશાખ શુદ્ધ પૂર્ણિમાએ, મહાવૈશાખી વિધિએ, પૂર્વે કરાયેલા દેવદાન કે બ્રહ્મદાનનો અપવાદ રાખીને, દાન કર્યું છે. નેમાદિત્થના પુત્ર કલપુત્રક અમ્બેયકે આ શાસન લખ્યું છે. આમાં જ્યાં અક્ષર બીન કે અધિક હોય તે સધળું પ્રમાણ છે; વ્યાસ જેવા પલ્લુ ભલે છે. શ્રી અન્દ્રગુપ્તનો આ સ્વહસ્ત (દસ્ત) છે.



ચાલુક્યો રૂપી ભોગ આપી ચમરાળને તૃપ્ત કર્યાનું લખ્યું છે, શ્લોક ૧૩ માં જણાવેલ છે કે ચાલુક્યોએ સ્તમ્ભપુર ઉજ્જડ કર્યું હતું. આ સ્તમ્ભપુર તે તામ્રલિપ્ત અને મીઠનાપુર ગ્રગણના તમલૂક તાલુકાનું મુખ્ય શહેર છે.

શ્લોક ૧૪—૧૫—ચાલુક્ય વંશના ઘાતક ધૂમકેતુ સમાન શ્રીવલ્લભ (અમોઘવર્ષ ૧) થી કૃષ્ણરાજ (ખીન્ન) ઉત્પન્ન થયો. તેની ગુર્જર સાથેની લડાઈઓ વૃદ્ધ પુરૂષોને હજી તાજી યાદ છે. મેં બતાવ્યું છે કે ગુર્જરો કે જેની સાથે રાષ્ટ્રકૂટો હમેશાં લડ્યાં કરતા તે ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં રાજ્ય કરતા હતા અને તેની રાજધાની મહોદય અગર કનોજમાં હતી. જે ગુર્જર રાજાને કૃષ્ણ રાજ ખીન્નએ ( ઇ. સ. ૮૮૮—૯૧૧ ) હરાવ્યો તે મહેન્દ્રપાલ ( ઇ. સ. ૮૯૬—૯૦ ) કવિ રાજ-શેખરનો આશ્રય દાતા હોવો જોઈએ.

શ્લોક ૧૬—કૃષ્ણ રાજ ખીન્નને જગત્તુંગ નામે પુત્ર હતો, જે ( શ્લોક ૧૭—૧૮ ) હૈહય એટલે કે કલચુરી વંશના કોઝલ્લના દીકરા રણવિગ્રહની દીકરી લક્ષ્મીને પરણ્યો હતો. રણવિગ્રહને આંહી ચેદીશ્વર કહ્યો છે અને તેજ ધ્વનિ જહલણની સૂક્તિમુક્તાવલિમાં જોવામાં આવે છે. ડો. ભાંડારકરે કૃષ્ણ ૩ જનાં કરહાડનાં તામ્રપત્રો ઉપરના પોતાના નિર્ણયમાં આનું સૂચન કર્યું છે. તેમાં લખ્યું છે કે નદીઓમાં નર્મદા, રાજાઓમાં રણવિગ્રહ અને ઠવિઓમાં સૂરાનંદ ચેદીનાં આભૂષણ રૂપ હતાં. ચેદીના કલચૂરી રાજાઓના નામમાં રણવિગ્રહનું નામ જોવામાં આવતું નથી. રતનપુરના લેખમાં આપેલ છે કે કોઝલ્લને આઠ દીકરા હતા. જેમાંનો મોટો ત્રિપુરીનો રાજા હતો અને ખીન્નએ મણડલોના રાજા હતા. આમાં જો શ્રદ્ધા રાખીએ તો રણવિગ્રહ ત્રિપુરીનો એટલે કે ચેદીનો રાજા હતા તેથી કોઝલ્લનો મોટો દીકરો હોવો જોઈએ. પણ બનારસના તામ્રપત્રમાં આપેલ છે કે કોઝલ્લ પછી તેનો દીકરો મુગ્ધતુંગ પ્રસિદ્ધ વલ્લભ ગાદીએ આવ્યો. તેથી એમ અનુમાન થાય કે રણવિગ્રહ અને મુગ્ધતુંગ પ્રસિદ્ધવલ્લભ એ બે એક જ રાજા હતા.

જગત્તુંગના લક્ષ્મી સાથેના લગ્નથી ઇન્દ્રરાજ ત્રીજો ઉત્પન્ન થયો. તેનાં બિરૂદો રત્તકંઠપદ્મ અને શ્રીકીર્તિનારાયણ શ્લોક ૨૦ અને ૨૧ માં આપેલ છે. શ્લોક ૨૨ માં દ્વિઅર્થી રચના છે તેની ઐતિહાસિક સંકલના જરા મુશ્કેલ છે. તેમાં ઉપેન્દ્રને ઇન્દ્રરાજે હરાવ્યો તે ભાવ છે, પણ તે ઉપેન્દ્ર કોણ હતો અને તે બંને રાજાઓને લગાડેલા કૃતગોવર્ધનોદ્વાર અને હેલોન્મૂલિત મેરૂને કેમ ઘટાવવાં તે સમજાતું નથી. પ્રથમ મારી એવી સમજ હતી કે ઉપેન્દ્ર તે મહોદયના પ્રતિહાર વંશનો મહીપાલ હતો અને તેને જ પાલવંશનાં ભાગલપુરનાં તામ્રપત્રોમાં ચક્રાયુધ કહ્યો છે. પણ મેં ઉપર બતાવ્યું છે કે ધર્મપાલ અને ચક્રાયુધ રાષ્ટ્રકૂટ ગોવિંદ ૩ જના સમકાલીન હતા. તેથી ચક્રાયુધ અને મહીપાલ એક એમ કહી શકાય નહીં. કારણ મહીપાલ ગોવિંદ ૩ જના દીકરાનો પ્રપૌત્ર ઇન્દ્ર ત્રીજોનો સમકાલીન હતો. પંડિત ભગવાંનલાલ ઉપરનાં બિરૂદમાંના મેરૂને અર્થ મેર અથવા મેહર કરે છે અને કાકિયાવાડના કોઈ મેહર રાજાની જિતનું સૂચન છે, એમ માને છે. પ્રો. કીલહોર્ન મેરૂ તે કદાચ મહોદય હોય અને સાંગલીના તામ્રપત્રોમાં લખેલી ઇન્દ્ર-ત્રીજની કનોજની જિતનું સૂચન માને છે. ખીન્ન બિરૂદનો અર્થ હજી સમજાયો નથી, કદાચ ખીન્ન કોઈ તામ્રપત્રો હવે પછી મળે તેનાથી ભવિષ્યમાં ખુલાસો થાય.

શ્રીમાન્ નિત્યવર્ષ નરેન્દ્રદેવ એટલે કે ઇન્દ્રરાજ ત્રીજોને શ્રીમદ્ અકાલવર્ષ દેવ એટલે કે તેના દાદા કૃષ્ણ ખીન્નના ચરણનું ધ્યાન કરતો એમ લખ્યું છે, તેથી એમ સમજાય છે કે ઇન્દ્રરાજ

ત્રીજાનો બાપ જગજીવ ગાદી ઉપર આવ્યો નહોતો. રત્તરાજનાં ખાદેપાટણનાં તામ્રપત્રોમાં પણ કૃષ્ણ બીજા પછી ઇન્દ્ર ત્રીજાને મૂકેલ છે અને જગજીવને અમોઘવર્ષના બાપ તરીકે માત્ર ઓળખાવ્યો છે. પરંતુ દેવળી અને ઠરહાડનાં કૃષ્ણ ત્રીજાનાં તામ્રપત્રોમાં જગજીવ ગાદીએ આવ્યા વિના ગુન્યો, એમ સ્પષ્ટ લખ્યું છે, તેથી ઉપરનું અનુમાન સત્ય ઠરે છે.

આ દાનપત્ર ઘડનાર નેમાદિત્યનો દીકરો ત્રિવિક્રમભટ્ટ છે અને તે શાંડિલ્ય ગોત્રનો અને નલચંપુનો ઠવાં હોવાનો ભેદ છે. સહુથી પ્રથમ ત્રિવિક્રમનો ઉલ્લેખ ભોજના સરસ્વતિ કંઠમરણમાં છે. મહાલક્ષ્મ્યંપુનો ઠવાં પણ આજ ત્રિવિક્રમ મનાય છે.

જમ્બાઓનાં નામમાં પાટણીપુત્ર તે હાલનું પટના અને માન્યભટ્ટ તે નિઝામના પ્રદેશમાંનું માલખેડ છે. ઇન્દ્રરાજ ત્રીજો પટબંધ માટે જે કુરુ-ડક ગામે ગયો હતો તેને મી. એ. એમ. ટી. જોકસને દક્ષિણ મરાઠા પ્રદેશમાં કૃષ્ણા અને પંચગંગાના સંગમ ઉપરના કુરુન્દવાડ તરીકે ઓળખાવ્યું હતું.

પહેલા દાનપત્રમાં લાટ પ્રદેશમાં કૃમ્મણિજા પાસેનું ઉમ્બરા (અથવા ઉમ્બરા) ગામ દાનમાં અપાયું હતું અને તેની સીમા નીચે મુજબ હતી. પૂર્વમાં તોલેજક દક્ષિણમાં જોગલિક પશ્ચિમે સંક્રી અને ઉત્તરે જવલકૃપક આવેલાં હતાં. ડો. ભાંડારકરે ઉમ્બરાને બગ આગળ મુક્રીને બગુમરા તરીકે ઓળખાવેલ છે. તોલેજક અને જોગલિક મળતાં નથી, પણ સંક્રી અને જવલકૃપક તે સ્થાનિક બગુમરાથી નૈઋત્યમાં ૧ માઈલ ઉપર અને ભેટવા બગુમરાથી ઉત્તરમાં ૧૫ માઈલ ઉપર આવેલાં છે તે હોવાં ભેદ છે.

બીજા દાનપત્રમાં કૃમ્મણિજા પાસેનું તેજા ગામ દાનમાં આપેલું છે અને તેની પૂર્વે વારડ પહિલ, દક્ષિણે નામ્બીતટક, પશ્ચિમે વલિયા (અગર અલિયા) અને ઉત્તરે વલિવયલુ ગામે લખ્યાં છે. તે બધાં અનુક્રમે તેન, બારડોલી, નદીદ, વલેસ અને બબેન તરીકે ઓળખાય છે.

કૃમ્મણિજા જેની પડોશમાં દાનમાં અપાયેલાં બન્ને ગામે છે તે હાલનું કામરેજ છે. આ બધાં ગામે વરોહરા રાજ્યના નવસારી તાલુકામાં છે. સુજરાત રાષ્ટ્રકૂટ ધ્રુવ બીજાનાં બગુમરાનાં તામ્રપત્રમાં તેજાને ગામ તથા વિષય તરીકે આપેલ છે અને તે ગામ પોતાના હાલ ધ્રુવ ૧ લાએ ( ઇ. સ. ૮૩૪-૩૫ ) ફોર્ડ પાસેલુને દાનમાં આપ્યું હતું. આ તામ્રપત્રમાં તે ગામ ફરી આખ્યાનું લખ્યું છે તે બતાવે છે કે આગલા રાજાઓએ ખાલસા કરેલાં ક્ષણ ગામે ઇન્દ્ર ત્રીજાએ પાછાં આપી દીધાં. આમાંનું આ ગામ પણ એક હશે.

- ૨૮ થૈહ્યાન્વયમ્વો મૂ [ પ ] : [ સ ] હસ્તાર્જુનો ગર્જદુ [ જ્ઞ ] યરાયળોર્જિતલ-  
સદોર્દ્ધકણ્ઠ-
- ૨૯ હરઃ । વિશ્રાન્તૈઃ શ્રવણેષુ નાકસદસાં યત્કીર્તિનામાક્ષરૈઃ સિદ્ધૈઃ સાન્દ્રસુધારસેન લિ-
- ૩૦ સ્વિતૈર્વ્યાપ્તાઃ કકુન્મિત્તયૈઃ ॥ [ ૧૭\* ] વંશે તસ્ય સપત્નવંશપરશોઃ કોક્લમૂપા-  
ત્મજો રાજા શ્રીર-
- ૩૧ ણવિગ્રહઃ સમભવચ્ચેદીશ્વરઃ કીર્તિમાન્ । યસ્યારાતિપુરંધ્રિમણ્ડનમુપઃ સર્વોપિ પૃથ્વીપ-
- ૩૨ તિઃ સૂર્યસ્યેન્દુરિવ પ્રયાતિ વિકલઃ પક્ષક્ષયે મણ્ડલમ્ ॥ [ ૧૮x ] સંકલગુણગ-  
ણાબ્ધોર્વિષ્ણુરદ્ધા-
- ૩૩ મધાન્નઃ કલિતકમલપાણિસ્તસ્ય લક્ષ્મીઃ સુતામૂત્ । યદુકુલકુમુદેન્દુઃ સુન્દરીચિ-  
ત્તહારી-

વીજું પતરુંઃ વીજી વાજુ

- ૩૪ હરિરિવ પરિણિન્યે તાં જગતુંગદેવઃ ॥ [ ૧૯\* ] ચતુરુદધિતટા [ ન્ત ] રૂપાત-  
શૌર્યોથ તામ્યામભવદરિ-
- ૩૫ ઘરટ્ટો રટ્કન્દર્પદેવઃ । મનસિ કૃતનિવાસઃ કાન્તસીમન્તિનીનાં સફલજનશરણ્યઃ પુ-
- ૩૬ પ્યલાવપ્યરાશિઃ ॥ [ ૨૦+ ] મૈદનમમૃતવિન્દુસ્યન્દમિન્દોશ્ચ વિમ્વં<sup>૧</sup> નવનલિ-  
નમૃણાલં ચન્દનં ચન્દ્રિકાં
- ૩૭ ચ । અપરમપિ યદીયૈર્જન્મનિર્માણશેષૈરુણભિરિવ ચકાર સ્પષ્ટ [ મ ] નન્દિ વેધાઃ  
॥ [ ૨૧\* ] દેવો<sup>૨</sup>
- ૩૮ યૈશ્ચતુરમ્બુરાશિરંશનારોચિણુવિશ્વમ્ભરામાક્રામન્નિજવિક્રમેણ સંમમૂત્ શ્રીકીર્તિનારા-
- ૩૯ યણઃ [ ૧\* ] શ્રુત્વા જન્મ યદીયમાકુલધિયાં જમુઃ સ [ મં ] વિદ્વિપાં દૈન્યં વક્ર-  
રુચો મનાંસિ ચ મ-
- ૪૦ યં સેવાંજલિં મૌલયઃ ॥ [ ૨૨+ ] કૃતગોવર્દ્ધનોદ્ધારં [ હે ] લોન્મૂલિતમેરુણા ।  
ઉપેન્દ્ર-
- ૪૧ મિન્દ્રરાજેન જિત્વા યેન ન વિસિતમ્ ॥ [ ૨૩÷ ] સંકલજનનમસ્યઃ સોથ  
કૃ [ ત્વ ] નમસ્યા-
- ૪૨ ન્મુવનપતિરનેકાન્દેવભોગગ્રહારાન્ । ઉપરિ પર [ શુ ] રામસ્યૈકકુગાગ્રમદાન-

૧ પ્રથમ સ બરાબર ક્રોતરેલો નથી, અને તેથી લગભગ ત જેવો લાગે છે. ૨ વાંચો કકુ ન્મિત્તયઃ  
૩ 'ત્મ' શબ્દ બરાબર ક્રોતરેલો નથી. ૪ આ શ્લોક તથા બીજા બે પદ્યોનાં છંદ માલિની ૫ વાંચો  
ગણાબ્ધોર્વિષ્ણુરદ્ધા. ૬ વાંચો વિન્દુ ૭ વાંચો વિમ્વં. ૮ છંદ શાર્દૂલપિક્ષીટિત ૯ વાંચો રમ્બુ. ૧૦ વાંચો સમમૂત્ક્રી  
૧૧ છંદ અનુષ્ટુપ ૧૨ છંદ માલિની

- ४३ स्फुरितगुणगरिष्णस्स्यामकीर्त्या वैभूव ॥ [ २४+ ]-स च परममहारमहारा-  
जाधिराजपरमेश्वर-  
४४ रश्मीमदकालवर्षदेवपादानुध्यातपरममहारकमहाराजाधिराजपरमेश्वर-  
४५ श्रीपृथ्वीवल्लभश्रीवल्लभश्रीमन्त्रित्यवर्षनरेन्द्रदेवः कुशली सर्वानिव यथासंबन्ध-  
४६ मौनाग्राष्ट्रपतिविषयपतिग्रामकूटयुक्तकानिष्ठकृष्णधकारिकमहत्तरादी-  
४७ न्समादिशत्यस्तु वः संविदितं यथा श्रीमान्यखेटराजधानीनिवेशिना श्रीप-  
४८ दृवन्धार्यै कुरुन्दकमागतेन मया मातापित्रोरात्मनश्चैहिकामुष्मिकपुण्य-

त्रीजुं पतरुं.

- ४९ यशोमिदृश्ये ( १ ) लक्ष्मणगोत्राय वाजिमाध्यन्दिनसमस्तचारिणे' राजपभट्टसुताय  
५० ममाकरमहाय लाटदेशान्तर्गतकम्भणिज्जसमीपि उम्बरानामग्रामः यस्य पू-  
५१ र्वतः सोलेजकं दक्षिणतो भोगलिका पश्चिमतः संकीर्णम उचर [ तो ]जवलकू-  
पकमे-  
५२ वमापाटचतुष्टयोपलक्षितः सोद्वंगः सपरिकरः सदण्डदशा [ प ]राधः सोत्पद्यमान-  
५३ पिष्टिकैः सभान्याहिरण्यादेयोभ्यन्तरसि [ रुद्या ] पूर्वदेवमसदायरहितः शकनृ-  
पकाला-  
५४ तीव्र [ सं ]वत्सरशतेष्वष्टासु पञ्चविंशदुत्तरेषु [ शु ]वसंवत्सरकास्त्रुनशुद्धसप्तम्यां  
संपन्ने  
५५ श्रीपट्टवन्धोत्सेवे जुलापुरुषमारुक्ष तस्मादनुचरता च कुरुन्दकादीन्ग्रामान्  
५६ अन्यायैषि पूर्वपृथ्वीपालवि [ लु ]सानि चत्वारि ग्रामशतानि विंशति-  
द्रमलक्षेस्मा-  
५७ दैः सह विभेभ्यो विमुच्य वैलिचरुवैधदेवाग्निहोत्रातिथि [ सं ]तर्पणार्थम ( १ )-  
५८ दौदकातिसर्गेण दचोस्योचितया वैक्षदायस्थित्या भुञ्जतो [ गो ]जयतः कृपतः  
५९ कर्षयतः प्रतिदिशतो वान्यसौ न केनचिद्व्यापि परिपंथना कार्या [ १+ ] तथागा-  
मिभिरस्म-  
६० 'हंसैरन्यैर्वा सामान्यं भूमिदानफलमेवेत्य स्वदायनिर्विशेषोयमस्ममेक्षदायो-  
नुमन्त-  
६१ व्यः [ १× ]यश्चाज्ञानालोपयति स पंचभिर्महापातकैः संयुक्तः स्यादुक्तं च गग-  
वता व्यासेन ॥ ५-

१ वांशि वगु. २ वांशि गंव्य ३ प्रथम आ 'मा' अक्षरी २दी अक्षरी ३ अने पक्षीषी ३।३नी  
नक्षत्रां ४ ३।३।३।३ आ. ५।३। ४ वांशि वग्याय. ५ वांशि गगन ६ वांशि विटिः ७ वांशि गग  
८ वां तो अंशने ९।३। १०। ६ वांशि वग्याय. १० वांशि गगनान्यपि. ११ वांशि वटि १२ वांशि  
गग १३ वांशि वग्याय. १४ वांशि ३।३।३।३ गुपारैव ॥ १५ वांशि वग्याय.

- ६२ णिं वर्षसहस्राणि स्वर्गं तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव  
नरके वसेत् ॥ [ २९\* ] सा-
- ६३ मान्योयं<sup>१</sup> धर्मसेतुर्नृपाणां काले काले पालनीयो भवद्भिः । सर्वानेतान्भाविनः  
पार्थिवेन्द्रान्-
- ६४ भूयो भूयो [ य ] चित्ते रागभद्रः ॥ [ २६x ] श्रोत्रिविक्रमभट्टेन नेमादित्यस्य  
सूनुना कृता प्रशस्तेयं श्री [ ॥० ]

### बीजा दानपत्रनुं अक्षरान्तर

#### पहेलुं पतरुं

- १ ओं स्वस्ति स वोव्याद्वेषसा धाम यन्नाभिकमलं कृतं । हरश्च यस्य [ का ]-  
न्तेन्दुकलया कम-
- २ लंकृतम् ॥ [ १\* ] जयति विबुधवन्धुर्विन्ध्यविस्तारिवक्षस्थलविमलविलोत्कौ  
स्तुमः कंस-
- ३ तुः<sup>२</sup> । मुखसरसिजरङ्गे यस्य नृत्यन्ति लक्ष्म्याः स्म[ र ]भरपतिताम्य  
चारकास्ते कटा-
- ४ क्षाः ॥ [ २\* ] स जयति भुजदण्डसंश्रयश्रीः समरसमुद्धृत[ दु ]  
र्द्धारचिकः । अपहृतवलिर्म-
- ५ ण्डलो नृसिंहः सततमुपेन्द्र इवेन्द्रराजदेवः ॥ [ ३\* ] अस्ति श्रीनाथनाभि-  
स्फुरदुरुसरसांभोज [ १ ]-
- ६ जन्मा [ स्व ]यंभूस्तस्मादत्रिः सूतोभूदमृतकरपरिस्पन्दं इन्दुस्ततोपि । त-  
[ स्मा ] द्वंशो यदूनां-
- ७ जगति स ववृषे यत्र तैस्तैर्विलासैः शार्ङ्गो गोपाङ्ग[ नानां ] नयनकुवलयै-
- ८ रच्यमानश्चचार ॥ [ ४\* ] तत्रान्वये विततसात्यकिवंशजन्मा श्रीदन्ति  
दुर्गानृपतिः
- ९ पुरुषोत्तमोभूत् । चालुक्यवंशजलघेः स्वमेव लक्ष्मीर्यं शं[ ख ]चक्रकरलांछ-
- १० न [ म ]जगाम ॥ [ ५\* ] कृत्वास्पदं हृदयहारिजघन्यदेशे स्वैरं पुनर्मृदु  
विमर्द्य च मध्यदेशं ।
- ११ यस्यासम[ स्य ] समरे वसुधाङ्गनायाः काएचीपदे पदमकारि करेण भूयः ॥  
[ ६\* ] आसेतोः सा-

१ छं६ श्लोक अनुष्टुप् २ छं६ शालिनी ३ छं६ श्लोक ( अनुष्टुप् ) जग्याना अभावे आ श्लोक  
अधुरे। छोडी देवा सां आये। हतो. ४ वांयो विबुधवन्धु ५ वांयो कंसकेतुः ६ वांयो वलि ७ वांयो परिष्यन्द  
८ वांयो काञ्ची.

- १२ नैवमप्रवलकपिहुं छो ] लुप्तफुल्लवद्वादा कैलासाद्वा [ वा ] नीचलचरणर  
पुनपुरो-  
१३ आदितान्तात् । यस्याज्ञां भूमिपालाः करमुकुलमिलन्मौलिं मालायमाना मानमैरु-  
१४ तमात्रैरवनितल्लुठञ्जानवो मानयन्ति । [ ७\* ] जित्वा जगज्जिज्मुजेन पुनर्जि-  
गीषोः स्वर्गं  
१५ विजेतुमिव तस्य गतस्य राज्ञः । [ १ ] तत्राभवत्परमधाम्नि पदे पितृव्यः श्रीकृष्ण-  
राजनृप-  
१६ तिः प्रथितप्रतापः ॥ [ ८\* ] दिक्मुन्दरीवदनचान्दनपत्रमंगलीलायमानघनवि-  
स्तृत [ का ]न्तकी-

वीजुं पतरं प्रथम बाजु

- १७ तैः [ १\* ] श्रीराष्ट्रकुलशैलमलंकरिष्णोस्तस्माद्भूतिरूपमो निरवद्यशौर्यः ॥  
[ ९\* ] कीर्तिः कु-  
१८ न्दरुचः समस्तभुवनप्रस्थानकुम्भः सितो लक्ष्म्याः पाणितले विलासकमलं पूर्ण-  
१९ न्दुविन्वद्युति<sup>१</sup> । एकं कंपितकोसलेश्वरकरादाच्छिन्नमन्यसु [ न ] र्यनोदीच्य-  
नराधिपाय-  
२० ग इव श्वेतातपत्रं रणे ॥ [ १०\* ] तस्माद्ये जगत्पुत्रो जन्म सम्मानितद्विजः ।  
सोपि श्रीवल्ल-  
२१ भं मनुं राजराजमजीजनत् ॥ [ ११\* ] निममां यश्चलुक्यान्वौ रेंद्रराज्यश्रियं  
पुनः [ १\* ] पृथ्वी [ मि ]वोद्धर-  
२२ न्धीरो वीरनारायणोभवत् ॥ [ १२ ] सैमूलोन्मूलितस्तम्बान्दण्डेनानीतकणकः ।  
योदहद्वे-  
२३ पिणश्चण्डचलुक्यांश्चणकानिव । [ १३\* ] उच्चैश्चलुक्यकुलकन्दलकालकेतोस्त-  
स्मादक-  
२४ प्यचरितोजनि कृष्णराजः । पीतापि कर्णपुटकैरसकृज्जनेन कीर्तिः पारि-  
२५ भ्रमति यस्य शशाङ्ककान्तिः ॥ [ १४\* ] उच्चैर्धितिरत्नजाळजटि [ लं ]  
व्याकृष्टमी-  
२६ दृग्धनुः मुद्धे [ नो ] परि वैरिवीरशिरसामेवं विमुक्ताः क्षराः । धारासारिणि  
सेन्द्रचापव-  
२७ लये यस्येत्यमृतागमे गर्जद्गूर्जरसंगरन्यतिक- [ रं ] जीर्णो जनः शन्सति<sup>२</sup> ॥  
[ १५\* ] अ-  
२८ जनि जनितमंगो वैरि [ वृ ]न्दस्य तस्मादघोरितमदनश्रीः श्रीजगत्तुंगदेवः ।  
ध्वजसर-

१ वांथो प्रवल २ वांथो द्रवानी ३ वांथो दिम्ब ४ वांथो क्यान्वो ५ वांथो स्तम्बा ६ वांथो दहद्वे.

७ वांथो मन्दगमे ८ वांथो शनति.

બીજાં દાનપત્રનું લાપાન્તર.

ૐ સ્વસ્તિ ।

( શ્લોક. ૧ ) જેના નાભિકમળમાં વેધસે ( બ્રહ્માએ ) વાસ કર્યો છે તે વિષ્ણુ અને જેનું શિર ઇન્દુકલાથી ભૂષિત છે તે હર ( શિવ ) તમારું રક્ષણ કરે.

( શ્લોક. ૨ ) કંસના ( નાશનો ) કેતુ, દેવોનો મિત્ર, જેના વિંધ્યાગિરિસમાન વિશાળ વક્ષઃસ્થળ ઉપર શુદ્ધ કૌસ્તુભમણિ લટકે છે જેના મુખકમળની રંગભૂમિપર લક્ષ્મીના અતિ-કામથી શિથિલ નયનનાં ગોપચાં સહિત કટાક્ષ નૃત્ય કરે છે તે કૃષ્ણ વિંજયી છે.

( શ્લોક. ૩ ) ઉપેન્દ્ર ( વિષ્ણુ ) જે સદા વિંજયી છે, જેના લાંબા કરોનું લક્ષ્મીદેવીએ શરણુ લીધું છે, જે યુદ્ધોમાં સળીયાવાળું અને હુર્દ્ધર ચક્ર ધારતો, જે બાલિ અને તેના મંડળને પાતાળમાં લઈ ગયો અને જે ચોથા અવતારમાં નૃસિંહ હતો તે ઉપેન્દ્ર સમાન લક્ષ્મીદેવીથી જેના લાંબા કરનું આશ્રય સ્થાન થયું હતું, જેણે યુદ્ધોમાં અજિત અરિ ચક્રને ઉખેડી નાંખ્યું છે, જેણે બળીઆઓના દેશ ( મંડળ ) હરી લીધા છે અને જે જનોમાં નૃસિંહ છે તે ઇન્દ્રરાજ ત્રીજા સદા વિંજયી છે.

( શ્લોક. ૪ ) સ્વયંભૂ ( બ્રહ્મા ) શ્રીના પતિ ( વિષ્ણુ )ના નાભિમાંથી નીકળતા વિશાળ અને વિકસેલા કમળમાંથી જન્મ્યા હતા. તેનાથી તેનો પુત્ર અત્રિ જન્મ્યો હતો. અને તેનાથી પુનઃ ( અત્રિનો ) અમૃત કિરણો ઉમરાવતો ઇન્દુ. તેમાંથી પૃથ્વીપર ચતુર્વંશ ઉત્પન્ન થયો; જેમાં એક સમયે ગોપની અંગનાઓના નેત્ર કમળના સર્વ વિલાસથી પૂજાતા કૃષ્ણ રૂપે આઠમા અવતારમાં સારંગ ( ધનુષ ) ધારનાર ( વિષ્ણુ ) થઈ ગયો.

( શ્લોક. ૫ ) જેમ તે વંશમાં સાત્યકિ શાખાની વૃદ્ધિ કરનાર, અને કરમાં શંખ, અને ચક્રનાં વિશેષ ચિહ્ન ધારનાર અને સાગરમાંથી લક્ષ્મીદેવી સ્વેચ્છાથી જેની પાસે આવી તે પુરુષોત્તમ ( કૃષ્ણ ) પ્રકટયા તેમ તે વંશમાં મહાન સાત્યકિ શાખામાં, પુરુષોત્તમ, શંખ અને ચક્રનાં ( સ્વસ્તિ ) ચિહ્નવાળા કરવાળો અને જેની પાસે આલુક્ય વંશની લક્ષ્મી સ્વેચ્છાથી આવી તે શ્રીહન્તિદુર્ગ નૃપ પ્રકટયો.

( શ્લોક. ૬ ) જેવી રીતે પ્રિયજનનો કર પ્રથમ હૃદય હરતી સ્ત્રીની જંઘા પર પૂર્ણ સ્થાન મેળવી અને સ્વેચ્છાથી પુનઃ મૃદુતાથી તેની કટી ( મધ્યદેશ ) દબાવી, પુનઃ કટી નીચેના અક્ષનાના કાંચીપદમાં સ્થાન કરે છે તેમ યુદ્ધમાં અતુલ આ નૃપનો કર પ્રથમ ભૂમિના સહુથી નીચેના હૃદયહારી દેશપર સ્થાપિત થઈ અને પુનઃ મૃદુતાથી, સ્વેચ્છાથી મધ્યદેશ પ્રાપ્ત કરી અને પુનઃ કાંચી દેશમાં સ્થાપિત થયો.

( શ્લોક. ૭ ) જ્યાં પર્વતના શિખર પરના પ્રળળ કપિગણથી પુષ્પિત લવંગ વૃક્ષોને નાશ થાય છે તે સેતુ ( રામેશ્વર )થી ભવાનીના ચાલતા ચરણના નૃપુરના ઝણકારથી ગાજતી સીમાવાળા કૈલાસ પર્વત સુધી, અંજલિથી સ્પર્શિત મુગટ પરની માળા સમાન તેની આજ્ઞાને સર્વ નૃપો શિર નમાવી, અને ભૂતળ પર લોટતાં ઘુંટણો સહિત માન આપે છે.

( શ્લોક. ૮ ) પોતાના ભુજથી ભૂમિનો પરાજય કરી, તે નૃપ નવ વિંજયની ઉત્સુકતાથી સ્વર્ગમાં જય કરવા ગયો ત્યારે તેનો વિંજ્યાત પ્રતાપવાળો પિતૃવ્યક શ્રી કૃષ્ણરાજ પહેલો પરમ પ્રભુત્વના પદે આગ્યો.

( શ્લોક. ૯ ) હિંગુસુંદરીઓનાં વદન ચન્દનચિત્રની પંક્તિઓના રૂપમાં લીલા કરતા, ઘન, વિસ્તારવાળા અને ઉજ્જવળ યશ સંપન્ન અને શ્રી રાષ્ટ્રકૂટોના કુળના પર્વતને ભૂષિત કરનાર તે નૃપમાંથી વિમળ શૌર્યવાળો નિરૂપમ પ્રકટયો.

( श्लोक. १० ) हिम्यात्रा समये कुंडकुसुमसमान उल्लवण क्रीर्तिना समस्त भुवनना यात्रा प्रवास माटे श्वेत(स्वस्ति)कुसुम, અને લક્ષ્મીના—કરના તળમાં પૂર્ણધન્દુના બિમ્બસમાન ઉલ્લવણ વિલાસ કમળ સમાન શ્વેતછત્ર કોસલેશ્વરના કંપતા કરમાંથી યુદ્ધમાં જુલંટવી લીધો અને અન્ય (બીજા) ઉત્તર(દેશ)ના નૃપ પાસેથી તેના યશ સમાન હતો તે જુલંટવી લીધો,

( શ્લોક. ૧૧ ) તેમાંથી દ્વિજોને માન આપનાર જગત્સુ જન્મ્યો. તેણે તેના પુત્ર મહારાજાધિરાજ શ્રી વલ્લભને જન્મ આપ્યો.

( શ્લોક. ૧૨ ) જેવી રીતે સાગરમાં ફૂળી ગયેલી પૃથ્વીને પુનઃ ઉદ્ધારીને વિષ્ણુ વીર નારાયણ થયો, તેમ પ્રતાપ ધનવાળો આ નૃપ ચૌલુક્યના સાગરમાં ફૂળી ગયેલા રત્નરામ્યના યશને પુનઃ ઉદ્ધારીને વીરનારાયણ (ઉપનામ ધારનાર) થયો.

( શ્લોક. ૧૩ ) જેમ માળી દંડથી કંટક દૂર કરી, મૂળ સદિત ઉખાડેલા સ્તંભવાળા અણુ-કોને બાળે તેમ સ્તંભપુરીનો પૂર્ણ નાશ કરનાર શત્રુ અણુ ચૌલુક્યોનો, દંડથી દુર્જનોને નમાવી નાશ કર્યો.

( શ્લોક. ૧૪ ) કદલી વૃક્ષ સમાન ચૌલુક્ય વંશનો નાશ કરનાર, કેતુમાંથી વિમળ સરિતવાળો, કર્ણપુટકથી સતત પાન થયા છતાં જેનો ધન્દુ સમાન ઉલ્લવણ યશ ભ્રમણ કરે છે તે કૃષ્ણરાજ, બીજા, જન્મ્યો હતો.

( શ્લોક. ૧૫ ) વાદળાં આવી બ્યારે અતિ સુશળધાર વૃષ્ટિ થાય છે અને નલમાં ગોળા મિલકતુષ દેખાય છે ત્યારે વૃદ્ધ જનો, ગર્જતા શુર્ગર સાથેના તેના યુદ્ધનું આમ વર્ણન આપે છે. કિરણો દેકવાં રનોથી જડિત ધનુષ તેણે કોપમાં આમ ખેંચ્યું: શત્રુના યોદ્ધાઓનાં શિર વરફ તેણે આમ શર છોડ્યાં. ”

( શ્લોક. ૧૬ ) તેનાથી શત્રુગણને હણનાર, મદનથી અધિક રૂપવાન, શક્તિદેવીના વલ્લભ, જેના હરેક કરનાં તલ ધ્વજ, કમળ, શંખના ચિન્હથી પ્રકાશતા ચક્રનું સ્વસ્તિચિહ્ન ધારતા અને જે મહિમામાં આમ વિષ્ણુ કરતાં અધિક હતો તે શ્રીજગત્સુ જન્મ્યો હતો.

( શ્લોક. ૧૭ ) હેહય વંશમાં સહસ્રાર્જુન નૃપ હતો જેણે ગર્જતા અને અનિત રાવણના પ્રબળ અને વિરાજતા લાંબા ભુજોની ખણસ શાન્ત કરી અને જેના યશના અને નામના પ્રસરતા અક્ષરોએ, દેવોના કર્ણમાં વિશ્રાંતિસ્થાન પ્રાપ્ત કરી, અને અમૃતના ઘટ રસ વડે સિદ્ધાથી લખાઈને, દિગ્વિવાસો બ્યાપી નાંખી.

( શ્લોક. ૧૮ ) જે શત્રુઓના વંશને પરશુ સમાન હતો, તેના વંશમાં કોક્કલ ભૂપનો પુત્ર ક્રીર્તિમાન નૃપ શ્રી રણવિઘ્ન ચેદીશ્વર થયો. જેમ સર્વ કલા વિનાનો ધન્દુ કૃષ્ણ પક્ષને અંતે સૂર્યગિળમાં પ્રવેશ કરે છે તેમ, જે સામંતોના મંડળમાં અરિની અંગનાઓનો અલંકાર હતો તેણે હરેક દુર્બળ ભૂપમાં તેમના પક્ષનો નાશ કરીને પ્રવેશ કર્યો.

( શ્લોક. ૧૯ ) જેવી રીતે સાગર જે અતિ ઉલ્લવણ કિરણોવાળા સૂર્યનો નિવાસ છે, તેમાંથી લક્ષ્મી કરમાં કમળ સહિત પ્રઠ્ઠી તેવી રીતે જે ગુણનિધિ હતો, ઉલ્લવણ પ્રવાપના નિવાસસ્થાન સમાન હતો, તેમાંથી લક્ષ્મી નામે પુત્રી અવતરી હતી. યદુવંશના કુસુદને શશિ સમાન, સુંદરીઓનાં હૃદય અનુરંજનાર જગત્સુગદેવ રણવિઘ્નની પુત્રી લક્ષ્મીને પરણ્યા—જેમ હરિ લક્ષ્મી દેવીને પરણ્યા હતા.

( શ્લોક. ૨૦ ) જેમ હરિ અને લક્ષ્મીથી ચાર સાગરના કિનારા સુધી વિખ્યાત પ્રતાપ-વાળો, શત્રુઓને ઘંટી સમાન, સુંદરીઓના મનમાં વસનાર, સર્વ જનોને આશ્રય સ્થાન સમાન,



અને સ્વર્ગીય સૌંદર્યનો નિધિ કન્દર્પ દેવ પ્રકટયો, તેમ આ જન્મેમાંથી ચાર સાગરના કિનારા સુધી વિખ્યાત પ્રતાપવાળો, શત્રુઓને ઘંટી સમાન, સુંદરીઓનાં મનમાં વસનાર, સર્વ જનોને આશ્રય સ્થાન સમાન, શુભ અને રૂપનો નિધિ હોતો તે રત્ન કન્દર્પ જન્મ્યો હતો.

( શ્લોક. ૨૧ ) વિષ્ણુ ભગવાને પદથી ચાર સાગરથી આવૃત થઈ ઉજ્જવળ થએલી પૃથ્વી ભરી દઈને શ્રી કીર્તિનારાયણ નામે ઓળખાવો તેમ આ નૃપ તેના શૌર્યથી ચાર સાગરથી આવૃત બની પ્રકાશિત થએલી પૃથ્વીનું ગમન કરીને શ્રી કીર્તિનારાયણ તરીકે ઓળખાવો. તેના જન્મ વિષે સાંભળી, સુંઝાઈ ગએલી મતિવાળા શત્રુઓના મુખનું તેજ દૈન્ય, ચિત્ત ભય અને શિર સેવા અંજલિનો અનુભવ કરવા લાગ્યાં.

( શ્લોક. ૨૨ ) જેમ ઇન્દ્રદેવ મેરૂપર્વત લીલાથી ( સુખેથી ) ઉખેડી નાંખી, અને ગોવર્ધન- ( ગિરિ ) નો ઉદ્ધાર કરનાર ઉપેન્દ્ર ( કૃષ્ણ ) દેવનો પરાજય કરીને મદથી કૂલી ગયો નહોતો તેમ આ ઇન્દ્રરાજ ત્રીલો મેરૂ ( મહોદય ) સુખેથી ઉખાડી નાંખી ગોવર્ધનને શરણ આપનાર ઉપેન્દ્ર નૃપનો પરાજય કરીને મદથી કુલાઈ ગયો ન હતો.

( શ્લોક. ૨૩ ) આ નૃપ જે સર્વ જનોથી નમન પાત્ર છે તેણે મંદિરો અને અગ્રહાર- ( બ્રાહ્મણોને ) ને સર્વથી માન દેવાયોગ્ય અનેક દાન કરી, દાન માટે યશમાં, એક નજીવા ગામના દાનથી વિરાજતા પુણ્યના મહિમાવાળા પરશુરામથી અધિક થયો.

( પંક્તિ. ૪૩. ૫૬ ) અને તે, પરમ ભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વરથી અકાલવર્ષ દેવનો પાહાનુધ્યાત, પરમ ભદ્રારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી નિત્યવર્ષ નરેન્દ્રદેવ કુશળ સ્થિતિમાં હોતો ત્યારે સમસ્ત રાષ્ટ્રપતિ, વિધાયપતિ, ગ્રામકૂટ, યુક્તક, નિયુક્તક, આંધિકારિક, મહત્તર આદિને તેમના સંબંધ અનુસાર શાસન કરે છે:—

“ તમને જાહેર થાયો કે રાજનગર શ્રી માન્યખેટમાં વસનાર અને શ્રી પદ્મબન્ધ ઉત્સવ માટે કુરૂન્દકમાં આવેલા મારાથી મારાં માતાપિતાના, અને મારા, આ લોક તેમ જ પરલોકમાં પુણ્ય યશની વૃદ્ધિ માટે, શકનૃપના કાળ પછી, સંવત્ ૮૩૬ કાશુણ્ય શુદ્ધિ ૭, સુવસંવત્સરમાં, શ્રી પદ્મબન્ધ ઉત્સવની સમાપ્તિ પછી, તુલા પુરૂષમાં આરોહણ કરીને, અને તુલામાંથી નીચે અવતરણ કર્યા વગર, સાડી વીસ લાખ દ્રુમ સહિત, પૂર્વેના નૃપોથી જન્મ થએલાં કુરૂન્દ અને અન્ય ગામો, અને તે ઉપર ૪૦૦ ગામો, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અસિહોત્ર અને અતિથિ સન્તર્પણ અર્થે, લક્ષ્મણ ગોત્રના, વાજિ મધ્યન્દિ સપ્તહાચારી, પાટલીપુત્રથી આવેલા શ્રી વેન્તપભટ્ટના પુત્રને લાટ હેશમાં કમ્બણિજ્જ સમીપમાં તેન્ન નામનું ગામ, પૂર્વે—વારડપલ્લિકા: દક્ષિણે—મામ્ભીતટક: પશ્ચિમે—ત્રલીશા અને ઉત્તરે વન્વિયણગામ, આ ચાર સીમાવાળું ગામ ઉદ્રંગ સહિત, ઉપરિકર સહિત, દશ અપરાધના દંડ સહિત, જિલ્લવતિ વેઠના હક્ક સહિત, અન્ન અને સુવર્ણની આવક સહિત, પાણીના અર્ધથી ભક્તિથી અપાયું છે.

( પંક્તિ. ૫૬-૫૮ ) આ ગામનો જ્યારે તે બ્રહ્મદાયના નિયમ અનુસાર ઉપલોગ કરે, અન્ય પાસે ઉપલોગ કરાવે, ખેતી કરે અથવા ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે, ત્યારે કોઈએ, તેને લેશ માત્ર પણ પ્રતિબંધ કરવો નહીં. વળી, આ અમારા બ્રાહ્મણને આવેલા દાનને અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ ભદ્રનૃપોએ ખોતેજ તે દાન કર્યું હોય તેમ અને ભૂમિદાનનું ફળ ( દાન દેનાર અને રક્ષણ કરનારને ) સામાન્ય છે તેમ માની અનુમતિ આપવી.

( પંક્તિ ૫૮ અને શ્લોક ૨૪—૨૬ માં ભાવિ નૃપોને ચાલુ ઉપદેશ અને ધમકીનો સમાવેશ થાય છે. )

( શ્લોક. ૨૭ ) આ સ્તુતિપાત્ર પશસ્તિ નેમાહિત્યના પુત્ર અને ઇન્દ્રરાજના પદનું સેવન કરતા શ્રી ત્રિવિક્રમભટ્ટથી રચાયેલી છે.

## ગોવિંદ ૪ થાનાં ખંભાતનાં તામ્રપત્રો

શ. સ. ૮૫૨ જ્યેષ્ઠ સુ. ૧૦ સોમવાર

આ તામ્રપત્રો ખંભાતના એક જેઠુવ હુળ જેઠો હતો ત્યારે જેવરામાંથી મળેલાં હતાં. તે લાકડાની એક પેટીમાં હતાં. તે પેટી ઉખેળતાં તુટી ગઈ. પછી આ તામ્રપત્ર પેટલાદના એક ગુજરાતીના કબજામાં આવ્યાં હતાં. તેની પાસેથી ઓ. એ. વી. કાયવટેએ બહુ મહેનતથી મેળવ્યાં હતાં.

પતરાં કુલ ત્રણ છે, અને તે ૧૩૫" ઇંચ લાંબાં અને ૧૦૬" ઇંચ પહોળાં છે. અંદરના લખાણના રક્ષણ માટે કોર સ્ટેજ વાળી દીપ્તી છે. પહેલા અને ત્રીજા પતરાની એક અંદરની બાજુએ અને વચલા પતરાની બન્ને બાજુએ લેખ દેવાવેલ છે. ત્રીજા પતરાના નીચેના ખૂણા તુટી ગયા છે, તેથી થોડા અક્ષરો ગુમ થયા છે, તોપણ એકંદર લેખ સુરક્ષિત છે. પતરાંની એક બાજુએ કાણામાંથી પસાર થતી ૩" ઇંચ જાડી અને ૪૮" ઇંચ વ્યાસવાળી ગોળ કડીથી તે ખાંધેલાં છે. કડીના છેડા ઉપર ૨૬" ઇંચ ઉંચી અને પહોળી સીલ છે. તેમાં જરા નીચે પટ્ટી સપાટી ઉપર ગરૂડનું ઉપરનું ચિત્ર છે. ગરૂડ સન્મુખ પાંખ પહોળી કરીને બેઠેલો છે, અને તેનું નાક આંધળા જેવું છે. તેના ફરક હાથમાં સર્પ છે. ગરૂડની જમણી બાજુએ ઉપરના ખૂણામાં ગણપતિનું, અને નીચે ચમર અને દીવાનાં ચિત્રો છે. ડાબી બાજુએ કોઈ પ્રાણી ઉપર બેઠેલી ફેવી અને તેની નીચે સ્વસ્તિક છે. કોર ઉપર ફરવાં આયુષોનાં ચિત્ર છે, જેમાંના ખડ્ગ, બાણ, અને વજ્ર સ્પષ્ટ જોળાળી થકાય છે. ગરૂડની નીચે અક્ષરો હતા, પણ અત્યારે ઘસારા મળ્યા છે. કોતરકામ સારી રીતે કરેલું છે. લિપિ ૧૦ મી સદીનાં બીજાં તામ્રપત્રો ઉપરની લિપિને મળતી છે. અક્ષરનું સરેરાશ કદ ૬" ઇંચ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે. શરૂવાતના બોં અને સ્વસ્તિ સિવાય પહેલેથી પંક્તિ ૩૮ પર્યંત બધા ભાગ પદ્યમાં છે, અને બાકીનો ભાગ છેલા મહાભારતવાદિના મ્લોક, વધા લેખના નામના મ્લોક સિવાય ગદ્યમાં છે. શરૂવાતના ત્રણ તથા વંશાવલીના બે સિવાય બધા મ્લોકો આજ રાજાનાં સાંગલિનાં તામ્રપત્રોમાં છે.

( પં. ૪૦-૪૨ ) પરમસદ્ગારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી નિત્યવર્ચ એટલે કે ઇન્દ્ર ૪ જાનાં ચરણનું ધ્યાન ધરનાર પ. મ. પ. શ્રી સુવર્ણવર્ણદેવ પૃથ્વીવલ્લભ, શ્રી વલ્લભનરેન્દ્રદેવ એટલે કે રાષ્ટ્રકૂટ ગોવિંદ ૪ થા નો આ લેખ છે. ( પં. ૪૬ ) દાન અપાયું ત્યારે પટવંધના ઉત્સવ સમય ગોવિંદરાજ પોતાની રાજધાની માન્યજેટ છોડીને ગોદાવરીના કાંઠા ઉપરના કપિરથક ગામે ગયો હતો ( પં. ૪૬-૪૮ ) ત્યારે તેણે પોતાની સોનાની તુલાકરારી હતી અને તે વખતે તેણે ૬૦૦ અગ્રદાર, ૪ લાખ સુવર્ણ, મંદિરોને ૮૦૦ ગાયો, ચાર લાખ સુવર્ણ અને ૩૨ લાખ દ્રુમ આપ્યાં હતાં. ( પં. ૫૨-૫૪ ) પછી તેણે લાઠ પ્રદેશમાં જેટક પરગણામાં કાવિકા તીર્થ પાસેનું દેવગજ ગામ દાનમાં આપ્યું હતું. આ દાનની નોંધ લેવા આ તામ્રપત્ર દેવાયું છે. ( પં. ૫૧-૫૨ ) દાન લેનાર માથર ગોત્રનો, વાજિ કાણ્વ શાખાનો મહારેવચ્ચનો પુત્ર નાગમાર્ય નામનો બ્રાહ્મણ હતો. તે માન્યજેટમાં ગોવિંદ ૪ થાનાં ચરણે શુભવો હતો અને મૂળ કાવિકા નો રહીય હતો. પં. ૪૪-૪૬ દાનની વિધિ નીચે મુજબ છે. શ. સં. ૮૫૨ ખર સંવત્સર જ્યેષ્ઠ સુ. ૧૦ સોમવાર દસ નક્ષત્ર આની બરોબર ડો. કીલ્હોર્ને ગણતરી કરતાં ઇ. સ. ૬૩૦ ની ૧૦ મી મે ને સોમવાર બરોબર આવે છે.

શરૂવાતમાં એાં અને સ્વસ્તિ પછી રાષ્ટ્રકૂટ લેખોમાંનો ચાલુ શ્લોક છે, જેમાં શિવ અને વિષ્ણુની સ્તુતિ છે. ત્યાર પછીનો શ્લોક સામવેદનો મહિમા બતાવનાર છે. અને ત્યાર બાદના બે શ્લોકમાં (૩-૪) વિષ્ણુ અને શેષની પ્રાર્થના છે. શ્લોક ૫ માં યદુવંશની ચંદ્રમાંથી ઉત્પત્તિ અને તેનાં વખાણ છે.

( શ્લોક ૭ ) સ્વચ્છ આકાશમાં ચન્દ્ર ઉગે તેમ તે યદુવંશમાં દન્તિદુર્ગ જન્મ્યો હતો. તેની પછી ગાદી ઉપર તેનો કાકો કૃષ્ણરાજ ૧ લો આવ્યો, જેણે સૂર્ય અંધકારનો નાશ કરે છે તેમ ચાલુક્ય વંશનો નાશ કર્યો. ( શ્લોક. ૮ ) ત્યાર બાદ તેનો મોટો દીકરો ગોવિંદરાજ ૨ જો ગાદીએ આવ્યો અને તેના પછી નિરૂપમ કહેવાતો તેનો નાનો ભાઈ આવ્યો. ( શ્લોક. ૯-૧૦ ) સાંગલિના તામ્રપત્રમાં કૃષ્ણ ૧ લાની અને નિરૂપમની વચ્ચે ગોવિંદરાજ બીજાને વર્ણવ્યો છે, પણ તેણે રાજ્ય કર્યું એમ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ નથી તેથી ડા. ફલીટ એમ માને છે કે તેણે રાજ્ય કર્યું નથી. પણ તો તો તે જ દલીલથી એમ માનવું જોઈએ કે જગત્તુંગ (ગોવિંદ ૩ જો) અને અમોઘવર્ષ ૧ લાએ પણ રાજ્ય કર્યું ન હોવું જોઈએ; કારણ તેની પણ તે જ દશા છે. તેમણે રાજ્ય કર્યું એમ સ્પષ્ટ લખ્યું નથી. ( ધ્રુવ ) નિરૂપમ પછી તેનો દીકરો જગત્તુંગ ગોવિંદ ૩ જો આવ્યો, જેનાં માત્ર નિયમિત વખાણ કરેલાં છે. ( શ્લોક. ૧૧ ) તેની પછી અમોઘવર્ષ ૧ લો રાજ થયો, તેણે ચાલુક્ય રૂપી ગ્રાસથી વિંગવદલી પાસે ચમરાજને પ્રસન્ન કર્યો હતો. ( શ્લોક. ૧૨ ) અમોઘવર્ષ પછી તેનો દીકરો અકાલવર્ષ ( કૃષ્ણ ૨ જો ) ગાદીએ આવ્યો અને તેના દુશ્મનોએ ખેટક છોડી દીધું. ( શ્લોક ૧૩ ) આ ખેટક તે રાષ્ટ્રકૂટની રાજધાની માન્યખેટ હોવું જોઈએ; કારણ ચાલુક્ય ગુણક વિજયાદિત્ય ૩ જાએ કૃષ્ણની રાજધાની બાળ્યાનું બે ચાલુક્યના લેખોમાં લખેલું છે. સહસ્રાર્જુનના એટલે કે ચેદી વંશના રાજા કોણ્ણલની દીકરી જોડે અકાલવર્ષ પરણ્યો હતો. ( શ્લોક. ૧૪ ) તેનાથી જગત્તુંગ ઉત્પન્ન થયો અને તે કોણ્ણલના દીકરા રણવિગ્રહની દીકરી લક્ષ્મીને પરણ્યો. ( શ્લોક. ૧૫-૧૬ ) શ્લોક ૧૬ માં અર્જુન નામના રાજાએ જગત્તુંગને લશ્કર સહિત મદદ કરીને કીર્તિ સંપાદન કરાવી એમ લખ્યું છે. આ અર્જુનને કોણ્ણલનો દીકરો કહ્યો છે ( શ્લોક ૨૦ ) તેથી તે રણવિગ્રહનો ભાઈ અને જગત્તુંગનો કાકોસસરો થાય.

( શ્લોક ૧૭-૧૮ ) આ જગત્તુંગ અને લક્ષ્મીથી ઇન્દ્ર ૩ જો જન્મ્યો હતો. શ્લોક. ૧૯ માં આની મોટી જિતનું વર્ણન છે. એમ જણાય છે કે ઇન્દ્ર ૩ જો ઉજ્જનથી ઉત્તરમાં ગયો હતો અને જમના ઓળંગીને મહોદય શહેરનો નાશ કર્યો. મહોદયનો નાશ કરીને તેને કુશસ્થલ બનાવી દીધું એમ લખ્યું છે તે માત્ર કવિનું કલ્પનાત્મક વર્ણન હોવું જોઈએ. કારણ મહોદય અને કુશસ્થલ એ બન્ને કાન્યકુબ્જ એટલે કનોજનાં નામ હેમચંદ્રે ગણાવ્યાં છે.

કનોજના કયા રાજાને ઇન્દ્ર ૩ જાએ હરાવ્યો તે શોધવા માટે તારીખો તપાસવી જોઈએ. ઇન્દ્ર ૩ જો ઈ. સ. ૯૧૫ અને ૯૧૭ માં હતો, એમ રાષ્ટ્રકૂટ લેખોમાં મળે છે. કનોજના નીચેના રાજાની સાલો ગ્વાલિઅર, પેહીઆ અને સીયડોણીના લેખમાં મળે છે, ( ૧ ) લોજ ઈ. સ. ૮૬૨ ૮૭૬, ૮૮૨, ( ૨ ) મહેન્દ્રપાલ ઈ. સ. ૯૦૩, ૯૦૭, ( ૩ ) ક્ષિતિપાલ અથવા મહીપાલ ઈ. સ. ૯૧૭ ( ૪ ) દેવપાલ ઈ. સ. ૯૧૮. આ ઉપરથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે ઇન્દ્ર ૩ જાનો સમકાલીન ક્ષિતિપાલ હતો તેથી તેણે તેને હરાવ્યો હશે. વળી ખજુરાહોના લેખમાં લખ્યું છે કે ચાંદેલા રાજા હર્ષદેવે ક્ષિતિપાલને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો તે ઉપરથી એમ સમજાય છે કે ઇન્દ્ર તેને હરાવી, કનોજમાંથી નશાડી મુક્યો હશે.

નારાયણપાલના ભાગલપુરના દાનપત્રમાંથી તેમ જ ધર્મપાલના ખાલીમપુરના દાનપત્રમાંથી નીચેની હકીકત મળી આવે છે : ( ૧ ) ઇન્દ્રરાજે કાન્યકુબ્જના રાજાને હરાવ્યો. ( ૨ ) પણ

પાછળથી તેને ધર્મપાલે હરાવ્યો અને કાન્યકુબ્જના રાજાને ફરી ગાદી ઉપર બેસાડ્યો. આ તામ્રપત્રમાં કાન્યકુબ્જના રાજાનું નામ ક્ષિતિપાલ અથવા મહીપાલ આપેલ છે, અને તે ચાંદેલા રાજા હર્ષવર્ધનની મદદથી પાછો ગાદીએ આઠ્યો. આ ઉપરથી એમ સંભવ છે કે કાન્યકુબ્જના રાજાને ફરી ગાદી ઉપર બેસારવામાં હર્ષવર્ધન તેમ જ ધર્મપાલ એ બન્નેનો હાથ હોય.

ભાગલપુરના તામ્રપત્રમાં જે કાન્યકુબ્જના રાજાને ઇન્દ્રે હરાવ્યો તેનું નામ ચક્રાચુષ આપેલું છે. નવસારીનાં તામ્રપત્રોમાં ઇન્દ્રે ઉપેન્દ્રને હરાવ્યો એમ આપેલ છે તેથી એમ સંભવે છે કે ક્ષિતિપાલનાં બિરુદ તરીકે ચક્રાચુષ અને ઉપેન્દ્ર ચપ્પે હોવા જોઈએ.

વળી આ તામ્રપત્ર ઉપરથી એમ પણ સિદ્ધ થાય છે કે ઠંઠિગહામ અને પ્રો. કીલ્ડોર્ન ધારે છે તેમ ધર્મપાલ ૯ મી સદીની શરૂવાતમાં નહીં, પણ દશમી સદીની શરૂવાતમાં રાજ્ય કરતો હોવો જોઈએ. દેવપાલદેવના સુંગીરના તામ્રપત્રમાં ધર્મપાલ રાષ્ટ્રકૂટ શ્રી પરવલની દીકરી રણસાદેવીને પરણ્યો એમ આપેલ છે. પ્રો. કીલ્ડોર્ન શ્રી પરવલને શ્રી વલ્લભ તરીકે સુધારે છે. તેથી ધર્મપાલનો સસરા કૃષ્ણ ખીખે હોવો જોઈએ. ( ઇન્દ્ર ૩ ને હોય નહીં, કારણ તો સસરા-જમાઈ આમ લહે નહીં. )

( શ્લોક ૨૦ ) ઇન્દ્ર ત્રીજો હૈહય અગર ચેદી વંશની વિભરળાને પરણ્યો. તેનાથી ગોવિંદ ૪ થો જન્મ્યો. તેનું સ્વરૂપ કામદેવથી પણ અધિક હતું. ( શ્લોક. ૨૧ ) શ્લોક ૨૨ માં ગોવિંદ ૪ થાના કહેલા બચાવ ઉપરથી તેમ જ દેવળી, કરહાડ અને આરેપાટણના તામ્રપત્રોમાં ગોવિંદ ૪ થાનું જે વર્ણન આપ્યું છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે ( ૧ ) ગોવિંદ ૪ થો વિષયી રાજા હતો. ( ૨ ) તેની પ્રજા તથા ભાયાતો નારાજ થયા અને અરિકેશરિન ખીખ વિગેરેએ ઘંડ ઉઠાવ્યું અને ગોવિંદને માર્યો અને તેના કાંકા અમોઘવર્ધને ગાદીએ બેસવા વિનવતિ કરી. વળી તેમાં લખ્યું છે કે તે પોતાના મોટાભાઈ પ્રત્યે ઘાતકી રીતે વર્ત્યો નહોતો, પણ તે મોટાભાઈ અમોઘવર્ધ ( ખીખ ) ના રાજ્ય કરવાના ટુંક સમયને ખ્યાલ કરતાં એમ સંભવિત લાગે છે કે તેને ઘાતકી રીતે ગોવિંદ ૪ થાએ માર્યો હશે, અગર મરે એવી સુક્તિ પ્રયુક્તિ કરી હશે. શ્લોક ૨૨ ની છેલી પંક્તિમાં ગોવિંદ ૪ થાને તેનાં પરાક્રમેને લીધે સાહસાંક કહ્યો છે અને શ્લોક ૨૩ માં આપેલ છે કે તેનું નામ પ્રભુતવર્ષ હતું. પણ સોનાનાં અનેક દાન આપવાથી તેનું ખરૂં નામ સુવર્ણવર્ષ પડ્યું હતું. શ્લોક ૨૮ માં ગંગાચમુના તેના ચેહેલમાં સેવા કરતાં, એમ લખ્યું છે, તેના અર્થ એમ હોવો જોઈએ કે ઉત્તરના કોઈ રાજાને હરાવીને ગંગા અને યમુનાનાં લાંછન પોતાના સ્વજ ઉપર મેળખ્યાં હતાં.

દાનપત્રમાંનાં રથળો પૈકી કેવળજ તે હાલનું કિમોજ અગર કિમજ છે. કાવિકા તે કાવિ અને સીંહકામ તે હાલનું સિંગમ અગર સીંગમ છે. આ દાનપત્રમાં કાવિકાને મહારથાન ( પવિત્ર સ્થાન ) લખ્યું છે તેથી તે ૧૦ દશમી સદીથી યાત્રાનું રથળ હોવું જોઈએ. દાનમાં અપાએલા કેવળજને લાટદેશના ખેડા પરગણામાં આવેલું એમ લખ્યું છે તેથી લાટમાં ખેડાનો સમાવેશ થતો હતો એમ અનુમાન થાય છે. ડો. ખુલર અને ડો. ભગવાનલાલ ધારે છે તેમ લાટ મહી અને તાપી વચ્ચેનો જ પ્રદેશ નહીં, પણ ડો. હુલ્લ ધારે છે તેમ ઉત્તરમાં શેરી અથવા શેરી સુધીનો પ્રદેશ હોવો જોઈએ.

## અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં સ્વસ્તિં સં વો વ્યાદ્વેધસા ધામ યન્નામિકમલકૃતમ્ । હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુક-  
લયા કમલકૃતમ્ ॥ ( ૧ ) જયન્તિ વ્રહ્મણૈઃ સર્ગાનિ-
- ૨ ષ્પત્તિમુદિતાત્મનઃ । સરસ્વતીકૃતાનન્દા મધુરાઃ સામગીતયઃ ॥ ( ૨ ) સાન્દૈઃ  
શ્રીસ્તનભારભૂરિમકરીકાશ્મીરસમ્મિશ્રિતૈઃ
- ૩ પ્રોન્મજ્જદ્વજરાજગૈરિકરજઃ પુજ્જદ્રવૈઃ યિજ્જરાં । ક્ષીરૌઘ્વેઃ ક્ષુભિતસ્ય મન્દરગિ-  
રિવ્યાવર્ત્તનાદુદ્ગતાઃ કલ્લોલા જન-
- ૪ યન્તિ યસ્ય પુલકમ્પાયાત્સ વઃ કેશવઃ ॥ ( ૩ ) શમ્ભોર્યાનિ શિરઃ સ્થિતસ્ય  
ફણિનામ્પત્યુઃ ફણાનાં દશ દ્યોતન્તે પરિતાઃ
- ૫ શતાનિ સમણિજ્યોર્તોષિ જૂટાટવીમ્ । એનસ્તાન્યુપરિસ્રવત્સુરસરિત્સિક્તેન્દુકન્દોલ્લસ-  
જ્જ્યોત્સ્નાકલ્પલતાલવાલવ-
- ૬ લયશ્રીમાહિમજ્જન્તુ વઃ ॥ [ ૪ ] તૈારાચક્રાહ્લવળ્લાવૃતગગનસરઃ પદ્મિનીરાજહંસા  
ત્રૈલાક્યૈકાધિપત્યસ્થિતમદનમહાર્ણ-
- ૭ જશુઆતપત્રાત્ । લાવણ્યક્ષીરસિન્ધોર્ધુતિરજતગિરોર્દિગ્ધવધૂદન્તપત્રાદ્વંશઃ સોમાદયં  
યસ્ત્રિભુવનકમલાવાસસૌધાદુષ્પેતઃ ॥ [ ૫ ]
- ૮ તૈસ્માચ્છિદ્રયઃ કુલગૃહં ભવનં મહિમ્નઃ ક્રીડાસ્પદંસ્થિતિમહર્દિગમ્ભીરતાનામ્ । આપ-  
ન્નસત્વપરિપાલનલઘ્વેકીર્તિર્વશે વર્મૈર્વે ભુ-
- ૯ વિ સિન્ધુનિભો યદૂનામ્ ॥ [ ૬ ] પૈરિણતપરમણ્ડલઃ કલાવાન્પ્રવિતતવહ્લયશોશુ  
પૂરિતાર્શઃ । શશધર ઇવ દન્તિદુર્ગારાજો યદુ-
- ૧૦ કુલવિમલવિયત્યથોદિયાય ॥ [ ૭ ] તૈસ્યાથં નૃપતેઃ પિતૃવ્યુદયી શ્રીવીરસિંહા  
સનં મેરોઃ શૃંગ્ગમિવાધિરુહ
- ૧૧ રવિવચ્છ્રીકૃષ્ણરાજસ્તતઃ । ધ્વસ્તોદ્રિક્તચલુક્યવંશતિમિરઃ પૃથ્વીભૃતાં મસ્તકે  
ન્યસ્તાર્દ્ધિપિઃ સકલં જગત્પ્રવિતતૈસ્તે-
- ૧૨ જોમિરાક્રાન્તવાન્ ॥ [ ૯ ] તૈસ્માદ્દેવિદ્ધરાજોભૂદિન્દુવિગ્વશિર્લાવલે । યસ્યા  
રિપ્લોષધૂમ્રોઙ્ગઃ પ્રશસ્તિરિવ લક્ષ્યતે ॥ [ ૬ ]
- ૧૩ તૈસ્યામવદ્ધુવનપાલનવીરવુદ્ધિરુદ્ધૂત [ શ ] ત્રુકુલસન્તતિરિદ્ધતેર્જાઃ ।  
રાજાનુજો નિરુપમાપરનામધેયો યન્મુદ્રયામ્બૈધિરપિ પ્રથિતઃ

૧ ચિદ્ર ૩૫૯ દર્શાવેલો છે. ૨ છંદ શ્લોક (અનુષ્ટુપ); અને પદ્મીના શ્લોકનો પણ તે જ. આ શ્લોક લગભગ બધાં રાષ્ટ્રકૂટનાં દાનપત્રોમાં આવે છે પરંતુ સાંગલી પત્રમાં માત્ર ૫ પદો નથી. ૩ વાંચો વ્રહ્મણઃ ૪ છંદ આ તથા પદ્મીના શ્લોકનો શાદ્ધવિકીરિત-આ બંને શ્લોકો સાંગલીનાં પત્રમાં આમાં નથી. ૫ વાંચો પિજ્જરા ૬ વાંચો ક્ષીરાઘ્વેઃ ૭ છંદ અગ્નિ, વાંચો ચક્રાહ્લ ૮ વાંચો ત્રૈલોક્ય ૯ વાંચો દુષેતઃ ૧૦ છંદ વસંતતિવ્રજ, ૧૧ વાંચો લઘ્વ ૧૨ વાંચો વમ્ભુવ ૧૩ છંદને માટે જુઓ પ્રસ્તાવના ૧૪ વાંચો વહ્લ ૧૫ છંદ શાદ્ધવિકીરિત. ૧૬ વાંચો ન્યસ્તાદ્ધિ ૧૭ છંદ અનુષ્ટુપ ૧૮ વાંચો વિગ્વશિલતલે ૧૯ છંદ વસંતતિવ્રજ ૨૦ વાંચો વુદ્ધિ ૨૧ વાંચો યામ્બુધિ.

- १४ समुद्रः ॥ [ १० ] तदेनु जगत्तुहोजनि परिहृतनिजसकलमण्डलामोगाः ।  
गतयौवनवनिताजन[ कु ]चसदृशा यस्य वैरिन्पुत्राः ॥ [ ११ ]
- १५ तस्माच्चामोघवर्षो भवदतुलवैलो येन कोपादपूर्वश्चालुष्याम्युपस्ताद्यैर्जनितरतियमः  
प्रीणितो विह्वलव्योम् । वैरिंचा-
- १६ षेडोदरान्तर्वहिरुपरितलै यन्न लब्धावकाशं तोयव्याजादिशुद्धं यश इव निहितं  
तज्जगत्तुहोसिन्धौ ॥ [ १२ ] तस्मादकालवर्षो नृपति-
- १७ रमुच्यतराक्रमत्रस्तैः सद्यः समण्डलामं खेटकमहितैः परित्यक्तम् ॥ [ १३ ] [ संह  
सार्जुनवंशस्य भूषणं कोकलात्मजा । तस्याम-
- १८ वन्महादेवीजगत्तुहोस्तोत्रजनि [ १४ ] गंभीराद्रत्ननिधेर्ममृत्पतिपक्षरक्षणक्ष-  
मतः । कोकलसुतरणविग्रहजलधेर्लक्ष्मीः स-
- १९ मुत्पन्ना ॥ [ १५ ] सां जाया जायता जातशत्रोस्तस्य महीभृतः भीमसेनार्जुनो  
पात्तयशोभूषणशालिनः ॥ [ १६ ] तत्रै जगत्तुहोदय-
- २० ध[ र ]णीघरतः प्रतापकलितात्मा । लक्ष्म्यानन्दन उदितोजनि विजयी राज-  
मार्तण्डः ॥ [ १७ ] स्थितिचलितसकलममृत्पक्षच्छेदामिमुक्त-
- २१ भुजवज्रः । अनिमिषदर्शनयोग्यो यः सत्यमिहन्द्रराज इति ॥ [ १८ ] यन्माघ-  
द्विपदन्तघातविषमं कालप्रियमाह्वणं तीर्णं

पतरुं धीनुं प्रथम वानु

- २२ यत्तुरगौरगाययमुना सिन्धुप्रतिस्पर्दिनी । येनेदं हि महोदयारिनगरं निर्मूलमु-  
न्मूलितं नाम्नायापि जनैः कुदास्थ-
- २३ लमिति ख्यातिं परां नीयते ॥ [ १९ ] यस्तस्मिद्दशकण्ठदुर्धवलने श्रीहैहयानां  
कुले कोकलः प्रतिपादितोस्य च गुणज्ये-
- २४ छोरुनोभूत्सुतः । तत्पुत्रोन्मणदेव इत्येतिवस्तस्माद्विजाम्बामवत्पद्मेभ्यमुनिधेरुमेव  
हिमवन्नामः क्षमाभूत्प-
- २५ मोः ॥ [ २० ] श्रीन्द्रनेन्द्रात्पत्न्यां सत्तुरमुद्रपतिविजाम्बायार्धं गोविन्दराज-  
नामा कामाधिकरूपसौन्दर्य्यः ॥ [ २१ ] सामर्थ्यं सति
- २६ निन्दिता प्रविहिता नैवामजे कूरता वंशुक्षीगमनादिभिः कुचरितैरावर्जितं नायशः  
शौचाशीचपराङ्मुखं न च मि-
- २७ या पैशाच्यमस्त्रीकृतं त्यागेनासमसाहसैश्चमुवने यः साहसाहोमवत् ॥ [ २२ ]  
वर्षन्सुवर्णवर्षः प्रभूतवर्षोपि कनकघा-

१ छंद आर्षो २ छंद अग्नय ३ वांशो बलो ४ वांशो वदाम् ५ वांशो वंदि ६ वांशो तने ७ वांशो  
लज्जा ८ छंद आर्षो ९ छंद अनुष्टुप् १० छंद आर्षो ११ छंद अनुष्टुप् १२ छंद आ १३ वा १४ वा  
१५ वांशो आर्षो १६ वांशो शार्ङ्गविहीनिः १७ वांशो श्योडनोछंद पञ्च वे ७८ आ श्योड सांख्यीनां पतशभां नथी.  
१४ वांशो यन्माघद्वि १५ वांशो तिवल १६ वांशो जम्बा; वाम्बुनिधे १७ छंद आर्षो १८ वांशो जम्बा  
१९ छंद शार्ङ्गविहीनि २० वांशो वन्सु २१ छंद आर्षो  
मे. ५०

પતરૂ ત્રીજું :

- ૫૭ ક્રતૂપકરણાર્થ<sup>૧</sup> મિત્રાવરુણાધ્વર્યુહોતૃબ્રાહ્મણાચ્છંસિયાવસ્તુદમીત્પમૃતીનામૃત્વિજાં  
વસ્ત્રાલંકારસત્કારદાનદક્ષિણા-
- ૫૮ દિનિમિત્તં સૈત્રપ્રપાપ્રશ્રયવૃષોત્સર્ગવાપીકૃપતઢારામદેવાલયાદિકરણોપકરણાર્થઞ્ચ ॥  
યસ્ય ચ ગ્રામસ્યાઘાટાઃ ।
- ૫૯ પૂર્વતઃ કાવિકામહાસ્થાનસીમાન્તો દક્ષિણતઃ સામગં નામ ગ્રામઃપશ્ચિમતઃ સીહુ-  
કગ્રામઃ । ઉત્તરતોપ્યસ્યૈવ કાવિ-
- ૬૦ કામિધાનસ્ય સ્થાનસ્ય સમ્બન્ધી<sup>૨</sup> તલસીમાન્તઃ ॥ એવમશું ચતુરાઘાટવિશુદ્ધં  
કેવજ્ઞનામાનં ગ્રામં નાગમાર્યસ્ય કૃષતઃ ક-
- ૬૧ ધ્યયતો વા ભુજ્ઞતો ભોજયતો વા ન કેનચિદ્યાઘાતઃ કર્તવ્યઃ ॥ સામાન્યોયન્ધર્મસે-  
તુર્નૃપાણાં કાલે કાલે પાલનીયો ભવ-
- ૬૨ દ્વિઃ । સર્વાનેતાન્ભાવિનઃ પાર્થિવેન્દ્રાન્મૂયો મૂયો યાચતે રામભદ્રઃ ॥ [ ૩૨ ]  
આગામિભૂમિપતિભિઃ પરિરક્ષ્ય એષ ધર્મ પ્રતિ
- ૬૩ પ્રતિનિવિષ્ટતમૈસ્તથાન્યૈઃ । લક્ષ્મ્યાસ્તડિત્તુલિતવુદ્ધુદચન્નલાયો દાનં ફલં પરયશઃ  
પ્રતિપાલનં ચ ॥ [ ૩૩ ] વૈહુમિવ્વર્સુ-
- ૬૪ ધા દત્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ । યસ્ય યસ્ય યદા મૂમિમસ્તસ્ય તસ્ય યદા  
ફલમ્ ॥ [ ૩૪ ] તથા ચોક્તં વેદવ્યાસેન ॥ ૫-
- ૬૫ ણિ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે વસતિ મૂમિદઃ । આચ્છેત્તા સાંનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે  
વસેદિતિ<sup>૩</sup> ॥ [ ૩૫ ] સ્વદત્તાં ૫-
- ૬૬ રદત્તાં વા યો હરેત વસુન્ધરામ્ । અપિ વર્ષસહસ્રાણિ વિઘ્નાયાં જાયતે ક્રુમિઃ ॥  
[ ૩૬ ] ગૈઙ્ગાધરામ્યતનયે-
- ૬૭ ન કૃતધિયા નાગવર્મણ । લિખિતમ્ । શાસનમિદં પ્રશસ્તં શ્રીમદ્ગોવિન્દરાજસ્ય ॥  
[ ૬૭ ] મજ્જલં મહાશ્રીઃ ॥<sup>૪</sup>

૧ વાંચો મૈત્રાવરુણા અને બ્રાહ્મણા ૨ વાંચો પ્રતિશ્રય અને તઢાગારામ ૩ વાંચો સમ્બન્ધી ૪ છંદ શાક્તિની  
૫ છંદ વસંતતિલકા ૬ વાંચો વુદ્ધુદ ૭ છંદ અનુષ્ટુપ અને પછીના બે શ્લોકોનો પણ તેજ. ૮ વાંચો વહુ  
૯ વાંચો તદા ૧૦ વાંચો ચાતુ ૧૧ વાંચો વસેત્ ॥ ૧૨ છંદ આર્યા ૧૩ આંહિ એક કૃત્તની આકૃતિ  
છે, જેને માટે જુઓ મૂળ પત્ર.

બાધાનંતરમાંથી અમુક ભાગ

પં. ૪૦ પરમહારદાસ મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીનિત્યવર્ધકેવના પાદનું ધ્યાન ધરનાર પ. મ. પ. શ્રીસુવર્ણવર્ધકેવ પૃથ્વીવલ્લભ શ્રીવલ્લભનરેન્દ્રદેવ કુશળ હોઈને રાષ્ટ્રપતિ વિગેરે અધિકારીઓને આજ્ઞા કરે છે કે—

તમે બધાને વિદિત થાય કે હું મંદિરે વિગેરેને આપેલાં દાન આગલાં રાજ્યોએ જમ કરેલાં છતાં પાછાં ચાલુ કરનાર, અને પ્રતિદિન નવાં દાન ચિરકાળ ટકે તેવાં આપનાર, માન્ય-ખેટમાં રિયત થઈને શક સંવત ૮૫૨ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧૦ વાર સોમ ખર સંવત્સર અને હસ્ત નક્ષત્રમાં કૃપિત્ય ગામમાં પટનબધના ઉત્સવપ્રસંગે તુલાપુરુષમાં ચહીને નીચે મુજબ દાન આપું છું. ( ૧ ) બલિ, ચરુ, વૈશ્વદેવ ઇત્યાદિ માટે પ્રાણહોને ૬૦૦ અગ્રહાર તથા ૩ લાખ સુવર્ણ, ( ૨ ) દેવાલયોના ઉપભોગ માટે તેમ જ તેના જલ્યોદ્ધાર, તેલ, ગન્ધ, પુષ્પ, દીપ અને ધીમ પૂજેપચાર માટે, તથા અન્ન અને વસ્ત્રના સદામત માટે ૮૦૦ ગામડાંઓ, ચાર લાખ સુવર્ણ અને ૩૨ લાખ દ્રુમ તુલાપુરુષ ઉપરથી ઉતર્યા પહેલાં વિશેષમાં માતાપિતાના પુણ્ય માટે લાટ દેશના ખેટક મંડલમાંના તીર્થ કાવિકામાંથી આવેલા અને માન્યખેટમાં આવીને શ્રી વલ્લભ નરેન્દ્રકેવના આશ્રયમાં રહેતા, માર્હર ગોત્રના વાલ્મીકીય શાખાના મહાદેવચ્ચના પુત્ર નાગભાર્યને લાટ દેશના ખેટક મંડલમાંના કેવજ ગામનું દાન કર્યું છે. તે કેવજ કાવિકાના તીર્થની પાસે આવેલું હતું. આ દાન નીચેના હેતુઓ માટે આપવામાં આવ્યું હતું. ( ૧ ) બલિ, ચરુ, વૈશ્વદેવ અને અતિથિતપેલુ માટે, ( ૨ ) કાશ્ય, નિત્ય, અને નૈમિત્તિક કર્મ માટે, ( ૩ ) દર્શ, પૂર્ણિમાસ, ચાતુર્માસ, અષ્ટકા, આશ્વયજુ પાશ્વિક શ્રાદ્ધ વિગેરે કર્મ માટે, ( ૪ ) ઇષ્ટક્રિયાની પ્રવૃત્તિ માટે ( ૫ ) ચરુ, પુરાડોશ, રથાસીપાક પકાવવા માટે, ( ૬ ) હોમ, નયમ, સ્વાધ્યાય માટે તેમ જ અધ્યયનની દાનદક્ષિણા માટે ( ૭ ) રાજસૂય, વાજપેય, અસિષ્ટોમ ઇત્યાદિ સાત સોમયજ્ઞો માટે, ( ૮ ) મિત્રાવરુણ, અધ્યયુ. હોતા વિગેરે મત્તિજ્ઞોનાં વસ્ત્ર, અને અલંકારથી સજ્જાર તથા દાનદક્ષિણા માટે ( ૯ ) અને સત્ર, પ્રપા, પ્રતિથય, વૃષોત્સર્ગ, વાવ, કુવા, તળાવ, વાડી, દેવાલય વિગેરે કરાવવા માટે.

દાનમાં આપેલા ગામની સીમા નીચે મુજબ હતી. પૂર્વમાં કાવિકા તીર્થની સીમા; દક્ષિણમાં સામગામ નામનું ગામકું પશ્ચિમમાં સીહકું ગામકું; અને ઉત્તરમાં કાવિકા તીર્થની જમીનની સીમા.

ત્યાર બાદ બાકીના ભાગમાં શાપ દર્શાવનારા શ્લોકો છે.

શ્લોક. ૩૭ ગોવિંદરાજનું આ દાનપત્ર ગંગાધાર્યના પુત્ર નાગવર્મનથી લખાયું હતું.



## अक्षरान्तरं

पतरुं पहेलुं

- १ ॐ [ ॥\* ] जयंति व[ व्र ]लणः सर्ग निष्पत्तिमुदितात्मनः सरस्वतीकृ[ ? ]  
तानंदा मधुरास्सामगीतयः ॥ ताराचक्राब्ज[ वज्र ]
- २ पंडावृतगगनसरप्पद्मिनीराजहंसा- । तै[ त\* ]लोक्यैकाविपत्यस्थितमदनमहाराज  
शुभ्रा( त्रा )तपत्त्रा ( त्रा ) त् ।
- ३ लावण्यक्षीरसिन्धोर्धुतिरजतगिरेर्द्विगधू दंतपत्त्रा- । द्वंशः सोमादयं यस्मि-  
भुवनकमलावास-
- ४ सौधादुपेतः ॥ तस्माच्छिष्यः कुलगृहं भवनं महिम्नः क्रीडास्पदं स्थिति महर्द्धि-  
गंभीरतानां ।
- ५ आपन्न सत्वपरिपालन लब्ध( वध )कीर्त्तिर्विशो व( व )भूव भुवि सिंघुनिभो  
यदूनां ॥ परिणतपरमंडलः कला-
- ६ वाग्भवितत व[ व ]हल यशोशुपूरिताशः । शशधर इव दन्तिदुर्गराजो यदु  
कुलविमलवियत्यथो दिया-
- ७ य ॥ तस्याद्यं नृपतेः पितृव्य उदयी श्रीवीरसिंहासनं मेरोः शृंगमिवाधित्थ रवि-  
वच्छ्री-
- ८ कृष्णराजस्ततः । ध्वस्तोह[ द्वि ]क्तचालुक्यवंशतिमिरः पृथ्वीभृतां भस्तके  
न्यस्ताक्षः सकलं
- ९ जगत्प्रविततैस्तेजोभिराक्रांतवान् ॥ तस्मद्गोविंदराजोभूदिन्दुविम्बशिलातले य-  
स्यारि-
- १० श्लेषधूम्रो कः प्रशस्तिरिव लक्ष[ य \* ]ते ॥ तस्याभवद्भुवनपालनवीरबु[ बु ]  
द्विरुद्धतश्चतु[ त्रु ]कुलसंततिरिद्धतेजाः ।
- ११ राजानुजो निरुपमापरनामधेयो यन्मुद्रयांबु[ बु ]धिरपि प्रथितः समुद्रः ॥  
तदनु जगत्तुंगोजनि परि-
- १२ हृतनिजसकलमंडलाभोगाः गतयौवनवनिताजनकुचसदृशा यस्य वैस्मृताः ॥  
तस्माच्चा-
- १३ मोघवर्षो भवदतुल व[ व ]लो येन कोपादपूर्वैश्चालुक्याभ्यूषखाद्यैर्जनितरतियमः  
प्रीणितो विंग-
- १४ वल्लयां । वैरिचांडोदरांतर्वहिरुपरितले यन्न लब्धा[ वधा ]वकाशं तोयव्याजा-  
द्विशुद्धं यश इव निहितं तज्ज-

- ૧૫ ગતુંગસિન્ધૌ ॥ તસાદકાલવર્ષો નૃપતિરમૂચત્વરાક્રમત્ત્વ[ ત્ર ]સ્તૈઃ સઘઃ સમં-  
દલાગ્રં સેટકમહિ-  
૧૬ તૈઃ પરિત્યક્તં ॥ સહસ્રાર્જુનવંશસ્ય ભૂષણં કોકિલાત્મજા । તસ્યામવન્મહાદેવી  
જગતુંગ-

વીજું પતલું પ્રથમ વાજુ

- ૧૭ સ્તતો જનિ ॥ ગંભીરાદ્રત્નનિધેર્મમૂત્પતિપક્ષરક્ષણક્ષમતઃ । કોકિલસુતરણવિમહજ-  
લ્પેર્લ્લિધ્મીઃ સ-  
૧૮ મુત્પન્ના ॥ સા જાયાજાયતાજાતશત્રો[ ત્રો ]સ્તસ્ય મહીભુજઃ ભીમસેનાર્જુનો  
પાત્તયશોભૂષણશાલિનઃ ॥  
૧૯ તત્ત્વ[ ત્ર ] જગતુંગોદયધરણીધરતઃ પ્રતાપકલિતાત્મા લક્ષ્મ્યા નંદન ઉદિતો-  
જનિ વિનયી રાજમાર્તઙ્ગઃ ॥ ત્યતિચ-  
૨૦ લિંગસકલમૂમૃત્યુચ્છેદામિમુક્તમુજવન્નઃ અનિમિપદર્શનયોગ્યો યઃસત્યમિદ્વેન્દ્રરાજ  
ઇતિ ॥ યસ્તસિન્દશકંઠ-  
૨૧ દર્પદલને શ્રીહૈહયાનાં કુલે કોકિલઃ પ્રતિપાદિતોસ્ય ચ ગુણજ્ઞે[ જ્યે ]ષ્ઠો  
ર્જુનોમૃત્સુતઃ । તસ્યુત્ત્રો[ ત્રો ]મ્પણદેવે દૃત્યતિર્થ[ વ ]-  
૨૨ હસ્તસ્મા દ્વિ[ દ \* ]જામ્વા[ મ્યા ]મવત્પદોર્વાવુ[ વુ ]નિધેરુમેવ દિમવલાન્નઃ  
ક્ષમામૃત્સમોઃ ॥ શ્રીન્દ્રનેન્દ્રાષ્ટ્યાં સુનુરમૂદ્ગપતિર્દ્વિ-  
૨૩ જંવા[ વા ]યાં ગોવિંદરાજનામા કામાર્દિ[ ધિ ]કરૂપ સૌન્દર્યઃ ॥ સાગર્યે  
સતિ નિન્દિતૌ પ્રથિહિતા નૈવામ્રજે કૂરતા વ[ વ ]ન્યુઃસ્ત્રી-  
૨૪ ગમનાદિભિઃ કુચરિતૈરાવર્જિતં નાયકઃ । શૌચાશૌચપરાદ્મુક્તં ન ચ મિયા પૈશા-  
ચ્યમંગીકૃતં ત્યા-  
૨૫ ગેનાસમસાહસૈશ્વ ભુવને યસ્સાહસાંકો ભવત્ ॥ વર્ષન્સુવર્ણ વર્ષઃ પ્રમૂત્વપોષિ  
કનકધા-  
૨૬ રામિઃ । જગદલિલમેકાંચનમયમક્રોદિતિ જનૈરુક્તઃ ॥ યદધિદિગ્વિજયાવસરે-  
સતિ પ્રસ-  
૨૭ મસંત્રમમૂવન એવ મૂઃ । સપદિ નૃત્યતિ પાલિમહાધ્વજોચ્છૃતકરાન્યકુનાથ વિવ-  
ર્જિતા ॥ સહતે [ ન\* ] દિ મંદલાધિપં ૫-  
૨૮ રમેષોમ્યુદયી સમુદ્ધતં । ઇતિ જાતમિયા ધિયામતો રવિચન્દ્રાવપિ યસ્ય ધાવેતે  
[ તઃ ] ॥ અવનતપરમંહલે-  
૨૯ શ્વરં સહવિજયશુંભિવેશ્મશોમિતં સપદિમકરતોરણં ચિરં મિજતેજસ્તતિ યસ્ય  
રાજતે ॥ સહ-

૧ જનરથ જોડાગના પંડિતે પુત્રોમળ વાંચ્યું હતું અને તેથી ચોતાના અનુવાદમાં અંગનદેવ એમ આપ્યું. પરંતુ એ પાઠ તેજે મ્મન બદલે બૃહથી વધેલ છે. ૨ આ અનુવાદની બૃહ છે. ૩ આદિ વિસંગ બૃહથી છે. ૪ ઇંદ્રમા બંગ છે, પરંતુ અસંગાન્તર તદ્દન સાર દેવાથી ગોળ અર્થ નીકળી શકે છે. છે. ૧૧

- ૩૦ તે સમવાહિનીમયં ન પરેપાં સવિશેષશાલિનીં । યદનિંદિતરાજમંદિરં નનુ ગંગા-  
યમુના ચ સેવતે ॥
- ૩૧ યસ્મિંન્નાજનિ સૌરાજ્યં નિર્જિતારિ વિતન્વતિ વિમાનસ્થિતિરિત્યાસીન્ન ભોગેષુ  
કદાચન યસ્યોદામપ્રતા-
- ૩૨ પાનલ વ[ વ ]હલશિખા કજ્જલં નીલમેઘા વિસ્ફૂર્જન્નવદ્ધધારાસ્ફુરણ વિસરણા-  
ન્યેવ વિશુદ્ધિલાસાઃ ।
- ૩૩ દુર્વારારીમકુંભસ્થલદલનગલન્મૌક્તિકામ્યેવ તારાશ્ચન્દ્રક્ષીરાઘ્નિ[ ઘ્નિ ]શેષા મૃત-  
ભુવન યશોરાશિનિપ્યંદિતાનિ<sup>૨</sup> ॥

વીજું પતરું વીજી વાજુ

- ૩૪ યસ્મિન્કંઠકશોધનોત્સુકમનસ્થંભોજનાલૈર્મૃ[ મિ ]યેવોન્મયં ન પયસ્સુ કોશ-  
વસતિ[ ર\* ]હૃક્ષ્મીઃ કૃતોપાયનં કે-
- ૩૫ તવ્યા પવનોલ્લસન્નિજરાજઃ પુંજાંધકારોદરે ભૂગર્ભે[ ઈર્ભે ]પનસેન વેત્ર[ ત્ર ]લતયા  
દ્વાર્યાત્મશુદ્ધયૈ સ્થિતં ॥ યથા સમુ-
- ૩૬ પહસિતહરનયનદહને[ નો ]વિહિતાનિત્યકન્દર્પરૂપસૌંદર્યદર્પ્યઃ શ્રીનિત્યકન્દર્પ્યઃ ।  
પ્રભુમંત્રશક્ત્યુપવૃં[ શ્વ ]હિ-
- ૩૭ તોત્સાહશક્તિસમાક્ષિપ્તશતમુ[ મ ]ખ સુસ્વશ્વાળકચચતુર્મુખઃ । પ્રથિતૈક વિક્ર-  
માક્રાંત વસુંધરાહિતકરણપ-
- ૩૮ રાયણઃ શ્રીવિક્રાંતનારાયણઃ । સ્વકરકલિતહેતિહલદલિતાવિપક્ષવક્ષ[ :\* ] સ્થલ-  
ક્ષેત્ર[ ત્ર ]ઃ શ્રીનૃપતિ તૃ [ ત્રિ ]ળે ત્ત્ર[ ત્રઃ ] ॥
- ૩૯ સમભવત્સ ચ પરમભટ્ટારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીમાન્નિત્યવર્ષદેવપાદા-  
નુધ્યાત[:\* ] પરમભટ્ટાર-
- ૪૦ કમહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીમત્સુવર્ણવર્ષદેવ પૃથ્વીવલ્લભ શ્રીમદ્વલ્લભનરેન્દ્રદેવઃ  
કુંશલી સર્વાનેવ
- ૪૧ યતા[ યા ] સંવ[ વ ]ત્ય[ ધ્ય ]માનકાત્રાઘૃપતિવિષયપતિગ્રામકૂટમહત્તર[ ા ]-  
યુક્તકોપયુક્તકાધિકા-
- ૪૨ રિકાન્સમાદિશત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા માન્યલેટરાજઘાનોસ્થિરતરાવસ્થા  
નેન માતા
- ૪૩ પિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્યયશોમિવૃદ્ધયે પૂર્વાલુપ્તાનપિ દેવભોગઆગ્રહારાન્પ્રતિપાલય-
- ૪૪ તા પ્રતિદિનં ચ નિરવધિ નમસ્યગ્રામશાસનાનિ શતસઃ પ્રયચ્છતા [ મયા\* ]  
શકનૃપકાલાતીતસંવત્સર-

૧ આ અતુસ્વારની જરૂર નથી. ૨ છેલ્લા ત્રણ શબ્દો અને વિરામના ચિહ્નો પંક્તિ ૩૩ ની નીચે ઉમેરેલાં છે, પરંતુ તેમને જૂડી પંક્તિ તરીકે ગણવાની કાંઈ જરૂરીઆત નથી. ૩ આ અતુસ્વારની જરૂર નથી. ૪ આહિ વિરામચિહ્નની જરૂર નથી.

૪૬ શતેન્વદ્યુ પંચપંચાશદધિકેપ્વંકતોપિ સંવત્સરાણાં ૮૫૫ પ્રવર્તમાન વિજય સંવત્સરાંતર્ગ-  
સંવત્સરાંતર્ગ-

૪૬ ત શ્રાવણપુર્ણિમાસ્યાં વારે ગુરોઃ પૂર્વામદ્રપદાનક્ષત્રે [ ત્રે ]પથમકરોદકાતિ સર્ગેણ ॥ ૧ પુંડ વૈ-

૪૭ ધ્વનનગરવિનિર્ગત કૌશિકસગોત્ર [ ત્ર ]વાજિકાંખવસ્ર [ ત્ર ]ક્ષચારિદામો-  
દરમદ્રમુતાય

૪૮ કેશવદીક્ષિતાય રામપુરીસસશતાંતર્ગતલોહગ્રામઃ સઘૃક્ષમાલાકુલઃ સ-

૪૯ ધ્યાન્ય દિરણ્યાદેયઃ સદણ્ડદોષદશાપરાધ[ઃ\*]સમૂતોપાતપ્રત્યયઃ અંચાટમટપ્રવેશ[ઃ\*]

પતરં શ્રીજું

૫૦ ઘા ( ? ) તોત્તરીયો વ્ર [ ત્ર ]હદાયન્યાયેનાચંદ્રાકં નમસ્યો દત્તઃ [ ॥ \* ] યસ્ય  
ચાષાટાઃ પૂર્વેતઃ ઘોઢે-

૫૧ ગ્રામઃ દક્ષિણતઃ ઝંજુલીનામા ગ્રામઃ પશ્ચિમતઃ વિંચવિહરશ [ ? મ ] નામા ગ્રામઃ  
ઉત્તરતઃ

૫૨ સોત્રહીનામા ગ્રામઃ [ ॥ \* ] એવં ચતુરાષાટવિશુદ્ધં લોહગ્રામં કેશવ દીક્ષિ-  
તસ્ય ક્રુપતઃ ક-

૫૩ ધ્યયતો ધુંજતો મોહયતો વા ન કેનચિદ્દુષાયાતઃ કાર્યઃ [ ॥ \* ] મત્તા [ ન્દ ]  
નિલાન્દોલિતજલતરંગત-

૫૪ રલમૈર્ધ્ય [ ~\* ] શરદગ્ન [ ત્ર ]વિગ્ન [ ત્ર ]મં જીવિતં સામાન્યં ચ મમિદાનફલ-  
મવગચ્છાદ્ધિઃ\* રામા-

૫૫ મિનુપતિમિરસ્મદ્દર્શ્યૈ રન્યૈ \* [ ર્વાયમસ્મદ્ધર્મદાયઃ સમનુમંતવ્યઃ પ્રતિપાલની-  
યશ્ચ ॥ ઉક્તં

૫૬ ચ રામમદ્રેણ ॥ સામાન્યોયં ધર્મસેતુર્નૃપાણાં કાલે કાલે પાલની-

૫૭ યો મવદ્ધિઃ ॥ સર્વાનેવં માવિનઃ પાર્થિવેદ્રાન્મૂયો મૂયો યાચતે

૫૮ રામમદ્રઃ ॥ ષષ્ટિવર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ । આચ્છેત્તા ચાનુમ [ ~\* ]

૫૯ તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેત ॥ સ્વદત્તાં પરદત્તાં ચો યો હરેતુ વસુંધરાં ।

૬૦ સ્વાં શ્ચ [ વિષ્ટાયાં કૃમિર્મૃત્વા પિતૃમિત્સહ પચથ [ ય્યતિ ] ॥ પ્રમૃત્યા સંપ્રદાનેન દ-

૬૧ તસ્યાહરણેન ચ । જન્મપ્રમૃતિ યદ્દત્તં તત્સર્વં નિષ્ફલં મથેત્ ॥ ક-

૬૨ સ્પ કોટિસહસ્રાણિ કલ્પકોટિશતાણિ ચ । નિવસે દ્ર ( વ ) ક્ષણો લો-

૬૩ કે ભૂમિદાનં દદાતિ યઃ ॥ શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ ॥ ઓં નમઃ શિવાય । ( ॥ )

૧ આ વિરામચિહ્નની જગર નથી. ૨ મોનીઅર વિશ્વીવર્ય એ ૩૫ આપે છેઃ પુંડ અને પુંડ- પુંડવર્ધન પુંડવર્ધન અને પૌન્ડ્રવર્ધન. ૩ ' મો નીચેનો ભાગ ડમી બાજુએ જરા વધારે સ્પષ્ટતાથી લખેલો છે, પરંતુ તે પ. ૧૨ માં મંડલમાં છે તેવી રીતે ' ૩ ' અક્ષર દોતરેલો છે તેથી આદિ ' ૩ ' પાઠ ધારેલો છે અને નહીં કે ' ૩ ' ૩ પ્રથમ આ કૃતિની પત્રીથી જુસારી એ કરવામાં આપ્યો છે. ૪ આ વિસર્જની જગર નથી.

ભાષાન્તર

ૐ ! સૃષ્ટિની રચનાની પૂર્ણતાથી પ્રસન્ન થયેલા આત્માવાળા બ્રહ્માનાં—સરસ્વતિને આનન્દ-  
દાયી મધુર સામ ગીતો વિજયી છે ।

( પં ૧ ) તારા ચક્ર જેવા કમળથી આવૃત ગગનસરવરના પકિનીના રાજહંસમાંથી, ત્રિભુ-  
વનમાં મહારાજ મહનના ઉજ્જવળ શ્વેત છત્રમાંથી લાવણ્યમાં પયોદધિ સમાન, દ્યુતિમાં રૂપાના  
ગિરિ સમાન, દિગ્વધુનાં કુણ્ડલમાંથી, ધન્દુમાંથી, ત્રિભુવન કમળના આવાસ સ્થાન હોવાના યશ  
સંપન્ન કુળ ઉદ્ભવ્યું.

( પં. ૪ ) તે કુળમાંથી પૃથ્વીપર સાગર સમાન, દ્યુતિના કુળગૃહ સમાન, મહિમાના ધામ  
સમાન, ધૈર્ય, અતિ આશ્ચર્ય, અને આતુર્યના ક્રીડાર્થાન સમાન, આશ્રય માટે આવેલાં સર્વ  
પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરી યશ પ્રાપ્ત કરનાર ચતુર્વંશ ઉત્પન્ન થયો.

( પં. ૫ ) ચતુર્વંશના નિર્મળ નભમાં શત્રુમંડળને નમાવનાર ધન્દુ સમાન કળાવાળો, સર્વ  
મનોરથ વિસ્તારવાળો અને મહાન યશથી પૂર્ણ કરનાર દન્તિદુર્ગનૃપ પ્રગટયો.

( પં. ૭ ) પછી સૂર્ય મેરૂના શિખરે ચઢે છે તેમ ઉદય પામી અને શ્રી અને વીર સિંહા-  
સન પર આવી, સૂર્ય તિમિર દૂર કરે છે, તેમ ચૌલુક્યોના બળવાન વંશનું તિમિર દૂર કરી અને  
સૂર્ય ગિરિનાં શિખરો પર કિરણો મૂકે છે તેમ ત્હેની અદૃ( આજ્ઞા ) નૃપોના શિરપર મૂકી તે  
નૃપના પિતૃવ્યથ શ્રીકૃષ્ણનૃપે અણિલ જગમાં તેની મહાન દ્યુતિ પ્રસારી.

( પં. ૯ ) તેનાથી ગોવિંદ નૃપ જન્મ્યો હતો. તેનું શત્રુઓને બાળવાથી થયેલા ધૂમ્રનું  
ચિન્હ ધન્દુ ણિળના શિલા તળ પરની પ્રશસ્તિ હોય તેમ દેખાય છે.

( પં. ૧૦ ) તેનો અનુજ, નિરૂપમના અપર નામવાળો, ભૂમિ રક્ષામાં વીર મતિવાળો,  
અરિગણને દૂર કરનાર અને જેની સુદ્રાથી જલધિ પણ ઉચિત નામથી સમુદ્ર કહેવાયો તે, ઈર્દ્ધ-  
તેજસ નૃપ હતો.

( પં. ૧૧ ) તે પછી જગત્તુંગ જન્મ્યો. તેના શત્રુનૃપો તેમની પાસેથી સકળ મંડળ હરી  
લીધાથી યૌવન વીતી ગયેલી વનિતાના સ્તન માફક ( નરમ અને શક્તિહિન ) થઈ ગયા.

( પં. ૧૨ ) અને તેનાથી અતુલ બલવાન, જેનાથી અસમાન ચૌલુક્યો અને આશ્વપુષ્પ  
આદિથી ઉત્પન્ન થયેલો રતિનિગ્રહ કોપથી વિંગવલ્લીમાં પ્રસન્ન થયો હતો અને જેનો શુદ્ધ યશ,  
વિરિન્ધિના ઈંડાની અંદર, બહાર કે ઉપરના તળ પર સમાસ સ્થાન ન મળવાથી પૃથ્વીના ઉંડા  
સાગરમાં મૂક્યો હતો તે અમોઘવર્ષ જન્મ્યો હતો.

( પં. ૧૫ ) તેનાથી અકાલવર્ષ નૃપ જન્મ્યો હતો. તેના પરાક્રમથી ભયભીત થઈ તેના શત્રુ-  
ઓએ ઢાલ અને તરવારનો સઘ ત્યાગ કર્યો.

( પં. ૧૬ ) સહસ્રાર્જુનના વંશનું ભૂષણ, કોષ્ઠલની પુત્રી તેની રાણી થઈ અને તેનાથી  
જગત્તુંગ જન્મ્યો હતો. સાગર સમો ગંભીર અને રતનના નિધિ, અને પ્રતિપક્ષથી નૃપોનું રક્ષણ  
કરવા સમર્થ ( જેમ સાગર પર્વતોને શત્રુઓથી રક્ષે છે તેમ ) કોષ્ઠલના પુત્ર રણવિગ્રહના સાગર-  
માંથી લક્ષ્મી નામે પુત્રી, સાગરમાંથી લક્ષ્મીદેવી પ્રકટી તેમ, જન્મી હતી. તે સમાન શત્રુ વિનાના,  
ભીમસેન અને અર્જુનના યશની પ્રાપ્તિથી અલંકારિત, તે નૃપની પત્ની થઈ.

( પં. ૧૯ ) જગત્તુંગ જે ઉદયગિરિ સમાન હતો. તેમાંથી ઉદય પામતો લક્ષ્મીનો પુત્ર  
વિજયી સૂર્ય સમાન નૃપ જન્મ્યો હતો. તેનો આત્મા તેજસ્વી હતો અને તેના વજ્ર સમાન  
કરથી, ધન્દ્ર પર્વતોના પક્ષછેદન માટે વજ્ર ફેંકે તેમ સદાચારમ થી ચલિત થયેલા સર્વ નૃપોના

પક્ષ વિષેની નાંખ્યા અને અનિમિષ નયનથી દર્શન યોગ્ય (જેમ ઇન્દ્ર દેવોથી દર્શન યોગ્ય છે તેમ) તે ઇન્દ્રરાજ આ ભૂમિપર સત્ય રીતે કહેવાતો,

( પં. ૨૦ ) દશકંઠો દર્પ હણનાર શ્રીહૈહયના વંશમાં કોઝલ જન્મ્યો હતો અને તેનો શુભમાં વિખ્યાત અનુન પુત્ર હતો. તેને મહાભળવાન અમ્બલુ દેવ પુત્ર હતો અને તેનાથી પદ્મા જેમ સાગરમાંથી અને ઉમા હિમવાન નામના ગિરીશમાંથી જેમ જન્મી હતી તેમ દ્વિત્રયા જન્મી.

( પં. ૨૨ ) શ્રી ઇન્દ્ર નૃપથી તેનામાં ( દ્વિત્રયામાં ) ગોવિન્દરાજ નામનો કામદેવથી અધિક રૂપ અને લાવણ્યવાળો પુત્ર જન્મ્યો. તે સમર્થ હતો છતાં નિન્દિત કુરતા અગ્રજ બન્ધુ તરફ તેણે ખતાવી નહતી. બન્ધુજનની ઓગમન આદિ કુચરિતથી તેણે દોષ કંઈ ન હતો. શોચ અને અશોચ પરામુખ ( હુક્રુતોના કારણ રૂપ ) પિશાચપલ્લુ લયથી કદિ ધાર્યું ન હતું. તેનાં દાન અને અતુલ સાંકડોથી પૃથ્વીમાં સાહસ માટે વિખ્યાત થયો. દાનવૃષ્ટિ વડે, સુવર્ણવૃષ્ટિ વર-સાવી, અને અતિવૃષ્ટિથી તેણે કનકની વૃષ્ટિ કરી, અખિલ ભુવન રૂક્ત કાંચનનું બનાવ્યું, એમ પ્રભ તરફથી કહેવાય છે. અતિ લયઃકૃપાવવા તેના દેશોના વિજય સમયે પૃથ્વી ખરેખર તેનાં મહાન પાલિકેશન રૂપે પોતાના ઉંચા કરેલા કર સહિત અને અન્ય હુક્રુ નૃપોથી સુક્ત ધર્મ આનંદથી નૃત્ય કરે છે. ઉદય પામતો તે અન્ય દર્પવાળા નૃપને સહન કરતો નથી, એ વિચારથી લયથી ભરેલા મન સહિત સૂર્ય અને ચંદ્ર ( તેઓ પોતે અન્ય દર્પવાળા મંડળને સહન કરવા નથી તે ) પણ તેની આગળ નાશી ગયા. તેના સુંદર મહેલ જેમાં શત્રુ મણ્ડલેશ્વરો તેને નમન કરે છે તે વિજયથી ઉન્નત થયે છે અને તેના તોરણના નિયમિત ભૂષણ માટે ચન્દ્ર છે અને તે સદા તેના તંત્ર સંપન્ન છે તેથી ( મહેલ ) વિરાજે છે. ખરેખર તે શત્રુઓનાં વિશેષ શુભવાળાં સમાન સૈન્ય સહન કરતો નથી તેથી ગંગા અને યમુના ( જેઓ તેમના સમાન નદીઓ સહન કરતી નથી તે ) તેના રાજમંદિરની સેવા કરે છે. જ્યારે તે નૃપ સુસભ્ય કરતો હતો ત્યારે કોઈ પણ ભોગમાં કંઈ પણ વિમાન સ્થિતિ કદિ થતી નહીં. તેના અબદ્ધ પ્રતાપ અગ્નિની અસંખ્યા જવાળાનું કાળજી તે નીલ ગ્રેષ છે, તેની અસિધારાના રુકુરવાં કિરણો તે ખચિત વિદ્યુત્તાં ચમકારા જ છે. અંકુશમાં રાખવા કઠિણ અરિના ગભેનાં કુશલ તે મેદ છે ત્યારે જરૂરતાં મૌકિતક તે વારા છે; અને તેના યશમાં બિહુપાત જે વિશ્વજરે છે તે ચન્દ્ર, પયોદધિ અને શેષ છે. તેનું ચિત્ત કંટક દૂર કરવા ઉત્સુક છે તેથી કમળનલિની તેના લયથી જલમાંથી ( લઈ લેવાય તેથી ) ઉંચાં થતાં નથી, પણ લક્ષ્મી જે તેની કળીઓમાં વસે છે તે તેમનાથી ઉપહાર તરીકે દેવાઈ છે. પવનમાં ઉડવા તેના પુંજરજથી અંધકારવાળા પૃથ્વીના ઉદર-ગર્ભમાં કેતકી આશ્રય લે છે. અને રૂણસનાં વૃક્ષ અને વેતલતા તેના દ્વારમાં પોતાના ગળાવ માટે સેવક માફક ઉમાં રહે છે અને તે અચિન્ય કન્દર્પનું રૂપ અને સૌંદર્ય ધારી હરના લોચનની ભરમ કરવાની શક્તિને ધિક્કારતાં હસતો તે ખચિત નિત્ય કન્દર્પ થયો. નિજ પ્રભુત્વ અને મંત્રશક્તિથી મહાન બનેલા ઉત્સાહથી શવમુખના સુખપર હાસ્ય કરતો તે ચાણકોમાં ચતુર્મુખ થયો. તેના વિખ્યાત અને અતિ પ્રસિદ્ધ પ્રતાપથી ભરેલી પૃથ્વીનું ક્રેય કરવાની ઉત્સુકતાવાળો તે પરાક્રમી વીરોમાં સાક્ષાત્ શ્રીનારાયણ થયો. ( અને ) તેના હરત દેવાએલા હતા તે શસ્ત્રથી શત્રુઓનાં વક્ષસ્થળ-શેન ભેદી તે શ્રી ત્રિનેત્ર સાક્ષાત્ નૃપોમાં થયો.

( પં. ૩૬ ) પરમભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર, શ્રીમાન નિલવર્ણ દેવનો પાદાનુધ્યાત પરમભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર, અતિપૂજ્યપાત્ર શ્રીમાન સુવર્ણવર્ણદેવ પૃથ્વીવલ્લભ શ્રીમદ્ વલ્લભનરેન્દ્રદેવ કુશળ હોમ હોઈને રાષ્ટ્રપતિ, વિષયપતિ, આમકૂટ, મહત્તર, આયુક્તક, ઉપયુક્તક, અને આધિકારિકને તેમના સંબંધ અનુસાર બહેર કરે છે.

( પં. ૪૨ ) તેમને જાહેર થાયો કે:—માન્યજેટ રાજનગરમાં સદા વસનાર, જે દેવોના ઉપલોગનાં અથહાર દાન જોકે પૂર્વના નૃપોથી વિદ્યવાળાં થતાં હતાં છતાં તેનું રક્ષણ કરનાર અને નિત્ય નમસ્ત્ર આમોનાં અસંખ્ય શાસનપત્ર આપનાર મારાથી, મારાં માતૃપિતા અને મારા પુણ્ય યશની વૃદ્ધિ માટે શકનુપના કાળ પછી આઠસો પંચાવન સંવતમાં ( સંજ્યામાં ) ૮૫૫ સંવતમાં શ્રાવણ પૂર્ણિમા ને શુક્રવારે પૂર્વા-આદ્રપદા નક્ષત્ર નીચે ચાલુ વિજય સંવત્સરમાં રામપુરી ૭૦૦ માં આવેલું લોહાગ્રામ ગામ વૃક્ષોની હાર સહિત, અન્ન અને સુવર્ણની આવક સહિત, અપરાધ અને દશ અપરાધના દણ્ડ અને શિક્ષા સહિત, અને ભૂતોપાત પ્રત્યય સહિત, સૈનિકોના પ્રવેશમુક્ત ... .. પ્રહ્લાદાયના નિયમ અનુસાર નમસ્ત્ર દાન તરીકેના ઉપલોગ માટે, ચન્દ્ર અને સૂર્યના અસ્તિત્વ કાળસુધી પુણ્યવર્ધન નગરથી આવેલા, દામોદર ભટ્ટના પુત્ર, કૌશિક ગોત્રના, વાઙ્કિષ્ક સપ્તમચારી કેશવ દિક્ષિતને પાણીના અતિ અર્ધથી અપાયું છે, તેની સીમા:— પૂર્વે ઘોઠેગ્રામ ગામ; દક્ષિણે વાઙ્કુલી ગામ; પૂર્વે વિજય વિહરજ ( ? ) ગામ; અને ઉત્તરે— સોન્નેહી ગામ.

( પં. ૫૨ ) જ્યારે કેશવ દિક્ષિત આ ચાર સીમાવાળું લોહાગ્રામ ગામ ખેડતો હોય અથવા ખેતી કરાવતો હોય; ઉપલોગ કરતો હોય અથવા અન્યથી ઉપલોગ કરાવતો હોય, ત્યારે તેમાં તેને કોઈએ કંઈ પ્રતિબંધ કરવો નહીં. આ મારા દાનને અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ લક્ષ્મી પવનથી ધીમે ક્ષુબ્ધ થયેલાં જલના તરંગો સમાન ચંચળ છે અને ભવિત શરદ ઋતુના મેઘ સમાન અનિત્ય છે અને ભૂમિદાનનું કૃણ ( દેનાર અને ચાલુ રાખનારને ) સામાન્ય છે, એમ માની અનુમતિ આપવી અને રક્ષણ કરવું.

( પં. ૫૫ ) અને રામભદ્રે કહ્યું છે કે :—“આ ધર્મી નૃપોનો સામાન્ય સેતુ સદા તારાથી રક્ષાયો જોઈએ.” આમ રામભદ્ર પુનઃ પુનઃ સર્વ ભાવિ નૃપોને પ્રાર્થના કરે છે. ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦ હજાર વર્ષ વસે છે, પણ તે જમ કરનાર અથવા તેમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વર્ષ નર-કમાં વાસ કરે છે.

તેના પોતાનાથી અથવા અન્યથી દેવાએલી ભૂમિ જે હરી લે છે તે શ્વાનની વિષામાં કીટા જન્મે છે અને તેના પૂર્વજ સહિત સંતાપમાં રંધાય છે. કંબુસાઈથી આ પવાથી અને દીધેલું જમ કર્યાથી જન્મથી આપેલું સર્વ અફલ થાય છે. ભૂમિદાન દેનાર પ્રદાના જગમાં સહસ્ર કરોડ અને શત કરોડ કલ્પ વસે છે. અખિલ જગની ઉન્નતિ થાયો. ઐ શિવને નમન !

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

ચૌલુક્ય વંશના લેખો





# ચૌલુક્ય વંશના લેખો

નં. ૧૩૭

## મૂલરાજનું દાનપત્ર<sup>૧</sup>

વિ. સ. ૧૦૪૩ માધ વ. ૧૫

અણહિલવાડના ચૌલુક્યોનાં અગિયાર દાનપત્રો સંબંધી ઐતિહાસિક નોંધ

દેવાકાંકાના કામચલાઉ પોલિટીકલ એજન્ટ મેજર જે. ડબલ્યુ વોટસને ઘોડા સમય પહેલાં મને ખબર આપી કે ગાયકવાડના ઉત્તર મહાલના મુખ્ય ગામ કડીની ગાયકવાડી કચેરીમાં કેટલાંક જૂનાં તામ્રપત્રો પડેલાં છે. એનરેબલ સર ઈ. સી. બેઇલીની વિનંતિ ઉપરથી ગવર્નમેન્ટ બોર્ડ ઈંડીયાના ફોરિન સેક્રેટરી ડો થોર્નટને વડોદરાના એજન્ટ મારક્ટ ગાયકવાડના દીવાન સર. ડી. માધવરાવ ઉપર વગ ચલાવી ૨૦ પત્રો એટલે કે નં. ૧ અને નં. ૩ થી ૧૧ એમ લેખો પ્રસિદ્ધિ માટે મેળવી આપ્યા. નં. ૨ પાલનપુરના પો. એ. કર્નલ થોર્નટને રાધનપુરના હરખાર પાસેથી મેળવી આપેલ.

અત્યાર સુધી અણહિલવાડના ચૌલુક્ય રાજાઓનાં ત્રણ દાનપત્રો પ્રસિદ્ધ થયાં છે :

(૧) કુમારપાલનાં નાકોલનાં પત્રો<sup>૨</sup> (૨) ભીમદેવ ૧ લાનાં કચ્છનાં પત્રો<sup>૩</sup> (૩) ભીમદેવ બીજાનાં અમદાવાદનાં પત્રો.<sup>૪</sup>

આટલાં સામટાં પત્રોની શોધ તેટલા માટે શુજરાતના ઇતિહાસ માટે બહુ ઉપયોગી છે. બીજા વંશના કરતાં આ વંશની દૈવકથાઓ વધુ પ્રમાણમાં જૈન પંચાયત મારફત મુરસિવ રહેલ છે.<sup>૫</sup> તોપણ ઘણી ઐતિહાસિક હકીકત ઉપર હજી વધુ અજવાળું પાડવાની જરૂર છે. આ વંશની ઉત્પત્તિ તથા મૂલરાજ કેવી રીતે ગાદીએ આવ્યો તે ચોક્કસ થયેલ નથી. રાજાઓની સંખ્યા પણ શંકાસ્પદ છે. ભીમદેવના લેખમાં ૪ થા રાજા વલ્લભને છોડી દીધો છે. મુસલમાન ગ્રંથકારોનું શુજરાત ઉપર મહમુદ ગઝનવીની ચડાઈનું વર્ણન જૈન ગ્રંથોની સાથે બંધ બેસતું નથી. ભીમદેવ ૨ જાના રાજ્યનો સમય અને વાયેકા વંશની ઉત્પત્તિ સંબંધી પણ વિશેષ અજવાળું પાડવાની જરૂર છે. મી. કીનલોક ફોર્બસની રાસમાળામાં આ બાબત બહુ જ ભુજ માહિતી છે, કારણકે તેને સોમશ્વરની ઈલિંકોમુદી, રાજશેખરનો પ્રબંધ કોશ અને હસ્તગલ્પનું વસ્તુ પાલચરિત ઉપલબ્ધ નહોતાં. આટલા માટે આહી આ લેખોનાં અક્ષરાંતર વિગેરે ઉપરાંત ઐતિહાસિક નોંધ મૂકવી જરૂરની છે.

શુજરાતના ઘણાખરા જૈન કથાકાર લખે છે કે શુજરાતનો પહેલો ચૌલુક્ય રાજા, કનોબની રાજાધાની દુદ્યાલુમાં રાજકર્તા હુવનાદિત્યના દીકરા રાજથી તથા અણહિલવાડ પાટણના છેડા

૧ ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૮૦ છ. બ્યુલર ૨ ઈ. સ. ૧૮૭૭ ડેટાડ રાજસ્થાન વો. ૧ પા. ૭૦૭ ૪ ફોર્બસ રાસમાળા વો. ૧ પા. ૬૧ ૫ કચ્છનો ઇતિહાસ આભારામ કે. ત્રિવેદીવ પા. ૧૭. ૬ અત્યાર સુધી નીચેના પ્રશ્નો મુરસિવ છે—(૧) હેમચંદ્ર અને અમલ વિલમ્બે દ્વારામય કોશ. લખ્યા ઈ. સ. ૧૧૬૦ સુધાર્થી ઈ. સ. ૧૨૫૫—૫૧ (૨) સોમશ્વરની ઈલિંકોમુદી ઈ. સ. ૧૨૨૦—૩૫ (૩) કૃષ્ણ ભટ્ટની રાસમાળા ઈ. સ. ૧૨૪૦. (૪) મેરુત્તની પ્રબંધ ચિત્રામણિ ઈ. સ. ૧૩૨૮. (૫) મેરુત્તની ચિત્રામણિ ઈ. સ. ૧૩૧૦. (૬) રાજશેખરનો પ્રબંધકોશ ઈ. સ. ૧૩૪૦ (૭) હર્ષગલ્પનું વસ્તુપાલચરિત ઈ. સ. ૧૪૪૦—૪૧. (૮) અનંતકનનું કુમારપાલચરિત ઈ. સ. ૧૪૩૫—૩૬ તથા તેમાંથી શુજરાતી ઉતારો.

આપોત્તર અથવા આવડા રાજની બેઠેન લીલાદેવીથી ઉત્પન્ન થયો હતો. મેરૂતુંગ લખે છે કે વિ. સં. ૯૯૮ માં પોતાના બે ભાઈ સાથે રાજ સોમનાથ પાટણની યાત્રાએથી વળતાં અણહિલવાડ પાટણ રોકાયો હતો અને ઘોડેસ્વારની ક્વાયતની ટીકાથી તેમજ પોતાની ઘોડેસ્વાર તરીકેની હુશીયારીથી રાજાનું ધ્યાન ખેંચ્યું. તેનું કુળ બણ્યા બાદ તેની સાથે લીલાદેવીને પરણાવી. તે પ્રસવસમયે ગુજરી ગઈ, પણ તેનું પેટ ચીરી, મૂલરાજને જીવતો કાઢ્યો. મૂલરાજ (મૂળ નક્ષત્રમાં જન્મેલો તેથી) ને તેના મામાએ લણાવ્યોગણાવ્યો અને મોટો કર્યો. દારૂના નિશામાં તેને ઘણી વાર રાજગાદી આપવામાં આવતી, પણ નિશો ઉતર્યા બાદ પાછી લઈ લેવામાં આવતી. આથી ઠંટાળી મૂળરાજે તેનું ખૂન કરાવી ગાદી પડાવી લીધી.

મી. ફોર્ણસે આ વૃત્તાન્તને થોડી ઘણી અસંબદ્ધ હકીકત કાઢી નાંખીને સ્વીકાર્યો છે અને તેણે તથા મી. એલ્ફ્રીન્સ્ટને માન્યું છે કે મૂલરાજનો બાપ કનોજમાંથી નહીં, પણ દક્ષિણના ચૌલુક્ય વંશની રાજધાની કલ્યાણમાંથી આવેલો હતો. મેરૂતુંગ લખે છે કે સામંતસિંહે વિ. સ. ૯૯૧-૯૯૮ સુધી રાજ કર્યું. તેમજ રાજ અણહિલવાડમાં પણ ૯૯૮ માં આવ્યો એમ લખેલ છે. આ બે બનાવ વચ્ચે આઠમાં ચોથું વીસ વર્ષનું અંતર હોવું જોઈએ, તેથી આ વૃત્તાન્ત સર્વથા ત્યાજ્ય છે. આપોત્તર અને ચૌલુક્ય વંશને જોડવાના હેતુથી ભાટચારણોએ આ બનાવ કલ્પી કાઢ્યો હોવો જોઈએ. દ્વાયશ્રય કોશમાં આ સંબંધી કંઈ પણ ઉલ્લેખ નથી, તેથી તેમજ તામ્રપત્ર નં. ૧ માંની થોડી હકીકત છે તેથી ઉપરની અટકળને ટેકા મળે છે. ફોર્ણસે મુચ્ચું છે તે મુજબ દ્વાયશ્રય કોશ હેમચંદ્રની જ કૃતિ નથી. વિ. સ. ૧૩૧૨ માં અભયસિંહકે તેમાં સુધારોવધારો કરેલ છે અને કેટલીક અસંબદ્ધ હકીકત ઉપરથી અટકળ થાય છે કે બાકીનો ભાગ પણ માત્ર ૧૨ મી સદીના લેખકનો રચેલો નથી. તોપણ એકંદરે તે મેરૂતુંગના ગ્રંથ કરતાં વધુ પ્રમાણભૂત છે. તેમાં મૂલરાજને માત્ર ચૌલુક્ય લખ્યો છે. અને તેની બહાદુરી અને શક્તિનાં વખાણ કરેલ છે. આપણા લેખમાં પણ દાન દેનારની ઉત્પત્તિ સંબંધી ટુંકું વર્ણન છે. તેને સોલંકી વંશમાં જન્મેલો અને મહારાજાધિરાજ રાજાનો દીકરો લખ્યો છે. તેણે સારસ્વત મંડલ (સરસ્વતી નદીની આસપાસનો મુલક) પોતાના બાહુબળથી મેળવ્યું. મેરૂતુંગનું વર્ણન સાચું હોય તો રજપૂતના રખડતા નાના છોકરાને મહારાજાધિરાજ લખાય નહીં.

મૂલરાજના દાનપત્રની હકીકત ધ્યાનમાં લેતાં તેમજ મૂલરાજને વંશનો સ્થાપક વર્ણવ્યો છે તે ઉપરથી અનુગાન થાય છે કે તેના પૂર્વજો ચૌલુક્યના અસલ દેશના રાજા હશે અને ત્યાંથી તેના હુશ્મનોથી હાંકી કાઢવાથી અગર વધુ પ્રદેશ મેળવવાના લોભથી ગુજરાતમાં તે આવ્યો હશે. તે અસલ પ્રદેશ કયો તે સવાલ વિચારવાનો છે. ગુજરાતના ભાટો લખે છે કે વિ. સ. ૭૫૨માં કનોજમાં કલ્યાણકટકનો રાજા ભૂરાજ, ભૂયડ અગર ભૂવડ (એટલે કે ભૂપતિ) ગુજરાતમાં રાજ કરતો હતો અને જયશેખરનો નાશ કર્યો અને ત્યાર બાદ કર્ણાદિત્ય, ચંદ્રાદિત્ય, સોમાદિત્ય અને છેવટે ભુવનાદિત્ય જે રાજાનો બાપ હતો તે કલ્યાણની ગાદીએ આવ્યો. મી. ફોર્ણસ મી. એલ્ફ્રીન્સ્ટન વિગેરેએ આ કલ્યાણને દક્ષિણ ચૌલુક્યોની રાજધાની કલ્યાણ માનેલ છે અને હું પણ અમુક વખત એમ માનતો. તેના આધારમાં નીચેની ધીનાઓ આપી શકાય તેમ છે: (૧) દક્ષિણનું કલ્યાણ આઠ સદી સુધી ચૌલુક્યની રાજધાની હતી અને કનોજમાં આવું ગામ મળી આવતું નથી. (૨) દક્ષિણના ચૌલુક્યોના લેખોમાં ગુજરાત જિત્યાનું લખે છે—(૩) ચૌલુક્ય રાજા વિજય-રાજનો શ. સ. ૩૬૪ ઇ. સ. ૪૭૨-૭૩ ના તામ્રપત્રમાં લખ્યું છે કે તે ભરૂચના પ્રદેશોનો માલિક હતો. પરંતુ ધીજા મતનાં પ્રમાણ વધુ સખળ છે: (૧) દક્ષિણના રાજાઓ ચાલુક્ય, ચલુક્ય, ચલિક્ય અગર ચલક્ય લખે છે, જ્યારે ગુજરાતમાં ચૌલુક્ય લખે છે. પાટણ વંશનો સ્થાપક દક્ષિણમાંથી આવ્યો હોત તો પોતાને ચૌલુક્ય લખત. (૨) દક્ષિણ ચૌલુક્યોના કુલદેવતા વિષ્ણુ છે

ન્યારે શુ. ચૌલુક્યો શૈવ છે (૩) દ. ચૌ. નું લાંછન વરાહ છે ન્યારે શુ. ચૌ. નું નંદી છે. (૪) ભૂપતિથી રાણ સુધીના રાજાઓનાં નામ દક્ષિણ વંશના લેખોમાંની વંશાવલી સાથે મળતાં નથી. (૫) મૂલરાજને દ. ચૌ. સાથે મિત્રભાવ ન હોતો. તે ગાદીએ આવ્યા બાદ તેલિંગનના તૈલપ રાજાએ ખારખને હુમલો કરવા ઓકલ્યો હતો. (૬) મૂલરાજે તથા તેની પછીના રાજાઓએ ગુજરાતમાં ઘણા બ્રાહ્મણોને વસાવ્યા જે ઔદિચ્ય (ઉત્તરવરકાના) નામે મચહુર છે અને તેઓને સિહોર (સિંહપુર), ખંભાત (સ્તંભતીર્થ) તેમ જ બનાસ અને સાબરમતી વચ્ચે અનેક ગામો દાનમાં આપવાનું પૂરવણ ચાય છે. મૂલરાજે જે દક્ષિણમાંથી આવ્યો હોત તેો ગુજરાત તેલિંગલ અને કલ્યાટકી બ્રાહ્મણોથી ભરપૂર હોત. આ છેલ્લી હકીકત બહુજ સમજ છે, જે કે બીજી હકીકતોનું કદાચ સમાધાન થઈ શકે; જેમ કે મૂલરાજે પોતાનું લાંછન તથા ધર્મ ગુજરાતમાં આપીને બદલ્યાં હોય. વળી કનોજમાં બીજું કદ્યાલુ હોવું અસંભવિત નથી. કનોજના ઇતિહાસમાં આઠમી સદીના યશોવર્માથી માંડી દશમી સદી સુધી કાંઈ પણ પ્રકાશ પડેલ નથી. આ બાદો ભૂપતિ અને તેના અનુયાયીઓથી પૂરાઈ શકે તેમ છે. ભૂપતિ ઇ. સ. ૬૬૫-૬ માં રાજ કરતો હતો અને મૂલરાજ ૯૪૧-૪૨ માં ગાદીએ આવ્યો. વિશેષમાં દક્ષિણના ચૌલુક્યે માને છે કે તેના પૂર્વજો ઉત્તરમાંથી આવેલા અને અયોધ્યામાં રાજ્ય કરતા હતા. નાર્યવેશ્ટ પ્રાવીન્સીઝના ગેઝેટીયરમાં લખેલ છે કે ચૌલુક્ય રજપૂતો કનોજ પ્રદેશમાં અત્યારે પણ હયાત છે. કદ્યાલુ નામે ઘણાં ગામો હતાં, જેવાં કે સુંબઈ પાસેનું કદ્યાલુ અને દક્ષિણનું કદ્યાલુ; તેથી કનોજમાં કદ્યાલુ હોવાનું અસંભવિત નથી. આ બધી હકીકત ઉપરથી હું એમ નિશ્ચય ઉપર આવું છું કે મૂલરાજ કાન્યકુબ્જમાં રાજકર્તા રાજાનો વંશજ હોવો જોઈએ અને ગુજરાત જિત્યું હોવું જોઈએ, તેમજ તેની મા આવડા વંશની હોઈ શકે. ભાટોને રાજવંશાવલી બાબતમાં બહુ જ ચોક્કસ માનવા જોઈએ, કારણ તે સાચી રાખવી તે તેનો ધંધો કહેવાય.

આ લેખથી બીજી બે બાબતોને પ્રુટિ મળે છે. લેખ નં. ૧ પં. ૨ માં મૂલરાજને જ્યંઘક દ્વ વિહિતાચ્છાત્રક વર્ણવ્યો છે. અણહિલવાડ પાટણની આસપાસ પચાસ માઇલ સુધીમાં ટેકરી પણ નથી, તે હકીકત ધ્યાનમાં લેતાં ઉપરનું વર્ણન ઐતિહાસિક વૃત્તાન્તને ઉદ્દેશીને છે એમ સમજવું જોઈએ. મેરૂતુંગ લખે છે કે ગાદીએ બેઠા પછી વરત મૂલરાજ ઉપર બે લશ્કરો ચડી આવ્યાં હતાં. એક તો શાકમ્બરી (સામ્બર) ના રાજા સપાહલકીયનું અને બીજું કદ્યાલુના તૈલપના સુબા ખારખનું. જેને પરિણામે તે કચ્છના વાગડ પરગણામાંના કંથકોટ (કંથાદુર્ગ) માં ભાગી ગયો હતો તેને શિવજીની કૈલાસની સ્થિતિ સાથે કવિએ સરખાવી લાગે છે. બીજી બાબત વળી વિશેષ સ્પષ્ટ છે. મેરૂતુંગ પ્રબંધચિંતામણિમાં લખે છે કે મૂલરાજ સોમનાથનો અનન્ય ભક્ત હતો અને દર સોમવારે સોમનાથ પાટણ (૨૫૦ માઇલની મુસાફરી કરીને) દર્શન માટે જતો. આ ભક્તિથી તુષ્ઠ થઈ સોમનાથ પ્રથમ મણડલી (વિરમગામ વાલુકાનું માંડલ) અને પછી અણહિલવાડ પધાયા. મણડલીમાં મૂલરાજે મૂલેશ્વરનું મંદિર બંધાવ્યું. મૂલનાથ કેવને કમ્બોઈક ગામ દાનમાં આપવામાં આવ્યું તે આ મૂલેશ્વરનું મંદિર હોવું જોઈએ. લેખનો ઐતિહાસિક વિભાગ બહુજ ટુંકો છે અને તેમાં મૂલરાજની વામનસ્થલી (વંધળી) ના આશીર અગર યાદવો ઉપરની તેમજ ભાટના રાજા ઉપરની ચડાઈનું વર્ણન નથી. સંવત ૧૦૪૩ વિક્રમ આવ્યો છે તે મૂલરાજના રાજ્ય સમય વિ. સં. ૯૮૮-૧૦૫૩ સાથે બંધ બેસતો આવે છે.

મેરૂતુંગના વૃત્તાંત અનુસાર મૂલરાજ પછી તેનો દીકરો ચામુંડ ગાદીએ આવ્યો; જેણે તેર વર્ષ એટલે કે ૧૦૬૬ (ઈ. સ. ૧૦૦૬-૧૦) સુધી રાજ્ય કર્યું. તેના પછી તેના બે દીકરા વલ્લભરાજ અને દુર્લભરાજ ગાદીએ આવ્યા. જેમાંનો પહેલો ૬ માસ બાદ શીળીમાં મરણ પામ્યો ન્યારે બીજાએ સં. ૧૦૭૮ (ઈ. સ. ૧૦૨૧-૨૨) સુધી રાજ્ય કર્યું. તે વરસમાં તેણે પોતાની ગાદી છોડી અને પોતાના નાનાભાઈ નાગરાજના દીકરા ભીમદેવ ૧ લા ને ગાદી આપી. આ

સમય સંબંધી કાંઈ વધુ વિગત પ્રાપ્ત નથી. ચામુંડ અને દુલ્લભરાજ બન્ને સ્વામી થયેલા અને તેમાંથી એક કાશી ગયા ત્યારે તેમનું માળવાના રાજ્યે અપમાન કર્યું તેથી માળવા સાથે વૈરભાવ ઉત્પન્ન થયો. લીમદેવ ૨ જના વિ. સં. ૧૨૬૬ ના તામ્રપત્રમાં વલ્લભરાજનું નામ નથી, પણ આ પતરાં-માંથી નં. ૪ થી ૧૦ બધામાં તેનું નામ છે તેથી અટકળ થાય છે કે તેના દુકા સમયને લીધે અમુકમાં નામ નહીં લખાયું હોય.

બીજી બાબત એટલે કે ગુજરાતની દંતકથાઓ અને આઈને અકબરી વિગેરે ગ્રંથો વચ્ચે સાલનો ગડબડાટ વધારે ગંભીર છે. જો ચામુંડને ૧૦૧૦ ને બદલે ઇ. સ. ૧૦૨૪ માં મુકીએ તો ગુજરાતી ગ્રંથકારોની સાલો બધી વીંખાઈ જાય છે. મી. ફોર્ગસનું તે સંબંધી પ્રકરણ બહુ ગોટાળાભરેલું છે, કારણ કે મુસલમાની અસલ ગ્રંથોનો અને લીમદેવના લેખોનો ખારીકીથી અભ્યાસ થયો નહોતો. સર એચ. ઇલીઅટના હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસના વો. ૨ પા. ૪૨૬ મે ( પુરવણીમાં ) મહમુદની હિંદ ઉપરની ચઢાઈનું પૂરું વર્ણન આપ્યું છે. સોમનાથની ચઢાઈનું સૌથી પ્રાચીન વર્ણન ઇબ્ન આસીર પા. ૪૬૯ મે આપેલ છે. તેમાં લખેલ છે કે અણહિલવાડનો રાજા લીમ ભાગીને અમુક કિલ્લામાં ભરાણો. પછી સોમનાથ ઉપર હબલવારા દ્વારા ચઢાઈનું અને મંદિર સર કર્યાનું વર્ણન છે. પછી મહમુદને ખખર મળી કે લીમ કન્દહુતના કિલ્લામાં ભરાણો છે તેથી તે ત્યાં ગયો. ભરતી વખતે ખાડી બોળંગી અને દુશ્મનને ત્યાંથી હાંકી કાઢ્યો. ત્યાંથી મનસુરા જવા પાછો વળ્યો. આ વર્ણનમાં લીમનું નામ જો વાર આવે છે. તેથી ગુજરાતી ગ્રંથકારોનાં લખાણ અનુસાર ઇ. સ. ૧૦૨૪ માં લીમ ગાદી ઉપર હતો. વળી તેમાં મુસલમાનોની ગુજરાતમાં લાંબા વખત સુધીની સ્થિતિ અગર દાખિશ્લીમના વંશજને અણહિલવાડની ગાદી ઉપર સ્થાપ્યા બાબત સ્પષ્ટ પણ ઇસારો નથી. તે હકીકત તેમજ ગુજરાતની અખૂટ દોલત વિગેરેના ઉલ્લેખ મીરજોન્દના ઇતિહાસમાં પ્રથમ જોવામાં આવે છે, તેથી અનુમાન થાય છે કે પાછળના મુસલમાની ગ્રંથકારોએ તે પાછળથી ઘુસાવી દીધેલ હશે. લીમનું કન્દહુત ( કંથકોટ ) ભાગી જવું પણ તદ્દન સંભવિત છે; કારણ મૂલરાજ પણ ત્યાં ભાગી ગયો હતો. કંથકોટ પાસે દરિયો હોવાનું વર્ણન કાં તો તે વખતની સ્થિતિફેરને લીધે અગરતો મુસલમાની ગ્રંથકારોના અજ્ઞાનને લીધે હશે.

લીમદેવના લેખો પણ ઉપરના અનુમાનને અને ગુજરાતી ગ્રંથકારોના લખાણને સમર્થન કરે છે. તેમાં લખેલ છે કે લીમદેવ વિ. સં. ૧૦૮૬ અને ૧૦૯૩ માં એટલે કે ઇ. સ. ૧૦૨૬ અને ૧૦૩૬ માં રાજ્ય કરતો હતો. તે ઉપરથી સમજાય છે કે મહમુદની ચઢાઈ પછી તુરત તે પાછો અણહિલવાડ આવ્યો હશે. પરિણામે ગુજરાતી ગ્રંથકારો અનુસાર લીમદેવ વિ. સં ૧૦૫૮ ઇ. સ. ૧૦૨૨માં ગાદીએ આવ્યો. મહમુદ આવ્યો ત્યારે તે રાજ્ય કરતો હતો અને ભાગીને કંથકોટ ગયો. મહમુદે તેને ત્યાંથી હાંકી કાઢ્યો અને મનસુરા તરફ ગયો. લીમદેવ તરત અણહિલવાડ પાછો ફર્યો અને વધુ પચાસ વર્ષ સુધી રાજ કર્યું.

આપણા આ લેખોમાંથી લીમદેવના છેવટના ભાગ સંબંધી તેમજ તેના દીકરા કર્ણ ૧ લા વિ. સ. ૧૧૨૮-૫૦ ( ઇ. સ. ૧૦૭૨ થી ૧૦૯૩-૯૪ ) સંબંધી કાંઈ પણ હકીકત મળતી નથી. માત્ર તેનું ખિરૂદ ત્રૈલોક્યમલ્લ આપેલું છે. કર્ણના પુત્ર જયસિંહ સંબંધી નં. ૫ માંની વંશાવળી તેને અવન્તિનાથ અને વર્વરકળણુ લખે છે. નં. ૩ માં તેમજ નં. ૬ થી ૧૦ સુધીનામાં આ જો ખિરૂદ વચ્ચે ત્રિભુવનગંડ લખેલ છે. દ્રયાશ્રય કોશમાં બર્બરને રાક્ષસોનો નેતા લખ્યો છે અને શ્રી સ્થલ સિદ્ધપુરના પ્રાદાણોને તે ત્રાસ દેતો હતો. જયસિંહ તેને હરાવ્યો, પણ તેની સ્ત્રી પિંગલિકાની આજીજીથી તેને જીવતો રાખ્યો. બર્બરે જયસિંહને અનેક ભેટો આપી. મી. ફોર્ગસે બર્બરને માલવાનો રાજા માન્યો છે તે ભૂલ અવન્તિનાથ અને વર્વરકળણુ એ બેને ભેટોનાં વાંચવાથી થયેલ હશે. કીર્તિકૌમુદીમાં બર્બરકને ભૂતનો ઉપરી લખ્યો છે અને તેને રમશાનમાં

વચ કરવાથી જ્યસિંહને સિદ્ધરાજ નામ પ્રાપ્ત થયું એમ પણ ઘટાવે છે. બધો લોકાપોહ કર્યા પછી એમ સંભવે છે કે બર્બરક ઉત્તર ગુજરાતમાં રહેલી કોઈ અનાવં ભતિનો એટલે, કે કોળી, લીલ અગર મેહેર ભતિનો હશે.

કુમારપાલના રાજ્યના અનેક ઉપયોગી બનાવોમાંથી શાકરબરીના રાજાને જિલ્લા પ્રાપ્તવું જ વર્ણન લેખ નં. ૩ થી ૧૦માં છે. ત્યારપછીના રાજા અજયપાલ સંબંધી જૈન ગ્રંથકારો બહુ જ જુજ લખે છે. કારણ કે તેને તે ધિક્કારતો હતો. તેને પરમમહાદેવર અને મહા માહેશ્વર લખ્યો છે તેથી જૈનધર્મ વરફની વિગ્રુબતા સ્પષ્ટ થાય છે. તેણે હેમચંદ્રના શિષ્ય રામચંદ્રને જીવતો બાળી મૂક્યો અને જૈનનાં મંદિરો તેમ જ પુસ્તકોનો નાશ કર્યો. તેની પછીના મૂળરાજ બીજાના રાજ્ય સંબંધી એક જ બનાવ જૈનગ્રંથકારોએ વર્ણવ્યો છે. અને તે તેની મુસલમાન ઉપરની જિત છે. ગર્જનક તે ગઝનવીનું સંસ્કૃત રૂપ છે. મેરૂતુંગ તેઓને ગજજનક લખે છે. કીર્તિકોમુદીમાં સં. ૨ શ્લો. ૫૭ માં આ મૂલરાજે તુરુકના પાદશાહને જીત્યો એમ લખેલ છે. મી. ફોર્સે પણ તે જિત ખરેખરી અટકળી છે.

ત્યાર પછીના રાજા લીમહેવ બીજાના અગર લોળોલીમના રાજ્ય માટે લેખો બહુ ઉપયોગી છે. ગુજરાતી ગ્રંથકારો મી. ફોર્સેના સમયમાં જણાવેલા તેમજ અત્યારે જણાવેલા પણ તેના રાજ્ય માટે બહુ જ થોડું લખે છે. મેરૂતુંગ અને સોમેશ્વરને આ લીમ માટે મમતા નહોતી. તેઓનું ધ્યાન, ગુજરાતના ભાવિ રાજાના બાપ, ધવલગૃહ અગર ધોળકાના રાણા વીરધવલ તરફ અને તેના બે જૈન મંત્રીઓ તેજપાલ અને વસ્તુપાલ તરફ ખેંચાયું હતું. મી. ફોર્સે તેટલા માટે આંદના પૃથિરાજ રાસા ઉપર તેમ જ પાછળના મુસલમાન ગ્રંથકારો જે કારંસાપાત્ર નહોતા તેના ઉપર આધાર રાખેલ છે. આંદ લીમને ઇ. સ. ૧૧૬૩ પહેલાં મરેલો વર્ણવે છે. મી. ફોર્સે તેને ઇ. સ. ૧૨૧૫ માં મુખેલો વર્ણવે છે. ઇ. સ. ૧૨૩૧ ના આગુના લેખમાં લીમને જીવતો લખ્યો છે અને તે લેખનો ઉલ્લેખ મી. ફોર્સે કરે છે. છતાં ઇ. સ. ૧૨૧૫ માં લીમને મુખેલો કેમ કર્યો, તે સમજાતું નથી. મેરૂતુંગ પણ પ્રબન્ધચિત્રામણિમાં લખે છે કે લીમહેવે વિ. સં. ૧૨૩૫ પછી ૬૩ વર્ષ સુધી, એટલે કે વિ. સ. ૧૨૯૮ અગર ઇ. સ. ૧૨૪૧-૪૨ સુધી રાજ્ય કર્યું. આપણા લેખોમાં પણ લીમહેવનું છેટલું દાનપત્ર વિ. સં. ૧૨૬૬નું છે અને ત્યાર પછીના ત્રિભુવનપાલનું પહેલું વિ. સં. ૧૨૬૬ નું છે. લીમહેવના રાજ્યના ઐતિહાસિક બનાવો સંબંધી મેરૂતુંગ પ્રબન્ધચિત્રામણિમાં લખે છે કે માલવાના સોહક એટલે કે મુશટવર્મને ગુજરાત ઉપર ચઢાઈના પ્રયત્ન કર્યો હતો અને તેના દીકરા અર્જુનહેવે ગુજરાતનો નાશ કર્યો હતો. બ્યાઘપહી અગર વાઘેલનો લવણપ્રસાદ જે રાણા વીરધવલનો બાપ હતો તે લીમનો રાજ્યચિન્તાકારી હતો. ત્યાર બાદ વાઘેલાના તેમ જ તેના જૈનમંત્રીઓના વર્ણનમાં ઉતરી લખ છે. તેની વિચાર-સેણીમાં તેણે લીમ ૧૨૩૫ માં ગાદીએ બેઠો એટલું જ લખ્યું છે અને પછી ગજજનક(મુસલમાન)નું રાજ્ય થયું. સોમેશ્વર કીર્તિકોમુદી સ. ૨ શ્લો. ૫૮-૬૧ માં લીમને તેથી પણ ખરાબ વર્ણવ્યો છે, અને પછી મેરૂતુંગની માફક વાઘેલાનું વર્ણન શરૂ કરે છે.

ગ્રંથકારો આમ લખે છે છતાં લીમહેવના લેખો તેને મુદ્ર રાજા તરીકે વર્ણવતા નથી. આપણાં તામ્રપત્રોમાં તેને અભિનવ સિદ્ધરાજ નારાયણવતાર અને સપ્તમ ચક્રવર્તિન લખેલ છે. તે ખિરૂદો તેનાં પોતાનાં જ તામ્રપત્રોમાં નહીં, પણ જયન્તસિંહના (નં. ૪) તેમ જ ત્રિભુવનપાલ(નં. ૧૦)ના લેખોમાં પણ છે. લેખો ઉપરથી એમ પણ પુરવાર થાય છે કે તેના તાબામાં સાબરમતીની ઉત્તરનો ગુજરાતનો ધણીખરો ભાગ જે મૂલરાજ ૧ લાના તાબામાં હતો તે હતો અને દક્ષિણ રજપૂતાનાના ચંદ્રાવતી અને આગુના રાજ્યો તેની સત્તા કચુલ કરવા હતા. નં. ૬-૮-૬ માં

અપાએલાં જૂઠાં જૂઠાં ગામો તેમ જ વીલસનના લેખો નં. ૧૬ ઇ. સ. ૧૨૦૮—૯ નામાં તેમ જ નં. ૪ ઇ. સ. ૧૨૩૦—૩૧ નામાં જે વર્ણન મળે છે તે ઉપરથી તે ગુજરાત તેમજ આખું પ્રદેશમાં લાંબા વખત સુધી સર્વોપરી સત્તા લોગવતો હતો એમ પૂરવાર થાય છે. બીજી તરફથી લવણપ્રસાદ અને વીરધવલને મહારાજા અને મહારાજાધિરાજ લખ્યા છે. લવણપ્રસાદ સ્વતંત્ર થયાની તારીખ વસ્તુપાલના ગિરનારના લેખમાંથી મળે છે; કારણ કે તે વિ. સં. ૧૨૭૬ પછી પોતાની સીલ વાપરતો હતો. તેઓએ ધોળકા ધંધુકા ઉપરાંત ખંભાત, લાટ અને ગોધરા ચાલુક્યો પાસેથી ખચાવી લીધાં, એમ સોમેશ્વર લખે છે. કાઠિયાવાડ ત્યાંના સ્થાનિક સુબાના હાથમાં ગયું અને પ્રબન્ધકેશમાં વઢવાણના રાજા વીરધવલ સાથે લડતો વર્ણવ્યો છે.

ગુજરાતના બધા ગ્રંથકારો લીમદેવથી ચાલુક્યવંશ સમાપ્ત થયાનું માને છે. લેખ નં. ૧૦ માં ત્રિભુવનપાલને વિ. સં. ૧૨૬૬ માં રાજ્ય કરતો વર્ણવ્યો છે. પણ તેના ટુંકા સમયને લીધે તેને રાજા તરીકે ગણ્યો લાગતો નથી. મેરૂતુંગે પણ વિચારશ્રેણીમાં લખ્યું છે કે વીરધવલનો દીકરો વીસલદેવ વિ. સ. ૧૩૦૦માં ચાલુક્યની વાઘેલા શાખાનો પહેલો રાજા થયો.

વીસલદેવ વાઘેલાના ઇતિહાસ સંબંધી રાજશેખર અને હર્ષગણિ લખે છે કે વીરધવલ વિ. સ. ૧૨૬૫—૬૬ માં ગુજરી ગયો. તેને એ દીકરા હતા વીરમદેવ અને વીસલદેવ. મોટાએ એક વાણીયા ઉપર જીલ્લમ કરીને પોતાના પિતાની તેમજ મંત્રી વસ્તુપાલની ઇતરાજી બહારી હતી તેથી તેને વીરમગ્રામ (વીરમગામ) માં કાઢી મૂક્યો હતો. પોતાના બાપની ગંભીર માંદગીની ખબર પડવાથી તે ધોલકા રાજ્ય લેવા આવ્યો; પણ વસ્તુપાલ બહુ જોરદાર હોવાથી વીસલદેવને ગાદીએ બેસાર્થો અને વીરમને ગામમાંથી નાસી જવાની ફરજ પાડી. તેણે ખંડ ઉઠાવ્યું અને હાર્યો તેથી પોતાના સસરા જાળાલિના રાજા ઉદયસિંહની મદદ માગી, પણ વસ્તુપાલે તેને દગલબાજીથી મરાવી નાંખ્યો. વીસલદેવે નાગડ નામના બ્રાહ્મણને મહામંત્રી નીર્યો અને બન્ને લાઈએ (વસ્તુપાલ તેજપાલ) ને નીચેની પદવી આપી. તેઓને બહુ અપમાન સહન કરવું પડ્યું. સોમેશ્વરે તેને ખચાવી લીધો હતો. થોડા સમય પછી રાજાના મામા સિંહે વસ્તુપાલના ગુરૂ યતિને માર્યો, તેથી વસ્તુપાલે તેના રજપૂત નોકર મારકવ તેના હાથ કપાવી નાંખ્યો. આથી જેઠવાઓએ મંત્રીને સહકુટુંબ મારી નાંખવાનો ઠરાવ કર્યો. સોમેશ્વરે ફરી સમાધાન કરાવ્યું. દેવગિરિના યાદવ રાજા સિંઘણે વીરધવલ ઉપર ચઢાઈ કરી હતી (ક્રીતિકૌસુદી સ. ૪). માલવાનો પૂર્ણમદલ પણ ચડી આવ્યો હતો. મેદપાટર (મેવાડ) ના રાજાને પણ સોલંકીના દુશ્મન તરીકે વર્ણવ્યો છે. કર્ણાટના રાજા એટલે કે ઘણું કરીને દ્વારસમુદ્રના બલ્લાલ યાદવની દીકરીના સ્વયંવરમાં ક્તેહમંદ થયો હતો, એમ પણ લેખમાં વર્ણન છે. મેરૂતુંગ અનુસાર વીસલદેવે વિ. સં. ૧૩૧૮ સુધી રાજ્ય કર્યું અને તેની પછી નીચેના રાજાઓએ રાજ્ય કર્યું.

અર્જુનદેવ ... વિ. સં. ૧૩૧૮-૧૩૩૧= ઇ. સં. ૧૨૬૧-૬૨ થી ૧૨૭૪-૭૫

સારંગદેવ ... ,, ૧૩૩૧-૧૩૫૩= ,, ૧૨૭૪-૭૫ ,, ૧૨૮૬-૮૭

કર્ણુ ઘેલો ... ,, ૧૩૫૩-૧૩૬૦= ,, ૧૨૮૬-૮૭ ,, ૧૩૦૩-૪

અર્જુનદેવનો સોમનાથ પાટણનો ઇ. સ. ૧૨૬૪-૬૫ નો અને કચ્છનો વિ. સ. ૧૩૨૮= ૧૨૭૧-૭૨ લેખ મળેલા છે અને સારંગદેવનો આખું ઉપરના વસ્તુપાલનો ઇ. સ. ૧૨૬૪ નો લેખ મળેલ છે તેથી મેરૂતુંગની તારીખોનું સમર્થન થાય છે. ઇ. સ. ૧૩૦૪ માં ગુજરાત મુસલમાનોના હાથમાં ગયું, એ નિર્વિવાદ છે.

अक्षरान्तर

पतरं पहेलुं

पतरनु भाप ७"x१०" विधि न्यूनी क्षयस्थ देवनागरी, स्थिति सुरक्षित.

- १ राजावलीपूर्वम् ॥ राजहंस इव विमलोदयपक्षः । कमलयोनिरि-
- २ व विततकमलाश्रयः । विष्णुरिव विक्रमाक्रांतभूतलः । व्यम्बक इव विहिताच-
- ३ लाश्रयः । शतमख इव विवुधानंदजनकः । कल्पवृक्ष इव बांछितार्थफलप्र-
- ४ दः । मेरुरिव सर्वदा मलयस्थः । तोयधिरिव बहुसत्वाश्रयः । जलद इव सर्वसत्वा-
- ५ नुकंपी । सुरेंद्रद्विप इव सदा दानतोयाद्रौकृतकरः । चौलकिकान्वयो महारा-
- ६ जाधिराजश्रीमूलराजः । महाराजाधिराजश्रीराजिसुतः । निजशुभोपार्जित सारस्व-
- ७ तमण्डलो श्री मोदेरकीयाद्वाद्यमेपु कम्बोदकाम्रमे समस्तराजपुरुषान् ब्राह्म-
- ८ णोत्तरान् तन्निवासिजनपदांश्च योषयत्यस्तु वः संविदितं । यथा । श्रीमदणहिलपाट-
- ९ कत्थानावस्थितैरस्माभिः सूर्यग्रहणपर्वणि श्रीस्थलके प्राचीसरस्वतीवारिणि ॥
- १० [स्तात्वा] तृदशपतिं रुद्रमहालयदेवमभ्यर्च्य संसारस्यासारतां विचिंत्य नलिनीदल-
- ११ गतजललवतरल प्राणितज्यमाकलय्यं । अट्टफलमंगीकृत्य च । मातापित्रोरात्मन-

१ छ. अ. वा. ६ पा. १६१ अ. प्युःकर. पं. ३ पतरं विपरना अक्षरे। जननः नेवा देवाप उ;  
परंतु तु पाई उ हे भाव तेनु क्षरषु क नो नमजे। वारि भूसाध जयो छ तेथी ०. वांयो वृक्षः  
पं. ५ का विपरतु अनुरवार विगडी नांजो। पं. ८ तरान ना त नीथेनो वारि च नेवा, धागे छ; परंतु  
तु पाई उ हे ते विराम मिह भाटेनो हरो. पं. १० वांयो विदत्तपति पं. ११ वांयो तरलं; व्य विपरतु  
अनुरवार विगडी नांजो. वांयो नष्ट.



## पतरुं वीजुं

- १ श्व पुण्ययशोभिवृद्धये । उपरिलिखितग्रामोयं स्वसीमापर्यन्तः स्वकाष्ठतृणोदकोपे-
- २ तः स्वगोचरसहितः सदण्डदशापराधो वद्धिविषये मण्डल्यां स्थापितश्रीमूलनाथदे-
- ३ वाय शासनेनोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्तः । इति मत्वा । तान्निवासिजनपदैर्यथादी
- ४ मानभागभोगकरहिरण्यादि सर्वमाज्ञाश्रवणाविधेयैर्भूत्वा सर्वदाऽस्मै समुपने-
- ५ तव्यं । सामान्यं चैतत्पुण्यफलं बुध्वाऽस्मद्वंशजैरन्यैरपि भाविभोक्तृभिरस्मत्प्रदत्तघ-
- ६ र्मदायोयमनुमंतव्यः पालनीयश्च । उक्तं च भगवता व्यासेन । पष्ठिं वर्षसहस्राणि स्व-
- ७ र्गे तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमंता च तान्येव नरके वसेत् ॥ बहुभिर्वि-  
सुधा भुक्त्वा राज-
- ८ भिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दत्तानि  
पुरा नरे-
- ९ द्वैर्दानानि धर्मार्थयशस्कराणि । निर्माल्यवां [तप्रति] मानि तानि को नाम  
साधुः पुनराद-
- १० दीत ॥ लिखितमिदं शासनं कायस्थजेज्ज सुतकांचणेनेति ॥ ० ॥ सम्वत् १०४३
- ११ माघ वदि १५ रवौ

श्रीमूलराजस्य ॥

ભાષાનંતર

ૐ ! રાજવલી પહેલાં ( માફક )

રાજહંસ જેમ ઘન વિમલ પક્ષવાળો, સુખનું સ્થાન હોવાથી કમલાશ્રયી બ્રહ્મા સરખો, નિજ પ્રભાવથી પૃથ્વી પ્રાપ્ત કરી એક પગલે પૃથ્વી માપનાર વિષ્ણુ જેવો, કૈલાસનિવાસી વ્યંખકને ગિરિનિવાસી હોઈ મળતો, ઇન્દ્ર જેમ વિભુષ ( પ્રગ ) જીનેને અનુરંજતો, કલ્પવટ માફક આશ્રયી-ઓને વાંચિત ફલ આપનાર, બ્રહ્માંડમાં મેડ પર્વત મધ્યસ્થ છે તેમ સર્વદા મધ્યસ્થ, સાગર જેમ સત્વાશ્રયી, મેઘ માફક સર્વ પ્રાણી વરફ દયાળુ, ભૌંજાયેલી સુંઢવાળા ઐરાવત માફક દાન માટે પાણીના અર્ધથી ભૌંજાયેલા હાથવાળો, ચૌલુકય કુળનો, નૃપેશ શ્રી રાજાનેા પુત્ર, નૃપાધિરાજ શ્રી મૂલરાજ જેણે બાહુબલથી સરસ્વતી નદીથી લિચ્ચન યએલો પ્રદેશ જિત્યો હતો, તે ( મૂલરાજ ) કે 'ભૌર્ષક' ગામમાં મોદેરના અર્ધાષ્ટમમાં વસતા સર્વ રાજપુરો અને બ્રાહ્મણોત્તર સર્વ પ્રજાને આ પ્રમાણે જાહેર કરે છે:—

તમને જાહેર થાયો કે મારી રાજધાની પ્રસિદ્ધ અણુદિલપાટકમાં રહી, સૂર્યગ્રહણને દિવસે શ્રીસ્થલકમાં સરસ્વતી નદીના પૂર્વ ભાગમાં સ્નાન કરી, દેવપતિ રૂદ્રમહાલયની<sup>૧</sup> પૂજા કરી, સંસારની અસારતાનું ચિંતન કરીને, જીવન કમલપત્ર પરના જલબિંદુ જેવું અસ્થિર માનીને અને પુણ્યકર્મનું ફલ પૂર્ણ સમજીને, મારા તથા મારા માતાપિતાનાં પુણ્ય અને યશની વૃદ્ધિ-માટે ઉપર જણાવેલું ગામ તેની સીમા પર્યંત, કાષ્ઠ, તુલુ અને જલ સહિત, ગોચર સહિત, અને હથ અપરાધના હંડનો હુક્ક અને તેવાં કૃત્યોનો નિર્ણય કરવાની સત્તા સહિત, મેં વર્દિ<sup>૨</sup> વિધય- ( જીલ્લા ) માં મણડલીમાં વસતા શ્રીમૂલનાથ દેવને,<sup>૩</sup> દાનને શાસનથી અનુમતિ આપી, પાણીના અર્ધ સાથે આપ્યું છે.

આ જાણી ત્યાં વસતી સર્વ પ્રજા, અમારી આજ્ઞાને ધ્યાનપૂર્વક પાળીને, ઉત્પત્તનો ભાગ, વેરા, સુવર્ણ આદિ સર્વ તે દેવને અર્પણ કરશે. અમારા વંશજોએ અથવા અન્ય નૃપોએ દાનનું પુણ્ય-ફલ સર્વ નૃપોનું સામાન્ય છે તેમ માની, આ ધર્મદાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું. આને માટે ભગવત વ્યાસે કહ્યું છે કે ... ..

કાયસ્થ જેજના પુત્ર કાંચનથી આ દાનપત્ર લખાયું છે. સંવત ૧૦૪૩, માઘ વદી ૧૫ રવિવાર, શ્રી મૂલરાજના સ્વહસ્ત.

૧ ત્રાલકવાદી ઉત્તર મહાકાવ્યમાં મોદેરથી વાલ્મ્યે જણાવ્યાં આવેલું નવું કથ્યોઈ. ૨ સિદ્ધપુરમાં મૂલરાજના 'રૂદ્રમાલા' મંદિરના દાવના નામનું આ કેળીટી રીતે મૂળ નામ છે. તેનો અર્થ રૂદ્ર એટલે શિવનો મહેલ એમ થાય છે. ૩ મંદરની મારી ઉદલી મુલાકાતમાં આ એક વખતના મુનિષ્યાવ મંદિરની ચોધમાં ફાકટ ફાંફાં માર્યાં. તેમ વારંવાર દાનપત્રોમાં જણાવેલા તેની સમયેના આશ્રમની નિયામી પદ્ધતિ મળી નહીં. આવું મંદિર હવે તે ભાવત ઠાઈ પણ મણસે સાંકળ્યું હોય એમ જણાતું નથી. છેવટે એક જુદીશાળી ભાટે સૂચના કરી કે મંદરને પૂર્વે બે માર્ગલ ઉપર મોટા કા-કુઆ—નામનો એક દેવો ॥ તેની નજીક કદાચ તે મંદિર હતો અને મોટા એ મૂલરાજનું અપભ્રંશ નામ હતું. દુ' કહીશ કે તેનો અર્થ 'આરાધવાળું' એમ થાય છે. મારી માનવતા પ્રમાણે જે વળાવ પાસે થતા સિલા થેખો દેખેલા છે તે વળાર પાસે જ દક્ષિણાશુભે આ મંદરની દરિય હતી. ૪ વર્જિ એ 'વધિઆર' 'વધિયાર'ના પર્ચાય છે કે જે પ્રાચીન અને દાહવટું નામ ઝોંઝુવાણી રાધનપુર વચ્ચેના કચ્છના રણની પરીસરના પ્રદેશનું છે.

## મૂલરાજ ૧ લાનાં બાલેરાનાં પતરાં

(વિક્રમ) સંવત ૧૦૫૧ માઘ સુદિ ૧૫

મી. ઐય. ઐય. ધ્રુવ અને સુન્દરી દેવીપ્રસાદે આ પતરાંની નોંધ લીધેલી છે. ભેધપુર સ્ટેટના સાંચાર ડિસ્ટ્રિક્ટમાં બાલેરાનાં બ્રાહ્મણ દેવરામના કળામાં આ પતરાં છે. મી. ડી. આર. ભાંડારકરે મને આપેલી છાપો ઉપરથી હું તે પ્રસિદ્ધ કરું છું.

૭૧°૪૫' નાં માપનાં બે પતરાં છે અને દરેક એક જ બાબતે કોતરાયેલું છે. તેમાં એકંદરે ૨૧ પંક્તિ લખેલી છે. તેમાંની ૧૦ પંક્તિઓ પહેલા, અને ૧૧ પંક્તિઓ બીજા પતરા ઉપર છે. તથા પતરાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. તેને એક કડી વડે સાથે બેઠેલાં છે. મી. ભાંડારકરને આ પતરાં મળ્યાં ત્યારે આ કડી ભાંગી ગયેલી હતી. તેના ઉપર મુદ્રા નહોતી.

ચૌલુક્યોની અણહિલવાડ શાખાના સ્થાપનાર મહારાજધિરાજ મૂલરાજ ૧ લાનો આ લેખ છે. મૂલરાજના બીજા બે લેખો પણ બાબતમાં છે. જૂનામાં જૂના લેખ જેના ઉપર ઈ. સ. ૬૭૪ ના ઓગસ્ટની તા. ૨૪ ને વાર સોમને મળતી વિક્રમ-સંવત ૧૦૩૦ ના ભાદ્રપદ શુકલ પક્ષ ૫ ની તિથિ લખેલી છે. તેની નોંધ મી. ધ્રુવે લીધેલી છે. બીજો લેખ, ઈ. સ. ૬૮૭ ના જાન્યુઆરીની તા. ૨ વાર રવિને મળતી વિક્રમ સંવત ૧૦૪૩ ના માઘ વદિ ૧૫ ની તિથિનો કડીનો છે. આપણે લેખ મૂલરાજનો છેલ્લામાં છેલ્લો છે. અને તેના ઉપર, ઈ. સ. ૬૯૫ ના જાન્યુઆરીની તા. ૧૬ મી ને વાર શનિ, જે દિવસે હિન્દુસ્તાનમાં ચંદ્રગ્રહણ દેખાયું હતું તેને લગતી સંવત ૧૦૫૧ ના માઘ શુકલ પક્ષ ૧૫ મી તિથિના ચંદ્રગ્રહણની તારીખ છે. આમાંના કોઈ પણ લેખમાંથી આપણને મૂલરાજ વિષે બહુ જાણવા જેવી હકીકત મળતી નથી. કડીનાં પતરાં ઉપરથી જણાય છે કે, તે ચૌલુક્યોનો વંશજ, તથા મહારાજધિરાજ રાજાનો પુત્ર હતો, અને તેણે પોતાના બાહુબળ વડે સારસ્વત-મંડલ જિત્યું હતું. ગુજરાતના વૃત્તાન્તમાં રાજા કનૈજમાં કંદ્યાણકેકને રાજા હોવાનું લખ્યું છે, તથા તેના વિષે કેટલીક વાતો પણ આપી છે. પરંતુ આ વાતોનું પ્રમાણ લેખોમાં મળતું નથી. મૂલરાજના વંશના બીજા લેખોમાંથી તેના વિષે મળી આવતી હકીકત પણ જૂઝ છે. તેને “ચૌલુક્ય વંશનાં કમળ-સરોવરને પ્રપુલ્કિત કરતો સૂર્ય” કહ્યો છે. (જુઓ જયંતસિંહ, ભીમદેવ, અને ત્રિભુવનપાલનાં કડીનાં પતરાં). આ દાન-પત્રનો હેતુ, કાન્યકુબ્જમાંથી દેશાંતર કરી આવેલા, દુર્લભાચાર્યના પુત્ર દીર્ઘાચાર્યને એક ચંદ્રગ્રહણને દિવસે આપેલું દાન નોંધવાનો છે. તેના લેખક કાયસ્થ કાન્યક છે. તેણે કડીનાં સંવત ૧૦૪૩ નાં પતરાં પણ લખ્યાં છે. અને તેના પુત્ર વટેશ્વર ભીમદેવનાં સંવત ૧૦૮૬ નાં કડીનાં પતરાંનો લેખક છે. કૃતક મહત્તમ શિવરાજ છે.

દાનમાં સત્યપુર-મંડલમાં વરણક નામનું ગામ આપ્યું હતું. તેની સીમા:-પૂર્વે ધણાર ગામ, દક્ષિણે ગુંડાઉક ગામ, પશ્ચિમે વોઢા અને ઉત્તરે મેત્રવાલ. સત્યપુર એ ભેધપુર સ્ટેટનું હાલનું સાંચાર છે. સુન્દરી દેવીપ્રસાદ કહે છે કે, જ્યાંથી પતરાં મળ્યાં છે તે હાલનાં બાલેરા ગામનું (ઈંડીયન એટલાસ, શીટ ૨૧ એન. ૩૫૬૫; ૭૧° ૩૨' લો., ૨૪° ૪૩' લે.) સ્થળ વરણક છે. તેના આ મંતનો આધાર હું જાણતો નથી અને વરણક માટે પૂર્વ દિશામાં ઘણું દૂર, ૭૨° ૩૧' લો. અને ૨૪° ૪૬' લે. માં જ્યાં ગોડો ગામ છે, અને જે ગુંડાઉકને મળતું આવે છે, ત્યાં આપણે શોધ કરવી જોઈએ એમ વધારે સંભવિત લાગે છે. ગોડોની ઉત્તરે મિરપુર ગામ છે. તે મેત્રવાલનું પાછળથી થયેલું રૂપ હોય, જ્યારે વાયવ્ય કોણમાં આવેલું બોડાણ વોઢા હોય, અને ઇશાન કોણનું દંતવારા ધણાર હોય, એ સંભવિત છે.

આ દાન અણહિલપાટક એટલે અણહિલવાડમાંથી આપ્યું હતું.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઊં સંવત્ ૧૦૬૧ માઘ શુદ્ધિ ૧૬ આયેહ શ્રીમદળહિલપાટ-
- ૨ કે રાજાવલી પૂર્વેવત્ પૈરમમદારકમહારાજાધિરાજ-
- ૩ પરમેશ્વરશ્રીમૂલરાજદેવઃ સ્વમુજ્યમાનસત્યપુરમંઢ-
- ૪ ઠાંતઃપાતિવરણકપ્રામે સમસ્તરાજપુરુષાન્ ત્રા( ત્રા )ક્ષણોત્તરાં-
- ૫ સ્તન્નિવાસિનપદાંશ્ચ વો( વો )ધત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા અ-
- ૬ ઘ સોમગ્રહણપર્વેણિ ચરાચરગુરં મગવંતમંવિ( વિ )કાપતિ-
- ૭ મમ્યચ્ચર્ય માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્યયશોમિષ્ટદ્વયે ઉપરિ-
- ૮ લિખિતવરણકપ્રામોયં સ્વસીમાપર્યતઃ સશ્વક્ષમાલા-
- ૯ કુલઃ સ્કાદ્દતૃણોદકોપેતઃ સદંહદશાપરાઃ શ્રી-
- ૧૦ ક( ન )યકુઞ્જ( ઞ ) વિનિર્ગતાશેપવિદ્યાપારગતપોનિધિ-

વીજું પત્રું

- ૧૧ શ્રીદુર્લભાચાર્યસુતાય શ્રીદીર્ઘાચાર્યાય શાસ-
- ૧૨ નેનોદકપૂર્વમસ્મામિઃ પ્રદત્તેતિ મત્વાઅસ્મદ્વંશજૈર-
- ૧૩ પૈરૈરપિ માવિમોક્તમિરસ્મત્પદત્તધર્મદાયોયમનુમં-
- ૧૪ તવ્યઃ પાલનીયશ્ચ । અસ્ય ચ ગ્રામસ્ય પૂર્વસ્વાં દિશિ ઘના-
- ૧૫ રમામો દક્ષિણસ્વાં ગુંદાકગ્રામઃ પશ્ચિમાયાં વોદગ્રામ
- ૧૬ ઉત્તરસ્વાં મેત્રવાલગ્રામ ઇતિ ચતુરાધાદોપલક્ષિતો-
- ૧૭ યં ધાધલીકૂપત્રિભાગોદકેન સહ દત્તઃ ॥ ઉક્તં ચ મગવ-
- ૧૮ તા વ્યાસેન ॥ ધષ્ટિર્વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ મૃમિદઃ । આચ્છે-
- ૧૯ ચા ચાનુમંતા ચ તાન્યેવ નરકં( કે ) વસેત્ ॥ લિખિતમિદં સા( શા )સનં
- ૨૦ કાયસ્યકાંચનેન ॥ દૂતોત્ર મહત્તમશ્રીશિવરાજઃ ॥—
- ૨૧ શ્રીમૂલરાજસ્ય ॥

## ભાષાન્તર

ૐ ! સંવત ૧૦૫૧ માઘ શુદ્ધ ૧૫ આજે પ્રખ્યાત અણ્ણહિલપાટકમાંથી પહેલાં પ્રમાણે રાજ-  
વલી—પરમ ભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી મૂલરાજદેવ, પોતાના રાજ્યના સત્યપુર  
મંડલનાવરણક ગ્રામમાં વસતા સમસ્ત રાજપુરુષો અને બ્રાહ્મણાદિ સર્વ પ્રજાને શાસન કરે છે:—

“તમને જાહેર થાયો કે આજે ચંદ્રગ્રહણસમયે જગતના સ્વામિ, અગ્નિધાના પવિત્ર  
સ્વામિ શિવની પૂજા કરીને ઉપર જણાવેલું વરણક ગામ તેની યોગ્ય સીમા સુધી, વૃક્ષઘટા  
સહિત, કાષ્ઠ, તૃણ, જલ સહિત, દશાપરાધના દંડની સત્તા સહિત, અમારા માતાપિતા અને  
અમારા પુણ્ય યશની વૃદ્ધિ માટે, કાન્યકુબ્જથી આવેલા, દુર્લભાર્યના પુત્ર, સર્વ વિદ્યામાં નિપુણ,  
તપોનિધિ, શ્રીદીર્ઘાર્યને દાનપત્રથી પાણીના અર્ધ્ય સાથે અમોએ આપ્યું છે. આ જાણીને અમારા  
વંશના કે અન્ય ભાવી નૃપોએ આ અમારાં દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું.  
અને એ નીચે વર્ણવેલી ચાર સીમાઓ સહિત અપાયું છે—પૂર્વે ધણાર ગામ : દક્ષિણે—ગુન્દાઉક  
ગામ : પશ્ચિમે વોઢ ગામ : ઉત્તરે મેત્રવાલ ગામ:—આ ગામની સાથે ઘાઘલીકૃપના ત્રીજા ભાગનું  
પાણી પણ અપાયું છે. અને ભગવાન વ્યાસે કહ્યું છે:—ભૂમિદેનાર ૬૦૦૦૦ વર્ષ સ્વર્ગમાં વસે છે.  
પણ દાન હરી દેનાર અથવા હરી દેવામાં અનુમતિ દેનાર તેટલો જ કાળ નરકમાં વસે છે. આ  
દાન કાયસ્થ કાઝ્યનથી લખાયું હતું. હૃતક મહત્તમ શ્રી શિવરાજ હતો. શ્રી મૂલરાજના સ્વહસ્ત.

# ભીમદેવનું દાનપત્ર\*

(વિક્રમ સંવત ૧૦૮૬ ક્રિષ્ક સુ ૧૫

અસ્રાન્તર

પત્ર પહેલું

- ૧ ૯ વિક્રમ સંવત ૧૦૮૬ કાર્તિક સુદિ ૧૬ અવેહ શ્રીમદળહિલ-
- ૨ પાટકે સમસ્તરાજાવલીધિરાજિતમહારાજાધિરાજશ્રીમી-
- ૩ મદેવઃ સ્વમુજ્યમાનકચ્છમંડલાંતઃપાતિઘટહડિકાદ્વાદશ-
- ૪ કે મસૂગ્રામે સમસ્તરાજપુરુપાન્ બ્રાહ્મણોત્તરાંસ્તન્નિવા-
- ૫ સિઝનપદાંશ્ચ યોષયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા અથ કાર્તિ-
- ૬ કૌપર્ણિ મગવંતં મવાનીપતિમમ્યર્ચ્ય કચ્છમંડલમધ્યવ-
- ૭ તિનવણીસકસ્થાનવિર્ગતાય આચાર્યમંગલશિવસુતા-
- ૮ ય મદ્વારક આજપાલય સહિરણ્યમાગઃ સંદહદસાપરાધ
- ૯ સર્વાદાયસમેત ઉપરિલિખિતમસૂગ્રામઃ શાસનેનોદ-
- ૧૦ કપૂર્વમસ્મામિઃ મદત્તો યસ્ય પૂર્વસ્થાં વિશિ ઘટહડિકાગ્રા-
- ૧૧ મો દક્ષિણસ્થાં એકયિકાગ્રામઃ પશ્ચિમાયાં ધરવદ્રિકાગ્રામ
- ૧૨ ઉત્તરસ્થાં મહારિકાગ્રામ ઇતિ ચતુરાપાટોપ-

પત્ર બીજું

- ૧ લક્ષિતં મસૂગ્રામં મત્તા તન્નિવાસિર્મિર્યાદિય-
- ૨ માનમાગમોગાદિ સર્વ સર્વદા આજ્ઞાશ્રવણ-
- ૩ વિધેયૈર્મૂલ્તાઞ્સૈ આજપાલય સમુપનેતવ્ય સામા-
- ૪ ન્યં ચૈતણ્યફલં યુધ્વાડમદ્વારજૈરન્યૈરપિ ભાવિષો-
- ૫ કૃમિરશ્મપ્રદત્તધર્મદાયોયમનુમંતવ્યઃ પાલ-
- ૬ નીયશ્ચ ઉક્તં વ મગવતા વ્યાસેન ધર્ષિ વર્ષસદ્ગ્રાણિ
- ૭ સ્વર્મે તિષ્ઠતિ મૂમિદઃ આચ્છેત્તા ચાનુમંતા વ તાન્યે-
- ૮ વ નરકં વસેત્ લિખિતમિદં કાયસ્થકાંચનસુતે [ ન ]
- ૯ વટેશ્વરેણ દૂતકોડ્ય મહાસાંધિવિગ્રહિકશ્રીચંદ-
- ૧૦ શર્મા ઇતિ મંગલ મહાશ્રીઃ શ્રીમીમદેવસ્ય
- ૧૧ સ્વરજી .... ... સ્થાપીત

\* ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬૩ ડા. બ્યુસ્ટર. પત્રાર્થ માપ ૯"X૭" છે. લિપિ અર્વાચીન દેવનાગરી હોઈ ઘણી જગ્યાએ વ, ન, દ, ઘ, સ્વ નાં પ્રાચીન રૂપનો બેળસેળ છે. સ્થિતિ સુરક્ષિત છે. અશ્વરાંતર નારાયણ શાસ્ત્રીએ મારી દેખેલા તથે તૈયાર કર્યું. પં. ૮ વાંચિ દશાપરાધઃ. પં. ૧૦ ઉમેરો. આઘાતાઃ. પં. ૧૧ ધરવદ્રિકા માં વદિ સંશયવાળું છે. પં. ૪ વાંચિ યુધ્વાસ્મદ્ પં. ૫ વાંચિ સ્મલ્લદ પં. ૬ વાંચિ ધર્ષિ વર્ષસદ્ગ્રાણિ પં. ૮ વાંચિ નરકે; પં. ૧૧ આ પંક્તિમાં અશ્વરો અર્વાચીન અને પછીથી ઉમેરેલા છે. મારી ધારણા પ્રમાણે, આ વાક્ય નેવાણી-આના કબજામાંથી આ પત્રાર્થે અગાં દર્તાં તેનેલાં આ પત્રાર્થે ગીરો મુકાવા સંબંધી સચન કરે છે. અને તેનો અર્થ 'સ્વરજી' એટલે સુરિજી—આચાર્ય અથવા આજ્ઞાણે (મારા ધરમાં) સ્થાપેલાં છે—એમ થાય છે.

## સારાંશ.

૧ પ્રસ્તાવના—વિક્રમ સંવત ૧૦૮૬, કાર્તિક શુદ્ધ ૧૫ ને દિને અણહિલપાટકના મહારાજા-  
જાધિરાજ લીમદેવ કચ્છમંડલના ઘડહડિકાના દ્વાદશમાં આવેલા મસૂરાગ્રામના સમસ્ત રાજપુરો-  
અને નિવાસીઓને નીચેનું દાન જાહેર કરે છે:—

૨ દાન લેનાર પુરુષ—કચ્છમાં આવેલા નવણીસઠથી આવેલા આચાર્ય મંગલશિવનેા પુત્ર  
ભદ્રારક અજપાલ.<sup>૧</sup>

૩ દાન—મસૂરા ગામ,<sup>૨</sup> તેની સીમા:—

- (અ) પૂર્વમાં ઘડહડિકા ગામ.
- (બ) દક્ષિણમાં ઐકયિકા ગામ.
- (ક) પશ્ચિમે ધરવડિકા ગામ.
- (ડ) ઉત્તરે પ્રજ્ઞરિકા ગામ.

૪ રાજપુરો—દાન લખનાર કાયસ્થ કાંચનનો<sup>૩</sup> પુત્ર વટેધર, દૂતક મહાસાંધિવિશ્વહિત  
શ્રીચંદ્રશર્માન.

૧ મી. ડી. ખખખર અને જણાવે છે તે પ્રમાણે ભદ્રારકના વંશજો હજી પણ કચ્છમાં આજદિનપર્યંત હોય છે.  
૨ આ ગામ અથવા અન્ય દર્શાવેલાંમાંનું કોઈ પણ ગામ નંકશાથી જણી શકાતું નથી. ૩ જુઓ દાનપત્ર નં. ૧ હે

## ભીમદેવનાં તામ્રપત્રો<sup>૧</sup>

વિ. સં. ૧૦૮૬ વૈ. સુ. ૧૫

માહિમનો જિતનાર અને રાજા ભીમદેવ પોતાનાં આ અપ્રસિદ્ધ તામ્રપત્રો છે, પતરાં બે છે, અને અને અંદરની બાજુએ કોતરેલાં છે. પહેલામાં છ અને બીજામાં પાંચ પંક્તિઓ છે. તેનું માપ ૪ ૧/૪" x ૩ ૩/૪" છે. પહેલા પતરાના નીચેના ભાગમાં અને બીજા પતરાની ઉપરના ભાગમાં વચ્ચે વચ્ચેએકેક કાલુ છે અને તેમાં "૧" આસની નાની કડી છે. પતરાં સુરક્ષિત છે અને કોતર-કામ ધણું સુંદર અને સ્પષ્ટ છે.

અસરાન્તરે

પતરું પહેલું

- ૧ ઑ વિક્રમસમ્વત્ ૧૦૮૬ વૈશાખ શુદિ ૧૫ અયે-
- ૨ હ શ્રીમદળહિલપાટકે સમસ્તરાજાવલીવિ-
- ૩ રાજિતમહારાજાધિરાજશ્રીમીમદેવઃ સ્વમુ-
- ૪ જ્યમાનવાદિવિપયાંતઃપાતિમુંડકગ્રામિ સ-
- ૫ મસ્તજનપદાન્વોષયત્યસ્તુ વઃ સંવિવિતં યથા
- ૬ અથ વૈશાલી પર્વણિ ઉદીચગ્રાહણબલભદ્ર

પતરું બીજું

- ૭ મુતાય વામુદેવાય ગ્રામસ્યોત્તરસ્યાં દિ-
- ૮ શિ મુંડકગ્રામેઝૈવ મૂમેહલવાહાપકા ૧
- ૯ શાસનેનોદેકપૂર્વમસ્માભિઃ પ્રદત્તા ઇત્ [ તિ ]
- ૧૦ લિલિતમિદં કાવસ્યકાંચનમુતવટેશ્વરેણ
- ૧૧ દૂતકોઽન્ન મહાસાંધિવિગ્રહિકશ્રીચંદ્રશર્મા
- ઇત્ [ તિ ] શ્રીમીમદેવસ્ય ॥

ભાષાન્તર

(વિ. સં. ૧૦૮૬ ( ઇ. સ. ૧૦૩૦ )ના વૈશાખ શુદિ ૧૫ ને દિવસે આંહી અલ્પહિલપાટકમાં બંધા રોળાંએને શેશા આપનાર મહારાજાધિરાજ શ્રીભીમદેવ પોતાના સોગવટાના પ્રદેશમાં આવેલા મુંડક ગામમાં બધા રહેવાશીઓને જાહેર કરે છે કે—તમને માલુમ થાય કે આજે વૈશાખી પર્વણને દિવસે ઉદીચ ( ઔદિચ ) ગ્રાહણ બલભદ્રના દીકરા વામુદેવને મુંડકગામમાં ગામની ઉત્તર, દિશામાં હલવાહી એક ભૂમિ શાસનના પાણી પૂર્વકે અને દાનમાં આપેલ છે. કાવસ્ય કાંચનના દીકરા વટેશ્વરે આ દાન લખ્યું; ફતકે તરીકે સંધિ વિગ્રહ ખાતાનો અધિકારી શ્રી ચંદ્રશર્મા હતા.

શ્રી ભીમદેવની ( સહી )

૧ ન. ભા. ભે. રા. એ. સો. વધારાનો અંક—“યુગર્થની ઉત્પત્તિ” પા. ૪૬ ને. છ. કાંકુન્દા ૨ અથવા પતરાં ઉપરથી એક દબણી એકાચ તેટલી જમીન.



## ચાલુક્ય કર્ણદેવના સમયનાં

### નવસારીમાંથી મળેલાં બે દાનપત્રો (તામ્રપત્રો જોડી બે)

શ. સં. ૯૯૬ માર્ગ. સુ. ૧૧

આ. સ. વે. સ. ના ૧૯૧૮ આગરના રીપોર્ટમાં જણાવ્યા અનુસાર આ તામ્રપત્રો મુંબઈ-માંની રા. એ. સો. ની શાખાના લાઇબ્રેરીયન મી. પી. બી. ગોથાસ્કરે સુપરીટેન્ડન્ટને મેળવી આપ્યાં હતાં. તે રીપોર્ટ લાગ બીજામાં પા. ૩૫ મે આ પત્રો સંબંધી ટુંદી નોંધ છે. પત્રોના ફોટોગ્રાફ તથા રબિંગો પ્રસિદ્ધ કરવા ડા. વી. એસ. સુકથંકરને આપવામાં આવેલ, પણ તેઓ લાંબી રજા ઉપર ગયા ત્યારે મને સોંપવામાં આવ્યાં. આ બે જોડીમાંથી પહેલી જોડી 'એ' ફોટોગ્રાફ તથા રબિંગ ઉપરથી અને બીજી જોડી 'બી' માત્ર ફોટોગ્રાફ ઉપરથી પ્રસિદ્ધ કરું છું. આ બંધાં ઉપરાંત પત્રો સંબંધી એક ટાઇપ કરેલી નોટ કોઈ તે બાબતના લેખકે લખેલી મને સોંપવામાં આવેલ, જેમાં તેમાં લખેલાં સ્થળો જોળખાવવાનો પ્રયત્ન કરેલો હતો.\*

'એ' દાનનાં ત્રણ રબિંગો છે અને એમ અનુમાન થાય છે કે પહેલું પત્ર બંને બાબત અને બીજું એકજ બાબત કોતરેલું હશે. 'બી' દાનનાં બે જ રબિંગ છે અને તેનાં બંને પત્રો એકજ બાબત કોતરેલાં હશે. બંધાં પત્રોનું માપ ૯૨"×૬૩" છે. બંધાં પત્રોમાં કાણું પાડેલાં છે, પણ કડી તેમજ સીલ માટે કાંઈ કહી શકાતું નથી. રબિંગ ઉપરથી કહી શકાય કે 'એ' દાનનાં પત્રો સંભાળપૂર્વક કાંઈ કોતરેલાં છે, જ્યારે 'બી' દાનનાં પત્રો બહુ જ બેદરકારીથી છીછરાં કોતરેલાં છે. બંધાં પત્રો સુરક્ષિત લાગે છે. એ દાનની છેલ્લી બે પંક્તિઓ 'બી' દાનના કોતરનારે કોતરી લાગે છે. લિપિ બંનેમાં નાગરી છે અને અક્ષરોનું સરાસરી માપ પહેલામાં ૪ ઇંચ અને બીજામાં ૩ ઇંચ છે. ભાષા બંનેમાં સંસ્કૃત છે. 'એ' દાનનો ઘણો ખરો ભાગ, પંક્તિ ૪ થી ૧૧, ૨૭ થી ૨૯ અને ૩૦ થી ૩૬ બાદ કરીને, પદ્યમાં છે. જ્યારે 'બી' દાનમાં છેલ્લા બે શાપના શ્લોકો સિવાય બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

'એ' દાનની શરૂવાત વાસુદેવને નમસ્કારથી તેમજ વિષ્ણુના વરાહ અવતારની સ્તુતિથી થાય છે પં. (૧-૪). ત્યારપછી દાનની તિથિ નીચે મુજબ આપેલ છે—શક સંવત ૯૯૬ ના માર્ગશીર્ષ સુદિ ૧૧ વાર ભૈમ ( પં. ૪-૫ ). પછી ચાલુક્યોની વંશાવળી છે જેમાં મૂળરાજથી શરૂ કરી, અનુક્રમે દુર્લભરાજ ભીમદેવ અને કર્ણદેવનાં નામ આપેલ છે ( પં. ૬-૯ ). આ કર્ણદેવના રાજ્યમાં મહામણડલેશ્વર શ્રી દુર્લભરાજે દાન આપેલું છે. તેનું મધ્યક લાટ પ્રાંતમાં નાગસારિકામાં હતું. આ દુર્લભરાજ પણ ચાલુક્ય વંશનો જ છે અને તે ગાંધ્યનો પૌત્ર અને ચંદ્રરાજનો દીકરો હતો. ( પં. ૧૦-૨૪ ). તેણે પંડિત મહિધરને ધમણાચ્છ ગામ દાનમાં આપ્યાનું ત્યાર બાદ લખેલ છે ( પં. ૨૫-૩૪ ). છેલ્લી બે પંક્તિ ૩૫ ને ૩૬ જેમાં તે ગામની અંતુ:સીમા આવે છે તે પાછળથી ઉમેરી હશે.

'બી' દાનની શરૂવાત એકદમ વંશાવલીથી જ થાય છે અને મૂળરાજથી કર્ણદેવ સુધીની હકીકત આપેલ છે ( પં. ૧-૬ ). આમાં મૂળરાજ અને દુર્લભરાજ વચ્ચે ચામુંડરાજનું નામ વિશેષ જોવામાં આવે છે. પછી દાનનું વર્ણન એ દાનની માફકજ આવે છે. માત્ર તિથિમાં ફેર છે; કારણ આમાં વિ. સં. ૧૩૧૧ કાર્તિક સુ. ૧૧ આપેલ છે ( પં. ૭-૨૧ ). અંતમાં શાપના શ્લોકો, તેમજ લેખક તથા દૂતકનાં નામ છે.

૧ જ. બો. બ. રા. એ. સો. વા. ૨૬ પા. ૨૫૦ છ. વી. આચાર્ય. ૨ ડા. સુકથંકરે ટાંચેલી ફોટોગ્રાફો દર્શાવેલો તેમજ મને આપી હતી તે માટે, તેમનો ઉપકાર માનું છું. ૩ મે આ લેખ વાંચ્યો ત્યારે ડા. જી. વલ્લભ જી. મોદી એ જાહેર કર્યું કે તે નોટ તેમણે લખી છે.

આમાંનો કર્ણદેવ તે અણહિલવાડના શાલુક્ય રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહનો ભાપ છે અને તેણે ઈ. સ. ૧૦૬૪થી ૧૦૬૪ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું. આ રાજાનો બીજો લેખ એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૩૧૭ માં વિ. સં. ૧૧૪૮ નો પ્રસિદ્ધ થયેલ છે.

‘એ’ દાનની વિધિ શબ્દ તેમ જ અંકમાં શક સંવત ૬૬૬ માર્ગશીર્ષ સુદિ ૧૧ વાર જોઈ અને બી દાનની વિધિ વિ. સ. ૧૧૩૧ ઠાવિક સુદિ ૧૧ આપેલ છે. મી. કે. એન દીક્ષિતે કરેલી ગણતરી અનુસાર તે વિધિઓ મંગળવાર તા ૨ છ દીસેમ્બર ૧૦૭૪ ઈસ્વી અને રવિવાર તા. ૨ જાન્યુઆરી ૧૦૭૪ ઈસ્વી સાથે મળતી આવે છે.

‘એ’ દાનમાં દાન આપનાર કર્ણદેવ પોતે છે, જ્યારે ‘બી’ દાનમાં તેનો ખંડિયો રાજા નવઃ ચારિયા રહેતો દુર્લભરાજ દાતા તરીકે છે. દાન લેનાર બન્નેમાં એક જ વ્યક્તિ છે અને તે શ્રાદ્ધલુ રુદ્રાદિત્યનો પુત્ર માંડવ્ય જોત્રનો પંડિત મહીધર આપેલ છે. બી દાનમાં મહીધરના દાદા મધુસૂદન નું નામ પણ આપેલ છે, જ્યારે ‘એ’ દાનમાં પંડિતનાં પાંચ પ્રવરો વર્ણવ્યાં છે. મધ્યદેશ કે જ્યાં તે રહેતો હતો ત્યાંથી પંડિત લાટદેશમાં આવેલો હતો.

દાનમાં આપેલું ગામડું ધામણાખા તલમદ્રિકા છત્રીસીમાં આવેલું હતું અને તેની પૂર્વમાં કાલાઆમ દક્ષિણમાં તોરણગ્રામ, પશ્ચિમમાં આવલસાડિ અને ઉત્તરે કંછાવલિ અથવા તો, કંછાવલિ ગ્રામ હતાં. આ. સ. વે. સ. ના સુપરીટેન્ડેન્ટે આમાંનાં બે ગામો ધામણાખા અને તોરણગ્રામને હાલનાં ધમડાછા અને તરણગ્રામ અગર તોરણગ્રામ માનેલાં છે.<sup>૧</sup> બાકીનાં સ્થળો પણ ટાઈપ કરેલી નોટના લેખકે બરોમર જોળખાવ્યાં છે. કંછાવલિગ્રામ તે હાલનું કંછાલી અને આવલસાડિગ્રામ અથવા આવલસાટિગ્રામ તે હાલનું બી. બી. એન્ડ સી. આર્થ રેલ્વેનું અસલ-ગ્રામ સ્ટેશન છે. કાલાઆમ માટે તે બહુ ચોક્કસ નથી, તો પણ સૂચવે છે કે તે કદાચ હાલનું કલ્વત, અગર ખેરગામ હોય. આ સિવાય બીજાં ત્રણ સ્થળો લેખમાં આવે છે જેમાંનું નાગ-સારિકા તે હાલનું નવસારી છે. લાટદેશ તે ઉત્તર તેમ જ દક્ષિણ ગુજરાતનું જૂનું નામ છે અને મધ્યદેશ તે ગંધા અને જમના વચ્ચેનો પ્રદેશ છે.

આ બે વાત્રપત્રો ‘એ’ અને ‘બી’ એક જ દાન આપવા માટે શા માટે લખાયાં હશે અને તેમાંનું કયું સાચું અને કયું જોડું તે નિશ્ચય કરવો કઠણ છે. સુપરી. આ. સ. વે. સ. તેમ જ ટાઈપ કરેલી નોટના લેખક માને છે કે ‘એ’ દાનપત્ર જે વધારે સારી રીતે કેાતરેલું છે તે ખરું છે અને બીજું પાછળથી તેની નકલ તરીકે તૈયાર થયેલ હશે. ટાઈપ કરેલી નોટના લેખકે એવું સમાધાન કર્યું છે કે એનો લખનાર કાયદાથી બીનવાકેફ હશે તેથી તેણે સીમા વગેરે લખેલ નહીં. બીજા લેખકે પ્રથમ તે ભૂલ મૂળ એ માંજ સુધારવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ પાછળથી બધું નવેસરથી લખવાનું ફરતવ ધાર્યું. પરંતુ બન્ને દાનપત્રો બારીકીથી તપાસ્યા બાદ હું તેનું નીચે મુજબ સમાધાન કરવા ઇચ્છું છું. બન્ને દાનપત્રોમાં નીચે લખ્યા ફેરફાર સહજ જોવામાં આવે તેમ છે.

(૧) ‘બી’ દાનપત્ર બીજાં ઉત્તર ગુજરાતનાં વાત્રપત્રોની પદ્ધતિએ લેખાયેલું છે, જ્યારે ‘એ’ દાનપત્ર દક્ષિણનાં વાત્રપત્રોની પદ્ધતિને અનુસરે છે.

(૨) ‘બી’માં સાલ વિક્રમ સંવતમાં આપેલી છે, જ્યારે ‘એ’માં દક્ષિણનાં વાત્રપત્રની માફક શક સંવતમાં આપેલ છે.

(૩) ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૯૪ અને ત્યાર પછીના પાનામાં પ્રસિદ્ધ યજ્ઞેલાં ચાલુક્ય તામ્રપત્રોની માફક 'ળી' વંશાવલિ વિભાગથી શરૂ થાય છે, જ્યારે 'એ' માં મંગલાચરણનાં શ્લોકો તથા વરાહ અવતારની સ્તુતિ છે જે દક્ષિણનાં તામ્રપત્રોમાં જોવામાં આવે છે.

(૪) શાપ દર્શાવનારા શ્લોકો 'ળી' માં છે, પણ 'એ' માં નથી.

(૫) 'ળી' માં દાન લેનારાના દાદાનું નામ છે, જે 'એ' માં નથી.

(૬) 'ળી' માં ચામુંડરાજનું નામ છે, જે 'એ' માં જોવામાં આવતું નથી.

(૭) સીમા વિગેરે દાનની વિગત 'ળી' માં પુરેપુરી આપેલી છે, જ્યારે 'એ' માં તે ભૂલાઈ જવાઈ છે તે પાછળથી ઉમેરવાનો પ્રયત્ન કરેલો છે.

(૮) ખંડિયા રાજા દુર્લભરાજનું સ્તુતિ રૂપ વર્ણન 'એ' માં બહુ વિસ્તારથી છે, જ્યારે 'ળી' માં નથી.

૯ 'ળી' માં લેખક તેમ જ દૂતકનાં નામ આપેલ છે, જ્યારે 'એ' નામંજુર થયું હશે તેથી તે બધી વિગતો તેમાં પૂરી કરેલ નથી.

આ બધી વિગતો ઉપરથી એવું અનુમાન થઈ શકે છે કે 'ળી' દાનપત્ર મૂલ ચાલુક્ય રાજાઓની રાજધાનીમાં લખાયું હશે અને નવસારી જીલ્લાના સુબા દુર્લભરાજને તે દાન લેનારને સોંપવા માટે મોકલ્યું હશે. પણ તેણે તે જ દાનપત્ર સોંપવાને બદલે તે દાન દક્ષિણ તામ્રપત્રોની પદ્ધતિસર નવું કેાંતરાવ્યું અને તે વખતે પોતાનું તેમ જ પોતાના પૂર્વજોનું પ્રશંસાત્મક વર્ણન તેમાં દાખલ કરાવ્યું. આ નવી નકલ મંજુરી માટે રજુ થઈ હશે ત્યારે તેમાંના દોષો સીમા વિગેરે ન લખવારૂપી માલુમ પડ્યા હશે અને તે પાછળથી છેલ્લી જે લીટીમાં ઉમેર્યા છતાં સંતોષકારક ન જણાયું તેથી અપૂર્ણ જ રહ્યું અને લેખક તેમ જ દૂતક વિગેરેનાં નામો તેમાં લખાયાં નહીં. બન્નેની તિથિ તપાસવાથી પણ ઉપરના અનુમાનને ટેકો મળે છે. 'ળી' દાનમાં રવિવાર તા. ૨ જી નવંબર ૧૦૬૪ આપેલ છે, જ્યારે 'એ' માં મંગળવાર તા. ૨ જી ડીસેમ્બર ૧૦૭૪ આપેલ છે. એટલે કે 'ળી' દાન બરોબર એક મહીના પહેલાં લખાયું હતું.

अक्षरान्तर 'ए'

पतरुं पहेलुं पहेली नागु

- १ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ पायात्कर्हमवांचलया भगवतः माडाकृ
- २ तेः कीदृते यस्यान्विषत्तृणविदुवत्परिगतो दष्टौप्रमागैकतः ॥ अन्य
- ३ स्मिन्नपि रेणुवद्विलसति क्षोणी युगान्तागमे लज्जवेशविसस्तुल्य-
- ४ स्य दधतः सूत्कारसारं वपुः ॥ स्वस्ति शकसम्बत्सरपडाधिकनवत्य-
- ५ चिकनवसत्यां अंशकतोपि ९९६ मार्गशिरशुदि ११ भौमे ॥ अ-
- ६ घेह मंदाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीभूलराजदेवपादानुध्यातपर-
- ७ ममट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीदुर्लभराजदेवपादानु-
- ८ ध्यातपरममट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीभीमदेवपादान-
- ९ ध्यातपरममट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीकर्णदेवकक्ष्या-
- १० णचिजयराज्ये सत्येतस्मिन् काले लाटदेशान्तःपातिनागसारिका-
- ११ सीं तत्पादपद्मोपजीवी ॥ आसीद्वंदितपादपंकजपुराण्वौलुक्यरा-
- १२ जान्वये सौयौदार्यगुणान्वितो द[ हर ]जो गांगेयना-
- १३ मा पुरा यस्याद्यापि दिवौकर्म प्रतिगृहं गायंति सि-
- १४ द्वांगनाः ॥ कीर्तिं तस्य न यांति सांप्रतमहो बकुं गु-
- १५ णामादशैः ॥

पतरुं पहेलुं बीनी नागु

- १६ संभोगभूमिर्भुवि लब्धकीर्तिः श्रीचंद्रराजोय न-
- १७ भूव तस्माते ॥ अद्यापि यस्य प्रभुतां प्रभूताः
- १८ गायंति गतिं" खलु भूभुजोपि । जातः श्रीदुर्ल-
- १९ भेशः सिधिवंलितिलकश्चंद्रराजात्मतापी । कीर्तिः सप्ताब्धिमध्ये वि-
- २० लशति" च बलाद्राजहंसीव नित्यं ॥ यस्योच्चैर्जीविराजप्रसरसुर-
- २१ पुटोत्तातनिर्मलभूमैर्भुजोर्ध्वमेधावलीव प्रसरति गगने विषम-
- २२ प्यादयंती ॥ गतभुवनकुलानि व्यासदिग्मंडलानि श्रुतेर्बुहि-
- २३ नगिराणि[ क्रांत ]गरापयानि । सरसकमलकंदच्छेदगौराणिकाम ।

१ बांयो क्रोडा २ बांयो दंष्ट्रा ३ बांयो गंस्तुन ४ बांयो नाराजो ५ बांयो पादानु ६ बांयो तस्मिन्  
७ बांयो सी ८ बांयो पुराचौड ९ बांयो श्रीशैल १० बांयो कर्णा ११ बांयो लम्पार १२ बांयो गगने १३ बांयो  
विजित १४ बांयो लब्ध १५ बांयो धि

- २४ ममुरमरपते[ नो ]धाम्नि धामानि यस्य । स्नात्वा पुण्यमृदूदकेन विधिवी  
 २५ संतर्प्य देवान् पितॄन् । धर्माशासनतत्परेण मनसा संपूज्य नारा-  
 २६ यणं । आहूयाखिलविप्रपंडितजनान् भ-मवाजा ददौ ॥ गो[ प ]त्यानि

पतरुं बीजुं

- २७ समस्तशास्त्रविधिना दानानि चान्यानि च । निजराजावली विराजितमहा-  
 २८ भेडलेश्वरश्रीदुर्लभराजः स्वनियोगस्थार्त्त । मंविपुराहितसेनापत्यात्कर्प-  
 २९ टलिकप्रभृतीन् समाज्ञापयति ॥ चला विभूतिः जैणभंगि यौवनं कृतांतद-  
 ३० तांतरवर्ति जीवितं । त[ थौघवजु ]पटलजीवितमाकलय्य । मध्यदेशादा-  
 ३१ गतसकलवेदशास्त्रा[ र्थ ]विदाय । मांडव्यगोत्रोत्पनार्थमांडव्यभार्ग-  
 ३२ व्यअंगिरार्जुमजमदग्निपंचप्रवरसयुताय । विप्ररुद्रा । दित्यसुत-  
 ३३ पंडितमहीधराय । तलभद्रिकाषट्त्रिंशत्पथके । उदकेन । सवृत्त-  
 ३४ मालाकुलं ससीमापर्यंतं धामणाच्छाग्रामं ददौ । पूर्वस्यां दिशि का-  
 ३५ लाग्रामः दक्षिणस्यां दिशि तोरणग्रामः पश्चिमस्यां दिशि आवल-  
 ३६ सादिग्रामः उत्तरस्यां दिशि कलावलीग्रामः ॥

अक्षरान्तर 'बी'

पहेली बाजु

- १ राजावली [ पूर्व ]वत् ॥ परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्व-  
 २ रश्रीमूलराजदेवपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराज-  
 ३ श्रीचामुंडराजदेवपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराज-  
 ४ श्रीदुर्लभराजदेवपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराज-  
 ५ श्रीभीमदेव पादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराजश्रीकर्णदे-  
 ६ व[ स्वभुज्य ]माननागसारिकाविषयप्रतिबद्धतलहदष[ द्विश ]ता-  
 ७ न्तःपातिनःसमस्तराजपुरुषान् ब्राह्मणोत्तरान् तन्निवासिज-  
 ८ नपदाश्च<sup>१</sup> बोधयत्यस्तु वः संविदितं<sup>२</sup> यथा श्रीविक्रमादित्योत्पादि-  
 ९ तसवत्सरे<sup>३</sup> शते [ज्वेकादशसु एकतृशेदधिकेषु अत्राकैतोपि सं. ११३१  
 १० कार्तिकशुदि ११ एकादशीपर्वणि चराचरगुरुमहेश्वरमभ्यर्च्य सं-  
 ११ सारासारता विचिंत्य पित्रोरा[ त्मनश्चपुण्य ]यसोभिवृद्धये मध्यदेशा-

१ वांयो विधिना २ वांयो पितृन् ३ वांयो मंडलेश्वर ४ वांयो योगस्थान ५ वांयो पत्यक्षप ६ वांयो क्षण ७ वांयो तदं ८ वांयो त्पनाय ९ वांयो संयुता १० वांयो सवृक्ष ११ वांयो उत्तरस्यां १२ वांयो पदाश्च १३ वांयो दितं १४ वांयो संवत्स- १५ वांयो त्रिंश- १६ वांयो प्राक १७ वांयो यशो-

- ११ दत्तात्रय अर्घातसकलशास्त्राय मांडव्यगोत्राय ब्राह्मणमधुसूदनपौ-  
 १२ त्राय रुद्रादित्यसुताय पंडितमहीधराय समीमापर्यंतः सहिरण्यमा-  
 १३ [गमो]गः सपूषामाळकुलः सदर्ददशापराधः सोपरिकरः  
 १४ सर्वादावसमेतः पूर्वप्रवृत्तदेवदायप्रज्ञदायवर्जवाम-

बीजी मानु

- ११ बाह्याभिधानग्रामः आसनेनोदकपूर्वमस्थामिप्रवृत्तः  
 १७ [त] स्य च पूर्वस्यां दिशि—राईग्रामः । दक्षिणस्यां दिशि  
 १८ तोरणग्रामः । पश्चिमस्यां दिशि आम्बलसादिग्रामः उत्तरस्यां  
 १९ दिशि कच्छावलीः इति चतुरायाटोपलक्षितग्राममेतं तन्नि-  
 २० नासिजनपदैर्ययादीयमानमागमोगकरहिरण्यादिसर्वदास-  
 २१ नैमाञ्जानवजविषेयैर्मत्वा अस्मद्वंशजैरन्यैरपि अस्माभिः । प्रवृत्त-  
 २२ सुपनेतव्यं पालनीयं च ॥ उक्तं च भगवता व्यासेनः षष्टिर्वर्षसह-  
 २३ श्राप्तिं स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आछेत्वा चानुमंता च तान्येव नर-  
 २४ कं वसेत्-। दिव्याटवीप्वतोभासु शुष्कफोटरवासिनः कृष्णस-  
 २५ र्णाः प्रजायन्ते भूमिदानापहारकाः ॥ २ ॥ लिखितभिदं शासनं का-  
 २६ नस्यवटेभरसुतकेका-दुतकोत्र महासांभिविग्रहिक  
 २७ श्री-गादित्यइति

## ભાષાન્તર સંક્ષિપ્ત

‘ એ ’ જોડી

ઓં વાસુદેવને નમસ્કાર—વરાહ અવતારની સ્તુતિ. મૂલરાજના ચરણ સેવનાર દુર્લભરાજ અને તેનાં ચરણ સેવનાર ભીમદેવ અને તેનાં ચરણ સેવનાર રાજા કર્ણદેવ રાજ્ય કરતો હતો તે વખતે લાટ દેશમાં નાગસારિકામાં દુર્લભરાજ સૂષો હતો. તે દુર્લભરાજ ચન્દ્રરાજનો દીકરો અને ગાંગેયનો પૌત્ર હતો. ગાંગેય તે ચાલુક્યના વંશમાં નાના ભાઈનો વંશજ હતો.

આ દુર્લભરાજે સ્નાન, પૂજા, સ્મરણ ઇત્યાદિ કરીને શક સંવત ૯૯૬ ના માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૧ વાર મંગળના રોજ તલભદ્રિકા છત્રીશીમાં આવેલું ધામલાચ્છા ગામ પંડિત મહીધરને દાનમાં આપ્યું. મહીધર પ્રાદ્યણ રુદ્રાદિત્યનો દીકરો હતો અને તે વેદશાસ્ત્રપારંગત હતો અને મધ્યદેશમાંથી આવેલો હતો. તેનું ગોત્ર માંડવ્ય હતું અને માંડવ્ય, ભાર્ગવ, અંગિરા ઉર્મિ અને જમદગ્નિ, એ પાંચ પ્રવર હતાં.

તે ગામની પૂર્વે કાલા ગ્રામ, દક્ષિણે તોરણ ગ્રામ પશ્ચિમે આમ્વલસાદિ અને ઉત્તરે કછાવલી, એ ગામો આવેલાં હતાં.

‘ બી ’ જોડી

વંશાવલિ પહેલાંની માફક. મૂલરાજનાં ચરણ સેવનાર ચામુંડરાજ તેનાં ચરણ સેવનાર દુર્લભરાજ તેનાં ચરણ સેવનાર ભીમદેવ અને તેનાં ચરણ સેવનાર કર્ણદેવ બધા અમલદારો વગેરેને તેમ જ નાગસારિકામાં તલભદ્રિકા છત્રીશીમાં રહિતા બધા પ્રાદ્યણો તેમ જ અન્ય વર્ગને જણાવે છે કે—વિ. સ. ૧૧૩૧ ના કાર્તિક સુ. ૧૧ ને દિવસે, ધામલાચ્છા નામનું ગામડું, મધ્ય દેશમાંથી આવેલા વેદશાસ્ત્રપારંગત અને માંડવ્ય ગોત્રના મધુસૂદનના પૌત્ર અને રુદ્રાદિત્યના દીકરા પંડિત મહીધરને દાનમાં આપેલું છે. તેની પૂર્વમાં ... .. દક્ષિણે તોરણગ્રામ, પશ્ચિમે આમ્વલસાદી અને ઉત્તરે કછાવલી આવેલાં છે. આ દાન ચતુઃસીમા ચોક્કસ કરીને મેં આપ્યું છે, અને બધાંએ કળુલ રાખવાનું છે. કાયસ્થ વટેશ્વરના દીકરા કેક- ... .. આ દાન લખ્યું. હવે સન્ધિવિગ્રહના અધિકારી શ્રીમાન ... .. ગાદિત્ય હતો.

# ચૌલુક્ય રાજા કર્ણ ૧ લાનું સૂનકનું દાનપત્ર<sup>૧</sup>

વિક્રમ સંવત ૧૧૪૮ વૈશાખ સુદિ ૧૫ સોમવાર

મી. એચ. કસેન્સે કૃપા કરી મોકલેલી બે ઉત્તમ છાપો પરથી નીચેના લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. આ લેખ બે તામ્રપત્રોના અંદરના ભાગમાં કોતરેલો છે. આ પતરાં સૂનકમાંથી મળ્યાં હતાં, જે સૂનક ગામ ઉત્તર ગુજરાતમાં પાટણના અગ્નિકોણમાં પૂર્વે આશરે ૧૫ માઈલ પર, અને ઉત્તર દેવેસ્થાનથી પશ્ચિમમાં આશરે ૫ માઈલ પર આવેલું છે. આ પતરાં હાલ પાટણના રહીશ મી. નારાયણ ભારતીના કબજામાં છે. જ્યારે મી. કસેન્સે પતરાંની નકલ લીધી ત્યારે તે એક કડી વડે બેઠેલાં હતાં. તે કડી કેટલાક વખત પહેલાં ભાંગેલી હતી. બીજી કડી, જેના ઉપર કદાચ મુદ્રા હશે તે ખોવાઈ ગઈ હતી. છાપો ઉપરથી અનુમાન કરતાં પતરાં સંપૂર્ણ રીતે સુરક્ષિત જણાય છે.

લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં છે. દાનપત્રની વારીખ વિક્રમ-સંવત ૧૧૪૮ ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ સોમ-વારે થયેલા ચંદ્રગ્રહણની છે. આ વારીખની ગણતરી મી. ફ્લીટ નીચે પ્રમાણે મને કરી આપી છે:— “આ વારીખને મળતી યુરોપની વારીખ ઈ. સ. ૧૦૬૧ ના મે મહિનાની તા. ૫, સોમ-વારની છે. આ દિવસે ચંદ્રગ્રહણ હતું. તે ઉત્તરનું વિક્રમ-સંવત ૧૧૪૮ નું વર્ષ, જે પૂરું થયું હતું અગર દક્ષિણનું વિક્રમ-સંવત ૧૧૪૭ નું, જે ચાલતું હતું, તેના વૈશાખની પૂર્ણિમાની તિથિ હતી. સુબંધ માટેના સૂર્યોદયના કાળ પછી ૫૦ ઘડી અને ૫૩ પળે આ તિથિનો અંત આવ્યો હતો, તેથી ગ્રહણ હિંદુસ્તાનમાં દેખાતું બોધ્યું. દક્ષિણના પૂરા થયેલા વિક્રમ-સંવત ૧૧૪૮ માં તેજ તિથિએ, ઈ. સ. ૧૦૬૨ નાં એપ્રિલની ૨૪ મી વારીએ ગ્રહણ હતું. ઉત્તરના ચાલુ વિક્રમ સંવત ૧૧૪૮ માં આ તિથિએ ગ્રહણ નહોતું.”

દાન આપનાર મહારાજાધિરાજ કર્ણદેવ હતા. તેનું ઉપનામ ત્રૈલોક્યમદ્દલ હતું. ડૉ. જુલ્હર-ના મત પ્રમાણે વિક્રમ-સંવત ૧૧૨૦ થી ૧૧૫૦ સુધી રાજ્ય કરનારો ચૌલુક્ય રાજા કર્ણ ૧ હો આ દાનપત્રનો કર્ણ છે. રાજાએ અણહિલપાટકમાંથી આ શાસન બહિર કર્યું હતું, અને આનંદપુર સુબ્ય શહેરવાળા એક ૧૨૬ ગામના મહાલમાં વસનારાઓને સંબોધાએલું છે. દાનમાં લઘુ-રાણી એટલે નાની ડાહીમાં એક જમીનનો દુકડો આપ્યો હતો, જેની ઉપજમાંથી સૂનકમાં એક તળાવ ચાલુ રાખવાનું હતું. લઘુ-ડાહીમાં આપેલી જમીનની વાવવ્ય ઠાણમાં સંદેશ ગામ આપ્યું હતું.

અણહિલપાટક ચૌલુક્યોનું મુખ્ય શહેર અણહિલવાડ છે, અને આનંદપુર હાલનું વડનગર છે. સૂનક ગામ જ્યાંથી પતરાં મળ્યાં હતાં તે હાલનું સુનક છે.

લેખના અંતમાં લેખક અને દૂતકનાં નામો તથા રાજાની સહિ આપેલી છે. લેખક કેકક, કાયરથ વટેશ્વરનો પુત્ર હતો. આ વટેશ્વર, અને ભીમ ૧ લાના વિક્રમ-સંવત ૧૦૮૬ના દાનપત્રનો લેખક, કાયરથ કાંચનનો પુત્ર વટેશ્વર એ બન્ને એક જ લાગે છે.

આંહિ નોંધ લેવી બોધ્યું છે, થોડા વખત પહેલાં મી. ફ્લીટે પ્રસિદ્ધ કરેલું ભીમદેવનું દાનપત્ર<sup>૨</sup> ભીમ ૨ બાનું નહીં પણ ભીમ ૧ લાનું જણાય છે. કારણ કે તે આ જ વટેશ્વર, કાયરથ

<sup>૧</sup> એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૩૧૬ ઈ. દુફ્ર ૨ આ ગામ એક ૧૫૦૦ ચોરસ દાનપત્રમાં પણ આવે છે; ઈ. એ વો. ૬ પા. ૨૧૦ અને વો. ૧૮ પા. ૧૦૮. સિદ્ધપુરથી દક્ષિણે બા માઈલ પર આવેલું એક મોટું ગામ છે, અને ધણું ફરીને ગુજરાતના કસવા કુલ્લોએ અવધા કણ્ણીઓનું મુજરાધાન જણાય છે.—જર્જેસની ગુજરાતની મુસાફરી સંબંધી નોંધ ૧૮૬૬ પા. ૫૩-૬૧. ૩ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૪૪. ૪ ઈ. એ. વો. ૧૮ પા. ૧૦૮.



# સિદ્ધરાજ જયસિંહનો ગાળાનો શિલાલેખ<sup>૧</sup>

વિ. સં. ૧૧૯૩ વે. વ. ૧૪

કાઠિયાવાડમાં જાલાવાડ પ્રાંતમાં ધ્રાંગધરાથી આઠ માઈલ ઉપરગાળા અને દુદાપુર ગામથી સરખે અંતરે ચન્દ્રભાગા નદીને પશ્ચિમ કાંઠે જૂના મંદિરનાં ખંડેર છે. કાઠિયાવાડ ગેઝેટીઅરમાં તેમ જ સ્વર્ગસ્થ કર્નલ જે. ડબલ્યુ. વોટસને રચેલ ધ્રાંગધરા સ્ટેટના વૃત્તાંતમાં તેના સંબંધી સહેજ પણ ઇસારો નથી તે ઉપરથી એમ માની શકાય કે તે મંદિર અત્યાર સુધી કોઈના પણ જાણવામાં આવ્યું નહોતું. પરિણામે મંદિર તદ્દન અરક્ષિત દશામાં પડેલું છે. પરંતુ હવે તે મંદિરની ઐતિહાસિક ઉપ-યોગિતા સ્ટેટને સમજાવ્યા પછી તેની પૂરતી સંભાળ લેવાશે એમ મને ખાતરી છે. અત્યારે જેટલો ભાગ મંદિરનો હયાત છે તે ઉપરથી તે મંદિર કયા દેવનું હશે તેનું અનુમાન થઈ શકે તેમ નથી. સભામંડપમાં જવાનો માર્ગ એક નાની ચાલીના જેવો છે અને તેનું માપ ૮'૪"×૬'૪" છે, પરંતુ સભામંડપની પશ્ચિમ તેમ જ ઉત્તર બાજુએ નિજમંદિરનું નામ નિશાન નથી. માત્ર દક્ષિણ તરફ ઉત્તરાભિમુખ નાનું મંદિર છે અને તેમાં ગણેશની ખંડિત મૂર્તિ છે. આ મંદિરમાંના બધા લેખો ભૂખરા પત્થર ઉપર કોતરેલા હોવાથી ઘસાઈ ગયેલા છે. જોકે આ એક લેખ પ્રમાણમાં સહુથી વધુ સુરક્ષિત છે. લિપિ લગભગ ખારમી સદીની દેવનાગરી છે. માત્રા બધે હાલની માફક અક્ષરની ઉપર નહીં, પણ અક્ષરની પહેલાં લખેલ છે. લાખા અશુદ્ધ સંસ્કૃત છે.

લેખ વિ. સં. ૧૧૯૩ વે. વ. ૧૪ ગુરૂવારની સાલનો છે અને તેમાં ચૌલુક્ય રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહનો ઉલ્લેખ છે. આ રાજા મૂળરાજથી સાતમો છે અને ગુજરાતમાં સધરો જયસિંહ તરીકે ઓળખાય છે. તેણે ઇ. સ. ૧૦૯૪ થી ૧૧૪૩ સુધી રાજ્ય કર્યું. સિદ્ધરાજનો આ પ્રહેલામાં પહેલો શિલાલેખ છે.

જયસિંહદેવના ખિરૂદો પૈકીનાં નીચેના ત્રણ આ લેખમાં આપેલ છે: ૧ સમસ્ત રાજવલિ ધિરાજિત ર સિદ્ધચક્રવર્તિ ૩ અવન્તિનાથ. ત્રીજી પંક્તિમાં ખલનચી (વ્યયકરણે મહામાત્ય) અંબપ્રસાદનું નામ આપેલું છે. તે જ મંદિરમાં વિ. સં. ૧૨૧૫ ના બીજા લેખમાં બીજા અમલદાર હલતપ્રસાદનું નામ પણ વાંચી શકાય છે. આ બે નામો માટે જયસિંહદેવના પ્રસિદ્ધ થયેલા લેખોમાં એ જોઈએ પણ ક્યાંઈ મળતાં નથી, તેથી આ લેખમાંથી તે પહેલી જ વખતે જાણવામાં આવ્યાં છે.

બીજી પંક્તિનો શરૂવાતનો ભાગ તેમ જ મધ્યમાંનો થોડો ભાગ ઘસાઈ ગયેલ છે, છતાં લેખની મતલબ સમજી શકાય છે. લેખમાંથી સમજાય છે કે અંબપ્રસાદના સંબંધીઓએ ગણેશ તેમ જ લક્ષ્મીનામું દેવળ બંધાવ્યું છે.

સિદ્ધરાજ જયસિંહ માળવા જિત્યાની તારીખ ચોક્કસ રીતે હજી જણાઈ નથી. ઉજ્જનમાંથી મળેલા તામ્રપત્રમાં પરમાર યશોવર્માને વિ. સં. ૧૧૯૧ મહારાજાધિરાજ લખેલો છે. તે ઉપરથી સમજાય છે કે વિ. સં. ૧૧૯૧ સુધી માળવા જિતાયું નહોતું. ઉજ્જનમાં બીજા શિલાલેખ વિ. સં. ૧૧૯૫ નો મળ્યો છે, જેની હકીકત આર્કે. સ. વે. સ. ના ૧૯૧૫ આખરના રીપોર્ટમાં આપેલી છે. તેમાં સિદ્ધરાજને અવન્તિનાથ લખેલો છે. આ ઉપરથી અનુમાન કરેલું કે માળવા વિ. સં. ૧૧૯૧ અને ૧૧૯૫ વચ્ચે જિતાયું હશે. પરંતુ આ ગાળાનો લેખ વિ. સં. ૧૧૯૩ નો છે અને તેમાં સિદ્ધરાજને અવન્તિનાથ લખ્યો છે તેથી માળવા ૧૧૯૧ અને ૧૧૯૩ વચ્ચે જિતાયું હોવું જોઈએ.

અક્ષરાન્તર

૧ [ શ્રી ] સંવત્ ૧૧૯૩ વૈ[ શા ]લ વદિ ૧૪ ગુરાવ[ ધે ]હ [ સ ]મસ્ત [ રા ]-  
જાવલી વિરાજિત મહા — — વિ.... ....

૨ અ ... [ સિ ]દ્ધ ચક્રવર્તિ અવંતીનાથ શ્રીમ[ જ ]યસિંહદેવ કલ્યાણ વિજય  
રાજ્યે હત્યેતસ્મિન્કાલેઽ — — વ .... [ મા ] ....

૩ ... .... [ ત્ર ]વ્યયકરણે મહામાત્ય શ્રી અંબપ્રસાદ પ્રતિવદ્ધ મહં [ વાલુ ]  
રા । પારિ૦ શ્રીકુમાર । દ્વિ૦ પારિ૦ કેર ... જે ... ....

૪ ... .... [ સ્ત્રી ]દિ પંચકુલેન દ્વિમતીર્ય સ્નાન્યાં શ્રીમદ્દ્યારિકા[ સ્ત્ર ]  
શ્રીદેવતાયાઃ .... .... વિનાયકદેવ કુલિકાસમે[ તં ] કારિતં

૫ .... .... પાનંદનાયતિ ॥ મંગલં મહા શ્રીઃ ॥ શિષમ[ સ્ત્ર ] સર્વજગતઃ  
॥ છ ॥ ડગ ... સૂત્ર૦ મ[ હ ] ... કેન.

ભાષાન્તર

પં. ૧-૨ શ્રી આદિ આજે શુરુવાર વૈશાખ વદિ ૧૪ સંવત ૧૧૬૩ ને દિવસે, ચક્રવર્તિ અવન્તી-  
નાથ શ્રીમાન જયસિંહદેવના કલ્યાણકારી અને વિજયી રાજ્યમાં ... ..

પં. ૩ ... .. મહં [ વાલુ ]ર શ્રીમાન અંબપ્રસાદ જે ખ્યાનથી હતો તેના  
સંબંધિ ... ..શ્રીમાન કુમાર ... ..તથા બીજા સેવકે । ... ..પાંચ કુળથી... ..

પં. ૪ ... .. પાંચવામાં આવ્યું ... ..દ્વિમતીર્ય ખ્યાનમાં ગણેશના  
મંદિર સહિત ભટ્ટારિકા દેવીનું ... ..

પં. ૫ આનંદ પમાડવા માટે ... ..મોટું મંગળ ... .. આશુ' જગત સુખી  
રહે । ... .. સુખધાર મહા...થી

# માંગરોળમાંની સોઠડી વાવમાંના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૦૨ આશ્વિન વદિ ૧૩

કાઠિયાવાડમાં પ્રાચીન શહેરો પૈકીના એક માંગરોળ નામે ગામમાં ગાદિ દરવાજેથી પેસતાં ઢાળી બાબુની શેરીમાં એક વાવ છે. તે વાવમાં ઉતરતાં જમણી બાબુની દિવાલમાં ચણી લીધેલ એક પથર ઉપર આ શિલાલેખ છે. પથર સખ્ત કાળો છે અને તે સુરક્ષિત છે. તેનું માપ ૧૮ ઇંચ x ૧૫ ઇંચ છે અને તેમાં ૨૪૥ પંક્તિમાં દેવનાગરી લિપિમાં શ્લોકો લખેલા છે.

તેમાં લખેલ છે કે અણહિલપુરમાં કુમારપાળ રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે શ્રી સહારનો પૌત્ર અને મહાજનો પુત્ર ગોહિલ મુલુક નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેણે પોતાના બાપની યાદ-ગીરિમાં મહાજનેશ્વર નામનું દેવળ બંધાવ્યું અને જકાતમાંથી દેવલીક ઉપજ તેને અર્પણ કરી. ચોરવાડના મહાજને પણ દેશુઆ નામની વાવ મંદિરના ઉપયોગ માટે આપી. ચોરવાડથી વિસણુ-બેસિ ગામ જતાં રસ્તા ઉપર આ વાવ છે.

તેમાં વિ. સં. ૧૨૦૨ સિદ્ધ સં. ૩૨ આપેલ છે.

असरान्तर

- १ ॥ उँ ॥ उँ नमः शिवाय ॥ मुकुटः स हरस्य पातु वः शशिपंकैरुहकंदकाक्षया ॥ गंगेनादचिरेण य-
- २ अ सा मुरहंसीव पपात ज्ञान्द्वी ॥ कृत्वा राज्यमुपारमन्नरपतिः श्रीसिद्धराजो-  
यदा देवादुत्तम-
- ३ कीर्त्तिमंजितमहीप्रुष्टो गरिष्ठो गुणैः ॥ आचक्राम ऋगित्य ( श्रुतित्य ) चित्यम-  
हिमा तद्राज्यसिंहासनं श्रीमा-
- ४ नेप कुमारपालनृपतिः पुण्यप्ररुढोदयः ॥ राज्येऽमुष्य महीभुजोपवदिहै श्री-  
गृहिला-
- ५ ख्यान्वये श्रीसाहारइति प्रभूतगरिमाधारो धरामंडनं ॥ चौलुक्पांगनिगूहकः  
सहजिगः ख्या-
- ६ तस्तनुजस्ततस्तत्पुत्रा बलिनो बभूवुरवनौ साराष्ट्रक्षाक्षमाः ॥ एषामेकतमो  
वीरः सोम-
- ७ राज इति क्षितौ ॥ विख्यातो विदधे देवं पितुर्नाम्ना महेश्वरं ॥ श्रीसोमनाथदे-  
वस्य जगत्या पू-
- ८ ण्यवृद्धये ॥ इंदुकुंदयत्राक्षके कीर्त्तिमेरुसमाश्रितं ॥ पूजार्थमस्य देवस्य ज्ञाता  
ज्येष्ठोस्य मूलुकः ॥
- ९ सुराष्ट्रानायकः प्रादाच्छासनं कुलशासनं ॥ ठे० श्रीसहजिगपुत्रठ० श्रीमूलुकेन  
श्रीसहजिगे-
- १० श्वदेवस्यानवरतपंचोपचारपूजाहेतोः श्रीमन्मंगलपुरशुल्कमंडपिकायां दिनेप्रतिका १
- ११ तथा तकारामान्यमध्याह्निप्रति का १ तथा बलीवर्द्धछाटमाणकामान्ये ( छा ) टां  
प्रति १ क-
- १२ णमृतगडकंप्रति का ४ तथा रासमछाटां प्रति का. ॥ तथा समस्तलोकेन निः-  
शेषबलीकारै-
- १३ अ पत्रमरावीडहराकेरीवाट्याममृतीनां प्रत्येकंका० ॥ तथा पत्रभृतंतडभैरकं  
प्रतिका २ ॥
- १४ तथापत्रभृतगर्त्रप्रति र्द्र १ क्षेत्रप्रतिउच्चताभाय्येका १ तथा आगरमध्ये खुंटितं-  
स्मरालेहामाप्रति

- १५ का ० । तथा अनयैव स्थित्या चोरुयावाडे वलङ्गे च ग्राह्यं ॥ तथा लाठिवद्रा-  
पथके वहंतशुल्कमंडपि
- १६ कामध्यात् दिनंप्रति ठ० श्रीमूलुकेन रूपकैकः प्रदत्तः ॥ तथा चोरुयावाडे  
न्यसमस्तवृहत्पुरुषैरे-
- १७ कमतीभूय चतुराधाटनविशुद्धा यथा प्रसिद्धपरिभोगा सवृक्षमालाकुला वीसण-  
वेलीग्राममार्गस-
- १८ मासन्ना देगुयावावीनामवापी राजानुमत्या श्रीसहजिगेश्वराय प्रदत्ता ॥ तथा  
श्रीवामनस्थल्यांशुल्क-
- १९ मंडपिडपिकायांदिनंप्रति का १ तथा द्यूतमध्ये दिनंप्रतिका १ तथापत्रकुय्यां-  
भराप्रतिपत्रशत १ तथावी
- २० डहरा । केरी । वाडुया । प्रभृतिनां प्रत्येकं पत्र ५० तथातलारामाव्यमध्यात्  
तांनुलिकहट्टं प्रति प्रतिदि
- २१ नंपत्र २ मडावापूग १ देवदार्यं समस्तोयं समस्तैर्भाविमूमिपैः पालनीयो  
नुमान्यश्च दानाच्छ्रेयोनु
- २२ पालनं ॥ शिवः पात्रं जनो दाता पालकः पुण्यभाक्परं । शेषकृच्च महापापी  
विचार्यैवं प्रपालयेत् यत
- २३ उक्तं च ॥ वैहुभिर्वसुधा वुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमि-  
स्तस्य तस्य तदाफलं ॥ श्री मद्विक्रमसं
- २४ वत् १२०२ तथा श्री सिंहसंवत् ३२ आश्विनवदि १३ सोमे ॥ प्रशस्तिरियं  
नि( मिता ) ॥ कृतिरियंपरमपाशुप-
- २५ ताचार्यार्यमहापंडितश्रीप्रसव्वज्ञस्य ॥

ભાષાન્વર

શિવજીને નમસ્કાર ॥ શિવજીને મુકુટ, એટલે જટાજુટ તમારું રક્ષણ કરે. જે જટાજુટમાં ગંગા નદી આકાશથી ઉતાવળે ઉતરી, તે જાણે ચંદ્રમા રૂપી કમળના નાજની ઈશ્વરને લીધે ઉતરતી દેવલોકની હંસણી જ હોય નહીં શું ! ( ૧ ) ઉત્તમ કીર્તિ વડે ચોભાવું છે ભવજ જેણે એવો; અને શુભોચ્ચે કરીને મોટો એવો શ્રીસિદ્ધરાજ રાજા રાજ્ય કરીને, જ્યારે દેવયોગથી મૃત્યુ પામ્યો ત્યારે તુરવ અદ્ભુત મહિમાવાળો અને પુણ્યથી રૂઢતા ( નિશ્ચિન્તા ) ને પામ્યો છે ઉદય જેનો, એવો આ કુમારપાળ રાજા તેના રાજ્યનું સિદ્ધાસનદબાવી બેઠો ( ૨ ) આ ( કુમારપાળ ) રાજાના રાજ્યમા આદિ શ્રીગૃહિલ નામના વંશમાં પુણ્ય મોટાઈના આધાર અને પૃથ્વીનું ઘરેલું એવો શ્રી સાહાર નામ થયો. તેના પુત્ર ચોલુકય ( સોલંકી ) ના સૈન્યનું ગોપન કરનાર ( સંતાડનાર ) તથા વિષયાત એવો સહજિગ નામે થયો. અને તેના પુત્રો પૃથ્વીમાં જળવાન અને સૌરાષ્ટ્ર દેશની રક્ષા કરવામાં સમર્થ થયા. ( ૩ ) એઓમાંનો એક શુરવીર સોમરાજ નામે પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત થયો જેણે પોતાના પિતાને નામે ( સહજિગેશ્વર ) મહાદેવનું સ્થાપન કર્યું. ( ૪ ) ચંદ્ર તથા રાહરનાં પુણ્ય સરખા થયા વાળો સોમરાજ પૃથ્વીમાં પુણ્યની વૃદ્ધિ કરવા માટે શ્રી સોમનાથ દેવની કીર્તિને મેરુ પર્વત ઉપર આશિદહ્ય કરે ( જોસે ) તેવી કરી. આ સોમરાજનો મોટો ભાઈ મૂલુક સૌરાષ્ટ્રનો નાયક હતો; તેણે આ મહાદેવની અખંડ પૂજા થવા માટે પોતાના વશજેએ પાલરા લાયક વર્ષાનન કરી આપ્યું ( ૬ ) ૬૦ ( ઠાકોર ) શ્રી સહજિગના પુત્ર ૬૦ ( ઠાકોર ) શ્રી મૂલુકે શ્રી સહજિગેશ્વર મહાદેવની કાયમ પંચોપચાર પૂજા ( સ્નાન, ચંદન, ધૂપ, દીપ, નેવેલ ) થવા માટે માંગરોળની દાણનાંદવી માં પ્રતિદિવસ કાષોપણ ( “ શબ્દ સ્તોત્રમમદાનિધિ ” નામે કાષમાં લખ્યા પ્રગત ) ને અર્થ પૂજા એટલે એક કર્પ વજનનો ૧ ત્રાંબોનો ૧ પૈસો તંમજ દ્રમને ૧૬ થાય ૪ તે ) એક તથા પુશકી જાતની ઉપજમાંથી પ્રતિદિવસ કાષોપણ એક, તથા પોઠિયાની છાટ ઉપર કાષોપણ એક, દાણા ભરેલ ગાંડા ઉપર કાષોપણ ચાર તથા મહેનની છાટ ઉપર કાષોપણ અર્ધ, આ સમસ્ત લોકોએ અને સર્વ વેલાળી ( નાગરવેલને ઉછેરી તેના વ્યાપાર કરનારાઓ ) એ પાનના ભાર, જે કે બીડ હરા, ( બીડા ) કેરી, વાટુયા, એવા નામથી જે શબ્દો તે વખતે ચોખાના હોય તે પ્રત્યેક કાષોપણ અર્ધ, પાન ભરેલા દરેક ઊંટના ભારે કા ૨ ॥ અદી, તથા પાન - રેલ ગાડી પ્રત્યેકે દ્રમ એક હોત; ( ખેતર ) માં ઉત્તમ પાક થાય ત્યારે પ્રત્યેક શેત્રે ( ખેતર ) કાષોપણ એક, તથા અગર ( મીઠું પાકવાની જગ્યાએ તેના કદેલા ઠગણ ) માં છુંદી, તથા ખરાળી, અને હાસા, પ્રત્યે કાષોપણ એક અને તેજ પ્રમાણે ચોરવાડ તથા જળેજમાં પશુ લેવું; ને લોઠેદરા પરગણામાં શાહાદારી જકાવ માંડવીમાંથી પ્રતિદિવસે ૬૦ શ્રી મૂલુકે એક રૂપિયા આપ્યો તથા ચોરવાડમાં બીજા તમામ મહાજનોએ એકમત થઈને ચાર સીમારાએ શુદ્ધ અને પ્રખ્યાતિને પામેલી તથા વૃદ્ધોની ઘટાએ મહિત અને વીસલુવેલી ગામના માર્ગની સામે આવેલી દેશુયા વાવ નામની વાવ, રાજાના અનુગતથી શ્રીસહજિગેશ્વર મહાદેવને આપી; તેમજ શ્રીવલ્લયથીમાં દાણ માંડવીમાં પ્રતિદિવસ કાષોપણ એક, તથા જુગટામાં પ્રતિદિવસ કાષોપણ એક, તથા પાનની કોટડીમાં દિન પ્રત્યે પાન ચત ( સો ) એક, તથા વીરહરા, કેરી, વાટુયા વગેરે પ્રત્યેક પાન ૫૦ પચાશ, તથા તળારા ( વળોદરા ) ના ઉત્પન્નમાંથી તળોળીના હાટ પ્રત્યે પ્રતિદિવસે પાન બે, અડાવા ( ત્રોફા ) સોપારી એક, આ સઘળો દેવભાગ છે ત સર્વ ભાવપ્યના રાજાઓએ પાળવો અને માન્ય રાખવો; કારણ કે દાન દેવાનાં કરતાં દાનનું પાલન કરવું તે શ્રેય છે. ( ૧ ) દાન લેનાર શિવરૂપ છે અને દાન આપનાર તો મનુષ્ય છે, પાળનાર પુણ્યભાગી છે અને દાનનો લોપ કરનાર મહાપાપી છે, એમ વિચારીને દાન જરૂર પાળવું. ( ૨ ) જે માટે કહેલ છે કે, સગરાદિ ઘણા રાજાઓએ પૃથ્વી યોગવી છે; ( પણ ) જેની જેની જ્યારે પૃથ્વી હોય તેને તેને ત્યારે કૃણ મળે છે. ( ૩ ) શ્રીમાન વિક્રમને સંવત ૧૨૦૨ તથા શ્રીમદ્ધ સંવત્ ૮૨ આશ્વિન વદી ૧૩ સોમવારે આ પ્રશસ્તિ બનાવી. શ્રેષ્ઠ પાશુપતાચાર્ય ઉત્તમ મોટા પંદિત શ્રી પ્ર સર્વજ્ઞની આ પ્રશસ્તિ રચેલી છે.

• કાષોપણ ચંદ્ર ૧૬ પણ તથા ૧ પણ એ બન્ને અર્થ મળે ચલુ છે. અને પણ એટલે એક રૂપિયા ભાર ત્રાંબોનો એક પૈસો અથવા એકી કોણી બરાબર છે. અને ૧૬ પળનો એક દ્રમ છે અને તા લેખમાં કાષોપણ તથા દ્રમ એ બન્ને સખ્તે વપરાય છે. અદિ કાષોપણ નો અર્થ રોળપણ નદિ તળાવો એક ૧૬ મનુષ્ય થાય છે.

- ૧૩ ટગિરિપુ[ ણ્ક ]લશોમાં દ્રઘુમાર નૃપતિઃ કુતુકેન ॥ યદુચસુરસગ્રાઓપરિઘા-  
ત્રપતન્સદા રથં નયત્યલં મંદં મંદં મંગમણદ્રવિઃ ॥ ય-
- ૧૪ ત્સૌષશિસ્તરાહકામિનીમુલ્લસન્નિઘૌ । વર્તમાનો નિશાનાથોલક્ષ્યતે લક્ષ્મલેખયા ॥  
પ્રફુલ્તરાજીવમનોહરાનનો વિવૃત્તપાઠીનવિલોલલેચ-
- ૧૫ — । ૩— ચ[ મું ]ગાવલિરોમરાજયો રથાંગવક્ષોરુહમંડલશ્રિયઃ ॥ પરિભ્રમ-  
ત્સારસદ્ધંસનિસ્વનાઃ સવિભ્રમા હારિમૃણાલવા( વા )હુકાઃ । વૃ( વૃ )હક્ષિતંબા-  
( વા )મલવારિ-
- ૧૬ — ૪— મુદે સતાં યત્ર સદા સરોજનાઃ ॥ સ( સુ )રમિકુસુમગંધાકૃષ્ણ-  
મત્તાલિમાલાવિહિતમધુરરાવો યત્ર ચાધિત્યકાર્યા । સ્વલિતતરણિમાનુઃ સલ્લ
- ૧૭ — — ૪— — ૪૪ મયિષતિ શશત્કામિનઃ કામિનીભિઃ ॥ શુંભે  
યદ્દને શાલિશાલ્કાંતરાલે પ્રિયાઃ ક્રીડયા સન્નિલીના નિકામં । ઘને [ પ ]—
- ૧૮ ૪— — ૪— — ૪— [ ણાં ] [ ત ]નૂગંધસક્ત્રાલયઃ સૂવ[ ચ ]યંતિ ॥ પ્રાપ્તે  
કવાપિ ન યા હૃદયે શં સાનુનયં સમયા હૃદયેશં । યદ્દનેમેત્ય સુ[ સં ? ]-
- ૧૯ ૪૪— — — ૪૪ — ૪૪— [ ર ]તરાગં ॥ એવમાદિગુણે દુર્ગે સ્વર્ગે વા  
મુવિ [ સં ]સ્થિતે । રાજા જિષ્ણુઃ પરપ્રીત્યા સંચરન્નિજલીલ—
- ૨૦ યા ॥ તિ ....[ તા ? ]શ્વર્યસંકુલમ્ । દદર્શાગાધગંભીરસ્વચ્છં સ્વમિવ માન-  
સમ્ ॥ નિર્મલં સલિલં યત્ર પિ-
- ૨૧ હિતં પ[ ણિ ]— ૪ — । ... જે નીલાબ્જ( બ્જ )રાગ[ મ્ ]શ્રિયમ્ ॥  
વિમુચ્ય વ્યોમપાતલરસા યત્ર ત્રિમાર્ગગા । લોકા-
- ૨૨ ન્ પુ[ નાતિ ]..... ૪— ૪— ॥ [ ત ]સ્યોત્તરતટેદ્રાક્ષીન્નિમ્રામરસમર્ચિતં ।  
શ્રીસમિદ્દેશ્વરં દેવં પ્રસિદ્ધં
- ૨૩ જગત્તી ૪— ॥ ... .... ૪— ૪— તે । ત્રૈસંધ્ય[ તૂ ]ર્ધનાદેન કલિ( લિ )  
નિર્મર્ત્સયન્નિવ ॥ ય [ ત્ત ? ]વસ્યાધિપત્યેસ્થાત્પુરા મ-
- ૨૪ દ્યારિકોત્ત [ મા । ].... [ વિ ]નૃપામ્ય [ જ્યૌ ? ].... ૪— ૪— ॥ તસ્યાઃ  
શિષ્યામવત્સાધ્વી સુવ્રતવાતમૂષિતા । ગૌરદેવીતિ વિ[ ર્યા ] .... [ તા ? ]  
કૃતોદયમા ॥ સુ[ મનો ? ]....

૧ છંદ આ તથા પછીના શ્લોકનો—અનુષ્ટુભ ૨ આ અને પછીના શ્લોકનો છંદ પંચરથ. ૩ આંહી  
લોક થએલા અક્ષરો કદાચ ના. પ્રમ છે. ૪ આંહી લોક થએલા અક્ષરો કદાચ રાશયી છે.  
૫ છંદ માલિની. ૬ છંદ શુભંગપ્રપાત. ૭ છંદ દોષક ૮ આ તથા પછીના અથા શ્લોકો છંદઃ અનુષ્ટુભ

- ૨૧ સંસેવ્યા [મા ?]... યવિનાશિની । દુર્ગા દિ.... ~-~ [તા] ॥ યત્તપઃ  
પાવનં વીક્ષ્ય પવીત્રીકૃતસજ્જનં । સસ્મરુઃ પૂર્વેયમિ.... ~-~ ॥ શિવં પ્રપૂજ્ય  
ત[ત્સ]....
- ૨૨ .....[ન] ગમ્યમ્નુઃ । પ્રણમ્ય [તાવુમૌ ?] મક્કચા સિં (શિ) રસાં ~-~ ॥  
[તસ્વાં]તઃ પૂજાર્થે હરપાદયોઃ કુમારપાલદેવોદાદ્યામં શ્રી ~-~ ॥ '....  
સ્વાં દિશ્યારામ....
- ૨૩ ટા દક્ષિણપૂર્વોચરંપશ્ચિમતઃ સરઃપાલી મૂળાદિત્ય.... રાજ .... વીપાર્થ ઘાળ-  
કમેકં સજ્જનોપ્યદાત્ વંદનાથ.... મેતદ્દાનમ....
- ૨૪ શ્રીજ(ય)કીર્તિશિખ્યેણ<sup>૧</sup> વિગંવ(વ)રગણેશિના । પ્રશસ્તિરીઢશી ચક્રે ....  
શ્રીરામકીર્તિના ॥

સંવત્ ૧૨૦૭ સૂત્રઘા.....<sup>૨</sup>

૧ આદિથી તે પંક્તિ ૨૭ મીના અંત સુધીના મતભાગમાં કેટલા અક્ષરોના લેખ થયો છે તે કહેવું અશક્ય છે. ૨ ૭૬ આંક અનુક્રમ. ૩ આ પંક્તિ પછી નીચે કેટલાક વધારે અક્ષરો સમાર્પિત થઈ ગયા હોવાની શક્યતા છે; પરંતુ આપની અંદર તેઓ તદ્દન અવાગ્ય છે.



## કુમારપાલના રાજ્યની વડનગર પ્રશસ્તિ<sup>૧</sup>

વિક્રમ સંવત ૧૨૦૮ આશ્વિન સુદિ ૫ શુક્રવાર.

( પુનઃ લખાઈ—વિ. સં. ૧૬૮૬ ચૈત્ર સુદ ૧ શુક્રવાર )

સાથેની વડનગર પ્રશસ્તિની આવૃત્તિ લાવનગરના વજેશંકર. જી. ઓઝાએ મોકલેલી કાગળની છાપ તથા ઉપયોગી અક્ષરાન્તર ઉપરથી બનાવી છે. તેઓના પ્રાચીન વસ્તુઓ સંબંધી ઉત્સાહને લીધે પશ્ચિમ હિન્દના લેખોનો ઘણો મોટો ભાગ મળી શક્યો છે. પ્રુફે સુધારવામાં, મી. એચ. ક્રીન્સે તૈયાર કરેલી એક છાપ ડા. બર્નેસે મને આપી હતી તેનો પણ મેં ઉપયોગ કર્યો છે.

મી. એચ. એચ. ધ્રુવે ઈ. એ. વો. ૧૦ પા. ૧૬૦ માં પ્રથમ ધ્યાન ઉપર આણેલો આ લેખ વડનગરમાં સામેલા તળાવ પાસે અર્જુન ખારીમાં એક પથરના ટુકડામાં કોતરેલો છે છાપ ઉપરથી અનુમાન કરતાં તે ટુકડો ૩૫૨ ઈંચ લંબા અને ૩૨ ઈંચ પહોળો લાગે છે, અને ખરાબ રીતે કોતરેલી સાધારણ નાગરી લિપિની ૪૬ પંક્તિઓ છે. એકંદરે તે સુરક્ષિત છે. ક્રૂર મધ્યમાં ૧૬ મી પંક્તિ પથરમાં કાટ પડવાથી આખી નાશ પામી છે, અને ૧૭, ૧૮ તથા ૨૦ મી પંક્તિઓને થોડું ઘણું નુકશાન થયું છે. ૨૬ તથા ૨૭ મી પંક્તિઓના અંતના થોડા અક્ષરો નાશ પામ્યા છે. ભાષા સંસ્કૃત છે, અને પ્રસ્તાવિક પ્રાર્થના તથા અંતના ભાગ સિવાય આખો લેખ પદ્યરૂપ છે.

આ લેખમાં, ચૌલુક્ય રાજ કુમારપાલે વિક્રમ સંવત ૧૨૦૮ માં બંધાવેલા આનંદપુર નગરના કિલ્લા ઉપરની શ્રીપાલની પ્રશસ્તિની નકલ તથા વિક્રમ સંવત ૧૬૮૬ માં કરેલા જીર્ણોદ્ધાર વખતે આ નકલના બનાવનારે કરેલા બે વધારાના શ્લોકો છે. શ્રીપાલની ઠવિતા શિવની પ્રાર્થના તથા પ્રદાને સંબોધિત મંગલથી શરૂ થાય છે. ( શ્લોક ૧ ) ત્યાર પછીના સાત શ્લોકો ( ૨-૮ ) માં ચૌલુક્યોનો ઉદ્ભવ, તે વંશના મૂળ પુરુષનું નામ, તથા શુન્દરાતના પહેલા આઠ ચૌલુક્ય રાજ્ય કર્તાઓનું વર્ણન આપ્યું છે. બીજે સ્થળેથી જણાયેલા રાજાઓની નોંધ સાથે આ નોંધ મળતી આવે છે.

૧. મૂલરાજ.
૨. તેનો પુત્ર આમુણ્ડરાજ.
૩. તેનો પુત્ર વલ્લભરાજ.
૪. તેનો બંધુ દુર્લભરાજ.
૫. ભીમદેવ.
૬. તેનો પુત્ર કર્ણ.
૭. તેનો પુત્ર જયસિંહ—સિદ્ધરાજ.
૮. કુમારપાલ.

હરેક રાજાના નામ સાથે આપેલી ઐતિહાસિક નોંધમાં ખાસ જાણવા જેવું કંઈ નથી. પરંતુ લેખની પ્રાચીનતાને લીધે તે ઉપયોગી છે. આ લેખ જૂનામાં જૂના પ્રબંધ, હેમચંદ્રના ‘ દ્વયાશ્રય કાવ્ય ’ જેટલો પ્રાચીન છે. મૂલરાજ વિષે ( શ્લોક ૫ માં ) કહ્યું છે કે “ તેણે આપોતકટ રાજાઓનું દ્રવ્ય, તેઓને જિતીને, વિદ્વાન, બંધુજનો, બ્રાહ્મણો, કવિઓ તથા સેવકજનોના ઉપભોગ માટે અપર્ણ કર્યું. ” મૂલરાજનાં જમીનનાં દાનમાં ( ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬૨ ) પણ ઉપર પ્રમાણે કહ્યું છે કે “ તેણે પોતાનાં બાહુબળ વડે સરસ્વતી નદીનો પ્રદેશ જિત્યો, ” અને આથી

એમ ધારવાને એક વધુ પ્રમાણ મળે છે કે પહેલા યૌલુકચે જિવ મેળવીને ગુજરાત લીધું હતું; અને પ્રબંધમાં કહ્યું છે તેમ પોતાના નજીકના સંબંધી છેલ્લા આખેતરને ઠગાથી મારીને નાંહિ. ૬ ઠા શ્લોકમાં આમુઠે સિંધના રાજાને લડાઈમાં હરાવ્યાનું કહ્યું છે. આ બાબત બીજા કોઈ લેખમાં આપી નથી, પણ અસંભવિત નથી. કારણ કે યૌલુકચના રાજ્યની પશ્ચિમની સીમા ઉપર સિંધ આવ્યું હતું, તથા ત્યાર બાદ ભીમદેવ અને તેનો પુત્ર કર્ણુ બન્નેને ત્યાંના રાજાઓ સાથે વકરાત હતી. વલ્લભરાજ વિષે લેખમાં (શ્લોક ૭) કહ્યું છે કે તેણે માળવા ઉપર ચડાઈ કરી હતી. આ હકીકત “ક્રિતિ કોમુદી,” “સુકૃતસંકીર્તન” તથા ત્યાર પછીના ‘પ્રબંધ’માં પણ આપી છે, ન્યારે હેમચંદ્રનું આ વિષે મોન છે. જ્યાં સુધી સોમેશ્વર અને અરિસિંહની સાક્ષીને તેઓની પહેલાંના ગુરાવાનો ટેકો નહોતો મળ્યો ત્યાંસુધી આ હકીકતમાં સંશય રહેતો હતો. હવે આ હંતકથાની સમ્યાઈ ઉપર દોષારોપણ થઈ શકે તેમ નથી; હવેલરાજે લાટ જિત્યો એમ કહ્યું છે. પણ આ પરાક્રમનું વર્ણન બીજે ક્યાંઈ આપ્યું નથી. સાધારણ રીતે મધ્ય ગુજરાતને યૌલુકચોના રાજ્ય સાથે મેલરાજે જોડ્યું, એમ ગણાય છે. આપણી પ્રશસ્તિમાં ભીમદેવે ધારા જિતવાનું લખ્યું છે તે પણ તેટલીજ જાણવા જેવી હકીકત છે. આ હકીકત પણ “ક્રિતિકોમુદી, સુકૃતસંકીર્તન” અને ત્યાર પછીના ‘પ્રબંધ’ની હકીકતને મળતી આવે છે. તેમાં લખ્યું છે કે ભીમે લોજાને નાશ કરાવ્યો. આ બાબત હેમચંદ્રે લક્ષમાં લીધી નથી, તે વાત હવે નિરૂપયોગી છે.

દુબીચે જયસિંહ-સિદ્ધરાજ સંબંધી શ્લોકો (૧૧-૧૩) ભૂંસાઈ ગયા છે. ફક્ત એક જ શ્લોક આપ્યો છે. તેમાં કહ્યું છે કે તેણે માળવાના રાજા યયોવમાને બંદિવાન કર્યો હતો, તથા તેને પારસ-મણિ અગર અર્ક મળ્યો હતો તે વડે પોતાની સર્વ પ્રભાનું કરજ આપ્યું હતું. ૧૨ મા શ્લોક ઉપરથી જણાય છે કે ભુતપ્રેત ઉપર તેની સત્તા હતી. આથી જણાય છે કે, હેમચંદ્રના દયાપ્રય કાવ્યમાં છે તેમ, શ્રીપાલને પણ પોતાના સ્વામીને અલૌકિક સત્તા આપવાની જરૂર જણાઈ હતી. કુમારપાલ સંબંધી પાંચ શ્લોકો, ૧૪થી૧૮, તેણે મેળવેલી બે પ્રખ્યાત જિતની બહુ પ્રશંસા આપે છે. તેમાંની એક, ઉત્તરના, એટલે રાજપૂતાનામાં શાકંભરી-સાભરના રાજા અર્જોરાજ ઉપર મેળવેલી, તથા બીજી પૂર્વમાં માળવાના રાજા ઉપર મેળવેલી હતી. માળવાના રાજાએ સ્વદેશનું રક્ષણ કરતાં પોતાની છાંદગી શુભાવી હોય એમ લાગે છે, કારણ કે ૧૫ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે કે, તેનું મસ્તક કુમારપાલના મહેલના દ્વાર ઉપર લટકાવ્યું હતું, તથા ૧૭ મા શ્લોકમાં પણ ફરીથી તેનાં છેદાયેલા મસ્તક વિષે લખ્યું છે.

આ બન્ને લડાઈઓ બીજાં ઘણાં સ્થળે આપેલી છે. તેમ છતાં આપણી પ્રશસ્તિમાંથી જાણવું જરૂરનું છે કે, તે લડાઈઓ વિક્રમ સંવત્ ૧૨૦૮ પહેલાં બંધ થઈ હતી. અત્યાર સુધી, નાંદોલ-ના દાનપત્રના આધારે ફક્ત એટલું જ કહી શકાતું હતું કે, અર્જોરાજને વિક્રમ સંવત્ ૧૨૧૩ પહેલાં જિતવામાં આવ્યો હતો. હવે આપણે બાલીએ છીએ કે જયસિંહે અગાઉ ગુજરાત સાથે જોડી દીધેલા માળવામાં મયેલો બળવો પણ પાંચ વર્ષ વહેલો દાબી દીધો હતો.

શ્લોક ૧૬ થી ૨૬ માં બ્રાહ્મણોનાં પ્રાચીન રહેઠાણ નગર અથવા આનંદપુર તથા તેને ફરવા કુમારપાલે બંધાયેલા કિલ્લાનાં વખાણ, તથા તેના લાંબા આયુષ્ય માટેની ઇચ્છા દર્શાવેલ છે. આનંદપુર જેને દાલ સાધારણ રીતે વડનગર અથવા સંસ્કૃતમાં વૃદ્ધિનગર કહેવામાં આવે છે તે વડોદરા રાજ્યના કઠી સિદ્ધિકર્તાને ખેરાણ મદાલમાં આવ્યું છે. હુએન સીઆંગના પ્રવાસ (સી-યુ-કિ, વો ૨. પા. ૨૬૮)માં તેના અસ્તિત્વની વહેલામાં વહેલી નોંધ છે. ત્યાર બાદ ઘોરા સમય પછી તેનું નામ વલ્લભીનાં જમીનનાં દાનપત્રોમાં આવે છે. અને જ્યાં શીલાદિત્ય ૬ ઠા મુખે તેનું (ગુપ્ત)-સંવત ૪૪૭૪નું ચામન મદલ્યું હતું તે કદાચ આજ આનંદપુર હોય.

ગુજરાતના ગ્રાહણોમાં સૌથી અગત્યની નાગર જ્ઞાતિનું આ અસલ નિવાસસ્થાન છે, એ બ-  
હીતું છે. આ જ્ઞાતિ ગુજરાતના રાજાઓ સાથે બહુ મોટી વગ ધરાવતી હતી એ હકીકત ૧૦ માં  
સૈદ્ધાંતી સિદ્ધ થતી આવી છે. આ સ્થળનું પ્રાચીન મહત્વ જોતાં, પ્રશસ્તિમાં કહ્યું છે તેમ જ તેની  
આસપાસ કુમારપાલના રાજ્ય પહેલાં કિલ્લો ન હોય તો એ આશ્ચર્યકારક છે.

શ્લોક ૩૦ માં કર્તાનું નામ આપ્યું છે. તેમાં કહ્યું છે કે, શ્રીપાલને જયસિદ્ધ-સિદ્ધરાજે બંધુ  
તરીકે સ્વીકાર્યો હતો, અને તેણે “કવિચક્રવર્તિન” “કવિઓમાં સર્વોપરિ રાજા” નો ઇલ્લાખ ધારણ  
કર્યો હતો. જયાસહના રાજકવિ તરીકે “પ્રબંધો” માં શ્રીપાલનું ઘણી વાર નામ આવે છે. ‘પ્રભાવક  
ચરિત્ર’ માં તેની મુખ્ય કૃતિ તરીકે ‘વૈરાગ્યનપરાજય’ આપી છે, અને કહ્યું છે કે, શ્રીસ્થલ-  
સિદ્ધપુરના રૂદ્રમહાલય તથા દુર્લભરાજ મેરૂ માટે તેણે પ્રશસ્તિઓ લખી હતી. ‘પ્રબંધચિન્તામણિ’  
માં મેરૂતુંગે, અણહિલવાડ-પાટણ પાસે જયસિદ્ધે જોદાવેલા પ્રખ્યાત સહસ્રલિંગ તળાવની તેણે  
કરેલી પ્રશંસા વિષે લખ્યું છે. તેનો એક શ્લોક સારક્રમરે “પદ્ધતિ” ૧૩૩, ૭ (નં. ૩૭૮૬,  
પીટર્સન)માં લીધેલો છે. આપણી પ્રશસ્તિમાંથી જણાય છે કે તેનો રાજકવિ તરીકેનો અધિકાર  
કુમારપાલ પાસે પણ ચાલુ રહ્યો હતો. રાજશેખરના ‘પ્રબંધકોશ’ પ્રમાણે, તેના પછી તેનો  
પુત્ર રત્નપાલ આવ્યો હતો.

આ પ્રશસ્તિનો લેખક નાગર ગ્રાહણ પંડિત વાલણ હતો, અને તારીખ વિ. સં. ૧૨૦૮ ના  
આશ્વિન સુદિ ૫ (?) ગુરુવાર ઇ. સ. ૧૧૫૦ અને ૧૧૫૨ વચ્ચે આવવી જોઈએ. તે કદાચ  
ઇ. સ. ૧૧૫૧ ના સપ્ટેમ્બરની ૨૮ ને ગુરુવાર હશે.

વેણી, એટલે વેણીલાલ અથવા વેણીદાસના પુત્ર નાગર જોશી વિષ્ણુજીએ ઉમેરેલા બે શ્લોકો.  
માંના પહેલા શ્લોકમાં કિલ્લાનો જીર્ણોદ્ધાર તથા કેટલાક ભાગોનું સમારકામ અમુક રાજાએ કે  
જેનું નામની વાંચી શકાતું નથી, તેણે કર્યા વિષેનું વર્ણન છે; તથા જે સ્થળેથી આ શિલા મળી  
આવેલ છે તે અર્જુનખારિકા, એટલે અર્જુન બારી પણ તેમાં આપેલી છે. બીજામાં તિથિ વિ.  
સ. ૧૬૮૯ ચૈત્ર સુદિ ૧, ગુરુવાર આપેલી છે.

असुरान्तर

- १ ओं ॥ ओं नमः शिवाय ॥ ब्रह्माद्वैतधिया मुमुक्षुमिरामिध्यातस्य बद्धाक्षरै रित्ताश-  
क्तिमभिष्टवीभि जगतां पत्युः श्रुतीनां निधेः । या व्यापारित-
- २ संहृतैः स्वसमयै ब्रह्मापिदैर्जैः । क्रीडन्ती मणिकंदुकैरिव स स्वच्छंदमाहादते ॥ १ [७]”  
गीर्वाणैर्वीतगर्व दनुजपरिभवात्पारित्यकार्य । वेधाः संघ्या-
- ३ नमस्तत्रापि निजचुलके पुण्यांगांबुपूर्ण । सद्यो वीरं चुलुक्याह्वयमसृजदिमं येन  
कीर्तिप्रवाहैः पूतं त्रैलोक्यमेतन्नियतमनुहंस्त्येव हेतो फलं श्रीः ॥ २ [८]”
- ४ वंशः कोपि ततो बभूव विविधाश्चर्यकलीलास्पदं । यस्माद्भूमिमृतोपि धीतगणिताः  
प्रादुर्भवन्त्यन्वहं । छायां यः प्रथितपतापमहतीं धे विपत्रोपि सन् । यो
- ५ जन्मावपि सर्वदापि जगतो विश्वस्य दत्ते फलं ॥ ३ [९]” वंशस्यास्य यदाः  
प्रकाशनविधौ निर्मस्यमुक्तामणिः । क्षोणीपालकिरीटकल्पितपदः श्रीमूला-
- ६ ... .. जोष्मवत् । यो मूले कलि-  
दावदग्धनिखिलन्यायाद्भूमोत्पादने । यो राजेव कौर प्रकामशिशिरैः प्रीतिं निनाय  
प्रजाः ॥ ४ [१०]” यथापोत्कटराजराज्यकमलां स्व-
- ७ ... .. छंदवंदीकृतां विद्वद्वाधवविप्रवंदिभृतकन्यहोपमोग्यां  
व्यधात् यत्त्वन्नाथयिषां तदा प्रियमलं युद्धस्फुरद्विक्रमक्रोताः सर्वदिगंतरक्षितिभुजां
- ८ ... .. लक्ष्म्यधिरं मेजिरे ॥ ५ [११]” सनुस्तस्य बभूव भूपतिलक-  
श्चाभुंदराजाह्वयो यद्वंशद्विपदानगंधपवनाम्राणेन दूरादपि । विभ्रत्यन्मदगंधमप्रक-
- ९ ... .. रिभिः धीतिन्धुराजस्तथा । नष्टः क्षोणीपतिर्यथास्य यदासां  
गंधोपि निर्नाशित ॥ ६ [१२]” तस्माद्वल्लभराज इत्यभिधया क्षमापालचूडामणि-
- १० यत्र साहसकर्मनिमित्तचमत्कारक्षमामंडलो यत्कोपानलनृभितं पिशुनया तत्संप्रयाण-  
श्रुतिक्षुभ्यन्मालवभूपचक्रविकसन्मालि-
- ११ ... .. न्यधूमोद्गमः ॥ ७ [१३]” श्रीमद्भुमराजनामनृपति-  
भ्रातास्य राज्यं दधे । शृंगारोपि निषिण्धीः परवधूर्वस्य यो दुर्लभः । यस्य  
क्रोधपरामृष्टस्य किमपि भूवल्लरी भंगुरा-
- १२ सद्यो दर्शयति स्म लारवसुधामगंस्वरूपं फलं ॥ ८ [१४]” भीमोपि द्विपतां सदा  
प्रणयिषां भोग्यत्वमासेदिवान् । क्षोणीमारमिदं वमा-

१ श्लो३ १ ७६ शार्दूलविष्टोऽन० पाणि० स्वसमयैः ब्रह्मापिदैः यदा स्वच्छंदमा २ ७६ अ० ५२१। पाणि०  
संख्याः मनुस्मृत्यै हेतोः ३ ७६ ३-२७ श्लो३ शार्दूलविष्टोऽन० पाणि० दधे विपत्रोपि ४ पाणि० मूलः न्यायद्वयो-  
त्पादने; कौरः ५ पाणि० क्षोण्यपतिर्यथा; निर्नाशितः ६ पाणि० अंशः निर्मितः; पिशुनस्तत्रैवप्रयाण ७ पाणि० श्रीमद्भुम-  
राजः निषण्णः क्रोधपरामृष्टस्य; साट्.



- २६ ... .. धी नष्टोदीच्यनराधिपोजितसितलत्रैः प्रसूनोज्वलः । छिन्न-  
प्राच्यनरेंद्रमालिकमलैः प्रौढ्यत्फलद्योतित छाया दूरमवर्द्धयधिज-
- २६ ..... कुले यस्य प्रतापद्रुमः ॥ १७ [II]<sup>१</sup> आचारः किल तस्य रक्षण-  
विधिविज्ञाननिर्नाशितप्रत्यूहस्य फलावलोकितकुनज्ञानस्य मं [ त्रान्व ] यः ।
- २७ ..... देवीमंडलसंहितासिलरिपोर्युद्धं विनोदात्सवः ।  
श्रीसोमेश्वरदत्तराज्यविभवस्याहंवरं वाहिनी ॥ १८ [II]<sup>२</sup> राज्ञानेन च मुज्य-~
- २८ ... .. भगा विश्वंभरा विस्फूरद्रक्षद्योतितवारिराशिरशनां  
शीताद्रिविष्यस्तनी । एता भूपयदस्मिक्तुंडलमिव श्रुत्याश्रयं धृता विभ्रा [ णा ] ~
- २९ ..... गराह्यं द्विजमहास्थानं सुवर्णोदयं ॥ १९ [II]<sup>३</sup> आब्रह्मादि  
ऋषिप्रवर्तितमहायज्ञकमोक्षमितैर्यूपैर्दत्तकृतावलंबनतया पादव्यपेक्षाच्युतः ।
- ३० धर्मोत्रैव चतुर्युगोपि कलिनानंदः परिस्पंदते तेनानंदपुरेति यस्य विजुषैर्नामांतरं निर्मि-  
तं ॥ २० [II] आश्रातद्विजवर्गवेदतुमुलैर्बाधिर्यमारापि-
- ३१ ... .. तः शश्वद्धोमहुताद्यधूमपटलैराध्यव्यथा लंभितः ।  
नानादेवनिकेतनध्वजाशिसाघातैश्च खंजीकृतो यस्मिन्नथ कलि स्वकालविहितोत्सा-
- ३२ ... .. हापि नोत्सर्पति ॥ २१ [II]  
सर्पद्विप्रबधूजनस्य विविधालंकाररत्नांशुभिः स्मेराः संततपीतमंगलवैवाचलतां  
प्रापिताः । अस्तातोत्सवलक्ष्यमाण-
- ३३ ... .. विभात्कर्षप्रकाशस्थितौ मार्गा एव वदंति यत्र नृपतेः  
सौराज्यसंपद्रुणं ॥ २२ [II]<sup>४</sup> अस्मिन्नाकराक्षमापद्विजजनस्त्राणं करोस्यध्वरै  
रक्षां शातिकपौष्टिकै वितनुते
- ३४ ... .. भूपस्य राष्ट्रस्य च । मा भूतस्य तथापि तीव्रतपसो  
बाधेति मत्तया नृपो । वप विप्रपुराभिरक्ष [ ण ] कृते निर्मापयामास सः २३ [II]<sup>५</sup>  
अस्मिन्वप्रगुणेन तोय-
- ३५ ... .. निलयाः प्रीणंति लोकं जलैः कामं क्षेत्रमुवोपि वप्रकल्ता-  
स्तन्वंति धान्यधियं । एवं चेतसि संप्रधाय सकलब्रह्मोपकारेभ्यः । चक्रे वप्र-  
विमूषितं

१ लक्ष्मिः प्रथमः अर्वाच्यः शब्दः ५६ पदार्थाः होमः अथ देवाय छे. २ पथि. पोहितः, मौलिक-  
तैः, प्रुप्यन्त्यथवा शुद्धयः, द्योतितप्रायाः. ३ पथि. विधिर्विः, ज्ञानं तु; विनोदोत्सवः ३ पथि. मुख्यमत्तामुगता;  
रक्षता; स्तनी; एया; तिष्ठति; नगराह्यं. ४ पथि. कलिना. ५ पथि. अधान्तः आरोपितः; शिखापातयः, कलिः;  
त्याहोपि ६ पथि. विमनोत्सर्प ७ पथि. अस्मिन्नागरं वराजद्विजः, पौष्टिकैर्विः, वप्रं.  
के. ६४

- ૩૬ ... .. પુરમિદં ચૌલુક્યચૂડામણિઃ ॥ ૨૪ [ ॥ ]<sup>૧</sup> પાદાકાંતરસા-  
તલો ગિરિરિવ શ્લાઘ્યો મહાભોગતઃ શૃંગારીવ તરંગિણીપતિરિવ સ્ફારોદયદ્વારમૂઃ ।
- ૩૭ સ્પર્ષત્કપિશીર્ષકો જય ઇવ કવ્યાદનાથદ્વિપાં નારીવર્ગ રાવેષ્ટકાંત[ રુ ]ચિરઃ  
સાલોયમાલોક્યતે ॥ ૨૫ [ ॥ ]<sup>૨</sup> ભોગાભોગમનોહરઃ પળશતૈરુત્તુંગ-
- ૩૮ ... .. ગતાં ધારયન્ યાતઃ કુંડલિતાં ચ યજ્ઞપુરુષ-  
સ્યાશ્વાશેનાગતઃ । રત્નસ્વર્ણમહાનિર્ધિ પુરમિવ ત્રાતું સ શેષસ્થિતઃ પ્રાકારઃ સુધયા  
સિતોપ-
- ૩૯ ... .. લશિરાઃ સંલક્ષ્યતે વૃત્વાન્ ॥ ૨૬ [ ॥ ]<sup>૩</sup> કામ કામસ-  
મૃદ્ધિપૂરકરમારામાભિરામાઃ સદા । સ્વચ્છંદસ્વપતતત્પરૈર્દ્વિજકુલૈરત્યંતવાચાલિતાઃ ।
- ૪૦ ઉત્તર્પદ્મગુણશાલિવપ્રવલયપ્રીતેઃ પ્રસન્ના જનૈઃ । રત્નાંતાશ્ચ વહિશ્ચ સંપ્રતિ ભુવઃ શોભા-  
દ્ભુતં વિમ્રતિઃ ॥ ૨૭ [ ॥ ] લક્ષ્મીકુલં ક્ષોણિમુજો દધાનઃ પ્રૌ-
- ૪૧ ... .. હોદયાધિષ્ઠિતવિમ્રહોયં । વિમ્રાજતે નાગરકામ્યવૃષ્ટિ વપ્રશ્ચ  
ચૌલુક્યનરાધિપશ્ચ ॥ ૨૮ [ ॥ ]<sup>૪</sup> યાવત્પૃથ્વી પૃથવિરચિતશેષભૂમૃત્તિવેશા ।
- ૪૨ યાવત્કીર્તિઃ સગરનૃપતેર્વિધતે સાગરોયં । તાવન્નંદ્યાદ્વિજવરમહાસ્થાનરક્ષાનિદાન  
શ્રીચૌલુક્યક્ષિતિપતિયશઃ કીર્તનં વપ્ર એષ ॥
- ૪૩ ... .. ॥ ૨૯ [ ॥ ]<sup>૫</sup> એકાહનિ [ વ્ય ]  
ન્નમહાપ્ર-ધઃ શ્રીસિદ્ધરાજપ્રતિપન્નબંધુઃ । શ્રીપાલનામા કવિચક્રવર્તી પ્રશસ્તિમેતામ-  
કરોત્પ્રશસ્તાં ॥ ૩૦ [ ॥ ]<sup>૬</sup>
- ૪૪ સંવત ૧૨૦૮ વર્ષે આશ્વિન શુદ્ધિ [ ૫ ] ગુરૌ લિખિતં નાગરબ્રાહ્મણપંડિતવાલ-  
ળેન ॥<sup>૭</sup> ચૌલુક્ય[ નામ્ના જ ]ધિપેન કારિતા પ્રતોલિકા યા-
- ૪૫ ... .. [ જુ ]ન [ બા ]રિકોપનત્ । પુનર્નવીના રુત્તફહા-  
ત-વેગમિર્જાને - નેન નૃપેણ કારિતા ॥ ૧ [ ॥ ]<sup>૮</sup> ચૈત્રમાસે શુભે પક્ષે પ્રતિ-  
પદ્મરુવાસેરે । નંદાદિનૃપે
- ૪૬ ... ૧૬૮૯ વર્ષે પ્રશસ્તિલિખિતા પુનઃ ॥ ૨ [ ॥ ]<sup>૯</sup> નાગરબ્રાહ્મણજોશીવેળી-  
સુતન વિણ્ણુજીકેન લિખિતા પ્રશસ્તિ ॥<sup>૧૦</sup> શુભં ભવતુ ॥ છ ॥

૧ વાંચો સંપ્રધાય સકલં. ૨ વાંચો દ્વિષ્ટકાતરુચિરઃ ૩ વાંચો ફળશતૈરુત્તુંગતાં; પુરમિદં; શેષઃ; વૃત્તવાન્ ૪ વાંચો સ્વચ્છંદઃ સ્વન અથવા સ્વર; અત્રાંતાશ્ચ વહિશ્ચ; વિમ્રતિ. ૫ ૭૬ મન્દવળા વાંચો ધિષ્ઠિત; મૃદ્ધિર્નપ્રથ ૬ ૭૬ મન્દાકાન્તા વાંચો નિદાનં; એષઃ ૭ ૭૬ ઉપન્નતિ. વાંચો મહાપ્રવન્ધઃ ૮ વાંચો સંવત. કૌસર્મા જ્ઞાનેવો અંક ચોક્કસ નથી, અને ૨ અથવા ૩ હોય. ૯ ૭૬ વંશસ્થ અને મન્દવંશાનો ઉપન્નતિ. વાંચો વારિકોપનાં ૧૦ ૭૬ અનુદુલ્ખ ખીજ પંક્તિના પહેલા ચરણમાં એક પદ ઓછું છે. વાંચો પ્રશસ્તિલિખિતા. ૧૧ વાંચો સુતેન; પ્રશસ્તિ.

લાપાન્તર

ૐ ! ૐ ! શિવને નમસ્કાર હોએ.

( ૧ ) હું ત્રિભુવનના સ્વામિ અને વેદના નિધિની—જેનું અદૈત પ્રદાપેઠે શાન્તિથી મુમુક્ષુપુરોષે ધ્યાન કરે છે તેની સંકલ્પશક્તિ જે પોતાના સમયમાં ઉત્પન્ન કરતી અને નાશ કરતી રત્નજડિત પિંડ જેમ નવાં પ્રદાહકપિંડો સાથે ફોડા કરતાં સ્વચ્છંદ મુજબ પોતે આનન્દ લે છે તે શક્તિની સ્તુતિ કરું છું.

( ૨ ) હતુના પુત્રોના અપમાન સામે રક્ષક માટે દેવો વડે પ્રાર્થના થવાથી વેધસે( પ્રદાએ ), જે કે સંધ્યાની પૂજા કરવાની તૈયારીમાં હતો છતાં તેના ગંગાના પવિત્ર જળથી ભરેલા ચુલુકમાં ( ઘડામાં ) સહસ્રા પોતાના યશના પૂરથી ત્રિભુવનને પાવન કરતો ચુલુકય નામનો વીર સજ્યો. ખરે ખર હેતુની શ્રી તેનાં કૃપાને પોતા જેવું જ ઉત્પન્ન કરે છે.<sup>૧</sup>

( ૩ ) તેનામાંથી અનેક અદ્ભુત કૃત્યોની એક જ રંગભૂમિ સમાન, જેમાં અસંખ્ય નૃપો પણ નિત્ય દેખાય છે, જે તેની પડતીના સમયમાં પણ ઉત્તમજન છે જે વિખ્યાત વિક્રમથી મહાન છે અને જે સદા અખિલ જગતમાં પ્રત્યેક જનને ( સામાન્ય જનોને ) સુખ આપે છે તે વંશ પ્રકટયો.

( ૪ ) શ્રી મૂલરાજ, જે નૃપોના મુગટપર ચરણ મૂકેતા, તે પોતાના કુળના યશની પ્રભાની વૃદ્ધિ કરવામાં અમૂલ્ય મુક્તામણિ હતો.—તે કે જે કલિયુગના દાવાનલથી ભરમ ( દગ્ધ ) થયેલા ન્યાય વૃક્ષના મૂળ સમાન થયો હતો અને જેણે સાચા નૃપને ઉચિત અતિ મૃદુ કરાધી<sup>૨</sup> પોતાની પ્રભાને અનુરાગ પ્રાપ્ત કર્યો.

( ૫ ) દ્વેષછાથી બંધીવાન કરેલા આપોલકટ નૃપોની લક્ષ્મીને વિદ્વાન, પોતાના બન્ધુજન દ્વિજો, કવિ અને ભૂયોના ઉપસોગની વસ્તુ બનાવી. સુદર્માં પ્રબળ પ્રતાપવાળા શૌર્યથી પરાજય પામી ને અન્ય સમસ્ત મંડળના નૃપોની દિગ્દેવીઓ તેની અસિની શ્રીને ચિરકાળ વળગી રહી.

( ૬ ) તેને રાજ્યોમાં અથ્ર અલંકાર સમાન આમુલકરાજ નામે પુત્ર હતો. આમુલકના ઉત્તમ માતૃગોના મહદી સુગંધિલ લલ્હરિયો દ્વરથી પણ સુંધીને તે મહાગંધથી દબાઈ ગયેલા પોતાના માતૃગો સંહિત શ્રી સિન્ધુરાજ નાથી ગયો, અને એવી રીતે અદૃષ્ટ થયો કે તે રાજાના યશનાં સર્વ ચિહ્નો પણ નાશ પામ્યાં.

( ૭ ) તેમાંથી જન્મકળને સાહસોથી વિરમય પમાડનાર વલ્લભરાજ નામે નૃપોમાં ચૂડામણિ જન્મ્યો હતો. તેના પ્રયાણના અવલુથી કંપિત થયેલા માલવ નૃપના રાજ્યમાંથી નીકળતો અતિ શ્યામ ધૂસ તેના કોપાસિનો પ્રસાર પ્રકટ કરતો.

( ૮ ) તેના પછી તેના ભાઈ શ્રી હર્લભરાજ રાજ્યે રાજ્ય કર્યું જે અનુરાગિ હોવા છતાં પર વધુને હર્લભ<sup>૩</sup> હતો. જ્યારે તે કોધથી ભરાયો ત્યારે પોતાની વળેલી ભરેલા જરા ચડાવી, જેથી તરત જ લાટ પ્રદેસના નાશરૂપી પરિણામ આવ્યું.

( ૯ ) પછી પોતાના શત્રુઓને લીમ ( લયંકર ) હતો, છતાં મિત્રોને નિત્ય ઉપસોગ આપનાર, શ્રી ભીમદેવ નૃપે, જ્યુ તરીકે ભૂમિના આ ભારનું<sup>૪</sup> વહન કર્યું ધારા ( પાંચ કદમ ) સાધનામાં પરમ અતુર તેના અશ્વોએ માલવ ચક્રવર્તિનું રાજનગર ધારા સત્વર પ્રાપ્ત કર્યું તેમાં શુ આસ્થ્ય હતું ?

૧ ચુલુકવના સર્વન સંભવિ, સરખાવા વિક્રમાં દેવવર્ધિત સર્વે ૧ ૩૬,૩૬ વર્ષે. તેના ઉત્પત્તિ હેતુ પ્રદાનેા ચુલુક છે, અને તે પવિત્ર દોહાં તેમાંથી માત્ર પવિત્ર વીરપુરુષ જ ઉત્પન્ન થાય છે ૨ કવિ પ્રકાશસિદ્ધિ: નો અર્થ એવમત્ અતિ શીતલ કિરણોપી 'એમ થાય છે ૩ ભૂએ મુકુત સંકીર્તન પા. ૧૧ ૪ અર્થે નપુ:સકલિયમાં 'વપરાધ' પર્વત તે પ્રદિગ્ત છે. માર્ત્ત આપણે લખતું નોંધએ.



(૧૦) તેમાંથી ભૂમિના કર્ણુનો અલંકાર, પોતાની ઉન્નવળ યશ (ની વાર્તાઓ) વડે ભવ્યના શ્રુતિપંથ (કર્ણુ) પ્રસન્ન કરનાર શ્રી કર્ણ નૃપ ઉદ્ભવ્યો. તે ધર્મીએ ધર્મને પોતાની સમીપમાં ઢાલ જેમ મૂકી (પોતાની ધનુષ્યની) દોરીના મહાન્ રણુકારથી અને શરોની વૃદ્ધિથી કેવળ શત્રુ-ગણને નહીં પણ કલિયુગને પ્રહાર કર્યો.<sup>૫</sup>

(૧૧) તેમાંથી, શ્રી જયસિંહ દેવ-સિદ્ધાધિરાજ ઉત્પન્ન થયો જે મહામરેલા માલવ નૃપને બન્ધીવાન કરવાના કૃત્યથી પૃથ્વીના સર્વ નૃપને લયલીત કરનાર હતો; જે ભક્તિથી તેના તરફ આકર્ષાએલા તરફ દર્શનમાં શુભ હતો; જે પ્રભાવ વૃદ્ધિનો અવતાર હતો અને જેનું સિદ્ધ રસથી ઋણુમાંથી મુક્ત કરેલી પ્રજાથી સદા ઉપમાના પ્રમાણુ સમાન ગાન થતું હતું.<sup>૬</sup>

(૧૪) ... ... જેણે વિષ્ણુની પેઠે વરાહ રૂપે, દેવાધિદેવની આજ્ઞાથી પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કર્યો, શ્રીના રાજ્યમાં ચૂડામણિ સરજો અને અતિ પ્રતાપથી સ્વર્ગમાંથી અવતરેલા હરિ સમાન જનોથી ગણાતો મહારાજ કુમારપાલ નૃપ હતો.

(૧૫) ચૌલુક્ય નૃપોના કુળના આ વંશજે નરાધિરાજ અર્જુનરાજના હૃદયમાં શરોની એક વૃદ્ધિ કરી. અને તેના કર પર બેઠેલી ચંડી દેવીને વહેતા રક્તથી<sup>૭</sup> સંતુષ્ટ કરીને મસ્ત કરી અને જ્યારે તેણીને પંકજ રૂપી રમકડાની અભિલાષ થઈ ત્યારે તેના દ્વાર પર લટકાવેલા માલવનૃપના શર પદ્મથી તેણીને વિસ્મિત કરી.

(૧૬) શુદ્ધ આચારને નવેસર ઉતરી આવવાનો માર્ગ, સદ્ધર્મનાં કર્મોનો પ્રાદુર્ભાવ કરવામાં ચતુર નયને માર્ગે જવામાં સાર્થવાહ, એવો જે રાજા હાલ કૃતયુગને પ્રવર્તાવતો અને કલિયુગને હાંકી કાઢતો કેમ જાણે કે ભૂમિમંડળને જ નહીં પણ કાલવ્યવસ્થાને પણ વશ કરે છે.

(૧૭) ... કાપેલી આંજળીઓ જેનાં પદ્મો છે. નાશ પામેલા ઉદ્ધત્ય નૃપનાં તળએલાં શ્વેત છત્રો જેનાં પુષ્પો છે, પ્રાચ્ય નરેન્દ્રોને કપાયેલાં મસ્તકો જેનાં ભીનાં ફળો છે એવા જેના પ્રતાપદ્રુમે પોતાની છાયા ખૂબ વિસ્તારી છે.

\*(૧૮) ગણેશે જેનાં વિધનોનો નાશ કર્યો છે એવા એ રાજાની રાજ્યરક્ષણની વ્યવસ્થા માત્ર બાહ્યાચાર છે; ફળ બેઈ શકનારું શકુન જ્ઞાન જેને છે એવા એ રાજાનો મંત્ર ... ... દેવીઓએ જેના બધા શત્રુઓને હણ્યા છે એવા એ રાજાને યુદ્ધ માત્ર વિનોદનો ઉત્સવ છે. શ્રી સોમેશ્વરે જેને રાજ્યવિલવ આપ્યો છે, એવા એ રાજાનું લશ્કર માત્ર ભૂષણ હતું.

(૧૯) એ રાજાથી લોગવાવાથી સુલગ બનેલી, સ્ફુરી રહેલાં રત્નો વડે પ્રકાશિત સમુદ્ર રૂપી રશનાવાળી, હિમાચલ અને વિન્ધ્ય પર્વતો રૂપ સ્તનવાળી, આ પૃથ્વી દ્વિજનું મહાનિવાસસ્થાન, ઉત્તમ વર્ણુની આબાહાનીવાળું એવા નગરને ભૂષણરૂપ અસ્થિકુંડળની માફક શ્રુતિ-આશ્રય (=૧ કર્ણુમાં આશ્રય પામેલું, ૨ વેદનો આશ્રય) બનાવીને ધરી રહી છે.

(૨૦) બ્રહ્માદિઠ ઋષિઓએ કરેલા મહાયજ્ઞોને અવસરે ઉભા કરેલા યજ્ઞસ્તંભોએ આપેલા દેશને લીધે પગની ગરજ વિનાનો બનેલો<sup>૮</sup> ધર્મ એ નગરમાં ચારે યુગોમાં આનંદથી વિકસી રહ્યો છે, તેથી એ નગરને દેવોએ આનંદ એવું બીજું નામ આપ્યું છે.

૫ કવિનું તાત્પર્ય એ છે કે કર્ણુ માત્ર ધર્મ્ય વિજયો જ કર્યા અને જે તેણે પવિત્ર નીતિને અનુસરવાથી કલિને બેખરચો. ૬ સ્લોક ૧૨ અને ૧૩ એટલા બધા ભક્ત છે કે તેનો અનુવાદ થઈ શકે તેમ નથી. ૭ 'શિવ' હોવાનો સંભવ છે ૮ 'શ્રીમાન રાજાઓમાં ઉત્તમ' ૯ ચંડી દેવીને હુમેશાં રક્તથી—ખાસ કરીને નરરક્તથી પ્રસન્ન કરવી બેઈએ. રાજાના કર ઉપર બેઠેલી કહેવાય છે તેનું કારણ એ કે તે 'ચંડપ્રતાપ' હતો.

\* આ સ્લોકનો અર્થ એ. ઈ. માં આપ્યો છે તે સ્વીકારી શકાય એવો નથી. એ ગ્રન્થમાં આ સ્લોકના બીજા ચરણમાં જ્ઞાનસ્ય ને સ્થાને જ્ઞાનં તુ પાઠ સૂચ્યો છે એ પણ એક ભૂલ છે. પાદવ્યવસ્થાનુસાર =પગની અપેક્ષાથી રહિત; એ. ઈ. માં બાધાંતર આપ્યું છે તે અયોગ્ય લાગે છે.

(૨૧) દ્વિજવર્ગના અશ્વિન્ત વેદ્યોપથી ઝંઘેરા બનેલો, અવિરત હોમના અગ્નિના ધુમાડાઓથી અંધાપાને પામેલો, અનેક દેવમંદિરોની ધ્વજશિખાઓના આઘાતથી લલો બનેલો, કલિયુગ, પોતાનો સમય હોવાથી ઉત્સાદ્યુક્ત હોવા છતાં, આજે એ નગરની સમીપ આવી શકતો નથી.

(૨૨) વિપ્રવનિલાઓના વિવિધ રત્નાલંકારની ફેણઈ રહેતી પ્રભા વડે હંસતા, અને સતત ગીતધ્વનિથી વાચાળ બનેલાં માર્ગો જ એ નગરમાં, અવિરત ઉત્સવમાં દૃષ્ટિએ પડતા ખેંચાળ વિભવને પ્રકટ કરીને, રાજાની સૌરામ્ય-સંપત્તિને બહાર કઢે છે.

(૨૩) એ નગરમાં દ્વિજજન યજ્ઞો વડે દેવોનું પલ્લ રક્ષણ કરે છે અને શાન્તિક પૌષ્ટિક કર્મ વડે ભૂપની અને રાષ્ટ્રની પલ્લ રક્ષા કરે છે; છતાં એના તીવ્ર તપને બાધ ન આવે એ હેતુથી એ રાત્રિએ વિપ્રપુરના રક્ષણ અર્થે ક્રોધ બંધાવે છે.

(૨૪) એ ક્રોધના પ્રભાવ વડે આ નગરમાં જલાશયો જળથી લોકને તૃપ્ત કરે છે, અને એ ક્રોધથી રક્ષાએલી શેત્રુભૂમિ પલ્લ પુષ્કળ ધાન્યસંપત્તિ ઉપભવે છે, એ વાત મનમાં ધરીને, સંકલ પ્રાણલુની ઉપર ઉપકાર કરવાની ધ્યેયથી, ચૌલુક્યચૂડામણિએ આ નગરને ક્રોધથી વિભૂષિત બનાવ્યું.

(૨૫) આ દિવાલ તેના પાયા રસાતલમાં જતા હોવાથી ગિરિ સમાન છે; તે મહા આ લોગથી શ્લાઘ્ય હોઈ મહાલોગથી શ્લાઘ્ય મુંગારી સમાન છે; તે મહાન ઉત્તતિની પ્રાપ્તિનું સાધન હોવાથી સાગર સમાન છે; કપિનાં શિર તેમાંથી દેખાતાં હોવાથી રાક્ષસોના પતિ(રાવણ)ના રિપુઓના વિજય સમાન છે; ઇષ્ટાશ્વન્તથી રૂચિર હોવાથી ઇષ્ટાશ્વ રૂચિર નારી વર્ગ સમાન છે.

(૨૬) આ ગોળ દિવાલ જેનું શિલાશિર ચુનાના લેપથી શ્વેત છે, તે, ગુંથળાંના કદથી મનોહર, શત રૂણ ઉચ્ચી કરનાર, કુણી રૂપમાં ગોળ વીંદાઈ જનાર, યજ્ઞપુરૂષ(વિષ્ણુ)ની આજ્ઞાથી રસાતલમાંથી આવનાર અને રત્નો(ઉચ્ચ જાતિના જનો)ના નિધિ સમાન તેના નગરની રક્ષા અર્થે અહીં વસનાર શેષ (નાગ) સમાન દેખાય છે.

(૨૭) કામની વૃદ્ધિ કરનાર લક્ષ્મી સમાન સુંદર નારીઓ વડે નિત્ય રમ્ય બની, શ્રુતિનાં ગાનપદ્યલુ દ્વિભેનાં મંડળથી અતિ મર્જિત થઈ, અને પરમશુભ સંપન્ન આવૃત કરતી ઉચ્ચ દિવાલથી પ્રસન્ન થયેલા જનોથી ઉન્નતવળ થયેલી અંદર અને બહારની ભૂમિ અહીં હવે અદ્ભુત શૌભા ધારે છે.

(૨૮) ચૌલુક્ય નૃપ અને પ્રૌઢ અંગ ધારનાર અને નાગરોને અંભિલાષિત થરની વૃદ્ધિ કરનાર નૃપથી બંધાવેલા લક્ષ્મીનું ગૃહ ધારણ કરતો આ ક્રોધ પ્રકાશે છે.

(૨૯) પૃથ્વી નિર્માણ થયેલા સ્થાનમાં જ્યાં સુધી સર્વ પર્વતોને ભૂમિ ધારશે, સાગર અને સગર નૃપનો યજ્ઞ જ્યાં સુધી ટકશે ત્યાં સુધી દ્વિભેના ધર્મસ્થાનના રક્ષણનો પરમ હેતુ અને શ્રી ચૌલુક્ય નૃપના યજ્ઞની પ્રતિમા સમાન આ ક્રોધ ટકી (કાયમ) રહે.

(૩૦) કવિ ચક્રવર્તિ શ્રીપાલે, જેણે આ મહાન રચના એક દિનમાં પૂર્ણ કરી અને જે સિદ્ધરાજથી ભાઈ તરીકે લેખાયો હતો તેણે, આ ઉત્તમ પ્રશસ્તિ કરી છે.

સં. ૧૨૦૮ આશ્વિન શુ. ૫ (૧) ને શુક્રવારે નાગર પ્રાણલુ પંડિત વાલલુથી લખાયું.

૧ મૂળમાં નાકવજ્રમાપ એવો પાઠ છે અને પ્રસિદ્ધ કર્તા “નાગવજ્રજ” એવો સુધારો સ્પષ્ટ છે, જે તદ્દન અપુષ્ટ છે—વર્ણ અને અર્થ ઉભયદૃષ્ટિએ ખરી રીતે નાકવજ્રમાપ એવો જ મૂળ શબ્દ પાઠ હશે એ નિઃશંક છે.

છે. ૧૨

# ચૌલુક્ય રાજા કુમારપાલના સમયનો મારવાડમાં બાડમેરા પાસે કેરાડુ ગામનો શિલાલેખ.<sup>૧</sup>

સંવત્ ૧૨૦૯ માઘ વદિ ૧૪ શનિવાર

મારવાડમાં બાડમેરા તાળે હાથમે નજીક કેરાડુ ગામ છે. ત્યાં ઘણાં દેવળો મકાનો વિગેરેનાં ખંડેરા છે. તેમાંના એકમાં આ લેખ એક પથરના થાંભલામાં કેાતરેલો મળી આવ્યો હતો. આ ઘોળો પથર છે. અને હવા તથા બીજાં કારણોથી તેને ઘણું નુકશાન થયેલું જણાય છે, એટલે તે પરનો લેખ બરાબર ઉકેલવો મુશ્કેલ થાય છે. પથરનું માપ ૧૭ ફૂટ x ૧૭ ફૂટ છે. અને તેના ઉપર સંસ્કૃત ભાષામાં હાલની દેવનાગરી લિપિમાં ૨૦૩ પંક્તિઓ લખેલી છે. લેખની મતલબ એવી છે કે અમુક પવિત્ર દિવસોએ કોઈએ પણ વધ કરવો નહીં, છતાં આવો વધ કરનારા રાજ્યકુટુંબનો કોઈ હશે તો તેને દંડની શિક્ષા થશે, અને અન્ય કોઈ હશે તો તેને દેહાંત દંડની શિક્ષા થશે. આ હુકમ ગુજરાતની ગાંધી ઉપર બેઠા પછી થોડા જ સમયમાં રાજા કુમારપાલે કાઢ્યો હતો. લેખની તારીખ સંવત્ ૧૨૦૯ ઈ.સ. ૧૧૫૩ છે.

अक्षरान्तर

- १ संवत् १२०९ माघवदि १४ दानौअघेहथी..... राजाधिराजप
- २ रमेश्वरउमापतिवरलब्धमौदप्रताप..... निर्जितसकलराज
- ३ भूपालश्रीमत्कुमारपालदेवविजयराज्ये..... पश्रीमहादेवे श्री
- ४ श्रीकरणादौ समस्तशुद्राव्यापारान् परिणं ..... प्रभुप्रसादावा
- ५ सश्रीकिराटकूपलाटहृदशिवा... .. महाराजश्रीजालण
- ६ देवः शिवरात्रिचतुर्दश्यां शुधिर्द..... पापे यशोऽति
- ७ वृद्धये प्राणिनाममयप्रदानं..... राजतरावृत्ति
- ८ कसमस्तमकृतीन् संबोध्य अमय..... याशिरुमय
- ९ यो पक्षयोः अष्टमीएकादशीचतुर्दशी..... हयेयोऽन्त
- १० रं एतासु तिथिषु नगरत्रयेऽपि जी( व )..... जाचव्यतिक्रम्यजी
- ११ वानां वर्षं कारयति करोति वासव्यापा..... आचंद्रार्कं याव
- १२ त् केनापि न लोपनीयं अपरं पुरोहितार्थं..... सर्वैरपैक्ष ए
- १३ या अमारिरूढिः प्रमाणीकार्या ॥ य ..... कालेन क्षीयते
- १४ फलं ॥ एष ( त ) स्याभयदानस्य क्षयं..... त्वस्य प्रदत्ताम
- १५ यदक्षिणा न तु विप्रसहस्रेभ्यो..... कोपे पापिष्ठतरो जी
- १६ ववर्षं कुरुते तदा संपंचद्रमैर्दंडनीयः... .. नाहराशि कस्यैको
- १७ द्रमोस्ति स्वहस्तोयं महारानश्रीअरुणदेवस्य..... महाराजपुत्रश्रीकेल्लण
- १८ देवमतमेतत् ॥ + महाराजपुत्रसांघिविग्रहिक् ठ० खेलादित्येनलि-
- १९ सितमिवं ॥ श्रीनद्रलपुरवासिप्राग्नाटवंशप्रभूतशुभंकराभिधानः  
श्रावकः तत्पुत्री क्षि
- २० सितले धर्मतया विख्याता पूतिगशालिगौ ताम्यामतिकृपापरावाराभ्यां प्राणिनाम-  
मयदानदा
- २१ सनं विज्ञप्य करापितं( कारित )मिति ॥ छ ॥ ऊर्त्कार्णं गजाहलेन

## ભાષાન્તર

સંવત ૧૨૦૯ મહાવદિ ૧૪ શનિવારે આજે ... .. રાજધિરાજ શ્રીમાન્ કુમાર-  
પાલદેવના વિજયશાલી રાજ્યમાં જેણે સર્વ નૃપોનો પરાજય કર્યો છે ... .. પાર્વતિના  
સ્વામી શંકરના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા પોતાના મહાન પ્રભાવથી ... જ્યારે શ્રીમહાદેવ શ્રીશ્રીકરણ  
આદિ ઠાર્યો કરતો ... .. શ્રી કીરાત, લાટ, હઠ, પ્રભુના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલાં ... ..  
મહારાજશ્રી આલનદેવ શિવરાત્રિ ચતુર્દશિના પવિત્ર દિને (શિવની મન માનીતી રાત્રિએ) ...  
... (તેના) યશની મહા વૃદ્ધિ અર્થે પ્રાણીઓનાં જીવિતનું અભયદાન આપ્યું ... ..  
સર્વ કારભારીઓને તેનો મહિમા સમજાવી ... .. બન્ને પક્ષની (પખવાડીઆંની) અદ્વિતી,  
એકાદશી, ચતુર્દશીને દિને ... .. અને આ તિથિઓએ ત્રણ શહેરોમાં પણ ... .. જે  
કોઈ પશુનો વધ કરી અથવા વધ કરાવી આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે તેને મારી નાંખવો જોઈએ ...  
... સૂર્ય અને ચંદ્રના અસ્તિત્વકાળ સુધી કોઈએ આ આજ્ઞાનો લોપ કરવો નહીં ... પછી  
બીજા હિતાર્થે ... .. અન્ય સર્વ પ્રાણીઓના પ્રાણને માન આપવાની આ રૂઢિ અનુસરવી  
જોઈએ ... .. કૃષ્ણ સમય જતાં નાશ પામે છે. (પણ) આ અભયદાન કદિ પણ નાશ  
પામશે નહીં ... .. આ સહુસ્ર પ્રાણીઓને પણ નહીં તેવા આ પોતાનાથી થયેલા અભય  
દાન ... .. જો કોઈ મહા પાપી કોઈ પશુનો વધ કરે તો તેનો પે (પાંચ) દ્રમ્મ દંડ કરવો  
... .. કહે છે. રાજવંશનો પુરુષ એક દ્રમ્મ આપશે. આ (ખંજરની નિશાની) મહારાજ  
શ્રી આલણદેવના સ્વહસ્ત છે. ... .. (તેનો) પુત્ર મહારાજશ્રી કેલહણદેવ પણ તે જ મતનો  
છે. તેનો પુત્ર મહારાજ ... .. મહાસાંધિવિગ્રહિત ઠકર જેલાદિત્યથી આ લખાણું છે. શ્રીનદ્રોલપુર-  
નિવાસી, પ્રાગ્વાટ વંશમાં જન્મેલાં શ્રાવક શુભંકરના અખિલ જગમાં ધાર્મિકતા માટે વિખ્યાત  
અને દયાળુ પુત્રો પુતિંગ અને શાલિંગથી આ પ્રાણીઓનું અભયદાન બહાર થયું છે. ગજાદિથી  
આ શાસન કાતરાયું હતું.

# ગિરનારના લેખો નં. ૧૬<sup>૧</sup>

વિ. સં. ૧૨૧૫, ચૈત્ર. સુ. ૮

(નેમિનાથના મંદિરના ઉત્તર દરવાજા તરફ ધડી પ્રધુકાના મંદિરમાં જવાના નાના દરવાજાની પાસેના ચોરડામાં પશ્ચિમ ભીત ઉપર દક્ષિણ તરફ).

## અસરાન્તર

- ૧ સંવત ૧૨૧૬ વર્ષે ચૈત્રશુદ્ધ ૮ રવાવચેદ શ્રીમદુજ્જયંતીયે જગતીસમસ્તદેવકુલિકાસત્કજાકુવાલિસંવિ-
- ૨ રણસંપવિઠ. સાલવાહનમતિપત્યા સૂ. ૦ જસદહર ૦ સાવવયેન પરિપૂર્ણા કૃતા ॥ તથા ઠ. અરયસુલ ઠ. પંઢિ[ત] સાલિ
- ૩ વાહણેન નાગજરિસિરાયાપરિતઃ કારિત [ ભાગ ] ચત્વારિ વિંચીકૃત
- ૪ કુંડકર્માતર સદધિષ્ઠાત્રી શ્રીઅંબિકાદેવીમતિમા દેવકુલિકા ચ નિપ્પાદિતા ॥

## ભાષાન્તર

“સ્વસ્તિ શ્રી સંવત ૧૨૧૫, ચૈત્ર શુદ્ધ ૮ રવિવારે.”

“આજે અહીં શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત વીર્યસ્થાને સંઘવી કાકુર સાલિવાહનની અનુમતિથી શિદિપ જસદહ અને સાવડેવે સમસ્ત જ્ઞેન દેવની પ્રતિમાઓ પરિપૂર્ણ કરી છે. તથા ભરથના મુત્ર પંઢિત સાલિવાહને ‘નાગજરિસિરા’ અથવા હાથીકુંડ દિવાલથી ઘેરી લીધેલ છે. જેમાં વ્યાસ પ્રતિમાઓ મૂકી છે. ઉપરના કહેલા કુદ્દ પછી તેના પર શ્રીઅંબિકા દેવીની પ્રતિમા અને મૂર્તિઓનું મંડળ ઉભાં કર્યાં છે.

## ગ્વાલીયરમાં ઉદયપુરમાંથી મળેલા ત્રણ લેખો.<sup>૧</sup>

મી. ફલીટે મને આપેલાં રળિંગ્સ ઉપરથી નીચેના લેખો પ્રસિદ્ધ કરે છે. તેમને જનરલ સર એ. કર્નિંગહામ તે રળિંગ્સ આપ્યાં હતાં. અસલ લેખો ગ્વાલીયર રજીસ્ટમાં આવેલું ઉદયપુર નામનું નાનું શહેર છે, જે પ્રથમ માલવાના રાજ્યનો ભાગ હતો તેમાં છે. આ શહેર ઈંડીયન એટલાસ ક્વાર્ટર શીટ નં. ૫૨, લે. ૨૩° ૫૪' ઉત્તર; લોં ૭૮° ૭' પૂર્વ, ઉપર છે. 'એ' અને 'સી' લેખો મહત્વના છે. કારણ કે, તે ઉપરથી જણાય છે કે અણહિલવાડના ઔલુક્ય રાજાઓએ માલવાના રાજાઓને વારંવાર હરાવ્યાની ખડાઈ જોટી નથી. તથા 'બી' લેખ તેની તારીખ, તથા 'સી' માં ખતાવેલા એક ભાગનું નામ તેમાં આવતું હોવાથી ઉપયોગી છે. ઉદયપુરમાં એક બીજો પણ લેખ છે એ અહિં જણાવવું જોઈએ. તેની ૩ છ પંક્તિમાં તે લેખ જ્યસિંહના રાજ્યના સમયમાં લખાયેા હોવાનું જણાવ્યું છે. લેખ 'એ' માં ખતાવેલા કુમારપાલની પહેલાં આ જ્યસિંહ થયો હતો. રળિંગની ખરાબ સ્થિતિ ને લીધે તે લેખ હાલ પ્રસિદ્ધ થઈ શકે તેમ નથી. તે રળિંગના ઉપર પેન્સીલથી લખેલી હકીકત ઉપરથી જણાય છે કે આ લેખ તે શહેરના મોટા મંદિરના પ્રવેશદ્વારની બહાર છે, અને આશરે ૨' ૮" પોહોળી x ૧'૫" ઉંચી જેટલી જગ્યામાં તેના ઉપર ૧૨ પંક્તિઓ લખેલી છે.

'એ'—કુમારપાલદેવનો શિલાલેખ.<sup>૨</sup>

(વિક્રમનું વર્ષ ૧૨૨૦ ?)

શહેરના મોટા મંદિરના પૂર્વ તરફના પ્રવેશદ્વારની અંદર આ લેખ હોવાનું જણાવ્યું છે. તેના ઉપર આશરે ૧' પોહોળી x ૧'૧" ઉંચી જગ્યામાં ૨૦ પંક્તિઓ લખેલી છે. પરંતુ આ લેખ અત્યારે અધુરો છે, કારણ કે, દરેક પંક્તિની શરૂઆતમાં આઠથી દશ અક્ષરો નાશ પામ્યા છે, જે અક્ષરોએ હાલ બળવેલાં લખાણની ખરાબર જમણી બાજુમાં ઉપરથી છેડા મુઘી આશરે ૮ ઇંચ પોહોળાઈની જગ્યા રોકી હશે. અક્ષરોનું કદ ૧" થી ૧.૩" વચ્ચે છે. લિપિ નાગરી અને ભાષા સંસ્કૃત છે. બાકી રહેલા ભાગ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે આગો લેખ ગદ્યમાં હતો. એકંદરે લખાણ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, પરંતુ નીચેના ભાગનું રળિંગ કેટલેક સ્થળે ઝાંખું હોવાથી તથા લેખ અધુરો હોવાથી, લેખના હેતુ વિષે હું એટલું જ કહી શકું છું કે, ઉદયપુરમાં ઉદયેશ્વર ભગવાનના મંદિરને વસંતપાલ નામના માણસે આપેલાં કેટલાંક દાનોની નોંધ માટે આ લેખ હશે. આ માણસના વંશનું નામ ૯ મી પંક્તિમાં આપ્યું છે. પરંતુ તે હું ચોક્કસ વાંચી શકતો નથી.

ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી ભાગ લેખમાં ૧-૮ પંક્તિઓમાં છે. તેમાંથી જણાય છે કે ઉપરનાં દાનો અણ[હિલપાટક]ના રાજા કુમારપાલદેવના સમયમાં અપાયાં હતાં. તેણે શાકંભરીના રાજા તથા અવન્તીનાથ (એટલે માલવાના રાજા) એ બન્નેને હરાવ્યા હતા. તે વખતે યશો. ધવલ મુખ્ય-મંત્રિ હતો અને કોઈ રાજ્યપાલ જેને 'મહા-સાધનિક' કહ્યો છે તથા જેને કુમારપાલ દેવે નિર્યો હતો તે ઉદયપુરમાં રાજ્ય કરતો હતો. આ હકીકત ઉપરથી ચોક્કસ થાય છે કે જ્યારે દાનો અપાયાં હતાં ત્યારે ઉદયપુર, અને તેની આસપાસના ભાગનો અણહિલવાડના રાજ્યમાં સમાવેશ થતો હતો.

<sup>૧</sup> તથા ૨ ઈ. એ. વો. ૧૮ પા. ૩૪૧ પ્રો. એફ પ્રિટ્ઝર્ન ૩ આ હોદ્દેદાર ધારાના વાહપતિરાજના દાનપત્રમાં પણ દર્શાવેલો છે.—ધ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૬૦.

લેખની તારીખ પહેલી પંક્તિની શરૂઆતમાં સંપૂર્ણ આપી હતી. પણ અત્યારે ફક્ત "શ-સુદિ ૧૫ શુરો" એટલા જ અક્ષરો બાકી રહ્યા છે. તેનો અર્થ 'કાઈ મહિનો' જેનો છેલ્લો અક્ષર 'શ' (કદાચ, 'વ') હોવો જોઈએ, તેની સુદ ૧૫ ને શરૂવારે' એવો છે, તેમ છતાં, ૧૧ મી પંક્તિમાં કહ્યું છે કે, આ દાનો ચંદ્રઅદલ સમયે અપાયાં હતાં, તે ઉપરથી ચોક્કસ તારીખની ગણતરી કરી શકાય તથા પહેલી પંક્તિનો નાશ પામેલો લાગ આપી શકાય એમ મને લાગે છે.

નીચે આપેલા 'સી' લેખ ઉપરથી જણાય છે કે, કુમારપાલ દેવનું રાજ્ય ઇ. સ. ૧૧૭૩ ના એપ્રિલમાં પૂરું થયું હતું, અને ઊંઘી રથબોમાંથી જણાય છે કે તે લગભગ ઇ. સ. ૧૧૪૩-૪૪ માં ગાદીએ આવ્યો હતો. આપણા લેખની તારીખ નક્કી કરવાના પ્રયાસમાં આપણે પહેલું એ જ ચોક્કસ કસ્ટું જોઈએ કે, આશરે ઇ. સ. ૧૧૪૧ થી એપ્રિલ ૧૧૭૩ સુધીમાં કેટલાં ચંદ્ર-અદલો શરૂવારે થયાં હતાં, અને આવા શરૂવારોએ કઈ હિંદુ તાથઓ આવી હતી. આ પ્રમાણે ગણતરીનું પરિણામ નીચે મુજબ આવે છે:—

- શરૂવાર—તા. ૧૨ ફેબ્રુઆરી, ઇ. સ. ૧૧૪૨,=શકાબ્દ સુદિ ૧૫;  
તા. ૧૬ જુન, ઇ. સ. ૧૧૫૫=આષાઢ સુદિ ૧૫;  
તા. ૬ ઓક્ટોબર, ઇ. સ. ૧૧૫૮=આશ્વિન સુદિ ૧૫;  
તા. ૧૮ ઓગષ્ટ, ઇ. સ. ૧૧૬૦=શારદા સુદિ ૧૫;  
તા. ૧ ફેબ્રુઆરી, ઇ. સ. ૧૧૬૨,=માઘ સુદિ ૧૫;  
તા. ૧૨ ડિસેમ્બર, ઇ. સ. ૧૧૬૩=વિક્રમ ૧૨૨૦ પૂર્ણ થયું, પૌષ. સુદિ ૧૫;  
તા. ૨૭ મે, ઇ. સ. ૧૧૬૫,=જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧૫;  
તા. ૬ એપ્રિલ, ઇ. સ. ૧૧૬૭,=ચૈત્ર સુદિ ૧૫;  
તા. ૧૬ સપ્ટેમ્બર, ઇ. સ. ૧૧૬૮,=આશ્વિન સુદિ ૧૫;  
તા. ૧૩ જાન્યુઆરી, ઇ. સ. ૧૧૭૨=માઘ સુદિ ૧૫;

આ પ્રમાણેના શરૂવારોએ ચંદ્રઅદલો હતાં. ઉપરનાં નિવેદન ઉપરથી જણાય છે કે, કુમાર-પાલદેવના આખા રાજ્યસમયમાં છેલ્લો અક્ષર 'વ' આવતો હોય એવા હિંદુ મહિનાના શરૂ-વારે ચંદ્રઅદલ થયું નહોતું, અને તે જ સમયમાં, એક હિંદુ મહિનો જેનો છેલ્લો અક્ષર 'વ' છે. તેના એક શરૂવાર તા. ૧૨ મી ડિસેમ્બર, ઇ. સ. ૧૬૬૩ ને દિવસે એક ચંદ્રઅદલ થયું હતું, એટલે શરૂવાર, ૧૨ મી ડિસેમ્બર, ઇ. સ. ૧૧૬૩=વિક્રમ ૧૨૨૦ પૂરા થયેલાના પૌષ સુદિ ૧૧ નો દિવસ આપણા લેખની તારીખ હોવી જોઈએ. અને પહેલી પંક્તિની શરૂઆતમાં સંપૂર્ણ તારીખ "સંવત ૧૨૨૦ વર્ષ પૌષ સુદિ ૧૫ શુરો" હોવી જોઈએ અને આ પરિણામ સાથે, મેં "રિપોર્ટ ઓન ધી સર્ચ ફોર સંસ્કૃત ગ્રેન્ડરિક્ટર્સ" ૧૮૮૦-૮, પા ૧૦ માં પ્રસિદ્ધ કરેલ "જ્ઞપચલ્લી" ની હસ્તલિખિત પ્રાંતને અંતે આપેલી હરીકત બરાબર મળતી આવે છે. જેમાં આ લેખમાં કહેલો મુખ્ય મંત્રિ ચયોધવલ "સંવત ૧૨૧૮ વર્ષે દિ. આષાઢ-સુદિ ૫ શુરો,"=શરૂવાર તા. ૨૬ મી જુન, ઇ. સ. ૧૧૬૧, એટલે આ લેખની મેં તારીખ નક્કી કરી છે તેનાં અઢી વર્ષમાં કુમારપાલ-દેવ પાસે મુખ્ય મંત્રિના જ અધિકાર ઉપર હતો.



## અક્ષરાન્તર

- ૧ ... ૫ સુદિ ૧૫ ગુરો ॥ અથેહ શ્રીમદળ-<sup>૨</sup>
- ૨ ... ( જ ) આવલીવિરાજિતપરમમહારક મહા-<sup>૩</sup>
- ૩ ... તિવરલઘ્વ( ળ્વ )પ્રૌદપ્રતાપનિજમુજ- [ વિક્ર ]-<sup>૪</sup>
- ૪ ... સા( શા )કેમરીમૂપાલશ્રીદેવંતીનાથ શ્રીમત્કુ-
- ૫ ... તનિયુક્તમહામાત્યશ્રીજસોધવ-
- ૬ ... [ સ્ત ] મુદ્રાવ્યાપારાન્પરિપંથયતિ ત્યેત-<sup>૫</sup>
- ૭ ... ( જા )વિરાજ શ્રી કુમારપાલદેવેન નિજ-
- ૮ ... લે તનિયુક્તમહાસા( ષ )નિક શ્રીરા [ જ્ય ]
- ૯ ... [ ધ્વ ( ળ્વ ) ? ] શ્રી ઉદયપુર( રે ) [ સ્થારો ? ]વકાન્વયમહારા[જ]-
- ૧૦ ... મહારાજપુત્ર શ્રી વસંતપાલ[ લેનાત્ર અનુ- ? ]
- ૧૧ ... રવ્ય[ તે ]<sup>૧</sup> યથા ॥ અથ સોમગ્રહણપર્વણિ
- ૧૨ ... [ સ્વર્ણ ? ] સમાહૃતતીર્થોદકૈઃ સ્નાત્વા જગદ્ [ ગુ ]-
- ૧૩ ... [ સ્વ ]પુષ્પજસોતિવૃષયે \* ઉદયપુરે કારિ-
- ૧૪ ... ગૃહોપેત [ - ] દેવગૃહા[ વા ] સન પાનીય [ કો ]-
- ૧૫ ... જા[ દિ ] ગૃહોપેતં સિંચ [ દ્રૌ ? ] તુર ૨[ગાઝાદૌ ? ]
- ૧૬ ... મોપેતં શ્રીરુદ્ધલેસ્વ( શ્વ )રદેવાય સ ( ત્ર ) મ-
- ૧૭ ... સા( શા )સનેન પ્રદત્તા [ - ] તથા લે( શ્રે )ઘોઢ [ કુક ? ]-
- ૧૮ ... કોઢાવો ૧ ઇકા પ્રદત્તા [ ॥\* ] અસ્મત્પદ-
- ૧૯ ... વંસ( શ )જૈઃ પાલનીયં [ ॥\* ] અસ્થાર્યે [ યા અન્યલો ? ]-
- ૨૦ ... મંગલં મહાશ્રી [ :\* ] ॥ <sup>૩</sup>

૧ આ પંક્તિની શરૂઆત મારી માન્યતા પ્રમાણે આ હશે:—ૐ સંવત્ ૧૨૨૦ વર્ષે પૌષ સુદિ ૧૫ ગુરો  
 ૨ એટલે—જળહિલપાટકે સમસ્તરાજાવલી ૩ મહારાજાધિરાજપરમેશ્વરો માપતિવરલઘ્વ અથવા એ પ્રમાણે ના કોઈ અખટો  
 ૪ વિક્રમરણાંગણવિનિર્જિત—આ પ્રમાણે સમાસની ધારણા રાખી શકાય. ૫ શ્રીદ વાંચન અસલ શિલાલેખમાં  
 હશે; પરંતુ રચિતમાં એ અક્ષરો ભૂસી નાંખી આગળનો લ નો લા કર્યો હોય એમ જણાય છે, જેનાથી  
 મૂપાલશ્રીનાથએ પ્રમાણેનું વાંચન સ્વચાલ્ય છે. ૬ કુમારપાલદેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે. ૭ યજ્ઞોપવેશ શ્રીમીકરણારો  
 સંવત્સમુદ્રાવ્યાપારાન્ ૮ એતસ્મિન્કાલે પ્રવર્તમાને મહારાજાધિરાજ ૯ નિજપ્રતાપોપાર્જિત એસમાસ જેડે કોઈ પ્રાન્ત અથવા  
 ડિસ્ટ્રિક્ટનું નામ બતાવતો શબ્દ અને તે પછી, મળેલે એવો બીજો શબ્દ હશે એમ હું ધારું છું. ૧૦ લિખ્યતે  
 ૧૧ આંદિ અને ઇટલીક બંધાયે નીચેના ભાગમાં અક્ષરો એટલા બધા અસ્પષ્ટ છે કે, ચોક્કસ વાંચન  
 આપી શકું અને તેમ નથી. બાંધે પુષ્પજસોતિવૃષયે ૧૩ આ પછી એક વધારાની પંક્તિ લખેલી છે જે  
 કોઈ જ લેખિમાં છે અને તેને આગલી પંક્તિ સાથે કંઈ પણ સંબંધ હોય એમ દિસતું નથી.

## ગ્વાલિયરમાં ઉદયપુરના ત્રણ લેખો<sup>૧</sup>

\* બી—(વિક્રમ) સંવત ૧૨૨૨ નો સ્થંભ ઉપરનો શિલાલેખ.

શહેરના મોટા મંદિરના પૂર્વતરફના પ્રવેશ દ્વારની દક્ષિણે એક સ્થંભમાં આ લેખ છે. તેમાં પાંચ પંક્તિઓ છે. આશરે ૧' ૩" પોહોળી અને ૬૩" ઉંચી જગ્યા લખાણથી ટોકાયેલી છે. તે સુરક્ષિત જણાય છે. અક્ષરોનું કદ ૬" અને ૮" વચ્ચે છે. લિપિ નાગરી અને ભાષા સંસ્કૃત છે. આજો લેખ ગદ્યમાં છે.

શ્રી ચાદર કુરુ, પોતાનાં માતૃપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે (જ્યાં લેખ મૂકવામાં આવ્યો હતો તે મંદિરને) ઉદયપુરમાં શ્રિગારી-ચતુષ્લિંગ, એટલે ભૂંગારી નામના ૧૪ ગામડાંઓના સમૂહમાં આવેલા સાંગવટ્ટા ગામનો અર્ધ જાગ આપ્યો હતો. લેખ ખાસ કરીને ૧-૨ પંક્તિમાં આપેલી હકીકતને લીધે જાણવાલાયક છે. તેમાંથી જણાય છે કે, સંવત ૧૨૨૨ ના વૈશાખ સુદ ૩ સોમવાર, અક્ષય તૃતીયાને દિવસે આ દાન આપ્યું હતું.

વિક્રમ સંવતમાં આ દિવસ જોવાથી વૈશાખ સુદ ૩ માટે નીચે પ્રમાણે તેને મળતા દિવસો આવે છે—

ઉત્તરનાં વર્ષ ૧૨૨૨ ચાહુ, જેમાં અધિક વૈશાખ માસ હતો, તે પ્રથમ વૈશાખ માટે શુક્રવાર, ૨૭ માર્ચ ઈ. સ. ૧૧૬૪ દ્વિતીય વૈશાખ માટે રવિવાર, ૨૬ એપ્રિલ ઈ. સ. ૧૧૬૪ ઉત્તરનાં વર્ષ ૧૨૨૨ પૂર્ણ થતાં, અથવા દક્ષિણનાં ચાહુ વર્ષ માટે શુક્રવાર, ૧૫ એપ્રિલ ઈ. સ. ૧૧૬૫ દક્ષિણનાં વર્ષ ૧૨૨૨ પૂર્ણ થયેલ માટે સોમવાર, ૪ થી એપ્રિલ ઈ. સ. ૧૧૬૬, જ્યારે શુકલ પક્ષની ૩ સૂર્યોદય પછી ૨૧ ક. ૩૫ મિ. એ પૂરી થઈ. એટલે ખરી તારીખ સોમવાર, ૪ થી એપ્રિલ ઈ. સ. ૧૧૬૬ છે, અને વર્ષ ૧૨૨૨ એ દક્ષિણનું પૂર્ણ થયેલું વિક્રમ સંવત છે.

સાંગવટ્ટા અને ભૂંગારી, જે હવે ખજીના 'મી' લેખમાં પણ આવે છે, તે સ્થળો હું ઓળખાવી શકતો નથી.

### અક્ષરાન્તર

૧ ઔ સંવત ૧૨૨૨ વર્ષે વૈશાલશુદિ ૧ સોમેજ્યેહ ઉદ-

૨ ચતુરે અક્ષયતૃતીયાપર્વણિ અઘોદી [ ગ ] પા [ લ ] [ પુણ્ય ] - સ [ ૧૦ ] ( સૌ ) -

૩ [ ચમર્મા ] ય ઠા. "શ્રી ચાહેદન ઉદકપૂર્વક આચંદ્રકાલિ-

૪ કં ભૂંગારીચતુ [ : \* ] પછો ( ઘો ) સાંગવટ્ટા ગ્રામાર્ધ્ય પ્રવરં ||

૫ ચો ન પાલયતિ સ મહાર્પચપાપમાળી ભવતુ ||

ઈ. એ. એ. ૧૮ પા. ૩૪૩ પ્રા. ઇન્ડોર્ન. ૧ 'પી' લેખ સંબંધી ચર્ચા માટે લખ્યો— એ 'કુમારપાલ દેવ-નો શિલાલેખ 'સ ચેતુ' ગ્વાલિયરમાં ઉદયપુરના ત્રણ લેખોના 'મયાના ઘનેતુ' વિવેચન ઈ. એ. એ. ૧૮ પા. ૩૪૧ ૨ આદ્ય એ કુમારપાલ દેવના સેનાપતિઓમાંના કેટલેક એક દરે એમ લાગે છે. જુલો. ઈ. એ. એ. ૪ પા. ૨૧૭. ૩ અક્ષય લેખમાં આ બાબ સ્પષ્ટરૂપે છે.

૪ રક્તિમ ઉદરથી ૫ સિદ્ધરૂપે દર્શાવેલ છે. ૬ આદિથી તે યન્માંય સુધીનું જનું લખાણ રક્તિમ-માં અરૂપ છે, અને કેટલાંક અક્ષરો ત્રીજી જ રીતે વાંચવાના દર્શાવેલા છે. ૭ 'એટલે' કેટલાંક છે. ૬૪

નં. ૧૫૨

## ગિરનાર લેખો-નં. ૨૭<sup>૧</sup>

વિ. સં. ૧૨૨૨

( ખજુત્રીખાણ ઉપર અને સુવાવડી પરખ નીચે રસ્તાની ઉત્તર ખાણની દિવાલ ઉપર )

અક્ષરાન્તર

સંવત્ ૧૨૨૨ શ્રીમાલજ્ઞાતી

યમહં. શ્રીરાણિગસૂતમહં

શ્રીઆવાકેન પદ્યા કારિતા

ભાષાન્તર

“ સંવત્ ૧૨૨૨, શ્રીમાળ જ્ઞાતિના રાણિગના પુત્ર આંખાકથી આ પવિત્ર પદ્યથીયાં કરાવાયાં છે.

નં. ૧૫૩

## ગિરનારના લેખો-નં. ૩૦<sup>૨</sup>

સં. ૧૨૨૩

( ખજુત્રીખાણમાં આવેલો છે. )

અક્ષરાન્તર

સં. ૧૨૨૩ મહં. શ્રીરાણિગસૂત[ મહં ] શ્રીઆવાકેન પદ્યા કારિતા.

ભાષાન્તર

સંવત ૧૨૨૩ રાણિગના પુત્ર શ્રીઆખાકથી આ પદ્યથીયાં કરાવાયાં છે.

# જૂનાગઢમાં ભૂતનાથના મંદિરમાં રાજા કુમારપાલના સમયનો શિલાલેખ.<sup>૧</sup>

વલ્લભી સંવત ૮૫૦

(વિ. સં. ૧૨૨૫ ઇ. સ. ૧૧૬૬)

આ લેખ ઠઠણ કાળા પત્થર ઉપર કેતરેલો છે. તેની સપાટીનું માપ ૨૦ ફુટ×૧૨ ફુટ છે. જૂનાગઢના પ્રતિષ્ઠિત નાગર બ્રાહ્મણ મી. નૃસિંહપ્રસાદ હરિપ્રસાદે બંધાવેલા ભૂતનાથના શિવમંદિરમાં તે હાલ રાખ્યો છે. પરંતુ તેમાં લખ્યું છે કે, ધવલની પત્નિએ બે શિવમંદિરો બંધાવ્યા હતાં અને તેના પોષણ માટે એક ગામ દાનમાં આપ્યું હતું. આ ધવલ, કદાચ આગળના લેખમાં જણાવેલો, કુમારપાલ રાજાનો મંત્રિ ય્યોધવલ હશે. લેખનો મધ્ય ભાગ ધણીખરા નાથ પાગ્યો છે અને તે ભાગના અક્ષરો વહન ભૂંસાઈ ગયા છે. તેમાં એકંદરે હાલની ડેવનાગરી લિપિમાં લખેલી સંસ્કૃતની ૩૪ પંક્તિઓ છે. તેમાં આપેલી તારીખ જણવા જેવી છે કારણકે તેમાં બે જૂઠા સંવતો આપ્યા છે એક, વલ્લભી અને બીજો સિંહ. પહેલા સંવતનું વર્ષ ૮૫૦ બીજાના વર્ષ ૬૦ ને મળતું આવે છે, અને બન્ને ઇ. સ. ૧૧૬૬ ને મળતાં આવે છે.

## अक्षरान्तर

- १ उँस्वस्तिजयोभ्युदयश्च ॥ अजेषुणात्रिशूलेन कंदर्पत्रिपुरांधकान् योवधीत् सोध्वर-  
ध्वंसी धनैर्घा
- २ न्यैर्धिनोतु ( वः ) ॥ १ प्राक्श्रीमत्यणहिल्लपाटकपुरे श्रीमूलराजः प्रभुश्चौलुकयो-  
दयकृच्छ्रभूव न
- ३ पतिश्चामु..... ि द्वौ नरपती भीमोनु भूमिपतिः कर्णोस्माज्जयसि
- ४ हदेवनपति..... दस्यकुमारपालनृपतिः प्रत्यक्षलक्ष्मीपतिः
- ५ स्तस्मा..... गयेमुनात्र देवनगरे श्रीकीर्तिवास
- ६ ध्वजः म..... द्विमान् ॥ ३ धात्र्यामेवंविधेकाले शिवा
- ७ लयवि..... तारल्योभ्यते च यः ॥ ४ ॥ श्रीमदानंदनगरे
- ८ य..... विपश्चितां ॥ ५ ॥ शुचित्वं भट्टपुत्रत्वं ये
- ९ नप्रासू..... लभीपतेः ॥ ६ ॥ सेवार्थे धावतस्तस्य
- १० जम..... रुत्तमा ॥ ७ ॥ ( सानुराधुः ) पिता यस्या
- ११ राधु..... खिसाजणिः ॥ ८ ॥ स्तया ( स्मात् ) सोमदेवोभू
- १२ त् पुत्रदेव..... ॥ ९ ॥ निजानुनानथामृष्यतात-
- १३ राणि..... त्रिणा ॥ १० ॥ यदैवदक्षिणादेशे पित्रा
- १४ न..... ॥ ११ ॥ श्रीसोमेशः सोमदेवो दे
- १५ वनृवीर..... २ ॥ १२ ॥ प्रौढाद्यस्य दृ
- १६ ढामतिः..... ॥ १३ ॥ प्रागस्मिन्नणहिल्लपाटकपुरे धारा
- १७ पुरीसुंदरे..... जारविभूदमात्यधवलः प्र
- १८ ख्यातमेधातिथिः..... द्वेपत्ये प्रवभूवतुः प्रियत
- १९ मेप्रापा..... मूर्तिपूर्णावनीः कोष्ठागारनियो
- २० गपंचकमि..... का निः कल्मषाकेतुका ॥ १५ ॥
- २१ प्रौढ्यारि..... विनायकौ पुत्रावद्यानकार्यताम् ॥ १६
- २२ देशे दशे..... रूपितः पुण्यकलायत् १७
- २३ अत्युच्चवि..... विशोपकद्वयं ॥ १८ ॥ धामा
- २४ ... पद्यां..... कृमानां कृता स्थितिः ॥ १९ ॥
- २५ निर्माय..... नंदनः स्वयमर्पिते ॥ २० ॥
- २६ ... ज्वलय..... गर्गाग्रामं देवयोरनयोरदात् ॥ २१
- २७ ... प्रतिष्ठि..... यातं प्रमुषयोगयुक् ॥ २२ ॥
- २८ निषेविता.. ..... ॥ २३ ॥ प्रासा

- ૨૯ દદિજ..... ચમૂવ મુવં ॥ ૨૪ ॥ શ્રીદિકમ  
૩૦ સંવતંતર..... દિને નંદા... નૃપ... મિતા:...
- ૩૧ ..... પ્રદાસ્તિ મિતાં ॥ ૨૫ ॥
- ૩૨ દફતો..... મંગલં માશ્રી ॥
- ૩૩ વલમી..... કીલાકેને સમુત્કીર્ણ સૂત્રધારસ્ય સુનુતા ॥ ૨૬ ॥
- ૩૪ વલમીસંવત્ ૮૧૦ શ્રીસિંહસંવત્ ૬૦ વર્ષે સૂત્ર૦ આલાદિસ્પ્રમુતકીકાકેનો-  
સ્કીર્ણા ॥ ॥ ॥

### ભાષાન્તર

સ્વસ્તિ અને અર્યુદય યાઓ. કામદેવ, ત્રિપુરાસુર, અને અન્ધકાસુરને વિષ્ણુ ચાપ સમાન શરીરથી અને ત્રિશૂળથી હણનારા અને (દક્ષ પ્રભાપતિ)નો યજ્ઞ અટકાવનાર શંકર તમને અર્ધ અને અત્રથી તૃપ્ત કરે.

એક પ્રમથે ચૌહુક્ય વંશનો ઉદય કરનાર મૂલરાજ નૃપ અણહિલપુરમાં થઈ ગયો. (પછી આબ્યા) જે નૃપે ભૂમિપતિ ભીમ અને કલ્પરાજ આવ્યા. તેનાથી જયસિંહદેવ નૃપ હતો ...  
...તેનો પુત્ર લક્ષ્મીપતિ સાક્ષાત્ કુમારપાલ નૃપ હતો.

આ પછી લેખ ઘણો ઘટાઈ ગયો છે અને તે વાંચવો અશક્ય છે. પણ જે વંચાય છે તેમાંથી નીચેની દૃષ્ટિકત માહુમ પડે છે. તેણે આનન્દનગર(વડનગર)માં શિવાલય બંધાવ્યું. ધારાપુરી સમાન સખ્ય અણહિલપુરપાટણનો નિવાસી સચિવ, ધવલ, મેધાવિધિ રૂપિ જેવો હતો. તેને જે અતિપ્રિય ભાગક હતાં. તેમની માતા નિર્દોષ હતી. તેણીએ જે મંદિર બંધાવ્યાં, અને તેમાંનાં જે દેવના પાલન માટે એક ગામ વલમી સંવત ૮૫૦ અને સિદ્ધ સંવત ૬૦ માં દાન આપ્યું.

આ લેખ સૂત્રધાર આલાદિત્યના પુત્ર વલ્લભીનિવાસી કીલાકે કોવયો હતો.

# પ્રભાસપાટણમાં ભદ્રકાળીના મંદિરમાં રાજા કુમારપાલના સમયનો શિલાલેખ\*

વલ્લભી સંવત ૮૫૦ આષાઢ

(વિ. સં. ૧૨૨૫.)

પ્રભાસ પાટણ, જેને સોમનાથના પ્રખ્યાત મંદિરને લીધે સોમનાથ પાટણ પણ કહેવામાં આવે છે, તે કાઠિયાવાડના નૈઋત્ય કાંઠા ઉપર આવેલું જૂનાગઢ તાલે એક ન્હાનું શહેર છે. ત્યાં દેવી ભદ્રકાલીનું એક મંદિર છે. તેના પ્રવેશદ્વારની જમણી બાજુએ આ શિલા પડેલી છે. તે ૨૮ ઇંચ x ૧૮ ઇંચ ની સપાટીવાળી એક મોટી કાળી શિલા છે. અને તેના ઉપર પાસે પાસે કોતરેલી ૫૪ પંક્તિઓ છે. શિલાનો નીચેનો ભાગ ત્રુટી કુટી જવાથી લેખનો કેટલોક ભાગ નાશ પામ્યો છે. અક્ષરો ઉંડા કોતરેલા નથી, તેથી તેની સારી નકલ લેવાનું મુશ્કેલ પડે છે. તેમાં લખ્યું છે કે, રાજા કુમારપાલે, પોતાના ધર્મગુરૂ ભાવ બૃહસ્પતિના લાગવગથી શિવ અને અંબિકાનાં કેટલાંક મંદિરો અંધાળ્યાં તથા સમરાળ્યાં હતાં, અને એક વાવ ખોદાવી હતી, તથા વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને જમીનનાં દાનો આપ્યાં હતાં. તેના ઉપર ઈ. સ. ૧૧૬૬ ને મળતું વલ્લભી સંવતનું વર્ષ ૮૫૦ લખેલું છે. લેખ સંસ્કૃત પદ્યમાં છે, અને લિપિ દેવનાગરી છે.

अक्षरान्तर

- १ उन्नमः शिवाय येनाहं भवतः सहे मुरधुनीमंतर्ज्जटानामतः कर्णे लालयसि क्रमेण कितवोत्संगेऽपि तांघास्यसि इत्यद्रेः सुतया सकोप
- २ ( मुखयो ) कोवोचदार्ये भुवोर्भूषेयं गुरुगंडकीचिरिति वः सोभ्याद्भवानीप्रियः १ श्रीध्वराजविजयस्वनमोऽस्तु तुभ्यं वाग्देवते त्यज नवोक्तिवि
- ३ पिं यतोहं जिह्वे समुल्लस सखि प्रकरोमि यावत् सर्वेश्वरप्रवरगंडगुणप्रवशस्ति २ सोमः सोस्तु जयी समरांगदहनो यं निर्मलं निर्ममे गौर्याः शाप
- ४ ( धलेन वै ) कृतयुगेऽदृश्यत्वं मोपेयुषां प्रादात्पाश्रुपतार्यसाधुसुधियां यः स्थानमे-  
तत्स्वयं कृत्वा स्वामय पद्मचिं शशिमृते देवस्य तस्याज्ञया
- ५ ३ कलौ किंचिद्व्यतिक्रान्ते स्थानकं वीक्ष्य विप्लुतं तदुद्धारकृते शंभुर्नंदीधरम-  
यादिशत् ४ । अस्ति श्रीमतिकान्यकुब्जविषये वाराणसी विश्व
- ६ ( ता ) पुर्यस्यामधिदेवताकुलग्रहं धर्मस्य भोक्षस्य च तस्यामीश्वरसासनाद्द्वि-  
जपतेर्गेहं स्वजन्मगृहं चक्रे पाशुपतवृत्तं च विदधे नंदीधरः
- ७ ( सर्ववि ) त् ९ तीर्थविधानाय मूसुजां दक्षिणाय च स्थानानां रक्षणार्थाय निर्य-  
यौ स तपोनिधिः ६ श्रीमद्भाववृहस्पतिः समभव
- ८ ( सद्धि ) धविश्चार्चितो नानातीर्थकरोपमानपदवीमासाद्य चारां पुरां संप्राप्तो नकु-  
लीशसन्निमतनुः संपूजितस्तापसैः कंदर्पप्रतिमश्च
- ९ ( द्याल ) मल्लिखीयागमोद्घाटनं ७ यद्यन्मालवकान्यकुब्जविषयेऽयं स्थां सुतसं  
तपो नीता शिष्यपदं प्रमारपतयः सम्यग्ब्रूयाः पालिताः
- १० मीतः श्रीजयसिंहदेववृषीतिर्ग्राह्यत्वमात्यंतिकं तेनैवात्यजगतत्रयोपरिलसत्यभापि  
धीर्नृमिंतं ८ संसारावतरस्य कारण-
- ११ मसौ संस्मारितः शंभुना स्थानोद्धारनिबंधनं प्रति मतिं चक्रे पवित्राशयः तस्मिन्नेव  
दिने कृतांजलिपुटः श्रीसिद्धराजः स्वयंचक्रेऽ
- १२ मुष्यमहचरत्रयमसमर्चयित्वमत्यादरात् ९ तस्मिन्नाक्रमुपेयुषि क्षितिपतौ तेजोविशेषो-  
दयो श्रीमद्दीरकुमारपालन्
- १३ पतिस्तद्राज्यसिंहासनं आचक्राम इदित्यमचिन्त्यमहिमावसादधाराधियः श्रीमज्जा-  
गलमुपकुर्वाशिरः संचारपंचाननः १० एवं



- १४ राज्यमनारत विदधति श्रीवीरसिंहासने श्रीमद्वीरकुमारपालनृपतौ त्रैलोक्यकल्पद्रुमे  
गंडो भाववृहस्पतिः स्मररिपोरुद्धीक्ष्य
- १५ देवालयं जीर्णं भूपतिमाह देवसदनं प्रोद्धर्तुमेतद्वचः ११ आदेशात् स्मरशासनस्य  
सुवृहत्प्रासादनिष्पादकं चातुर्जातकसंमतं स्थिर
- १६ धियं गार्गेयवंशोद्धवं श्रीमद्भाववृहस्पतिं नरपतिः सर्वेशगंडेश्वरं चक्रे तं च सुगो-  
त्रमण्डलतया ख्यातं धरित्रीतले १२ दत्वालंकरणं क
- १७ रेण तु गले व्यालं व्य मुक्त्या प्रणम्याग्रतः उत्सार्यात्ममहत्तमं निजतमामुच्छिद्य  
मुद्रामदात् स्थानं भव्य
- १८ पुराणपद्धतियुतं निस्तन्त्रमक्तव्ययं १३ प्रासादं यदकारयत् स्मररिपोः कैलास-  
शैलोपमं भूपालस्तदतीव हर्षमगमत् प्रोवाच चेदं वचः श्री
- १९ मद्गंडमहामतिं प्रति मया गंडत्वमेतत्तव प्रत्त संप्रतिपुत्रपौत्रसहितायाचंद्रतारारुणं १४  
सौवर्णं सोमराजो रजतमयभथो रावणोदार
- २० वीर्यः कृष्णश्रीभीमदेवो रुचिरतरमहाग्रावभी रत्नकूटं तं कालाज्जीर्णमेष क्षितिप-  
तितिलको मेरुसंज्ञं चकार प्रासादं सप्रभावः सकल
- २१ गुणनिर्घेर्गंडसर्वेश्वरस्य १५ पश्चाद्गुर्जरमण्डलक्षितिभृजासंतोषहृष्टात्मना दत्तो ब्रह्म-  
पुरीति नामविदितो ग्रामः सवृक्षोदकः कृत्वा
- २२ त्रैपुटा ( म्र ) शासनविधिं श्रीमण्डलीसन्निधौ त्वत्पुत्रैस्तदनुव्रतैः स्वकुलजैः  
संभूज्यतां स्वेच्छया १६ उद्धृत्य स्थानकं यस्मात्कृतं सोमव्यवस्थया ब्रह्मस्य
- २३ तिसमो गण्डो नाभून्न भविता परः १७ बहुकुमतिजगंडैर्द्रव्यलोभाभिभूतैर्नृपकुस-  
चिवद्वंद्वैर्नाशितं स्थानमेतत् सपदि तु गुरुगंडेनोद्धृतं दंत
- २४ कोटीस्थितधरणिवराहस्पर्द्धया लीलयैव १८ के के नैव विडंविता नरपतेरग्रे विपक्ष-  
व्रजाः केषां नैव मुखं कृतं सुमलिनं केषां न दर्प्यो हतः
- २५ केषां नापहतं पदं हृदतया दत्त्वा पदं मस्तके के वानेन विरोधिना न बलिना-  
भिक्षाव्रतं ग्राहिताः १९ सुस्थामभिर्धहिरिदं बहुभिर्यदीयैर्गाढं गुणै
- २६ नियमितं यदि नामविष्यत् नूनं तदंतरखिलं सुभृतं यशोभिर्ब्रह्मांडभाण्डकमणु स्फुट-  
मस्फुटिष्यत् २० यद्रूपेक्षणवांछया शतमखो धत्ते सहस्रं
- २७ इशां यन्निसीमगुणस्तुतौ कृतवियो धातुश्चतुर्वक्त्रता यन्माहात्म्यभराच्चलेति वसुधा  
गोत्राचक्षुः लीलिता वक्त्रकीर्तिर्न भुवि प्रयास्यति ततो नूनं त्रिजोक्तीकृता

- २८- २१ उद्धृत्य वृत्तयो येन सवासाम्यंतरास्थिताः चातुर्जातकलोकेभ्यः संपदत्ता यशो-  
र्थिना २२ स्वमर्यादां विनिर्माय स्थानकोद्धा
- २९ रेहेतेव पंचोत्तरां पंचशतीमार्याणां योभ्यपूजयत् २३ देवस्य दक्षिणे भागे उत्तर-  
स्यां तथा दिशि विधाय विषमं दुर्गं प्रावर्द्धयत् यः पुरं २४ गौ
- ३० र्या मीमेश्वरस्याय तथा देवकपर्दिनः सिद्धेश्वरादिदेवानां यो हेमकलशान् दधौ २९  
नृपशालां च यश्चके सरस्वत्याश्च कृषिकां महानसस्य
- ३१ शुद्धप्रथं सुत्नापनजलाय च २६ कपर्दिनः पुरोभागे सुस्तंभां षट्शालिकां रौप्य-  
प्रणालं देवस्य मण्डुकासनमेव च २७ पापमोचनदेवस्य प्रासादं जी
- ३२ र्गमृद्धतं तत्र त्रीन् पुरुषांश्चके नद्यां सोपानमेव च २८ सुग्मं येना क्रियंत बहुशो  
ब्राह्मणानां महागृहाः विष्णुपूजनवृत्तीनां यः प्रोद्धारमचीकरोत् २९
- ३३ नवीननगरस्यांतः सोमनाथस्य चाध्वनि निर्मिते बापिके द्वे च तत्रैवापरचंडिका  
३० गंडेनाकृतवापिकेयममला स्फारप्रमाणामृतप्रख्या स्वादुजला
- ३४ सहेलविलसद्युत्कारकोलाहलैः आम्यद्गुरितरारषट्घटिका मुक्तांबुधाराशतैर्या पीतं घट-  
योनिनापि हसतीवांमोनिधिं लक्ष्यते ३१ शशि
- ३५ मूपणदेवस्य चंडिकां सन्निधिस्थितां यो नवीनां पुनश्चके स्वश्रेयोराशिलिप्सया ३२  
सूर्याचंद्रमसोर्महे प्रतिपदं येनाथिताः साधवः सर्वज्ञा प
- ३६ रिपूजिताद्विजवरादनैः समस्तैरपि तद्वत्संचसु पर्वसु क्षितितलरूपातैश्च दानक्रमैर्येन  
क्ष्मा परितोषिता गुणनिधिः क( स्तत्समोऽन्यः पुमान् ३३ )
- ३७ भक्तिः स्मरद्विषि रतिः परमात्मदृष्टौ ब्रह्मा श्रुतौ व्यसनिता च परोपकारे क्षांतौ  
मतिः सुचरितेषु कृतिश्च यस्य विश्वंमरेऽपि च नुतिः सुतरां सुस्ताय ३४
- ३८ एतस्यामवादिदुसुंदरमुखी पत्नी प्रसिद्धान्वया गौरीवत्रिपुरद्विषो विजयिनी लक्ष्मीर्धुरा  
रेरिव श्रीगंगेव सरस्वतीव यमुने वेदाग्रकीर्त्या गिरा कांत्या
- ३९ सोढलसंमवाभूवि महादेवीति या विश्रुता ३५ लावण्यं नवचंपकेद्वतिरथो चाहुः  
शिरीषावली दृष्टिः क्रीच...
- ४० नहासः कुंदभगंदरोमकुसुमान्युच्चा कपोलस्थली यस्या मन्मथशिल्पिना विरचितं  
सर्वतुलक्ष्म्या वपुः ३६ ....
- ४१ सिद्धाश्चत्वारस्ते दशरथसमेनास्य पुत्रोपमानाः आवग्तेषामभवदपरादित्यनामा  
ततोभूदन्नादि त्य... .... ( अ )

४२ (न्यः) सोमेश्वर इति कृती भास्करश्चापरोभूदेते रामादिभिरूपमिता सत्यसौमित्र-  
युक्ताः नि.... ....

४३ द्रवविनिहिताबाहवः श्रीमुरारेः १८ धन्या सा जननी नूनं स पिता विश्वशेखरं  
यावज्जी... ..

४४ दलोपरि लुठत्पानीयविंदूपमा लक्ष्मीः संभृतवाजिचामरगजाविद्युद्विलासस्य आ...

४५ येन गुणिना कीर्तिः परं संचिता ४० सत्वेनाद्य शिविदधीचिरथवा तीव्राज्ञया रा  
( वण )... ..

४६ युधिष्ठिरः क्षितिपतिः किं वा बहु ब्रूमहे इत्येतेऽभिधया बृहस्पतितया सर्वेपि....

४७ कुमारपालस्य भागिनेयो महाबलः ४२ प्रेमलदेव्यास्तनयो भोजः .... श्रीसोम

४८ नाथपूजां यच्छशांकग्रहणक्षणे कारितो गंडराजेन तेन प्रीतिमगा... ..

४९ यथाक्रमं ४९ हिरण्यतटिनीतीरे पापमोचनसन्निधौ गंडत्रि ....

५० ( ददौ ) तस्मै माहेश्वरनृपाग्रणीः ४७ शासनीकृत्यं ददता ग्राम ....

५१ ( वंशप्र ) भवैः पुत्रपौत्रकैः भोक्तव्यं प्रमदाभिश्च यावच्चन्द्रा ....

५२ ( गंडगु ) णप्रशस्तिं चकार यः शीघ्रकविः सुकाव्यैः ५० ....

५३ ( ५१ ) लक्ष्मीधरसुतेनेयं लिखिता रुद्रसुरिणा ... ..

५४ बलभीसंवत् ८५० आपा ....

ભાષાન્તર

(૧) શિવને નમસ્કાર હોજો. ભાષાનીપ્રિય શંકરને તેની કૌપિત સહચરીએ. “તમારી જટામાં હું ગંગાની હાજરી સહન કરું છું તેથી-ઓ શંક ! તમે તમારા કર્ણમાં તેની લીલા કરાવો છો અને ક્રમે તમે તેને તમારા અંકમાં લીધી છે.” એમ ઉદેશ્યા ત્યારે શ્રીશંકરે કહ્યું કે નારી-એમાં શ્રેષ્ઠ ! શુરૂ ગંડની આ કીર્તિ મારી જમરનું ભૂષણ માત્ર છે. તે (શંકર) તમારી રક્ષા કરે.

(૨) (વહ્નરાજ ગણપતિ જય પામો. હું તમને નમન કરું છું. સંત ગંડના શુભોની પ્રશસ્તિનું કાર્ય કરું ત્યાં સુધી મારે વાણી પ્રવાહ ચાલુ રહે તે માટે સરસ્વતિ અને નવોક્તિની શક્તિની પ્રસાદી અર્પો.

(૩) કામદેવના અંગને ભરમ કરનાર શંકરથી પવિત્ર થએલો, અને તેને શિર પર ધારમાર દેવની આજ્ઞાથી પોતે જ મસારેલી આ પદ્ધતિ સત્યુગમાં પાર્વતી સાપથી અદૃશ્ય થએલા પશુપત મતના બુદ્ધિમાન અભુચાચીએને આપી દેનાર શશિનો વિજય થાઓ.

(૪) જ્યારે કલિયુગનો થોડો સમય વહી ગયો ત્યારે શંકરે મંદિરને જીર્ણ હાલતમાં જોઈ નન્દીધરને તેનો ઉદ્ધાર કરવા આજ્ઞા કરી.

(૫) શ્રી કાન્યકુબ્જ વિષયમાં વારાણસી નગરીમાં જે દેવતાનું, ધર્મનું અને મોક્ષનું સ્થાન હતું તે વિષ્ણવ પુરીમાં દ્વિજવરના ધરમાં શિવની આજ્ઞાથી નન્દીધરે જન્મ લીધો અને પશુ-પતિનું મત કયું.

(૬) તે વપનો નિંધિ યાત્રાઓ માટે, નૃપોને દીક્ષા આપવા માટે અને પશુપતિનાં સ્થાનોની રક્ષા કરવા માટે નીકળ્યો.

(૭) અતિ વિદ્વાન, અખિલ જગથી પૂજિત, વિવિધ યાત્રા કરનારાઓના ઉપમાનની પદવી પ્રાપ્ત કરનાર, નકુલિશ સમાન દેહવાળો, સુનિઓથી પૂખ્તો, કામદેવ સમાન, અને તેના પોતાનો આત્મ સ્પષ્ટ કરવાં એકત્ર મૂકેલાં યાત્રા સમાન, ભાવ બૃહસ્પતિ ધારાપુરી ગયો.

(૮) માલવા અને કાન્યકુબ્જ અને ઉજ્જયનમાં કરેલાં તપથી, પરમારોને તેના શિષ્ય બનાવી, મઠોનું સુરક્ષણ કરીને અને તેની સાથે અતિ પ્રસન્ન થએલા જયસિંહદેવ નૃપને બ્રાહ્મણ પ્રાપ્ત કરીને, ત્રિભુવનમાં ભાવબૃહસ્પતિની મતિ સર્વથી ઉત્તમજાણ ભાસે છે.

(૯) આ જગમાં તેના જન્મનું કારણ શંભુએ સ્મરણ કરાવ્યાથી, પવિત્ર મનના ભાવ બૃહ-સ્પતિએ મંદિરનો ઉદ્ધાર કરવા વિચાર કર્યો તે દિવસે સિદ્ધરાજે અંજલિ કરીને તેને સર્વથી શ્રેષ્ઠ માન આપ્યું અને અતિશ્રદ્ધાથી તેની સેવા કરી.

(૧૦) જ્યારે તે નૃપ સ્વર્ગમાં ગયો ત્યારે અચિંત્ય મહિમાવાળો, ભદ્રાદેશ અને ધાર નગરીનો સ્વામી ભંજલના ધનવાન નગરના ગજ સમાન. રાજાઓનાં શિરપર વશાપ મારતો સિંહ સમાન અને પોતાના શૌર્યથી તેજસ્વી એવો કુમારપાલ રાજા ગાદી પર આવ્યો.

(૧૧) ત્રિભુવનમાં કલ્પવટ સમાન શ્રી કુમારપાલ રાજા રમ્ય અને વિજયી સિંહાસન પર રાજ્ય ચલાવતો ત્યારે ગંડ ભાવ બૃહસ્પતિએ શિવનું મંદિર જીર્ણ રિયતિમાં જોઈ તે દેવનું મંદિર ઉદ્ધરવા રાત્રને કહ્યું.

(૧૨) શંકરના સાસનથી મહાન મંદિર બંધાવનાર, ચાર વર્ષોથી માન પામેલા, દૃઢ મનનાં, ગાંધેય ગોત્રમાં જન્મેલા શ્રી બૃહસ્પતિને પૃથ્વીપર ગંડેશ્વરના નામથી વિષ્ણવ, ગોત્ર મંડલમાં શ્રેષ્ઠ હોઈ સર્વને સ્વામિ કુમારપાલે બનાવ્યો.

(૧૩) તેણે (કુમારપાલે) તેના સ્વહસ્તથી તેને અલંકાર કર્યો. તેના કંઠપર મૌક્રિતક માળા મૂકી, બે ચરણને ચંદનનો લેપ કર્યો, આદરથી શિષ તેની આગળ નમાવ્યું, મમતા મૂકી તેને પોતાની મુદ્રા આપી, અને પુરાણ ધર્મનું પાલન થતું, અને નિત્ય અન્ન વહેંચાતું તે સ્થાનનું દાન કર્યું.

(૧૪) કલાસ પર્વત સમાન શંકરનું દેવાલય બનેલું જોઈ નૃપે અતિ પ્રસન્ન થઈ મહામતિ-વાળા શ્રીમદ્ ગંડને આ પ્રમાણે કહ્યું.—“હું તમને ગંડનું પદ તમારા પુત્રો પૌત્રોને શશિ, તારા અને સૂર્યના અસ્તિત્વ કાળ સુધી અર્પણ કરું છું.

(૧૫) સર્વનો સ્વામી અને ગુણનો નિધિ તેવા ગંડનું મંદિર સોમરાજે સુવર્ણથી બનાવ્યું; રાવણ સમાન બલવાન કૃષ્ણે રૂપાનું બનાવ્યું અને શ્રી લીમદેવે મોઠા સરસ પથ્થર અને ઘણાં રત્નોથી જડિત બનાવ્યું. સમય જતાં તે જીર્ણ થવાથી તેનો ઉદ્ધાર શ્રેષ્ઠ અને મહાન વિખ્યાત નૃપથી થયો અને મેરૂ નામ અપાયું.

(૧૬) અતિ પ્રસન્ન થયેલા ગુર્જર દેશના નૃપે વૃક્ષ, જળ વગેરે સહિત બ્રહ્મપુરી નામનું ગામ આપી સભા સમક્ષ ત્રાંખાના પતરા ઉપર લેખિત શાસનથી પુત્રો, પૌત્રો અને વંશજોને પ્રતિબંધ વિના ઉપલોગ માટે આપ્યું.

(૧૭) બૃહસ્પતિ સમાન આ ગંડે સોમની વ્યવસ્થાથી (સહાયથી) મંદિર પુનઃ બાંધ્યું. એથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પૂર્વે કદિ આવો પુરૂષ થયો નથી અને લાવિમાં થશે નહિ.

(૧૮) આ મંદિરનો નાશ રાજાઓના દુષ્ટ, ક્રુમતિ, અને લોભથી અંધ થયેલાં સચિવોથી થયો હતો! તેનો ઉદ્ધાર ભૂમિને દાંતપર ધારણ કરનાર મહાન વરાહ લગવાનની સ્પર્ધા કરતા હોય તેવી રીતે લીલા માત્રમાં ગુરૂ ગંડે કર્યો.

(૧૯) તે પ્રતાપીથી નૃપની સમક્ષ કયા શત્રુઓ અજિત રહ્યા હતાં? કેનાં મુખ કલંક વિનાનાં રહ્યાં હતાં? કેનો દર્પ ઉતર્યો ન હતો? કેની સ્થિતિ તેમનાં મસ્તકો પર તેનો ચરણ મૂકીને બલથી તેણે હલાવી ન હતી? અને કયા શત્રુઓ સિક્ષુક થયા ન હતા?

(૨૦) આ વિશ્વનો કુંભ બાહ્ય ભાગમાં તેના સદૃશ્યોથી સારી રીતે દબાયો ન હોત તો જરૂર તે તેની અંદરના મહાન યશથી ફૂટી જાત.

(૨૧) ખરે ખર! ઇન્દ્રે તેનું રૂપ નિહાપવા સહુ જ્ઞ યજ્ઞ ધારણ કર્યાં છે, બ્રહ્માને તેના અસંખ્ય ગુણનું ગાન કરવાના નિશ્ચયથી ચાર મુખ ધારવાં પડ્યાં છે. તેના મહિમાથી ધૂજેલી પૃથ્વી પર્વતોથી સ્થાનમાં રખાઈ છે. અને પૃથ્વી ન સમાવી શકે તે યશ સમાવવા ત્રણ ભુવન સર્જેલાં ભાસે છે.

(૨૨) યશની પ્રાપ્તિના અભિલાષથી તેણે ચાર વર્ણનાં ચાર બાહ્ય અને ચાર અર્ચંતર કર્મોના ઉદ્ધાર કરીને પ્રત્યેક વર્ણને એક એક આપ્યાં.

(૨૩) મર્યાદા નિર્માણ કરીને દેવાલયના યોગ્ય સ્થાનના ઉદ્ધાર માટે તેણે પાંચસો પંચાવન (૫૫૫) સંતોની પૂજા કરી.

(૨૪) મંદિરની દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં મજબૂત દુર્ગ બંધાવી નગરનો વિસ્તાર કર્યો.

(૨૫) ગૌરી, ભીમશ્વર, કપર્દિ (શિવ), સિદ્ધેશ્વર વગેરે દેવો(નાં મંદિરો)પર તેણે સુવર્ણના કળશો મૂક્યા.

(૨૬) નૃપોને એકત્ર લેગા મળવા માટે દરબાર બનાવ્યો. રસોડાં અને સ્નાન માટે શુદ્ધ જળ માટે સરસ્વતિનો વાપી બંધાવ્યો.

(૨૭) શંકરના મંદિરના અગ્ર સ્થાનમાં સુંદર સ્તંભના આધારવાળો એક ઓરડો બનાવ્યો અને રૂપાના જલમર્ગવાળું મંદુકના આકારનું શિવનું આસન બનાવ્યું.

(૨૮) પાપભાચન દેવના મંદિરનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો, માણસની ત્રણ પ્રતિમા કરી અને નદીમાં પગથીયાં બંધાવ્યાં.

(૨૯) દિવે માટે વિશાળ ગૃહો બંધાવ્યાં અને વિષ્ણુની પ્રબળ સહાય કરી.

(૩૦) સોમનાથના માર્ગે ઉપર નવા નગરમાં બે વાપી કરાવ્યા અને અપર ચંડિકાની ત્યાં સ્થાપના કરી.

(૩૧) ગંડથી કરાવેલી આ વાપી વિસ્તારવાળી છે અને તેનું જળ મધુર છે અને અમૃત કહેવાય છે. આ વાપી જે રમ્ય તરંગોનો ધ્વનિ કરે છે અને જેના જળનું પાન અનેક પીતળની ટોલથી થાય છે તે ઘટ્ટમાંથી પ્રકટેલા અગરત્ય રૂપિથી પાન થએલા જળવાળા સાગરને હાસ્ય કરતો બાસે છે.

(૩૨) તે શ્રેય પ્રાપ્ત કરવાનો અભિલાષી હતો. તેણે ઇન્દુથી ભૂષિત શિવ ભગવાનની સમીપમાં પુનઃ નવી ચંડિકા કરી.

(૩૩) સૂર્ય અને ચંદ્રના મહાહુના દિને તેની પાસે આવતા વિદ્વાન અને શુણ્ણ દિવેને સર્વે દાન આપી પૂજા કરનાર, અને ભૂતલ ઉપર વિખ્યાત પાંચ પર્વમાં નિયમિત દાન કરીને ભૂમિને પ્રસન્ન કરનાર આ શુભનિધિની સ્પર્ધા કોણ કરી શકે ?

(૩૪) તે કામદેવના રિપુ(શંકર)ની ભક્તિમાં પરાયણ છે, બ્રહ્મના જ્ઞાનમાં આનંદ લે છે, શ્રુતિમાં શ્રદ્ધાવાળો છે, દાનનો શોખી છે, ક્ષમાવાળો મતિનો છે, સુચરિતવાળો છે, અને શાશ્વત શ્રેય માટે શંકરની આરાધના કરે છે.

(૩૫) તેની પત્ની પૃથ્વીપર મહાદેવી નામથી વિખ્યાત, ઇન્દુ સમાન રમ્ય સુખવાળી, વિખ્યાત કુળની, ત્રિપુર દેવના શત્રુ શંકરને પાર્વતી સમાન, વિષ્ણુને શ્રીલક્ષ્મી સમાન, સોહલના સંભવની, યશ વાણી અને સૌંદર્યમાં ગંગા, અરસ્સવિ અને યમુનાને અનુક્રમે સમાન હતી.

(૩૬) તેનું લાવણ્ય ચંપાના પુષ્પ જેવું હતું. કામમાં રથ સમાન તેના કર હતા, નંધન શિરિષ કુસુમની શૈલી સમાન હતાં ... .. તેનું હાસ્ય મોગરાનું ફૂલ સરખું હતું, તેનાં કપોળપૂર્ણ વિકસેલાં લોઢાં કુસુમ સમાન હતાં તેથી એમ દેખાતું કે કામદેવ શિદિપત્રે સર્વ જીવતા સૌંદર્યવાળું તેનું અંગ બનાવ્યું હતું.

(૩૭-૩૮) તે દશરથ સમાન હતો ... .. તેને દશરથના ચાર પુત્રો સમાન આ ચાર સિદ્ધો પુત્રો તરીકે હતા. તેઓના પ્રથમ અપરાધિત્ય, બીજા (તેનાથી) રત્નાદિત્ય ... ત્રીજા સર્વ નિપુણ સોમશ્વર, અને ચોથો ભાસ્કર કહેવાતો હતો. તેઓ રામ માફક પરસ્પર પરાયણ અને સાથ હતા. ... .. રસમાં રૂપી ગયેલા વિષ્ણુ શ્રી સુરારિના કરો ... ..

(૩૯-૪૦) ખરેખર ધન્ય છે વિશ્વ શિખર સમાન તેનાં માતાપિતાને; જીવનના અંત સુધી તે અને ... .. અને અશ્વો, ચૌરિચ્છો અને ગંજેના સમાવેશવાળી લક્ષ્મી પર્વ ઉપર ગબડતા જલબિંદુ સમાન છે ... .. વિદ્યુતના ચમકારાનો ... .. તે જે શુભિ હતો તેણે મહા યશ પ્રાપ્ત કર્યો.

(૪૧-૪૨) ભલાઈમાં શિબિ નૃપ અથવા હધિચિ ઋષિ તે હતો તીવ્ર આજ્ઞા દેવામાં રાવણ સરખો હતો ... .. સુષિષિર સમાન હતો ... .. આપણે વધારે શું કહી શકીએ ? તે બૃહસ્પતિ સમાન હતો. તેઓ સર્વે ... .. કુમારપાલની પ્દેનનો પુત્ર, મહાબલ.

જયસિંહ અને કુમારપાલદેવનાં અણહિલવાડ રાજ્યમાં ઉદયપુર પ્રથમથી જ આવ્યું હતું, એ આગળના લેખ ઉપરથી આપણે જાણતા હોવાથી આ લેખનું ઐતિહાસિક મહત્ત્વ એટલું જ છે કે, તેઓના પછી ગાદીએ આવનાર અજયપાલદેવની સાળીત થઈ શકે તેવી તારીખ, આપી છે.

આ લેખની તારીખ, ૧ લી પંક્તિમાં, આંકડાઓમાં જ “સંવત ૧૨૨૯ માં, વૈશાખ શુકલ પક્ષ ૩ ને સોમવારે” આપી છે. અને ૭ મી પંક્તિ પ્રમાણે, જે દાન લેખમાં આપ્યું છે તે અક્ષય તૃતીયાને દિવસે ‘યુગાદિ’ના પ્રસંગ ઉપર એક સદ્ગત પુરુષ (કદાચ દાતાના પિતામહ)ના શ્રેય માટે અપાયું હતું.

એટલે અજયપાલદેવના રાજ્યની ભરોસાપાત્ર મળેલી ત્રીજી તારીખ, સોમવાર, તા. ૧૬ મી. એપ્રિલ, ઇ. સ. ૧૧૭૩, દેશી દક્ષિણનાં પુરાં થયેલા વર્ષ ૧૨૨૯ અથવા દક્ષિણનાં ચાલુ વર્ષ ૧૨૩૦ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૨, છે. અને તેણે પૌષ સુદિ ૧૨ ને દિવસે રાજ્ય શરૂ કરી ત્રણ વર્ષ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું એવી ચાલુ કથા જો સત્ય હોય, તો અજયપાલને રાજ્યાદોહણને દિવસ ૨૮ મી ડિસેમ્બર ઇ. સ. ૧૧૭૨ નો=વિક્રમ ૧૨૨૯ પુરાં થયેલા અથવા ૧૨૩૦ ચાલુના પૌષ સુદિ ૧૨ નો હોવો જોઈએ.

દાન આપનાર શ્રી લૂણપસાક એ સંસ્કૃત “લ્હણપસાદ”નાં પ્રાકૃત રૂપ “લોણપસાય”નો અપભ્રંશ છે એ ચોખ્ખું છે. આજ નામનું બીજું રૂપ “લ્હણપસાજ” છે. તે, અગાઉ પ્રસિદ્ધ કરેલાં વો. ૬ પા. ૨૧૦ માં વિક્રમ સંવત ૧૩૧૭ નાં તામ્રપત્ર દાનની ૧૩ મી પંક્તિમાં આવે છે. ત્યાં લૂણપસાજદેવનું વર્ણન ‘રાણક’ તથા તે લેખમાં આપેલાં દાનના દાતાના દાદા તરીકે કરેલું છે. અને, જો કે પિતામહ અને પૌત્ર વચ્ચેનો ૮૮ વર્ષનો સમય જરા લાંબો લાગે તો પણ તે આપણા દાનનો લૂણપસાક હોય એ હું અસંલવિત માનતો નથી.

આ લેખમાં ખતાવેલાં સ્થળોમાં, ભેદલસ્પામિન એ ઉદયપુરની દક્ષિણે ૩૪ માઇલ ઉપર બેઠવા નદીના પૂર્વ કાંઠા ઉપરનું હાલનું ભેદસા શહેર હોવાનું ચોક્કસ થઈ ચૂક્યું છે. બીજાં ગામો તથા ભૂગારિકા, જે ‘બી’ લેખમાં પણ આપ્યું છે, તેઓ હજી ઓળખાયાં નથી.

\* પ્રો. બ્યુટ્ટર મને જણાવે છે કે ‘વિચારણા પ્રમાણે અજયપાલનો પૂર્વજ કુમારપાલ વિક્રમ સંવત ૧૨૨૯ પૌષ સુદ ૧૨ ને રાજ શુભરી ગયો; અન્ય પ્રબંધો પ્રમાણે તે તારીખ વિક્રમ સંવત ૧૨૩૦, પાષ સુદ ૧૨ હતી મી. કાયવટે ક્રીતિહૃસીની પ્રસ્તાવનામાં પા. ૧૩ માં ‘૧૨૩૨’ દ્વાદશી-દ્વાદશન સુદિ ‘એમ ઉતારો કરે’ છે, જે રાજ્યાદોહણની તારીખ યોદી ન હોવી જોઈએ. અને જો તેના મૃત્યુની ચાલતી આવેલી તિથિ કદાચ હશે. ધર્મ-સંશિષ્ટના મતચંન પરીક્ષા ‘માં—તત:—૧૨૧૦ અજયપાલદેવ વર્ષ ૩ એ પ્રમાણે છે. જુઓ, પ્રો. ભાંડારકરનો ૧૮૮૩-૮૪નો રીપોર્ટ પાનું ૪૫૭ X જ. બે, એસ. સો, નો, ૩૧ પા, ૧૧૧ અને ૧૨૭

અસરાન્તર

- ૧ ઔ ॥ ઔ નમઃ શિવાય ॥ સંવત્ ૧૨૨૯ વર્ષે ।<sup>૧</sup> વૈશાલ સુદિ ૩<sup>૨</sup> સોમે ॥  
અપેહ શ્રી [ ૧ ]-
- ૨ મદળહિલ[ પા ]ટૈકે સમસ્તરાજાવલીવિરાજિતમદ્ધારા[ જા ]ધિરાજપરમેશ્વર-
- ૩ પરમમાદેશ્વરશ્રીઅજય[ પા ]લેદેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પાદપશોપજીવી[ વિ ]મ-
- ૪ દામાત્ય શ્રીસોમેશ્વરે શ્રીશ્રીકરણાદૌ સમસ્તમુદ્રાન્યાપારાન્ પરિપંચયતી-
- ૫ સ્યેવં કાલે પ્રવર્તમાને નિજપતાપોપાક્ષિત શ્રીમાદ્દેવસ્વામિમહાદ્વાદશક[ મં ]-
- ૬ ઢલમ્પ્રમુજ્યમાને<sup>૩</sup> અપેહ શ્રીઉદયપુરે તેનૈવ પ્રમુળા નિયુક્તદંડશ્રીલ્લપ-
- ૭ સાકેન વૌતવાસસી પરિધા[ય] પરમધાર્મિકેણ[ મુ ]ત્વા અક્ષયતુતીયાયુગાદિ-
- ૮ પર્વણિ [ મુ ]હિલૌ[ ન્ધ ! ] આન્વયે રાજપુત્ર શ્રીવીરહ્નદેવપુત્ર પરમલો-  
કાંતસ્તિરા-
- ૯ જશ્રીસોલ્લપદેવ શ્રેયસે અત્રત્યદેવ શ્રીવૈદનાથાય મુંગારિકાચતુઃષ્ઠિ [ ણિ ]-
- ૧૦ પથકે પંચોપચારપૂજાનિમિત્તે સદૃશમાલકુલં તુળ[ જ ]લાશયોપેતં
- ૧૧ ચતુરાષાઠસમન્વિતં ઉપરયા ગ્રામં શાસનેન પ્રવર્તં ॥ આષાઠી[ ય ]થા ।
- ૧૨ અસ્ય ગ્રામસ્ય પૂર્વતો નાહગ્રામં વક્ષિણતો વહિડાડ[ ંઠા ] ગ્રામં પશ્ચિમતા
- ૧૩ દેડલી ગ્રામં ઉપરતો લલ્લગૌડા ગ્રામમેવં દિ ચતુઃકંકટં વિ[ શુ ]દં ગ્રા-  
[ મં ] [ ॥\* ]
- ૧૪ વ[ ય ]હુમિર્વસુંધા મુક્તા રાજમિઃ સગરાદિમિઃ । યસ્ય યસ્ય યદા મૂમિસ્[ ત ]-

૧ રજિનગ ઉપરથી ૨ ચિદ્વરે દેશવેલ છે. ૩ આ વિરામચિદ્વરી કાંઈ જગત નથી. અસલમાં ભૂતી નાંખવામાં આવ્યું છે. ૪ સંખ્યા ૭ માટેનો આકાશ રજિનગમાં તદ્દન સ્પષ્ટ છે; પરંતુ તેની પહેલાં વિરામચિદ્વરે જે કોઈ સીધી લીટી છે તે અક્ષરોનાં માર્ગો ઉપર ધ્યાની છે અને ૩ ના આકાર પછી અને તેને થોડું ફાટી દેતું વિસ્તરતું ચિદ્વર છે. ૫ અસલ ૫; કેરકાર ૫ ૬ આનો અર્થ નીચે પ્રમાણે કહી શકાય:—માદેવસ્વામિનશાસનમગ્ધને (લાગણાકેન) પ્રમુખ્યમાને શ્રી ઉદયપુરે—એટલે બાધાદેવસ્વામિ દાદશ મંડલમાં આવેલું અને સારુપસાકથી ઉપગ્રામ કરાયેલું શ્રી ઉદયપુરમાં—૭ કીસમાં બતાવેલ વ્યંજન 'ન્ય' જ છે તે હું ખાતરીથી કહી શકતો નથી; પરંતુ 'આ' સ્વરની નિશાની જે રીતે વ્યંજન સાથે જોડાયેલી છે તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે અક્ષરની અંદર 'વ' વ્યંજન ચોક્કસ પહેલે રહેશે છે. ૮ ગ્રામ શબ્દ નપુંસકલિંગમાં આદિ તથા નીચે વાપરેલો છે ૯ અસ્ય ગ્રામસ્વાપાત્ર યથા પૂર્વતો એમ વાંચનની કારણી રાખી શકાય. ૧૦ વંધ્યે ચતુઃકંટ ૧૧ હંદ મ્લેક અનુષ્ટુપ. ૧૨ હંદ ચાર્દધવિદ્વિત—આ મ્લેક માટે જુઓ દાંડ-જ, જે. એસ. ડી. વો. ૩૦ પા. ૨૦૩ અને કાંડાગર-સો. સી. પા. ૨૨૫. આપણાં અક્ષરોમાં શ્રીજી પાડેલો અંત કાવ્યમુદ્રા મુદ્રિત: નો કાંઈ અર્થ થતો નથી. જોવાનું કાવ્ય મુદ્રિત મુદ્રિત નાંધે છે. આદિ દાંડ કાવ્ય પણ અન્ય વંધ્યે છે.



- ૧૫ સ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ ચ ॥ સ્વદત્તાં પરાદત્તાં વા યો હરેત વસુંધરાં ।  
 ષષ્ઠિ[ ણિ ]વ  
 ૧૬ પેસહસ્રાણિ અમેધ્યે જાયતે કૃમિઃ ॥ ચ ॥ માંધાતા સુમહીપતિઃ કૃતયુ-  
 ૧૭ ગેડ્લંકારભૂતો ગતઃ સેતુર્યેન મહોદધૌ વિરચિતઃ ક્વાસૌ ડ[ દ ]શાસ્યાં-  
 ૧૮ તકૃત્ । અન્યે ચાપિ યુધિષ્ઠિરપ્રમૃતયો યાવદ્દ[ વ્ ]આ ભૂપતિર્નૈકેનાપિ-  
 ૧૯ સમં ગતા ક[ વ ]સુમતી મન્યે ત્વયા યાસ્યતિ ॥ ચ ॥ इत्यादि परिभाष्य  
 ૨૦ શાસનમિદં પાલનીયમ્ ॥ ચ ॥ પરમનૈષ્ઠિક મહામહારક શ્રી[ ન્ ]ર્ફ-  
 ૨૧ લકંઠ[ સ્વ ]આમિના [ ડ ]પાર્જિતમિદં ॥ ચ ॥ यहः कश्चिदत्र ....  
 રકો ભવતિ તે-

૨૨ ... ....

૧ આહિ આશરે પાંચ અક્ષરો બિશ્કુલ અવાચ્ય છે અને તદન નાશ પામ્ય છે.  
 ૨ આ પંક્તિમાનું લખાણ સદ્દેન નાશ પામ્યું છે. અને ફક્ત થોડાએક અક્ષરોમાં પ્રાચીન શિલ્પગર્ભા  
 નજરે પડે છે.

## અજયપાલનાં તામ્રપત્રો\*

વિ. સ. ૧૨૩૧ કા. સુ. ૧૧

આ પતરાં એપ્રિલ ૧૮૮૩ માં મુંબઈ સેક્રેટરીએટમાંથી ભેવા મળ્યાં હતાં તે ઉપરથી આંહી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. તે કયાંથી મળ્યાં અને કેની માલિકીનાં છે તે માહુમ નથી.

પતરાં બે છે અને અંદરની બાજુએ કોતરાયાં છે. તેનું માપ ૧૪ ફૂઈચ x ૬ ફૂઈ ઈંચ છે. કોરો વાળેલી છે અને તેથી લખાણ સુરક્ષિત અને સ્પષ્ટ છે. પહેલા પતરાની નીચેની બાજુએ અને બીજા પતરાની ઉપરની બાજુએ બે કડી માટે કાણાં છે પણ એક જ કડી હયાત છે, બે ફૂઈચ લંબી અને ૨ ફૂઈ વ્યાસવાળી છે. સીલનું નામનિશાન નથી. બીજા પતરામાં કાળી બાજુએ લખાણની અંતે સૂર્ય, ચંદ્ર અને બેઠેલા દેવનાં ચિત્ર છે. દેવને ચાર હાથ અને ચાર માથાં છે અને કમળ ઉપર બેઠેલા છે તેથી બ્રહ્મા હશે એમ અનુમાન થાય છે. પતરાંનું વજન ૧૦ પા. ૧ આઉન્સ છે અને કડીનું ૩ આઉન્સ છે. લિપિ લેખના સ્વભાવ અને સ્થળમાં ચાલતી નાગરી છે. પતરાં બે છે અને ટ્રોતરકામ સારી રીતે કરવામાં આવેલ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે; પ્રસ્તાવના તેમ જ અંતના શ્લોકો સિવાય લેખનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

લેખ ચાલુક્ય રાજા અજયપાલના રાજ્યને લગતો છે, પણ હાન આપનાર ચાહુમાન ચાહુ-યાન વંશના મહાર્મડેશ્વર વૈજયંતેશ્વરનું નામ પંક્તિ ૧૭ માં આવેલ છે. તે નર્મદાના કાંઠા ઉપરના પ્રદેશનો રાજા હતો અને બ્રાહ્મણ પાટકમાંથી હાન આપવામાં આવ્યું હતું. હાનમાં એક સત્રાગારને બ્રાહ્મણોને લોખન માટે ગામ આપવામાં આવેલ છે.

લેખમાં સ્થળોનાં નામ નીચે મુજબ છે. અજયપાલની રાજધાની અણહિલપાટક, વૈજલ-દેવનું ગામ બ્રાહ્મણપાટક, હાનમાં અપભ્રેક્ષુ ગામ આલવિડગામ્ બે પૂર્ણ પથકમાંના માણુલ ગામ નજીક આવેલું હતું તે અને ખંડોલક ગામ જેમાં સત્રાગાર આવેલું હતું. અણહિલપાટક વિ. સ. ૮૦૨ માં સ્થપાયું હતું અને અત્યારે પાટલુ નામે પ્રસિદ્ધ છે. બીજાં સ્થળો ઓળખી શકાય નથી.

લેખમાં બે તિથિઓ આપેલી છે. પં. ૧૧ માં વિ. સ. ૧૨૩૧ કા. સુ. ૧૧ સોમવાર આવેલ છે તે દિવસે હાન આપેલ હોયું જોઈએ. પંક્તિ ૩૧ માં ઘણું કરીને હાનપત્ર લખાયાની તારીખ વિ. સ. ૧૨૩૧ કા. સુ. ૧૩ બુધવાર આવેલ છે. આ સંવત બરોબર ઇસ્વી સન ૧૧૭૩-૭૪ થાય છે. ગ્રે. કે. એલ. છત્રેનાં પત્રક અનુસાર કાર્તિક સુ. ૧૧ ને ૧૩ ને દિવસે સોમવાર અને બુધવારે સં. ૧૨૩૧ કે ૧૨૩૨ માં આવતા નથી, પણ ૧૧૭૩ માં આવે છે તેથી સાલમાં ભૂલ થયેલી લાગે છે અને ૧૧૭૨ ને બદલે ૧૧૭૧ ગત વર્ષ લખાયું લાગે છે. તામ્રપત્ર બનાવટી માનવાનું કાંઈ સબળ કાણુ નથી તેથી ભૂલ થઈ હશે એમ જ માનવું જોઈએ મી. એ. બી. દીક્ષિત તેમ જ પ્રોફેસર કીલ્કુલનું પણ તે જ મતવા છે.

## અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ ॥ જયોમ્યુદયશ્ચ ॥ જયતિ ઓમકેશોસૌ યઃ સર્ગાય વિ[ વિ ]મર્તિ  
તાં । પેંદર્વા શિરસા લેસાં જગદ્દીવાંકુરા-
- ૨ શ્રુતિમ્ ॥ તન્વંતુ વઃ સ્મરારાતેઃ કલ્યાણમનિશં જટાઃ । કર્ણપાંતસમયોદ્દામતાદિ-  
દ્વલયપિંગલ[ ૧\* ]ઃ ॥ શ્રીત્રા ( ત્રા )ક્ષણપાટકાત [ ૧\* ]શ્રી આ-
- ૩ ણહિત્પાટકાધિષ્ઠિત સમસ્તરાજાવલીધિરાજિતમહારાજાધિરાજપરમેશ્વ[ શ્વ ]ર-  
પરમભદ્રારકર્ણવરકજિણ્ણુ શ્રીજયર્સિદેવ-
- ૪ પાદાનુધ્યાત ડગાપતિવરલબ્ધ[ વધ ]પ્રસાદ પ્રૌઢપ્રતાપનિજસુજવિક્રમરણાક્ષણવિ-  
નિર્જિતશાકંભરીભૂપાલ પરમમદ્દા-
- ૫ રકગદ્ધારાજાધિરાજપરમેશ્વર શ્રીકુમારપાન્દેવપાદાનુધ્યાતપરમભદ્રારક મહારાજા-  
ધિરાજપરમેશ્વરે શ્રી
- ૬ મૈંદજયપાલદેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે [ ૧\* ] તત્પાદપદ્મોપજીવિનિ મહામાત્યશ્રી-  
સોમેશ્વરે શ્રી શ્રીકરણદૌ સમસ્તગુદ્દા-
- ૭ વ્યાપારાન્પરિપંથયતિ સતીત્યેતસ્મિન્કાલે પ્રવર્તમાને [ ૧\* ] સમધિગતપંચમહાશ-  
વ્દા[ વ્દા ]લંકારોપેતસમસ્તપ્રક્રિયાધિરાજમાન મહા-
- ૮ મંડલેશ્વર શ્રીધૈજલ્લદેવઃ શ્રીમદજયપાલદેવેન પ્રસાદીકૃત્ય નર્મદાતટમણ્ડલમનુશા-  
સન્ વિજયોદયી ॥ પૂર્ણ પથકપ્ર-
- ૯ તિવ [ વ ]દ્વમાચુલગામ્વગ્રામદ્વિચત્ત્વારિંશત્ ગ્રામાણાં મધ્યાત્ આલવિઙગામ્વ  
ગ્રામે સમસ્તદંડનાયકદેશઠક્ [ ક્ ]ઝરાધિષ્ઠાનકકર-
- ૧૦ ણપુરપશ્યાપાલમદ્દુપુત્રપ્રભૃતિનિયુક્તરાજપુરુષાન્ ત્રા[ ત્રા ]ક્ષણોત્તરાન્ પ્રતિનિવા-  
સિ વિશ્વધિકપટ્ટાકિલજનપદાર્દાશ્ચ
- ૧૧ વો( વો )ધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા ॥ અસ્માભિઃ શ્રીત્રા( ત્રા )ક્ષણપાટક-  
સ્થિતૈ( ૧\* ) નૃપવિક્રમકાલાદર્વાકેકત્રિંશદધિકદ્વાદશશ-
- ૧૨ તસંવત્સરાંતર્વર્ષિનિ કાર્તિકે માસિ શુક્લપક્ષે એકાદશ્યાં સોમદિને ઉપોષ્ય કાર્તિ-  
કોધ્યાપનપર્વણિ ચરાચરગુરું ભગવં-
- ૧૩ તં ભવાનીપતિં પુરુષોત્તમં ચ લક્ષ્મીપતિં સમમ્યર્ચ્ય સંસારસ્યાસારતાં પરિજ્ઞાય  
નલિનીગતજલલવતરલતરં જીવિ-

૧ અસલ પતરા ઉપરથી ૨ ચિત્રરૂપે દર્શાવેલ છે. ૩ છંદ શ્લોક અનુષ્ટુપ્ ૪ આ રાજકુટુંબનાં અન્ય  
દાનપત્રોમાં જણાવ્યા મુજબ, ત્રીજો મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વરપરમમહેશ્વર. ( દાખલા તરીકે જુઓ ૬. એ.  
વો. ૬ પા. ૧૯૪ નં. ૩ પં. ૮ ) ૫ સ્પષ્ટી શરૂ થતા નામ પદ્ધતિ શ્રી ને બદલે શ્રીમત્ નો ઉપયોગ બરા-  
બર કર્યો છે. પરંતુ વિક્રમ સંવત ૧૨૮૦ ( ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૯૭ પં ૧૩ ) માં તેમ જ આ દાનપત્રની  
પંક્તિ ૧૧૨ જુના અંતમાં શ્રી શબ્દ વાપરેલો છે પણ તેની પછી સંધિ કરવાને બદલે એક આડો લીટો મૂક્યો છે.  
૬ ત્રીજો ચિત્ત્વારિંશદગ્રામાણ

- १४ तमाकलव्य मदविवासी[ श्री ]कृतकरिकर्णतालतरली श्रीयननुचि[ -\* ]त्य च ॥  
तथा दि [ 1\* ]वाताभ्रविभ्रममिदं वसुधाधिपत्यमाता-  
१५ माश्रमपुरो विषयोयमोगे[ : ] प्रागाहिनामवळ विन्दुसमा नराणां धर्माः सस्ता  
परमहो परलोकयनि ॥ अपि च [ 1\* ]अ-  
१६ मेसंसारचक्रामघारारामिमां श्रियां प्राप्य ये न ददुस्तेषां पश्चात्[ त् × ]आपः  
परं फलं ॥ इति जगतो विनश्वरं स्वरूपमाक--  
१७ लव्य दृष्टादृष्टफलमंगीकृत्य च मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोमिवृद्धये चाहुयाणान्व-  
ये[ न\* ] महामंडले-

पतरुं बीजुं

- १८ श्वर धीवैजल्लदेवं खंडोहकं दक्षिणदिग्दिभागे अपूर्वपंचाद्यत् मा[ ब्रा ]क्षणानि  
मोजन्[ १३ ]थं उपरिष्ठितित आल-
- १९ विहगान्धमामः सप्तसमालाकुलधनुः कंकटविशुद्धः खन्याकरनिषिनिक्षेपस-  
हितः [ ३ ] तलभेघापाणकमलक-
- २० पुंषकदंडोपमासादायः [ ३ ] अभिनवमार्गणकप्रमृतिस्त्रादायकपेतः सर्वाम्यन्त-  
रसिद्धा देव मा[ ब्रा ]क्षणमुक्तिवर्ज
- २१ आचंद्रार्कयावत्तासनाहित्य खंडोहकेत्यद्यत्रागाराय उदकपूर्वकत्वेन प्रदत्ताः ।  
[ ॥ ] नदस्मिन् ग्रामे समुत्पद्यमानमा-
- २२ गमोगकराहिरण्यादिकमात्राश्रवणविधेयैर्मत्वा भवद्विरस्मै समुपनेतव्यं । सामान्यं  
चैतत्सुप्यफलं शु[ व ]द्वि अस्मद्वंश-
- २३ जैरयैरवि भाविभोक्तुरिभस्मत्प्रदत्तधर्मा[ र्भ ]दायोयमनुमंतव्यः । पालनीयश्च ।  
[ ॥ ] उक्तं च ॥ बहुभिर्बहुधा भुक्त्वा राजभिः स
- २४ गरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं । [ ॥ ] यानीह दत्ता-  
नि पुरा नन्त्रैर्दानानि धर्माधयशस्कराणि । निर्माह्यवा-
- २५ वि[ ॥ ] प्रतिमानि तानि को नाम साधुः [ ३ ] पुनराददीत । [ ॥ ] भैस्य कुल-  
कनमुदारमुदाहरादिरन्यैश्च दाम[ न ] निदमम्यनुमोदनीयम् । लक्ष्म्या-
- २६ स्तद्विल्लपयद्दुदचंचलाया एवं फलं परपशुः परिपालनं च ॥ सर्वानेतान् भाविनः  
पार्थिवेन्द्रान् भूयो भूयो

૧ હંદ: વસંતવિદ્યા ૨ વસંતે જગન્ના ૩ હંદ: શ્રીકૃષ્ણ અનુષ્ટુપ ૪ વસંતે હ્યમ ૫ પંચા ૧૧ મીમાં  
જગન્ના: વાવડા પડી આ નૃત્યો વિગટિલ એકે વચનની જરૂર કાઢવડેલી નથી. ૬ વસંતે વસંત—ના  
(જા) જગન્ના ૭ વસંતે જગન્ના ૮ હંદ: શ્રીકૃષ્ણ અનુષ્ટુપ ૯ હંદ: જગન્ના ૧૦ હંદ: વસંતવિદ્યા  
ગાદિ હંદમાં છે તેથી અપૂર્ણ કમ્પ ને જાણે હ્યમ નો પ્રધારો કવો એકએ. ૧૧ હંદ: શાલિની.

- ૨૭- યાચતે રામમંદ્રઃ । સામાન્યોયં ધર્મસેતુર્નૃપાણાં કાલેકાલે પાલનીયો ભવદ્વિઃ ।  
[ ॥ ]સ્વદર્શી પરદર્શી વા યો હરેત
- ૨૮- વસુંધરાં પટ્ટિવર્ષસહસ્રાણિ વિષ્ટાયાં જયતે કૃમિઃ । [ ॥ ] ઇહં દિ જલદલીલાચં-  
ચલે જીવલોકે તૃણલવલ-
- ૨૯- ઘુસોરે સર્વસંસારસૌભ્યે । અપહરતુ દુરાચઃ શાસનં દેવતાનાં નરકગહનગર્ભાવ-  
ર્ચ પાતોત્સુકો યઃ । [ ॥ ]હતિ
- ૩૦- કમલદલામ્બુ[ ગુ ]વિન્દુલોભાં શ્રિયમનુચિ[ -\* ]ત્ય મનુષ્યજીવિતં ચ સકલમિ-  
દમુદાહતં ચ બુદ્ધો ન હિ પુરુષૈઃ પર-
- ૩૧- કીર્તયો દિલોપ્યા ઇતિ ॥ સંવત્ ૧૨૩૧ વર્ષે કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૩ વૃ[ વ ]ષે ॥  
મંગલં મહાશ્રીઃ ॥ દૈ પ્રતી
- ૩૨- દ્વારશોભનદેવઃ ॥ સ્વહસ્તોયં મહામંડલેશ્વર શ્રી વૈજલદેવસ્ય ॥ ઉપરો રિ વામદેવઃ ॥

૧ ૭૬—શ્લોક ( અનુષ્ટુપ ) ૨ ૭૬ માલિની ૩ ૭૬ પુષ્પિતાગ્રા ૪ વાંચો બુદ્ધવાં પં અટ્ટે દૂતકઃ  
અને ૨૪ આ દૂકાં શ્વેતો કયો હોદો દશવિદો છે તે માલુમ પડી શકતું નથી. કદાચ અન્ને શબ્દો  
એક શબ્દ 'ઉપર' ને બદલે ભૂલથી લખાયો હશે. અને બે તેમ હોય તેા ઉપરનો ને માટે વપરાયા હોય.

સાધાન્તર-સારૂ રૂપે

શિવની વ્યોમકેશ ( પંક્તિ. ૧ ) અને સ્મરારાવિ ( ૧,૨ ) નામથી સ્તુતિના બે શ્લોક પછી, લેખ નીચેની વંશાવળી આપે છે:—મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર અને પરમસદ્ગુરુ, શ્રીમાન્ જયવિહર ( ૧,૩ ) જે અસિદ્ધ અણુહિલ્લપાટકમાં ( ૧,૨ ) અધિષ્ઠિત હતો અને જેણે વર્વરકેને જિત્યા હતા. તેના પાદાનુકયાત શાકભરીના રાજાને પરાજય કરનાર મ. પ. પ. શ્રીમાન્ કુમાર-પાલદેવ ( ૧,૫ ) જેને હમાપતિ શિવે વરદાન આપ્યું હતું તે હતો. તેના પાદાનુકયાત શિવને! મહાન લક્ષ્મ ( ૧,૫ ) મ. પ. પ. શ્રીમાન્ અજયપાલદેવ ( ૧,૬ ) હતો.

અજયપાલદેવ રાજા હતો ( ૧,૬ ) અને તેના પાદાપચોટ્યવિન મહામાત્ય શ્રીસોમેશ્વર ( ૧,૬ ) રાજસુદાને લગતાં સર્વ કાર્યો તથા બીજાં આતાંની હેખરેખ રાખતો તે સમયે બ્રાહ્મણપાટક શહેરમાંથી ( ૧,૨ ). પંચમહારાજ પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીમાન્ અજયપાલદેવની પ્રસાદીથી નર્મદા નદીના તટ ઉપરના પ્રદેશ પર રાજ્ય અમલ કરનાર ( ૧,૮ ) મહામણ્ડલેશ્વર શ્રીમાન્ વૈજલ્લદેવ ( ૧,૭ ), પૂર્ણ પથક તાબાનાં ( ૧,૮ ) માણસ ગામ ૪૨ મધ્યે આલવીઠ ગામના ( ૧,૬ ) હવડનાયક, દેશકંકર, અધિષ્ઠાનક, કરણ પુરુષ, સ્થાપાલ, ભટ્ટપુત્ર અને અન્ય સમસ્ત રાજપુરુષો અને નજીક વસતા વિશાધિકો, પટ્ટકિલ્લા અને બ્રાહ્મણોત્તર પ્રજાજનોને જાહેર કરે છે કે:—

તમને જાહેર થાયો કે ( ૧,૧૧ ) :— અમારો બ્રાહ્મણપાટકમાં ( ૧,૧૧ ) મુકામ છે ત્યારે વિક્રમકાળ પછી સંવત ૧૨૩૧ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૧૧ ને સોમવારે ઉપવાસ કરી, ધર્મવૃદ્ધિ તથા અમારાં માતૃપિતાના અને અમારા યશની વૃદ્ધિ માટે ( ૧,૧૭ ) જઈ અને ચૈતનના પિતા શિવ તથા પુરુષોત્તમની ( ૧,૧૩ ) પૂજા કરી ( ૧,૧૩ ) અમે ચાલુચાલુ વંશના ( ૧,૧૭ ) મહામણ્ડલેશ્વર શ્રીમાન્ વૈજલ્લદેવ ( ૧,૧૮ ), અપૂર્વ ૫૦ બ્રાહ્મણના ભોજન માટે ખર્ચાહક ( ૧,૧૮ ) ગામના દક્ષિણ વિભાગમાં ઉપર કહેલું આલવીઠગામ, દેવ અને બ્રાહ્મણોના ભક્તિના હક્ક વળે કરી આ દાનપત્રમાં નક્કી કરી જણાવેલા હક્કો સાથે, ખર્ચાહકના ( ૧,૨૧ ) ધર્મોદા સત્રાગારને આ દાન-પત્રથી આપીએ છીએ.

“[ ૧૧ થી ૩૧ પંક્તિમાં દાન દેનાર સાતિ રાજાએને આ દાન ચાલુ રાખવા આજ્ઞા કરે છે. અને ચાલુ આશીર્વાદાત્મક અને શાપ આપનારા ૭ શ્લોક દર્શિ છે. તે વચ્ચે ૩૧ મી પંક્તિમાં ‘હતિ’ શબ્દથી સમાપ્ત થાય છે ]” ૩૧ મી પંક્તિમાં “૧૨૩૧, કાર્તિક, શુકલપક્ષ, ૧૩, બુધવારે” છે તે દાનપત્ર લખાયાનો અથવા અપાયાનો દિવસ જણાવે છે.

‘દ્રવક પ્રવીહાર ચોતનદેવર્ણુ’ નામ અને તેની પછી ‘મહામણ્ડલેશ્વર શ્રીમાન્ વૈજલ્લદેવના સ્વહસ્ત આ છે’ એવા શબ્દો, અને જેનો હેતુ અને દાન સાથેના સંબંધ અસ્પષ્ટ છે એવા વામદેવ નામે રાજપુરુષનું નામ આપીને લેખ સમાપ્ત થાય છે.

૧ જુનું સંસ્કૃત વંશાવળી ઉપરથી કરી સમાપ્ત નથી. પરંતુ તે એમ દર્શાવવા માટે દોષ કે પચાસ નંબા બ્રાહ્મણો જેઓને ૧૨૩૧ કાર્તિક સોમવારે નામ આપ્યું હોય અને એમાં તે જ વખતે વંશનાં જ નામમાં વચ્ચેથી ૧૬૦ હોય એવા સ્વાધિકારમાં જોડા દોષ.

# રાજા ભીમદેવ ૨ બીજાનું તામ્રપત્ર ઉપર લખેલું દાનપત્ર

વિક્રમ સંવત ૧૨૫૬ ભાદ્રપદ વદિ અમાવાસ્યા મંગળવાર

પાટણના ડૉ. બાલાભાઈ. એમ. નાણાવટીની કૃપાથી આ પતરાં મને થોડા સમય માટે મળ્યાં હતાં તેના ઉપરથી આ સાથે આપેલા ફોટો ત્રિથોગાકૃત્રી નકલો છપાવી હતી. આ પતરાં પાટણ કચેરીમાં જૂના કચરામાંથી કાઢ્યાં હતાં, પરંતુ ઘણી જ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં હતાં.

અક્ષરાન્તર

પત્રું પહેલું

- ૧ સ્વસ્તિ રાજાવલી પૂર્વવત્ સમસ્તરાજાવલીવિરાજિત પરમમદારક મહારા-
- ૨ જાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાત પરમમદારક મહારાજા-
- ૩ ધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીચામુંડરાજદેવપાદાનુધ્યાત પરમમદારક મહારાજા-
- ૪ ધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીદુર્લભરાજદેવપાદાનુધ્યાત પરમમદારક મહારાજા-
- ૫ ધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીભીમદેવપાદાનુધ્યાત પરમમદારક મહારાજાધિરાજ
- ૬ પરમેશ્વર ત્રૈલોક્યમલ્લ શ્રીકર્ણદેવપાદાનુધ્યાત પરમમદારકમહારાજા-
- ૭ ધિરાજ પરમેશ્વરાવંતીનાથ ત્રિભુવનગંધ વર્વરકજિણ્ણુ સિદ્ધચક્રવર્તિ શ્રીજ-
- ૮ ચૌસિંહદેવપાદાનુધ્યાત પરમમદારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર પ્રો[ પ્રો ]દ-
- ૯ પ્રતાપ ડમાપતિવરલબ્ધપ્રસાદ સ્વભુજવિક્રમરણાંગણવિનિર્જિતશાકં-
- ૧૦ ભરીમૂપાલ શ્રીકુમારપાલદેવપાદાનુધ્યાત પરમમદારક મહારાજાધિ-
- ૧૧ રાજ પરમેશ્વર પરમમાહેશ્વર પ્રવલગ્રાહુદંડદર્પરૂપકંદર્પકલિકાલ-
- ૧૨ નિષ્કલંકાવતારિતરામરાજ્યકરદીકૃતસપાદલક્ષ્મપાલ શ્રીજય-
- ૧૩ પાલદેવ પાદાનુધ્યાત પરમમદારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વરાહવ-
- ૧૪ પરામૂતદુર્જયગર્જનકાધિરાજ શ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાત પરમમદાર-
- ૧૫ રક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વરાભિનવસિદ્ધરાજ શ્રીમદ્ભીમેદેવઃ સ્વભુજ્ય-
- ૧૬ માનદંડાદીપથકાન્તઃપાતિનઃ સમસ્તરાજપુરુષાન્ બ્રાહ્મણોચરાંસ્તજિયુ-
- ૧૭ ક્ષાધિકારિણો જનપદાંશ્ચ વોધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા ॥ શ્રીમદ્વિક્રમાદિ-  
ત્યોત્પાદિત-
- ૧૮ સંવત્સરશતેષુ દ્વાદશસુ પદ્મંચાશદુચ્ચરેષુ ભાદ્રપદમાસ-
- ૧૯ કૃષ્ણપક્ષમાવાસ્યાયાં મો[ મૌ ]મવારેઽત્રાંકતોઽપિ સંવત્ ૧૨૫૬ લૌ. ભાદ્રપદ
- ૨૦ વદિ ૧૫ ભૈમેઽત્યાં સંવત્સરમાસપક્ષવારપૂર્વિકાયાં તિથાવધેહ શ્રીમ-
- ૨૧ દ્વણહિલપાટકેઽમાવાસ્યાપર્વણિ જ્ઞાત્વા ચરાચરગુરું ભગવન્તં ભવાની-

पतरुं बीजुं

- २२ पतिमभ्यर्च्य संसारासारतां विचिन्त्य नलिनीदलगतजलवतरलतरं मा-  
 २३ गितव्यमाकलयैहिकमामुष्मिकं च फलमंगीकृत्य पित्रोरालनश्च पुण्य-  
 २४ यशोमिवृद्धये कदाग्रामे पूर्वदिग्भागे महिसाणाम्रामीयश्रीआनलेश्वरदे-  
 २५ वसक्तभूमीसंलग्नपाश[?]श्च ]उलिग्राममार्गवामपक्षे भूमि वि ९ नवविशेषकै[?]र्जा-  
 २६ तहल ४ चतुर्णां हलानां भूमी स्वसीमापर्यन्ता सवृक्षमालाकुला सहिरण्यभा-  
 २७ गमोगा काष्ठतृणोदकोपेता सर्वादायसमेता रायकवालज्ञातीयब्राह्मण-  
 २८ ज्योतिसोढलसुतआसभराय शासनेनोदकपूर्वमस्मामिः प्रदत्ता ॥ अ-  
 २९ स्या भूमेराघाटा यथा ॥ पूर्वतो वारढवल्लयोः क्षेत्रेषु सीमा । दक्षिणतो रा-  
 ३० जमार्गः । पश्चिमतः श्रीआनलेश्वरदेवक्षेत्रेषु सीमा । उचरतो वारुणवि-  
 ३१ शेषेक त्रा० गांगासक्तडोहलिकाग्रामयोः सीमा । एवममोमिराघादैरु-  
 ३२ पलक्षिता भूमिमेनामवगम्य एतद्भामनिवासिजनपदैर्यथादीयमानभा-  
 ३३ गमोगकरहिरण्यादिसर्वं सर्वदाज्ञाश्रवणविधेयैर्मूत्वाऽमुष्मै ब्राह्मणाय  
 ३४ समुपेनतव्यं । सामान्यमेतत्पुण्यफलं मत्वाऽस्मद्वंशजैरन्यैरपि भाविमोक्तु-  
 ३५ मिरस्मत्प्रदत्तधर्मदायोऽयमनुमंतव्यः पालनीयश्च ॥ उक्तं भगवता न्या-  
 ३६ सेन । षष्टिर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमंता च तान्येव  
 ३७ नरके वसेत् । १ [ ॥\* ]यानीह दत्तानि पुरानरैर्नैर्दानानि धर्मार्थयशस्कराणि  
 निर्मा-  
 ३८ स्यतानि प्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ २ [ ॥\* ]बहुमिर्वहुषा  
 भुक्ता रा-  
 ३९ जमिः सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं । ३ [ ॥\* ]  
 दत्त्वा भूमिं भाविनः  
 ४० पार्थिवेन्द्रान् भूयो भूयो याचते राममद्रः । सामान्योऽयं दानधर्मो नृपाणां स्वे स्वे  
 ४१ काले पालनीयो भवद्भिः । ४ [ ॥\* ]लिखितमिदं शासनं मोढान्वयमसूतमहाक्षपट-  
 ४२ लिखितं ठ० वैजलसुत ठ० श्रीकुंभरेण ॥ दूतकोऽत्र महासाधिप्रदिहिक ठ० श्री-  
 ४३ भीमाक इ[ ति\* ] ॥ श्रीभीमदेवस्य ।



## ભાષાન્તર—સાર રૂપે

૧-પ્રસ્તાવના—( અ ) “ પ્રૌઢ પ્રતાપ ” એમ વૈક્ષિત ૮-૯ માં ઉમાપતિ-વર-લબ્ધ-પ્રસાદ પહેલાં અહીં છે તે વિક્રમ સંવત ૧૨૬૩ ના નં. ૩ માં તેની પાછળ છે તે અપવાદ સિવાય, વંશાવલી ડૉ. બુહલરના અણુહિલવાડના ઔલુક્ય દાનપત્રો નં. ૩ સાથે શબ્દે શબ્દ મળતી આવે છે. અન્તના ભગવાન વ્યાસના શ્લોકો પણ તે જ છે. ક્રિસ્ત નં. ૩ નો શ્લોક. ૩. પડતો મૂક્યો છે.

( બ ) અણુહિલપાટકમાં રાજ ભીમદેવ. ૨. દંડાહિપથઠના-રાજપુરૂષો અને પ્રભને વિક્રમ સંવત ૧૨૫૬ ( ઈ. સ. ૧૨૦૦ ) ભાદ્રપદ, અમાસ ને મંગળવારે નીચેનું દાન જાહેર કરે છે:—

૨-દાનનું પાત્ર—રાયકવાલ ગ્રાહ્યણ જ્ઞાતિના જ્યોતિ સોઠલનો પુત્ર આસધર.

૩-દાનની વસ્તુ—કડાઆમમાં પૂર્વ ભાગે, મહીસાણા ગામના આનલેશ્વરદેવની ભૂમિની પડોશની અને ડાબી તરફ ઉલિઆમ જતા માર્ગ વાળી ચાર ( ૪ ) હલવાહ ભૂમિ જેની સીમા:—

પૂર્વે-ખારડ અને બલનાં ક્ષેત્રો.

દક્ષિણે- રાજમાર્ગ

પશ્ચિમે-આનલેશ્વરદેવનાં ક્ષેત્રો.

ઉત્તરે-ગાંગાસકત નેવાંબિય આદિ નજીક ડાહલિકાગામની સીમા.

૪-રાજપુરૂષો—લેખક, વૈજલનો પુત્ર મહાક્ષપટલિક કુંચર

ફતક, મહાસાંધિવિગ્રહિક ઠકર ભીમાઠ.

આ રાજાનો આજ્ઞાદિન સુધી સર્વથી પહેલાં પ્રકટ થયેલો લેખ તેનું રાજ્ય વિક્રમ સંવત ૧૨૬૩ માં આણે છે, અને છેલ્લામાં છેલ્લો પ્રસિદ્ધ થયેલો લેખ તેના રાજ્યનો અંત વિક્રમ સંવત ૧૨૯૮ માં નક્કી કરે છે. આમ હોવાથી, આ લેખ ઘણો જ અગત્યનો છે, કારણ કે તેનાથી આપણે આ રાજાનું રાજ્ય વિ. સં. ૧૨૫૬ ( ઈ. સ. ૧૨૦૦ ) સુધી પાછળ લઈ જઈ શકીએ છીએ.

# ઔલુક્ય રાજા લીમદેવ ૨ જાનું

## તામ્રપત્ર ઉપરનું દાનપત્ર

સિદ્ધ સંવત ૯૩

પહેલાં પ્રસિદ્ધ નાંદિ ચએલો આ લેખ જો. ય્ર. ૩૮ જો. સો, ની લાયબ્રેરીમાંથી છે. સ. ૧૮૭૮ માં મને તપાસવા મળેલાં અસલ પત્રાં ઉપરથી હું પ્રસિદ્ધ કરું છું. ક્યાંથી આ પત્રાં મળી આવ્યાં હતાં એ વિષે મને ખબર નથી. આ લેખનો લિધામાફ હવે પછી ઇન્ડિયન ઇન્સ્ક્રિપ્શન્સ, નં. ૧૭ માં પ્રસિદ્ધ થયો.

પત્રાં એ છે. તે હરેકું માપ ૬૩"×૬૩" નું છે, અને તે બન્ને એક જ ખાણે કાપેલાં છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંકા સહેજ વાળેલા છે, અને જોકે પત્રાંની સપાટી કાટને લીધે બહુ ખરાબ થઈ ગઈ છે તોપણ આખો લેખ કોઈ પણ સ્થળે સંકા થયા સિવાય વાંચી શકાય તેવો છે. પહેલા પત્રાંની નીચેના અને બીજાના ઉપરના ભાગમાં એ કડીઓ માટે કાણાં છે. કડીઓ સાદી ત્રાંબાની છે. અને તે હરેક ૩" જાડી તથા ૨૩" વ્યાસની છે. મને પત્રાં મળ્યાં ત્યારે તે બન્ને કાપેલાં હતાં. એક પણ ઉપર સુદ્રા હોવાનું અથવા કાલી લીધેલી હોવાનું નિશાન નથી. અને આ દાનપત્રની જો સુદ્રા હોય તો તે ઉપલબ્ધ નથી. લેખમાં જણાવેલા સમય અને સ્થળને યોગ્ય ઢબની નાગરી લિપિ છે; કાવરકામ બહાર પડતું અને સારું છે. લાખા સંસ્કૃત છે. અને એક આશીર્વાદ તથા શાપના પં. ૧૩-૧૪ માં આપેલા શ્લોકો સિવાય આખો લેખ ગદ્યમાં છે.

આ લેખ અણ્ડિલવાડના ઔલુક્ય રાજા લીમદેવ ૨ જાના લેખો પૈકીનો એક છે. તે સામ્રાજ્યિક નથી; તેનો હેતુ અત્યુક ભૂમિનું દાન એક બ્રાહ્મણને આપ્યું હતું તેની નોંધ લેવાનો છે.

લેખમાં નીચેનાં સ્થળોની નોંધ છે : અમ્બલુદિલપાટક શહેર, જ્યાં આ દાન જાહેર કરતી વેળા લીમદેવ ૨ જો હતો; અહસ્યાણા-આ ગામમાં દાનમાં આપેલી જમીન હતી; વેકરિયા દાનની જમીનની સીમામાં જતાવેલું ગામ; અને પ્રસન્નપુર દાન લેનારનું કુટુંબ જ્યાંથી આવ્યું હતું તે શહેર પ્રસ્તાવનામાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે, અહસ્યાણા અને વેકરિયા માટે કચ્છ મહાલ અથવા કચ્છપ્રાંત જે કંઈક અંશે હાલના કચ્છ રેટને મળતા હોવા જોઈએ, તેમાં જોયું જોઈએ, અને જે પ્રાંતનો લેખમાં જણાવ્યા મુજબ લીમદેવ પોતે જ પોતાની ખાનગી મિલકત હોય તેવી રીતે રાજ્યની સામાન્ય ઉપજમાંથી તેની ઉપજ જૂદી રાખી ઉપલોભ કરતો હતો.

લેખની વારીખ વિષે, ૧ લી પંક્તિમાં દશાંશ સંખ્યામાં આપેલું વર્ષ ૯૩, ( સંવત્ આપ્યો નથી ) માત્ર ચૈત્ર, શુકલ પક્ષ, ૧૧ મી તિથિ અને રવિવાર—એ પ્રમાણે આપ્યું છે. અને ૫ મી પંક્તિમાંથી જણાય છે કે, આ દાન, સંક્રાન્તિના પર્વને દિવસે, એટલે કે ગ્રેષ સંક્રાન્તિ અથવા જે દિવસે, સૂર્ય મેઘ રાશિમાં દાખલ થાય છે, તે દિવસે અપાયું હતું, સંવત સિદ્ધનો છે. જે અણ્ડિલવાડના અર્જુનદેવના વલ્લ્લી સંવત ૯૪૫ ના વેરાવળના લેખમાં તથા લીમદેવ ૨ જાના વિક્રમ સંવત ૧૨૬૬ અને સિદ્ધ સંવત ૯૬ ના લેખમાં પણ આપ્યો છે. આ સંવતનો ચોક્કસ સમય,

તેની વર્ષ ગણવાની રીત, તથા તેની ઐતિહાસિક શરૂવાત વિશેષે બાબતો હજી બરાબર વિચારા-  
ચેલી નથી. આ બાબતો માટે બીજે કોઈ સમયે વિચાર થશે. આં સુધી એટલું જ કહેવું બસ  
થશે કે, સિંહ સંવત ૬૩ ના ચૈત્ર માસને વિક્રમ-સંવત ૧૨૬૨ અથવા ૧૨૬૩ સાથે જોડવો  
જોઈએ અને આપેલી તારીખની અંગ્રેજી તારીખ ઇ. સ. ૧૨૦૪, ૧૨૦૫, ૧૨૦૬ અથવા  
૧૨૦૭ માં વિક્રમ સંવત, ઉત્તરનું અથવા દક્ષિણનું, ચાલુ અથવા ગત જે પ્રમાણે લખીએ તે ઉપર  
આધાર રાખી, આવે છે.

આ દિવસ, રવિવાર, ૨૫ મી માર્ચ, ઇ. સ. ૧૨૦૭ નો જ ધારેલો છે એમાં શંકા નથી.  
પરંતુ આ દિવસે આશરે ૫૫ ઘડી, અને ૫૮ પળે પૂરી થતી તિથિ, આ સ્થાન અને સમયને  
યોગ્ય અમાન્ત ગણતરી પ્રમાણે ચૈત્ર કૃષ્ણ પક્ષ ૧૧ મી તિથિ હતી. અને પરિણામોનો વિરોધ દૂર  
કરવા માટે, નોંધ તૈયાર કરવામાં જ સાચી ભૂલ હતી એવું આપણે માની લેવું જોઈએ, અને  
જેઠે ‘જી’ ‘શુકલ પક્ષ’ એ ચોકળો પાઠ છે તોપણ, તેને ‘વ’ “કૃષ્ણપક્ષ” માં ફેરવી  
નાંખવો જોઈએ.

અક્ષરાંતર'

પતરૂં પહેલું

- ૧ ઐ<sup>૨</sup> રાજાવલી પૂર્વવત્ ॥ સંવત્ ૯૩ ચૈત્ર શુદિ ૧૧ રવૌ અષ્ટે શ્રીમદ્-
- ૨ પાહિલપાટકે સમસ્તરાજાવલીવિરાજિતમહારાજાધિરાજશ્રી-
- ૩ મીમંદેવઃ શ્વ(સ્વ) મુજ્યમાનકચ્છમ્પ્ઙ્ડલાંતઃપાતિ મમસ્તરાજપુરુષા-
- ૪ ન શ્રા(શ્રા)ક્ષણોત્તરાન્ તં(ન)નિવાશિ(સિ)જનપદા(૨\*)શ્વ વો(વો)ધયત્યસ્તુ  
વઃ સંવિદિત
- ૫ યથા ॥ અગ્ર સંક્રાંતિપર્વ્યણિ ચરાચરગુરં મગવન્તં મવાનીપતિમમ્ય-
- ૬ ર્ય્ય સંસારસ્યાસારતાં વિચિંત્ય પ્રસન્નપુરસ્થાન વિનિર્ગતાયાં વચ્છ(સ્ત) સ-
- ૭ ગોત્રાય દામોદરસુતગોવિંદાય સદસચાળામૈમે વાપીપુટકે મૂમિહલવાહ[૧\*] ૧
- ૮ પદ્મા શુલ્કેન સદા(દ)શાસને પ્રદત્તા[૧\*]અસ્યાશ્વ પૂર્વતો શ્રા(શ્રા)ક્ષણદામો-
- ૯ દરસત્કવાપી દક્ષિણતો યેકરિયા ક્ષેત્ર(૨\*)પશ્ચિમે મહં કેશ્વ-
- ૧૦ વસત્કવાપી ઉત્તરતો માર્ગઃ ઇતિ ચતુરાષાટોપલક્ષિતાં ॥ મૂ-
- ૧૧ મિ\* મેનામવગમ્ય અસ્મદુ[દ]વંશજૈરન્યૈરપિ ભાવિમોકૃમિઃ અ-
- ૧૨ સ્મત્પદર્શાઃ વ(ધ)ર્મદાયો (ય\*)મનુમંતવ્યઃ પાલનીયથ ॥ ઉત્કં ચ મગવ-
- ૧૩ તા વ્યાસેન [૧\*] ક્ષેત્વિશ્વર્વ્ય સદશ્વા[સા]ણિ શ્વ[સ્વ]ર્ગે સિદ્ધ[ધ]તિમૂમિદઃ  
આચ્છેત્તા
- ૧૪ ચાનુમંતા ચ તાન્યેવે' નર્ચ[ર]કં વસેત્ ॥ લિસિતમિદં
- ૧૫ કાંચનસુત વટેધ્વેણ ॥ દૂતકોત્ર ન[મ]દ્વાસાંધિવિમ્હિક શ્રી-
- ૧૬ ચંદ્રશર્મઃ [ર્મા] ॥ શ્રીમીમંદેવૈત્ય ॥

૧ અસસ પતરાં ઉપરથી ૨ ચિહ્નરૂપે દર્શાવેલ છે. ૩ વાંચિ પ્રવત્ત ૪ વાંચિ વિનિર્ગતાય ૫ આ  
શ્લોક 'સદ્વચ્ચળામૈમે' આ જગ્યાએ ભૂલાર્થ ગયો હતો અને તેથી તે પં. ૬ ખીની નીચે કાતરેલો છે.  
૫રૂં આદિ તથા તે ખીણ જગ્યાએ તેનું યોગ્ય સ્થાન જતાવવા માટે ચિહ્નો કરેલાં છે. ૬ એટલે-  
મદત્તર અથવા મહત્તમ અનુસારને બદલે મદ. એટલે જ શ્લોક ૬૫થી હોન તો વધારે આજખી હતું.  
૭ વાંચિ આપટા ઉત્તરિતાઃ ૮ વાંચિ પ્રવત્તો ૯ ૭૬ શ્લોક (અનુષ્ટુપ) ૧૦ કદિવે ૧૧ વાંચિ તાન્વ  
૧૨ સ્વરસ્તોય એ શ્લોક આધાર છે.

ભાવાન્તર—સાર રૂપે.

“પૂર્વ પ્રમાણે રાજવલી” એમ પૂર્ણ વંશાવલી ભીમદેવ ૨ જાના વિક્રમ સંવત ૧૨૬૬ ના દાનપત્રમાં આપી છે તેનો ઉલ્લેખ કરીને લેખ આગળ જણાવે છે કે:—

—૯૩ મા વર્ષના ( પંક્તિ ૧ ) ચૈત્ર, શુકલપક્ષ ૧૧ ને રવિવારે આજે અહીં પ્રસિદ્ધ અષ્ટ-  
તિથિ પાટક શહેરમાં મહારાજાધિરાજ, શ્રીમાન્ ભીમદેવ ણીભ ( ૧,૩ ) કન્થ મણ્ડલ, જેનો તે  
ઉપલોગ કરે છે ત્યાંના સમસ્ત રાજપુરુષો અને બ્રાહ્મણોત્તર સમસ્ત પ્રજાને જાહેર કરે છે કે:—

“તમને જાહેર થાઓ કે આજે સંક્રાન્તિના ઉત્સવમાં ( ૧,૫ ) ભગવાન્ ભવાનીપતિ શિવની,  
જડ અને ચેતનના એ પિતાની પૂજા કરીને મહુસયાણા ( ૧,૭ ) ગામમાં વાપીપુટકમાં પોલાણ-  
વાળી ભૂમિમાંથી એક હલવાદા ભૂમિ આ દાનપત્રથી પ્રસન્નપુર સ્થાનથી આવેલા વત્સગોત્ર-  
ના દામોદરના પુત્ર ગોવિંદને આપી છે.

“આ ભૂમિની સીમા ( ૧,૮ ):— પૂર્વમાં બ્રાહ્મણ દામોદરના કળજનો વાપી પુટક; દક્ષિણે  
વેકરિયા ગામનાં ખેતરો; પશ્ચિમે મહુત્તર કે મહુત્તમ કેશવની માલિકીનો વાપી અને ઉત્તરે એક  
માર્ગ છે.

“ [ ૧૧ થી ૧૪ પંક્તિમાં દેનાર ભાવિરાજએને દાન ચાલુ રાખવા આજ્ઞા કરે છે. અને ભગ-  
વાન્ વ્યાસની કૃતિના ચાલુ આશીર્વાદાત્મક અને શાપ આપનારા શ્લોકમાંથી એક શ્લોક ટાંકે છે ]  
જેની સમાપ્તિ ૧૪ પંક્તિમાં ‘ ઈતિ ’ શબ્દથી થાય છે. ] ”

૧૪થી૧૬ પંક્તિઓ આપે છે કે દાનપત્ર કાંચનના પુત્ર કાયસ્થ વટેશ્વરથી લખાણું હતું. અને  
હવે મહાસાંધિવિચ્છિદ્ર ચણ્ડશર્મા હતો.

લેખ “ શ્રીમાન ભીમ દેવના ” એવા તે રાજાના સ્વહસ્તને લગતા શબ્દોથી સમાપ્ત થાય છે.

# ભીમદેવનું દાનપત્ર<sup>૧</sup>

આણહિલવાડ ચૌહુકચોનાં અગીયાર દાનપત્રો પૈકી નં. ૩

(વિક્રમ સંવત ૧૨૬૩ આપણુ સુદિ ૨ રવિવાર

અક્ષરાન્તર

પત્રું પહેલું

- ૧ સ્વસ્તિ રાજાવલીપૂર્વેવસ્તમસ્તરાજાવલી[ વિરા ]જિતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજ-  
પરમેશ્વરશ્રી-
- ૨ મૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીચામુંદરાજદેવપાદાનુ-  
ધ્યાતપર-
- ૩ મમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીકુર્તમરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજા-  
ધિરાજ-
- ૪ પરમેશ્વરશ્રીમીમદેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીલોક્યમહાશ્રી-  
કર્ણ-
- ૫ દેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરાવન્તીનાપત્રિમુશનગંઢવર્ધ્વરક-  
જિવ્યુસિદ્ધવ-
- ૬ કલર્તિશ્રીજયસિંહદેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરમાપતિચરલન્બમ
- ૭ સાશ્વમૌઢમવાપસ્વમુજવિકમરણાંગણવિનિર્જિતશાકંમરીમૂપાલશ્રીકુમારપાલદેવપાદા-
- ૮ નુધ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરપરમમાદેશ્વરપલવાહુવંદર્પરવકંદર્પ
- ૯ કલિકાલનિષ્કંઠકાવતારિતરામરાગ્યકરવીકૃતસપાદલક્ષ્મીપાલશ્રીઅજયપાલદેવ-
- ૧૦ પાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરાદ્યપરામૃતતુર્જયગર્જનકાધિરા-
- ૧૧ નમ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરામિનવસિદ્ધરાજ-
- ૧૨ શ્રીમદ્વીનદેવઃ સ્વમુગ્યપાનગંમૂલાપચકાન્તઃ પતિનઃ સમસ્તરાજપુરુષાન્ બ્રાહ્મણોષ-

રાસ્ત્રભિ-

૧ ઇ. સ. ૧૮૮૧ ૧ મા. ૧૦૪ ૮૭. ૭૫૭૬૨.

પત્રાનું આપ ૧૧"×૧૨" જિપી લેન—દેનાગરી, રિયનિ મુરશિન. મારા કમળમાં આવ્યા પડેલાં પત્રાં મદ દર કરતા મોટા લખવામાં આવ્યાં હતાં આ પત્રાં તથા તેનાં પત્રીનાં દાનપત્રોનું અક્ષરાન્તર મારી તથા વામનાથાર્ય જાગિકરની દેખરેખ તથે નારાયણ શાસ્ત્રીએ નેવાર કર્યું છે. આ દાનપત્રમાં અત્રે શ્રીમ્ દાનપત્રોમાં આવતી સંપત્તિ શ્રી. પ્રમાણમાં અલ્પ હોવાથી નોટમાં કૃપાદેવી નથી. પં. ૮ વાંચી કલ્પે ૧૨ ૧૧૫ ૭૭૧ કૃત્ત્વા અવતા કૃત્ત્વા; આશરે અર્ધે નાક પાડ્યા છે.

- १३ युक्ताधिकारिणो जनपदांश्च बोधयत्यस्तु वः संविदित यथा श्रीमद्विक्रमादित्यो-  
त्पादितसंव-
- १४ त्सरशतेषु द्वादशसु तृपष्टि उत्तरेषु लौ० श्रावणमासशुक्लपक्षाद्वितीयायां रविवारे  
ऽत्रांकतो-
- १५ पि संवत् [ १२ ] ६३ श्रावणशुदि २ रवावस्यां संवत्सरमासपक्षवारपूर्विकायां  
तिथावधेह श्रीमद- \*
- १६ [ णहिलपाट ] केऽथैव व्यतीपातपार्ष्णि स्नात्वा चराचरगुरुं भगवंतं भवानीप-  
तिमभ्यर्च्यसंसा-
- १७ रासारतां विचिंत्य नलिनीदलगतजललवतरलतरं प्राणितव्यमाकलयैहिकमांसुष्मिकं
- १८ च फलमंगीकृत्य पित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोऽभिवृद्धये इंदिलाग्रामः स्वसीमापर्यन्तः स-
- १९ वृक्षमालाकुलः सहिरण्यभागभोगः सदंडदशापराधः काष्टतृणोदकोपेतः सर्वदा-

पतरुं वीजुं

- १ यसमेतः पूर्वप्रदत्तदेवदायव्रत्तदायवर्जं चाहु० राण० समरसीहसुताराजीश्रीलीला-
- २ देव्या करीराग्राममालकंतरिग्रामयोरंतराले निष्पादितलीलापुरे कारितश्रीभीमेश्वर-
- ३ देवश्रीलीलेश्वरदेवप्रपासत्रागारेभ्यः शासनेनोदक पूर्वमस्माभिः प्रदत्तः ॥  
ग्रामस्या-
- ४ स्याघाटा यथा ॥ पूर्वस्यां दिशि देउलवाडा ग्रामसीमा । दक्षिणस्यां दिशि  
काल्हरीग्रामसीमा । प-
- ५ श्विमायां दिशि शेषदेवतिग्रामसीमा । उत्तरस्यां दिशि घारीयावलिग्रामसीमा ॥  
एवममी-
- ६ भिराघाटैरुपलक्षितं ग्राममेतन्मवगम्य तान्निवासिजनपदैर्यथादीयमानभागभो-
- ७ गकरहिरण्यादि सर्वं सर्वदाज्ञाश्रवणविधेयैर्भूत्वा एभ्यः श्रीभीमेश्वरदेवश्रीलीले-
- ८ श्वरदेवप्रपासत्रागारेभ्यः समुपनेतव्यं । सामान्यं चैतत्पुण्यफलं मत्वाऽस्मद्वंशजैर-
- ९ न्यैरपि भाविभोक्तृभिरस्मत्प्रदत्तधर्मदायोऽयमनुमंतव्यः पालनीयश्च ॥ उक्तं  
च भग-
- १० वता व्यासेन ॥ षष्ठि वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः ॥ आच्छेत्वा चानुमता  
न तान्येव न-

- ११ रके वसेन् १ यानीह दत्तानि पुरा नैर्द्वैर्दानानि धर्मार्थयशस्कराणि । निर्मात्यवा-
- १२ निप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत । २ [ स्वदत्तां ५ ] दत्तां वा  
यो हरेत वसुधरां ।
- १३ न विद्यायां कृमिर्भूत्वा [ पितृभिः सह मज्जति ] । ३ बहुभिर्दसुषा मुक्ता  
राजभिः सगरादि-
- १४ मिः । यस्य यस्य यदा भूमी तस्य तस्य तदा फलं ॥ ४ दत्त्वा भूमिं भाविनः  
पार्थिवेन्द्रान् भूयो-
- १५ भूयो याचते राममद्रः । सामान्योऽयं दानधर्मो नृपाणां स्वे स्वे काले पालनीयो  
मवद्विः ।
- १६ लिखितमिदं शासनं कायस्थान्वयप्रसूतमहाक्षपटलिक ठ० श्रीकुमारसुत ठ०  
बोसरिणा
- १७ दूतकोऽत्र महासांघिविमहिक ठ० श्रीसू .... इति श्रीभीमदेवस्य ॥



નં ૩—નો સારાંશ.

૧. પ્રસ્તાવના—( અ ) વંશાવલી.†

૧. મૂલરાજ ૧ ( પહેલો ).

૨. ચામુણ્ડરાજ

૩. દુર્લભરાજ

૪. ભીમદેવ. ૧

૫. કર્ણદેવ, ત્રૈલોક્યમહા.

૬. જયસિંહદેવ—અવન્તિપતિ, ત્રિભુવનગણ્ડ અને વર્વરકપર વિજય મેળવનાર અને સિદ્ધ ચક્રવર્તિ. ( સિદ્ધોનો ચક્રવર્તિ )

૭. કુમારપાલદેવ—શાકંભરીના રાજાને યુદ્ધમાં જિતનાર.

૮. અજયપાલદેવ—શિવનો પરમ ભક્ત અને સપાદલક્ષના રાજાને નમાવનાર.

૯. મૂલરાજ. ૨ ( બીજો ) ગજજનકના રાજાનો યુદ્ધમાં પરાજય કરનાર

૧૦. ભીમદેવ—અભિનવ ( બીજો ) સિદ્ધરાજ

( બ ) અણહિલપાટકમાં રાજ્ય કરતો ભીમદેવ, ગંગાભૂતા અથવા ગંભૂતાના રાજપુરુષો અને નિવાસીઓને વિક્રમ સંવત ૧૨૬૩, શ્રાવણ સુદી ૨ ને રવિવારે નીચેનું દાન જાહેર કરે છે.

૨ દાન ઈલ્લિલા ગામ. તેની સીમા—

( અ ) પૂર્વમાં દેઉલવાડા ગામ.

( બ ) દક્ષિણે કાટહરી ગામ.‡

( ક ) પશ્ચિમે શેષદેવતિ ગામ.

( ડ ) ઉત્તરે ધારીયાવલિ ગામ.

૩ દાનનાં પાત્ર—રાણા સમરસિંહ ચહુમાનની પુત્રી રાણી લીલાદેવીએ કરીરા અને માલકતરી ગામો વચ્ચે લીલાપુરમાં બંધાવેલાં ભીમેશ્વર અને લીલેશ્વરનાં મંદિરો અને તે જ સ્થળનાં પ્રપા અને સત્રાગાર.

૪ રાજપુરુષો—દાનનો લેખક કાયસ્થ, ઠાકુર કુમારનો પુત્ર ( એટલે ચીફ રજપૂત ) મહા-ક્ષપટલિકા ઠાકુર વોસરિન|| ( ૨ ) હવત મહાસાંધિવિગ્રહિક ઠાકુર સૂધ( ? )

† અહિં દર્શાવેલા બધા રાજાઓ આ દાનપત્રમાં અને પછીનાંમાં મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર અને પરમભદ્રારકના ઈલ્કાઓ ધારણ કરે છે, જેથી તેઓ ઉચ્ચ ગુણવાન અને શિવના ઉપાસકો હતા, એમ જણાઈ આવે છે. ‡ વિરમ-ગામથી પાટણના રસ્તામાં આવેલું કાલરી ગામ કદાચ હોય. || ' કેસરીન 'ને બદલે ભૂલ હશે.

# લીમદેવ ૨ જાના રાજ્યસમયનો આખુનો લેખ

વિ. સં. ૧૨૬૫ વૈશાખ સુ. ૧૫ મંગળવાર

પ્રોફેસર એચ. એચ. વિલ્સને નીચે આપેલા લેખનું એક અધુરું લાખાંતર એ. રી. વો. ૧૬ પા. ૨૬૯-૩૦૧ માં આપ્યું છે. હવે પ્રસિદ્ધ થયેલો પ્રતિલેખ, ગ્રા. છ. બુદ્ધરની મદદથી ડૉ. બર્જેસે લીધેલી પ્રતિકૃતિ પ્રમાણે તૈયાર કર્યો છે.

લેખ સંભાળપૂર્વક રાખેલો છે. પહેલી અને બીજી પંક્તિને અંતે થોડા ઘસારા લાગેલો છે, અને લેખના છેલ્લા અક્ષરો નાશ પામ્યા છે. લિપિ ૧૨ અને ૧૩ મી સદીની સાધારણ જૈન-દેવનાગરી છે.

આ લેખ ઉત્તરજૈનના શિવમઠના મહંત કેદારરાશિએ કેાવરાબ્યે હતો, તે અપલ અથવા અપલીય જાતિનો હતો. લેખનો હેતુ, તેણે અચલગઢમાં કનખલના તીર્થમાં કરેલાં બાંધકામોનું સ્મારક રાખવાનો છે. પવિત્ર આબુ પર્વતના ઇશ્વર શિવની સ્તુતિથી તે શરૂ થાય છે, અને ઉત્તરજૈનનાં વખાણ પછી, જેમ રાજ્યો ચોવાનાં દાનોમાં વંશાવલિ આપે છે તેમ, કેદારરાશિના આધ્યાત્મિક પૂર્વજોનાં નામો આપ્યાં છે. પહેલો સાધુ તાપસ છે. તે નૂતન-મઠમાંથી આવ્યો હતો અને અણિકાશ્રમનો મહંત હતો. તેના પછી વાઠલરાશિ, જ્યેષ્ઠજરાશિ, ચૌજેશ્વરરાશિ, મૌનિરાશિ અને યાજ્ઞેશ્વરી-એક સાધ્વી, હુર્વાસરાશિ, અને છેવટે કેદારરાશિ આવે છે.

કનખલના દેવો માટે કેદારરાશિએ ઘણાં બાંધકામ કરાવ્યાં હશે એમ લેખ ઉપરથી જણાય છે. પહેલું, તેણે કનખલમાં કૌટેશ્વરના મંદિરનો યુનરૂદ્ધાર કરાવ્યો, બીજું, તીર્થની અંદરનો બધો ભાગ પત્થરની મોટી લાદીઓથી જડાવ્યો, અને આસપાસ ઉંચી ભીંત ચણાવી હતી; ત્રીજું, અતુલ નાથનાં મંદિરનો છત્તોદ્ધાર કર્યો હતો; ચોથું, શલપાણિનાં બે નવાં મંદિરો બંધાવ્યાં, અને કનખલ શંભુના મણ્ડલમાં કાળા પત્થરના સ્થંભોની હાર ઉભી કરીને તે મંદિરની ચોમા વધારી હતી. તેની બેન મોક્ષેશ્વરીએ પણ એક શિવમંદિર બંધાવ્યું હતું.

આ જાળતો પ્રાચીન વસ્તુઓના અભ્યાસીને રસપટે એવી છે, પરંતુ ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ આ લેખનું મહત્ત્વ તેની તાત્કાલિકતામાં છે. તેમાં કહ્યું છે કે, અણહિલવાડનો લીમદેવ ૨ એ આખુનો મહારાજધરાજ હતો, અને ચંદ્રાવતીના મણ્ડલિક ધારાવર્ષે તેનું સર્વોપરિપક્વ સ્વીકાર્યું હતું, સંવત્ એટલે વિક્રમ સંવત્ ૧૨૫૫, અથવા ઈ. સ. ૧૨૦૮-૯.

## अक्षरान्तर

- १ ओं स्वास्ति ॥ यः पुंसां द्वैतभावं विषटयितुमिव ज्ञानहीनेक्षणाना—मर्द्धे स्वीयं  
विहायार्द्धमपि मुरारिपोरेकभावात्मरूपः । — . — . —
- २ रोदजन्मा प्रलयजलधरश्यामलः कंठनाले भाले यस्यार्द्धलेखा स्फुरति शङ्खभृतः  
पातु वः स त्रिनेत्रः ॥ १<sup>१</sup> अवन्ती भूलोकं निज[भु]-
- ३ जभृतां सौर्यपटलैः पुनन्ती विप्राणां श्रुतिविहितमार्गानुगमिनां । सदाचारैस्तारैः  
स्मरसरसयूनां परिमलैरवन्ती हर्षती जय-
- ४ ति धनिनां क्षेत्रधरणी ॥ २<sup>४</sup> एतस्यां पुरि नूतनाभिधमठात् संपन्नविद्यातपा धी-  
रात्मा चपलीयगोत्रविभवो निर्वाणमार्गानुगः । एका-
- ५ त्रेण तु चेतसा प्रतिदिनं चंडीशपूजारतः संजातः स च चंडिकाश्रमगुरुस्तेजोमय-  
स्तापसः ॥ ३ शिष्यो मुनेरस्य महातपस्वी
- ६ विवेकविद्याविनयाकरो यः । गुरुरुभक्तिव्यसनानिरिक्तो वभौ मुनिर्वाकलराशिनाम  
॥ ४<sup>६</sup> जज्ञे ततो ज्येष्ठजराशिरस्मा-
- ७ देकांतरी शांतमनास्तपस्वी । त्रिलोचनाराधनतत्परात्मा वभूव योगेश्वरराशिनाम  
॥ ५ तस्मादाविरभूदहस्कर इव प्रव्य-
- ८ कलोकद्वयः कोधध्वांतविनाशनैकनिपुणः श्रीमौनिराशिर्मुनिः । शान्तिक्षान्तिद-  
यादिभिः परिकरैः शूलेश्वरीसन्निभा
- ९ शिष्या तस्य तपस्विनी विजयिनी योगेश्वरी प्राभवत् ॥ ६<sup>९</sup> दुर्वासराशिरेतस्याः  
शिष्यो दुर्वाससा समः । मुनीनां स वभूवो-
- १० ग्रस्तपसा महसापि च ॥ ७ ॥<sup>१०</sup> व्रतनियमकलाभिर्यामिनीनाथमूर्तिर्निजचरितवि-  
तानैर्दिक्षु विख्यातकीर्तिः । अमलचप-
- ११ लगोत्रप्रौद्यतां मुनीनामजनि तिलकरूपस्तस्य केदारराशिः ॥ ८<sup>११</sup> जीर्णोद्धारं  
विशालं त्रिदिवपतिगुरोरेव को-
- १२ देश्वरस्य व्यूढं चोत्तानपट्टं सकलकनखले श्रद्धया० यश्चकार । अत्युच्चैर्भिचिभागै-  
र्दिवि दिवसपतिस्यंदनं वा वि-

१ छंद स्रग्धरा २ पं. ३ वांथो शौर्यपटलैः ३ वांथो मार्गानुगमिनां ४ छंद शिष्यरिष्या ५ छंद  
शास्त्रविहीनित ६ छंद उपपत्ति पं. ६ वांथो भक्तिव्यसः वभौ; राशिनामा. पं. ७ वांथो वभूव; राशि-  
नामा. पं. ८ वांथो क्रोध. पं. ९ वांथो वभूवो. १० छंद उपपत्ति ८ छंद शास्त्रविहीनित ९ छंद अत्युच्चैः  
१० छंद भालिनी.

- १३ गृहन् येनेहाकारि कोटः कालिविहगचलचिचवित्रासपातः ॥ ९ 'अभिनवनिजकी-  
र्त्तुर्मूर्तिरुच्चैरिवादः स-
- १४ दनमतुलनाथस्योदृतं येन जीर्णं । इह कनखलनाथस्याग्रतो येन चक्रे नवनिवि-  
टविशाले सद्यनी
- १५ शूलपाणेः ॥ १० 'यदीया भगिनी श्रिता वक्रचर्यपरायणा शिवस्यायतनं रम्यं  
चक्रे मोक्षेश्वरी भुवि ॥ ११ ॥' प्रथम-
- १६ विहितकीर्त्तिमौढयज्ञक्रियासु प्रतिकृतिमिष नव्यां भंडपे यूपरुपां । इह कनखलशंभोः  
सद्यनि स्तंभ-
- १७ मालाममलकषणपापाणस्य स व्याततान ॥ १२ 'यावद्वृंदनागोयं हेलया नंदि-  
वर्द्धनं' वहति पृष्ठतो लो-
- १८ के तावद्वंदु कीर्त्तनं ॥ १३ 'यावत् क्षीरं वहति सुरभी शस्यजातं धारित्री या-  
वत् क्षोणीं कपटकमठो यावदा-
- १९ दिल्यचंद्रौ । यावद्वाणी प्रथमसुकवेर्न्यासभाषा च यावत् श्रीमल्लक्ष्मीवरविरचिता  
तावदस्तु प्रशस्ति ॥ १४'
- २० संवत् १२६९ वर्षे वैशाख शु १३ भौमे चौलक्योद्धरणपरमभट्टारकमहाराजा-  
धिराजश्रीमद्रीमदेवमवर्द्ध-
- २१ मानविजयराज्ये श्रीकरणे महामुद्रामत्त्वमहं० ठामूमभृति समस्तपंचकुले परिपंथय-  
ति । चंद्रावतीनाथमार्हा-
- २२ लिकासुरशंभुश्रीधारावर्षदेवे एकातपत्रवाहकत्वेन भुवं पालयति । वृद्धदर्शनअवलं-  
यनस्तंभसकलकलाकोविद्-
- २३ कुमारगुरुश्रीप्रल्हादनेदेवे यौवराज्ये सति इत्येवं काले केदारराशिना निष्पादित  
मिदं कीर्त्तनं । सूत्र पाट्टहण ह
- २४ केन [ उत्कीर्णं ]

१ पं. १३ वांशो गृहन्; पातः; मूर्ति. पं. १५ वांशो वक्र, २ छंद अग्रयण, ३ छंद भास्विनी  
४ छंद अनुषुब्ध ५ छंद भास्विनी ६ पं. १७ वांशो वृद्ध. पं. १८ वांशो प्रशस्तिः ७ छंद अनुषुब्ध  
८ छंद मंदारान्ता ९ पं. २२ वांशो दर्शनावलंयन अ नी उपर व नीटा छे ने अतावे छे के क ने भूमी नभो  
पं. २३ वांशो प्रहसन.  
छे. ७९

ૐ ! સ્વસ્તિ !

(૧) જ્ઞાનહીન જનોનો દ્વૈતભાવ નાશ કરવા, જેણે પોતાનું અર્ધું અંગ ત્યાગ કર્યું છે અને બીજું અર્ધું વિષ્ણુના રૂપ જેવું જ કર્યું છે, જે ... નો જન્મ, જેનો કંઠ પ્રલય કાળના સ્થાપક વાદળ સરખો છે અને જેના ભાલપર ચંદ્રની અર્ધલેખા સ્ફુરે છે તે-ત્રણ લોચનવાળા દેવ (શિવ) તમારું રક્ષણ કરે.

(૨) અવન્તી નગરીનો જય હો !-જે નગરી ધનિકોનું સ્થાન છે, જે તેના રાજાઓના સૌર્યથી જગતનું રક્ષણ કરે છે અને શ્રુતિવિહિત માર્ગનું અનુગમન કરતા દ્વિજોનાં પવિત્ર અને ઉન્નતવાળા ભવિતથી જે જગતને શુદ્ધ કરે છે અને જે સ્મરના આવેશથી શોભતા યુવાનોની ક્રીડાના પરિમલથી જગતને આલ્હાદ આપે છે.

(૩) આ શહેરમાં નૂતન મઠમાંથી તાપસ પ્રકટ્યો જે વિદ્યા અને તપ સંપન્ન, ધીરાત્મા ચપલીય ગોત્રનું ભૂષણ, નિર્વાણ માર્ગને અનુસરતો, અને જે પ્રતિદિન ચંડીશ (શિવ) ની પૂજા ખરા મનથી કરતો તે ચંડિકાશ્રમનો શ્રી ગુરૂપતિ થયો.

(૪) આ મુનિના શિષ્ય મહાતપસ્વી, વિદ્યા, વિવેક, અને વિનયના ભંડારરૂપ, અને ગુરુઓની ભક્તિ કરનાર, વ્યસન રહિત વાકલરાંશિ નામે ઋષિ હતા.

(૫) તેના પછી જ્યેષ્ઠ રાશિ આવ્યો. અને તેના પછી ત્રિલોચન (શિવ) ની પૂજામાં એકચિત્ત અને શાંત મનનો તપસ્વી યાગેશ્વરરાશિ નામે હતા.

તેના પછી બન્ને લોકને પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન, ક્રોધનું તિમિર હણવામાં અતુલ શ્રીમૌનિ-રાશિ, પ્રકટ્યો. આ સાધુની શિષ્યા તપસ્વીની અને વિજયશાલી યોગેશ્વરી ઉત્પન્ન થઈ, જે સાધ્વી, શાન્તિ, ક્ષાન્તિ અને દયા વગેરે ગુણોથી શૂલેશ્વરી સમાન હતી.

(૭) તેનો શિષ્ય દુર્વાસરાશિ, દુર્વાસા સમાન હતો; તે ઉચ્ચ તપથી તથા પ્રતાપથી મુનિઓમાં અગ્રણી ગણાયો.

(૮) મલ રહિત ચપલ ગોત્રના મુનિઓનો અલંકાર સમાન તેનો શિષ્ય કેદારરાશિ ઉત્પન્ન થયો જે કલાથી વૃદ્ધિ પામનાર ઇન્દુ સમાન તેનાં વ્રત અને નિયમ પાલનથી હતો અને જેના સદાચારવાળા ભવિતનો યશ અખિલ જગમાં વિખ્યાત હતો.

(૯) જે કેદારરાશિએ ઇન્દ્રના ગુરુ કેટેશ્વરના (શિવના) મંદિરનો વિશાલ ભૂલોદ્ધાર કરાવ્યો અને આખા કનખલમાં ફરસખંધી ભવ્ય કામ શ્રદ્ધાથી કરાવ્યું. જેણે આ સ્થાનમાં કેટ બંધાવ્યો હતો, જે કેટ તેની ઉંચી દિવાલોથી નભમાં સૂર્યનો રથ ઠંઠાય અટકાવશે એવો લાગતો હતો અને જે કલિના પક્ષિસમાન ચલાયમાન ચિત્તને ભયભીત કરનારી બળ જેવો લાગતો હતો.

(૧૦) જેણે અતુલનાથનું જૂનું નિવાસસ્થાનનું સમારકામ કરાવ્યું હતું, અને પોતાના યશની એક ઉચ્ચ પ્રતિમા સમાન કનખલનાથના અગ્ર સ્થાનમાં બે નવાં શૂલપાણિનાં ભવ્ય મંદિરો બંધાવ્યાં હતાં.

(૧૧) જેની ભગિની ભક્તેશ્વરીએ જે પૃથ્વીપર શાન્ત અને પ્રહાર્યપરાયણ હતી, તેણે શિવનું રમ્ય મંદિર બાંધ્યું.

(૧૨) કેદારરાશિએ કનખલશંભુના મંડપમાં, પ્રાચીન બૃહત્કીર્તિવાળા યજ્ઞોની ક્રિયામાં કરેલા યજ્ઞસ્થભના અનુકરણ જેવા શુદ્ધ સ્થાપત્યરના સ્થંભની હાર બંધાવી.

(૧૩) જ્યાંસુધી અર્થ નીચે શ્રમ વિના નિર્વિવર્ધનને પોતાની પીઠ પર ધારે ત્યાંસુધી આ કીર્તન જગમાં રહેશે.

(૧૪) વિખ્યાત લક્ષ્મીધરથી આ રચાએલી પ્રશસ્તિ, જ્યાંસુધી ઇશિમાંથી પ્રકટ થતી ગંગાનાં સર્વોત્તમ જળનું વહન ભૂમિ કરે, જ્યાંસુધી વિષ્ણુ કૂર્મના રૂપમાં પૃથ્વીનું ધારણ કરે, જ્યાંસુધી ચંદ્રસૂરજનું અસ્તિત્વ રહે અને જ્યાંસુધી આદિ કવિવરની વાણી અને વ્યાસની વાણી રહે ત્યાંસુધી ટકી રહે.

સંવત ૧૨૬૫, વૈશાખ સુદિ ૧૫ ને મંગળવારે, ચૌલુક્ય વંશના ઉદ્ધારક પરમભટ્ટારક, મહા-રાનાધિરાજ શ્રીભીમદેવના વિજયીરાજ્યમાં જ્યારે મહાકાવ્ય (૧) શ્રીશ્રીકરણાદિ સમસ્તમુદ્રા અને પંચકુલનું કાર્ય કરે છે, જ્યારે ચંદ્રાવતીના નાથ માંડલિકાના સ્વામી શ્રી ધારાવર્ષદેવ પૃથ્વીની રક્ષા કરે છે, જ્યારે શ્રીકૃષ્ણાદેવ-સર્વકલા અને શાસ્ત્રોમાં નિપુણ ને અતિ પૂજનીય કુમાર-સુવરાજ હોતો તે સમયે કેદારરાશિએ આ કીર્તનની રચના કરી. (કેતરાયું) સૂત્ર પાંદડણ કહીઆથી.

## અણહિલવાડના ઔલુક્ય રાજા

### લીમદેવ ૨ જાનું દાનપત્ર<sup>૧</sup>

વિક્રમ સંવત ૧૨૬૬ અને સિંહ સંવત ૯૬

આ લેખ પણ, રાયલ એસિયાટિક સોસાયટીની લાયબ્રેરીમાંથી ૧૮૭૬ માં તપાસવા માટે મને મળેલાં અસલ પતરાં ઉપરથી હું પ્રસિદ્ધ કરું છું. આ લેખ અગાઉ પ્રસિદ્ધ થયો નથી. આ પતરાં ક્યાંથી મળ્યાં તે હું જાણતો નથી. આ લેખનો લિથોગ્રાફ હવે પછી ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યુશન્સ, નં. ૧૧ માં પ્રસિદ્ધ થશે.

આ ત્રણ પતરાં છે. તેમાં પહેલું અને બીજું એક જ બાબતએ કોતરેલું છે. દરેક પતરું લગભગ ૧૧ ૧/૨" x ૭ ૧/૨" માપનું છે. તે તદ્દન લીસાં છે. તેના કાંઠા જડા અથવા વાળેલા પણ નથી. પરંતુ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, અને આખું લખાણ સહેલાઈથી વાંચી શકાય છે. પહેલા અને ત્રીજા પતરાના માળામાં લખાણની નીચે, તથા બીજા પતરાની પાછળની બાજુએ તેના અનુક્રમે અંકો લખ્યા છે. પહેલા પતરાના નીચેના ભાગમાં અને બીજાં બેના ઉપરના ભાગમાં તેને જોડવા માટે એક કડીનાં કાણાંએ છે. કડી ત્રાંગણી અને સાદી છે. અને તે ૧૬" જડી તથા ૨૩" વ્યાસની છે. મને પતરાં મળ્યાં ત્યારે એ કડી કાપેલી હતી તેની ઉપર મુદ્રા લગાડેલી અથવા કાઢી લીધેલી હોવાની નિશાની નથી. આ દાનપત્રની જો મુદ્રા હોય તો તે ઉપલબ્ધ નથી. પતરાંના સ્થળ અને સમયને યોગ્ય લિપિ છે. તેમાં ૨ થી ૨૯ પંક્તિઓમાં અને પતરાંના અનુક્રમમાં ૧ થી ૬ સુધીના તથા ૯ માટેના દશાંશ આંકડા આપ્યા છે. અક્ષરોનું સરાસરી કદ ૬" છે, પરંતુ આ ૪૬ એક સરખું જાળવેલું નથી. કોતરકામ સાફ અને ચોખ્ખું છે, લાખા સંસ્કૃત છે, અને એક આશીર્વાદ તથા શાપનો શ્લોક જે ૪૭-૪૮ પંક્તિમાં આપ્યો છે, તે સિવાય આજો લેખ ગદ્યમાં છે. તેમાં ભૂલો ઘણી છે; પરંતુ, ૧૭ મી પંક્તિમાં કાવીના રાજા નાગાર્જુનનો સંતોષકારક પાઠ, જે આ વંશનાં અન્ય કોઈ પ્રસિદ્ધ થયેલાં દાનપત્રોમાંથી મળતો નહોતો, તે આમાંથી મળે છે, એ વિચિત્ર છે.

આ લેખ અણહિલવાડના ઔલુક્ય રાજા લીમદેવ ૨ જાના સમયનો હોવાનું લખ્યું છે. પરંતુ તેમાં લખેલું દાન કોઈ ઉતરતા દરજ્જાના માણસોએ કંઈ જોઠવણ કર્યાનું કહે છે. લેખ સાંપ્રદાયિક નથી. તેનો હેતુ એક જેતી માટેનો કૂવો તથા તે સાથેના હવાડાના પોષણ માટે આપેલાં જમીનનાં હાનોની નોંધ લેવાનો છે.

અણહિલપાટક, અથવા આ અને બીજા લેખોમાં લખ્યું છે તેમ, અણહિલપાટક જે શહેરમાં લેખ લખવામાં આવ્યો હતો તે સિવાયનાં બીજાં સ્થળો નીચે મુજબ દર્શાવેલાં છે:—ઘોટેલાણા, જે ગામમાં તે કૂવો તથા હવાડો હતો; આકવલીયા, ભૂહરડા, સાકલી, સમડીયા, સીવાલીયા, અને વરડી ગામો, તથા સોષડી નદી જે દાનની વિગતમાં આપી છે; બ્રહ્મપુરીનું ગામ અથવા ગામકું, જે સાક્ષીઓની યાદીમાં આપ્યું છે; અને ધર્મવહિકા— શહેર અથવા ગામડા જેવું લાગે છે—જે સ્થળે હવે દાનપત્ર દાન લેનાર પુરૂષને, સ્વાધીન કર્યું હતું. તથા તામ્રપત્રો ઉપર કોતરાયું હતું.

પ્રસ્તાવનામાં કહ્યું છે તે મુજબ આ સ્થળો, હાલના કાકિઆવાડમાં સુરાટ મણલ( હાલનો સોરઠ પ્રાન્ત )ની તથા વામનસ્થલી જે કાકિઆવાડમાં બુનાગઢ સ્ટેટમાં હાલનું વંધળી છે, તેની નજીકમાં છે. પરંતુ ધર્મવર્હિકા એ કદાચ અણહિલવાડનું જ બીજું નામ હશે. વંશાવળીમાં આપેલાં સ્થળોમાં અવન્તી એ માળવામાં ઉજ્જયિનીનું બીજું નામ છે. શાકંભરી એ રાજપૂતાનામાં જયપુર સ્ટેટનું સંભર અથવા સાંભર માનવામાં આવે છે. ( ઇ. એ. વો. ૮ પા. ૫૯, નોટ ૬; અને વો. ૧૦ પા. ૧૬૧ ). સપાહલક્ષ પ્રદેશ એ હાં. ભગવાનલાલ ઇંદ્રલ એ પંજાબમાં સિવાલિક પર્વતોની હારનો પ્રદેશ કહ્યો છે. ઇ. એ. વો. ૧૦, પા. ૩૪૫; અને કાવી એ ભરૂચ ડિસ્ટ્રિક્ટનું હાલનું કાવી જણાય છે.

આ લેખની વારીખ ૧ થી ૪ પંક્તિમાં શબ્દ અને દશાંશ સંખ્યાઓમાં આપી છે, તેની વિગત—વિક્રમ-સંવત ૧૨૬૬, -ચાલુ અથવા પૂર્વ ધ્યેયું તે ચોકબુ બતાવ્યું નથી, અને સિંહ-સંવત ૯૬; માસ માર્ગ એટલે માર્ગશીર્ષ શુક્લ પક્ષ; તિથિ ૧૪ તથા શુરવાર. તેની બરાબર અંગ્રેજી વારીખ ઇ. સ. ૧૨૦૮ અથવા ૧૨૦૯ માં, આપેલું વિક્રમ સંવત ઉત્તરનું અથવા હસ્તિયનું લઈ ચાલુ અથવા ગત જે પ્રમાણે લઈએ તે ઉપર આધાર રાખી, આવે છે. એકેસર કે. એલ: છત્રેનાં ટેબલ ઉપરથી નીચે પ્રમાણે આવે છે.

હસ્તિય( અને ઉત્તર )નાં વિક્રમ સંવત ૧૨૬૬, ચાલુમાં માર્ગશીર્ષ શુદ્ધ ૧૪, ૨૩ મી નવેમ્બર ઇ. સ. ૧૨૦૮ રવિવારે અણહિલવાડ માટે સૂર્યોદય પછી ૫ ઘડી અને ૫૮ પળે પૂરી થઈ. અને હસ્તિયનાં ( અને ઉત્તરનાં ) ચાલુ વિક્રમ સંવત ૧૨૬૭( ૧૨૬૬ ગત )માં માર્ગશીર્ષ શુદ્ધ ૧૪-જે તિથિ ભઈએ છે તે મુજબ, ઇ. સ. ૧૨૦૯ ના નવેમ્બર તા. ૧૨ તે શુક્રવારે આશરે ૨૨ ઘડી અને ૩૧ પળે પૂરી થઈ એટલે લેખમાં આપેલી વારીખની બરાબર આ ચોખ્ખ અંગ્રેજી વારીખ છે.



અક્ષરાન્તર<sup>૧</sup>

પતરું પહેલું.

- ૧ ॐ સ્વસ્તિ શ્રીમદ્વિક્રમનૃપકાલાતીત સંવત્સરે શતેષુ દ્વાદશસુ પટપટ્યધિકે
- ૨ પુ લૌકિકે માર્ગમાસસ્ય શુક્લપક્ષચતુર્દશ્યાં ગુરુદિને અત્રાંકતોઃ પિ<sup>૨</sup> શ્રી-
- ૩ વિક્રમસંવત્ ૧૨૬૬ વર્ષે સૌંસિંહસંવત્ ૯૬ વર્ષે લૌકિ. માર્ગ શુદિ ૧૪
- ગુરાવ-
- ૪ સ્યાં સંવત્સરમાસપક્ષ દ્વિનવારપૂર્વાયાં તિથાવધેઃ શ્રીમદ્ગણહિલ્પાટકે સમ-
- ૫ સ્ત રાજાવલી વિરાજિત પરમમદ્વારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વરશ્રીમૂલરાજ-
- ૬ દેવપાદાનુધ્યાત પરમમદ્વારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીચામુ( \* )કરાજદેવ-
- ૭ પાદાનુધ્યાત પરમમદ્વારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીદુર્લભરાજદેવ પાદા-
- ૮ નુધ્યાત પરમમદ્વારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીભીમદેવપાદાનુધ્યાત પ-
- ૯ રમમદ્વારક મહારાજાધિરાજપરમેશ્વર ત્રૈલોક્યમલ્લ શ્રીકર્ણદેવપાદાનુ-
- ૧૦ ધ્યાત પરમમદ્વારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વરાવંતીનાથ વર્વરકજિણ્ણુ સિદ્ધચ-
- ૧૧ ક્રવર્તિ શ્રીમજ્ ( જ \* )યસિંહદેવ પાદાનુધ્યાત પરમમદ્વારક મહારાજાધિરાજ
- પરમે-
- ૧૨ શ્વર પ્રૌઢપ્રતાપચતુર્ભુજવિક્રમરણાંગણવિજિત ણકંરરીભૂપાલ શ્રી-
- ૧૩ કુમ( ૧× )રપાલદેવ પાદાનુધ્યાત પરમમદ્વારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વ-
- ૧૪ ર કલિકાલનિક્વ( પ્ક )લંકાવતારિત રાન્વ( મ )રાજ્યપ્રાપ્તા( સ )કરદી
- કૃત સપા-

પતરું વીજું—પ્રથમ વાજુ

- ૧૫ દલક્ષ લક્ષ્મીપાલ શ્રીમદ્ગણપાલદેવ પાદાનુધ્યાત પરમ મ-
- ૧૬ દ્વારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર પરમદ્વારક આર્દ્રવં પરા-
- ૧૭ ભૂત દુર્જય નાગાર્જુન કાવિરૌંજ શ્રીમૂલરાજદેવ પાદાનુધ્યા-
- ૧૮ ત પરમમદ્વારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વરાભિનવ સિદ્ધરાજ-

૧ અસલ પતરાં ઉપરથી ૨ ચિત્રરૂપે દર્શાવેલ છે. તે જ પ્રમાણે લેખને છેડે; પરંતુ ચિત્ર આહિના જેવું નથી. ૩ આ ર શબ્દ પ્રથમ ભૂલાર્ધ ગયો હશે અને પાછળથી ઉમેરવામાં આવ્યો છે. ૪ વાંચો ષટ્પટ્ય. ૫ અહીં લઘુરૂપની નિશાની કદાચ એમ બતાવતી હોય કે આ શબ્દને બદલે લૌકિક ગણનયા એવો કાર્ધ શબ્દ હશે. ૬ આંકતોપિ ૭ વાંચો શ્રી ૮ આહિ વાપરેલ દુ નું રૂપ સામાન્ય રીતે ધૂ ને માટે વપરાય છે. ૯ વાંચો શાકંમરી ૧૦ આ ટાઇટલ આગળ આવી ગયો છે અને નકામો ફરી વાપરેલો છે. ૧૧ વાંચો મદ્વારકાવહ ૧૨ વિક્રમ સંવત્ ૧૨૬૩ નાં દાનપત્રમાં ( ધ. એ. વો. ૬ પા. ૧૯૪ પં. ૧૦-૧૧ ) અને અન્ય સ્થળે ડા. ખુલ્લુરે ગર્જનકાધિરાજ પાઠ તથા તરણુમો 'ગર્જનકાના રાજા' પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. પરંતુ આ દાનપત્રમાં એ આપેલું વાચન તદ્દન સ્પષ્ટ છે.

૧૯ દેવ બોલે નારાયણાવતાર શ્રીમીમંસુકલ્યાણવિજયરાજ્યે [ ૧\* ]

૨૦ તત્તાદપદ્યોપજીવિનિ મહામાત્ય શ્રીરતનપાલે થી શ્રીકરણ-

૨૧ દૌ સમસ્તશુદ્રાભ્યાપારાનુપરિપંથયતીત્યેવં કાંલે પ્રવર્તમાને

૨૨ અસ્ય પ્રમોઃ મસાદાવાસપત્તલયૌ મુજ્યમાન શ્રીસુરાદ્યમંદહે

૨૩ મહૌં પ્રતિં શ્રીસોમરાજદેવે કૃ(ત)નિયુક્ત વામનસ્થલો શ્રીક-

૨૪ જેં મહૌં શ્રી સો(શો)મનદેવ પ્રમૃતિપેંચકુલપ્રતિપત્તૌ શાસનમ-

૨૫ મિલિસ્યતે યથા । પ્રાગ્વાત્ જ્ઞાતીય મહં ચાલહરાસુત મહં-

પતરું વીજું—વીંગી વાજું.

૨૬ મદિપાલેન ઘંટેલાણા ગ્રામે દક્ષિણ દિશુ(શ)માગે કારાપિત્ (૧+) વાપી તથા

૨૭ પ્રપાયાં ચ સંજાતમરિતાયાં તિયૌ નાગરજ્ઞાતીય દુંપારાસ(શ)રસુત દું-

૨૮ માષવાય ઘંટેલાણા ગ્રામે વાપી પ્રતિવ(વ)દ્ધ ક્ષેત્રં મૂમિર્પૌંશ કૃસંરુપા-

૨૯ યાં પાશ ૧૦ પંચાશત(ત્) પાશા(ઃ+) । અત્યાપાટા [ યથા + ] । પૂર્વતો  
જ્યોં<sup>૧</sup> સુમચંદ્ર ક્ષેત્ર(ઃ×) ।

૩૦ તથા સોપહીનામ નદી સીમા[૧÷] દક્ષિણતોપિ સોપહીનામ નદી સીમા । પશ્ચિમ-

૩૧ તો રૌં<sup>૨</sup> વેદગર્મસક્ત(સ્ક) ક્ષેત્ર(ઃ+) સીમા । ઉચરતો રાજમાર્ગ(ઃ+) સીમા । (॥) તથા પ્રપાક્ષે-

૩૨ ત્રં દ્વિતીયં તથા ગ્રામે ઉત(ત્÷)રાદિધાયાં વા(ય+)અય કોણશિતમૂમિમાશકૃસંરુપા-

૩૩ યાં પાશ ૧૦૦ શતમેકં । અસ્ય ચ આપાટા યથા । પૂર્વતો રાજકીય મૂમીશીમા\* ।

૩૪ દક્ષિણતો મેહં સોલૂધી ક્ષેત્ર મૂમી સીમા । પશ્ચિમતો મૂહાઢામામસીમા

૩૫ યાં સીમા । ઉત(ત્÷)રતો વહણિ સીમાયાં સીમા । (॥) તથા આકવલીયા  
ગ્રામે ગ્રામાત્-

૩૬ ઉત(ત્)ર દિશિ(શ)માગે મૂમિસંદ ૧ સંરુપાયાં કૃં પાશ ૧૦૦ શતમેકં । અસ્ય ચ

૩૭ આપાટા [ યથા+ ] । પૂર્વતો સાકલીગ્રામસીમાયાં સીમા । દક્ષિણતો વરહી  
સીમા । ૫-

૩૮ શ્ચિમતો ઘંટેલાણાગ્રામસ્યોપરિ ગચ્છમાન માર્ગ[ઃ÷]સીમા । ઉત(ત્)રતો વ-  
હણીસીમા [ ૧+ ]

૧ વાત ને જાને વાપરેણ વાત એમ સુધારો કરવો જોઈએ. જા નો જો કાનરનાની બુધથી થયો  
અથવા છે. ૨ કાલ આપણે આ પાઠને સુધારો પળગયાં એમ કરવો યોગ્ય છે. પરંતુ એમ પણ સંભવ  
છે કે તે યજ્ઞે યોગ્ય નીતિ અર્થમાં વપરાયો હોય તેને અંતે તૃતીયા વિભક્તિ સાતી દોષ. ૩ એક જ  
દોષો એવા કે મહાપ્રતિહાર જનાવરાત્ ૬૩ ૨૫ આ છે કે મે બુદ્ધ બુદ્ધ દોષો જેવા કે 'મહામાત્ય-  
પ્રતિહાર' જનાવે છે તે કદી થકાનું નથી. ૪ એટલે મદત્ત અથવા મદનમ ૫ વાંચો. પ્રાગ્વાદ શતીય  
૧ આ ૬૩ ૨૫ શા માટે છે તે કહેવા દુ અસમર્થ છું. ૭ એટલે શ્ચિત્: અથવા ક્વન્ ૮ કાલ્ય યદોદિવ  
૬ રીત ૧૦ વાંચો મૂમી સીમા ૧૧ મેરનો સંભવ છે.

૩૯ તથા ભૂહરડા ગ્રામો[મે]પિ ભૂમિલ[ ÷ × ]ડ ૧ સંખ્યાયાં વૃં પાશ ૧૦૦  
શતમેકં । અસ્ય

પતરૂં ત્રીજું

૪૦ ચ આઘાટા[યથા]પૂર્વતો ઘાંટેલાણાગ્રામસીમાયાં સીમા । દક્ષિણતો સમડીયા  
ગ્રામ સી-

૪૧ માય્ [આ]મ્ [સીમા ÷] । પશ્ચિમતો તથા ગ્રામીયવહણિસીમાયાં સીમા ।  
ઉત્ત[ત]રતો સીવલીયા-

૪૨ વહણિસીમાયા [ ÷ ]સીમા । એવં ચતુરાઘાટવિશુદ્ધા ભૂમિ સ્વસીમાપર્યંત [ ÷ ÷ ]ય-

૪૩ થાપ્રસિદ્ધપરિભોજ્યા ગૃહાણા [ ÷ + ]પછડીકાસમેતા સ્વલકક [ ચ ÷ ]છક ભૂમી

૪૪ સહિતાઃ અકરા નિર્મલા ગોપથગોપચારસમેતા ઉદકપૂર્વધર્મેણ પદ-

૪૫ ત્તા । [ ॥ ]એષા વાપી તથા પ્રપાચ દું માધવેન સદૈવ ભરણીયા । વાપી[ ÷ + ]  
તથા પ્રપા[ ÷ + ] ચ-

૪૬ દું માધવેન ભરમાણેન સતા એષા ભૂમી પ[ સ્વં ]ઉચ્ચતુષ્ટયસંખ્યાકા આચં-

૪૭ દ્રાર્કકાલં યાવત[ ત ] સંતાનપરંપરયા ભોક્તવ્યા ભોક્તારણીયાશ્ચ ॥ જાનીહિદત્તોનિ

૪૮ પુરા નૈરદ્રૈ દાનાંનિ ધર્માર્થયસ[શ]સ્કરાણિ । નિમાલ્યવંતે પ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ

૪૯ સાધુ[ : × ]પુનારા દેદીત ॥ અન્નાર્થે સાક્ષિ ॥ વામં શ્રીસોમનાથદેવીયસ્થાનાં  
દુર્વાસુ ॥ શ્રી-

૫૦ વિસદેશ્વરદેવમણિ[ દે ]ત્યસ્થાના[ ન ]પતિ વિમ્વલજ શ્રી કેદારમટેત્યસ્થાનાં  
ત્ર( ત્ર )લ્લજા । દે-

૫૧ વી શ્રી કપાલેશ્વરીસ્તા[ સ્થા ]નીયા સ્થાનાં ક્ષદજા સ્થાનાં યોં લાશાસુતયોં  
વેદા ર્ઈ[ ? ]ક્ષા આ-

૫૨ લાસુત ર્ઈ[ ? ]ક્ષા સાવદેવ । ત્ર( ત્ર )લ્લપુરીય ર્ઈ[ ? ]ક્ષા । દિસિકેસિસુત-  
ર્ઈ[ ? ]ક્ષાં છે હા । તથા ત્રા[ ત્રા ]લ્લણ-

૫૩ મદ[ ધુ ]સૂદનસુતપંડિતં સોમરવિ મહાજનમોદ શ્રેષ્ઠિ<sup>૧૧</sup> નાનસુતં શ્રેષ્ઠિં સૂમા ।  
કલ્યં શ્રે-

૫૪ શ્રેષ્ઠિં સેતા । પ્રાગ્વોં શ્રેષ્ઠિધરણિગ શ્રેષ્ઠિં કુદાસુતં ગાંદેવ । ગૂર્જ<sup>૧૨</sup> મહાજન  
શ્ર[ ÷ + ]શ્રિ-

૫૫ યજકે ॥ કૂપં સ્વલકં કસ્થ[ ચ્છ ]કં ગોપથં ગોપચારં ભોક્તવ્યં ચ ॥ દૂતકંઃ  
સ્વયં ॥ ધર્મવર્હિ-

૫૬ કાયાં સંચરિતં ચાજ્ઞાતં ॥ છ ॥ શ્રીઃ ॥ ૩૦ ॥

૧ વાંચો સહિતા ૨ આહિ શા પાઠ છે તે જણાવું નથી. ૩ છંદ ધન્વણ હર્મેશનું વાંચન યાનીહ છે.  
૪ વાંચો નેરેન્દ્રદાનાનિ ૫ વાંચો નિર્માલ્યવાન્તં ૬ પહેલાં ન ક્રોતર્યો હતો અને પછી તેમાંથી ત નો સુધારો  
કર્યો છે ૭ વામાનસ્થલી ને બદલે લઘુ રૂપ વપરાયું છે. ૮ એટલે સ્થાનાધિકારિ અથવા સ્થાનાપતિ (સ્થાન-  
પતિ ને બદલે) તેનો પછીની પંક્તિમાં છે તેમ. ૯ એટલે કદાચ યોગિન્ ૧૦ લઘુ રૂપની નિશાની  
બ્રહ્મથી લખાઈ જણાય છે. ૧૧ આહિ અને નીચે જ્યાં આવે છે ત્યાં વાંચો શ્રેષ્ઠિ ૧૨ એટલે પ્રાગ્વાદ.  
૧૩ એટલે ગૂર્જર અથવા વધારે સંભવિત ગુર્જર ૧૪ આ વિસર્ગ અધુરો ક્રોતરેલો છે; માત્ર તેનો નીચેનો  
ભાગ બરાબર ક્રોતરેલો છે.

ભાવાન્તર-સારરૂપે

નીચે પ્રમાણે તારીખથી લેખનો આરંભ થાય છે:—શ્રીમાન વિક્રમ રાજના કાળ પછી સંવત ૧૨૬૬ મા વર્ષમાં અને લૌકિક માર્ગમાસ શુકલપક્ષ ૧૪ ને શુરુવારે; અથવા સંખ્યામાં વિક્રમ વર્ષ ૧૨૬૬ વર્ષ અને સિદ્ધ સંવત ૯૬ વર્ષ લૌકિક માર્ગમાસ સુદ ૧૪ ને શુરુવારે; ઉપર કહેલા સંવત, માસ, પક્ષ, દિન અને તિથિએ આજે; અલ્પહિલપાટક પ્રસિદ્ધ શહેરમાં; અને ત્યાર પછી તે નીચેની વંશાવલી આપે છે:—

પરમભટ્ટારક, મહારાજધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રીમાન મૂલરાજદેવ ( પહેલો ) ( પં. ૫ ) તેનો પાદાનુધ્યાત પ. મ. ૫. શ્રીમાન ચામુડરાજદેવ ( પં. ૬ ) હતો. તેનો પાદાનુધ્યાત પ. મ. ૫. શ્રીમાન દુર્લભરાજદેવ હતો. ( પં. ૭ ) તેનો—પાદાનુધ્યાત પ. મ. ૫. શ્રીમાન લીમદેવ ( પહેલો ) ( પં. ૮ ) હતો. તેનો પાદાનુધ્યાત પ. મ. ૫. ત્રૈલોક્યમહાના ઉપનામવાળો શ્રીમાન ક્ષેત્રદેવ હતો. ( પં. ૯ ) તેનો પાદાનુધ્યાત પ. મ. ૫. અવન્તિનાથ અને વરવરકોનો પરાજય કરનાર, સિદ્ધચક્રવર્તિના ઉપનામવાળો શ્રીમાન જયસિંહદેવ ( પં. ૧૧ ) હતો. તેનો પાદાનુધ્યાત વિષ્ણુ ભગવાન સરખો ગ્રીહ પ્રતાપી, શાકંભરીના રાજનો પરાજય કરનાર પ. મ. ૫. શ્રીમાન કુમાર-પાલદેવ ( પં. ૧૩ ) હતો. તેનો પાદાનુધ્યાત કલિયુગમાં રામ જેવું નિષ્કલંક રાજ્ય કરનાર, અને જેણે સપાદલક્ષ દેશના રાજ લક્ષ્મીપાલ પાસેથી પંકજી લીધેલી તે પ. મ. ૫. શ્રીમાન અખ્ય-પાલદેવ ( પં. ૧૫ ) હતો. તેનો પાદાનુધ્યાત કવિના દુર્લભ રાજ નાગાર્જુનનો પરાજય કરનાર પ. મ. ૫. શ્રીમાન મૂલરાજદેવ ( બીજો ) ( પં. ૧૭ ) હતો અને તેનો પાદાનુધ્યાત પ. મ. ૫. શ્રીમાન લીમદેવ ( બીજો ) ( પં. ૧૯ ) અમિનવ સિદ્ધરાજદેવ નામધારી સાક્ષાત્ બાલનાથપુલ ( વિષ્ણુ ) નો અવતાર છે તે હતો.

રાજા લીમદેવ ૨ બીજાના રાજ્ય સમયમાં જ્યારે તેનો પાદપદ્મોપજીવિન મહામાત્ય શ્રી રત્નપાલ ( પં. ૨૦ ) રાજ સુદ્રને લગતાં સમસ્ત કોમી અને બીજાં જાતાંઓની દેખરેખ રાખતો હતો; અને પોતાના ધણીની પ્રસાદીથી પ્રાપ્ત કરેલ સૌરાષ્ટ્ર મણ્ડલને ઉપલોગ ( પં. ૨૨ ) વામનદયદી શહેરમાં પોતાના પ્રતિનિધિ મહાપ્રવિહાર સોમરાજદેવદ્વારા કરતો હતો. ( પં. ૨૩ ) જ્યારે ( પં. ૨૩ ) મહત્તર અથવા મહત્તમ શ્રી ચોભનદેવના કુળ સહિત પાંચ કુળોની અનુમતિથી નીચે પ્રમાણેનું દાનપત્ર બાહેર થયું હતું ( પં. ૨૫ ):—

પ્રાગ્વાટ જાતિના વાલકરાના પુત્ર મહિપાલે, ઘણેલાણા ગામના ( પં. ૨૬ ) દક્ષિણ ભાગમાં વાપી કરેલો અને પ્રપા પલ્લ કરાવ્યો છે. અને નાગર જાતિના પારાશરના પુત્ર માધવને ઘણે-લાણા ગામમાંના ( પં. ૨૮ ) વાપી સાથે જોડાયેલું ૫૦ પાશુનું ( પં. ૨૯ ) જેતર અપાયું છે. તેની સીમા:—પૂર્વમાં સુમયણરુ જેતર, ને સોપડી નદી ( પં. ૩૦ ); દક્ષિણમાં પલ્લ સોપડી નદી; પશ્ચિમે રૌતવેદગર્ભના કળનું જેતર; અને ઉત્તરે રાજમાર્ગ છે.

વળી ( પં. ૩૧ ) ગામના ઉત્તર દિશાના ભાગમાં વાયવ્ય ખેત્રે આવેલું પ્રપાક્ષેત્ર જેની જમિ ૧૦૦ પાશ ( પં. ૩૩ ) છે તે બીજું જેતર પલ્લ આપ્યું છે. તેની સીમા:—પૂર્વે રાજદીય જમિ; દક્ષિણે મેઢર સોલ્લપાનું જેતર; પશ્ચિમે ભૂદરગા ( પં. ૩૪ ) ગામની સીમા અને ઉત્તરે વહણીની સીમા છે.

તેમ વળી આઘવદીયા ગામમાં ઉત્તર ભાગમાં એક ખંડ ધાન્ય ઉત્પત્તરાણું ૧૦૦ પાશનું જેતર આપ્યું છે ( પં. ૩૬ ) તેની સીમા:—પૂર્વમાં સાકલીયા ( પં. ૩૭ ) ગામની હદ; દક્ષિણે વરડી ગામની હદ; પશ્ચિમમાં ઘણેલાણા ગામ જેતો માર્ગ ( પં. ૩૮ ) અને ઉત્તરે વહણી છે.

તેમ જ વળી ભૂહરડા ગામમાં ( પં. ૩૬ ) એક ખંડ નિપજવાળી ૧૦૦ પાશ ભૂમિ આપી છે. તેની સીમા:—પૂર્વે ઘણેલાણા ગામની હદ; દક્ષિણે સમડીયા ગામની હદ; પશ્ચિમે ગામ વહણિની હદ; અને ઉત્તરે સીવલીયા ગામની વહણિની હદ છે ( પં. ૪૧ )

“ આ વાપી અને પ્રપા ( પં. ૪૫ ) ને લગતું અર્થ માધવને શિર છે અને તેમ થાય ત્યાં સુધી માધવ અને તેનાં સંતાનોની પરંપરા આ ચાર ખંડ નીપજવાળી જમીન લોગવી શકશે.

“ [ પછી ૪૭ પંક્તિમાં આશીર્વાદાત્મક અને શાપ આપનાર એક શ્લોક છે. તે પછી દાન-પત્રના સાક્ષીઓનાં નામની યાદી આપેલી છે, જેમાં સોમનાથદેવનો સ્થાનાધિકારી અથવા સ્થાનપતિ દુર્વાસુ, વિસંકેશ્વર દેવના મઠનો સ્થાનપતિ વિમ્વલજ ( પં. ૫૦ ) કેદાર દેવના મઠના સ્થાનાધિકારી બ્રહ્મજ, કપાલેશ્વરી દેવના મંદિરનો સ્થાનપતિ ક્ષદ્વજ ( પં. ૫૧ ) બ્રહ્મપુરી ગામના ઈક્ષા ( ? ) ( પં. ૫૨ ) પ્રાગ્નાટ એષ્ટિ ઘરણીગ ( પં. ૫૪ ); અને શુર્જર મહાજન અને એષ્ટિ યજ્ઞનાં નામોનો સમાવેશ થાય છે ] ”

“ વાપી ખલક, કસ્થક અથવા કચ્છક, ગોપથ અને ગોપ્રચારક્ષેત્ર ( ચરો ) લોગવટાનાં છે ( પં. ૫૫ ) દ્વતક કદાચ સોમરાજદેવ પોતે જ છે અને ધર્મવર્હિકામાં દ્વતકથી આજ્ઞા અમલમાં મૂકાઈ છે અને ત્રાંબાના પતરા પર આજ્ઞાપત્ર લખાયો છે ( પં. ૫૫ ) ”

---

## શ્રીધરની દેવપાટણ પ્રશસ્તિ<sup>૧</sup>

વિક્રમ સંવત ૧૨૭૩ વૈશાખ સુદિ ૪ શુક્રવાર ( ઈ. સ. ૧૨૧૬ એપ્રિલ ૨૨ શુક્રવાર )

“નીચેના લેખ, કર્નલ ટોડે પોતાના તેની “ટ્રાવેલ્સ ઇન વેસ્ટર્ન ઇન્ડીયા” ગ્રંથના પૃષ્ઠ. ૫૧૩ અને પછીનામાં અને મી. પોસ્ટન્સે જર્નલ. ઓ. ગ્રા. રૅ. એ. સો. વૅ. ૨. પૃષ્ઠ. ૧૬ અને પછીમાં જેનું અવલોકન કર્યું છે તે જ છે. આ બન્ને લેખકોના કથનાનુસાર તે વેરાવલ નજીક દેવપટ્ટન કે સોમનાથ પાટણમાં કાણના ઘર નજીકના સ્તંભ ઉપર જડ્યો હતો. હાલ, જે શિલા ઉપર તે કાંતરાયો છે તે તે શહેરના મોટા દરવાજાની જમણી તરફ કિલ્લાની દિવાલમાં બાંધેલી છે. કર્નલ ટોડે અને મી. પોસ્ટન્સ બન્ને મી. વાધને એક વિદ્વાન જૈન ધર્મગુરુની સહાયથી અને રામદત્ત કૃષ્ણ-દત્ત પુરાણીએ સમક્ષ બનાવેલી નકલ પ્રમાણે તૈયાર કરેલા લેખને તરણુમે જે કહેવાય છે તે આપે છે. મી. વાધનનો તરણુમે અલુહિતવાડના ચૌહુક્ય નૃપોના સંબંધમાં પરમ આશ્ચર્યકારક ટીકાઓથી પૂર્ણ છે, જેને સુભાગ્યે યોડું જ ધ્યાન અપાયું છે. આ હાલની આવૃત્તિ સ્વર્ગસ્થ પંડિત ગિરનારશંકર સામળણે તૈયાર કરેલાં રળિંગ પ્રમાણે રણુ ઘઈ છે—જે મી. વી. જી. જોઝાએ પ્રથમ કહેલા પ્રસિદ્ધ કવોને અક્ષરાન્તર, શુજરાવી તરણુમે અને તેજ ભાષામાં ટેલલીક સમજીતીની નોંધ સાથે પ્રગટ કરવા ચોકસેલી.

રળિંગ મુજબ શિલાનું માપ ૩૦ ઈંચ પોહળાઈમાં અને ૨૭ ઈંચ લંબાઈમાં છે; પાંચ ઈંચની જગ્યા નીચેના છેડાપર ખાલી મુકી છે. ઉપરના ઠાળી તરફના ખૂણામાં એક દૂકડો ભાંગી ગયો છે. લેખનાં અન્તમાં ઇલિ થયેલા ભાગે વધારે મોટા ચતા હોવાથી જમણી બાજુમાંની ઘણી પંક્તિઓનો મોટો ભાગ અર્ધો અથવા પૂર્ણ ભૂસાઈ ગયો છે. કારીગરી (કૃતિ) સારી છે. પહેલી પંક્તિમાં અનુસ્વાદિને, ત્રણ અર્ધ ચક્રોથી આવૃત્ત કરી અતિ અલંકારિત કર્યાં છે. તેના સૌથી ઉપરના અર્ધ ચક્રને માત્રાને મળતો એક લીટો ભેડેલો છે એવા અને બે સ્વસ્તિચિહ્ન છે જેમાંનું બીજું સ્વસ્તિક છે. પહેલાનું નામ મને બાળીતું નથી. મથાળે બે નાનાં ચક્રવાળે અને મધ્યમાં એક ચક્રવાળે અને નીચે લગાડેલા ત્રિકોણવાળે લંબચોરસ છે. લિપિ ૧૩ મી સદીની સામાન્ય દેવનાગરી છે. વ્ અને વ્ નું કાર્ય કરે છે. અને જ્યૂ, જ્ય, જ્ય ની જોડણી અચૂક જ્ય, જ્ય, અને વ્ ઘઈ છે તે બાણુનું ભેઈએ. ૪૫ માં શ્લોકમાં હાલના શુજરાતને મળતો ગૂર્જરાત્તા એ નવાઈ પચાસે તેવો શબ્દ છે. તે સુદવાનમાંથી મુરત્રાણુ અને ઘનનવમાંથી ગર્જનકની પહે શુજરાત શબ્દમાંથી બંનાવી કહાણ્યો છે. શુજરાત એ કદાચ ગુર્જર અથવા ગુર્જર ભતિનાં નામને એદેખીક સમૂહવાચક પ્રત્યય આત ઉમેરી થયેલી મિશ્રણુ ક્રિયા છે.

પહેલા અને ઉદ્દતા શબ્દો સિવાય લેખનું—જે આખો છંદોળદ છે—તેનું લખાણ નીચે પ્રમાણે છે:—

( ૧ ) મંત્રવ, શ્લો. ૧-૩ પહેલો શિવનું પરબ્રહ્મ સાથે અભિજ્ઞાન કરાવી તેને ઉદેશે છે.

( ૨ ) સયના અસદ્ય વ્યાધિમાંથી મુક્તિ અર્થે ઈન્દુએ કરેલી મંદિરની અને સોમનાથ-નગરની પ્રશસ્તિ, શ્લો. ૪-૫

( ૩ ) અલુહિતવાડના ચૌહુક્ય નૃપોની અને વરત્રાકૃત વંશના અમુક પુરૂષોની પ્રશસ્તિં શ્લો. ૬-૨૫

(૪) દેવપદ્મનમાં ઘણાં મંદિર ખાંધનાર વિ. સં. ૧૨૭૩ માં વરત્રાકુલ વંશના પ્રતિનિધિ શ્રીધરની પ્રશસ્તિ: શ્લો. ૨૬-૫૧

(૫) વિમલ શિવ (?) સુનિ, જે શૈવોનો ધર્મ ગુરૂ અથવા મંદિરનો ગુરુ હતો એમ જણાય છે તેની પ્રશસ્તિ શ્લો. ૫૨-૫૭.

(૬) ઠવિતાનો ( ઠાવ્યનો ) ઠવો,—જેનું નામ જોવાઈ ગયું છે તેની જાણ નવાં મંદિરોના અસ્તિત્વકાળ માટે પ્રાર્થના અને તેમના શિદિપ(નામ જોવાયું છે)ની જાણ શ્લો. ૫૮-૬૦; અને તિથિ.

ચૌલુક્ય નૃપોની પ્રશસ્તિ આપણને નવું ઠંઈ શીખડાવતી નથી. ૧૬ માં શ્લોકના પહેલા પાદમાં લંગાણથી લીમદેવ ૧ લાનું નામ નાશ પામ્યું છે તે સિવાય મૂલરાજ ૧ થી લીમદેવ ૨ સુધી સર્વ રાજાઓનાં નામો તેમાં છે તેઓનું વર્ણન લગભગ પૂરેપૂરું હમેશ માફક છે. દ્રક્ત એક જ ઐતિહાસિક હકીકત ( શ્લો. ૨૩ ) જણાવેલી છે કે લીમદેવ ૨. એ મેઘધ્વનિ નામવાળો સોમેશ્વર મંડપ અથવા શિવના મંદિરને જોડેલો મંડપ ખાંધ્યો. વરત્રાકુલ વંશનું વર્ણન વધારે અગત્યનું છે શ્લો. ૭ મો આપણને જણાવે છે કે તેનું વૈદિકગોત્ર શાણિડવ્યના ગોત્રનું હતું અને તેનું સ્થાન ( રહેઠાણ ) નગર એટલે ઉત્તર ગુજરાતમાં વડનગર હતું. આ જાતિ(વંશ)માં એક ધર્મી જોશી ઊયાલદ્દ હતો ( શ્લો. ૭-૮ ) જેના આશીર્વાદથી મૂલ એટલે મૂલરાજ. ૧ લા નૃપે ધન્વના વક્ષસ્થળમાં ઈર્ષા ઉપજાવે તેવું શત્રુઓથી મુક્ત ચિરકાળ સુધી રાજ્ય કર્યું. કદાચ આનો અર્થ એ હોય કે ઊયાલદ્દ મૂલરાજનો જોશી કે રાજજોશી હતો. આ માણસને માધવ, લૂલ, અને લાલ ત્રણ પુત્રો હતા, જેઓને નૃપે તેની સખાવતોની દેખરેખ, અને વાપી, કૂપ તથા તડાગના જોદકામ તથા કુટુંબ (આશ્રય ગૃહ), વિદ્યા મઠ, આસાદ, સત્રાલય, સૌવર્ણધ્વજ દંડ, ઠમાનો, ખનરો, નગરો, ગામો, પ્રપા અને મંડપનાં ખાંધકામ સોંપ્યાં હતાં ( શ્લોક ૯-૧૦ ). ચામુંડ નૃપે તેમની તરફ કૃપા બતાવવી ચાહુ રાખી અને પોતાના પિતાના મિત્ર મહામંત્રિ માધવને કનહેશ્વર ગામ આપ્યું (શ્લોક ૧૨) વરત્રાકુલનો વંશ ઊયાલદ્દના ખીળ પુત્ર લૂલની સંતતિથી આગળ ચાહુ રહ્યો હતો. લૂલને એક પુત્ર હતો જે લાલ અથવા લૂલ (?) પણ કહેવાતો ( શ્લો. ૨૪ ) અને જે લીમદેવ ૧ લાનો મિત્ર હતો. લાલ-લૂલને “ જયસિહનો પ્રિય મિત્ર ” શોભ અવતર્યો ( શ્લો ૨૫ ). તેનો પુત્ર વલ્લ કુમારપાલનો નિમેલો સચિવ થયો ( શ્લો. ૨૫ ) અને રોહિણી સાથે લગ્ન કર્યું. તેણીએ કુમુદ વિકસાવનાર ધન્દુ સમઃન નિજ વંશ વિકસાવનાર ( શ્લોક ૨૬ ) અને શ્રી લીમ એટલે નૃપ લીમદેવ ૨ ના રાજપુરુષોમાં માન પામેલા શ્રીધરને જન્મ આપ્યો ( શ્લોક ૨૭ ). તે પછી કવિ આ પુરૂષની અતિ મહાન સ્તુતિ કરે છે જેની સાથે થોડીક દેખીતી ઐતિહાસિક હકીકત મળેલી છે. ૪૦ મો શ્લોક આપણને જણાવે છે કે શ્રીધરે ઘણી વખત લગ્ન કર્યું હતું અને તેને સાવિત્રી, લક્ષ્મી અને સૌભાગ્યદેવી ત્રણ પત્નીઓ હતી. ૪૨ માં શ્લોક પ્રમાણે: “ સ્યામ તમાલ વૃક્ષોના વન સમાન માળવાના યુદ્ધના માતંગોના ગણથી ઈંપિત દેશને તેના મંત્ર (એટલે તેના નય કે મંત્ર) ની શક્તિથી પુનઃ સ્થિર કર્યો અને નિજ બળથી શ્રીદેવપદ્મનું રક્ષણ કર્યું.”

આ હકીકતમાંથી જણાશે કે તેણે તેના નૃપને, રાજા અર્જુનવર્માન સાથેની વિપત્તિઓમાંથી છૂટવા કેાઈક રીતે સહાય કરી, જે અર્જુનવર્માન રાજાએ ઈ. સ. ૧૨૧૬ પહેલાં કેાઈક સમયે ગુજરાતનો ભંગ કર્યો હતો. અને ખીલ હકીકત એ પણ જણાશે કે તે પોતે દેવપદ્મનનો સુખો (?) હતો. પાછળની હકીકત પછીના ખીળ શ્લોકમાં પણ સૂચવાયેલી જણાય છે. જ્યાં નક્કી કહેલું છે કે “ શ્રીધર જે કિલ્લાનો ગર્વ હતો તેણે જગતના પ્રલય સમયે તટને રેલ છેલ કરતા ઉંચા ચઢતા સાગરના તરંગો સમાન, તેના ચરણની ગતિ માત્રના વેગથી પર્વતોનો ભંગ કરનાર, ભૂમિ મંડળને બે ભાગમાં ભંગ કરનાર વીર હુમ્મીરની સેનાને અતિ તૃણ સમાન કરી નાંખી.”

"વીર હમીર" બહુધા મુસલમાન સેનાપતિમાંનો એક હતો, જેણે એક કરતાં વધારે વખત અઢાઈઠરીને લીમડેવના રાજ્ય સમયમાં ગુજરાત દુક સમય માટે જિત્યું. રાજનીતિમાં અને મુદ્દમાં આ વિજયો કેટલા મહાન અને અગત્યના ખરેખર હતા એ સંકાસ્પદ જ રહેલું જોઈ એ. ઠારણ-કે-પ્રથસ્તિએ સ્થનાસ્થી નાનાનું મોટું (અતિથયોક્તિ) થાય છે. શ્લોક ૪૪ આપણને જણાવે છે કે શ્રીધરે સોમનાથ પાટણમાં રાહિણી સ્વામીના સ્થળે પોતાની માતાની યાદગીરી માટે વિશ્વને અર્પણ કરેલાં બે મંદિરો બંધાવ્યાં. અને એક શિવનું મંદિર પોતાના પિતા વલ્લના નામથી બંધાવ્યું. બાકીના શ્લોક જોટલા બધા ખરાબ થઈ ગયા છે કે તેમના લખાણ માટે કંઈ ખાતરીપૂર્વક કહેવું અશક્ય છે. વિ. સં. ૧૨૭૩, વેશાખ શુદ્ધિ, ૪ શુક્રવાર, એ તિથિ પ્રોફેસર જેકોબીના ટેબલો (કોઠા) પ્રમાણે (એ. ઇ. વી. ૬ પૃષ્ઠ ૪૦૩ અને પછી) ઇ. સ. ૧૨૧૬ એપ્રિલ ૨૨ શુક્રવાર સાથે મળે છે.



## अक्षरान्तर

- १ .... : शिवाय ॥ मनोमन्यादिभूम्यंततत्त्वमालावलंबनं । उपा-  
स्महे परं तत्त्वं पंचकृत्यैककारणं ॥ १ [ ॥ ]<sup>१</sup> वियद्वायुर्वह्निर्जलमवनिर्दिदुर्दिनकर-  
श्चिदाधारश्चेति त्रिभुवनमिदं यन्मयमभूत् । स वः श्रेयो देया-
- २ .... रनाथः सुरनदीं सरूपां विभ्राणः शिरसि गिरिजाक्षेप-  
विषयः ॥ २ [ ॥ ]<sup>२</sup> पुष्पातु स्फुरदभ्रविभ्रमभृतः कृष्णस्य वक्षःस्थलप्रेतकौ-  
स्तुभकांतिभिः कवचिता लक्ष्मीकटाक्षावलिः । या संमोगमरालसा तनुत-
- ३ .... जन्यविन्यासमूर्दारिच्यद्रुमदावपावकशि-  
खाकारानिशं वः श्रियं ॥ ३ [ ॥ ]<sup>३</sup> श्रीसोमनाथायतनस्य रेखा भूमेरिवोद्धा-  
गुलिरत्र भाति । अनन्यसाधारणशोभमेतत्पुरं पुरारेरिति सूचयंती ॥ ४ [ ॥ ]<sup>४</sup>  
महीवदनपंकजं भुवन
- ४ .... भूपाविधिर्निधिः सकलसंपदां त्रिपुर-  
वैरिणः सम्मतं । तदेतदतिदुःसहक्षयविनाशसिद्धौ पुरा शशांकरचितं पुरं जयति  
वारिधेः सन्निधौ ५ [ ॥ ]<sup>५</sup> अस्ति स्वस्तिमदंबुजासननिभैरध्यासितं यज्वभिर्धू-  
मध्यामलिता-
- ५ —लांवरतलं स्थानं त्रयीकेलिभूः । अभ्यर्च्य द्विजपुंगवानगरमित्यर्द्धे-  
दुच्छ्रुतामणिः । प्रादादष्टकुलान्वयापरचतुःपष्टयस्वतुष्टयै च यत् ॥ ६ [ ॥ ]<sup>६</sup>  
शांडिल्याख्योदग्रवंशाग्रकेतुर्गोत्रं ख्यातं नाम वस्त्राकुलं यत् । ज्या-
- ६ .... द्वा देवयुस्तत्र जज्ञै देवज्ञत्वं यस्य सान्वर्थमासीत् ॥ ७ [ ॥ ]<sup>७</sup>  
यदीयाशीर्वादैरमरपतिकार्ष्ण्यजनकं भुनक्ति स्मायतं निहतरिपुराज्यं चिरतरं ।  
निहत्य क्षमापालानणहिलपुरे मूलनृपतिः प्रभुत्वं तत्पुत्रेण्वकृतसुकृतार्थव्यवसितं ॥ ८ [ ॥ ]<sup>८</sup>  
गंगाप्रवाह-
- ७ .... प्रतिमा वभूवुस्तस्यात्मजा माधवललभाभाः । ते मूल-  
राजेन पुरस्कृताश्च भगीरथेनेव यशोऽवतंसाः ॥ ९ [ ॥ ]<sup>९</sup> वापीकूपतडागकुट्टिम-  
मठप्रासादसत्रालयान् सौवर्णध्वजतोरणापणपुरग्रामप्रपामंडपान् । कीर्तिश्रीसुकृत-  
प्रदानरप-

१ ओं नमः शिवायः ओम आशी नगा पूरा. छंदः अनुष्टुभ. २ छंदः शिपरिण्डी—आशी नगा पूरा  
देयात्परमसुर—( व. ग. ओ. ) ३ छंदः शाईल्यविधित—आशी नगाभां वांयो—तनुतटे सौजन्य  
४ छंदः उपलति—वांयो बोद्धांगुलि ५ छंदः पृथ्वी—आशी नगाभां वांयो भुवनवास—( व. ग. ओ. )  
६ छंदः शाईल्यविधित—आशी नगा पूरा ध्यामलितामलं चूडामणिः पृथ्वी विराभ  
शिक्ष २६ करो ७ छंदः शाखिनी—आशी नगा पूरा ज्यामठोः—ज्या ( व ) व भूशथी—( व. ग. ओ. )  
८ छंदः शिपरिण्डी ९ छंदः उपलति—यशोवतंसाः नो अवग्रह २६ करो.

- ८ .... तः श्रीमूलराजसिम्हैस्त्रैमासनिर्घोषापयदयं चौलक्य-  
चूडामणिः १० [ ॥ ]<sup>१</sup> यचात्रासु तुरंगमोद्धुरासुसुखसामंडलक्षोदच्छदिगंत-  
मंवरममूदेकातपत्राकृति । आशाकुंजरकर्णकोटरतटीरप्यु-
- ९ ... चयंदोषला.... निम्दानः पटहध्वनिः  
क्षितिधरश्रेणीषु वग्राम च ॥ ११ [ ॥ ]<sup>२</sup> तस्मिन्मूमुजि नाकनायकसभामध्या-  
सिते भूपतिः प्रत्यर्षिक्षितिपालश्चैलकुलिशश्चायुंहराजोऽभवत् ॥ प्रीत्याग्रामवरं ददौ  
निजपितुर्मित्रा-
- १० ... य कन्देश्वरं यः श्रीमाघवनाभोयकृतिने तस्मै महामंत्रिणे  
॥ १२ [ ॥ ]<sup>३</sup> यस्योत्तुंगतुरंगताडवभवः पांशुत्करः सौनिकः स्वः सीमासु मरुद्रणा-  
भयमहावमप्रकारोभवत् । शक्तेणासुर ... कप्रशमनं  
दृष्टातिवृष्टा-
- ११ ... त्पना निःशंकं निदधे शचीकुचतटे चेतश्चिरेण भुवं ॥ १३ [ ॥ ]<sup>४</sup>  
तस्यात्मजस्तदनु दुर्लभराजनामा यस्मारिराजमकरध्वजशंकराभ्या । पृथ्वीं वमार  
परिपंमि .... गितभद्रपीठः १४ [ ॥ ]<sup>५</sup> तदनु  
तदनु-
- १२ ... जामूद्वल्लभो मूर्धुवः स्वस्त्रितपपठितकीर्तिर्गुर्धिमद्विक्रमधीः ।  
यदरिष्टपुरेषु स्थूलकाफलांका मृगपतिवदपंक्तिर्लक्ष्यते चत्तरेषु ॥ १५ [ ॥ ]<sup>६</sup>  
क्षोणीचक्रैकशक्ते ... प्रेक्षतपतापप्रतिहतनि-
- १३ स्त्रिकारातिराजन्यसेन्यः । तस्मिन् देवांगनानासिर्विडवरपरिभ्रमाजि क्षितीशे वर्णः  
कीर्णाभिधातिर्भुवममृत मुजे भोगिमृन्मसरेण ॥ १६ [ ॥ ]<sup>७</sup> तस्मिन् ...  
... रमूज्यसिद्धदेव ! । यस्य क्षपाक-
- १४ ... रकप्रतिमल्लमूर्तिः कीर्तिर्जगत्सु गरिर्निर्दि नटांगनेव ॥ १७ [ ॥ ]<sup>८</sup>  
पाणौकृत्य जययियं सितिभुजामग्रे समग्रं महामेकच्छत्रारिन्छदां विदधता  
वीरेण वि ... रितः । येनारातिनृपा ... शृदामिर्मृशं  
संयुध्य क्षुभि-

१ छंदः, शाङ्खविडोडित-वांशो वरपतिः—( प. न. ओ. ) २ छंदः, शाङ्खविडोडित-वांशो धुल-  
( १. न. ओ. ) कोटर भूष छे—( प. न. ओ. ) ३ छंदः, शाङ्खविडोडित-वन्देश्वर भूष छे—( प. न. ओ. )  
४ छंदः, शाङ्खविडोडित-शङ्खेणसुरासोष्टि—( प. न. ओ. ) गोष्ठिक वांशं ज्योतिष्ये ५ छंदः, पक्षपतिधडा-  
पतिर्षिधिरः शिरीषारान् श्रीधुरविजोदित ( प. न. ओ. ) ६ छंदः, भासिनी-वांशो गृध्र युक्तच्छत्रा—( प. न. ओ. )  
७ छंदः, संप्रसा प. न. ओ. छंदे पञ्ची वांशे छे [ मृत ... चक्षोः ... से । ] वांशो म्मत्पल-  
( प. न. ओ. ) व्याज प्रसिद्धानी भूम्या कर्षाभित्या सुपाशे ८ छंदः, पश्चिमनिधडा— प. न. ओ.  
तस्मिन् पञ्ची वांशे छे [ मृदुभुजामि श्रय ... ], वांशो हस्तदरार—( प. न. ओ. )

- ૧૬ તૌર્વસંનિમસમુત્કેષઃ પ્રતાપાનલઃ ॥ ૧૮ [ ॥ ]<sup>૧</sup> તસ્મિન્નુપેદ્રત્વમનુપ્રવૃત્તે ત્રૈલૌક્ય-  
રક્ષાક્ષમવિક્રમાંકઃ ॥ લોકંપૃથૈરાત્મગુણૈરરલંઘ્યાઃ કુમારપાલઃ પ્રબભૂવ  
ભૂપઃ ॥ ૧૯ [ ॥ ]<sup>૨</sup> યદરિ .... .... ાસ .... ાત ... પ્રસૃમરપદુકો-
- ૧૬ .... .... લાલોઢાદિકઃ પ્રતાપઃ । કથયતિ ઘનફેનસ્ફારકલોલલોલં  
જલનિધિજલમદ્યાપ્યુત્પતિષ્ણુ પ્રકામં ॥ ૨૦ [ ॥ ]<sup>૩</sup> આલંડલપ્રાજ્ઞણિકેચ તસ્મિન્-  
ભુવં વમારાજયદેવ .... .... તરુપ્રકાંડાનુવાપ યો
- ૧૭ .... ... નૈગમધર્મવૃક્ષાન્ ॥ ૨૧ [ ૨૧ ]<sup>૪</sup> યત્ત્વજ્ઞધારાનલમમનાના  
નૃપેદ્રવિકાંતિયશઃ પ્રશસ્તિઃ । વમ્રાજ તત્પુન્કરમાલિકેવ શ્રીમૂલરાજસ્તદનૂદિ-  
યાય ॥ ૨૨ [ ]<sup>૫</sup> [ તસ્યાનુજન્માજયતિક્ષિતીશઃ ] શ્રીભીમદેવઃ પ્રશિત-  
પ્રતાપઃ । અ-
- ૧૮ કારિ સોમેશ્વરમંડપોયં યેનાઽત્ર મેવધ્વનિનામધેયઃ ॥ ૨૩ [ ॥ ]<sup>૬</sup> લૂલાત્મજઃ  
સમજનિષ્ઠ વિશિષ્ટમાન્યો ભાભાલ્યયા સુમટ્મીમનુપસ્ય મિત્રં [ । ] લૂલા ...  
વર્જીવન .... પતિસમાર્ણવપૂર્ણચંદ્રઃ ॥
- ૧૯ ... ... ૨૪ [ ॥ ]<sup>૭</sup> તસ્યાભવદ્ભુવનમંડલમંડનાય  
શોભાભિષઃ પ્રિયસુહૃજ્ઞયસિંહનામ્નઃ । યસ્યાત્મજઃ સચિવતામભિગમ્ય નલ્લઃ  
સ[ સ્માન ]યાં સુચિરમાસ કુમારપાલં ॥ ૨૫ [ ॥ ]<sup>૮</sup> અથોપ ... ...  
હિણીસુમામિવેશઃ કમ-
- ૨૦ ... ... લામિવાચ્યુતઃ । અજાયતાસ્યાં કુલકૈરવાકર પ્રવોષકઃ  
શ્રીધરનામચંદ્રમાઃ ૨૬ [ ॥ ]<sup>૯</sup> ક્ષીરોદપૂરપરિપાંડુરપુણ્યકીર્તિર્નારોગમેષ પુરુ ... પ  
માતનોતિ । ... નમંત્રશક્તિઃ શ્રીભીમભૂ-
- ૨૧ પતિનિયોગિજનૈકમાન્યઃ ૨૭ [ ૨૭ ]<sup>૧૦</sup> આશીઃ પરંપરા સેયમૂયામદૃસ્ય તાયતે [ । ]  
ચૌલુક્યવસ્ત્રાકુલયોરાકલ્પં પ્રીતિરક્ષતા ॥ ૨૮<sup>૧૧</sup> [ ॥ ] કાંત્યા ચંદ્રતિ તેજસા ...  
... ... ત્તાનપદાત્મજત્યલિ-

૧ છંદ, શાદૂલવિક્રીડિત- વ. ગ. ઓ. વાંચે છે વિસ્તા (સ્યા) રિતઃ તૃપા ... ૨ - ણિ ... ૨ છંદ,  
ઉપજ્ઞતિ ૩ છંદ, માલિની- યદરિપુરેષુ ગ્યાપ્રવિત્રાસવાત-(વ. ગ. ઓ.) ૪ છંદ, ઉપજ્ઞતિ- રાજદેવ ભૂપઃ ।  
ઉચ્ચારયન્ ભૂપતરં ૫ છંદ, ઉપજ્ઞતિ ૬ છંદ, ઉપજ્ઞતિ-પ્રથમ વાંદ ધણું અસ્પષ્ટ છે. ૭ છંદ, વસંત-  
તિલકા-લૂલાલ (લ્ય) યાતુ મવર્જીવન પૂર્ણ કુસ્મઃ શ્રીભીમભૂપ- (વ. ગ. ઓ.) આજ પ્રસિદ્ધકર્તા લૂલાત્મજ-  
માંથી મૂલાત્મજઃ સુધારે કરે છે. ૮ છંદ, પહેલાં ત્રણ પાદ વસંતતિલકા-સુચિર લેખને અંતે આવે છે;  
સાથે ૧૬ ની સંખ્યાના આક્રમે ઉમેરે પછી કરાયેલો છે. ૯ છંદ, વંશસ્થ-અથોપમેષે દયિતાં ન રો-  
હિણી-(વ. ગ. ઓ.) ૧૦ છંદ વસંતતિલકા-પુરવાયુષ્મા, -મૂળારાજપરિનતનમંત્ર-(વ. ગ. ઓ.) ૧૧ છંદ,  
અનુષ્ટુભ્ સેયન્યામૃદધતાયતે [ નવ્યામૃદિવ દશ્યતે-[વ. ગ. ઓ.]

- २२ ... .. लसंपत्त्या धनाध्यक्षति । [ वृत्त्या ] सागरति प्रभा-  
वविधिनानित्यं विरंचत्यसौ कीर्त्या रामति रूपमुंदरतया कंदर्पति श्रीधरः  
॥ २९ [ ॥ ]<sup>१</sup> निःसीमसं ... ..  
गुरुभिर्निबद्धः । सौजन्यनी-
- २३ .. .. रनिधिरुचतसत्त्वसीमा जागर्ति चास्य हृदये पुरुषः  
पुराणः ॥ ३० [ ॥ ]<sup>२</sup> श्रीधरोपि न वैकुण्ठः सर्वज्ञोपि न नास्तिवित् । ईश्व-  
रोपि न कामारिणि ... .. [ ॥ ३१ ॥ ]<sup>३</sup> त[ त्रानिर्गं विबुध ] पाद-  
पकामधेनुमुख्याः स-
- २४ ... .. मस्तज्जनवाञ्छितदा भवतु । किंत्वस्य सत्यंभयदानवदंशवदत्व-  
विस्मेरवक्त्रविनयप्रमुखा विशेषाः ॥ ३२ [ ॥ ]<sup>४</sup> जंबालस्ताहिनायते [ पिकततिः  
श्रीराजहंसायते ] [ कालिंदी ] ... दायते हरगलः क्षीरोदवेला
- २५ ... .. यते । शौरिः सीरधरायतेऽज्जनगिरिः प्रालेयशैलायते यत्कीर्त्या  
सुपयस्यते क्षितिगवी राहुः शशांकायते ॥ ३३ [ ॥ ]<sup>५</sup> निर्माक्यं [ चंद्रदेवो ]  
... .. क्षीरोदः पादशौचाय-
- २६ ... .. तमचलपतिर्वेहसंवाहपंकः । उच्छिष्टं पांचजन्यं सुरसारिदमल-  
स्वेदतोयोदयभीरित्येवं यस्य कीर्तिं स्वयमकृतं नृति सोम ... [ ३४ ] ...  
... .. सीं त्रिलोकोमालोक्य
- २७ ... .. संकीर्णनिवासमस्याः [ ] वेधा विलक्ष स्तुतिमातृतान  
तवास्ति नान्यासदशीति नूनं ॥ ३५ [ ॥ ] असौ बीरो दान्तः सुचरितपरित्पंद-  
सुमगः ... .. परिणवगिरां कोपि मुहृती [ । ] अमुं पूर्वं ज-
- २८ ... .. न्मन्यसिलगुणविस्तारमधुरं नुनाव स्वच्छंदं विमलमिव वारुमीकि-  
रसकृत् ॥ ३६ [ ॥ ] यदीयगुणवर्णनश्रवणकौतुकोच्छेदया । ... ..  
... .. गमा । मनः किमिव रज्यते-
- २९ ... .. नुचितवंदिभिर्वेधसरतदस्य कविमानिभिर्न च चरित्रमुच्यते ॥ ३७ [ ॥ ]<sup>६</sup>  
दिमंतावलकर्णतालविलसत्कुंमरंगांगणे यत्कीर्तिर्[ भ्रमदमत्त ... ..  
नृत्यति [ । ] रोदः कंदरपूरण-

१ ७६, शाहूँधविहीडित—मुच्योत्तानपदा—( व. ग. ओ. ) २ ७६, वसंतिधडा—निः सीमसं-  
दुदयैकनिधानहेतुराकल्पमानजनतामुह—( व. ग. ओ. ) ३ ७६, अमुं पुत्रं—रिन्द्रोपि त च वृत्रहा—  
( व. ग. ओ. ) ४ ७६, वसंतिधडा. ५ ७६, शाहूँधविहीडित—कालिंदी जलदायते—( व. ग. ओ. )  
६ ७६, अश्वरथ—चंद्रदेवो रघुपतिचितः सेतुबंधः प्रणाली—( व. ग. ओ. ) कीर्तिः— — सोमनाथोऽतिशब्द  
—( व. ग. ओ. ) ७ ७६, उषाति—( यत्कीर्त्यानाशु ) दयधी ( सि ) त्रिलोकोमालो—( व. ग. ओ. ) पांचो  
विलसत्—८ ७६ शिपरिधु ९ ७६, धृती — — कमल — — वाशी — — लयता — मिगमान—  
( व. ग. ओ. ) पांचो मुद्रोतते.  
छे. ८०

- ३० ... .. प्रणयिनी निः शंकमात्मंभरिभिर्दंती तमसां कुलं कलिलप्रध्वं-  
सबद्धोत्सवा ॥ ३८ [ ॥ ]' लोकोलोकालवाला जलनिधिसलिलासिक्त[ मुक्ता-  
वहंती ] [ शंभोर्मूर्द्धा ] वलंविन्यखिलगुणमयै-
- ३१ ... .. रंकुरैः कीर्त्तिवल्ली यस्य प्रालेयभानुप्रविकचकुसुमोदारतारा-  
परामैर्दिकचक्रं व्यापयंती जयति फणिपतिप्रांशुमूलाजगत्यां ॥ ३९ [ ॥ ]' ...  
... सावित्रीलक्ष्मीसौभाग्यदेव्याख्याः [ १ ]
- ३२ ... .. इच्छाज्ञानक्रियाख्येया यद्वदीशस्य शक्तयः ॥ ४० [ ॥ ]'  
ताभिर्भुवनवन्द्याभिः संध्याभिरिव वासरः [ १ ] [ श्रीधरः शोभते शश्वल्लोकव्या-  
प्येकदीपकः ॥ ४१ ] ... [ मालवतमाल ] वनायमानसेनागज-
- ३३ ... .. प्रकरभंगुरितां भुवं यः [ १ ] [ भू ]यः स्थिरां सपदि  
मंत्रवलेन कृत्वा श्रीदेवपत्तनमपालयदात्मशक्त्या ॥ ४२ [ ॥ ]' प्रलयजल-  
धिबेलोल्लोलकल्लोललोलं ... .. संपिष्टशैलं [ १ ] दलितधराणि-
- ३४ ... .. चक्रं वीरहंमीरचक्रं बहुतृणमकरोद्यः श्रीधरो दुर्गदर्पः ॥ ४३ [ ॥ ]' मातुः  
कैवल्यहेतोर्मुररिपुभवन् रोहिणीस्वामिनाम्ना ... केशवाद्यः [ १ ] नाम्ना ता-
- ३५ ... .. तस्य तद्वच्छिवभवनमपि ... .. [ धाम ] श्रीमच्छि-  
वस्य प्रतिहतदुरितं कारितं भूरिशोभं ॥ ४४ [ ॥ ]' वल्लो दौवारिकोभूद ...  
... .. गूर्जरात्रा निजनिपुण-
- ३६ ... .. गुणैः सूनुना ... [ १ ] [ येने[ ह ] श्रीधरीयो ह ] रनगर-  
पदे योजितस्तस्य नाम्ना प्रासादः श्रीधरेणाप्ययमवनिजयः कारितः ... ..  
[ ४५ ] ... .. धनस्तोमाच्चमत्कारिणः
- ३७ किञ्चिच्छ्रीनृपनायिकाभिरमित ... १ ... [ १ ] गीर्वाणाधिपचा [ पसा ]  
दरमहारत्नस्फुरज्योतिषां नैते मेरुमहीधर ... [ ४६ ]' [ १ ] मा द्विजवृद्धिभाजः
- ३८ ... .. समानदीर्घाः सगुणाः ... [ १ ] ... .. माहेश्वर-  
व्याकरणोपमानाः ॥ ४७ [ १ ]' ... .. [ १ ]  
... .. वैशेषिका इव ॥

१ छंद, शास्त्रीयविहीनित—० मत्त( वाग्द्वि छे विस्ता (स्य— ( व. ग. ओ. ) २ छंद, संधरा.  
३ छंद अनुष्टुप् (तस्य पत्यस्तु) सायिनिवित्रासवात—( व. ग. ओ. ६, पसंततिधकाः उत्तावमालवत०—( व. ग.  
ओ. ) ४ छंद, उत्ताल० वायवुं निति ५ छंद, उपजाति—प्रथम वंर) भूलथी ( व. ग. ओ. ) ५ छंद,  
शास्त्रीय—चरण धरणमात्रापातवन्जीवन पूर्ण कुम्भः श्रीमीमभूप— ( व. ३२१—नृत्तं — — — — मभितो मेदिरे के०—  
( व. ग. ओ. ) मपि — २ छ. ८ छंद, पहेलां त्रयु पाद वसंद, संधरा.—सूदरिगिरि — — — — —  
— दाक्या गुर्ज — ( व. ५५० ) उभेरे। पयु ४२५५० छ. ६ ५. ) ; सूनुनात्मालिगम्यं कारितः शंकरस्य —  
( व. ग. ओ. ) ८ छंद, शास्त्रीयविहीनित—पुष्पायुषमा,—भूपालराजमहीधरः शशिदशामाकार ( व. ग. ओ. ) —  
६ छंद, उपजाति — द्विजोत्तोमद्विजः तारका माहेश्वर—( व. ५५० ) १.

- १९ ... .. ॥ ४८ [ ॥ ]<sup>१</sup> चित्तश्रुति ... ..  
 ... [ १ ] ... .. मुनयो यथा ४९ [ ॥ ]<sup>१</sup> वि ...  
 ... .. गीः सततविहित-
- ४० ... .. धूपोद्धृता ... .. [ १ ] ... .. देते ॥ ५० [ ॥ ]<sup>१</sup>  
 ... [ कथाश्रयाय मठं वि ... .. [ १ ] ... ..  
 जेतः ॥ ५१ [ ॥ ]<sup>१</sup> अथ क-
- ४१ ... .. यमवि दैवादागतः ... .. श्रीधरेण [ १ ]  
 ... .. जलवि ... .. [ ॥ ५२ ॥ ]<sup>१</sup>  
 ... .. मूपालकुलसद्-
- ४२ ... .. रुः [ १ ] ... जीमूतबाह्व ... .. [ ॥ ५३ ॥ ]<sup>१</sup> ...  
 ... [ १ ] ... .. पावनो यतिपति-
- ४३ ... .. र्यस्यां हि पूजावि [ धिः ] ... .. ॥ ५४ [ १ ]<sup>१</sup>  
 श्री ... दूरे प्रसरपरिणते ... .. क्षणिकमतमहान्याल-
- ४४ ... .. संरंमसिधुः [ १ ] ... ..  
 [ तदादिर्विमलशिवमुनि ] मर्माननीयो [ मर्वेदुः ] ॥ ५५ [ ॥ ]<sup>१</sup> ... ..  
 ... .. च पादप-
- ४५ ... .. धौ [ १ ] अंगीकृता ... ..  
 ... [ ॥ ५६ ॥ ]<sup>१</sup> ... .. [ निः शेषपार्ष्णिमृणालबद्धः ]  
 [ मक्त्वास्य शुष्टः प्रतिपल्लदर्पः ] [ प्रशस्तिमेतामयमुद्धार ] ॥ ५७ [ ॥ ]<sup>१</sup> याव-
- ४६ द्विप्योरुरसि ... .. [ १ ]  
 [ यावद्वाणी विहरतिवि ... .. ता ... .. ॥ [ ५७ [ ॥ ]<sup>१</sup>  
 [ एते ] ... .. वेन प्रासादाः
- ४७ ... .. सूत्रिताः शुभाः । लिखि ... .. [ ॥ ६० ॥ ]  
 श्रीमद्विक्रमनृपसंवत् १२७३ वर्षे वैशाख शुदि ४ शुके [ निःषा ] दितमिति-  
 शिवमस्तु ॥ ७ ॥ मंगलं महाश्रीः ॥

१ ७६, अनुष्ठुभू-पहेलो पंक्तिनी श्रुतात-आरादयाः केषिभूता वेष्टे-( व. ग. ओ. ) २ ७६, अनुष्ठुभू ३ ७६, आशिनी-विमताः म्भवन्तोः पाराय-( व. ग. ओ. ) ४ ७६, त्रिदुष्ट-एषां मुसिदाय कथा धमाय मठं विधाय स्वपदेन वक्ता-( व. ग. ओ. ) ५ यतः ( धीनिवासी ); प्रतिवृत्तिमते यः पठितंमन्य-( ओष्ठु ५१६ ) मिमन्त्रति ६ ७६, अनुष्ठुभू; ७ ७६, आर्द्धविहीनित - - - - दधिपरि - - - मचिदः मुवी सदिपा - - - ह्यतोत्रित-( व. ग. ओ. ) ८ ७६, सञ्चर-दलद्वेष्टः क्षणितमत,-( व. ग. ओ. ) ९ ७६, पञ्चनितवः १-वीक्ष्य च पादयो-( व. ग. ओ. ) १० ७६, विप्लवनि. ५१६ १ साने अने प्रभूत ( व. ग. ओ. ) ११ अ-ह-ता-विहरति विदुर्वृष्टिर्वातालता - - - वागमसिद्धं गन्धनी यमदय- ( व. ग. ओ. )

# ભીમદેવ ૨ જાનો જામનગરતાળે ભરાણાનો શિલાલેખ

વિક્રમસંવત ૧૨૭૫ ભાદરવા સુદિ.

ઠાકિઆવાડમાં જામનગર તાળે ખંભાળીઆ નજીક ભરાણા એ એક નાનું ગામડું છે. આ ગામની પશ્ચિમે ભાવનો મઠ છે, જેમાં એક ખુલ્લો ઓટલો છે; જેની બાજુએ ગણપતિની છબી કોતરેલી છે. આ બાજુ ઉપર આ શિલાલેખ ચણી લીધેલો છે, અને તેના ઉપર ગાયનું ચિત્ર છે.

શિલાલેખનું માપ ૧૫"×૮" છે. નવ પંક્તિઓ કોતરેલી છે, જેમાંથી છેલ્લી બે અને પહેલી અને ચોથી પંક્તિઓના થોડા અક્ષરો ખિલકુલ અસ્પષ્ટ છે. અણહિલપુરના રાજા ભીમદેવે નીમેલા સૌરાષ્ટ્રના સુબા શ્રીસામંતસિંહનું નામ તેમાં વર્ણવ્યું છે. આ સુબાના આદેશથી એક વાવ ખંધાવવામાં આવી હતી, અને તેની ચાલુ સ્થિતિ માટે ભરાણા ગામની માંડવીની ઉપજમાંથી ખર્ચની ગોઠવણ કરી હતી.

આ લેખ દેવનાગરી લિપિમાં લખેલો છે, અને સંસ્કૃત ગદ્યમાં છે. તેનું વર્ષ વિક્રમ સંવત ૧૨૭૬ એટલે ઈ. સ. ૧૨૧૬ છે.

## अक्षरान्तर

- १ श्रीविक्रमात् संवत् १२(७)९ वर्षे माद्रपदशुदि... .. अद्येह श्रीमदणदि-  
२ लपाटकाधिष्ठितसमस्तरानावलीसमलंकृतमहारा-  
३ जाधिराजश्रीमद्भीमद(दे)वकल्याणविजयराज्ये श्रीसौ  
४ .... देशामियुक्तमहंश्री.... लवः श्रीसाम्बंतसी(सिं)ह  
५ कस्यादेशेन च विनियुक्तमहं(महान्) श्रीअरिसी(सिं)हठ. श्रीज  
६ यसीहाभ्यां श्रीमातरादेवीवापिकायाः पत्रदासनं का  
७ रितं ॥ तथा स्थानीयेपि पूजार्थं भद्राणकमंडपिकायां  
८ ... .. हि ... .. देवप्रति ... .. श्रीपि  
९ ... ..

### साधन-तः

વિક્રમ સંવત ૧૨૭૫ શાદરવા શુદ્ધિ ... આજે, શ્રીમદ્ અણ્ણહિલપાટકનિવાસી સમસ્ત રાત્રવસીથી મંદિત દરબારવાળો મહારાજાધિરાજ શ્રીમાન ભીમદેવના કથાણ્ણવંત અને વિજયી રાજ્યમાં શ્રીસારક દેશમાં કારભાર માટે નિમેશ શ્રીસામંતસિંહ દેવની આજ્ઞાથી મહાન શ્રીચરિ-સિંહ અને કંકર જયસિંહથી શ્રીમાતરાદેવી વાપીના સંબંધમાં આ લેખ કૌતરાર્યો છે તેનો હેતુ નીચે મુજબનો છે કે આ સ્થાનના પૂજના ખર્ચ માટે લરાણાની માંડવીની આપકમાંથી... ..

+++++



# શ્રીમન્નયંતસિંહ અથવા અભિનવ

## સિદ્ધરાજનું દાનપત્ર<sup>૧</sup>

વિક્રમ સંવત ૧૨૮૦ પોષ સુદિ ૩ ત્રીજ મંગળવાર

અક્ષરાન્તર

પત્રલં પહેલું

- ૧ સ્વસ્તિ રાજાવલીપૂર્વમ્ સમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરપરમ ...  
... મહારક ]ઉમાપતિવરલબ્ધ-
- ૨ પ્રસાદપ્રૌઢપ્રતાપાદિત્ય ચૌલુક્યકુલ[ કમલ ]... ... નાનેકસંગ્રામનિ... ...  
શ્રીમન્મૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાતમહારા-
- ૩ જાધિરાજપરમેશ્વરપરમમહારકઉમાપતિવરલબ્ધપ્રસાદપ્રાપ્તરાજ્યલક્ષ્મીસ્વયંવરશ્રી-  
ચામુંડરાજદેવપાદાનુધ્યાતમ-
- ૪ હારાજાધિરાજપરમેશ્વરપરમમહારકઉમાપતિવરલબ્ધપ્રસાદસંપાદિતરાજ્યલક્ષ્મીસ્વયં-  
વર ... ... શ્રી
- ૫ વલ્લભરાજદેવપાદાનુધ્યાતમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરપરમમહારકઉમાપતિવરલબ્ધ પ્ર-  
સાદપ્રૌઢપ્રતાપા ... ... ત્ત શ્રીદુર્લ્લ-
- ૬ ભરાજદેવપાદાનુધ્યાતમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરપરમમહારકઉમાપતિવરલબ્ધપ્રસાદ-  
પ્રૌઢપ્રતાપતિમિરારિ-
- ૭ રાજાભીમશ્રીમદ્દ્વીમદેવપાદાનુધ્યાતમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરપરમમહારકઉમાપતિ-  
વરલબ્ધપ્રસાદ[ પ્રાપ્તરા- ]
- ૮ જ્જલક્ષ્મીસ્વયંવરકામિનીકંદર્પત્રૈલોક્યમલ્લશ્રીકર્ણદેવપાદાનુધ્યાતમહારાજાધિરાજ-  
પરમેશ્વરપરમમહારકઉમા-
- ૯ પતિવરલબ્ધપ્રસાદાવાપ્તરાજ્યલક્ષ્મીસ્વયંવર અત્યદ્ભુત પ્રતાપમાર્ત્તંડ ચૌલુક્યકુ[ લ ]  
તિલકત્રિભુવનગંડવર્વર-[ ક ]જિણુ-

ઈ. એ. વા. ૬ પા. ૧૬૬ છ. બુદ્ધુર

૧ પતરાનું માપ ૧૪"X૧૫" લિપિ જૈન-દેવનાગરી. પતરાં ૬૧૨થી તથા તપાવી સાફ કરવાની  
અપત્રોથી ખરાબરીતે નુકશાન પામેલાં છે. પં. ૬-છેલ્લા ત્રણ અક્ષરો શંકાસ્પદ છે.

- १० अवंतीनाथसिद्धचक्रवर्त्तिश्रीमज्जयसिंहदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराज[ परमेश्वर-  
परमभट्टारकउमापतिव-
- ११ रत्नधर्मसादसंपादितराज्यलक्ष्मीस्वयंवराल्यदुतप्रतापमात्मानुचौलुक्यकुलकल्पद्रुम-  
विचारचतुरानतरणांगणवि-
- १२ निर्जितशाकन्मरीभूपालश्रीकुमारपालदेव पादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वर-  
परमभट्टारकउमापतिव-
- १३ लब्धप्रसादश्रीदप्रतापादित्यकलिकालनिष्कलंकावतारितरामराज्यआज्ञाऽजापाल-  
श्रीमज्जयपालदेवपादानुध्यात-
- १४ महाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारक उमापतिवरत्नधर्मसादश्रीदप्रतापवालाकं  
आहवपरामृतदुर्जयगर्जनका-
- १५ धिराजश्रीमूलराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराज[ परमेश्वर ]परमभट्टारकउमापति-  
वरत्नधर्मसाद — — — — ना-
- १६ रायणावतारश्रीमीमदेवतदनंतरं स्थाने महाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकउमाप-  
तिवरत्नधर्मसाद-\*
- १७ संपादितराज्यलक्ष्मीस्वयंवराल्यदुतप्रतापमार्तंडचौलुक्यकुलकल्पवल्लीविस्तारण-  
दीप्तसदुःसमयजल-
- १८ धिजलमप्रमेदिनीमंडलोद्धरणमहाबराहदुर्दैवदावानलनिर्दग्धगूर्जरधरावीजप्ररोहैकप-  
र्जन्यपृकांगवीरेत्या-
- १९ दिसमस्तविरदावलीसमुपेतश्रीमदणहिलपुरराजधानीअधिष्ठित अभिनवसिद्धराजश्री-  
मज्जयंतिसिंहदेवो
- २० वद्विपथकेगंमृतापथके चतत्रियुक्तविषयाधिकारिणो बोधयत्यस्तु वः संविदितं यथा ॥  
अस्यां तियौ संवत्सरमास-
- २१ पञ्चवारयुक्तायां गतसंवत्सरद्वादशवर्षशतेषु अशीत्युत्तरेषु पौषमासे शुक्लपक्षे तृती-  
यायां तियौ मौमवारे
- २२ संजातउत्तरागतसूर्यसंकमपर्वणि अंकतोऽपि सम्बत् १२८० वर्षे पौष शुद्धि ३  
मौमेज्येह संजात [ उत्त ] रानय-

## પતરૂં વીજું

- ૧ નપર્વણિ સ્નાત્વા શુચિર્ભૂત્વા ચરાચરગુરું ભગવંતં ભવાનીપતિમભ્યર્ચ્ય સંસારાસારતાં  
વીક્ષ્ય નલિનીદલગત +
- ૨ જલલવતરલતરં પ્રાણિતવ્યમાકલિજ્ય એદિકામુષ્મિકં ચ ફલમંગીકૃત્ય પિત્રોરાત્મ-  
[ નશ્વ પુણ્યયશો ]ભિવૃદ્ધ-
- ૩ યે પૂર્વપુરૂષાણાં સ્વર્ગોસ્થિતયે વર્ત્વિપથકે સાંપાવાડાગ્રામઃ પૂર્વ પલમાનદેવદાય-  
બ્રહ્મદાયવર્જી તથાંગં મૃતાપથકે શેષઃ
- ૪ દેવતિગ્રામમધ્યાત્ ડોડિયાપાટકસત્કમૃમિલ્ખંડ ૧ ઉભયમેતત્ પૂર્વસ્થદેવદાય-  
બ્રહ્મદાયવર્જિતં અસ્યામેવ મૂ-
- ૫ મૌ સોલું. રાણકઆના ૩. લૂણપસાકેન સ્વીયમાતૃસલ્લખણદેવિનામકે કારિત-  
સલ્લખણપુરે શ્રી[ આન ]લેશ્વરદે-
- ૬ વશીસલ્લખણેશ્વરદેવાભ્યાં શાસનોદકપૂર્વમસ્માભિઃ પ્રદત્તં ॥ સાંપાવાડાગ્રામસ્યા-  
ઘાટા યથા ॥ પૂર્વસ્યાં મટ્ટાશ્રી-
- ૭ શેષદેવતમૂમૌ સીમા । દક્ષિણસ્યાં ફાંચડીગ્રામહાંસલપુરગ્રામયોઃ સીમાયાં સીમા ।  
પશ્ચિમાયાં—————દ્રે—————ઝ-
- ૮ ગ્રામયોઃ સીમાયાં સીમા । ઉત્તરસ્યાં રાણેલોયગ્રામસ્વાંમિલગ્રામદ્. આધીવાડા-  
ગ્રામાણાં મટ્ટાશ્રીશેષદેવતમૂમૌ ચ
- ૯ સીમા । તથા ડોડિયાપાટકમૃમિલ્ખંડૈકસ્યાઘાટાઃ ॥ પૂર્વસ્યાં ઇટિલાગ્રામકાલ્હરી-  
ગ્રામવહિચરગ્રામાણાં સીમાયાં
- ૧૦ સીમા । દક્ષિણસ્યાં ફાંચડીગ્રામસીમાયાં સીમા । પશ્ચિમાયાં મટ્ટાશ્રીશેષદેવતમૂમૌ  
સીમા । ઉત્તરસ્યાં ડોડિયાપાટકમ-
- ૧૧ લ્યન્યમૂમૌ સંતિ ઇસાનવહપાનીયે તથા મટ્ટાશ્રીશેષદેવતમૂમૌ ચ સીમા ॥ એવમ-  
મીભિરાઘાટૈરુપલક્ષિતઃ સ્વસી- ‡
- ૧૨ માપર્યતઃ સવૃક્ષમાલાકુલઃ સહિરણ્યભાગમોગાસદંડદશાપરાધઃ સકાષ્ટતુળોદકો-  
પેતઃ નવનિધાનસાહિત આભ્યાં

+ પં. ૧ વીક્ષ્ય અસ્પષ્ટ છે. પં. ૨ વાંચો. માકલ્ય. પં. ૩ વાંચો. વર્દિ. પં. ૫ વાંચો. દેવી  
પં. ૬ મટ્ટા અસ્પષ્ટ છે. ‡ પં. ૧૧ પહેલું ચિહ્ન પ્વ નહીં સમ્બળ્ય તેવું છે, —કદાચ કે બદલે હોય  
વાંચો સતિષ્ઠમાન. પં. ૧૨ વાંચો. વૃક્ષ —; મોગઃ સ; કાષ્ટ.

- १३ देवाम्यां आचन्द्रार्णकालयावद्भोक्तव्यः । यथा दीपमानकरादिरण्यादि सर्वे सर्व-  
दाज्ञाथयणविधायीभूत्वाऽगुकाभ्यां देवा-
- १४ भ्यां समुपनेतव्यं । सामान्यं चैतत्पुण्यफलं मत्वाऽस्मद्वैश्वदेवैरपि भाविमोक्तमि-  
रस्मत्पदचदेवदायोऽयमह-
- १५ गन्तुमन्तव्यः पालनीयश्च । केनापि कदापि शासनमिदं न परिपन्थनीयं ॥ यत उक्तं  
च व्यासेन ॥ षष्ठिर्वर्षसहस्राणि
- १६ स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । प्यालेषा चानुमता च तान्नेष नरकं वसेत् ॥ १ मनु-  
भिर्वसुधा मुक्ता राजमिः सगरा[दिभि] यस्य-
- १७ स्य यदा भूमी तस्यतस्य तदा कलं ॥ २ अस्मद्वैश्वे च यो राजा ज्ञ्योमे—  
—स्तस्याहंकारमगो—
- १८ येत् ॥ १ भो भूषा जन्मनः पुण्यमस्यां किमपि मामकं । सर्वेषां—म—  
—। ४ ।—मिदं ऊचे
- १९ कालजातीयया० महं श्रीआशादित्यसुनु———श्रीस्तंयं
- २० कलः ॥
- २१ श्रीमजयसिंहदेवस्य

पं. १३ वांशो यावद्भो; — दीयः— विषयीम् पं. १४ भ्यां समुप. पठितनेः छेदो. अक्षरं पुंसी  
नांशो पं. १५ अथम अक्षरं पुंसी नांशो वांशो षष्ठिः— सहस्राणि. पं. १६ वांशो तिष्ठति;— आचुक्ता  
पं. २१ वांशो श्रीमज.  
ले. ८२

## સારાંશ

૧ પ્રસ્તાવના—( અ ) વંશાવલી.

૧ મૂલરાજ પહેલો—ઔલુક્ય કુળના કમલદેવને વિકસાવનાર પ્રૌઢ પ્રતાપી સૂર્ય.

૨ ચામુણ્ડરાજ.

૩ વલ્લભરાજ.

૪ દુર્લભરાજ.

૫ ભીમદેવ ૧.

૬ કર્ણદેવ. ત્રેલોક્યમહા.

૭ જયસિંહદેવ—ત્રિભુવનગંઢ, વર્વરક અને અવન્તિનાથને જિતનાર, સિદ્ધોનો ચક્રવર્તિ  
એકાંગવીર નામ ધીજી છે તે,

૮ કુમારપાલ—શાકંભરીના રાજાને યુદ્ધમાં હરાવનાર.

૯ અજયપાલ.

૧૦ મૂલરાજ ૨—ગજર્જનકેના રાજાને યુદ્ધમાં હરાવનાર.

૧૧ ભીમ—સાક્ષાત્ નારાયણ સ્વરૂપ તેના પછી તેના સ્થાને.

૧૨ જયન્તાસિંહ—અણહિલપાટકનો રાજા, અભિનવ સિદ્ધરાજ.

( બ ) જયન્તાસિંહ વર્ધિપથક અને અગંભૂતા અથવા ગંભૂતાના પથકના રાજપુત્રોને  
સંવત ૧૨૮૦, પોષ સુદિ ૩ ને મંગળવારે નીચેનું દાન જાહેર કરે છે.

૨ દાન—( ૧ ) વર્ધિપથકમાં સામ્પાવાડા ગામ. તેની સીમા:—

( અ ) પૂર્વમાં શેષદેવતની ભૂમિ

( બ ) દક્ષિણમાં કીચડી<sup>૧</sup> અને હાંસલપુર ગામો.

( ક ) પશ્ચિમમાં—

( ડ ) ઉત્તરે રાણેલોય, ખાંભિલ,<sup>૨</sup> આધિવાડા, ગામો અને ભટારક શ્રીશેષદેવતની ભૂમિ

( ૨ ) ગંભૂતા અથવા અગંભૂતા પથકમાં શેષદેવતિમાં ભૂમિખંડ ( જમીનનો ટુકડો ) તેની સીમા:—

( અ ) પૂર્વે ઇટિલા કાદહરી અને વહિચર<sup>૩</sup> ગામડાં

( બ ) દક્ષિણે કીચડી ગામ.

( ક ) પશ્ચિમે ભટારક શ્રીશેષદેવતની ભૂમિ.

( ડ ) ઉત્તરે દોડિયાપક.

૩ દાનનું પાત્ર—સોલંકી રાણા આનાઓ લાલુપસાકે તેની માતા સલખણદેવીના પુણ્યાર્થે  
સલખણપુરમાં ખાંધેલાં આનલેશ્વર અને સલખણેશ્વરનાં મંદિરો.

૧ દાનપત્ર નં. ૬ ( ઈ. એ. વા. ૬ પા. ૨૦૩ ) ના સારાંશની નોટ ૧૧ જુઓ. ૨ ક્વાર્ટર માસ્તર જનરલનું  
નકશાનું કારખેઈલું કદાચ હોય, જે રાધનપૂર સંસ્થાનમાં મુંજપૂરની પૂર્વે આયકવાડી સરહદ પર આવેલું છે  
૩ વિરમગામ અને પાટણના રસ્તામાં આવેલાં કાલરી અને ખેચરાણ ગામો હોવાનો સમ્ભવ છે.

पत्ररुं पहेलुं

- पसरुं बीजं

- \* ઈ. સો. વો. ૬ પા. ૧૬૯ ઇ. જ્યુલર. ૫૧૧૧ માં ૬૨ "x ૧૧૩" સિપિ. જેન દેવનાગરી-  
લિપિન મુરજિન છે. યોડા યોડાભાગોમાં અક્ષરો ઉખરી મથા છે. પં. ૧૫ વાંચો. જાતિ.

- ३ टकेऽस्यां संवत्सरमासपक्षपूर्विकायां तिथौ स्नात्वा चराचरगुरुं भगवंतं भवानीप-  
तिमभ्यर्च्य संसा-
- ४ रासारतां विचिंत्य नलिनीदलगतजललवतरलतरं प्राणितव्यमाकलिज्य ऐहिकाऽ-  
[ मुष्मि ]-+
- ५ कं च फलमंगीकृत्य पित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये नताउलीग्रामः स्वसीमाप-  
[ र्यन्तः स- ]
- ६ वृक्षमालाकुलकाष्टतृणोदकोपेतसहिरण्यभागभोगसदंडोदशारापधः सर्व[ दानी ]॥
- ७ समेतो नवनिधानसहितः पूर्वप्रदत्तदेवदायब्रह्मदायवर्जमंडल्यां श्रीमूलेश्वरदेवा-
- ८ य नित्यपूजार्थं तथा मठस्य भेत्यतपोधनानां भोजनार्थं च स्थानपतिः वेदगर्भराशेः  
शास-
- ९ नोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्तः ॥ ग्रामस्यास्य आघाटा यथा पूर्वस्यां ओंकरा —  
अवया — — —
- १० ग्रामयोः सीमायां सीमा । दक्षिणस्यां अवयाणिज्जुयांतिजग्रामयोः सीमायां  
सीमा । पश्चिमा-
- ११ यां बडसर तलपदभूमिसीमायां सीमा । उत्तरश्च ओंकुरालग्रामसीमासंलग्नबडसर  
[ सी ]मा-
- १२ [ यां ] सीमा । एवममीभिराघाटैरुपलक्षितं ग्राममेतन्मवगम्य तन्निवासिभिर्जनप-  
दैर्यथादी-
- १३ यमानदानीभोगप्रभृतिकं सदाज्ञाश्रव[ णविधेयै ]र्भूत्वा अमुष्मै भट्टारकाय समुप  
[ ने ]त-
- १४ [ व्यं ] सामान्यं चैतत् पुण्यफलं मत्वा असद्वंशजैरन्येऽपि भाविभोक्तृभिरस्मत्प्र-  
दत्त[ देवदा ]
- १५ [ योऽयम ]नुमंतव्यः । पालनीयश्च । उक्तं च भगवता व्यासेन । प्रष्टिवर्षसह-  
श्राणि स्वर्गे तिष्ठति [ भूमिदः ] ।
- १६ आछेत्ता चानुमंता च तान्येव नरकं व्रजेत् । १ अस्मद्वंशज — — —
- १७ कस्मिन्नाऽस्मि मम दत्तं न कोपयेत् । २ लिखितामिदं शासनं कायस्थान्वयप्रसूत  
ठ० सा-
- १८ [ ति ]कुमारसुत आक्षपटलि० सोमसीद्देन । दूतकोऽत्र महासांधि ठ० श्रीवहु-  
देव इति श्रीमद्भूमिदेवस्य

સારાંશ

૨ પ્રતાવના—( અ ) વંશાવલી.

( ૧ ) મૂલરાજ ૧ — ચોલુક્ય કુળના કમલદેવને વિકસાવનાર પ્રતાપીસૂર્ય

( ૨ ) ચાણુડરાજ

( ૩ ) વહીભરાજ

( ૪ ) દુર્લભરાજ

( ૫ ) ભીમદેવ ૧ લેા

( ૬ ) કર્ણદેવ, ત્રૈલોક્યમાદલ.

( ૭ ) જયસિંહદેવ — અવન્તિપતિને વર્વરંડોને છુતનાર અને સિદ્ધોનો ચક્રવર્તિ

( ૮ ) કુમારપાલદેવ — શિવનો પરમ ભક્ત.

( ૯ ) અજયદેવ— સાપાદલક્ષના ગાળને ખંડીઓ ખનાવનાર

( ૧૦ ) મૂલરાજ. ૨. — ગર્જનના રાજાનો પરાજય કરનાર, પૃથ્વીને પ્રકાશિત કરનાર પ્રભાતનો સૂર્ય

( ૧૧ ) ભીમદેવ ૨ — અભિનવ સિંધરાજ, રાત્રીનો ચક્રવર્તિ

( બ ) ભીમદેવ. ૨. અર્ધહિપાટકમાંથી ચાલીસાપથકના રાજપુરૂષો અને નિવાસીઓને વિક્રમ સંવત ૧૨૮૩, શ્રાવણ સુદી ૧૫ શુક્રવારે નીચેનું દાન બહેર કરે છેઃ—  
૨ દાનઃ— નતાઉક્ષી ગામ, તેની સીમાઃ—

( અ ) પૂર્વમાં ચોંકર ... અને અવયા...

( બ ) દક્ષિણમાં અવયાલિજ અને ચુયાન્તિજ ગામો

( ક ) પશ્ચિમે વડસરની તત્રપદ ભૂમિ

( ડ ) ઉત્તરે ચોંકરાલ અને વડસર ગામો

૩ દાનનાં પાત્રઃ— માણડલમાં મૂલેશ્વરનું મંદિર અને તેને ભેરેલા મઠના થોગીઓ, નિત્ય પૂજા અને ભોજનાર્થે; તેના દ્રશ્ય તરીકે— કથાનપતિ વેદગરંરાશિ ( માણડલ મઠનો રથાન પતિ )

૪ રાજપુરૂષો — દાનનો લેખક કાયસ્થ સાતીકુમારનો પુત્ર આક્ષપટલિક સોમસીદ્ધ. દત્તક મહા સાધિવિઞ્ઞિક ઠાકુર વહુદેવ.



## આળુગિરિપર શ્રીનેમનાથના મંદિરના જૈન લેખો<sup>૧</sup>

આર્કિઓલોજીકલ સર્વે ઓફ ધી ગાંધી પ્રેસિડેન્સીના સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ મી. એચ. ઠાકીન્સે આળુ પર્વત ઉપરનાં મંદિરોના લેખોની શાહીની છાપો ૧૯૦૨ માં તૈયાર કરી હતી, અને પ્રોફેસર હુલ્શે પ્રોફેસર કિલ્હોર્નને મોકલી હતી; જેણે તે પ્રસિદ્ધ કરવા માટે મને આપી હતી. નીચે પ્રસિદ્ધ કરેલા ૩૨ લેખો નેમનાથના મંદિરમાંથી છે, અને ઔલુક્ય રાજ વીરંધવલના મંત્રિ તેજપાલે તે મંદિર ગંધાવીને ધર્મસ્થાન તરીકે આખ્યાનું જણાવે છે. હાલ આ મંદિર ‘વસ્તુ-પાલ અને તેજપાલનું મંદિર’ ના નામથી ઓળખાતું લાગે છે; પરંતુ લેખોમાં પાચો તેજપાલે એકલાએ જ નાંખ્યો હોવાનું જણાવ્યું હોવાથી આ નામ જોડું છે, એ દેખીતું છે. એટલે જે મુનિને તે અર્પણ કર્યું હતું તેના નામથી ઓળખાવવાનું હું પસંદ કરું છું; અથવા લેખમાં ખતાવ્યા પ્રમાણેનું તેનું અસલ નામ લૂણસિંહવસહિકા અગર લૂણવસહિકા રાખવું, વધારે યોગ્ય લાગે છે.

### આળુગિરિના જૈન લેખો-લેખ નં ૧

વિક્રમ સંવત ૧૨૮૭ ફાગણ વદ ૩ રવિવાર

લેખ નં. ૧ મંદિરના એક ગોળલામાં ચણેલા પાથરના કાળા ટુકડામાં ક્રેતરેલો છે. એચ. એચ. વિલ્સને ૧૮૨૮ માં એસિયાટિક રિસરચીઝ વો. ૧૬ પા. ૩૦૨ માં તેનું એક લાખાન્તર પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. પ્રોફેસર અળાજી વિષ્ણુ કાયવટેએ પોતાના સોમેશ્વરદેવની ‘કીર્તિકૌમુદી’ પુસ્તકને વધારે “એ” માં ૧૮૮૩ માં તેના પાઠ તથા લાખાન્તર પ્રથમ પ્રસિદ્ધ કર્યા હતાં. ભાવનગરના આર્કિઓલોજીકલ ડિપાર્ટમેન્ટે પ્રસિદ્ધ કરેલા “કલેકશન ઓફ પ્રાકૃત એન્ડ સંસ્કૃત ઇન્સ્ક્રિપ્શન્સ” ના પા. ૧૭૪ ઉપર લાખાન્તર સાથે તેની ખીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થઈ હતી.

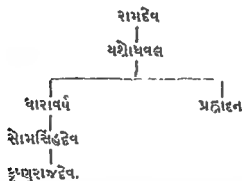
લખાણે લગભગ ૩’ ૧૩” પોહોળી ૨’ ૭” ઊંચી જગ્યા રોકેલી છે. તે સુંદર રીતે ક્રેતરેલું અને એકંદરે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. અક્ષરોનું કદ ૩” નું છે. લિપિ જૈન નાગરી છે. વ અને વ નો તફાવત મધ્યમાં ફક્ત એક ઝીણા મીડા વડે ખતાવેલો હોવાથી, અને તે મીડું છાપમાં સહેલાઈથી અદૃશ્ય થતું હોવાથી, કેટલીક વાર કયો અક્ષર છે તે જાણવું મુશ્કેલ થાય છે. લાખા સંસ્કૃત છે.

શરૂઆતનો ‘ઑ’ શબ્દ, ૧૭, ૨૬ અને ૩૦ મી પંક્તિઓનાં કેટલાંક વાક્યો તથા ૪૬-૪૭ પંક્તિઓ માંની છેવટની નોંધ, સિવાય આજો લેખ પત્રમાં છે. લેખરચના ઔલુક્ય રાજઓના પ્રખ્યાત પુરોહિત, અને ‘કીર્તિકૌમુદી’ ના કર્તા સોમેશ્વરદેવે કરી હતી; પરંતુ જોકે કેટલાક શ્લોકો કવિના મોટા લેખોની સાથે હરીફાઈ કરે છે, તો પણ એકંદરે કવિતા, કેટલીક કંટાળો ઉપજાવે તેવી પુનરુક્તિ તથા શ્લોકો વચ્ચેનાં કેટલેક અંશેના અસંબંધપણને લીધે, અવ્યવસ્થિત થઈ છે, એ નિશ્ચયપણે કહેવામાં વાંધો નથી.

સરસ્વતી અને ગણેશની સ્તુતિ પછી પ્રથમ તેજપાલના વંશનું વર્ણન આવે છે. તેઓનું જન્મસ્થાન ચૌલુક્ય રાજ્યોનું નિવાસસ્થાન અણહિલપુર શહેર હતું. વંશનો પૂર્વજ ચણકપ હતો. તેનો પુત્ર ચણકપ્રસાદ અને તેનો પુત્ર સોમ હતો. સોમનો પુત્ર અશ્વરાજ હતો, અને તેની સ્ત્રી કુમારદેવી હતી. તેઓને અગિયાર મંતાન હતાં. ચાર પુત્રો— લૂણિગ જે યુવાવસ્થામાં જ મરી ગયો હતો, મહાસદેવ, વસ્તુપાલ અને તેજપાલ; અને સાવ પુત્રીઓ— જાલ્હૂ, માણી, સાણી, ધનદેવી, સાહિગા, વયજીકા, અને પદમલદેવી. તે કુટુંબ જૈન ધર્મે પાળતું હતું અને પ્રાગ્વારોના વંશનું હતું. ચારે ભાઈઓને મંત્રિ, ( સચિવ ) કહ્યા છે. વસ્તુપાલ ચૌલુક્યોની સેવા કરતો એવું ચોખ્ખું કહ્યું છે. વસ્તુપાલ અને તેજપાલ, જેઓની વચ્ચે શુદ્ધ બંધુભાવ હોવાનું જણાય છે, તેઓનાં ખાસ વખાણુ કથાં છે, પરંતુ આ શ્લોકોમાં કંઈ ઐતિહાસિક સૂચન નથી.

મંત્રિઓ પછી તેઓના રાજ્યો, ચૌલુક્યોનું વર્ણન આવે છે. આમાં ક્રૂર કહેવાતા વાઘેલા વંશના વંશજોનું વર્ણન છે : જેવાકે—અણોરાજ, તેના પછી લવણપ્રસાદ, તેના પુત્ર વીરધવલ. વસ્તુપાલ અને તેજપાલે કરેલી વીરધવલની સેવાનાં, તથા આ રાજ્યો પૂર્ણ વિશ્વાસથી તેઓના સ્નેહનો બદલો વાળ્યો હતો તેનાં વખાણુના બે શ્લોકો ( ૨૮, ૨૯ ) ઉમેરેલા છે.

તે પછી અણચિન્તનું જ અણુદ પર્વત, એટલે હાલના આણુ પર્વતનું વર્ણન શરૂ થાય છે. અને તે પછી તેવી જ અસંખ્ય રીતે ચંદ્રાવતીના પરમારોની વંશાવલી શરૂ થાય છે. આ શ્લોકો આંહિ દાખલ કરવાનું કારણ એ છે કે, તેજપાલે આ મંદિર આણુ પર્વત ઉપર બંધાવ્યું હતું; અને આ પર્વત પરમારોના રાજ્યની હદમાં આવ્યો હતો. આ કારણ લેખના અંત ભાગમાંથી જ જણાય છે. પરમારોનું વર્ણન તેઓની ઉત્પત્તિ ત્રિપેની દંતકથાથી શરૂ થાય છે. તેઓના મૂળ પુરૂષ જેના ઉપરથી તેઓએ પોતાનું નામ ધારણ કર્યું હતું, તે વસિષ્ઠના યજ્ઞમાંથી ઉત્પન્ન થયો હતો અને પોતાના શત્રુઓનો નાશ ( જ-માળ ) કરવામાં આવેલ માનતો હોવાથી તે ઋષિએ તેને પરમાર નામ આપ્યું હતું, એમ કહેવાય છે. તે વંશમાં પ્રથમ ધુમરાજ થયો. અને તેના પછી ધનુષક, ધુવભટ્ટ અને રામદેવ સુધી અન્ય રાજ્યો થયા. રામદેવથી સર્ગગ વંશાવલી શરૂ થાય છે, જે નીચે પ્રમાણે છે:—



આ વંશાવલી ઉપરાંત લેખમાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી કેટલીક હકીકત અપાયેલી છે. યથોધવલે ત્યારે જાણ્યું કે માળવાનો રાજા બલ્લભ ચૌલુક્ય રાજા કુમારપાલનો શત્રુ થયો છે ત્યારે તેણે તેને તરવ જ મારી નાંખ્યો હતો, એમ કહ્યું છે. શ્લોકોના શબ્દોમાંથી આપણે એમ માની શકીએ કે વિક્રમ-સંવત ૧૨૬૫ ના આણુ પર્વતના લેખમાં યથોધવલના પુત્ર ધારાવર્ષને કુમારપાલના ભત્રિજા ભીમદેવ રાજા ખંડીયા રાજા તરીકે વર્ણવેલો છે તેવી જ રીતે યથોધવલ કુમારપાલનો ખંડીયો રાજા હતો. એટલે ખીજે સ્થળે કુમારપાલે પોતે બલ્લભનો નાશ કર્યો એમ કહ્યું છે તેમાં કંઈ નવાઈ નથી. સોમેશ્વરની " કીર્તિકીમુદી " માં કહ્યું છે કે, કુમારપાલે આવેશને

લીધે લડાઈમાં બદલાલ અને મલિકકામુન રાજાઓનાં મસ્તકો વિજયશ્રીનાં સ્તનોની જેમ પકડ્યાં હતાં. ભાવ બૃહસ્પતિના વલણી સંવત ૮૫૦ ના સોમનાથપટ્ટના લેખમાં તેને “તે હાથી ઓનાં—ધારાના રાજા બદલાલ, અને જંગલના રાજાનાં—મસ્તકો ઉપર તરાપ મારતો મિહ” કહ્યો છે. કુમારપાલના પૂર્વાધિકારિ જયસિંહ દેવની છેલ્લામાં છેલ્લી તારીખ વિક્રમ સંવત ૧૧૬૬ છે. કુમારપાલના પોતાના રાજ્યનો વહેલામાં વહેલો લેખ વિક્રમ—સંવત ૧૨૦૨ નો છે. મેરૂતુંગના “પ્રબંધચિન્તામણિ” મુજબ જયસિંહદેવે વિક્રમ સંવત ૧૧૬૬ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું. અને એ જ લેખકની “વિચારમેણી”માં તેના મૃત્યુની તારીખ વિક્રમ સંવત ૧૧૯૬ ના કાર્તિક શુકલ પક્ષ ૩, અને તેના ઉત્તરાધિકારિના રાજ્યારોહણની તારીખ તે જ વર્ષના માર્ગ-શીર્ષ શુકલ પક્ષ ૪ આપી છે.<sup>૧</sup> એટલે બદલાલનું મૃત્યુ સોમનાથ પાટણના લેખોની તારીખ-ઈ. સ. ૧૧૪૨ અને ૧૧૬૬ વચ્ચે થયું હશે. તેમ છતાં એ નામનો રાજા આ સમયના માળવાના પરમાર રાજાઓ અથવા ણીજા કોઈ પણ સમયના રાજાઓમાં થયો નથી. અને બદલાલ આ પરમાર વંશનો હતો એ તદ્દન અસંભવિત છે. તે કોણ હતો અને માળવાનું રાજ્ય શી રીતે મેળવવા પામ્યો એ સવાલોનો જવાબ હાલ આપી શકાતો નથી. પરંતુ પ્રેદેસર કદહૂન લંબાણ-પૂર્વક જે વિવેચન કર્યું છે તે તરફ ધ્યાન ઝેંચવા માગુ છું.<sup>૨</sup> તેઓ કહે છે કે, યશોવર્મનના મૃત્યુ પછી—જે ઇ. સ. ૧૧૩૫ અને ૧૧૪૪ વચ્ચે થયું હોવું જોઈએ—માળવાના રાજ્યમાં અરાજકતા હોવી જોઈએ જેનો લાભ લેવાને કોઈ વિજયી અથવા પચાવી પાડનારની ઇચ્છા થઈ હોવી જોઈએ.

ધારાવર્ષ, જેને મુગયા કરવાનો અત્યંત શોખ હોવાનું જણાય છે, કોંકણ અથવા કોંકણના રાજાનો શત્રુ હતો પણ તે સંબંધે કંઈ વિગત આપી નથી. ઉપર કહેલા આણુ પર્વતના વિક્રમ સંવત ૧૨૬૫ (ઇ. સ. ૧૨૦૯)ના લેખમાં ધારાવર્ષ “તે ચન્દ્રાવતીનો માત્રિક અને અસુરો(માણસિકો)નો શંભુ” ભીમદેવ ૨ જાનો ખંડિયો રાજા હોવાનું જણાવ્યું છે.

તેના અનુજ પ્રહ્લાદનને “સામંતસિંહે જ્યારે શુર્જર રાજાની સત્તાને લડાઈમાં તોડી નાંખી ત્યારે તેનું રક્ષણ કરવામાં જેની તરવાર કુશળ હતી તે” એમ વર્ણવ્યો છે. જે શુર્જર રાજાને સામંતસિંહનાથી પ્રહ્લાદનને ખ્યાલ્યો હતો તે ભીમદેવ ૨ જા હતો. પરંતુ તે સામંતસિંહ કોણ હતો, એ કહેવું મુશ્કેલ છે. કંઈ વધારે વિગત આપી ન હોવાથી અને તે નામ આ સમયમાં સામાન્ય હોવાથી તેને કોઈ પણ રાજા તરીકે ચોક્કસપણે ઓળખાવી શકાતો નથી. મારા મત પ્રમાણે આ લેખના સામંતસિંહ તરીકે ઓળખાવવાનો સૌથી વધારે હક્ક આણુ પર્વત અને સાદડીપના લેખોમાં બતાવેલા તે નામના શુદ્ધિ રાજાને છે. પહેલા લેખમાં તેનું વિજયસિંહ પછી પાંચમું નામ છે, જે વિજયસિંહ આશરે ઇ. સ. ૧૧૨૫ માં થયો હશે, અને તે લેખમાં તેજસિંહની પહેલાં તેનું (શુદ્ધિરાજાનું) પાંચમું સ્થાન છે. તેજસિંહનો ચિતોડગઢનો લેખ વિક્રમ સંવત ૧૩૨૪=ઇ. સ. ૧૨૬૭ નો છે. આથી શુદ્ધિ લગભગ ઇ. સ. ૧૨૦૦ માં રાજ્ય કર્યું હોવાનું જણાય છે, અને આ અનુમાન ઇ. સ. ૧૨૦૯ માં તેનો શત્રુ પ્રહ્લાદન યુવરાજ હતો, એ વાત સાથે બરોબર બંધ બેસતું આવે છે. અને ભૂગોલાની દૃષ્ટિએ પણ ચન્દ્રાવતીના પરમાર રાજાના પ્રદેશની સરહદ પર આવેલો શુદ્ધિલોનો પ્રદેશ મેદપાટ હોવાનું મેં કહ્યું છે તેમાં કાંઈ વાંધા જેવું નથી. એટલે પોતાના સાર્વભૌમ રાજાનો ખ્યાલ શુદ્ધિ રાજાના હુમલાથી પ્રહ્લાદન કરે, એ કુદરતી છે. ચોલુક્યો અને શુદ્ધિલોનો સંબંધ મૈત્રિનો નહતો, એ વીરધવલના પુત્ર વીસલદેવના એક દાનપત્ર ઉપરથી પૂરવાર થાય છે. તેમાં રાજાને “મેદપાટ-

૧ ઇ. એ. વો. ૧૦ પા. ૧૬૨ ૨ ઇ. એ. વો. ૧૯ પા. ૩૪૮ ૩ યશોવર્મનનો સૌથી છેલ્લો લેખ વિક્રમ સં. ૧૧૯૨ નું “ઉગ્ગૈનનું” પત્ર છે, અને સૌથી જૂનો તેના પુત્ર લક્ષ્મીવર્મનનો વિક્રમ સંવત ૧૨૦૦ નું “ઉગ્ગૈનનું” પત્ર છે. જુઓ ઇ. એ. વો. ૧૬ પા. ૩૪૯ અને પા. ૩૫૨. ૪ ઇ. એ. વો. ૧૬ પા. ૩૪૭. ૫ બાવનગર ઈન્સ્ક્રીપ્શન્સ પા. ૧૧૮

કેદાર કલ્પ-નામ્યવલ્લિ-કન્દોષ્ઠેન્દ્રન-ગુણલક્ષ્ય, "— મેદપાટક દેશના કલુશિતરાજ્યરૂપી વેદીના કંઠ-  
ને ઉખેડનાર કુહાડી જેવા છે છે"—તેના ઇલકળ આપ્યો છે.

પ્રદાનનાં લગ્નક પરાક્રમો ઉપરાંત તેની વિદ્વતા પણ વારંવાર વર્ણવાયેલી છે. આ પ્રશંસા  
જોડી નથી. તે સુવરાજ હતા ત્યારે તેણે લેલખો "વાર્ણનામ્" નામનો 'વ્યાયોગ' આપ્યોને  
મળ્યો છે. તથા 'સાર્વપર્યવત્તિ' માં તેના સ્વેલા કેટલાક શ્લોકો પણ છે.

સોમસિંહદેવ વિષે જણાવવા જેવું એ છે કે તેણે બ્રાહ્મણોના કર માફ કર્યા હતા.

પરમારોની વંશાવલી પછી ફરીથી તેજપાલના વંશ વિષે વર્ણન આવે છે. શ્લોકો ૪૩-૪૬ માં  
તેજપાલના બંધુ વસ્તુપાલ, તેની સ્ત્રી લક્ષ્મિદેવી અને ખાસ કરીને તેઓના પુત્ર જયંતસિંહ  
અથવા જૈત્રસિંહનું વર્ણન આવે છે. શ્લોક ૪૭-૪૯ માં તેજપાલની પોતાની પ્રશંસા આપેલી  
છે. ત્યાર બાદ તેજપાલની સ્ત્રી અનુપમદેવીના પિતાના વંશનું વર્ણન આપેલું છે. (શ્લોક ૫૦-  
૫૪) આ વર્ણન ચંદ્રારતીના રહીશ અને પ્રાગ્વાર કુટુંબના ગાંગાથી શરૂ થાય છે. (શ્લોક ૫૦)  
તેના પુત્ર ધરણિગ હતા. તે ત્રિભુવનદેવીને પરણ્યો હતો. તેઓની પુત્રી અનુપમદેવી હતી.  
(શ્લોક ૫૩-૫૪) તેજપાલ અને અનુપમદેવીનો પુત્ર લાવણ્યસિંહ અથવા લુણ્ણસિંહ હતા.  
(શ્લોક ૫૫-૫૭) શ્લોક ૫૮માં તેજપાલના વડિલ બંધુ મહાસદેવના કુટુંબની ટુંકી નોંધ આપેલી  
છે. મહાસદેવ અને તેની સ્ત્રી લીલુકાને એક પુત્ર, પુણ્ણસિંહ હતો. તે અજ્ઞલણ દેવીને પરણ્યો  
હતો અને તેને પેથક નામનો એક પુત્ર હતો.

શ્લોક ૫૯ અને ૬૦ માં કહ્યું છે કે, તેજપાલે અર્ધદ પર્વત ઉપર આ નેમિનાથનું મંદિર  
પોતાની સ્ત્રી અનુપમા અને પુત્ર લાવણ્યસિંહના શ્રેય માટે બંધાવ્યું હતું. અને તે પછીના  
પાંચ શ્લોકો(૬૧-૬૪)માં તે મંદિરની કેટલીક વિગતો આપી છે. મંદિર ધોળા આરસપાલનું છે.  
તેમાં આગળ એક મોટો મણ્ડપ અને તેની બાજુએએ જોને માટે બાવન મંદિરો વથા આગળ  
'બલ્લાનક' નામનાં બેઠક છે. તે ઉપરાંત તેમાં ચરણ, ચણ્ણપ્રસાદ, સોમ, અશ્વરાજ, લૂણિગ,  
મહાસદેવ, વસ્તુપાલ, તેજપાલ, જૈત્રસિંહ, અને લાવણ્યસિંહનાં હાથલીઓ ઉપલ બેસાડેલાં કથ  
પૂતળાં છે. આ પુાળાં પાછળ ફરીથી આ હશેનાં પુત્રાં દરેકની સ્ત્રીઓ સાથે ધોળા  
આરસપાલના બેઠકો ઉપર મૂક્યાં છે.

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના માનમાં લખેલા અને ખાસ કરીને તેઓનાં ધર્મોદાય સ્થળોની  
પ્રશંસા કરતા શ્લોકો વડે વર્ણન પૂરું થાય છે.

આના પછી તરત જ વસ્તુપાલ અને તેજપાલના પુરોહિતોના કુટુંબની વંશાવલી આવે છે.  
(શ્લોકો ૬૬-૭૨). તેઓ નાગેન્દ્ર ગણના હતા. તેઓનાં નામ અનુક્રમે મહેન્દ્રસૂરિ, શાન્તિસૂરિ,  
આનન્દસૂરિ, અપરસૂરિ, હરિમદ્રસૂરિ, વિજયસેનસૂરિ, ઉદયપ્રભસૂરિ છે. શ્લોક ૭૧ માં બતાવ્યા  
પ્રમાણે છેલ્લા તેનાં કાળો માટે પ્રખ્યાત હતા. આ કવિતાના નસુનાઓ ગિરનારના કેટલાક  
લેખોમાં સાચવેલા છે.

લેખના છેલ્લા શ્લોકો( ૭૨-૭૪)માં આશીર્વાદ છે, અને તેમાં કહ્યું છે કે, ચૌહુધ્યરાજ  
જેના પાદનું સેવન કરે છે એ સોએકરહેવે મંદિરની આ પ્રશસ્તિ લખી છે. લેખ કાતરનાર  
ચંદ્રેશ્વર, જે પાંધવનો પુત્ર અને કેટલેકનો પૌત્ર હતો, તેનું નામ વથા ઉપર કહેલા જૈન  
પુરોહિત વિજયસેનસૂરિએ મંદિર અર્પણ કર્યું તે વારીખ વગેરે ગદ્યમાં ઉમેરેલાં છે. અર્પણ કરવાનો  
દિવસ શ્રીવિક્રમ સંવત ૧૨૮૭ ના ફાલ્ગુન મુષ્ણપક્ષ ૩ ને સંવિવાર હતો. મહિનાના નામના  
પહેલા બે અક્ષરો જુનાઈ ગયા છે એટલે ગ્રે. કાલવટેએ કહ્યું છે તેમ તેને ધાવણ માસ કહી  
શકાય એ સાચું છે, પરંતુ લેખ નં. ૨ માં વારીખ ફરી વાર આપી હોવાથી 'ફાલ્ગુન' પાઠ  
સંકેત રહ્યો છે. ગ્રેહશ્વર કિલ્લોને બતાવું છે તે પ્રમાણે, આ વારીખ, સંવિવાર, ૩ ૭ માર્ચ  
ઇ. સ. ૧૨૩૦ ને મળતી આવે છે.

## अक्षरान्तर

- १ ओ<sup>२</sup> ॥ वंदे सरस्वतीं देवीं याति यार्का[ व ]मानसं । नी[ यमा ]ना [ निजेने ]  
व [ यानमा ]नस[ व ]सिन[ । । ] । १ यः [ क्ष ]तिमा[ नण्य रु[ णः प्रकोपे  
शांतोपि दीप्त ]ः स्मरनिग्रहाय । निमीलिताक्षो[ पि सम ]प्रदर्शा स वः  
शिवायास्तु शि-
- २ [ वात ]नूजः ॥ २ अणहिलपुरमस्ति स्वस्तिपात्रं प्रजा[ नाम ]जरजिर[ घुतुल्यै ]ः  
पा[ ल्य ]मानं चु[ लुक्यैः ] । [ चिरम ]तिरमणीनां य[ त्र वक्ते ] तु [ मंदी ]  
कृत इव[ सि ]तपक्षप्रक्षयेप्यंधकारः ॥ ३ तत्र प्राग्वाटान्वयमुकुटं कुटजप्रसून-
- ३ विशदयशाः । दानविनिर्जितकलद्रुमपंडश्रंडपः समभूत् ॥ ४ चंडप्र[ सा ]दसं  
[ ज ]ः स्वकुल[ प्रासा ]दहेमदंडोऽस्य । प्रसर[ त्की ]र्त्तिपताकः पुण्यविपाकेन  
सूनुरभूत् ॥ ५ आत्मगुणैः किरणैरिव सोमो रोगोद्गमं सतां कु— ॥
- ४ र्वन् । उदगादगाधमध्याहुग्धोदधिवांधवात्तरमात् ॥ ६ एतस्मादजनिजिनाधि[ ना ]-  
थभक्तिं विभ्राणः स्वमनसिशश्वदश्वरा[ ज ]ः । तस्यासीद्व्यिततमा कुमारदेवी  
देवीव त्रिपुररिपोः कुमारमाता ॥ ७ तयोः प्रथमपु— ॥
- ५ त्रोऽभून्मन्त्री लूणिगसंज्ञया । देवादवाप वालोऽपि सालोक्यं [ व ]ा सवेन[ स ]ः ॥ ८ ॥  
पूर्वमेव सचिवः स कोविदैर्गण्यते स्म गुणवत्सु लूणिगः । यस्य निस्तुपमतेर्मनीषया  
धिककृतेव धिपणस्य धीरपि ॥ ९ श्रीमल्लदेवः श्रि-
- ६ तमल्लदेवस्तस्यानुजो मंत्रिमतल्लिकाऽभूत् । बभूव यस्यान्यधनांगनासु लुब्धा न  
बुद्धिः शमलवधुद्धेः ॥ १० धर्मविधाने भुवनच्छिद्रपिधाने विभित्तसंधाने । सृष्टि-  
कृता न हि सृष्टः प्रतिमल्लो मल्लदेव- ॥
- ७ स्य ॥ ११ नीलनीरदकदम्बकमुक्तश्वेतकेतुकिरणोद्धरणेन । मल्लदेवयशसा गल-  
हस्तो हस्तिमल्लदशनांशुषु दत्तः ॥ १२ तस्यानुजो विजयते विजितेन्द्रियस्य सार-  
स्वतामृतकृताद्भुतहर्षवर्षः । श्रीवस्तु-
- ८ [ पा ]ल इति भालतलस्थितानि दौस्थ्यक्षराणि सुकृती कृतिनां विलुपन् ॥ १३  
विरचयति वस्तुपालश्चलुक्यसचिवेषु कविषु च प्रवरः । न कदाचिदर्थहरणं श्रीक-  
रणे काव्यकरणे व ॥ १४ तेजःपालपालितस्वा-
- ९ मितेजःपुंजः सोयं राजते मंत्रिराजः । दुर्वृत्तानां शंकनीयः कनीयानस्य आता  
विश्वविभ्रातकीर्त्तिः ॥ १५ तेजःपालस्य विष्णोश्च कः स्वरूपं निरूपयेत् !  
स्थितं जगत्रयीसूत्रं यदीयोदरकंदरे ॥ १६ जाल्हूमाऊसाऊ-

- १० धनदेवीसोहगावय जुकाख्याः । पदनलदेवी चैषां कमादिमाः सप्त सोदर्यः ॥ १७  
एतेऽश्वराजपुत्रा दशरथपुत्रास्त एव चत्वारः । माताः किल पुनरवनावेकोदर-  
वासलोभेन ॥ १८ अनुजन्मना समेतस्तेजःपा- ।
- ११ लेन वस्तुपालोऽयं । मदयति कस्य न हृदयं मधुमासो माधवेनेव ॥ १९ पंधान-  
मेको न वदपि गच्छेदिति स्मृतिप्रोक्तमिव स्मरंतौ । सहोदरौ दुर्द्धरमोहचौरौ  
संभूय धर्माध्वनिं तौ प्रवृत्तौ ॥ २० इदं सदा सो-
- १२ दरयोरुदेतु युगं युगव्यापतदोर्युगाश्चि । युगे चतुर्थेऽप्यनघेन येन कृतं कृतस्यागमनं  
युगस्य ॥ २१ मुक्तामयं शरीरं सोदरयोः सुचिरमेतयोरस्तु । मुक्तामयं किल  
महीवल्लयमिदं भाति यत्कीर्त्या ॥ २२ प-
- १३ कोत्पत्तिनिमित्तौ यद्यपि पाणी तयोस्तथाप्येकः । वामोऽभूदनयोर्न तु सोदरयोः  
कोपि दक्षिणयोः ॥ २३ धर्मस्थानां कितामुर्ध्वां सन्त्यतः कुर्वताऽमुना । दत्तः  
पादो बलाद्धंघ्रियुगलेन कलेर्गले ॥ २४ इतश्चोलुक्क्यवीरा- ।
- १४ णां वंशे शास्त्राविशेषकः । अर्णोराज इति ख्यातो जातस्तेजोमयः पुमान् ॥ २५  
तस्मादनंतरमनंतरितप्रतापः प्रापक्षितिं क्षतरिपुर्लब्धप्रसादः । स्वर्गापगाजलवल-  
क्षितशंखशुभावागमम यस्यलवणविधमतीत्य कीर्तिः
- १५ ॥ २६ सुतस्तस्मादासीद्गणरथकुसुमप्रतिहृतेः प्रतिष्मापालानां कचलितबले धीर-  
घवलः । ययः पुरे यस्य प्रसरति रतिक्रान्तमनसामसाध्वीनां भग्नाऽभिसरणकलायां  
कुशलता ॥ २७ चौलुङ्गयः सुहृत्सी स वीरघवलः क-
- १६ जेजपाना जपं य कर्णेपि चकार न प्रलभतामुद्दिश्य यौ मंत्रिणौ । आश्वामभ्युद-  
यातिरेकरुचिरं राज्यं स्वभर्तुः कृतं वादानां निवहा घटाः करटिनां बद्धाश्च तां-  
पाण्ये ॥ २८ तेन मंत्रिद्वयेनाथं जने जानुप्रवर्तिना । वि-
- १७ भुञ्जद्वयेनेव मुखमास्त्रियति श्रियं ॥ २९ इतश्च गौरीवरधुरधरसंभवो  
ऽयमस्त्यर्बुदः ककुदमद्रिद्वंद्वकस्य । मंदाकिर्नो घनजटेदघदुर्धमा [गे] यः श्याल-  
कः द्योतिमृतोऽभिनयं कराति ॥ ३० कचिदिह विहरतीर्त्वा- ।
- १८ क्षमाणस्य रामाः प्रसरति रतिरंतरमोक्षमाकांक्षतोऽपि । कचन गुनिभिरर्प्यां पदय-  
तस्तीर्थवीर्या भवति भवविरक्ता धीरधीरात्मनोऽपि ॥ ३१ श्रेयः श्रेष्ठवशिष्ठहोम-  
हुतभुक्तुं हान्मृतं द्यात्मजप्रचोत्ताधिकदेहदीधितिम-
- १९ रः वीर्याविशालीसरः । तं मत्वा परमार्णकरसिंहं ॥ व्याजहार युतेराचारः पर-  
मारुत्यजनि तज्जानाऽय तस्यान्वयः ॥ ३२ श्रीधुमराजः प्रथमं यभूय भूवासवस्त्र  
नरंद्वंद्वे । भूमीभूतो यः कृतवानभिज्ञानं पञ्चभूयोन्धे-

- २० दनवेदनासु ॥ ३३ धंधुकध्रुवभटादयस्ततस्ते रिपुद्विषघटाजितोऽभवन् । यत्कुलेऽ-  
जनि पुमान्मनोरमो रामदेव इति कामदेवजित् ॥ ३४ रोदः कंदरवर्त्तिकीर्त्तिल-  
हरीलिप्तामृतांशुद्युतेरप्रद्युम्नवशो यशोधवल इ-
- २१ त्यासीत्तनूजस्ततः । यश्चौलुक्यकुमारपालनृपतिप्रत्यर्थितामागतं मत्वा सत्वरमेव  
मालवपतिं वल्ललमालब्धवान् ॥ ३५ शत्रुश्रेणीगलविदलनोन्निद्रनिस्तृशंधारो धा-  
रावर्षः समजनि सुतस्तस्य विश्वप्रशस्यः । क्रोधाकांतप्र- ।
- २२ धनवसुधानिश्चले यत्र जाताश्च्योतन्नेत्रोत्पलजलकणाः कौंकणाधीशपत्न्यः ॥ ३६  
सोयं पुनर्दाशरथिः पृथिव्यामव्याहृतौजाः स्फुटमुज्जगाम । मारीचवैरादिव योऽ-  
धुनापि[ मृ ]गव्यमव्यग्रमतिः करोति ॥ ३७ सामं-
- २३ तसिंहसमितिक्षितिविक्षतौजः श्रीगूर्जरक्षितिपरक्षणदक्षिणासिः । प्रहादनस्तदनजो  
दनुजोत्तमारिचारिमित्र पुनरुज्ज्वलयांचकार ॥ ३८ देवी सरोजासनसंभवा किं कामप्रदा  
किं सुरसौरभेयी प्रहादनाकारधरा
- २४ धरायां मायातवत्येष न निश्चयो मे ॥ ३९ धारावर्षसुतोऽयं जयति श्रीसोमसिंहदे-  
वो यः । पितृतः शौर्यं विद्यां पितृव्यकाद्वानमुभयतो जगृहे ॥ ४० मुक्ता विप्रक-  
रानरातिनिकरान्निर्जित्य तर्किचन प्रापत्संप्रति सोम-
- २५ सिंहनृपतिः सोमप्रकाशं यशः । येनोर्व्वीतलमुज्ज्वलं रचयताप्युत्तम्यतामीर्ष्या  
सर्व्वेषामिह विद्विषां न हि मुखान्मालिन्यमुन्मूलितं ॥ ४१ वसुदेवस्येव सुतः  
श्रीकृष्णः कृष्णराजदेवोऽस्य । मात्राधिकप्रतापो यशोद-
- २६ यासंश्रितो जयति ॥ ४२ इतश्च अन्वयेन विनयेन विद्यया विक्रमेण मुकृतक-  
मेण च । कापि कोपि न पुमानुपैति मे वस्तुपालसदृशो दृशोः पथि ॥ ४३ दयिता  
ललितादेवीतनयमवीतनयमापसचिवेन्द्रात् । नाम्नाजयंत- ।
- २७ सिंहं जयंतमिन्द्रात्पुलोमपुत्रीव ॥ ४४ यः शैशवे विनयवैरिणि बोधबंध्ये धत्ते नयं  
च विनयं च गुणोदयं च । सोयं मनोभवपराभवजागरूकरूपो न कं मनसि  
चुंवाति जैत्रसिंहः ॥ ४५ श्रीवस्तुपालपुत्रः कल्पायुरयं जयं-
- २८ तसिंहोऽस्तु । कामादधिकं रूपं निरूप्यते यस्य दानं च ॥ ४६ स श्रीतेजः  
पालः सचिवश्चिरकालमस्तु तेजस्वी । येन जना निश्चिताश्चितामणिनेव नंदति  
॥ ४७ यच्चाणक्यामरगुरुद्वयाधिमुक्तादिकानां प्रागुत्पादं व्यधित भुवने

- २९ मंत्रिणां बुद्धिधाम्नां । चक्रेऽभ्यासः स खलु विधिना नूनमेनं विधातुं तेजःपालः  
कथमितरथाधिक्यमापिष तेपु ॥ ४८ अस्ति स्वस्तिनिकेतनं तनुभृतां श्रीवस्तुपा-  
लानुजस्तेजःपाल इति स्थितिं बलिकृतामुर्वीतले पालयन् । आत्मीयं व-
- ३० हु मन्यते न हि गुणग्रामं च कामंदाकश्चाणक्योपि चमत्करोति न हृदि प्रेक्षास्पदं  
प्रेक्ष्य यं ॥ ४९ इतश्च ॥ महं श्रीतेजःपालस्य पत्न्याः श्रीअनुपमदेव्याः पितृ-  
वंशवर्णनं- ॥ प्राम्वाटान्त्रयमंडनैकमुकुटं श्रीसांद्रचंद्रावर्तावास्तव्यः स्त-
- ३१ वनीयकीर्त्तिलहरिप्रसालितक्ष्मातलः । श्रीगागाभिषयासुधीरजनि यद्वाचानुरागादभूत्को  
नास्रमदो नदोल्लिखितो नोद्भूतोऽपि पुमान् ॥ ५० अनुसृतसज्जनसरणिर्धरणि-  
गनामा बभूव तत्तनयः । स्वप्रभुहृदये ।
- ३२ गुणिना हारेणैव स्थितं येन ॥ ५१ त्रिभुवनदेवी तस्य त्रिभुवनविख्यातशीलसं-  
पन्ना । दयिताऽमूदनयोः पुनरंगं द्वेषामनस्त्वेकं ॥ ५२ अनुपमदेवी देवी साक्षा-  
हाक्षायणीव शीलेन । तद्बहिता सहिता श्रीतेजःपालेन
- ३३ पत्न्याऽभूत् ॥ ५३ इयमनुपमदेवी दिव्यवृत्तप्रसूनव्रततिरजनि तेजःपालमंत्री-  
दपत्नी । नयविनयविवेकीचित्त्यदाक्षिण्यदानप्रमुखगुणगणैर्दुद्योतिताशेषगोत्रा ॥ ५४  
लावण्यसिंहस्तनयस्तयोरयं रयं जयजि- ।
- ३४ िद्विजयदुष्टवाजिनां । लब्ध्वापि मीनध्वजमंगलं वयः प्रयाति धर्मेकविधायिनाऽ-  
ध्वना ॥ ५५ श्रीतेजःपालतनयस्य गुणानमुप्यश्रीनूमासिंह कृतिनः कति न स्तुवं-  
ति । श्रीवंधनोद्धरतरैरपि यैः समंतादुद्गमता । त्रिजगति कि-
- ३५ यते स्मकीर्त्तः ॥ ५६ गुणघननिधानफलशः प्रकटोऽयमधेष्टितश्च सलसर्पः ।  
उपचयमयते सततं सुजनैरप्यजीव्यमानोऽपि ॥ ५७ महद्देवसचिवस्य नंदनः पूर्ण-  
सिंह इति लीलकासुतः । तस्य नंदति सुतोयमहणा-
- ३६ देविभूः सुकृतवेदम पेयढः ॥ ५८ अमूदनुपमा पत्नी तेजःपालस्य मंत्रिणी ।  
लावण्यसिंहनामायमायुष्मानेतयोः सुतः ॥ ५९ तेनःपालेन पुण्यार्थं तयोः पुत्रकल-  
त्रयोः । हर्म्य श्रीनेमिनायस्य तेने तेनेदमर्बुदे ।
- ३७ ॥ ६० तेजः पाल इति क्षितौदुसचिवः शंखोज्ज्वलाभिः शिलाश्रेणीभिः स्फुरद्दि-  
दुर्दुंदुरचिरं नेमिप्रमोर्मदिरं । उच्चैर्मटपमप्रतो जिन् वरा ज्वासाद्विपंचासतं तस्या-  
धेर्षु बलानेकं च पुरतो निष्पादयामासिवान् ॥ ६१ श्रीमचंड-
- ३८ [ प ] संमवः [ सम ] गवचंडप्रसादस्ततः सोमस्तत्रमवोऽध्वरान इति तत्पुत्राः  
पवित्राश्रयाः । श्रीमल्लूणिगमलदेवसचिवश्चोवस्तुपालाद्व्यास्तेजः पालसमन्विता  
जिनमतारामोजनमन्त्रीरदाः ॥ ६२ श्रीमन्त्रीधरवस्तुपालतनयः श्रीनै-



- ३९ त्रसिंहाहयस्तेजःपालसुतश्च विश्रुतमतिर्लावण्यसिंहाभिधः । एतेषां दशमूर्त्तयः  
करिवधस्कंधाधिरूढाश्चिरं राजंते जिनदर्शनार्थमयतां दिग्गायकानामिव ॥६३॥ मूर्त्ती-  
नामिह पृष्ठतः करिवधू पृष्ठप्रतिष्ठाजुपांतन्मूर्त्तीर्विम-
- ४० लाश्वखत्तकगताः कांतासमेता दश । चौलुक्यक्षितिपालवीरधवलस्याद्वैतबंधुः  
सुधीस्तेजःपाल इति व्यधापयदयं श्रीवस्तुपालानुजः ॥ ६४ तेजःपालः सक-  
लप्रजोपजीव्यस्य वस्तुपालस्य । सविधे विभाति सफलः
- ४१ सरोवरस्थेव सहकारः ॥ ६५ तेन भ्रातृयुगेन याप्रतिपुरग्रामाध्वशैलस्थलं वापी-  
कूपनिपानकाननसरः प्रासादसत्रादिको । धर्मस्थानपरंपरा नवतरा चक्रेऽथ जी-  
र्णोद्धृता तत्संख्यापि न बुध्यते यदि परं तद्वेदि-
- ४२ नी मेदिनी ॥ ६६ शंभोः श्वासगतागतानि गणयेद्यः सन्मतिर्योऽथ वा नेत्रोन्मी-  
लनमीलनानि कलयेन्मर्कडनाम्नो मुनेः । संख्यातुं सचिवद्वयीविरचितामेतामपेतापर-  
व्यापारः सुकृतानुकीर्त्तनततिं सोप्युज्जिहीते यदि ।
- ४३ ॥ ६७ सर्वत्र वर्त्ततां कीर्त्तिरश्वराजस्य शाश्वती । सुकर्तुमुपकर्तुं च जानीते यस्य  
संततिः ॥ ६८ आसीच्चंडपमंडितान्वयगुरुर्नागेंद्रगच्छश्रियश्चूडारत्नमयलसिद्धम-  
हिमा सूरिर्महेंद्राभिधः । तस्माद्विस्मयनीयचारुचरितः श्रीशांति-
- ४४ [ सूरिस्त ] तोप्यानंदामरसूरियुग्ममुदयच्चन्द्रार्कदीप्रद्युति ॥ ६९ श्रीजैनशासनवनीन-  
वनीरवाहः श्रीमांस्ततोऽप्यघहरो हरिभद्रसूरिः । विद्यामदोन्मदगदेष्वनवद्यवैद्यः  
ख्यातस्ततो विजयसेनमुनीश्वरोऽयं ॥ ७० गुरो[ स्त ]-
- ४५ स्या ि[ श ]षां पात्रं सूरिरस्त्युदयप्रभः । मौक्तिकानीव सूक्तानि भांति यत्प्रतिभां-  
बुधेः ॥ ७१ एतद्धर्मस्थानं धर्मस्थानस्य चास्य यः कर्त्ता । तावद्भूयमिदमदिया-  
दुदयत्ययमर्बुदो यावत् ॥ ७२ श्रीसोमेश्वरदेवश्चौलुक्यनरदेवसेवितां हि-
- ४६ युगः । रचयांचकार रुचिरां धर्मस्थानप्रशस्तिमिमां ॥ ७३ श्रीनेमेरुस्विकायाश्च  
प्रसादादर्बुदाचले । वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ ७४ सूत्रं  
केल्हणसुतधांधलपुत्रेण चंडेश्वरेण प्रशस्तिरियमुत्कीर्णा । [ । ]
- ४७ श्रीविक्रम [ संवत् १२८७ व ]र्षे[ फाल्गु ]ण वदि ३ रवौ श्री[ नागेंद्रग ]च्छे  
[ श्रीविजय ]सेनसूरिभिः प्रतिष्ठा कृता ॥

ભાષાન્તર

(શ્લોક. ૧) ઓ. દેવી સરસ્વતી જે કવિઓનાં મનમાં પ્રવેશ કરે છે અને જેનું હસ-વાહન છે તેની હું આરાધના કરું છું.

(શ્લોક. ૨) (શિવનો પુત્ર (ગણેશ) જે શાંત હોવા છતાં ક્રોધથી રક્ત છે. શાન્ત છતાં દામના નિગડ માટે ગળે છે અને ચક્ર બંધ હોવા છતાં જે સર્વ જીવો છે તે તમારું કલ્યાણ કરે.

(શ્લોક. ૩) પ્રભાસુખનું સ્થાન, અજ, રજિ અને રઘુ સરખા ચુલકયથી રક્ષિત અણ્-દિલપુર શહેર છે—જ્યાં શુકલ પક્ષને અતે ચિરકાળ સુધી અતિ મુંદર રમણીઓનાં શરી જેવાં સુખથી અંધકાર મન્દ થાય છે.

(શ્લોક. ૪) તે શહેરમાં, કુટજકુસુમ જેવા શુભ યશનાળો, કદપતરથી દાન દેવામાં અધિક, પ્રાગાદ અન્વધનો સુગદ અણ્ડપ હતો.

(શ્લોક. ૫) તેના સત્કર્મના કૃષ્ણ રૂપે, તેના મહેલ ઉપર કીર્તિધ્વજ ફરકતા સુવર્ણ હણે જેવો, અણ્ડપસાદ નામે પુત્ર જન્મેલો હતો.

(શ્લોક. ૬) તેને, કે જે વિશાળ મનનો હતો અને જે દુષ્પ્રદિધિ (દૂધનો સાગર) જેવો હતો તેને સોમ ઉદ્ભવ્યો—જે સદ્ગુણથી સજ્જનોને, મધ્યમાં ઉંડા એવા દુષ્પ્રદિધિમાંથી ઉદ્ભવેલા ધન્ડનાં કિરણો માફક આનંદ રેડતો.

(શ્લોક. ૭) તેને જિનાધિનાથની ભક્તિ દૃઢ્યમાં નિત્ય ધારનાર અશ્વરાજ પુત્ર હતો. તેને ત્રિપુરરિપુની પત્ની અને કુમારની માતા દેવી પાર્વતી જેવી કુમારદેવી પત્ની હતી.

(શ્લોક. ૮) તેમનો પ્રથમ પુત્ર લક્ષ્મીગ નામનો મંત્રી હતો. પણ દેવશાત્ તે બાધ્યાવ-સ્થામાં જ મૃત્યુ પામ્યો હતો.

(શ્લોક. ૯) એ ત્રિશુદ્ધ મનનો મંત્રી લક્ષ્મીગ, જેની મતિ શૃંગસ્પતિના ગ્લાનની પણ અવ-ગણના કરતી, તે

(શ્લોક. ૧૦) તેનો નાનો શાઈ શ્રી મદલદેવ હતો જે જિતેન્દ્રિય હોઈને પરમ્પ્રીની લાલસા-વાળો ન હોતો.

(શ્લોક. ૧૧) ધર્મવિધાનમાં (અનુધાનમાં), પ્રભાં છિદ્ર ઢાંકવામાં અને વિનિભનું (ત્રૂદેલું) અનુસંધાન કરવામાં વિધાતાએ મદલદેવનો સ્પર્ધી સન્ધર્ષી નરતો

(શ્લોક. ૧૨) કાળાં વાદળોના સમૂહમાંથી મુક્ત થયેલાં ચંદ્રનાં કિરણોની હરીફાઈ કરતા મદલદેવતા યથે હસ્તિમહ્તના દાંતનાં કિરણોને ગળેથી પકડ્યાં (મતલબ કે ધન્દના દાથી ઐશ-વતના દશનનાં શુભ કિરણો જ્યાં પ્રસરતાં હતાં ત્યાં સુધી તેનો યશ પહોંચ્યો એટલે ડિગ્ગન્ત પર્યંત કીર્તિ વ્યાપી.)

(શ્લોક. ૧૩) ઇન્દ્રિયો પર વિજય મેળવનાર એ પુરૂષનો અનુજ શીમાન વસ્તુપાલ હતો, જે કાલ્યના અમૃતથી અદ્ભુત હર્ષની વૃદ્ધિ કરતો અને જેણે વિદ્વાનોના લલાટ પરથી આપદ શબ્દ ભૂત્રી નાંખ્યો હતો.

(શ્લોક. ૧૪) સુલુપ્તના સચિવોમાં અને કવિઓમાં અથ વસ્તુપાલ પૈસા મેળવવામાં કે કાલ્યદૃતિમાં પારકાના અર્ધનું દરણું કદાપિ કરતો નહીં.

(શ્લોક. ૧૫) તેનો ન્હાનો ભાઈ મંત્રિરાજ તેજપાલ હતો જે સ્વામીના તેજનું પાલન કર-નારો હતો અને જેનો દુષ્ટાને હર હતો, જેની કીર્તિ આરે દિશામાં પ્રસરી હતી.

(શ્લોક. ૧૬) તેજપાલ તથા વિષ્ણુનાં સ્વરૂપનું નિરૂપણ કોણ કરી શકે ? કારણ કે પ્રથ-મના ઉદરકંઠમાં ત્રણે જગતનાં નીતિનાં સૂત્રો રહેલાં હતાં જ્યારે બીજાનાં (વિષ્ણુના) ઉદર કંઠમાં ત્રણે જગત વિતગ્રાધ રહેલાં છે.

(શ્લોક. ૧૭) આ ભાઈઓને અનુક્રમે ભદ્ર, માગ્ધ, સાલિ, ધનદેવી, સોડગા, વધજીકા અને પદ્મવદની સાત બહેનો હતી.

( શ્લો. ૧૮ ) ખરેખર, અશ્વરાજના આ પુત્રો એક જ ઉદરમાં રહેવાના હોલે પૃથ્વી પર ફરી આવેલા દશરથ રાજાના ચાર પુત્રો જ હતા.

( શ્લો. ૧૯ ) અનુજ ( ન્હાના ભાઈ ) તેજપાલના સાથવાળો વસ્તુપાલ, મધુ માસ પછી આવતા માધવ માસની માફક સર્વનું હૃદય રંજતો નથી ?

( શ્લો. ૨૦ ) 'એટલા ઠદિ માર્ગમાં જવું નહીં એ સ્મૃતિ વચન ધ્યાનમાં રાખી તે બે ભાઈઓ મોહ રૂપી ચોરના લયવાળા સદ્ગુણોના પંથ ઉપર સાથે ચાલે છે.

( શ્લો. ૨૧ ) યુગ જેટલા લાંબા બાહુવાળા આ બે ભાઈઓની જોડીનો ઉદય થાઓ; જે જોડીએ ચોથા યુગમાં પણ કૃતયુગનું આગમન ફરી કરાવ્યું હતું.

( શ્લો. ૨૨ ) જેઓની કીર્તિથી ભૂમિમંડલ મુક્તામય લાસે છે તે બંને ભાઈઓનાં શરીર ચિરકાળ સુધી રોગથી મુક્ત રહે.

( શ્લો. ૨૩ ) એક જ દેહમાંથી બન્ને બાહુ નીકળે છે છતાં તેમાં એક વામ ( ડાબો-ખરાબ ) છે. પણ આ બે બાન્ધવોમાંથી (એક જ પિતાથી થએલા હોવા છતાં) એક પણ તેવો ( વામ ) નથી, કારણકે બન્ને પ્રામાણિક ( દક્ષિણ ) હતા.

( શ્લો. ૨૪ ) આ બન્ને ભ્રાતાઓએ ધર્મસ્થાનોથી પૃથ્વી અંકિતકરીને દક્ષિણના કંઠપર બલથી પોતાનો પગ મૂક્યો હતો.

( શ્લો. ૨૫ ) ચૌલુક્ય વીરોના વંશમાં તે શાખાના અલંકાર તેજસ્વી પુરુષ અર્જુનરાજ જન્મ્યો હતો.

( શ્લો. ૨૬ ) તેના પછી લવણપ્રસાદે પૃથ્વી પ્રાપ્ત કરી; જેનો પ્રતાપ ઢાંક્યો ન હતો, જેણે શત્રુસંહાર કર્યો હતો અને જેનો ગંગાના જલથી ઘેવાએલા શંખ જેવો શુભ્ર યશ ખારા સમુદ્રથી પહેલે પાર પહોંચ્યો.

( શ્લો. ૨૭ ) દશરથ અને કકુત્સ્થની પ્રતિમા જેવા આ નૃપને વીરધવલ નામનો શત્રુના દળને હણનારો પુત્ર થયો. જ્યારે આ પુરુષને યશ પૂર માફક પ્રસરતો હતો ત્યારે, કામથી પીડિત મનવાળી અસાધવી સ્ત્રીઓની અલિસરણકલામાં કુશળતા નિષ્ફળ નીવડતી.

( શ્લો. ૨૮ ) આ પ્રજા વીરધવલ ચૌલુક્ય જ્યારે નિન્દાગોર હોકો તે બે સચિવોની નિન્દા કરતા તે બિલકુલ સાંભળતો નહીં. અને આ સચિવોએ તેમના સ્વામિનું રાજ્ય અતિ ઉન્નતિથી શોભાવ્યું અને ગજસેનાઓ અને ઘોડાનાં યુથો તેના મહેલનાં આંગણમાં અંધાવ્યાં.

( શ્લો. ૨૯ ) આ બન્ને સચિવો સહિત તે રાજ ઘુંટણ સુધી લાંબા બે હાથથી શ્રીને સુખથી એટલે સહેલાઈથી ભેટ્ટે છે, એમ મને લાગે છે.

( શ્લો. ૩૦ ) શિવનો શ્વસુર હિમાલયનો પુત્ર ગિરિસમૂહની ટાચ અર્ધુદગિરિ છે, જે મન્દાકિનીને વાહનથી ઘેરાએલા શિખરપર ધારણ કરી રહેલો હોઈ ઘટ જટાવાળા મસ્તકપર ગંગા ધારણ કરનાર શિવનું ( જેનો તે સાળો છે ) અનુકરણ કરે છે.

( શ્લો. ૩૧ ) આ પર્વત પર કોઈ સ્થળે રમ્ય લલનાઓને વિહાર કરતી જોઈને મોક્ષની આંકાક્ષાવાળાને પણ રતિ ઉત્પન્ન થાય છે, જ્યારે કોઈ સ્થાનમાં મુનિઓને માટે બાંધેલાં તીર્થ સ્થાનોની હાર જોઈ અસ્થિર મનના માણસને પણ જગતથી વિરક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

( શ્લો. ૩૨ ) શ્રેયને લઈને શ્રેષ્ઠ વસિષ્ઠના હોમના અગ્નિ કુંડમાંથી મૃતંડના પુત્ર-સૂર્ય-થી અધિક જ્યોતિવાળો પુરુષ પ્રકટ થયો. તે શત્રુસંહારમાં આનન્દ પામશે એમ માનીને તે શ્રુતિ-જ્ઞાનીએ તેને પરમાર એવું નામ આપ્યું; તે સમયથી તેના કુળનું નામ તે પડ્યું.

( શ્લો. ૩૩ ) તે નૃપોના વંશમાં પ્રથમ શ્રીધૃમરાજ થયો. તે પૃથ્વીપર ઇન્દ્ર સરખો હતો કારણકે ઇન્દ્રે પર્વતોને, પાંખોનું છેદન કરી, વેદનાનો અનુભવ આપ્યો હતો તેમ આ નૃપે રાજાઓને, બન્ને પક્ષ છેદી, વેદનાનું જ્ઞાન કરાવ્યું હતું.

( શ્લો. ૩૪ ) ધંધુક, કુવલકાદિ અરિની ગજસેનાનો પરાજય કરનાર ઉત્પત્ત યથા; તેમના કુલમાં કામદેવને જિતનાર મનોરમ ‘રામદેવ’ જન્મ્યો હતો.

( શ્લો. ૩૫ ) પૃથ્વીથી સર્વં પર્વત ભરેલા જેના યથાસાગરનાં મોઢાંથી ચંદ્રનાં કિરણો લેપાઈ જતાં એવા આ નૃપને યથોપવસ નામે પુત્ર જે કામદેવને વશ ન હતો તે પ્રકટ્યો અને માલવાનો સ્વામિ બલ્લાલ, ચૌહુક્ય નૃપ કુમારપાલ તરફ શત્રુભાવ રાખતો થયો છે તેમ બાણી તેણે તેનો સત્વર નાશ કર્યો.

( શ્લો. ૩૬ ) તેને વિશ્વમાં પ્રચંડ પામેલો, શત્રુગણનાં ગળાં છેલ્લામાં અપ્રતિહત અસિ-ધારાવાળો ધારાવર્ષ પુત્ર થયો. જ્યારે તે દ્વાપરી પ્રદીપ્ત થઈ રણક્ષેત્ર પર નિશ્ચલ રહ્યો ત્યારે કૌંકળનાથની પત્નીઓનાં નેત્રકમળમાંથી આંસુ પડતાં હતાં.

( શ્લો. ૩૭ ) ખરેખર તે અબ્યાહત બલવાળો પૃથ્વી પર ફરી અવતરેલો દશરથનો પુત્ર રામજ હતો; જે મારીચ માટે વૈરથી આ સમયમાં પશુ મૃગયા જેલવામાં આસક્ત મતિવાળો હતો.

( શ્લો. ૩૮ ) તેનો અતુજ પ્રજ્ઞાદન હતો. તેણે સામંતસિંહ સાથે રણભૂમિમાં ક્ષીણ થયેલા બળવાળા શ્રીમાનુ ચુર્ચર નૃપનું દક્ષતાબરેલી તરવારથી રક્ષણ કર્યું હતું; અને હતુદશના સર્વથી મહાન શત્રુ વિષ્ણુનું ચારિત્ર પુનઃ ભૂમિ પર ઉજ્જવળ કર્યું.

( શ્લો. ૩૯ ) હું નિર્જીવ કરી શકતો નથી કે પ્રજ્ઞામાંથી ઉત્પત્ત થયેલી સરસ્વતી દેવીએ અથવા અભિક્ષાપૂર્ણ કરનારી દેવોની કામધેનુએ પ્રજ્ઞાદનનું રૂપ ધારણ કરી પુનઃ પૃથ્વી પર જન્મ લીધેલો છે.

( શ્લો. ૪૦ ) ધારાવર્ષનો આ પુત્ર શ્રી સોમસિંહદેવનો જય થાયો ! જેણે પિતાનું શૌર્ય, કાકાની વિદ્યા અને બન્નેની દાનશક્તિ પ્રાપ્ત કરેલી હતી.

( શ્લો. ૪૧ ) ધાદ્યલોના કર માફ કરીને અને શત્રુગણનો વિજય કરીને સોમસિંહ નૃપે ધન્વના પ્રકાશ જેવો યથા પ્રાપ્ત કર્યો; જે યથે પૃથ્વીને અજવાળતો છતાં ઇર્ષાથી મોહ પામતા શત્રુઓનાં મુખ પરથી મહાનતાનું હરણ કર્યું નહીં.

( શ્લો. ૪૨ ) તેના પુત્ર કૃષ્ણ રામદેવનો જય હો ! જે કૃષ્ણરામનો પ્રતાપ અમાપ છે, અને જે યથા અને દયાથી આલંબિત થયો હોવાથી, યથોદ્દાથી અનુરક્ત વસુદેવના પુત્ર અને માતાથી અધિક પ્રતાપ વાળા શ્રીકૃષ્ણના સરખો લાગતો હતો.

( શ્લો. ૪૩ ) વળી કુળમાં, વિનયમાં વિદ્યામાં, શૌર્યમાં, નિત્યદાનમાં વસ્તુપાલ જેવો ખીન્ન કોઈ માણસ કોઈ પણ જગ્યાએ મારા દૃષ્ટિપથમાં આવતો નથી.

( શ્લો. ૪૪ ) આ શ્રેષ્ઠ સચિવથી, તેની પ્રિયતમા લલિતાદેવીને, પુલોહાનની પુત્રીને ધન્વની જ્યન્ત પ્રાપ્ત થયો હતો તેમ, વિનયસંપન્ન જ્યન્તસિંહદેવ પુત્ર થયો.

( શ્લો. ૪૫ ) આ જૈત્રસિંહ, જેનું રૂપ કામદેવને જિતવા તલસે છે, અને જે વિનય અને જ્ઞાનથી વિમુખ બાલપણમાં પણ વિનય અને સદ્ગુણોનો આપિર્ણાવ કરે છે, તે કોનું હૃદય નથી આકર્ષતો ?

( શ્લો. ૪૬ ) શ્રી વસ્તુપાલનો પુત્ર જ્યન્તસિંહ-જે રૂપમાં કામદેવથી અધિક છે અને જે યાચકોને પ્રાર્થના કરતાં અધિક દાન આપે છે, તે એક કટપાત્રી થાયો !

( શ્લો. ૪૭ ) શ્રીમાન તેજપાલ મંત્રિ જેનાથી ચિંતામયિ માફક પ્રભા નિશ્ચિન્ત આનન્દ કરે છે તે ચિર કાળ સત્તાનો ઉપયોગ કરે.

(શ્લો. ૪૮) ચાલુક્ય, ગૃહસ્પતિ, મરૂદ્વાધિ શુક્ર આદિ શુદ્ધિધામ મંત્રિઓને પહેલાં પૃથ્વી પર વિધાતાએ આ મંત્રિ(તેજપાલ)ને ઉત્પન્ન કરવાના અભ્યાસ માટે જ ગરબર સંખ્યા હતા નહીં તો તેજપાલ તેમના કરતાં અધિકતર ક્યાંથી હોય ?

(શ્લો. ૪૯) સમસ્ત પ્રાણીઓનો અભ્યુદય, નિવાસ, ગણિતે સ્થાપેલી સ્થિતિનું પાલન કરતો, શ્રી વસ્તુપાલનો અનુજ તેજપાલ હતો. આ જ્ઞેવાલાયક તેજપાલને જોઈ કામન્દુદિ પોતાના ગુણગ્રામને અધિક ખ્યાલ રાખતો નથી અને ચાલુક્ય પણ પોતાની મતિ માટે વિસ્મય પમાડતો નથી. વળી મહં શ્રી તેજપાલની પત્ની શ્રીમતી અનુપમ દેવીના પિતૃવંશનું વર્ણન:—

(શ્લો. ૫૦) પ્રાગ્વાટ અન્વયનો મુગટ, લક્ષ્મીથી ભરપૂર ચન્દ્રાવતીનો નિવાસી, જેણે ભૂમિ તલનું પ્રશંસનીય કીર્તિથી પ્રદાલન કર્યું હતું તે ધીરપુરુષ શ્રી ગાગા જન્મ્યો હતો; જેના સદા-ચારના અનુરાગથી કોણ આનન્દિત થયો નથી કે કોણ મસ્તક ડાલાવ્યું નથી કે કોનાં રામાંચ ઉદ્ભૂત થયાં નથી ?

(શ્લો. ૫૧) તેને સજ્જનોના પંથને અનુસરવાવાળો ધરણીગ નામનો પુત્ર જન્મ્યો; જેણે ગુણસંપન્ન હોઈ, પોતાના સ્વામિના હૃદયમાં હારની પેઠે સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું.

(શ્લો. ૫૨) તેને ત્રિભુવનમાં વિખ્યાત શિલવાળી ત્રિભુવનદેવી દયિતા હતી. આ ગંભીરના દેહ જૂઠા હતા પણ મન એક જ હતું.

(શ્લો. ૫૩) શીલમાં સાક્ષાત્ દક્ષની પુત્રી પાર્વતી જેવી તેમની પુત્રી અનુપમદેવીનું શ્રીતેજપાલ સાથે લગ્ન થયું હતું.

(શ્લો. ૫૪) સદાચાર રૂપી દિવ્ય કુસમ ધારતી લતા, આ અનુપમદેવી જે પોતાના કુળને નય, વિનય, વિવેક, ઔશિત્ય, દાક્ષિણ્ય, દાન આદિથી ઇન્દુ સમાન ગુણગણથી પોતાનાં સકલ કુલને પ્રદાશ આપતી હતી. તે શ્રેષ્ઠ મંત્રી તેજપાલની પત્ની ધઈ.

(શ્લો. ૫૫) તેમનો પુત્ર લાવણ્યસિંહ, ઈન્દ્રિયોરૂપી દુષ્ટ અશ્વો પર અંકુશ રાખતો અનેશ મહનપ્રિય યૌવન પ્રાપ્ત કર્યા છતાં પણ દુક્ત સદ્ગર્ભને રસ્તે ચાલે છે.

(શ્લો. ૫૬) શ્રીમાન્ તેજપાલના પવિત્ર પુત્ર શ્રીલૂણસિંહના ગુણોની સ્તુતિ કોણ નથી કરતું; જે લક્ષ્મીના ગંધનમાં ઊસુક હોવા છતાં ત્રણે જગમાં કીર્તિ પૂર્ણ પ્રસારી હતી.

(શ્લો. ૫૭) ગુણરૂપી ધન નિધાનથી ભરેલો આ કળશ (લૂણસિંહ) ઢાઢ્યેલો નથી, તેમ જ બલરૂપી સર્પોથી ઘેરાયેલો નથી; અને સત્પુરુષોથી ઉપભોગ થતો હોવા છતાં હસ્તેશાં વૃદ્ધિ જ પામે છે.

(શ્લો. ૫૮) મધ્યદેવ મંત્રીને લીલુકાથી થયેલો પૂર્ણસિંહ નામે પુત્ર હતો. તેને અહ્લણ-દેવીથી ગુણોના નિવાસ સરળો આળાદી લોગવતો પેથડ નામે પુત્ર હતો.

(શ્લો. ૫૯) તેજપાલ મંત્રીની પત્ની અનુપમા હતી. લાવણ્યસિંહ તેમનો આયુષ્ય-માન પુત્ર હતો.

(શ્લો. ૬૦) તે પુત્ર અને તે પત્નીના ધર્મચર્ચે આ તેજપાલે અર્ચુદ ગિરિપર નેમી-નાથનું પવિત્ર મંદિર ગંધાવ્યું.

(શ્લો. ૬૧) પૃથ્વીપર ઇન્દુ જેવા તેજપાલ મંત્રિએ શંખ જેવા ઉજ્જવળ શિલાઓની હારથી ચંદ્ર અને કુન્દ પુષ્પોના જેવું રૂચિર, આગળ મણ્ડપવાળું, બાજુમાં ઉત્તમ જિનોના પર (બાવન) મંદિરોવાળું અને અગ્રે બલ્લાનકવાળું તે નેમીનાથનું મંદિર ગંધાવ્યું હતું.

(શ્લો. ૬૨) શ્રીમાન્ અણ્ડપનો પુત્ર અણ્ડપ્રસાદ હતો. તેને સોમપુત્ર હતો. તેને અધ્ય-રાજ નામે પુત્ર હતો તેને પવિત્ર આશયવાળા, જિનશાસનના ઉદ્યાનમાં ચઢતા મેઘ (વાદળ) જેવા શ્રીલૂણીગ, મંત્રિ મધ્યદેવ, શ્રીવસ્તુપાલ અને તેજપાલ નામના પુત્રો થયા.

(શ્લો. ૬૩) મંત્રીવર વસ્તુપાલને શ્રીકૈતરસિદ્ધ પુત્ર હતો અને તેજપાલને વિષ્ણુપાત મતિ-વાળો લાવણ્યસિદ્ધ પુત્ર હતો. આ દશ પુરુષોની હાથણીઓના રકંધ ઉપર વિરાજતી મૂર્તિઓ જિન દર્શન માટે જતા દિક્ષનાયકોની પ્રતિભાઓ પેઠે ચિરકાળ સુધી ચોલા પામશે.

(શ્લો. ૬૪) હાથણીઓની પીઠપર મૂકાએલી મૂર્તિઓ પાછળ, આ ચૌલુક્ય નૃપ વીર-ધવલના અસ્થાયિત મિત્ર અને શ્રીવસ્તુપાલના અનુજ પ્રમ્ત તેજપાલે ઉપર જણાવેલાં માણસોની તેમની પત્નિઓ સહિત નિર્મળ પત્થરનાં ખતકે પર ૧૦ (દશ) મૂર્તિઓ કરાવી.

(શ્લો. ૬૫) સકલ પ્રજા જેના પર ઉપજીવિકા ચલાવે છે તેવા વસ્તુપાલની આશુપર, સરોવરની પાળે સદૃશ આમૃતદ્રુષ જે સર્વ પ્રાણીઓનું જીવન ચલાવે છે તેવો જ, સદૃશ તેજ-પાલ દેખાય છે.

(શ્લો. ૬૬) સરોવર, કૂવા, કુઆરા, ઘટા, તાગ, મંદિર, સત્ર આદિ ધર્મસ્થાનોની પરંપરા જે તે ભાઈઓએ દરેક શહેર, ગામમાં, દરેક આર્ગપર અને પર્વતના શિખરપર નવાં બાંધેલાં અથવા સમારકામ કરેલાં તેની પૃથ્વી સિવાય અન્ય કોઈ સંખ્યા બાજતું પશુ નથી.

(શ્લો. ૬૭) જે સારી મતિવાળો પુરુષ શંભુના શ્વાસોચ્છાસ ગળી શકે અથવા માર્કંડ મુનિની આંખના મટકારા ગળી શકે તે જ પુરુષ સર્વ કાર્યોના ત્યાગ કરીને આ જે મંત્રઓની ધર્મસ્થાનપ્રશસ્તિની સંખ્યા પશુ ગળી શકે.

(શ્લો. ૬૮) અશ્વરાજની કીર્તિ સદૈવ સર્વ દિશામાં પ્રસરે, જે અશ્વરાજની સંતતિ હાન અને ઉપહારનાં કાર્યો કેમ કરવાં તે બાબત શકે છે.

(શ્લો. ૬૯) ચણકપથી આલેખિત થએલા કુળનો ગુરુ, નાગેન્દ્ર ગચ્છની સંપદનો સુઠા-મણિ, જેણે વગર યત્ને મહિમા પ્રાપ્ત કર્યો હતો તે મહેન્દ્રસૂરિ હતો. તેના પછી પ્રશંસનીય સદાચારી શ્રીશાન્તિસૂરિ હતો. તેના પછી આનંદસૂરિ અને અમરસૂરિની ભેટી થઈ; જેની પ્રભા ઉદય થતા ઇન્દ્ર અથવા સૂર્ય જેવી ઉજ્જવળ હતી.

(શ્લો. ૭૦) તેમના પછી પાપ વિશુદ્ધિ કરનાર અને જૈન શાસનના ઉદ્યાનમાં નવા વાહણ સરખો હરિભદ્રસૂરિ હતો. તેના પછી પ્રસિદ્ધ મુનિવર જે વિદ્યાના મહથી ઉન્મત્ત થએલાના રોગોને માટે સર્વોત્તમ વૈદ્ય હતો તે વિજયસેન થયો.

(શ્લો. ૭૧) તે ગુરૂની આશિષનું પાત્ર ઉદયપ્રભસૂરિ હતો. તે પ્રતિજ્ઞાના સાગરનાં મૌક્તિક જેવાં સુંદર સકતો ચોલે છે.

(શ્લો. ૭૨) આ ધર્મસ્થાન અને ધર્મસ્થાન સ્થાપનાર આ જે જણ અર્ધુદગિરિ જેટલી વૃદ્ધિ પામે.

(શ્લો. ૭૩) શ્રીસોમેશ્વરદેવ જેના ચરણનું સ્પર્શ સુલુક્ય નૃપ કરે છે તેણે આ સુંદર, ધર્મ-સ્થાનની પ્રશસ્તિ રચેલી છે.

(શ્લો. ૭૪) શ્રી નેમી અને અર્ધુદગિરિપરની અંજિકાના પ્રસાદથી આ પ્રશસ્તિ વસ્તુ પાલના કુળને અમાપ સુખ આપે.

(પંક્તિ ૪૬) આ પ્રશસ્તિ કેદંહુજના પુત્ર, ધાન્યજના પુત્ર, ચણકેશ્વરથી કોતરાઈ છે.

(પંક્તિ ૪૭) વિક્રમ સંવત ૧૨૮૭, ફાલ્ગુણ, વદિ ૩ રવિવાર; અને પ્રતિષ્ઠા શ્રીનાગેન્દ્ર ગચ્છના શ્રીવિજયસેનસૂરિથી થએલી હતી.

## આબુગિરિના જૈન લેખો લેખ નં. ૨

વિક્રમ સંવત ૧૨૮૭ ફાલ્ગુન વદિ ૩ રવિવાર

લેખ નં. ૦૨ ની દ્રુક્ત થોડી હકીકત એવ. એવ. વિદ્યસને એશિયાટિક રિસર્ચિંગ વો. ૧૬ પા. ૩૦૯ માં પ્રસિદ્ધ કરી હતી. પ્રોફેસર અણાલુ વિષ્ણુ કાઘવટેએ પોતાની 'ક્રીટિકોમુદ્રી' ની આવૃત્તિમાં એપેન્ડિક્સ 'બી' માં તે સંપૂર્ણ પ્રસિદ્ધ થયો હતો. આશરે ૨૧૧" પટ્ટોળી ૪૧" ૧૦" ઉંચી જગ્યામાં લખાયું છે. અક્ષરોનું કદ ૬" છે. ૧-૨ પંક્તિઓની શરૂવાતમાં તથા અંતમાં તથા ૩-૪ પંક્તિઓને અંતે, પત્થર કાપી નાંખવાથી અથવા બાંગી જવાથી, લેખ નાશ પામ્યો છે. લાપ નં. ૧ ના લેખના જેવી જ છે.

લેખ સંસ્કૃત લાપમાં છે. અને પંક્તિ ૩૦ માં એક શ્લોક સિવાય આજો ગદ્યમાં છે.

લેખમાં નેમિનાથનું મંદિર ણંધાવવાની સત્તાવાર હકીકત આપી છે. તેના સંબંધના ઉત્સવો તથા તેના સંરક્ષણ વિગેરે માટે નિયમો પણ તેમાં છે.

૧-૫ પંક્તિઓમાં કહ્યું છે કે, આજે રવિવારે [ વિક્રમ ] સંવત ૧૨૮૭ ના સામાન્ય ફાલ્ગુનનાં કૃષ્ણ પક્ષ ૩ જને દિને જ્યારે સમૃદ્ધિવાળા અર્જુનહલપાટકમાં મહારાજાધિરાજ ભૂ( ઈમદેવ ) ઔલુક્ય વંશના કમલનો રાજહંસ, અને સમસ્ત રાજવંશીથી અલંકૃત, રાજ્ય કરે છે, ... .. જ્યારે મહામણ્ડલેશ્વર રાજકુલ, શ્રી સોમસિંહદેવ, શ્રી વસિષ્ઠના કુંડમાંથી જન્મેલા શ્રી ધ્રુમરાજદેવના કુટુંબમાં જન્મેલા, રાજ્ય કરે છે" ત્યારે તેજપાલે દેઉલવાલ ગામમાં પવિત્ર અર્જુન પર્વત ઉપર લૂણસિંહવસહિકા નામનું, પવિત્ર નેમિનાથ મંદિર ણંધાવ્યું. તેને દેવકુલિકાઓથી શણગાર્યું, અને એક મહાન હસ્તિશાલાથી શોભાવ્યું હતું. તે મંદિર તેણે પોતાની સ્ત્રી અનુપમદેવી અને પુત્ર લૂણસિંહના યશ અને શુચી વૃદ્ધિ અર્થે ણંધાવ્યું હતું. આ લેખમાં પણ નં. ૧ ના લેખ મુજબ તેજપાલની વંશાવલી આપી છે. તે ઉપરાંત અહિં તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે આપ્યું છે: " મહામણ્ડલેશ્વર રાણક શ્રી વીરધવલદેવનો જે ... .. રાત્રા નામના મણ્ડલ( પ્રાંત )માં ઔલુક્ય વંશના શ્રી લવણપ્રસાદદેવનો પુત્ર હતો, તેનો સમસ્ત મુદ્રાભ્યાપાર ઉપર કહેલા મહારાજાધિરાજ શ્રી ભીમદેવના અનુગ્રહથી તે ( તેજપાલ ) કરતો હતો. "

આ વર્ણન ખાસ ઉપયોગી હોવાનું કારણ એ છે કે, તેમાં ભીમદેવ રાજા અને વાઘેલા વંશનો કેવી જાતનો સંબંધ હતો તે દેખાય છે. સોમેશ્વર દેવના વર્ણનમાં આ સંબંધ ણરેાણર દેખાતો નથી. લેખ ઉપરથી ચોક્કસ થાય છે કે, ભીમદેવ રાજા મહારાજાધિરાજ ગણાતો હતો અને લવણપ્રસાદ તથા વીરધવલ મહામણ્ડલેશ્વરની પદવી અને રાણકના દલ્કાળથી સંતુષ્ટ હતા. દેવયોગી વીરધવલ રાજ્ય કરતો હતો તે પ્રાંતનું નામ છેલ્લા બે અક્ષરો- 'રાત્રા'-સિવાય નાશ પામ્યું છે, અને તે હું અટકળવા અશક્ત છું.

ચન્દ્રાવતીના પરમારો વિષે લેખમાં કહ્યું છે કે, ઇ. સ. ૧૨૩૦ માં સોમસિંહ રાજ્ય કરતો હતો, અને નં. ૧ ના લેખ ઉપરથી અનુમાન થાય છે તે મુજબ કૃષ્ણરાજ નહીં. વળી નં. ૧ ના લેખમાં પરમારની ગાથા કહી છે તે અહિં ધ્રુમરાજને લાગુ પાડી છે.

ઉપર કહ્યા મુજબ, તારીખ રવિવાર, ૩ જુલાઈ ૧૯૩૦ ને મળતી આવે છે. લેખમાં બતાવેલાં દેવકુલિકા તથા હસ્તિશાલા, અને નં. ૧ ના લેખમાં શ્લોક ૬૧—૬૪ માં લખેલાં બાવન મંદિરો તથા તેજપાલનાં કુટુંબીઓનાં પૂતળાં માટેનો ઝોરડો, એ એક જ છે.

મંદિરના બાંધકામના વર્ણન પછી વિજયસેનસૂરીએ સમર્પણ કર્યાની હકીકત આવે છે. તેની વંશાવલી પ્રથમના લેખ પ્રમાણે જ છે. હરિભદ્રસૂરિને “શ્રી આણંદસૂરિ તથા શ્રીઅમરચંદ્ર સૂરીએ પદાર્થજ્ઞાનમય” કહ્યો છે. આથી એમ જણાય છે કે તેનો પદાર્થજ્ઞાન આ બે સૂરિઓના હસ્તે થયો હશે.

ત્યાર પછીના ભાગ ( પં. ૬—૮ ) નો આશય “અને આ મંદિર માટે નિમેશા દ્રાવક દુરટીઓનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે” એ મથાળા ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. આંહી કહ્યું છે કે, આ મંદિરમાં સ્નાન, પૂજા, વિગેરે હંમેશને માટે મંદિરેવ, વસ્તુપાલ, અને તેજપાલ, એ ભાઈઓએ, તથા તેઓના વંશજોએ, તથા લણ્ણસિંહની માતા અનુપમદેવીના સર્વ પુરૂષ વંશજ તથા તેઓના વંશજોએ કરવાં. આ સ્થળે અનુપમદેવીનું કુટુંબ જે ચંદ્રાવતીમાં રહેતું હતું અને પ્રાગ્વાદ જ્ઞાતિનું હતું, તેની વંશાવલી હાથલ કરી છે.

તે પછીના ભાગ ( પં. ૯—૨૫ ) માં મંદિરના સમર્પણનો સાંવત્સરિક ઉત્સવ ઉજવનાના નિયમો આપ્યા છે. તે ઉત્સવ દેવોને પવિત્ર ચેત્ર માસના કૃષ્ણ પક્ષ તૃતીયાને દિને શરૂ થઈને આઠ દિવસ સુધી ચાલ્યો જાય છે. આ ઉત્સવમાં સ્નાન, પૂજા વિગેરે ક્રિયાઓ ચંદ્રાવતી પ્રદેશના શ્રાવકોએ કરવાની હતી. દરેક દિવસ તે સ્થળની અમુક જ્ઞાતિ માટે સુકર કરેલો હતો. લેખમાં આવા ઘણા શ્રાવકોનાં નામ તેઓના પિતા અને જ્ઞાતિનાં નામો સાથે આપેલાં છે. તેઓમાંના આશરે અર્ધા પ્રાગ્વાદો હતા; બાકીના ઊંચેસવાલ, અથવા ઓછેસવાલ, શ્રીમાલ અને થોડા ઘણા ધર્મકેટો હતા. તેઓનાં નિવાસસ્થાનો ઉચ્ચરણીધી, સરહીલી અને કાસદહ,<sup>૧</sup> બ્રહ્માણ, ધઉલી, મહાન તીર્થ મુખરથસ, ફીસિલિ, હરિશઉદ્ધા, ઉવાણી, ગડાહડા, સાહિસવાડા નામનાં ગામડાં હતાં.

તે પછીના ભાગમાં ( પં. ૨૫—૨૬ ) કસોટું છે કે, નેમિનાથદેવનાં પાંચ કથ્યાણિકો,<sup>૨</sup> દર વર્ષે સુકર કરેલ દિવસે દેઉલવાડામાં વસતા સર્વ શ્રાવકોએ પવિત્ર અર્ધદ પર્વત ઉપર ઉજવવાં.

જેઓને મંદિરની સંભાળ રાખવાનું સોંપવામાં આવ્યું હતું તેઓનાં નામ, તે પછીના ભાગમાં ( પં. ૨૬—૩૦ ) આપ્યાં છે.—આ પ્રમાણે કસોટું છે: ચંદ્રાવતીના સ્વામિ શ્રીરાજકુલ સોમેશ્વરદેવ; તેનો પુત્ર શ્રીરાજ ( કુલ ) કાફલદેવ, અને બીજા રાજાઓ, ચંદ્રાવતીના સ્થાનપતિ ભટ્ટારકો, કવિલાલ શુભલી બ્રાહ્મણો, બધા વેપારી દુરટીઓ; સર્વ મનુષ્યો જેવા કે, સ્થાનપતિઓ, સાધુઓ, શુભલી બ્રાહ્મણો રાઈમો અને બીજાઓ જેઓ અર્ધદ પર્વત ઉપરનાં અચલેશ્વર અને વસિષ્ઠનાં પવિત્ર મંદિરોમાં તથા પાટણનાં ગામડાં જેવાંકે દેઉલવાડા, શ્રીમાતામહાપુ, આબુય, ઝોરાસા, ઉત્તરજી, સિહર, સાલ, હેડાઉલ, આળી અને કોટડી જે સાધુ ધર્મદેશ્વરદેવનું છે, તે અને બીજાં-બધાં મળી બાર ગામડાંઓમાં નિવાસ કરી રહ્યા છે તેઓ;—વળી ભાલિભાડામાં વસતા સર્વ પ્રતીહારોના વંશજ રાજપુતો વિગેરેએ નેમિનાથદેવનાં પવિત્ર મંદિરના ઝોરડામાં એક પછી એક બેસીને દરેકે પોતાની ધન્યજ્ઞ અને આનંદ સહિત, મહં ( વ ) શ્રી તેજપાલ પાસેથી, આ પવિત્ર લણ્ણસિંહવસદિકા નામના મંદિરની સંભાળનો ભાર ઉપાડી લીધો છે, તેથી તેઓના આ વચનને અનુસરીને તે સર્વે તેમ જ તેઓના વંશજો એ યાવત ચંદ્ર દિવા-કર આ મંદિરની સંભાળ રાખવાની છે. કારણ—

૧. ફોર્મસની રાસમાળા પા. ૬૪ પ્રમાણે કસોટું હાલનું ‘કાસિદ્ર—પાલકી’ અમદાવાદ પાસે આવેલું ગામ છે. હુઓ બ્યુટર, એ. ઈ. લો. ૧ પા. ૨૨૬ ૨ પાંચ કથ્યાણિક—નેમિનાથ દેવનું ગર્ભમાં આવતું, જન્મ, ફીક્ષા પાસે કરવી, જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું અને મુક્તિ યવાની સંતસરીઓના દિવસો. ૩ કવિલાલ કદાચ વિશેષ નામ હોવાનો સંભવ દોષ.



“(જ્યારે) ઉક્ત મનવાળાઓ આ વ્રત કરે પછી કપાલ, કમંડલ, વલકલ, સિત અને રક્ત જટા વિગેરેની શું જરૂર છે ?”

૨૬ મી પંક્તિમાં કહેલો રાજા કાન્હડદેવ એ આગલા લેખમાં જતાવેલો પરમાર કૃષ્ણ-રાજદેવ જ છે.

છેલ્લી પંક્તિ (૩૧)માં કહ્યું છે કે, મહારાજ કુલશ્રી સોમસિંહદેવે આ પવિત્ર લુલુસિંહવંશ-હિમાં એક શાસન વડે પવિત્ર નેમિનાથદેવને વાહિરહલીમાં ક્વાણી ગામ તે દેવની પૂજા તથા અફલોગ માટે આપ્યું. છેવટે લેખમાં લવિષ્યના પરમાર વંશના રાજાએને આ દાન ચાવચંદ્ર-દિવાકરે રાખવા માટે સોમસિંહદેવની વિનંતી છે.

લેખમાં આપેલાં સ્થળોમાંથી નીચેનાં હું ઓળખાવી શક્યો છું:—

અર્ધુદ પર્વત ઉપરનું દેઉલવાડાગામ ઈન્ડિયન એટલાસમાં લે. ૨૪°૩૬ ઉત્તર; લેં. ૭૨°૪૩ પૂર્વ ઉપર આવેલું દિલ્વારા છે. ઉમ્મરણીડી નકશામાં દિલ્વારાની દક્ષિણમાં—અગ્નિ-કોણમાં ૭ માઈલ ઉપર આવેલું ઉમની છે. ધઉલી ગામ દિલ્વારાની પશ્ચિમ-નૈરૂત્ય કોણમાં ૮૩ માઈલ ઉપરનું થૌલી છે. મુણ્ડસ્થલનું મહાન તીર્થ કઠાચ નકશામાં દિલ્વારાની અગ્નિ કોણમાં ૮૩ માઈલ ઉપરનું મુર્યલ હશે. ગડાહડ ગામ નકશામાં દિલ્વારાની દક્ષિણ-નૈરૂત્ય કોણમાં ૧૧ માઈલ ઉપરનું ગદર, જે ગડાર (ગડાડ)ને ગદલે લખેલું માનીએ તો હોય. સાહિલવાડા એ દિલ્વારાની પશ્ચિમે વાયવ્યમાં ૮૩ માઈલ ઉપર આવેલું સેદવારા છે. અર્ધુદ પર્વતની નજીકમાં જણાવેલાં ગામોમાં, આણુય નકશામાં દિલ્વારાની અગ્નિકોણમાં ૧૩ માઈલ ઉપરનું આણુ છે. ઊતરછ દિલ્વારાની ઈશાન કોણમાં ૫૩ માઈલ ઉપરનું ઉત્રજ છે. હુઉંછ દિલ્વારાની દક્ષિણે ૨ માઈલ ઉપરનું હુતંછ છે. સિહુર દિલ્વારાની ઈશાનમાં ૮ માઈલ ઉપરનું સેર છે. કોટડી કઠાચ નકશામાં દિલ્વારાની પૂર્વમાં ૭ માઈલ ઉપર જતાવેલું કોત્રા હોય. સાલ કઠાચ દિલ્વા-રાની પૂર્વ-અગ્નિ કોણમાં ૧ માઈલ પરનું સદગામ હોય. ઓરાસા દિલ્વારાની ઈશાનમાં ૩ માઈલ ઉપર ઓરિઆ નામના ગામને મળતું આવે છે. પરંતુ બન્ને એક જ છે, એમ માનવા માટે નકશામાં આપેલું નામ જોઈએ, એમ માનવું જોઈએ.

લેખની છેલ્લી બે પંક્તિઓ, જે ઉપર કહ્યું છે તેમ પાછળથી ઉમેરી છે, તેમાં પવિત્ર કૃષ્ણ રુષિના વંશજ ન્યાયચંદ્રસૂરિએ બે શ્લોકમાં રચેલી આણુ પર્વતની પ્રશસ્તિ, તથા કોઈ યાત્રાળુ આ મંદિરની યાત્રાએ આવ્યો હોતો તેની એક દૂંધી નોંધ આપી છે.

નં. ૩-૩૨ સુધીના નાના લેખો, જે બધા હાલ પહેલી વાર પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, તે જૈન પદ્ધતિની નાગરી લિપિમાં અને સંસ્કૃત લાષામાં લખેલા છે, જે કે, વિશેષ નામો ઘણાં ખરાં પ્રાકૃત રૂપમાં આવે છે. એક વાર, નં. ૪ માં ‘ચંડપ’માં ‘૩’ને, બુદ્ધરના “ઈન્ડિયન પેલી ઓગ્રાફી”માં પ્લેટ ૫ કોલ. ૧૬ પં. ૨૨ માં, લીમદેવ ૧ લાના એક લેખમાંથી આપેલો ખાસ આકાર આપ્યો છે.

असरान्तर्

- १ ओं<sup>३</sup> ॥ ओं नम .... [ संव ] व १२८७ वर्षे लौकिकफाल्गुनवदि ३ रवौ अघेह श्रीमदणहिलपाटके चौलुक्यकुलकमलराजहंससमस्तराजावलीसमलंकृतमहाराजाधिराजश्रीम- ....
- २ विजयिराज्ये त .... [ श्रीविशिष्टं ] कुंडयजनानलोद्भूतश्रीमद्भूमराजदेवकुलोत्पन्नमहामंडलेश्वरालकुलश्रीसोमसिंहदेवविजयिराज्ये तस्यैव महाराजाधिराजश्रीमीमदेवस्य प्रसा[ द ] ....
- ३ रात्रामंडले श्रीचौलुक्यकुलोत्पन्नमहामंडलेश्वरराणकश्रीलवणप्रसाददेवसुतमहामंडलेश्वरराणकश्री वीरधवलदेवसत्कसमस्तमुद्राव्यापारिणा श्रीमदणहिलपुरवास्तव्यश्रीप्राग्वाटज्ञातीयठं श्रीचंड[ प ] ...
- ४ चंडप्रसादात्मजमहं श्रीसोमतनुजठं श्रीआसराजमार्याठं श्रीकुमारदेव्योः पुत्रमहं श्रीमल्लदेवसंघपतिमहं श्रीवस्तुपालयोरनुजसहोदरभ्रातृमहं श्रीतेजःपालेन स्वकीयभार्यामहं श्रीअनुपमदेव्यास्तस्कुक्षि[ सं ] ....
- ५ विजयपुत्रमहं श्रीलूणसिंहस्य च पुण्यवशोभिवृद्धये श्रीमद्वर्जुदाचलोपरि दलवाडाभामे समस्तदेवकुलिकालंकृतं विशालहस्तिशालोपशोभितं श्रीलूणसिंहवसति-कामिधानश्रीनेमिनाथदेवचैत्यमिदं कारितं ॥ छ [ ॥ ]
- ६ प्रतिष्ठितं श्रीनागेंद्रगच्छे श्रीमहेंद्रसूरिसंताने श्रीशांतिसूरिशिष्यश्रीआणंदसूरिश्रीअमरचंद्रसूरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीहरिमद्रसूरिशिष्यैः श्रीविजयसेनसूरिभिः ॥ छ ॥ अत्र च धर्मस्थाने कृतश्रावकगोष्ठिकानां नामा-
- ७ नि यथा ॥ महं श्रीमल्लदेवमहं श्रीवस्तुपालमहं श्रीतेजःपालप्रभृतिभ्रातृव्रतसंतानपरंपरया तथा महं श्रीलूणसिंहसत्कमातृकुलपक्षे श्रीचंद्रावतीवास्तव्यप्राग्वाटज्ञातीयठं श्रीसावदेवसुतठं श्रीशालिगतनुजठं
- ८ श्रीसागरत्तनयठं श्रीगागापुत्रठं श्रीधरणिगभ्रातृमहं श्रीराणिगमहं श्रीलीलातथाठं श्रीधरणिगभार्याठं श्रीतिहुणदेविकुक्षिसंभूतमहं श्रीअनुपमदेविसहोदरभ्रातृठं श्रीस्त्रीम्वसीहठं श्रीआम्वसीहठं श्रीअदलं
- ९ तथा महं श्रीलीलासुतमहं श्रीलूगसीह तथा भ्रातृठं जगसीहठं रत्नसिंहानां समस्तकुटुम्बेनै एतदीयसंतानपरंपरया च एतस्मिन्धर्मस्थाने सकलमपि संपन्नपूजा-सारादिकं सदैव करणीयं-निर्वाहणीयं च ॥ तथा ।

१ ओशरीमां भूषाभां यज्ञेस अईद यिक्ता ७५२ छ. गी. ३ श्री-सना लोहटने नं. १७४१  
 २ यिहुरे ३ पूर्ति करी— श्रीमीमदेव ४ वांथो वशिष्ट. ५ पूर्ति करी— श्रीचंद्रपुत्रत धी—  
 ६ पूर्ति करी— संभूतप— ७ वांथो श्रीमद्वर्जुदा ८ वांथो प्रतिष्ठितं ९ पक्षे ने। १० वांथी सुपाथो छ  
 १० वांथी श्रीस्त्रीम्वसीहठ श्रीआम्वसीह ११ वांथो कुटुम्बेन.

- १० श्रीचंद्रावत्याः सत्कसमस्तमहाजनसकलजिनचैत्यगोष्टिकप्रभृतिश्रावकसमुदाय ॥  
तथा उंबरणीकीसरउलीग्रामीयप्राग्वाटज्ञां श्रेण रासलउं आसधर तथाज्ञां माणि-  
भद्रउं श्रेण आहण तथाज्ञां श्रेण देहणउं खीम्बसी-<sup>३</sup>
- ११ ह धर्कटज्ञातीयश्रेण नेहाउं साहा तथाज्ञां धउल्लिगउं आसचंद्र तथाज्ञां श्रेण बहु  
देवउं सोम प्राग्वाटज्ञां श्रेण सावडउं श्रीपाल तथाज्ञां श्रेण जीदाउं पाहण धर्क-  
टज्ञां श्रेण पासुउं सादा प्राग्वाटज्ञातीयपूनाउं सा-
- १२ हा तथा श्रीमालज्ञां पूनाउं साहाप्रभृतिगोष्टिकाः । अमीभिः श्रीनेमिनाथदेवप्र-  
तिष्ठावर्षग्रंथियात्राष्टाहिकार्यो देवकीयचैत्रवदि ३ तृतीयादिनेरूपनपूजाद्युत्सवः  
कार्यः ॥ तथा कासहूदग्रामीयउणसवालज्ञा-
- १३ तीयश्रेण सोहिउ पाहण तथाज्ञां श्रेण सलखणउं वालण प्राग्वाटज्ञां श्रेण सांतुयउं  
देल्हुय तथाज्ञां श्रेण गोसलउं आहा तथाज्ञां श्रेण कोलाउं आम्वा तथाज्ञां श्रेण  
पासचंद्रउं पूनचंद्र तथाज्ञां श्रेण जसवीरउं ज-
- १४ गा तथाज्ञां ब्रह्मदेव उं राहहा श्रीमालज्ञां कडुयराउं कुलधरप्रभृतिगोष्टिकाः ।  
अमीभिस्तथा ४ चतुर्थ्यादिने श्रीनेमिनाथदेवस्य द्वितीयाष्टाहिकामहोत्सवः कार्यः  
तथा ब्रह्माणवास्तव्यप्राग्वाटज्ञातीयमहाजनि
- १५ आभिगउं पूनउ ऊणसवालज्ञा महां घांघाउं सागर तथाज्ञां महां साटाउं वरदेव  
प्राग्वाटज्ञां महां पाल्हणउं उदयपाल ओइसवालज्ञां महां आवोधनउं जगसीह  
श्रीमालज्ञां महां वीसलउं पासदेव प्रा-
- १६ ग्वाटज्ञां महां वीरदेवउं अरसीह तथाज्ञां श्रेण घणचंद्रउं रामचंद्रप्रभृतिगोष्टिकाः ।  
अमीभिस्तथा ५ पंचमीदिने श्रीनेमिनाथदेवस्य तृतीयाष्टाहिकामहोत्सवः कार्यः ॥  
तथा धउलीग्रामीयप्राग्वाटज्ञातीयश्रेण सा-
- १७ जणउं पासवीर तथाज्ञां श्रेण वाहडिउं पूना तथाज्ञां श्रेण जसडुयउं जेगण तथा-  
ज्ञातीयश्रेण साजनउं भोला तथाज्ञां पासिलउं पूनुय तथाज्ञां श्रेण राजुयउं सावदेव  
तथाज्ञां दूगसरणउं साहणीय ओइसवाल-
- १८ ज्ञां श्रेण सलखणउं महं जोगा तथाज्ञां श्रेण [\*]देवकुंयारउं आसदेवप्रभृतिगो-  
ष्टिकाः । अमीभिस्तथा ६ षष्ठीदिने श्रीनेमिनाथदेवस्य चतुर्थाष्टाहिकामहोत्सवः  
कार्यः ॥ तथा मुंडस्थलमहातीर्थवास्तव्यप्राग्वाटज्ञातीय-

१ वांथि गोष्टिक २ वांथि उंबरणीकी ३ वांथि खीम्बसी ४ वांथि गोष्टिकाः ५ वांथि प्रतिष्ठा ६ वांथि  
आम्वा ७ वांथि ब्रह्मदेव ८ वांथि गोष्टिकाः ९ वांथि ब्रह्माण १० वांथि गोष्टिकाः ११ वांथि गोष्टिकाः  
१२ वांथि षष्ठीदिने.

- १९ श्रे संघीरणउं गुणचंद्रपाहा तथा श्रे सोहियउं आस्वेसर तथा श्रे जेजाउं स्तांखण तथा फीलिणिग्रामवास्तव्यश्रीमालज्ञां वापलगाजणप्रमुखगोष्टिकोः अमी-  
मिस्तथा सप्तमीदिने श्रीनेमिनाथदेवस्य पंचमाष्टाहिकाम-
- २० होत्सवः कार्यः ॥ तथा हंडाउद्राग्रामहवाणीग्रामवास्तव्यश्रीमालज्ञातीयश्रे आम्बु-  
यउं उसरा तथाज्ञां श्रे [ \* ] लखमणउं आसू तथाज्ञां श्रे आसलउं जगदेव  
तथाज्ञां श्रे सूमिगउं घणदेव तथाज्ञां श्रे जिणदेवउं जाला
- २१ ग्राम्वाटज्ञां श्रे आसलउं सादा श्रीमालज्ञां श्रे देदाउं बीसल तथाज्ञां श्रे  
आसघरउं आसलतथाज्ञां श्रे धिरदेवउं बीरुय तथाज्ञां श्रे गुणचंद्रउं देवधर  
तथाज्ञां श्रे हरियाउं हेमा ग्राम्वाटज्ञां श्रे लखमण-
- २२ उं कडुयाप्रभृतिगोष्टिकाः । अमीमिस्तथा ८ अष्टमीदिने श्रीनेमिनाथदेवस्य षष्ठी-  
ष्टाहिकामहोत्सवः कार्यः ॥ तथा [ ग ] डाहडवास्तव्यग्राम्वाटज्ञातीय श्रे देसलउं  
जैससरणु तथाज्ञां जसकरउं श्रे घणिया तथाज्ञां [ \* ] श्रे
- २३ देरुहाणउं आरुहा तथाज्ञां श्रे चालाउं पद्मसीह तथाज्ञां श्रे आंबुयउं वोहडि  
तथाज्ञां श्रे बोसरिउं पूनदेव तथाज्ञां [ \* ] श्रे बीरुयउं साजणं तथाज्ञां श्रे  
पाहुयउं जिणदेवप्रभृतिगोष्टिकाः । अमीमिस्तथा ९ नवमीदिने
- २४ श्रीनेमिनाथदेवस्य सप्तमाष्टाहिकामहोत्सवः कार्यः ॥ तथा साहिलवाडावास्तव्य-  
ओइसवालज्ञातीय श्रे देरुहाउं आरुहण श्रे नागदेवउं आम्बेदेव श्रे कारुहणउं  
आसल श्रे वोहियउं लाखण श्रे जसदेवउं वाहड श्रे
- २५ सीलणउं देरुहण श्रे बहुदा श्रे महघराउं घणपाल श्रे पूनिगउं बाधा श्रे  
गोसलउं बहुडाप्रभृतिगोष्टिकाः । अमीमिस्तथा १० दशमीदिने श्रीनेमिनाथदेवस्य  
अष्टमाष्टाहिकामहोत्सवः कार्यः ॥ तथा श्रीअर्धुदोपरि देउलवा-
- २६ डावास्तव्यसमस्तश्रावकैः । श्रीनेमिनाथदेवस्य पंचापि कल्याणिकानि यथा-  
दिनं प्रतिवर्षं कर्चन्त्यानि ॥ एवमियं व्यवस्था श्रीचंद्रावतीपतिराजकुलश्रीसोम-  
सिंहदेवेन तथा तत्पुत्रराजं श्रीकान्हडदेवप्रमुखकुंभरैः समस्तराजलोकैस्त-
- २७ या श्रीचंद्रावतीयस्थानपतिभट्टारकप्रभृतिविशालास्तथा गूगुलीश्रीवैष्णवसमस्तमहा-  
जनगोष्टिकैश्च तथा अर्धुदाचलोपरि श्रीअचलेश्वरश्रीवशिष्ठ तथा संनिहिते । ग्राम-  
देउलवाडाग्रामश्रीश्रीमातामहनुग्रामआयुग्रामजोरासाग्राममंड-

- ૨૮ તરછામસિહરગ્રાપસાલગ્રામહેઠઁંજીગ્રામઆલીગ્રામશ્રીધાંધલેશ્વરદેવીયકોટડીપ્રમુ-  
તિદ્વાદશગ્રામેષુ સંતિષ્ઠમાનસ્થાનપતિતપોધનગૂગુલીબ્રાહ્મણરાઠિયપ્રમૃતિસમસ્તલો-  
કૈસ્તથા ભાલિભાડાપ્રમૃતિગ્રામેષુ સંતિષ્ઠમાનશ્રીપ્રતીહા-
- ૨૯ રવંશીયસર્વરાજપુત્રૈશ્ચ આત્મીયાત્મીયસ્વેચ્છયા શ્રીનેમિનાથદેવસ્ય મંડપે સમુપ-  
વિશ્યોપવિશ્ય મહં. શ્રીતેજઃપાલપાર્શ્વાન્ સ્વીયસ્વીયપ્રમોદપૂર્વકં શ્રીલૂણસીહ-  
વસહિકાભિધાનસ્યાસ્ય ધર્મસ્થાનસ્ય સર્વોપિ રક્ષાપભારઃ સ્વીકૃતઃ । તદેતદા-
- ૩૦ ત્મીયવચનં પ્રમાણીકુર્વંમિરેતૈઃ સર્વૈરપિ તથા ઇતદીયસંતાનપરંપરયા ચ ધર્મ-  
સ્થાનમિદમાચંદ્રાર્કં યાવત્ પરિરક્ષણીયં ॥ યતઃ ॥ કિમિહ કપાલકમંડલુવલ્કલ-  
સિતરક્તપટજટાપટલૈઃ । વ્રતમિદમુજ્જ્વલમુન્નતમનસાં પ્રતિપન્નનિર્વ્વહણં ॥ છ ॥
- ૩૧ તથા મહારાજકુલશ્રીસોમસિંહદેવેન અસ્યાં શ્રીલૂણસિંહવસહિકાયાં શ્રીનેમિનાથ-  
દેવાય પૂજાંગમોગાર્થં વાહિરહયાં હવાર્ણાગ્રામઃ શાસનેન પ્રદત્તઃ ॥ સ ચ શ્રીસોમ-  
સિંહદેવાભ્યર્થનયા પ્રમારાન્વયિભિરાચંદ્રાર્કં યાવત્ પ્રતિપાલ્યઃ ॥
- ૩૨ ॥ સિદ્ધિક્ષેત્રમિતિ પ્રસિદ્ધમહિમાશ્રીપુંડરિકો ગિરિઃ શ્રીમાન્ રૈવતકોપિ વિશ્વવિદિતઃ  
ક્ષેત્રં વિમુક્તેરિતિ । નૂતનં ક્ષેત્રમિદં દ્વયોરપિ તયોઃ શ્રીઅર્બુદસ્તત્પ્રમૂ ભેજાતે કથમ-  
ન્યથા સમમિમં શ્રીઆદિનેમી સ્વયં ॥ ૧ સંસારસર્વસ્વમિહૈવ મુક્તિસ-
- ૩૩ ॥ વ્વસ્વમપ્યત્ર જિનેશ દૃષ્ટં । વિલોકયામાને ભવને તવાસ્મિન્ પૂર્વં પરંચ ત્વયિહ-  
ષ્ટિપાંથે ॥ ૨ શ્રીકૃષ્ણર્ષીયશ્રીનયવંદ્રસુરેરિમે ॥ સં. સરવણપુત્રસં. સિંહરાજસાધુ  
સાજણસંસહસાસાહદેપુત્રી સુનથવ પ્રણમતિ ॥ શુભં ॥

# આબુગિરિના જૈન લેખો

## લેખ નં. ૩

વિક્રમ સંવત્ ૧૨૮૭ ફાગણ સુદિ ૩ સોમવાર

નં ૩ નો લેખ મુખ્ય મંદિરના દ્વારના ઓતરંગ પર કેતરેલો છે. તેમાં લખ્યું છે કે તેજપાસે પોતાના પુત્ર લુણ્ણિહના પુણ્ય માટે આ લુણ્ણતસહિકામાં પવિત્ર નેમિનાથનું આ મહાતીર્થ સોમવારે, રાત્ર વિક્રમનાં વર્ષ ૧૨૮૭ ના ફાગણ (ફાલ્ગુન)ના શુક્લ પક્ષના ૩ ને દિને ” બંધાવ્યું. પ્રોફેસર સિલ્હોર્નએ આ તથા નીચેની તારીખો મારે માટે કૃપા કરીને ગણી હતી; એમના કહેવા મુજબ આ તારીખ વિ. ૧૨૮૭ ગત, અને વિ. ૧૨૮૭ ચાલુ બન્ને માટે ખોટી છે. વિ. ૧૨૮૭ ગત માટે શુક્રવાર, ૭ મી ફેબ્રુઆરી ઈ. સ. ૧૨૩૧ અને વિ. ૧૨૮૭ ચાલુ માટે રવિવાર, ૧૭ મી ફે વારી ઈ. સ. ૧૨૩૦ સાથે તે તારીખ ખળતી આવે છે.

### અસરાન્તર

- ૧ જો' ॥ નૂપમિકમસંવત્ ૧૨૮૭ વર્ષે ફાગણસુદિ ૩ સોમે અયેહ શ્રીભર્તુર્દાત્રલે શ્રીમદગહિલપુ-
- ૨- રવાસ્ત' પ્રાગ્વાદજ્ઞાતીયશ્રીચંડપશ્રીચંડપસાદમહં શ્રીસોમાન્વયે મહં શ્રીઆસરાસુ- તમહં માર્લદેવ
- ૩ વમહં શ્રીવસ્તુપાલયોરનુજગ્રાતૃમહં શ્રીતેજપાલેન સ્વકીયમાર્યામહં શ્રીઅનુપમદે- વિકુલિ-
- ૪ સંમૂત્સુતમહં શ્રીલૂણસીદ્ધપુણ્યાર્ય અસ્યાં શ્રીલૂણવસહિકાયાં શ્રીનેમિનાથમહાતીર્થ કારિતં ॥ છ ॥ છ ॥

# लीमहेव २ लानुं दानपत्र<sup>१</sup>

निकुम संवत् १२८७ आषाढ शुद्ध ८ शुक्रवार

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ७ । स्वस्ति राजावलीपूर्ववत्समस्तराजावलीविराजितमहाराजाधिराजपरमेश्वर-  
परमभट्टारकचौलुक्यकु-
- २ लकमलविकासनैकमार्तडश्रीमूलराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजश्रीचामुंडराजदे-  
वपादानु-
- ३ ध्यातमहाराजाधिराजश्रीवल्लभराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजश्रीदुर्लभराजदेव-  
पादानुध्यातम-
- ४ हाराजाधिराजश्रीभीमदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजत्रैलोक्यमहेश्वरीकर्णदेवपादा-  
नुध्यातमहा-
- ५ राजाधिराजपरमेश्वरपरमपरमभट्टारकावंतीनाथत्रिभुवनगंडर्वरकजिष्णुसिद्धचक्रव-  
र्त्तिश्रीज-†
- ६ यस्मिंहदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकस्वभुजविक्रमणांगण-  
विनिर्जित-
- ७ शाकंभ[री]भूपाल श्रीकुमारपालदेवपादानुध्यातपरमेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधि-  
राजपरपमाहे-
- ८ श्वरहेलाकरदीकृतसपादलक्षदमापाल श्रीअजयपालदेवपादानुध्यातमहाराजाधिरा-  
जाहवपराभूत-
- ९ दुर्जयगर्जनकाधिराजश्रीमूलराजदेवपादानुध्यातमहाजाधिराजपरमेश्वरपरम-  
भट्टारकाभि-
- १० नवसिद्धराजसप्तमचक्रवर्त्तिश्रीमद्भीमदेवः स्वभुज्यमानवर्द्धिपथकांतवर्त्तिनः समस्त-  
राजपुरुषान्
- ११ ब्राह्मणोत्तरांस्तजियुक्ताधिकारिणो जनपदांश्च बोधयत्यस्तु वः संविदितं यथा ॥  
श्रीमत्त्विक्रमादित्योत्पा-

- १२ दितसंवत्सरशतेषु द्वादशसु सप्ताधीत्युचरेषु आपादमासीयशुक्लाष्टम्यां शुक्रवारे-  
ऽत्रांकतोऽपि सं-
- १३ वत् १२८७ वर्षे आपादशुदि ८ शुकेऽस्यां संवत्सरमासपक्षवारपूर्विकायां तिथा-  
वद्येह श्रीमदणहिल-
- १४ पाटके स्नात्वा चराचरगुरुं भगवंतं भवानीपतिमभ्यर्च्य संसारासारतां विचिंत्य  
नलिनीदलगतजल-
- १५ लवतरलतरं प्राणितल्यमाकलिज्य ऐहिकामुष्मिकं फलमंगीकृत्य पित्रोरात्मनश्च  
पुण्ययशोऽभि-
- १६ वृद्धये देवाउग्राम- स्वसीमापर्यंतं सवृक्षमालाकुलकाष्ठतृणोदकोपेत साह्रिण्य-  
भागमो-
- १७ गसदंढो दशपराषसर्वादायसमेतो नवनिधानसाहित पूर्वप्रदक्षदेवदायव्रक्ष-  
दायवर्जं तथा ... ..
- १८ मानपत्रकु ... .. तिपत्रभराप्रति द्र १ दाणीयां पलश्च तथा मूलमं-  
डिस्यां ... का ... .. प्रति द्र १ तथा
- १९ मूलगंडी .... प्रति द्र १ मादृषकं प्रति द्र० ॥ दाणीयां पत्रशतं० ॥  
उष्ट्रमरा प्रतिद्र १ दाणीयां पत्र-
- २० शत १ मूली .... मरा प्रति द्र १ दाणीयां पत्रशत १ जलदमरा प्रति  
द्र १ दाणीयां पत्रशत १ एवमेत-
- २१ त् सलखणपुरे सोलुं० राणा० आनाऊ ल्हापसाकेन कारितमी आनलेश्वर देव-  
श्रीसलखणेश्वरदे-
- २२ वयोर्नित्यनैमित्तिकादिपूजार्थं तथा सत्रागारे ब्राह्मणानां भोजनार्थं च मंडस्यां  
श्रीमूलेश्वरदेवम-
- २३ ठेत्यस्थानपतिवैदग्भराशये शासनोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्ते ॥ ग्रामस्यात्पापाटा  
यथा ॥ पूर्वस्यां
- २४ हंसलपुरग्राममीमायां सीमा । दक्षिणस्यां फीचडीग्रामपोद्र गृहाणां सन्निधौ  
संतिष्ठमानग्राम-
- २५ स्यास्य सीमायां तथाहानीयाणीग्रामसीमायां च सीमा ॥ पश्चिमायां मेढराग्राम-  
सीमायां सीमा ।
- २६ उचरस्यां सुरमन्नग्रामसांवावाडाग्रामयोः सीमायां सीमा ॥ एवममीभिरापाटे  
रुद्रलक्षितं प्रा-



- २७ ममेनमवगम्य तन्निवासिजनपदैर्यथादीयमान[ दानी ]भागप्रभृतिकं सदाज्ञाश्रवण-  
विधेयैर्भूत्वाऽ-
- २८ मुष्मै [ तपोधनाय ] समुपनेतव्यं । सामान्यं चैतत् पुण्यफलं मत्वाऽस्मद्वंश-  
जैरन्यैरपि
- २९ भाविभोक्तृभिरस्मत्प्रदत्तधर्मदायोऽयमनुमंतव्यः । पालनीयश्च ॥ उक्तं च  
भगवता व्या-

## पतरुं वीजुं

- १ सेन ॥ षष्ठिं वर्षसहस्राणि स्वर्गो तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमंता च  
तान्येय नरकं ‡
- २ वसेत् ॥ १ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेच्च वसुं [ धरां ] स विद्यायां कृमिर्भूत्वा  
पितृभिः सह मज्जति ॥ २ ।
- ३ बंध्याटवीष्वतोयासु शुष्ककोटरवासिनः । कृष्णसर्पाः प्रजायन्ते भूमिदानापहार-  
काः । ३ बहुभिर्बसु-
- ४ धा भुक्ता [ राजभिः स ] गरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमी तस्य तस्य तदाफलं  
॥ ४ दत्त्वा भूमिं भाविनः पार्थिवै-
- ५ द्रान् भूयो भूयो याचते रामभद्रः । सामान्योऽयं दानधर्मो नृपाणां स्वे स्वे का  
पालनीयो भवद्भिः । ५ ।
- ६ लिखितमिदं शासनं कायस्थान्वयप्रसूत ठ० सातिकुमारसुत महाक्षपटालिक ठ०  
श्रीसोमसिंहेन ॥
- ७ दूतकोऽत्र महासांधि ठ० श्रीबहुदेव इति श्रीभीमदेवस्य ।
- ८ तथा सलखण[ पुरी ]वास्तव्यः वणिक्व्यहारिय ... .. प्रभृति ...  
लोकस्य ... .. हट्टकरण-
- ९ शुक्लमंडपिकाप्रौढ ... .. अरिशतपथकेषु सलखणपुरीयमठ ...  
वीठिकया काण ... .. सं-
- १० चरतः संजातः ... .. यथा ॥ समस्तकणानाभृतचेटिय ... ..  
तिशुद्धपुण्य ... ..
- ११ भूतचाऊयां ... .. प्रति तथा दाप्ती ... .. द्र २ घृततैलभृत्  
वे .... .. तथा-

- १२ भृत्या ... क ... ति तथा दानेद्र ४ तथा कणचोपट  
भृत्याहनमध्ये ....
- १३ क ४ त ... य ॥ आजन्मा मेथि आमला वेहेडावा ...
- १४ सिका ... दानं न ग्राह्यं ॥ तथा कणभृत्य ... ६ वरवली ...
- १५ भीसदमति द्र १२ तथा कणभृत्यपत्र ... तथा ...  
सभृत्यपत्राणि ...
- १६ द्र १ तथा सेदसरसशीपथकयोः समस्त ... रे... वणभृत्यवेडीयावा ...  
प्रतिष्ठा ... रा दा-
- १७ ने द्र १ तथा भृत्यान्नायावा ... तं प्रति तथा दाने ... तथा मांजिष्ट ।  
त्रपुक हिं मारं प्रति वृद्धदाने द्र १
- १८ पट्टसूत्र । हिंगुल । प्रवालक । श्रीखंड । कर्पूर । कस्तूरी । हंगु । कुंकुम ।  
अगुरु । त ... त
- १९ मालपत्र । जाइफल । जाइचत्री । लमसी । फापड । नालिकेर । हरदा  
वेहेडा - - - - - कम्म ॥
- २० खांड । गुल । साकर । मरिच । दांत । मरुमांसि । महुवस । सवाही कासी  
... । ताम्बा । का-
- २१ श्यालोह । वथलोह । साकुरुड । भीण । ज । चीत्राहल । खजूर । खारिक ।  
वस्त ... [ म ] भृतिस-
- २२ मनुक्तयाणकागांध्रुवमुखेन मूलेकास्येदपाटीप्रमाणेन पूर्णदानात् दानस्य धर्म  
मति सु-
- २३ किं द्र १ अनया रीत्या दानं ग्राह्यं ॥ संजातधुरादामपट्टकस्य पथकोत्तारपरी-  
स्थापने पदकं प्र-
- २४ ति द्र १६४ मार्गे । हिठियकप्रातीसारक ... मिराधिकं किमपि न ग्राह्यं ।  
राजः वीसलसत्क-
- २५ कणाय ... भृत्यान्नायावाहन १ वेडीयावाहन १ उपरितनरीत्या क्षेपायां क्षेपायां
- २६ प्रसादेन भोक्तव्यं । इमां छेदपार्तां न्यतिक्रम्य यः कोऽपि वर्णसंकरं कुर्वते  
तस्मात् छिचिर्माणा ॥ यस्याः । स्वे ... प्रमाणेन पालनीयः भोक्तव्यं च ॥

## સારાંશ

૧ પ્રસ્તાવના—( અ ) વંશાવલી, જયસિંહનું વર્ણન વિક્રમ સંવત ૧૨૬૩ ના નં. ૩ પ્રમાણે છે તે સિવાય, વિક્રમ સંવત ૧૨૮૩ ના નં ૫ પ્રમાણે જ છે.

( બ ) અણહિલપાટકનો ભીમદેવ ૨ વર્ધિપથકના રાજપુરુષો અને નિવાસીઓને વિક્રમ સંવત ૧૨૮૭, આષાઢ સુદિ ૮ શુક્રવારે નીચેનું દાન બહાર કરે છે.

૨ દાન—દેવાઉ( ? )<sup>૧</sup> ગામ તેની સીમા:—

( અ ) પૂર્વમાં હાંસલાપુર ગામ

( બ ) દક્ષિણમાં ફીંચડી અને હુનીયાની ગામો

( ક ) પશ્ચિમે મેઠુરા ગામ

( ડ ) ઉત્તરે સૂર્યજ અને સાપાવાડા ગામો.

( ૨ ) અને ભૂમિમાં અને પૈસામાં જુદા જુદા કરો ( વિવિધ વેરા ).

૩ દાનપાત્ર—સોલુંકી રાણા આના ઠા( કુર ) લૂણપસાકે સલખણપુરમાં બાંધેલાં આનંદેશ્વર અને સલખણેશ્વરના મંદિર; મંદિરનાં પૂજાર્થ અને બ્રહ્મભોજનાથે દ્રુટી મણ્ડલીમાં મૂલેશ્વરદેવના મઠનો સ્થાપતિ.

૪ રાજપુરુષો—લેખક અને દૂતક નં. ૫ મામાં હતા તેજ છે.

૫ અનુલેખ—( તા. ક. ) અનુલેખ ઘણો ઘસાઈ ગયો છે. પણ તે સલખણપુરના વાણી-આમ્રે આપવાના કરને લગતું વધારેનાં શાસનના લાગવાળું છે. હું દિલગીર છું કે તેમાં જે પ્રાચીન ગુજરાતીના શબ્દો આવે છે તે સર્વને ગર્થ કરવાનાં સાધન મારી પાસે નથી.

૧ ક્વૉર્ટર માર્ટર જનરલના નકશામાંથી આ ગામ મળી શકતું નથી. વિરમગામ તાલુકાના વાયબ્ય ખુણામાં હાંસલાપુર નામનું એક ગામ છે. ઉત્તરે દાનપત્રનું ગામ સૂર્યજ, સૂરજ ગામ છે. નૈરત્યમાં પુંચર ગામ મને મળે છે જેને હું ફીંચડી સાથે સરખાવું છું.

# આબુગિરિના જૈન લેખો

લેખ નં. ૪ થી ૧૮<sup>૧</sup>

(વિક્રમ સં. ૧૨૮૮ (લેખ નં ૪ થી ૧૮)

નં. ૪ થી ૩૨ ના લેખો ઉપરથી જણાય છે કે પછીનાં વર્ષોમાં પણ તેજપાલે મંદિરને વધારવાનું તથા શલ્યશાસ્ત્રનાં કાર્ય આબુ રાખ્યું હતું. આ લેખો મંદિરની આસપાસનાં કેટલાંક ન્હાનાં કોંચરામાંનાં મંદિરોનાં આવરણો ઉપર ફાવેલા છે. તેમાં લખ્યું છે કે, તેજપાલે પોતાના કુટુંબનાં કેટલાંક માણસોના પુણ્યને અર્થે આ ન્હાનાં મંદિરો અને છનો તથા તીર્થકરોની મૂર્તિઓ ઉભાં કરાવ્યાં હતાં.

તેમાં આવતા ઇલ્લાખો સામાન્ય રીતે જણવા ચોગ્ય છે. 'મહમ', 'મહમ્'નું દૂધ્ સ્વરૂપ સૌથી વધારે વપરાયું છે. તે ઇલ્લાખ તેજપાલે તથા તેનાં ઘણાં ખરાં કુટુંબીઓએ ધારણ કરેલા છે. પરંતુ લેખ નં. ૨૪ અને ૨૬-૩૧ માં આવતી વંશાવલીમાં તેજપાલના પૂર્વજો ચણ્ડપ અને ચણ્ડપસાહ, તેના પિતા અધરાજ અથવા આસરાજ અને તેની માતા કુમારદેવી, એઓને 'ક' નો ઇલ્લાખ આપ્યો છે, જે 'ઠ' ને બદલે છે, જ્યારે ચણ્ડપસાહના પુત્ર અને અધરાજના પિતા સોમને ફરેક વેળા 'મહમ' કહેવામાં આવે છે. આથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે આ બે ઇલ્લાખો વચ્ચે કંઈક તફાવત હોવો જોઈએ, જોકે આ તફાવત બહુ મોટો નહીં હોય, કારણકે, ચણ્ડપ અને અધરાજને લેખ નં. ૩ થી ૮, ૧૦-૧૮, ૨૧-૨૩, અને ૩૨ માં 'મહમ' પણ કહ્યા છે. લેખ નં. ૩૨ માં તેજપાલની બીજી સ્ત્રી સુહાદેવીની માતા સંતોષને જણાવતો ઇલ્લાખ આપ્યો છે. સુહાદેવીના માતામહ અને પ્રમાવામહને 'ક' કહ્યા છે. લેખ નં. ૨૬-૨૭ અને ૩૦ ઉપરથી જણાય છે કે તેજપાલનો વડિલ બંધુ વસ્તુપાલ 'સંવપતિ' નો ઇલ્લાખ ધારણ કરતો હતો. "કીર્તીકીર્તી" ના ૬ માં સર્ગ ઉપરથી જણાય છે કે તેને આ ઇલ્લાખ શત્રુજય, દેવતક, અને પ્રસાદનાં મોટાં તીર્થોની મહાયાત્રાની વ્યવસ્થા કરી આવેવાની લીધી હતી તે બદલ મળ્યો હતો. આ ઇલ્લાખ સર્ગ ૬ શ્લોક ૧૨ માં આવે છે. તેમાં કહ્યું છે કે; "બીજાં સર્વ જન્મા પછી તે જન્મતો, જ્યારે બીજાં સર્વ યાત્રાગુઓ ભર ઉઘમાં આવી જતાં ત્યારે તે ઉઘતો. નિદ્રામાંથી જાગવામાં તે સૌથી પહેલો હતો. આ રીતે તેણે 'સંવપતિ'નું યત પાળ્યું. તેજપાલના સ્ત્રી-સંબંધીઓને સાવ વાર જાહેના ઇલ્લાખ લગાડ્યો છે. (લેખ નં. ૪, ૧૧, ૨૬, ૨૭, ૨૯-૩૧)

નં. ૩૨ માં તેજપાલની બીજી સ્ત્રી સુહાદેવીનું કુટુંબ જે શાખાનું હતું તે પટ્ટનમાં મોહ જાતિનું હોવાનું આપ્યું છે.

જે સાધુઓની મૂર્તિઓ મૂકેલી છે તે આ છે:—જિન સુપાશ્વ, (નં. ૧૨), સુનિ સુવવ (નં. ૨૧), વાલિસેણ (નં. ૨૪), ચન્દ્રાનન (નં. ૨૫), શાશ્વત જિન કવચ (નં. ૩૦) શાશ્વત જિન વર્ધમાન (નં. ૩૧), અને તીર્થકરો—સીમંધર સ્વામિન (નં. ૨૬) જિન સુગંધર સ્વામિન (નં. ૨૭) જિન બાહુ (નં. ૨૮), અને સુબાહુ (નં. ૨૯)

લેખ નં. ૪-૧૮ માં વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ છે; નં. ૧૯-૨૩ માં વિક્રમ સંવત ૧૨૯૦ છે; લેખ નં. ૨૪-૨૫ માં વિક્રમ સંવત ૧૨૯૩ ના ચૈત્ર કૃષ્ણપક્ષ ૭ ની તિથિ છે. નં. ૨૬-૩૧ માં વિક્રમ ૧૨૯૩ ના ચૈત્ર કૃષ્ણપક્ષ ૮ ને શુક્રવાર છે. આ વર્ષ કાલિકાદિ ૧૮. ૧૨૯૩ ગત, અને 'પૂર્ણિમાન્ત' ચૈત્ર માટે શુક્રવાર, ૨૦ મી ફેબ્રુવારી ઇ. સ. ૧૨૩૭ ની બરોબર થાય છે. નં. ૩૨ માં વિક્રમ સં. ૧૨૯૭ વૈશાખ વદ ૧૪ શુક્રવાર છે, ને કાલિકાદિ ૧૮. ૧૨૯૭ ગત અને પૂર્ણિમાન્ત વૈશાખ માટે શુક્રવાર ૧૧ એપ્રિલ ઇ. સ. ૧૨૪૧ ના બરોબર થાય છે.

અક્ષરાન્તર  
લેખ નં. ૪<sup>૧</sup>

- ૧ ઓ<sup>૨</sup> ॥ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે પ્રાગવાટજ્ઞાતીયશ્રીચંડપશ્રીચંડપ્રસાદમહં  
શ્રીસોમમહં શ્રીઆસરાન્વયે મહં શ્રીમાલદેવસુતાવાઈશ્રીસદમલશ્રેયો-  
૨ ડર્થ મહં શ્રીતેજપાલેન દેવકુલિકા કારિતા ॥ છ ॥

લેખ નં. ૫<sup>૨</sup>

- ૧ ઓ<sup>૨</sup> ॥ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે પ્રાગવાટજ્ઞાતીયશ્રીચંડપશ્રીચંડપ્રસાદમહં  
શ્રીસોમમહં શ્રીઆસરાન્વયે મહં શ્રીમાલદેવસુતમહં શ્રીપુંનસીહીયમા-  
૨ ર્યામહં શ્રીઆદ્દળદેવિશ્રેયોડર્થ મહં શ્રીતેજપાલેન દેવકુલિકા કારિતા ॥ છ ॥

લેખ નં. ૬<sup>૩</sup>

- ૧ ઓ<sup>૨</sup> ॥ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે પ્રાગવાટજ્ઞાતીયશ્રીચંડપશ્રીચંડપ્રસાદમહં  
શ્રીસોમાન્વયે<sup>૪</sup> મહં શ્રીઆસરાસુતમહં શ્રીમાલદેવીયમાર્યામહં [ \* ] શ્રીપાતૂશ્રે-  
યોડર્થ મહં શ્રીતેજપાલેન દેવકુલિ-  
૨ કા કારિતા । [ । ]

લેખ નં. ૭<sup>૪</sup>

- ૧ ઓ<sup>૨</sup> ॥ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે પ્રાગવાટજ્ઞાતીયશ્રીચંડપશ્રીચંડપ્રસાદમહં  
શ્રીસોમાન્વયે મહં શ્રીઆસરાસુતમહં શ્રીમાલદેવીયમાર્યામહં શ્રીલીલૃશ્રેયોડર્થ  
મહં શ્રી-  
૨ તેજપાલેન દેવકુલિકા કારિતા । [ । ] છ ॥

લેખ નં. ૮<sup>૫</sup>

- ૧ ઓ<sup>૨</sup> ॥ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે પ્રાગવાટવંશીયશ્રીચંડપશ્રીચંડપ્રસાદમહં  
શ્રીસોમમહં શ્રીઆસરામહં શ્રીમાલદેવાન્વયે મહં શ્રીપૂનસીહસુતમહં શ્રીપેયડ-  
શ્રેયાડર્થ મહં શ્રીતે-  
૨ જપાલેન દેવકુલિકા કારિતા ॥

૧ ઓશરીમાં પહેલા નાના મંદિરના આરશાખ ઉપર. કઝીન્સના લીસ્ટ નં. ૧૬૬૬. ૨ ચિત્રરૂપે છે. ૩ ચંડપના 'ડ'નું સ્વરૂપ વિચિત્ર છે. ૪ ઓશરીમાં બીજા નાના મંદિરના આરશાખ ઉપર. કઝીન્સના લીસ્ટ નં. ૧૬૬૭. ૫ ઓશરીમાં ત્રીજા મંદિરના નાના આરશાખ ઉપર. કઝીન્સના લીસ્ટ નં. ૧૬૬૮. ૬ વાંચો વર્ષે ૭ વાંચો સોમાન્વયે ૮ ઓશરીમાં ચોથા નાના મંદિરના આરશાખ ઉપર. કઝીન્સના લીસ્ટ નં. ૧૬૬૯. ૯ વાંચો વિક્રમ ૧૦ ઓશરીમાં પાંચમા નાના મંદિરના આરશાખ ઉપર. કઝીન્સના લીસ્ટ નં. ૧૬૭૦.

अध्वरान्तर

लेख नं. ९\*

- १ ओं ॥ श्रीनृपविक्रमसंवत् १२८८ वर्षे मागवाटवंशीयश्रीचंडपश्रीचंडमसादमहं श्रीसोमान्वये महं श्रीमालदेवमुत्तमहं श्रीपुंनसीहश्रेयोर्धं महं श्रीतेजपालेन देवकुलि[का] कारिता ॥ छ ॥ छ ॥

लेख नं. १०\*

- १ ओं ॥ श्रीनृपविक्रमसंवत् १२८८ वर्षे मागवाटवंशीयश्रीचंडपश्रीचंडमसादमहं श्रीसोमान्वयेमहं श्रीभासरामहं श्रीमालदेवश्रेयोर्धं तत्सोदरलघुभातुमहं श्रीतेजपालेन देवकुलिका कारिता ॥ छ ॥ ॥

लेख नं. ११\*

- १ ओं ॥ श्रीनृपविक्रमसंवत् १२८८ वर्षे मागवाटवंशीयश्रीचंडपश्रीचंडमसादमहं श्रीसोममहं श्रीभासरामहं श्रीमालदेवान्वयेमहं श्रीपुंनसीहसुवावर्द्धिनी
- २ बलदेवविश्रेयोर्धमहं श्रीतेजपालेन देवकुलिका कारिता ॥ छ ॥

लेख नं. १२\*

- १ ओं श्रीनृपविक्रमसंवत् १२८८ वर्षे श्रीमत्पत्तनवास्तव्यमागवाटजातीयश्रीचंडप-  
श्रीचंडमसादश्रीसोममहं श्रीभासरामुत्तश्रीमालदेवमहं
- २ श्रीवत्सुपालयोरनुजमहं श्रीतेजपालेन महं श्रीवत्सुपालमार्यायाः महं श्रीसोतुकायाः  
पुण्याय श्रीमुनार्घजिनार्लंकृता देवकुलिकेयं कारिता ॥ छ ॥ छ ॥

लेख नं. १३\*

- १ ओं ॥ श्रीनृपविक्रमसंवत् १२८८ वर्षे श्रीपत्तनवास्तव्यमागवाटजातीयश्रीचंडप-  
श्रीचंडमसादश्रीसोममहं श्रीभासरामुत्तश्री-
- २ मालदेवमहं श्रीवत्सुपालयोरनुजमहं श्रीतेजपालेन महं श्रीवत्सुपालमार्याल्लतादे-  
विश्रेयोर्धं देवकुलिका कारिता ॥ छ ॥ छ ॥

१ ओं ॥ श्रीनृपविक्रमसंवत् १२८८ वर्षे श्रीपत्तनवास्तव्यमागवाटजातीयश्रीचंडप-  
श्रीचंडमसादश्रीसोममहं श्रीभासरामुत्तश्री-  
२ मालदेवमहं श्रीवत्सुपालयोरनुजमहं श्रीतेजपालेन महं श्रीवत्सुपालमार्याल्लतादे-  
विश्रेयोर्धं देवकुलिका कारिता ॥ छ ॥ छ ॥

## લેખ નં. ૧૪\*

- ૧ ઓં\* ॥ સંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે શ્રીચંડપશ્રીચંડપ્રસાદશ્રીસોમમહં શ્રીઆસરાંગજમહં  
શ્રીવસ્તપાલસુતમહં શ્રીજયતસીહશ્રેયોર્થ  
૨ મહં શ્રીતેજપાલેન દેવકુલિકા કારિતા ॥

અક્ષરાન્તર

## લેખ નં. ૧૫\*

- ૧ ઓં\* ॥ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે શ્રીચંડપશ્રીચંડપ્રસાદશ્રીસોમમહં શ્રીઆ-  
સરાંગજમહં [ \* ]શ્રીતેજપાલેન શ્રીજયતસીહભાર્યાજયતલદેવિ-  
૨ શ્રેયોર્થ દેવકુલિકા કારિતા ॥

## લેખ નં. ૧૬\*

- ૧ નૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે પ્રાગ્વાટજ્ઞાતીયશ્રીચંડપશ્રીચંડપ્રસાદશ્રીસોમમહં શ્રી-  
આસરાંગજેન મહં શ્રીતેજપાલેન શ્રીજયતસીહભાર્યાસૂહવદેવિ-  
૨ શ્રેયોર્થ દેવકુલિકા કારિતા ॥

## લેખ નં. ૧૭\*

- ઓં\* ॥ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે પ્રાગ્વાટજ્ઞાતીયશ્રીચંડપશ્રીચંડપ્રસાદ-  
શ્રીસોમમહં શ્રીઆસરાન્વયસમુદ્ભવમહં શ્રીતેજપાલેન મહં શ્રીજયતસી-  
૨ હસાર્યામહં શ્રીરૂપાદેવિશ્રેયોર્થ દેવકુલિકા કારિતા । [ । ] છ ॥

## લેખ નં. ૧૮\*

- ૧ ઓં\* ॥ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે શ્રીચંડપશ્રીચંડપ્રસાદમહં શ્રીસોમમહં  
શ્રીઆસરાન્વયે મહં શ્રીમાલદેવસુતાશ્રીસહજલશ્રેયોર્થ મહં શ્રીતેજપાલેન દે-  
૨ વકુલિકા કારિતા ॥ છ ॥

૧ ઐતાળીસમા નાના મંદિરના આરશાખ ઉપર. મી. કઝીન્સના લીસ્ટ નં. ૧૭૩૧ ૨ ચિન્દશ્વમે છે.  
૩ વાચો ધ્રીવસ્તુપાલ ૪ ત્રેતાલીસમા નાના મંદિરના આરશાખ ઉપર લીસ્ટ નં. ૧૭૩૨ ૫ યોશરીમાં સુભાલી-  
સમા નાના મંદિરના આરશાખ ઉપર. કઝીન્સના લીસ્ટ નં. ૧૭૩૪ ૬ પિસતાલીસમા નાના મંદિરના  
આરશાખ ઉપર. મી. કઝીન્સના લીસ્ટ નં. ૧૭૩૬ ૭ છેતાલીસમા નાના મંદિરના આરશાખ ઉપર. મી.  
કઝીન્સના લીસ્ટ નં. ૧૭૩૮.

## लीमहेव २ जनुं दानपत्र<sup>१</sup>

विश्व संवत् १२८८ साहस्य शुद्ध १ ( ५३५० ) सोमवार.

अक्षरान्तर

पतरुं पहलुं

- १ ॥ ५ ॥ स्वस्ति राजावलीपूर्ववत्समस्तराजावलीविराजितमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभ-
- २ द्वारक चौलुक्यकुलकमलविकासनैकमार्तण्ड श्रीमूलराजदेवपादानुध्यात महाराजा-
- ३ धिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकश्रीचामुंडराजदेव पादानुध्यातपरमेश्वरपरमभट्ट-
- ४ रकमहाराजाधिराज श्रीवल्लभराजदेव पादानुध्यात महाराजाधिराजश्रीदुर्लभ-
- ५ राजदेव-
- ६ पादानुध्यातपरमेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधिराज श्रीमीमदेवपादानुध्यातपरमेश्व-
- ७ रपरमभट्टारकमहाराजाधिराजत्रैलोक्यमल्लश्रीकर्णदेवपादानुध्यातमहाराजाधि-
- ८ राजपरमेश्वरपरमभट्टारकावन्तीनाथत्रिभुवनगंडवर्वरकजिप्युसिद्धचक्रवर्तीश्रीज -
- ९ र्थसिंहदेवपादानुध्यातपरमेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधिराजउमापतिवरलब्धम-
- १० सादप्राप्तराज्य प्रौढप्रतापलक्ष्मीस्वयंवरस्वभुजविक्रमणंगणविनिर्जितशक्रमरीमू-
- ११ पालश्रीकुमारपालदेवपादानुध्यातपरमेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधिराजपर-
- १२ ममाहेश्वर प्रबलबाहुदंडदम्परूपकंदर्पहेलाकरदीकृतसपादलक्ष्मपालश्री-
- १३ अजयपालदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकाहवपराभूत-
- १४ दुर्जयगर्जनकाधिराजश्रीमूलराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरप-
- १५ रमभट्टारकाभिनवसिद्धराजसप्तमचक्रवर्तिश्रीमद्रीमदेवः स्वभुज्यमानवालोय-
- १६ पयकांतवर्तिनः समस्तराजपुरुषान् ब्राह्मणोत्तरांस्तत्रियुक्ताधिकारिणो जनप
- १७ दांश्च मोषयत्यस्तु वः संविदितं यथा ॥ श्रीमत्त्विक्रमादित्योत्पादितसंवत्सर-
- १८ शतेषु द्वा-
- १९ दशसु अष्टासीत्युचरेषु माद्रपदमासीयशुक्रप्रतिपदायां सोमवारेऽत्रांकतोषि
- १८ संवत् १२८८ वर्षे माद्रवाशुदि १ सोमेऽस्यां संवत्सरमासपक्षवारपूर्विकायां
- तिथा-
- १९ वद्येह श्रीमदणहिलपाटके स्नात्वा चराचरगुरुं भगवंतं भवानोपतिमभ्यर्च्य
- २० सं[ सारासारतां ]विचिंत्य नलिनीदलगतजललवतरलतरं प्राणितव्यमाक-
- २१ [ लिज्य ]पेहिकासुप्तिकं फलमंगीकृत्य पित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोऽभिवृद्ध-



२२ ये .... [ सीमापर्यं ]तः सवृक्षमालाकुलकाष्टतृणोदकोपे-\*

पतरुं बीजं

- १ त सहि [ रण्य ] भागभोग सदंडदशापराधसर्वादायसमेतो नवनिधानसहितः†
- २ पूर्वप्रदत्तदेवदायब्रह्मदायवर्जं सलखणपुरेत्यश्रीआनलेश्वरश्रीसलखणे-
- ३ श्वरदेवयोः मठस्थानपतिवेदगर्भराशेर्मठेस्मिन् भट्टारकाणां भोजनाय स-
- ४ त्रा[गारा]र्थं तथैतदीयसुतसोमेश्वरस्य ग्रामस्यास्य मध्यात् भूमिहल २० विंशतिहला-
- ५ भूमी च शासनेनोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्तं ॥ ग्रामस्यास्यावाटा यथा ॥  
पूर्वस्यां सांप-
- ६ राग्रामछत्राहलूग्रामयोः सीमायां सीमा ॥ दक्षिणस्यां गुंठावाडाग्रामसीमायां सीमा प-
- ७ श्विमायां राणावाडाग्रामसीमायां सीमा । उत्तरस्यां उंदिराग्रामजांगणवाडाग्रामयोः सी-
- ८ मायां सीमा ॥ एवमभीभिराघाटैरुपलक्षितं ग्राममेनमवगम्य तत्त्रिवासिजनपदैर्यथा-
- ९ दीयमानदानीभोगप्रभृतिकं सदाज्ञाश्रवणविधेयैर्भूत्वाऽमुष्मै समुपनेतव्यं । सामान्यं
- १० चैतत्पुण्यफलं मत्वाऽस्मद्वंशजैरन्यैरपि भाविभोक्तृभिरस्मत्प्रदत्तधर्मदायोयमनुमं-
- ११ [ त ]व्यः । पालनीयश्च ॥ उक्तं च भगवता व्यासेन ॥ पष्ठि वर्षसहस्राणि  
स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः ।
- १२ आछेत्ता चानुमंता च तान्येव नरकं वसेत । १ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेच्य  
वसुंधरां । स वि-
- १३ ष्ठायां कृमिभूत्वा पितृभिः सह मज्जति । २ वंध्याटवीष्वतोयासु श्रुष्ककोटर-  
वासिनः । कृष्ण-
- १४ सर्पाः प्रजायंते भूमिदानापहारकाः । ३ दत्त्वा भूमिं भाविनः पार्थिवेन्द्रान्  
भूयोभूयोया-
- १५ यते रामभद्रः । सागान्योयं दानधर्मो नृपाणां स्वे स्वे काले पालनीयो  
भवद्भिः । ४
- १६ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमी तस्य तस्य  
तदा फलं ॥ ५ लि-
- १७ खितमिदं शासनं कायस्थान्ययप्रसूत ठ० सातिकुभारसुत महाक्षपटलिक  
ठ० सोम-
- १८ सिंहेन । दूतकोऽत्र महासांघि ठ०

श्री बहुदेव इति

श्री भीमदेवस्य ॥

\* पं. २२ वांछि. काष्ठ. † पं. १ तः स; भोगः स; राधः; सहितः पं. ६ छत्राहार शंकाः ५६ छ  
पं. ११ वांछि. सहस्राणि; तिष्ठति. पं. १२ वांछि. नरके वसेत्; हरेत् पं. १७ वांछि. स्थाप्यं.

સારાંશ.

૧ પ્રસ્તાવના.— ( અ ) વંશાવલી:—વંશાવલી જયસિંહ અને મૂલરાજ ૨ નાં વર્ણન વિક્રમ સંવત્ ૧૨૬૩ ના નં. ૩ પ્રમાણે છે. ગાદીની વિક્રમ સંવત્ ૧૨૮૩ ના નં. ૫ પ્રમાણે છે.

( બ ) લીમદેવ ૨ અણહિલપાટકમાં નિવાસ કરી વાલ્મીકી પથકના રાજપુત્રો અને નિવાસી-ઓને વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ના ભાદ્રપદ સુદીના પ્રતિપદ ( અમાસ ) ને સોમવારે નીચેનું દાન બહુર કરે છે.

૨ દાનપાત્ર અને આશય:—આનંદેશ્વર અને સવખલ્લેશ્વરના સવખલ્લુપુરમાં મંદિર; અને ત્યાંના મઠનો સ્થાનપતિ વેદગર્ભરાશિ તથા તેનો પુત્ર સોમેશ્વર; ભટ્ટારકોના બોજનાથે અને સત્રાગારાથે

૩ દાન—ગામ ... .. અને ગામમાં ( સોમેશ્વર માટે ) ૨૦ હલ-વાહુ ભૂમિ. ગામની સીમા:—

( અ ) પૂર્વે સાંપરા અને છતાહાર ( ? ) ગામો.

( બ ) દક્ષિણે શુંઠાવાડા ગામ.

( ક ) પશ્ચિમે રાણાવાડા ગામ.

( દ ) ઉત્તરે ઉન્દિરા અને આગણવાડા ગામો.

૪ રાજપુત્રો:—લેખક કાયસ્થ ઠાકુર સાતિકૃમારનો પુત્ર મહાક્ષપત્તિક ઠાકુર સોમસિંહ. દ્વવક મહાસાંધિવિગ્રહિક ઠાકુર વહુદેવ.

## ગિરનારના લેખો<sup>૧</sup> નં. ૩૪

વિ. સં. ૧૨૮૬ આશ્વિન વદિ ૧૫ સોમવાર

રાજલ અને વેળલની શુદ્ધાઓની પૂર્વમાં અને ગૌશુળ તરફ જવાના રસ્તાની પશ્ચિમમાં આવેલા ખડક ઉપર આ લેખ છે.

### અક્ષરાન્તર

વસ્તુપાલવિહારેણ હરેણેવોજ્જ્વલશ્રિયા ઉપકંઠસ્થિતેનાયં શૈલરાજો વિરાજતે ॥

શ્રીવિક્રમ સંવત્ ૧૨૮૯ વર્ષે આશ્વિન વદી ૧૫ સોમે મહામાત્ય શ્રીવસ્તુપાલેન આત્મશ્રેયોર્થ

પશ્ચાદ્ગમે શ્રીકર્પર્દિયક્ષપ્રાસાદસ્સમલંકૃતઃ શ્રીશત્રુંજયાવ[ તાર ] શ્રીઆદિનાથપ્રાસાદસ્તદગ્રતો વામપક્ષે

સ્વીયસદ્ધર્મચારિણીમહંશ્રીલલિતાદેવિશ્રેયોર્થ વિંશતિજિનાલંકૃતઃ શ્રીસમ્મેતશિખરપ્રાસાદસ્તથા દક્ષિણપક્ષે દ્વિ૦ ભાર્યામહંશ્રીસોલુશ્રેયોર્થ ચતુર્વિંશતિજિનોપશોભિતઃ શ્રીઅષ્ટાપદપ્રાસાદઃ૦ અપૂર્વઘાટરચનારુચિરતરમભિનવપ્રાસાદચતુષ્ટયં નિજદ્રવ્યેણ કારયાંચક્રે ॥

### ભાષાન્તર

માલા જેવા શુભ અને જેમ માલા ઠંઠને શોભાવે છે તેમ પ્રવેશદ્વારને શોભાવતા વસ્તુપાલના વિહારથી આ પર્વત પ્રકાશે છે.

વિક્રમ સંવત્ ૧૨૮૯ આશ્વિન વદિ ૧૫ સોમવારે મહામાત્ય શ્રીવસ્તુપાલે ચાર નવાં અને સુંદર અનુપમ મંદિરો ગંધાળ્યાં, જેમાંનાં બે મંદિરો આત્મશ્રેયાર્થ ગંધાળ્યાં હતાં-- એક પશ્ચિમ ભાગમાં શ્રીકર્પર્દી યક્ષનું મંદિર; બીજું શત્રુંજયાવતાર શ્રીઆદિનાથનું, ઉપરના મંદિરની ડાબી બાજુએ અને ત્રીજું સુવર્ણના શિખરવાળું અને વીશ જુનોથી શોભીતું પોતાની સદ્ગુણી ભાર્યા લલિતાદેવીના શ્રેયાર્થ અને ચોથું ચોવિશ જુનોથી શોભીતું અષ્ટાપદનું મંદિર પોતાની બીજી ભાર્યા સોલુક, ના શ્રેય માટે ગંધાળ્યું.

# आधुगिरिना जैन लेखा<sup>१</sup> नं. १८ थी २३

वि. सं. १२६०

असुरान्तर

लेख नं. १९<sup>२</sup>

- १ ओ<sup>३</sup> ॥ संवत् १२९० वर्षे महं श्रीसोमान्वये महं श्रीतेजपालसुतमहं श्रीहृणसी-  
हमार्यामहं श्रीलक्ष्मादेविश्रेयोऽर्थ महं श्रीतेजपालेन देवकुलिका कारिता ॥

लेख नं. २०<sup>३</sup>

- १ ॥ संवत् १२९० वर्षे प्राग्वाटवंशीयमहं श्रीसोमान्वये महं श्रीतेजपालसुतमहं  
लक्ष्मीहमार्यारयणादेविश्रेयोऽर्थ महं श्रीतेजपालेन देवकुलिका कारिता ॥ छ ॥  
शुभं भवतु ॥

लेख नं. २१<sup>४</sup>

- १ ओ<sup>५</sup> ॥ श्रीनृपविक्रमसंवत् १२९० वर्षे श्रीपत्तनवास्तव्यप्राग्वाटवंशीयमहं श्रीचंड-  
पश्रीचंडप्रसादमहं श्रीसोमान्वये महं श्रीआसरासुतमहं श्रीमालदेवम्रातुमहं श्री-  
२ वैस्तपालयोरनुजमहं श्रीतेजपालेन स्वकीयमार्यामहं श्रीअनुपमदेविश्रेयोऽर्थ देव-  
श्रीमुनिमुद्रतस्य देवकुलिका कारिता ॥ छ ॥

लेख नं. २२<sup>५</sup>

- १ ओ<sup>६</sup> ॥ संवत् १२९० वर्षे प्राग्वाटजातीयमहं श्रीचंडपश्रीचंडप्रसादश्री[ सो ]म-  
श्रीआसरान्वयसमुद्भूतमहं श्रीतेजपालेन स्वसुतश्रीहृणसीहसुतागउरदेविश्रेयोऽर्थ  
देवकुलिका कारिता । [ १ ] छ ॥

लेख नं. २३<sup>६</sup>

- १ ओ<sup>७</sup> ॥ श्रीनृपविक्रमसंवत् १२९० वर्षे प्राग्वाटजातीयमहं श्रीचंडपश्रीचंडप्रसाद-  
श्रीसोममहं श्रीआसरान्वय [समुद्भूत] महं श्री[ तेजपालेन ]स्वसुतावजलदेविश्रे-  
योऽर्थ देवकुलिका कारिता ॥

१ अ. छ. वा. ८ पा. २२५ प्रो. अथ. ह्युद्ध. २ ओशरीमां सत्तरमा नाना भंदिना आरशाभ ७५२. क. वीर २ नं. १६८४ ३ विद्ध ३ पे छ. ४ ओशरीमां सत्तरमा नाना भंदिना आरशाभ ७५२. क. वीर २ नं. १६८५ ५ ओशरीमां अक्षरमा नाना भंदिना आरशाभ ७५२. क. वीर २ नं. १६८६ ६ विद्ध ३ पे छ. ७ वा. १० वल्लुपाल ८ ओशरीमां ओशरीसमा नाना भंदिना आरशाभ ७५२. क. वीर २ १६८० ८ विद्ध ३ पे छ. १० समुद्भूत नात पुरो लभ्यो नथी. ११ ओशरीमां ओशरीसमा नाना भंदिना आरशाभ ७५२. क. वीर २ नं. १६८२. १२ विद्ध ३ पे छ. १२

# आधुगिरिना जैन लेखी नं. २४ थी ३१

वि. सं. १९६३ अ. ५. ७ तथा ८

अध्वरान्तर

लेख नं. २४<sup>२</sup>

- १ ओं ॥ श्रीनृपविक्रमसंवत् १२९३ चैत्रवदि ७ अघेह श्रीअर्बुदाचलमहातीर्थे श्रीप्राग्वाटज्ञातीयठं श्रीचंडपठं श्रीचंडप्रसादमहं श्रीसोमान्वये ठं श्रीआसराजमु-
- २ [त]॥ महं श्रीमालदेवमहं श्रीवस्तुपालयोरनुजमहं श्रीतेजः पालेनं स्वभगिन्याः पद्मालायाः श्रेयोर्थे श्रीवारिसेणदेवालंकृता देवकुलिकेयं कारि[ ता ] ॥

लेख नं. २५<sup>०</sup>

- १ ओं ॥ श्रीनृपविक्रमसंवत् १२९३ वर्षे चैत्रवदि ७ अघेह श्रीअर्बुदाचलमहा-  
तीर्थे स्वयंकारितश्रीलूणसीहवसहिकारुश्रीनिमिनाश्रदेवचैत्यजगत्यां महं श्रीतेजः  
पालेन
- २ मातुलसुतभाभाराजपालभणितेन स्वमातुलस्यमहं श्रीपूतपालस्य तथा भार्यामहं  
श्रीपूतदेव्याश्च श्रेयोर्थे अस्यां देवकुलिकायां श्रीचंद्राननदेवप्रतिमा कारिता ॥

लेख नं. २६<sup>०</sup>

- १ ओं<sup>११</sup> ॥ स्वैस्ति श्रीविक्रमनृपात् सं १२९३ वर्षे चैत्रवदि ८ शुक्ले अघेह श्रीअर्बु-  
दाचल[ तीर्थे<sup>१३</sup> ]
- २ स्वयंकारितश्रीलूणसीहवसहिकारुश्रीनिमिनाश्रदेवचैत्यजगत्यां श्रीप्राग्वाटज्ञाती-
- ३ यठं श्रीचंडपठं श्रीचंडप्रसादमहं श्रीसोमान्वये ठं श्रीआसराजठं श्रीकुमारदे-
- ४ व्याः सुतमहं श्रीमालदेवसंघपतिश्रीवस्तुपालयोरनुजमहं श्रीतेजःपालेन स्वभ-
- ५ गिन्या वाईजालहणदेव्याः श्रेयोर्थे विहरमाणतीर्थकरश्रीसीमंवरस्वामिप्रतिमा-
- ६ लंकृता देवकुलिकेयं कारिता ॥ प्रतिष्ठितौ श्रीनागेंद्रगच्छे श्रीविजयसेनसू[ रभिः ॥ ]

लेख नं. २७<sup>१७</sup>

- १ [ ॥ ओं<sup>१४</sup> ] ॥ स्वैस्ति संवत् १२९३ चैत्रवदि ८ शुक्ले अघेह<sup>२</sup> श्रीअर्बुदाचलतीर्थे  
स्वयंकारितश्रीलू[ णसीह ]-

१. ओ. ध. वे. ८ पा. २२७ प्रो. अथ. ल्युडर्स. २ ओशरीमां तेनीशमा नाना मंदिरना आरशाण उपर. भी. कञीन्सना वीस्ट नं. १७१५ ३, ८, ११, १८ यिह ३ पे छे. ४ वांयो संवत् ५, ६, १३, २० वांयो अर्बुदा ६ तेजःपाल ने। ते अरघो लप्यो छे. ७ ओशरीमां तेनीशमा नाना मंदिरना आरशाण उपर भी. कञीन्सना वीस्ट नं. १७१६ १० ओशरीमां जनीसमा नाना मंदिरना आरशाण उपर. कञीन्सना वीस्ट नं. १७०७. १२, १६ आ पंक्तिमां उपरनी पंक्तिमां जतां यिहो धाणुंभरां अस्पष्ट छे. १४ वांयो बाई १५ वांयो सीमंघरस्वामि १६ वांयो प्रतिष्ठिता १७ ओशरीमां सत्यावीसमा नाना मंदिरना आरशाण उपर. भी. कञीन्सना वीस्ट नं. १७१८

- ૧ ॥ વસાહિકાસ્મશ્રીઅરિષ્ટનેમિચૈત્યે શ્રીપ્રાગ્વાટજ્ઞાતીયઠં શ્રીચંડપઠં શ્રીચંડપ્રસાદ-  
મહં શ્રી [ સો ]-
- ૨ માન્વયે ઠં શ્રીઆસરાજમાર્ગઠં શ્રીકુમારદેવ્યોઃ સુતમહં શ્રીમાલદેવસંપત્તિમહં ॥
- ૪ ॥ શ્રીવસ્તુપાલયોરનુજમહં શ્રીતેજઃપાલેન સ્વમગિનીવાઈમાઝથેયોથે વિહરમાણ- ॥
- ૫ ॥ તીર્થકરશ્રીયુગંધરસ્વામિજિનપ્રતિમાલકૃના દેવકુલિકા હ્યે કારિતા ॥ ॥ છ[ ॥ ]

લેસ નં. ૨૮<sup>૦</sup>

- ૧ ... [ અથેહ શ્રીઅર્બુદાચલે સ્વયંકારિતશ્રીલ્ ]
- ૨ [ ણ ] સીહવસાહિકાસ્મશ્રીઅરિષ્ટનેમિચૈત્યે શ્રીપ્રાગ્વાટજ્ઞાતીયઠં શ્રીચંડપઠં [ ૦ ]
૩. શ્રીચંડપ્રસાદમહં શ્રીસોમાન્વયે ઠં શ્રીઆસરાજઠં શ્રીકુમારદેવ્યોઃ સુતમ [ ૦ ]
- ૪ શ્રીમાલદેવમહં શ્રીવૈસ્તુપાલયોરનુજમહં શ્રીતેજઃપાલેન સ્વમગિન્યા [ સા [ ઊ ]-
- ૫ [ દેવ્યાઃ શ્રેયોથે ] વિહરમાણતીર્થકરશ્રીવાહુજિનાલંકૃતો દેવકુલિકા કારિ [ તા ॥ ]

લેસ નં. ૨૯<sup>૦</sup>

- ૧ ॥ ઓ<sup>૦</sup> ॥ સ્વસ્તિ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૯૧ વર્ષે ચૈત્રવદિ ૮ શુક્રે અથેહ શ્રી-  
અર્બુદાચલમહાતીર્થે સ્વયં [ કા ]-
- ૨ ॥ રિતશ્રીલ્લણસીહવસાહિકાસ્મશ્રીનિનાયકદેવચૈત્યજગત્યાં શ્રીપ્રાગ્વાટજ્ઞાતીયઠં  
શ્રીચંડપ-
- ૩ ॥ ઠં શ્રીચંડપ્રસાદમહં શ્રીસોમાન્વયે ઠં શ્રીઆસરાજઠં શ્રીકુમારદેવ્યોઃ સુતમહં  
શ્રીતેજઃ પાલે-
- ૪ ન સ્વમગિન્યા શ્રીવૈષ્ણવદેવિશ્રેયસે વિહરમાણતીર્થકરશ્રીવાહુવિવાલંકૃતો દેવકુ-  
લિકા કારિતા [ ॥ ]

લેસ નં. ૩૦<sup>૦</sup>

- ૧ ॥ ઓ<sup>૦</sup> ॥ સ્વસ્તિ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૯૩ વર્ષે ચૈત્રવદિ ૮ શુક્રે અથેહ  
શ્રીઅર્બુદાચલમહાતીર્થે સ્વયંકારિતશ્રીલ્લણસીહવસાહિકાસ્મશ્રીનિનાયકદેવ- ॥
- ૨ ॥ ચૈત્યજગત્યાં શ્રીપ્રાગ્વાટજ્ઞા [ તીચઠં ] શ્રીચંડપઠં શ્રીચંડપ્રસાદમહં શ્રીસોમા-  
ન્વયે ઠં શ્રીઆસરાજઠં શ્રીકુમારદેવ્યોઃ સુતમહં શ્રીમાલદેવસંપત્તિ- ॥

૧ વાંચો કાર્દ ૨ વાંચો કુલિકેય ૩ આ લીટી ૫મી ચિહ્ન છે. ૪ ઓશરીમાં આશ્વરીસમા નાના મંદિરના આશ્વાખ ઉપર મી. કઝીન્ડના લીટી નં. ૧૭૦૨. ૫ આ પંક્તિની યજ્ઞનાનના અક્ષરો અરપટ છે. ૬ વાંચો અર્જુન ૭ વાંચો ધીવસ્તુપાલ ૮ આ લીટીઓ નહામી છે. ૯ વાંચો ધીવાહુ ૧૦ ઓશરીમાં ઓગલ-  
ત્રીસમા નાના મંદિરના આશ્વાખ ઉપર મી. કઝીન્ડના લીટી નં. ૧૭૧૦. ૧૧ ચિહ્ન છે. ૧૨ આ પંક્તિમાં ઉપર નીચળાં અક્ષરોની ચિહ્નો અરપટ છે. ૧૩ વાંચો અર્જુન ૧૪ વાંચો કાર્દ ૧૫ વાંચો કુવાહુવિવા. ૧૬ ઓશરીમાં ત્રીસમા નાના મંદિરના આશ્વાખ ઉપર મી. કઝીન્ડના લીટી નં. ૧૭૧૧. ૧૭ ચિહ્ન છે. ૧૮ વાંચો અર્જુન.

- ૩ ॥ તિમહં શ્રીવસ્તુપાલયોરનુજમહં શ્રીતેજ:પાલેન સ્વમગિન્યા વાર્દસોહમાયા શ્રેયોર્થ  
શાશ્વતજિનશ્રીઋષમદેવાલંકૃતા દેવકુલિકા કારિતા [ ॥ ]

### લેખ નં. ૩૧<sup>૧</sup>

- ૧ ॥ ઓ<sup>૨</sup> ॥ સ્વસ્તિ શ્રીનૃપવિક્રમસવર્ત ૧૨૯૩ વર્ષે ચૈત્રવદિ ૮ શુક્રે અદ્યેહ શ્રી-  
અર્બુદાચલમહાતીર્થે<sup>૩</sup> સ્વયંકારિતશ્રીલણસીહવસહિકાયાં શ્રીનેમિનાથદેવચૈત્યે જગત્યાં  
૨ ॥ 'શ્રીપ્રાગ્વાટજાતીયઠ' શ્રીચંડપઠ<sup>૪</sup> શ્રીચંડપ્રસાદમહં શ્રીસોમાન્વયે ઠ<sup>૫</sup> શ્રીઆસ-  
રાજઠ<sup>૬</sup> શ્રીકુમારદેવ્યો: સુતમહં શ્રીમાલદેવમહં શ્રીવસ્તુપાલયોરનુજમહં  
૩ શ્રીતેજ:પાલેન સ્વમગિન્યા વાર્દવયજુકાયા: શ્રેયોર્થ શ્રીવર્દ્ધમાનાભિધશાશ્વતજિ-  
નપ્રતિમાલંકૃતા દેવકુલિકેય કારિતા ॥ શુભમ્ ભવતુ । મંગલં મહાશ્રી: ॥<sup>૭</sup>



૧ ઓશરીમાં એકત્રીસમા નાના મદિના પારશાળ ઉપર. મી. કઝીન્સના બીસ્ટ નં. ૧૭૧૨  
૨ ચિહ્નરૂપે છે. ૩ વાંચો સંવત ૪ વાંચો અર્બુદા ૫ વાંચો ચૈત્યજગત્યાં ૬ વાંચો શ્રીપ્રાગ્વાટજાતીય ૭ વાંચો  
વાર્દ ૮ આ વિરામ ચિહ્ન પછી એક ચિહ્ન છે.

# सीमहेव २ ज्ञानुं दानपत्र

विक्रम संवत् १२६५ भाद्रपद शुद्ध १४ शुक्रवार

असुरान्तर

पतङ्गं पहेलं

- १ ९॥ स्वस्ति राजावलीपूर्ववत्समस्तराजावलीसमलंकृतमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरम-
- २ भट्टारकचौलुक्यकुलकमलविकासनैकमातैडश्रीमूलराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधि-
- ३ राजपरमेश्वरपरमभट्टारक श्रीचामुंडराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्व-
- ४ रपरमभट्टारक श्रीवह्मराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजश्रीहर्षभराजदेवपा-
- ५ दानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकश्रीमीमदेवपादानुध्यातपरमेश्व-
- ६ रपरमभट्टारकमहाराजाधिराजत्रैलोक्यमल्लश्रीकर्णदेवपादानुध्यातपरमेश्वरपर-
- ७ मभट्टारकमहाराजाधिराज अवन्तीनाथत्रिभुवनगंडवर्वरकजिष्णु[ सिद्धच ]कवर्चिंश्री-
- ८ जयसिंहदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टार[ रकउमा ]प[ ति ]वर-
- ९ लब्धवत्सादमासराज्यप्रौढमतापलक्ष्मीस्वयंवरस्वभुजविक्रमरणगण[ वि ]निर्जितशा-
- १० कंमरीभूपालश्रीकुमारपालदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टा-
- ११ रकपरमाहेश्वरपरमवलवाहुदंडदर्परूपकंदर्पहेलाकरदीकृतस[ पा ]दुलक्षधर्मा-
- १२ पालश्रीअजयपालदेवपादानुध्यातपरमेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधिराजम्ले-
- १३ च्छतमोनिचयच्छन्नमहोबलयपद्योतनशालकिआहवपरा भूतदुर्जयार्जनकाधि-
- १४ राजश्रीमूलराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकामिनव-
- १५ सिद्धराजसप्तमचक्रवर्तिश्रीमद्वीमदेवः स्वमुष्टवमानवर्द्धिभक्तःपातिनः समस्तरा-
- १६ जपुरुषान् ब्राह्मणोत्तरांस्तन्निष्ठुक्ताविकारिणोजनपदांश्च बोधयत्यस्तु वः संविदितं
- १७ यथा ॥ [ श्रीमत् ]विक्रमादित्योत्पादितसंस्तस्तरातेषु द्वादशसु पंचनक्षत्रेषु मा-
- १८ र्गमासीयशुक्लचतुर्दश्यां गुरुवारेऽत्रांकतोऽपि संवत् १२९५ वर्षे मार्गेशुदि १४ गु-
- १९ रावत्यां संवत्सरासापक्षवारपूर्विकायां तिथावयेह श्रीगवणहिल्हपाटके स्ना-
- २० त्या चराचरगुरुं भगवंतं भवानीपतिमय्यर्घ्यं संसारासारतां विनित्य नलिनीदल-
- २१ गतजललवतरलतरं प्राणितव्यमाकलित्य पेहिकामुष्मिकं च फ्र[ ल ]मंगीकृ-॥
- २२ त्व पित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोऽभिष्टुद्वये भोजुयामामस्थाने संजातस [लखण] पुरं स्व-
- २३ सीमापर्यंतं सवृक्षमालाकुलाष्टतृणोदकोपेतं सहिरण्यमागमो[ गं सदं ]इद-
- २४ शापराधसर्वादायसमेतं नवनिधानसहितं पूर्वप्रदत्तदेवदायव्रतदायव ॥



- २३ ज्ञं तथा घूसडीग्रामे गो[ह]णसरसन्निधो पल्लडिका .... ण ईशानको-  
 २६ महाराज्ञीश्रीसूमलदेव्या[श्च]

पतरुं बीजं

- १ णे भूमिहलद्वयेन संजातवाटिका १ एवमे — — — सोलूं राणां । लूणप-  
 २ सासुतराणं वीरमेन घूसडीग्रामे कारित श्रीवीरमेश्वरदेव तथा श्रीसूमलेश्व-  
 ३ रदेवयो[र्नि]त्यं नैवेद्यांगभोगपंचोपचारपूजार्थं मठाधिपतिराजकुलश्रीवेदगर्भ-  
 ४ राश[ये] शासनोदकपूर्वमस्माभिः पदत्तं ॥ पुरस्यास्याघाटा यथा ॥  
 पूर्वस्यां नीलछीया-  
 ५ मसीमायां सीमा । दक्षिणस्यां घूसडीग्रामसीमायां सीमा ॥ पश्चिमायां कालीयाणाग्रा-  
 ६ मडुचाणाग्रामयोः सीमायां सीमा ॥ उत्तरस्यां त्रिहट्टिग्रामकुषलोऽग्रामयोः सीमा-  
 ७ यां सीमा ॥ पल्लडिकाया आघाटा यथा ॥ पूर्वस्यां द्वारवतीसत्कपल्लडिका यथा  
 राजमार्ग-  
 ८ श्च ॥ दक्षिणस्यां तडागिका तथा राजक्षेत्रं च । पश्चिमायां श्रीलिम्बादित्यक्षेत्रं ॥  
 उत्तरस्यां भो-  
 ९ जुयाग्राममार्गः ॥ वाटिकाया आघाटा यथा ॥ पूर्वदक्षिणपश्चिमउत्तरप्रभृतिषु दि-  
 १० क्षु निक्षिप्तस्त्रीयस्वीयआघाटेषु सीमा ॥ एवमभीभिराघाटैरुपलक्षितं स्थानकत्रयमे-  
 ११ नमवगम्य तन्निवासिजनपदैर्यथादीयमानदानीभोगप्रभृतिकं सदाज्ञाश्रवणविधे-  
 १२ यैर्भूत्वाऽमुष्मै मठपतये समुपनेतव्यं ॥ सामान्यं चैतत्पुण्यफलं मत्वाऽस्मद्वंशजैर-  
 १३ न्यैरपि भाविभोक्तृभिरस्मत्प्रदत्तदेवदायोऽयमनुमंतव्यः । पालनीयश्च ॥ उक्तं च भग-  
 १४ वता व्यासेन ॥ षष्ठिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः ॥ आच्छेत्ता चानुमंता  
 च तान्ये-  
 १५ व नरकं वसेत् । १ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरीत वसुंधरां ॥ स विष्टायां कृमि-  
 भूत्वा पितृ-  
 १६ मिः सह मज्जति । २ वंध्याटवीष्वतोयासु शुष्ककोटरवासिनः । कृष्णसर्पाः प्रजा-  
 १७ यंते भूमिदानापहारकाः । ३ दत्त्वा भूमिं भाविनः पार्थिवेन्द्रान् भूयोभूयो याचते रा-  
 १८ मभद्रः । सामान्योऽयं दानधर्मो नृपाणां स्वे स्वे काले पालनीयो भवद्भिः । ४  
 बहुभिर्वसु-  
 १९ धा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमी तस्य तस्य तदा फलं  
 ॥९ लिखित-  
 २० मिदं शासनं कायस्थान्वयप्रसूतं ठं सातिकुमारसुतमहाक्षपटलिकं ठं श्रीसो-  
 २१ मसिहेन । दूतकोऽत्रमहासांधिं ठं श्रीवयजलदेव इति ॥

श्रीमद्भूमिदेवस्य ॥

સારાંશ

૧ પ્રસ્તાવના—

( અ ) વંશાવલી :—વંશાવલી મૂલરાજ ૨ ને મ્હેન્છથી અંધકારવાળી થયેલી પૃથ્વીને પ્રકાશિત કરતા સૂર્ય સાથે સરખાવતાં વર્ણન સિવાય બાકીની વિકૃત સંવત ૧૨૮૮ના પ્રમાણે છે.

( વ ) ભીમદેવ ૨ વર્ધિપચક્રના રાજપુરો અને નિવાસીઓને વિકૃત સંવત ૧૨૬૫ માર્ગ સુદી ૧૪ શુક્રવારે નીચેનું દાન બહેર કરે છે.

૨ દાન—( ૧ ) ... ... પુર. ભોલુયા ગામના સ્થાનમાં બાંધેલું

( ૨ ) ગોહલસર નજીક ઘૂસડી ગામમાં પદ્મડિકા

( ૩ ) ... ... સાણના વાયવ્ય કોણના ભાગમાં બે હલવાહ ભૂમિને એક બગીચો.

... ... પુરની સીમા :—

( અ ) પૂર્વે નીલછી ગામ.

( બ ) દક્ષિણે ઘૂસડી ગામ

( ક ) પશ્ચિમે મહુચાણા ગામ

( દ ) ઉત્તરે ત્રિહુટિ અને કુશલોડ ગામો.

પદ્મડિકાની સીમા :—

( અ ) પૂર્વે દારવતીસાકની પદ્મડિકા.

( બ ) દક્ષિણે રાજમાર્ગ

( ક ) પશ્ચિમે ન્હાનું સરોવર ( તાગ ) અને રાજશેત્ર.

( દ ) ઉત્તરે ભોલુયા ગામનો માર્ગ.

૩ દાનપાત્ર— રાણા લલુપસાના પુત્ર રાણા વિરમે ઘૂસડીમાં બાંધેલું વીરમેશ્વરનું મંદિર અને સૂમલેશ્વરનું મંદિર પૂજાર્ય : દ્રસ્ટી રાજકુલ વેદગર્ભરાણિ, મહનો સ્થાનપતિ.

૪ રાજપુરો— લેખક વિકૃત સંવત ૧૨૮૮ ના લેખ પ્રમાણે.

દ્વવક્ર, મહાસાંધિવિગ્રહિક કાકુર વયજલદેવ.

# लीमहेव २ अनुं दानपत्र<sup>१</sup>

विक्रम संवत् १२८६ भागशीर्षे वदि १४ रविवार

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ । ७॥ स्वस्ति राजावलीपूर्ववत्समस्तराजावलीसमलंकृतमहाराजाधिराजपरमेश्वरप-
- २ रमभट्टारकचौलुक्यकुलकमलविकासनैकमार्त्तुड श्रीमूलराजदेवपादानुध्यातम-
- ३ हाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकश्रीचामुंडराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधि-
- ४ राजपरमेश्वरपरमभट्टारकश्रीवल्लभराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजप-
- ५ रमेश्वरपरमभट्टारकश्रीदुर्लभराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्व-
- ६ रपरमभट्टारकश्रीभीमदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारक-
- ७ त्रैलोक्यमल्लश्रीकर्णदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकअव-
- ८ न्तीनाथत्रिभुवनगंडवर्वरकजिष्णुसिद्धचक्रवर्त्तिश्रीजयसिंहदेवपादानुध्यातमहाराजा-
- ९ धिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकउमापतिवरलब्धप्रसादप्राप्तराज्यप्रौढप्रतापलक्ष्मी-
- १० स्वयंवरस्वभुजविक्रमरणांगणविनिर्जितशाकंभरीभूपालश्रीकुमारपालदेवपादानु-
- ११ ध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकमहामाहेश्वरप्रवलबाहुदंडदर्परू-
- १२ पकंदर्पहेलाकरदीकृतसपादलक्षक्षमापालश्रीअजयपालदेवपादानुध्यातमहारा-
- १३ जाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकम्लेच्छतमोनिचयच्छन्नमहीवल्लयप्रद्योतनवाला-
- १४ र्कश्रीमूलराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकउमापति-
- १५ वरलब्धप्रसादप्राप्तराज्यप्रौढप्रतापलक्ष्मीस्वयंवरवामकरनिविडनिवे[ शित ]कार्मु-
- १६ कविनिर्मुक्तनिसितशरवातव्यापादितानेकवैरनिकरम्भकरं वितभुजा — — अ-
- १७ भिनवसिद्धराजसप्तमचक्रवर्त्तिश्रीमद्भीमदेवः स्वभुज्यमानवर्द्धिपथकांतवर्त्तिनः
- १८ समस्तराजपुरुषान् ब्राह्मणोत्तरांस्तन्नियुक्ताधिकारिणोजनपदांश्च बोधयत्यस्तु वः सं-
- १९ विदितं यथा ॥ श्रीमत्त्विक्रमादित्योत्पादितसंवत्सरशतेषु द्वादशसु षट्पन्नवत्युत्तरे-
- २० षु मार्गमासीयकृष्णचतुर्दश्यां रविवारेऽत्रांऽकतोऽपि ॥ विक्रमसंवत् १२९६ वर्षे मा-
- २१ र्गवदि १४ रवावधेह श्रीमदणहिल्लपाटके स्नात्वा चराचरगुरुं भगवंतं भवानीपतिम-
- २२ भ्यर्च्य संसारासारतां विचिंत्य नलिनीदलगतजललवतरलतरं प्राणितव्यमाकलय्य
- २३ ऐहिकमामुष्मिकं च फलमंगीकृत्य पित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोऽभिवृद्धये राजसीया ॥
- २४ महाराज्ञीश्रीसुमलदेव्याश्च

पतरुं वीजुं

- १ [ण]ग्रामः स्वसीमापर्यंतः सवृक्षमालाकुलकाष्ठतृणोदकोपेतः सहिरण्यमागमोगः सत्-
- २ ङो दशापराध सर्वादायसमेतो नवनिषानसहितः पूर्वप्रदक्षदेवदायत्रक्षदायवर्ज
- ३ घूसडीभागे सोलु० राण० श्रीलूणपसामुत्तराण० वीरमेण कारितश्रीवीरमेश्वरदेवश्री-
- ४ सुमलेश्वरदेवयोर्हित्यपूजानेवेद्यंगमोगार्थं स्थानपतिश्रीवेदगर्भराक्षये श्वास-
- ५ नोदकोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्तः ॥ ग्रामस्यास्याघाटा यथा ॥ पूर्वस्यां ठेढवसणरीवडी
- ६ ग्रामयोः सीमायां सीमा । दक्षिणस्यां लघु० ऊमडाग्रामसीमायां सीमा पश्चिमायां मंडल्या सी-
- ७ मायां सीमा । उत्तरस्यां सहजवसणदालुडग्रामयोः सीमायां सीमा ॥ एवममी-
- ८ मिराघाटैरु-
- ९ पलक्षितं ग्राममेनमवगम्य तन्निवासिननपदैर्यथादीयमानदानीमोगप्रभृतिकं सदाज्ञा-
- १० श्रवणविधेयैर्भूत्वाऽमुमै तपोधनाय समुपनेतव्यं । सामान्यं चेतत् पुण्यफलं मत्वास्मद्व-
- ११ शजरैरन्यैरपि भाविभोक्तृभिरस्मत्प्रदत्तधर्मदायोऽयमनुमंतव्यः । पालनीयश्च ॥ उक्तं
- १२ च भगवता व्यासेन ॥ षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमंता च ता-
- १३ न्येव नरकं वसेत् ॥१ इह हि जलदलीलाचंचले जीवलोके तृणलवलघुसारे सर्व-
- १४ संसारसौख्ये । अपहरतु दुराशः श्वासनं देवतानां नरकगहनगर्वावर्षपातोऽस्यको
- १५ यः ॥२ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि धर्मार्थयशस्कराणि । निर्माल्यवाति-
- १६ प्रतिमा-
- १७ नि तानि कोनाम साधुः पुनराददीत ॥३ बहुभिर्विमुधा मुक्ता राजभिः सगरादिभिः ॥
- १८ यस्य यस्य यदा भूमि तस्य तस्य तदा फलं ॥ ४ बंध्याटवीष्वतोयासु शुष्कको-
- १९ टरवासिनः ।
- २० कृष्णसर्पाः प्रजायंते भूमिदानापहारकाः ॥५ स्वदत्तां परदत्तां त्रा यो हरीत वसुंधरां । त वि-
- २१ ष्ठायां कृमिर्भूत्वा पितृभिः सह मज्जति ॥ ६ दत्त्वा भूमिं भाविनः पार्थिवेन्द्रान् भूयो भूयो याच-
- २२ ते राममद्रः । सामान्योऽयं दानधर्मो नृपाणां स्वे स्वे काले पालनीयो भवद्भिः ॥७ लिखित-
- २३ मिदं कायस्थान्वयमसूतदंडं सातिगुमारमुत्तं महाक्षपटलिक ० ट ० श्रीतोप-
- २४ सिंहन ॥
- २५ दूतकोऽत्र महासांघिविग्रहिक ० ट ० श्रीवयजलदेव इति

श्रीमद्रीमदेवस्य ।

पं. २ वांशे दशः पं. ५ वैवेयां पं. ५ लुंशी नांशे दको. पं. ६ वांशे वैवत्. पं. ११ वांशे पं. १२ नरके पं. १४ वांशे वास्त. पं. १५ वांशे विज्या. पं. १७ वांशे इत. पं. १८ वांशे श्यायं  
के. १४

## સારાંશ

## ૧ પ્રસ્તાવના:—

( અ ) વંશાવલી:— વંશાવલીમાં ૯ મા રાજા અજયપાલને બધારાનાં વિશેષણો મહામા-  
હેશ્વર અથવા શિવનો પરમભક્ત આપેલાં છે તે સિવાય વિક્રમ સંવત ૧૨૯૫ ના  
પ્રમાણ છે.

( બ ) અણહિલપાટકનો લીમદેવ. ૨. વર્ધિપથકના રાજપુરૂષો અને નિવાસીઓને  
વિક્રમ સંવત ૧૨૯૬ વદિ ૧૪ ને રવિવારે નીચેનું દાન જાહેર કરે છે.

## ૨ દાન— રાજયસીયણી\* ગામ. તેની સીમા:—

( અ ) પૂર્વે ઠેઠસણ અને સીવડી ગામે.

( બ ) દક્ષિણે ન્હાતું ઉભાડા.

( ક ) પશ્ચિમે મણડલી

( ઢ ) ઉત્તરે સહજવસણ અને દાલૌડ ગામે.

૩ દાનપાત્ર— સોલુંકી રાણા લૂણપસાના પુત્ર રાણા વિરમે ધૂસડીમાં બાંધેલાં વીરમેશ્વર અને  
સૂમલેશ્વરનાં મંદિરોને પૂજાર્થે; ટૂંટી મઠનો સ્થાનપતિ રાજકુલ વેદગર્ભરાશિ.

૪ રાજપુરૂષો— લેખક નં. ૭ અને ૮ પ્રમાણે

દૂતક નં. ૮ પ્રમાણે.



\* નોટ—પહેલા પતરા પર સ્વહસ્ત મહારાણી શ્રી સૂમલદેવ્યાએ અને ( અંકદાન ) રાણી સૂમલદેવીનું  
લેખ છે.

# आधुगिरिना जैन लोपो नं. ३२

वि. सं. १२६७ वे. न. १४

## अक्षरान्तर

१ ओं संवत् १२९७ वैशाखवादि १४ गुरौ प्राग्वाग्जातीयचंडपचंडप्रसादमहं  
[ \* ] श्रीसोमान्वये महं [ \* ] श्रीमासराजसतमहं [ \* ] श्रीतेजःपालेन  
श्रीमत्पचनवास्तव्यमोदजातीयठं जाह्णमुतठं आसामुतायाः ठकुराजीसितोपाकु-  
क्षिसंभूतायामहं [ \* ] श्रीतेजःपालद्वितीयभार्यामहं [ \* ] श्रीमुहडादेव्याः  
[ श्रेयोर्थं ] [ ॥ ]

- २५ वीरकुमारपाले । भुमंगमात्रिण जितारिचक्रौ वभूव राजाजयपालदेवः ॥ २२ ॥  
श्रीसोमेश्वरलोकजीवितमहामुद्रापनाय स्थितिः प्रोद्ध
- २६ त्याजयपालदेवनृपतेः प्रौढावचस्तत्त्वतः । श्रीसोमस्थितिरुद्धताप्रभुरपि प्राज्ञेन येनेति  
तं योग्यं गंडपदे चकार नृपतिः श्रीगंड
- २७ तिर्येश्वरं ॥ २३ ॥ श्रीमच्चतुर्जातकहारवल्लीविराजितो नायकतां प्रपद्य । रेजे  
पिनाकीव वृषासनस्थः पुरंदराद्यैः समुपास्यमानः ॥ २४ ॥ त
- २८ स्मिन्नंशमध्यास्य कलावेशांगसंभवे । संहृत्य धर्मविद्विप्रा( धा )न् राज्ञि याते निजं  
पदं ॥ २५ ॥ तत्सुनुरभवद्राजामूलराजः प्रतापवान् ॥ सोपि
- २९ .... द्यैः पूजितं समपूजयत् ॥ २६ ॥ चौलुक्यराजान्वयपूजितस्य यस्यानुभावा-  
दबलापि संख्ये । हम्मीरराजं तरसा जिगाय तस्मान्नकेपासनतः
- ३० .... ( २७ ) स ययौ पितृवात्सल्यादिवोत्कस्त्रिदिवं शिशुः । ततः श्री-  
भीमदेवोभूद्राज्यलक्ष्मीस्वयंवरः ॥ २८ ॥ क्षितीशप्रस्तोलमुकुटमणिदीप्रद्यु-
- ३१ .... श्रीपरिचरणनीराजितपदः । प्रतापज्वालाभिः प्रतिरिपुपुरं दावद-  
हनः प्रफुल्लव्यापाराश्रियमृदुवहद्योऽद्भुतमहाः ॥
- ३२ .... जगदेव इति प्रसिद्धः । यो बालपतेः सहितं प्रयत्नाच्छ्रीभीमदेवं  
समवर्द्धयच्च ॥ ३० ॥ यद्वाहुचंडद्वयमायते
- ३३ .... यथासीत् प्रथिराजराज्ञीराजीविनिजीवितशीतरोचिः ॥ ३१ ॥  
तेनापिजगतीजिष्णुर्विष्णुपूजाप्रपंचवान् । मुक्ता ....
- ३४ .... ( ३२ ) .... सोमनाथस्य जगद्देवमकारयत् मेघनादामिधं श्रीमान्  
.... ताव यः ॥ ३३ ॥ कृत्वा च मं( ड ) ....
- ३५ .... प्रातीहारशिरोमणिः ॥ ३४ ॥ आदौतावदवाप्य राज्यपदवीं यः  
कृत्यः चिंताभरव्यग्रोपि प्र ....
- ३६ .... तेतिमुहुरित्यादाय सत्पादरात्पुज्यं प्र .... यतिनाविद्यतिलकं  
श्रीगंडवि( श्वे ) ....
- ३७ .... वंशां श्रीविश्वेशः सोमराजस्य गेहे प्रासादस्याकारयंय .... ॥ ....
- ३८ ... यशावा ... कासारये ... नित्यं वा सर्वकार्मुकोत्सव इति ...
- ३९ ... ( परं ) परानिरविशं यत्पादपंकेरुहश्रद्धाबंधुराज्यलाभ ...
- ४० ... लनीव बंधुरखिलाः के केन नीतिद्रहः ॥ ३६ ॥ चौडष्ट ...
- ४१ ... ( सा ) दप्रतिष्ठाम् । साम्ये विख्यातसंवित्सकलसचि ...
- ४२ ... प्रियो इतिपतेः सौंदर्यमिदोमहालं कृ( ति ) ....
- ४३ ... लमाचयाभिध इति श्रीगंडवि ...
- ४४ ... जीव । नीर्विग्रहस्यादा ...
- ४५ ... ॥ ल विधा ....

ભાષાન્તર

( ૧ ) કલિયુગમાં કલ્પવૃક્ષ સમાન શાશ્વત શ્રેયઃરૂપી અત્યંત સુખના ઉદ્ધિના શશિ સમાન, અમરતાનો એક જ હેતુ, જેની ઈચ્છાથી ત્રણ જગત બાળે છે અને નિદ્રા કરે છે અને જે ચંદ્રનું રક્ષણ કરનાર રસાયણ છે તે સોમેશ્વર તમારું શ્રેય કરે.

( ૨ ) વિશ્વની વિપત્તિઓનું ઘન તિમિર હણવા ઉદ્દય થતા ધન્વન્તરીની પ્રભાની આસપાસ બાળે છે કુદતાં હોય નહીં તેવી વિસ્મૃત્તિ અને ચરણની અતિ ઉજ્જવલ અને રમ્ય રક્ત આંગળીઓના નખનાં કિરણો તેના જગતની તમારી અખિત ઘાંતિના નાશ કરે.

( ૩ ) હે સરસ્વતી માતા ! સર્વ પાપ હણનાર વિશ્વના સ્વામિ ગંડના ચરિતનું ઉપનિષદનું ન્યાસુધી હું વર્ણન કરું ત્યાં સુધી પૂર્ણ વિકસેલા કમળ સમાન રમ્ય આ મારું સુખ અલંકારિત કર.

( ૪-૫ ) કલિયુગમાં હુદ્ધ નૃપો નીચે ધર્મ અદૃશ્ય થતો ભેદ, પિતાકપાલિયે પોતાનાં સ્થાનનો ઉદ્ધાર કરવાના અભિલાષથી સંકેત પ્રમાણે પોતાના અંશનું અવતરણ કરવા વિચાર કર્યો, અને કાન્યકુબ્જના રમ્ય દેશમાં ત્રણ યજ્ઞના અગ્નિને આહુતિ અર્પી પોતાનાં પાપનો નાશ કરનાર અને વેદના શ્લોકો કે વેદાન્ત મનનથી ચિતાનો અંત આણનાર શ્રેષ્ઠ દિગ્જના ગૃહમાં જગતના કલ્યાણ અર્થે જ જન્મ લીધો.

( ૬-૭ ) શ્રી વિશ્વનાથમાંથી અવતરેલો તપનો નિધિ, પૂર્વના સંસ્કારથી ચોદ વિદ્યામાં બાલપણમાં અધ્યયન વિના નિપુણતા પ્રાપ્ત કરનાર અને મહાકાલદેવના મઠના ભકતોનો શિષ્ય આ દ્વિજ તપ માટે અવન્તિ ગયો.

( ૮ ) વિશ્વના રૂપમાં શુદ્ધોનું કારણ, અને શાશ્વત સુખ રૂપ શ્રેષ્ઠ અવિનાશી તરવ સાથે પોતાની એકતા વિશે થોડાં મીચિલાં નેત્રોથી કઠિન ધ્યાનમાં આ પ્રાણેષ્ટ ધણા દિવસો બઠકે ઘણું વરસો ગાળ્યાં.

( ૯ ) મન્દશયલ ગિરિથી મન્યન થવાથી હ્રુપ્ધ સાગર પેઠે શત્રુ નૃપ સમાન પયોદધિમાંથી ... .. ઓભે ચંદ થયો તે અહર્નિશ પ્રકાશતો હતો ત્યારે તેની સેનામાંના નૃપતિઓની પત્નીઓનાં અસંખ્ય વહનકમળમાં કયું સુખ પૂર્ણ વિકસેલા કુમુદનું સૌંદર્ય ધારણ ન કરતું ?

( ૧૦ ) ચન્દ્રાર્ધ શિર પર ધારનાર અવન્તિનું ભૂષણ શંકરે, તેના પાખંડ મતથી થએલી ભયંકરતાનો વિચાર કરીને પોતાનાં શહેરનું રક્ષણ કરવાના અભિલાષથી કુમારપાલ નૃપને અને મઠના અધિપતિને સત્ય ઉપદેશ આપ્યો.

( ૧૧-૧૨-૧૩ ) દેવોના આ શુરૂના ઘરમાં શશિ વિનાના સ્વર્ગ સમાન, સૂર્યવિનાના કમળ સમાન, કામદેવથી ત્યક્ત રતિ સમાન, કમલા (લક્ષ્મી) ... .. વાદળોથી રક્ષિત સ્વર્ચવરમાં પોતાના પ્રિયતમને નિત્ય શોધતી પ્રવાપદેવી નામની પુત્રી જન્મી હતી. સર્વ રૂપ અને વિવેકના નિવાસ-સ્થાન શુરૂ ગંડની પુત્રી ... .. ચઢતી ભૂમિમાંથી પ્રગટેલી સીતા સમાન હતી. ઉચ્ચ અન્વયની અને એક જ સ્થળે સંકીર્ણ સર્વસુખના નિવાસ સ્થાન રૂપ એવી તેણીની, સૌંદર્યના સરોવરમાં કમલિની શ્રીપતિ (વિષ્ણુ)ની પત્ની, બાળ સરસ્વતી અને રુમરરિપુ (શંકર)ની ... .. એમ કવિવરો વિવિધ કલ્પનાઓ કરે છે.

( ૧૪ ) સુરપતિના શુરૂના ચાર પુત્રો પૃથ્વીના અલંકાર જેવા સાગર સમાન હતા અને સમસ્ત લક્ષ્મી અને યજ્ઞનું નિવાસ સ્થાન હતા. તેમાં જ્યેષ્ઠ અપરાદિત્ય હતો તેમાંથી પોતાના શત્રુઓના મનોરથોના મહા હુદ્દય સમેા ધર્માદિત્ય હતો.

( ૧૫ ) તેને ધર્મનો માર્ગ અનુસરનાર અને પાપથી અસ્પર્શિત સોમેશ્વરદેવ પુત્ર હતો. તેનો અનુજ કામદેવનો કપ ઉતારનાર રૂપવાળો ભાસ્કર કહેવાતો હતો.

( ૧૬ ) શ્રી કાર્તીશ્વર, શ્રીમાલવપતિ, શ્રી સિદ્ધરાજ અને અન્ય નૃપો તેને ભૂમિ પર ધર્મનો નાયક માની તેની શ્રદ્ધાથી પૂજા કરતા. વેદી સમાન ભૂમિ પર અગ્નિ જેવા પ્રકાશિત અને ઉજ્જવળ શ્રી ભાવમૃદસ્પતિ તેના વેદ સમાન ચાર પુત્રો સહિત પ્રજ્ઞા જેમ પૂજા સ્થાન થયો.



( ૧૭ ) ભાવ બૃહસ્પતિએ સત્વ, રજસૂ અને તમસના ત્રણ ગુણોવાળા પ્રહ્લા, વિષ્ણુ અને રૂદ્ર એ દેવોની સ્થાપના કરી અને દેહોત્સર્ગના કિરનારે પગથીઆંની સીડી કરાવી.

( ૧૮ ) તે દરમ્યાન ત્રિભુવનના લૂષણ શ્રી સોમનાથે પ્રભાતે સ્વપ્નમાં વિશ્વેશ્વરરાશિ નામના મુનિને આજ્ઞા કરી.

( ૧૯ ) હે બાળ ! તારો પોતાનો નિવાસ રક્ષવા અહીં જન્મેલા તું પ્રતાપી અને ખ્યાતિ વાળો મારો અંશ છે. આથી તું જે સમર્થ છે તે ધર્મ વિરૂદ્ધ આચારવાળા કે વિમુખજનોને શિક્ષા કરશે.

( ૨૦ ) રાત્રે જે બંન્યું તે પર મનન કરીને અને નિવાસના અધિપતિથી સવારે પ્રાર્થિત થઈને તે ઇન્દુવાળા પ્રભુના નિવાસને રક્ષવાના અભિલાષવાળો સહસ્રકિરણવાળા સૂર્ય સમાન પ્રકાશ્યો.

( ૨૧ ) શિવ સમાન પ્રભા અને કળાવાળા, સૂર્ય સમાન તેજસ્વી અને અપ્રતિમ રૂપવાળા દેહવાળા તે વિશ્વેશ્વર રાશિએ ત્રણ શક્તિ ( પ્રભાવ, મંત્ર અને ઉત્સાહ ) સમાન તેની પત્ની પ્રતાપદેવીને પત્ની તરીકે ગ્રહણ કરી.

( ૨૨ ) જ્યારે કુમારપાલ સ્વર્ગમાં ગયો અને અર્ધા ઇન્દ્રાસનને ઉપભોગ કરતો ત્યારે જયપાલ જેનાં ભ્રમર ઉંચાં કરવાથી જ માત્ર તેના શત્રુઓ નાશ પામતા તે નૃપ થયો.

( ૨૩ ) ( આ શ્લોક તદ્દન સ્પષ્ટ નથી પણ તેનો સાર જણાય છે કે )—જ્યારે જયપાલ નૃપની પ્રૌઢ વાણીથી તે સ્થાનની પ્રજાને પ્રસન્ન કરવા માટે શ્રી સોમની સ્થિતિ ઉદ્ધારી ત્યારે તે ગંડના પદ પર ગંડતીર્થેશ્વર તરીકે નૃપથી સ્થાપિત થયો.

( ૨૪ ) શ્રીમદ્ અતુર્ણતકના લતાના જેવા હારથી વિરાજિત અધિપતિ પદ પ્રાપ્ત કરીને વૃષભા આસનવાળા, ઇન્દ્ર વગેરે દેવોથી પૂજતા શંકર જેવોજ સુંદર તે લાગતો.

( ૨૫-૨૬ ) ( શંકર )ની કલાના ન્હાના અંશમાંથી જન્મેલા, નન્દીશ સતત પૂજાથી સર્વ વિદ્ય હણનારે નિજપદ પ્રાપ્ત કર્યું ત્યારે તેનો પુત્ર મૂલરાજ નૃપ જે ધર્મજ્ઞાની હતો અને વિખ્યાત હતો તે તેના પછી ગાદી પર આવ્યો. તે પણ પૂજતો ... .. જે પૂજતો ... ..

( ૨૭ ) ચૌલુક્ય અન્વયથી પૂજતો હતો તેના પ્રભાવથી, એક નારી પણ હમીર નૃપ જે ... .. નો યુદ્ધમાં સ્હેલાઈથી પરાજય કરતી.

( ૨૮ ) તેના પિતાને મળવાની ઉત્કંઠા હોય તેમ મૂલરાજ યૌવનમાં જ સ્વર્ગમાં ગયો. પછી ભીમદેવ રાજ્યશ્રીનો સ્વયંવરથી પતિ થયો.

( ૨૯ ) નૃપોના મુગટમણિ સમાન, જેના ચરણ ... .. ની પ્રભાથી અલંકારિત થતા, જે શત્રુનાં જે શહેરોને પોતાના પ્રતાપની જવાબાથી દાવાગ્નિ સરખો હતો, જે અતિ ચંચલ અને અદ્ભુત શક્તિ સંપન્ન હતો તેણે રાજ્યધુરી ધારણ કરી.

( ૩૦ ) ... .. જગદેવ નામથી વિખ્યાત ... .. જેણે તેના બાલમિત્રો સહિત ભીમદેવને પ્રયત્નપૂર્વક સહાય કરી.

( ૩૧ ) તેના બે દંડ સમાન હસ્ત ... .. ( તે ) પ્રિથિરાજની કમળ સમાન રાણીને ઇન્દુ સમાન બન્યો.

( ૩૨ ) તેનાથી પણ ... .. વિશ્વવિજેતા(=પૃથ્વીપર ઇન્દ્ર) વિષ્ણુની પૂજા પ્રસરી.

( ૩૩ ) તે જે ધનિક હતો તેણે સોમનાથનું મેઘનાદ નામનું મંદિર બંધાવ્યું ... ..

( ૩૪ ) મંડપ બંધાવી ... ..

( ૩૫ ) રાજ્યપદવી પ્રાપ્ત કર્યા પછી તરત જ તે રાજસ્થિતિ( કાર્યો )ના વિચારમાં ગુંથાયો હતો છતાં ... .. મહાઆદરથી શ્રી ગંડવિશ્વેશ્વરની વારંવાર પૂજા કરતો. તે પ્રાંત-જ્ઞોનો અલંકાર હતો અને પૂજા કરવા યોગ્ય હતો. ... .. ( આ પછીની ૮ પંક્તિઓ તદ્દન ઘસાઈ ગઈ છે અને તે વાંચી શકાતી નથી ).

# त्रिभुवनपालनुं दानपत्रं

(चक्रम संवत् १२५८ चैत्र शुक्ल ६ सोमवार.)

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ स्वास्ति राजावलीपूर्ववत्समत्सराजावलीसमलंकृतमहाराजाधिराजपरमेश्वरपरममहाराजचौतुक्यकु-
- २ लकमलविकासैनकमारुण्ड श्रीमूलराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्री-  
चातुंडराज-
- ३ देवपादानुध्यात महाराजाधिराजपरमेश्वर श्रीवल्लभराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपर-
- ४ मेश्वरश्रीगुल्लभराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीमद्गोमदेवपादानुध्यात-  
महा-
- ५ राजाधिराजपरमेश्वरत्रैलोक्यमल्ल श्रीकर्णदेवपादानुध्यातमहाराजाधिराजपरमेश्वर-  
परम-
- ६ दारक अवन्तीनाथत्रिभुवनगण्डवर्षकजिष्णुसिद्धचक्रवर्ति श्रीजयसिंहदेवपादानुध्यात-  
महाराजा-
- ७ धिराजपरमेश्वरपरममहाराजकस्वभुज विक्रमराणांगणविनिर्जितशाकंभरीभूपाल श्रीकुमा-  
रपाल-
- ८ देवपादानुध्यातमहाराजाधिराज परमेश्वरपरममहाराजकमहामोहेश्वर भवलबाहुदंडद-  
र्मरूप-
- ९ कंदर्पहोलाकरदीकृतसपादलक्ष्मणपाल श्रीअन्नयपालदेवपादानुध्यातमहाराजाधि-  
राजपर-
- १० मेश्वरआहवपराभूत दुर्जयगर्जनधधिराजश्रीमूलराजदेवपादानुध्यातमहाराजाधि-  
राजपर-
- ११ रमेश्वरपरममहाराज अभिनवसिद्धराजसप्तमचक्रवर्तिश्रीमद्गोमदेवपादानुध्यातमहाराजाधि-
- १२ राजपरमेश्वरपरममहाराजकरीषोदायगंगांभीर्यादिगुणालंकृत श्रीत्रिभुवन पालदेवः स्व-  
मुज्यमा-

- १३ नविषयपथकदंडाहीपथकयोरन्तर्वर्त्तिनः समस्तराजपुरुषान् ब्राह्मणोत्तरांस्तन्नियु-  
क्ताधिकारिणो
- १४ जनपदांश्च बोधयत्यस्तु वः संविदितं यथा ॥ श्रीमद्विक्रमादित्योत्पादितसंवत्सर-  
शतेषु द्वादशसु नव-
- १५ नवत्युत्तरेषु चैत्रमासीयशुक्लषष्ठ्यां सोमवारेऽत्रांस्कतोऽपि संवत् १२९९ वर्षे चैत्र-  
शुदि ६ सोमेऽ-
- १६ स्यां संवत्सरमासपक्षवारपूर्विकायां सां०लौ० फागुणमासीयअमावास्यायां संजा-  
तसूर्यग्रहणपर्वणि
- १७ संकल्पितात् तिथावद्येह श्रीमदणहिल्लपाटके स्नात्वा चराचरगुरुं भगवंतं भवानी-  
पतिमभ्यर्च्य संसा-
- १८ रासारतां विर्चित्य नलिनीदलगतजललवतरलतरं प्राणितव्यमाकलय्य ऐहिकामुष्मिकं  
फलमंगी-
- १९ कृत्य पित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये भांषरग्रामराजपुरिग्रामौ स्वसीमा  
[ पर्यन्तौ सवृक्ष ]
- २० मालाकुलकाष्टतृणोदकोपेतौ सहिरण्यभागभोगसदंडौ दशापराधौ [ सर्वादायस ]

पतरुं बीजुं

- १ मेतौ नवनिधानसहितौ पूर्वप्रदत्तदेवदायब्रह्मदायवर्जं राणा० श्रीलुणपसा ....  
माऊल-
- २ तलपदे स्वीयमातृ० राज्ञी श्रीसलखणदेविश्रेयोऽर्थकारितसत्रागारे कार्पटिकानां  
भोजनार्थं शासनोदकपूर्व.
- ३ मस्माभिः प्रदत्तौ ॥ भांषरग्रामस्याघाटा यथा ॥ पूर्वस्यां कुरलीग्रामदासयजग्रा-  
मयोः सीमायां सीमा । दक्षिणस्यां
- ४ कुरलीग्रामत्रिभग्रामयोः सीमायां सीमा । पश्चिमायां अरठउरग्रामउंझाग्रामयोः  
सीमायां सीमा । उत्तरस्यां
- ५ उंझाग्रामदासयजग्रामकाम्बलीग्रामाणां सीमायां सीमा ॥ राजपुरिग्रामस्याघाटा  
यथा ॥ पूर्वस्यां कूलाव [ सण ]
- ६ ग्रामडांगरौआग्रामयोः सीमायां सीमा । आग्नेयकोणे चंडावसणग्राम इंद्रावडग्रा-  
मयोः सीमायां सीमा ।
- ७ दक्षिणस्यां आहीराणाग्रामसीमायां सीमा । पश्चिमायां सिरसाविनंदावसणग्रामयोः  
सीमायां सीमा । वायव्य.

- ८ कोणे उंटक्यासिरसाविग्रामयोः सीमायां सीमा । उत्तरस्यां नंदावसणग्रामसी-  
मायां सीमा । ईशानको-
- ९ णे कुईयलंग्रामसीमायां सीमा ॥ एवमर्माभिराघाटैरुपलाक्षितौ ग्रामावेताववगम्य  
तन्निवासिजन-
- १० पदैर्यथादीयमानदानीमोगप्रभृतिकं सदाज्ञाश्रवणविधेयैर्भूत्वाऽमुष्मै सत्रागाराय समु  
[ प ] नेतव्यं ॥ सामा-
- ११ न्यं चैतत्पुण्यफलं मत्वास्मद्वंशजैरन्यैरपि भाविभोक्तृभिरस्मत्प्रदत्तधर्मदायोऽयमनु-  
मंतव्यः । पालनीय-
- १२ अथ । उक्तं च भगवता व्यासेन ॥ पटिर्वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः ।  
आच्छेत्ता चानुमंता च तान्येव नरकं व-
- १३ सेत् ॥ १ याता यांति महीभुजः क्षितिमिमां यास्यंति भुक्त्वाऽखिलां नो याता  
न च याति यास्यति नवा केनाऽ-
- १४ पि सार्द्धं धरा । यत्किंचिद्भुवि तद्विनाशि सकलं कीर्त्तिः परं स्थायिनी मत्सैवं  
वसुधाधिपाः परकृता लोप्यान्
- १५ सत्कीर्त्तयः ॥ २ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमी  
तस्य तस्य तदा फलम् ॥ ३ ॥
- १६ लिखितमिदं शासनं कायस्थान्वयप्रसूतदंढं सातिकुमारमुत आक्षपटालिक ठं  
सोमसिंहेन ॥ ६ ॥
- १७ दूतकोऽज ठं श्रीवयजलदेव इति शासनमिदं मांडल्यां श्रीमूलेश्वरदेवम [ भ्यर्च्य ]
- १८ स्थापयति श्रीवेदगर्भराशेः समप्पितमिति ततोऽनेन तथैतदीयस्तंतानपरंपरयाऽपि  
आचंद्रार्कं अन-
- १९ योर्ग्रामयोरायपदं सत्रागारेऽस्मिन् उपयुक्तं कार्यं ॥ कल्याणमस्तु साधूनां ॥ छ ॥  
॥ छ ॥ छ ॥ अनयोर्ग्रामो-
- २० मयोः सीमायां तांजुलिकवणिज्यारकपथिकप्रभृतीनां मध्यात् यः कोपि चौरैर्गृह्यते  
तस्य प्र-
- २१ तिकार अनयोर्ग्रामयोः सत्कर्मोत्कारपाधात् प्रतीतिः \*
- २२ लभ्या ॥ उद्भल्लगमागो नहि ॥

श्रीत्रिभुवनपालदेवस्य

## ૧ પ્રસ્તાવના—

- ( અ ) વંશાવલી:—પહેલા ૧૧ રાજા મૂલરાજ ૧ થી ભીમદેવ ૨ સુધી. વિક્રમ સંવત્ ૧૨૯૬ ના નં. ૯ પ્રમાણે છે. વધારામાં રાજા ( ૧૨ ) મો ત્રિભુવનપાલદેવ છે.
- ( બ ) અણહિલપાટકનો ત્રિભુવનપાલ વિષય અને દંડાદીપથકના રાજપુરુષો અને નિવાસીઓને વિક્રમ સંવત ૧૨૯૯ ચૈત્ર સુદી ૬ સોમવારે નીચેનું દાન જેને માટે તેણે તેજ વર્ષના કાલ્દ્યુન માસની અમાસે સૂર્યગ્રહણ વેળાએ સંકલ્પ કરેલો તે બાહેર કરે છે.

## ૨ દાનની વસ્તુ—

( ૧ ) ભાંપહરજ ગામ. તેની સીમા:—

- ( અ ) પૂર્વે કુરલી અને દાસયજ ગામો  
 ( બ ) દક્ષિણે કુરલી ત્રિભુ ગામો  
 ( ક ) પશ્ચિમે અરઠૌર અને ઉંઝા, ગામો  
 ( ડ ) ઉત્તરે ઉંઝા, દાસયજ અને કાંગલી ગામો

( ૨ ) રાજપુરી ગામ. તેની સીમા:—

- પૂર્વે ઉલાવ( રાણ ) ને દાંગરૌઆ  
 દક્ષિણ પૂર્વે ચંડાવસણ અને ઈન્દ્રાવાડા ગામો  
 દક્ષિણે આદીરાણા ગામ  
 પશ્ચિમે સિરસાવિ અને નન્દાવસણ ગામો  
 ઉત્તર પશ્ચિમે ઉછડીયા અને સિરસાવિ ગામો  
 ઉત્તરે નન્દાવસણ ગામ  
 ઉત્તર પૂર્વે કુઠલિય ગામ

## ૩ દાનનો આશય:—

રાણા લૂણપસાળિએ તેની માતા રાણી સલખદેવીના પૂજ્યાર્થે માઉલના તલપદમાં બાંધેલા સત્રાગારમાં કાર્પટિકોના ભોજનાર્થે.

## ૪ રાજપુરુષો—

લેખક અને હવક ભીમદેવના વિક્રમ સંવત ૧૨૯૬ નં. ૯ ના પ્રમાણે.

## ૫ અનુલેખ—

અનુલેખમાં જણાવે છે કે આ શાસન મંડલીમાં શૈવ મઠના સ્થાનપતિ શ્રીવેદ-ગર્ભ રાશિને અર્પણ થયું અને તે અને તેના વંશજોને દ્રસ્ટીઓ નીમ્યા છે. એક વધારાનો અનુલેખ ઉમેરે છે કે તે જ ગામના માલીકો તેની સીમામાં થતી લૂંટફાટ માટે જવાબદાર છે.

